POVESTITORUL

Jodi Picoult

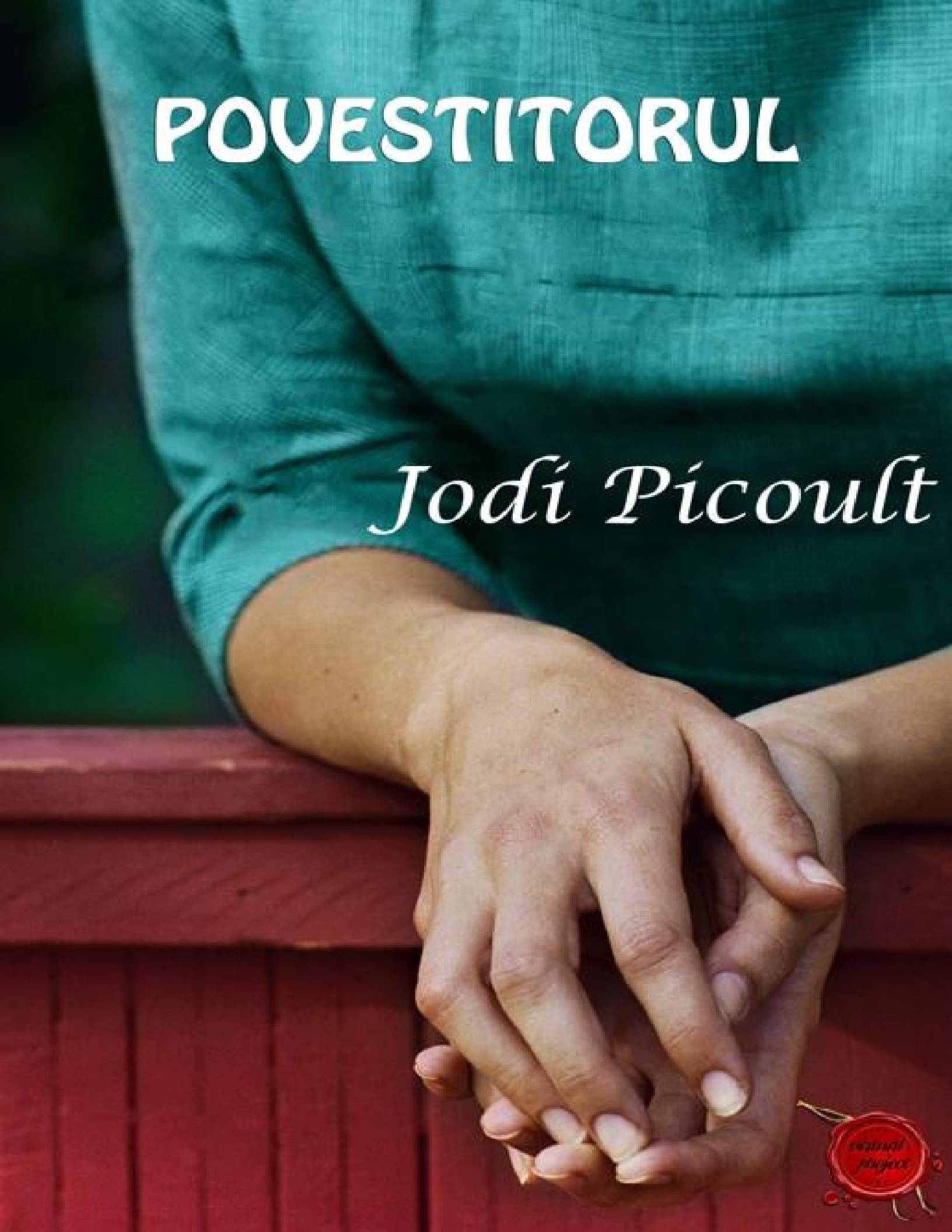

JODI PICOULT

POVESTITORUL

Original: *The Storyteller* (2013)

Traducere din limba engleză
ADINA și GABRIEL RAȚIU

virtual-project.eu

2019

Tata mi-a explicat tot ce am de făcut la moartea lui. „Ania” îmi zicea, „să n-aud de whisky la înmormântarea mea. Vreau cel mai bun vin de mure. Și să nu vă prind că bociți, ai înțeles? Toată lumea să danseze. Iar, când mă coborâți în groapă, vreau o fanfară de trompete și de fluturi albi. Mare figură era tata. Era brutarul satului, și în fiecare zi, pe lângă pâinile pe care le cocea pentru localnici, plămădea o chiflă special pentru mine, pe cât de unică, pe atât de delicioasă: un colăcel, ca o diademă de prințesă, amestecat cu scorțișoară dulce și cea mai aromată ciocolată. Ingredientul secret, spunea el, era dragostea pe care mi-o purta, ceea ce o făcea mai gustoasă decât orice altceva.

Locuiam la marginea unui sat atât de mic, încât ne cunoșteam toți după nume. Casa noastră era clădită din piatră de râu și avea acoperiș din stuf; vatra pe care cocea tata încălzea toată locuința. Stăteam la masa din bucătărie și descojeam mazărea pe care o cultivam în grădinița din spatele casei, în vreme ce tata deschidea ușița cuptorului din cărămidă, vâra lopata în el și scotea pâinile rotunde, cu coajă crocantă. La lumina tăciunilor încinși, îi vedeam mușchii puternici ai spatelui, conturați prin cămașa asudată. „Nu vreau să fiu înmormântat vara, Ania”, spunea el. „Ai grijă să mor într-o zi răcoroasă, când bate un vânticel plăcut. Înainte să plece păsările spre sud, ca să îmi poată cânta”.

Mă prefăceam că îi notez cu atenție toate cerințele. Nu mă deranja conversația aceasta macabră; tata era un om atât de puternic, încât nici nu-mi închipuiam că va veni vreodată momentul să îi îndeplinesc dorințele. Unora dintre săteni le părea ciudată relația mea cu tata, faptul că glumeam pe această temă, dar mama a murit pe când eram mică și, de atunci, a trebuit să ne bizuim unul pe celălalt.

Necazurile au început când am împlinit optsprezece ani. Inițial, s-au plâns doar fermierii, care mergeau să-și hrănească găinile și găseau în coteț o explozie de pene însângerate, sau vreun vițel cu măruntaiele scoase și mușchii care bâzâiau în jurul leșului.

— A intrat o vulpe, spunea Baruch Beiler, perceptorul care locuia într-un conac ce trona în piața satului, precum o nestemată la gâtul unei fețe regale. Ori un râs. Plătiți-vă dările și veți fi protejați.

Într-o zi, ne-a făcut o vizită inopinată; și, când spun asta, mă refer la faptul că nu am apucat să încuiem ușile și să stingem focul, în așa fel încât să pară că nu suntem acasă. Tata modela coca în formă de inimi, cum făcea mereu de ziua mea, ca să știe tot satul că e o zi specială. Baruch Beiler a

dat buzna în bucătărie, a ridicat bastonul cu măciulie de aur și a lovit cu putere în masă. Un norișor de făină s-a ridicat, iar, după ce acesta s-a risipit, m-am uitat în jos la inima frântă de cocă din mâinile tatei.

— Vă rog, a zis tata, care nu se milogea niciodată. Știu ce-am promis. Dar vânzările au mers prost în ultima vreme. Dacă-mi mai acordați puțin timp…

— Ești restanțier, Emil, i-a răspuns Beiler. Am drept de sechestru pe cocioaba asta. S-a aplecat spre tata care, pentru prima oară în viață, nu îmi mai părea invincibil. Pentru că sunt un om mărinimos, te mai păsuiesc până la sfârșitul săptămânii. Dar, dacă nu faci rost de bani până atunci, nu știu ce-o să se întâmple, a spus perceptorul, jucându-se cu bastonul între palme, de parcă era o armă. S-au petrecut atâtea… nenorociri în ultima vreme.

— De-asta avem așa de puțini clienți, am spus timid. Oamenii nu mai vin la piață de teama animalului care pândește.

Baruch Beiler s-a întors spre mine, parcă abia atunci remarcând că sunt și eu de față. M-a măsurat din priviri, de la părul meu negru, împletit în coadă, până la cizmele din piele din picioare, ale căror găuri fuseseră peticite cu fâșii de flanelă. M-a trecut un fior, altfel de cel pe care îl simțeam când se uita după mine Damian, căpitanul gărzilor; în piața satului – de parcă eu eram smântână, și el, pisica. Privirea lui Baruch Beiler avea ceva mercantil, ca și când încerca să-și dea seama cât valorez.

A întins mâna peste umărul meu, către polița pe care erau puse la răcit ultimele pâini scoase din cuptor; a luat una informă de inimă și a băgat-o la subraț.

— Garanție suplimentară, a zis și a ieșit din casă, lăsând sfidător ușa deschisă în urma lui.

Tata s-a uitat după el și a ridicat din umeri. A mai luat o mână de aluat și s-a apucat să îl modeleze.

— Nu-i da atenție. E doar un omuleț mărunt, care se crede important. Într-o zi, o să dansez pe mormântul lui. Apoi s-a întors spre mine, cu un zâmbet blajin pe chip. Că tot veni vorba, Ania, când o fi să mor, vreau un cortegiu funerar. În frunte, merg copiii care aruncă petale de flori. Pe urmă, doamnele frumoase, cu umbreluțe pictate care să semene cu florile de seră. La urmă, dricul meu, tras de patru – ba nu – de cinci cai albi ca neaua. Și, tocmai în capătul cortegiului, vreau să meargă Baruch Beiler și să adune bălegarul, a spus și a lăsat capul pe spate, râzând în hohote. Asta,

bineînțeles, dacă nu crapă el înaintea mea. Cu cât mai repede, cu atât mai bine.

Tata mi-a explicat tot ce am de făcut la moartea lui… dar, când a venit clipa, a fost prea târziu.

PARTEA ÎNTÂI

„E imposibil să mai crezi în ceva într-o lume care nu mai privește omul ca om, care dovedește în mod repetat că omul nu mai e om”.

Simon Wiesenthal, *The Sunflower*

SAGE

În cea de-a doua joi a lunii, doamna Dombrowski își aduce soțul decedat la grupul nostru de terapie.

Abia a trecut de ora trei după-amiază, și majoritatea dintre noi ne turnăm cafeaua proastă în pahare din plastic. Am adus un platou cu produse de patiserie – săptămâna trecută, Stuart mi-a zis că nu pentru ședințele de psihoterapie vine el la Helping Hands, ci pentru brioșele mele cu caramel și nuci – și nici nu apuc să îl așez bine pe masă, că doamna Dombrowski îmi face timid semn din cap spre urna pe care o ține în brațe.

— El e Herb, îmi spune. Herbie, ți-o prezint pe Sage. E brutăreasa de care ți-am povestit.

Stau înlemnită și aplec puțin capul, ca să-mi ascund sub păr partea stângă a feței, cum fac de obicei. Îmi imaginez că există un protocol atunci când faci cunoștință cu un soț incinerat, dar eu sunt absolut buimăcită. Să-l salut? Să dau mâna cu toarta lui?

— Uau! spun în cele din urmă, pentru că, deși avem puține reguli în grupul nostru, cele care există sunt ferme: să fii un bun ascultător, să nu îi judeci pe ceilalți și să nu impui limite durerii altcuiva.

Eu știu asta mai bine decât oricine. În definitiv, vin aici de aproape trei ani.

— Ce-ai adus? întreabă doamna Dombrowski, și atunci înțeleg de ce poartă cu ea urna soțului ei.

La ultima ședință, mediatoarea noastră, Marge, ne-a propus să povestim despre o pierdere suferită. O văd pe Shayla cu mâinile încleștate pe o pereche de botoșei roz, atât de tare, încât i se albesc încheieturile degetelor.

Ethel ține în mână o telecomandă de televizor. Stuart a adus – din nou – masca funerară din bronz a primei sale soții. A participat la câteva dintre ședințele grupului nostru și a fost cel mai macabru lucru care mi-a fost dat să-l văd vreodată – până acum, când doamna Dombrowski a început să îl aducă pe Herb.

Înainte să apuc să îngaim un răspuns, Marge anunță începerea ședinței. Ne așezăm scaunele pliante în cerc, îndeajuns de apropiate, încât, la nevoie, să ne putem bate pe umăr și să ne îmbărbătăm reciproc. În mijloc, stă cutia cu șervețele pe care o aduce Marge la fiecare întâlnire, pentru orice eventualitate.

De multe ori, Marge începe cu o întrebare generală – *Unde vă aflați când au avut loc atentatele de pe 11 septembrie?* În felul acesta, îi încurajează pe oameni să discute despre o tragedie comună, ceea ce uneori îi ajută să vorbească despre una personală. Dar, chiar și așa, se găsesc mereu persoane care refuză să vorbească. Uneori, trec câteva luni bune până să aud glasul vreunui proaspăt participant.

Astăzi însă, Marge ne întreabă de la început despre suvenirele pe care le-am adus. Ethel ridică mâna.

— A fost a lui Bernard, spune ea, trecându-și degetul mare peste telecomanda de televizor. N-am vrut să fie așa – numai Dumnezeu știe de câte ori am încercat să i-o iau. Nici măcar nu mai am un televizor la care să funcționeze. Dar nu mă îndur s-o arunc.

Soțul lui Ethel e încă în viață, dar are Alzheimer și nu o mai recunoaște. Oamenii suferă cele mai felurite pierderi – de la cele mici la cele mari. Poți să-ți pierzi cheile, ochelarii, virginitatea. Poți să-ți pierzi capul, inima sau mintea. Poți să-ți părăsești casa și să locuiești la un cămin de bătrâni, să-ți vezi copilul că se mută pe un alt continent sau partenerul de viață dispărând, înghițit de o boală precum demența. Pierderea nu înseamnă doar moarte, iar durerea este monstrul cenușiu al emoțiilor.

— Soțul meu nu lasă telecomanda din mână, spune Shayla. Zice că femeile oricum controlează toate celelalte lucruri.

— De fapt, e o chestie instinctivă, intervine Stuart. Partea posesivă a creierului e mai dezvoltată la bărbați decât la femei. Am auzit asta la emisiunea lui John Tesh.

— Și asta înseamnă că e un adevăr absolut? replică Jocelyn și își dă ochii peste cap.

Ca și mine, are în jur de douăzeci și cinci de ani. Spre deosebire de mine, nu are pic de indulgență față de oamenii trecuți de patruzeci de ani.

— Mulțumim pentru mărturisirea făcută, intervine repede Marge. Sage, tu ce-ai adus azi?

Simt că îmi ard obrajii în clipa în care toți ochii se întorc spre mine. Deși îi cunosc pe toți cei din grup și am clădit o relație bazată pe încredere, în continuare mi-e greu să-mi deschid sufletul în fața lor. Cicatricea mea, ca o stea-de-mare care îmi brăzdează pleoapa stângă și obrazul, parcă se contractă și mai mult.

Îmi dau bretonul lung din ochi și scot de sub maiou lănțișorul pe care țin verigheta mamei.

Îmi dau seama, firește, de ce, la trei ani de la moartea ei, încă simt un junghi în coaste ori de câte ori mă gândesc la ea. Din același motiv, sunt singurul membru al grupului de consiliere inițial încă prezent aici. Dacă majoritatea oamenilor vin pentru terapie, eu am venit ca să mă pedepsesc.

Jocelyn ridică mâna.

— Mă deranjează chestia asta.

Mă îmbujorez și mai tare, căci îmi imaginez că se referă la mine, dar abia apoi realizez că se uită la urna din poala doamnei Dombrowski.

— E scârbos! continuă Jocelyn. Nu e normal să aducem chestii moarte. Trebuia să aducem un suvenir.

— Herb nu e *chestie*, e om, răspunde doamna Dombrowski.

— Nu vreau să fiu incinerat, spune gânditor Stuart. Am coșmaruri că o să mor ars de viu.

— În caz că nu știai, ești deja *mort* când te bagă în crematoriu, zice Jocelyn, iar doamna Dombrowski izbucnește în plâns.

Iau cutia cu șervețele și i-o întind. În timp ce Marge îi reamintește lui Jocelyn regulile grupului, pe un ton blând, dar ferm, profit de ocazie și mă duc la toaletă din hol.

Am fost educată să privesc pierderile ca pe un rezultat pozitiv. Mama spunea că în felul ăsta și-a întâlnit și iubirea vieții. Își uitase geanta la un restaurant, iar ajutorul de bucătar o găsise și reușise să îi dea de urmă. Când i-a telefonat, ea nu era acasă, așa că a preluat mesajul colega ei de apartament. I-a răspuns o femeie când a sunat înapoi și i l-a dat pe tata la telefon. Când s-au întâlnit, ca să îi înapoieze geanta, mama și-a dat seama că e bărbatul la care visase dintotdeauna… dar mai știa, de când îl sunase, că locuiește cu o femeie.

Care nu era alta decât sora lui.

Tata a murit de atac de cord pe când aveam eu nouăsprezece ani, și singura cale de a mă împăca sufletește cu moartea mamei, trei ani mai târziu, a fost să mă gândesc că e alături de el acum.

În baie, îmi dau părul de pe față.

Cicatricea a căpătat o nuanță argintie acum, e încrețită și îmi brăzdează sprânceana și obrazul precum gura unei poșete din mătase. Dacă n-aș avea pleoapa lăsată din cauza pielii prea strânse, poate că nu s-ar observa la prima vedere că am pățit ceva; cel puțin, așa spune prietena mea, Mary. Dar oamenii observă. Numai că sunt prea politicoși ca să spună ceva, mai puțin copiii sub patru ani, care sunt de o sinceritate brutală: mă arată cu degetul și își întreabă mamele ce a pățit la față doamna aceea.

Cu toate că cicatricea s-a estompat, încă îmi văd rana așa cum era imediat după accident: însângerată și jupuită, ca un fulger care îmi strică simetria feței. Din acest punct de vedere, cred că mă asemăn cu o fată care suferă de tulburări gastrointestinale și care, deși cântărește patruzeci de kilograme, se vede grasă în oglindă. În realitate, pentru mine, nici măcar nu este o cicatrice. E o hartă a evenimentelor nefericite din viața mea.

Ies din toaletă și e cât pe ce să dărâm un bătrânel. Sunt îndeajuns de înaltă cât să îi văd pielea rozalie a scalpului prin vârtejul de păr alb.

— Iar am întârziat, spuse el, cu accent britanic. M-am rătăcit.

Cred că toți suntem în aceeași situație. De-asta venim aici: ca să rămânem ancorați de ceea ce ne lipsește.

Bătrânul e membru de puțin timp; vine la întâlniri doar de două săptămâni. Deocamdată, n-a scos nici măcar un cuvânt. Totuși, mi-a părut cunoscut de când l-am văzut prima oară; numai că nu-mi dădeam seama de unde să-l iau.

Acum știu. De la patiserie. Vine deseori cu cățelul, un teckel micuț, și comandă o chiflă cu unt și cafea. Stă ore în șir și scrie într-un carnețel negru, în vreme ce câinele doarme la picioarele lui.

Când intrăm în încăpere, Jocelyn tocmai povestește despre suvenirul ei: ceva ce aduce cu un femur diform.

— A fost al Lolei, precizează ea, învârtind ușor osul în mâini. L-am găsit sub canapea, după ce-am eutanasiat-o.

— Ce cauți tu aici? spune Stuart. A fost un afurisit de câine, nimic altceva!

Jocelyn strânge din ochi.

— Cel puțin, eu nu i-am făcut mască de bronz.

Se iau la harță în timp ce eu și bătrânul ne așezăm pe scaune. Marge profită de ocazie, ca să îi liniștească.

— Bine-ați venit, domnule Weber! spune ea. Jocelyn tocmai ne povestea cât de atașată a fost de câinele ei. Ați avut vreodată un animal de companie pe care l-ați iubit?

Mă gândesc la cățelușa care îl însoțește la patiserie. Împarte frățește chifla cu ea.

Bărbatul însă nu scoate o vorbă. Lasă capul în pământ, de parcă l-ar apăsa ceva pe scaun. Cunosc starea aceea, dorința de a se face nevăzut.

— E posibil să iubești un animal mai mult decât pe unii oameni, mă trezesc eu vorbind, spre surprinderea mea. Toată lumea se întoarce spre mine, pentru că, spre deosebire de alții, rareori atrag atenția asupra mea, luând cuvântul de bunăvoie. Nu contează ce anume îți lasă un gol în suflet. Contează că acel gol există.

Bătrânelul ridică încet capul. Îi simt privirea arzătoare prin perdeaua de păr care îmi ascunde fața.

— Domnule Weber, zice Marge, remarcând schimbarea. Ați adus cumva un suvenir pe care să-l împărtășiți cu noi?

Bărbatul clatină din cap, cu o privire inexpresivă în ochii săi albaștri.

Marge nu îi curmă tăcerea; o ofrandă pe un piedestal. Știu că o face pentru că unii oameni vin aici ca să vorbească, iar alții vin doar ca să asculte. Dar liniștea aceea bate ca o inimă. E asurzitoare.

Acesta este paradoxul pierderii: Cum e posibil să ne apese în asemenea măsură ceva ce nu mai e?

La capătul unei ore, Marge ne mulțumește pentru participare, ne strângem scaunele și adunăm farfuriile de unică folosință și șervețelele. Împachetez brioșele rămase și i le dau lui Stuart. Să mă întorc cu ele la patiserie ar fi ca și cum aș căra apă cu găleata la Cascada Niagara. După aceea părăsesc clădirea și plec la serviciu.

Când ai trăit ca mine o viață întreagă în New Hampshire, ajungi să miroși până și schimbările vremii. E înăbușitor de cald, dar pe cer stă scris cu cerneală invizibilă că urmează o furtună.

— Nu te supăra.

Mă întorc, la auzul vocii domnului Weber. Stă cu spatele la biserica episcopală în care au loc întâlnirile noastre. Deși sunt cel puțin 29 de grade

afară, poartă cămașă cu mânecă lungă, încheiată până la ultimul nasture, și o cravată îngustă.

— A fost foarte frumos din partea ta că i-ai luat apărarea fetei.

Rostește cuvintele cu accentul său britanic pronunțat.

— Mulțumesc, spun, ferindu-mi privirea.

— Ești Sage, nu?

Mda, asta e întrebarea cea mare. E, într-adevăr, numele meu, dar semnificația lui – aceea că aș fi înzestrată cu înțelepciune[1] – nu mi s-a potrivit niciodată. Au existat prea multe momente în viața mea când am fost la un pas de a deraia, fiind mai mult condusă de emoții decât temperată de rațiune.

— Da, răspund.

Tăcerea stânjenitoare crește între noi precum coca dospită.

— Vii de mult timp la ședințele grupului.

— Da, spun, neștiind cum să reacționez la afirmația lui.

— Ți-au fost de folos?

Dacă-mi erau de folos, nu mai veneam și acum.

— Sunt oameni de treabă. Numai că, uneori, fiecare are impresia că durerea proprie e mai mare decât a celorlalți.

— Nu vorbești prea mult, remarcă el, gânditor. Dar și când o *faci*… ești o adevărată poetă.

Clatin din cap, în semn că nu sunt de acord cu el.

— Sunt patiser.

— Nu se poate ca un om să fie două lucruri deodată? întreabă el și se îndepărtează agale.

∵

Dau năvală în patiserie, roșie la față și gâfâind, și îmi găsesc șefa agățată de tavan.

— Scuze de întârziere, spun. E aglomerație mare la biserică și un dobitoc și-a parcat Escalade-ul pe locul meu.

Mary a montat o platformă în stil Michelangelo, ca să poată sta întinsă pe spate și vărui tavanul patiseriei.

— Dobitocul cu pricina e episcopul, îmi răspunde. A oprit pe la noi. Cică pâinea ta cu măsline e divină. Ar trebui să te simți flatată, ținând cont cine ți-a făcut complimentul.

Până nu demult, Mary DeAngelis a fost maica Mary Robert. Se pricepea la grădinărit și era renumită pentru felul în care îngrijea grădinile de la

mănăstirea ei din Maryland. Într-o zi de Paște, după ce l-a auzit pe preot spunând „Hristos s-a înălțat”, s-a ridicat din strană și a ieșit pe ușa catedralei. A părăsit ordinul, și-a vopsit părul roz și a pornit în drumeție prin Munții Apalași. Acolo, pe Presidential Range, i-a apărut Iisus și i-a spus că sunt multe suflete care au nevoie de hrană.

Șase luni mai târziu, Mary a deschis Pâinea Noastră Cea de Toate Zilele la poalele colinei pe care se afla Biserica Maicii Domnului din Westerbrook, New Hampshire. Biserica se întinde pe o suprafață de șaisprezece acri și e prevăzută cu o peșteră pentru meditație, un înger al păcii, Drumuri ale Crucii și o Scară Sfântă. Are, de asemenea, un magazin plin de crucifixuri, CD-uri cu muzică religioasă, pandantive cu sfinți și miniaturi ale Nașterii Domnului. Dar, în general, vizitatorii vin să vadă mătăniile de 230 de metri, făcute din blocuri de granit din New Hampshire, legate cu lanțuri.

Biserica depindea de vremea bună; vânzările scădeau dramatic în iernile aspre din New England. Tocmai asta a convins-o pe Mary să își deschidă prăvălia acolo: Ce putea fi mai lumesc decât pâinea proaspăt scoasă din cuptor? De ce să nu sporească veniturile bisericii printr-o patiserie care să atragă deopotrivă credincioșii și necredincioșii?

Singura problemă era că nu avea nici cea mai vagă idee despre meseria de brutar.

Aici intru eu în scenă.

M-am apucat de brutărie la vârsta de nouăsprezece ani, după ce tata a murit pe neașteptate. Eram la facultate și m-am dus acasă, pentru a-l conduce pe ultimul drum. La întoarcere, parcă nimic nu mai era la fel. Mă uitam buimacă la cuvintele din manuale, ca și când erau scrise într-o limbă necunoscută. Nu reușeam să mă ridic din pat ca să merg la cursuri. Am pierdut examen după examen. N-am mai predat lucrări. Într-o noapte, m-am trezit în dormitorul meu de la cămin și am simțit miros de făină – atât de intens, încât ai fi zis că mă rostogolisem prin făină. Am făcut un duș, dar n-am izbutit să scap de miros, îmi amintea de diminețile de duminică, pe când eram mică, când mă trezeam în mireasma covrigilor și a chiflelor proaspăt coapte de tata.

Se tot chinuia să ne învețe tainele meseriei pe mine și pe sora mea, dar, de obicei, eram prea preocupate de școală, hochei pe iarbă și băieți, ca să îi dăm atenție. Cel puțin așa am crezut, până când am început să mă furișez în bucătăria facultății și să coc pâine noapte de noapte.

Lăsam pâinile, ca pe niște bebeluși abandonați, la ușile profesorilor pe care îi admiram sau ale băieților ale căror zâmbete fermecătoare mă lăsau fără grai. Lăsam un șir de pâinici împletite pe un pupitru și strecuram o chiflă în geanta încăpătoare a doamnei de la cantină, care îmi punea farfurii vârfuite cu clătite și șuncă, spunându-mi că sunt prea slabă. În ziua în care consilierul meu academic m-a anunțat că nu promovez la trei din cele patru discipline de studiu, nu am avut nimic de spus în apărarea mea, dar i-am dat o baghetă cu miere și semințe de anason, un amestec de gusturi dulce-amărui.

Într-o zi, m-am trezit cu mama la ușă. S-a instalat în camera mea și s-a apucat să îmi organizeze viața în cele mai mici detalii, începând cu a-mi face mâncare și până la a mă conduce la cursuri și a mă chestiona din lecturile obligatorii.

— Dacă eu nu mă dau bătută, spunea, nici tu n-ai voie.

Am absolvit în cinci ani, în loc de patru, dar, până la urmă, am absolvit. Mama s-a ridicat în picioare și m-a întâmpinat cu fluierături când am urcat pe podium, ca să primesc diploma. După aceea s-a ales praful de tot.

Am meditat îndelung la asta: cum e posibil ca acum să fii în culmea extazului, iar, o clipă mai târziu, să ajungi în cea mai deplorabilă situație? M-am tot gândit ce aș fi putut să fac altfel și dacă asta ar fi dus la un alt rezultat. Dar oricât m-aș gândi, nu mai pot schimba nimic, nu-i așa? Așa că, după aceea, cu ochii încă injectați și o cicatrice monstruoasă care îmi brăzda tâmpla și obrazul, precum cusăturile unei mingi de fotbal, i-am dat mamei același sfat pe care îl primisem de la ea. *Dacă eu nu mă dau bătută, nici tu n-ai voie.*

Și, la început, nu s-a dat bătută. A luptat șase luni, timp în care i-au cedat organele unul după altul. În fiecare zi, stăteam la căpătâiul ei, la spital, iar noaptea mergeam acasă, ca să mă odihnesc. Dar nu mă odihneam. M-am reapucat de brutărie – pe post de psihoterapie. Le duceam pâini de casă medicilor ei. Făceam covrigi pentru asistente. Mamei îi pregăteam preferatele ei – chifle cu scorțișoară și glazură. Dar n-a reușit niciodată să guste din ele.

Marge, mediatoarea grupului nostru de terapie, a fost cea care mi-a sugerat să îmi găsesc o slujbă care să mă ajute să îmi fac un program regulat. Prefă-te că ești plină de optimism până ajungi să fii așa. Dar nu suportam gândul de a lucra la lumina zilei, când toată lumea se putea uita la fața mea. Și înainte eram timidă; acum însă eram de-a dreptul o pustnică.

Mary spune că a fost o minune cerească să mă întâlnească. (Spune despre ea că e o călugăriță convalescentă, dar, de fapt, a renunțat doar la straiele călugărești, nu și la credință.) Eu nu cred în Dumnezeu; consider că a fost noroc chior ca printre primele anunțuri pe care le-am citit, la sugestia lui Marge, să se numere și un post de maistru patiser – unul care să fie dispus să lucreze noaptea, singur, și să plece când încep să vină clienții la prăvălie. La interviu, Mary nu a comentat pe seama faptului că nu aveam nici experiență, nici vreo slujbă sezonieră prea importantă, nici recomandări. Dar, mai presus de orice, a aruncat o privire la cicatricea mea și a zis: „Bănuiesc că o să-mi povestești când o să consideri de cuviință". Asta a fost tot. Mai târziu, pe măsură ce am ajuns să o cunosc mai bine, am realizat că, atunci când grădinărește, nu vede niciodată sămânța. Își imaginează deja planta în care se va dezvolta. Bănuiesc că același lucru s-a întâmplat și în cazul meu la acea primă întâlnire cu ea.

Singura binecuvântare a faptului că lucram la Pâinea Noastră Cea de Toate Zilele (alăturarea acestor cuvinte e neintenționată) era aceea că mama nu a mai apucat să afle. Și ea, și tata erau evrei. Surorile mele, Pepper și Saffron, trecuseră amândouă prin ceremonia de Bat Mitzvah. Deși vindeam atât covrigi și *challah*, precum și chifle cu crucea pe ele; deși cafeneaua anexată brutăriei se numea Evrei, sunt convinsă că mama ar fi zis: *„Dintre toate brutăriile din lume*, *tocmai pentru o neevreică ți-ai găsit să lucrezi*?"

Dar tot mama ar fi fost prima care mi-ar fi spus că omul bun e om bun, și religia nu are nimic de-a face cu asta. Cred că mama – oriunde ar fi în acest moment – știe de câte ori m-a găsit Mary plângând în bucătărie și nu a deschis magazinul până când nu mi-am venit în fire. Cred că știe că la comemorarea decesului mamei mele, Mary donează toți banii câștigați în ziua aceea către Organizația Sionistă a Femeilor din America. Și că Mary e singura persoană față de care nu încerc în mod constant să îmi ascund cicatricea. Nu e doar șefa mea, ci și prietena mea cea mai bună, și îmi place să cred că asta ar conta mult mai mult în ochii mamei decât religia pe care și-a ales-o.

Un strop de vopsea mov cade pe podea, lângă piciorul meu, și mă face să ridic privirea. Mary pictează o altă viziune a sa. Îi trec prin minte cu o regularitate șocantă – de cel puțin trei ori pe an – și, de regulă, se soldează cu modificări ale prăvăliei sau ale meniului. Printre viziunile lui Mary se numără și cafeneaua. Și fereastra cu flori, încărcată cu orhidee delicate, ale căror petale se revarsă precum șiragurile de perle peste frunzele bogate și

verzi. Într-o iarnă, a ținut un cerc de tricotat la Pâinea Noastră Cea de Toate Zilele; în alt an, cursuri de yoga. Foamea, îmi spune ea mereu, nu are nicio legătură cu pântecul, ci numai cu mintea. În realitate, Mary nu conduce o brutărie, ci o comunitate.

O parte dintre aforismele ei sunt pictate pe pereți: *Caută și vei găsi. Nu toți cei care greșesc sunt pierduți. Nu contează anii din viața ta, ci viața din anii tăi.* Uneori, mă întreb dacă într-adevăr toate aceste platitudini îi apar în vis sau doar memorează sloganurile de pe tricourile firmei *Life is Good*[2]. Nu cred să aibă vreo importanță, de vreme ce clienții noștri par încântați să le citească.

Astăzi, Mary își pictează cea mai recentă mantra. *Dragostea e plămada vieții.*

— Ce părere ai? mă întreabă.

— O să te dea Yoko Ono în judecată pentru încălcarea drepturilor de autor, îi spun.

Barmanul nostru, Rocco, șterge tejgheaua.

— Lennon era genial, zice. Dac-ar mai trăi azi, îți *Imaginezi*?

Rocco are douăzeci și nouă de ani, dreaduri deja încărunțite și se exprimă doar în haiku. E *chestia* lui, după cum i-a mărturisit lui Mary, la interviul de angajare. Ea i-a trecut cu vederea ticul verbal datorită talentului său excepțional de a crea artă din spumă – modelele sinuoase de pe latte-uri și mochaccino. Se pricepe să facă ferigi, inimi, unicorni, pe Lady Gaga, pânze de păianjen, și, odată, de ziua lui Mary, l-a desenat chiar pe papa Benedict al XVI-lea. Eu îl plac pe Rocco din cauza unei alte *chestii* care îl caracterizează: nu privește oamenii în ochi. Zice că așa îți fură cineva sufletul.

Absolut de acord cu asta.

— Baghete ioc, mă anunță Rocco. Dat cafea gratis nervoșilor, adaugă, după care se oprește și numără silabele în gând. Fă mai multe diseară.

Mary începe să coboare de pe platformă.

— Cum a fost la ședință?

— Ca de obicei. Toată ziua a fost așa liniște?

Cade pe podea cu un bufnet surd.

— Nu, a fost zăpăceala obișnuită după ce și-au lăsat părinții copiii la școală. Și la prânz am avut destui clienți. Se ridică în picioare, își șterge mâinile pe blugi și mă urmează în bucătărie. Era să uit. A sunat Satana.

— Lasă-mă să ghicesc. Vrea să comande un tort pentru ziua lui Joseph Kony?

— Când zic Satana, spune Mary, de parcă nici nu m-ar fi auzit, mă refer la Adam.

Adam e iubitul meu. De fapt, nu e, pentru că e deja soțul altei femei.

— Adam nu e *chiar așa de* rău.

— E periculos, Sage, și toxic din punct de vedere emoțional. Zic și eu pentru cine are urechi de auzit… spune Mary și ridică din umeri. Îl las pe Rocco să se ocupe de tot, ca să dau o fugă până la biserică, să plivesc buruienile.

Cu toate că nu mai e călugăriță acolo, nimeni nu se supără că are grijă de florile și plantele de la mănăstire. Grădinăritul – o activitate istovitoare, care presupune să seceri plantele cu maceta, să smulgi rădăcini și să te lupți cu tufele – e principala modalitate de relaxare a lui Mary. Uneori, am impresia că nu doarme deloc, că trăiește prin fotosinteză, exact ca plantele ei adorate. Parcă se mișcă cu mai multă energie și viteză decât noi, muritorii de rând; pe lângă ea, Clopoțica pare un melc.

— Crinii de toamnă au pus la cale o lovitură de stat.

— Distracție plăcută! îi spun și îmi leg șorțul, pregătindu-mă de munca de noapte.

La brutărie, am un mixer uriaș, pentru că fac mai multe pâine deodată. Am mai multe soiuri de maia pentru diverse temperaturi, păstrate în recipiente însemnate cu grijă. Folosesc un tabel în Excel, ca să stabilesc proporțiile ingredientelor, un calcul matematic aiuritor, care îți dă întotdeauna cu virgulă. Mie îmi place să pregătesc aluatul într-un castron, cu o lingură de lemn, din patru ingrediente: făină, apă, drojdie și sare. După aceea, nu-ți mai trebuie decât timp.

Făcutul pâinii este o veritabilă probă sportivă. Pe lângă faptul că trebuie să alergi de la un cuptor la altul, ca să verifici dacă pâinea crește, sau să amesteci ingredientele, sau să ridici castronul mixerului din suportul lui – mai ai nevoie și de forță, ca să activezi glutenul din compoziție. Până și cei mai nepricepuți oameni știu că, pentru a prepara pâine, trebuie să frământi aluatul. Împingi și rulezi, împingi și împături – un exercițiu ritmic pe o suprafață acoperită cu făină. Dacă o faci corect, eliberezi o proteină numită gluten – substanță care permite formarea unor bule inegale de dioxid de carbon în pâine. La capătul a șapte sau opt minute – timp suficient să îți alcătuiești în minte o listă de activități casnice ori să rememorezi ultima

discuție cu partenerul de viață și să îi întorci cuvintele pe toate fețele –, consistența aluatului se va transforma. Va deveni neted, suplu, omogen.

Acela e momentul în care trebuie să lași aluatul în pace. E caraghios să antropomorfizezi pâinea, dar îmi place că, pentru a se dezvolta, are nevoie să stea liniștită, să se retragă din fața zgomotului, a atingerilor și a agitației.

Mărturisesc că, deseori, și eu mă simt la fel.

∵

Programul de brutar poate juca tot felul de feste creierului tău. Când ziua de muncă începe la cinci după-amiaza și durează până în zori, auzi fiecare ticăit al minutarului ceasului de deasupra plitei și vezi mișcări în toate umbrele. Nu îți mai recunoști ecoul vocii; începi să crezi că ești ultimul supraviețuitor de pe fața pământului. Sunt convinsă că nu degeaba majoritatea omorurilor se petrec noaptea. Lumea e cu totul alta pentru noi, cei care ne trezim la viață după lăsarea întunericului. E mai fragilă și mai ireală, o copie a celei în care trăiesc ceilalți oameni.

Trăiesc pe dos de atâta vreme, încât nu mi-e greu să mă culc la răsăritul soarelui și să mă trezesc la asfințit. În majoritatea cazurilor, asta înseamnă că apuc cam șase ore de somn, după care revin la Pâinea Noastră Cea de Toate Zilele și o iau de la capăt, dar meseria de brutar implică o existență izolată, una pe care o îmbrățișez întru totul. Oamenii pe care îi văd sunt vânzători la prăvălii, casieri la expresul de la Dunkin Donuts, asistente care intră în schimbul de noapte. Și, firește, Rocco și Mary, care închid brutăria la scurt timp după sosirea mea. Mă încuie înăuntru, ca pe regina din povestea lui Rumpelstiltskin, nu ca să număr boabe, ci ca să le transform până-n zori în pâinile și franzelele care umplu rafturile și vitrinele din sticlă.

N-am fost niciodată o persoană sociabilă, dar acum, mai mult ca oricând, prefer singurătatea. Situația actuală mi se potrivește de minune: lucrez singură; Mary e responsabilă cu întreținutul clienților și îi convinge să revină. Eu stau ascunsă.

Pentru mine, brutăria e o formă de meditație. Îmi face plăcere să tai bucata voluminoasă de cocă, să o cântăresc cu precizie desăvârșită, în așa fel încât să obțin pâinea de casă perfectă. Îmi place să simt în palme moliciunea aluatului când rulez o baghetă. Îmi place să aud suspinul pe care îl scoate o cocă dospită, în clipa în care îmi înfig pentru prima oară pumnii în ea. Îmi place să-mi îndoi degetele de la picioare în saboți și să-mi întind gâtul dintr-o parte în alta, înainte de a mă apuca de treabă. Îmi place să știu că nu va suna telefonul și nu mă va întrerupe nimic.

Lucrez cu spor la cele cincizeci de kilograme de produse pe care le fac în fiecare noapte, când o aud pe Mary, reîntoarsă de la activitățile ei de grădinărit, că se pregătește să închidă prăvălia. Îmi clătesc mâinile în chiuveta industrială, îmi scot boneta, pe care o port ca să-mi acopăr părul când lucrez, și intru în magazin. Rocco tocmai își încheie fermoarul gecii de motociclist. Pe fereastră, văd sclipirea unui fulger despicând cerul.

— Ne vedem mâine, spune Rocco. Dacă nu murim în somn./ Ce final superb.

Aud un lătrat și îmi dau seama că mai e cineva în brutărie. Unicul client e domnul Weber, din grupul meu de terapie, însoțit de cățelușul său. Mary stă cu el, la o masă, cu o cană de ceai în mână.

Bătrânul se chinuie să se ridice și, când dă cu ochii de mine, face o plecăciune stângace.

— Bună, din nou.

— Îl cunoști pe Josef? mă întreabă Mary.

Grupul de terapie e la fel ca Alcoolicii Anonimi – nu dezvălui identitatea unui membru decât cu permisiunea acestuia.

— Ne-am mai întâlnit, răspund și îmi scutur părul, pentru a-mi acoperi fața.

Teckelul trage de lesă, se apropie de mine și îmi linge o pată de făină de pe pantaloni.

— Eva, o mustră stăpânul ei. Poartă-te frumos!

— Nu vă faceți griji, spun și mă las ușurată pe vine, ca să mângâi câinele.

Animalele nu se zgâiesc niciodată la tine.

Domnul Weber își înfășoară capătul lesei în jurul mâinii și se ridică de pe scaun.

— Îmi cer scuze că te-am reținut, îi spune lui Mary.

— Stai liniștit, îmi face plăcere compania ta.

Se uită la cana bătrânului, care e trei sferturi plină.

Nu știu ce-mi vine de spun ceea ce spun. În definitiv, am destulă treabă de făcut. Dar a început să plouă cu găleata. Singurele vehicule din parcare sunt Harley-ul lui Mary și Priusul lui Rocco. Prin urmare, domnul Weber ori merge acasă pe jos, ori trebuie să aștepte autobuzul.

— Puteți să mai stați până când vine autobuzul, spun.

— Nu, nu. Nu vreau să deranjez.

— Nu e niciun deranj, insistă și Mary.

Bătrânul încuviințează recunoscător din cap și ia loc. După ce cuprinde cana de cafea în palme, Eve se lungește peste piciorul lui stâng și închide ochii.

— O seară plăcută! îmi urează Mary. Spor la treabă!

Dar, în loc să rămân cu domnul Weber, o urmez pe Mary în încăperea din spate, unde își ține echipamentul de ploaie.

— Nu strâng după el.

— Bine, zice Mary și se oprește câteva secunde înainte de a-și trage pe ea pantalonii impermeabili.

— Nu mă *ocup* de clienți.

Adevărul este că, la șapte dimineața, când ies din prăvălie și văd mulțimea de afaceriști care cumpără covrigi și gospodinele care îndeasă pâini de grâu în sacoșe ecologice, descopăr mereu cu surprindere că există o lume dincolo de bucătăria mea industrială. Cred că la fel simte un bolnav care moare, când e resuscitat și azvârlit în haosul și clocotul vieții – suprasolicitare cognitivă și senzorială.

— *Tu* l-ai invitat să mai stea, îmi reamintește Mary.

— Nu știu nimic despre el. Dacă încearcă să ne jefuiască? Sau chiar mai rău?

— Sage, omul are peste nouăzeci de ani. Crezi c-o să-ți taie beregata cu proteza dentară? spune Mary, clătinând din cap. Josef Weber e aproape un sfânt. Toată lumea din Westerbrook îl cunoaște – a antrenat echipa de baseball de juniori, a organizat campania de curățenie a Parcului Riverhead și a fost profesor de germană la liceu un secol. E un soi de bunicuț cumsecade pentru toată lumea. Mi-e greu să cred că o să se furișeze în bucătărie și o să te înjunghie pe la spate cu un cuțit de pâine.

— N-am auzit niciodată de el, spun.

— Pentru că trăiești doar în bârlogul tău, răspunde Mary.

— Sau în bucătărie.

Când dormi toată ziua și muncești toată noaptea, nu ai timp să citești ziarele sau să te uiți la televizor. Am aflat de uciderea lui Osama bin Laden la trei zile după ce a avut loc evenimentul.

— Noapte bună, îmi spune Mary și mă îmbrățișează pe fugă. Josef e inofensiv. Pe bune. Singurul pericol e să te plictisească de moarte cu vorbăria lui.

O privesc cum deschide ușa din spatele prăvăliei. Își bagă bărbia în piept, ca să înfrunte potopul de apă, și îmi face cu mâna fără să se întoarcă. Trag

ușa după ea și o încui.

Când revin în sala de servire, observ că domnul Weber și-a golit cana, iar câinele s-a mutat pe genunchii lui.

— Mă scuzați, spun. Aveam de discutat niște probleme de serviciu.

— Nu-i nevoie să-mi ții companie. Știu că ai multă treabă.

Am de modelat o sută de pâini, de fiert covrigii și de umplut *bialys*-ii. Dar, spre surprinderea mea, mă aud spunând:

— Poate să mai aștepte câteva minute.

Domnul Weber îmi face semn să mă așez pe scaunul ocupat până de curând de Mary.

— Ia loc, te rog.

Mă așez, dar sunt cu ochii la ceas. Peste trei minute, o să se declanșeze cronometrul și va trebui să merg în bucătărie.

— Se pare că o să avem parte de o vreme capricioasă, spun.

— Vremea e mereu capricioasă, replică domnul Weber. Cuvintele îi ies din gură ca și cum le-ar smulge cu dinții de pe o coardă: sigure și clare. În seara asta, avem parte de o vreme *urâtă*, adaugă, uitându-se la mine. Ce te-a făcut să vii la grupul de terapie?

Mă uit în ochii lui. E o regulă care spune că, la ședințele de grup, nu suntem obligați să destăinuim nimic dacă nu ne simțim pregătiți sufletește. E limpede că domnul Weber nu s-a simțit pregătit; e nepoliticos din partea lui să pretindă cuiva să facă ceea ce el nu vrea să facă. Pe de altă parte, nu suntem la o ședință de grup.

— Mama, răspund, dezvăluindu-i ceea ce am dezvăluit tuturor. A avut cancer.

Leagănă compătimitor din cap.

— Îmi pare rău pentru pierderea pe care ai suferit-o, spune el sec.

— Pe dumneavoastră? întreb.

Clatină din cap.

— Sunt prea multe, ca să le mai țin socoteala.

Nici nu știu cum să reacționez la o asemenea replică. Bunica spune mereu că, la vârsta ei, îi mor prietenii pe capete. Bănuiesc că și domnul Weber se confruntă cu aceeași problemă.

— Ești de mult timp brutăreasă?

— De câțiva ani, răspund.

— E o meserie ciudată pentru o tânără. Destul de singuratică.

N-a văzut cum arăt?

— Mi se potrivește.

— Ești foarte pricepută.

— Oricine poate să facă pâine, spun.

— Dar nu oricine poate s-o facă așa cum trebuie.

Din bucătărie se aude soneria cronometrului. O trezește pe Eva, care începe să latre. Aproape instantaneu, pe fereastră pătrund luminile farurilor, semn că autobuzul oprește în stația de la colț.

— Mulțumesc că m-ai lăsat să stau înăuntru, spune bătrânul.

— Nu aveți pentru ce, domnule Weber.

Se mai îmblânzește la față.

— Spune-mi Josef, te rog.

Îl privesc cum o adăpostește pe Eva în haină și deschide umbrela.

— Mai treceți pe la noi, spun, știind că așa ar vrea Mary.

— Ne vedem mâine, răspunde, ca și când ne-am fi dat întâlnire.

Iese din brutărie, cu ochii mijiți în lumina orbitoare a farurilor.

Îi strâng cana și farfuria murdară, deși i-am spus lui Mary că n-o s-o fac, și bag imediat de seamă că domnul Weber – Josef – și-a uitat carnețelul negru în care notează de câte ori vine aici. E legat cu o bandă elastică.

Îl iau și ies fuga în ploaie. Calc într-o băltoacă imensă și îmi intră apă în saboți.

— Josef, strig, cu părul lipit de cap.

Se întoarce spre mine. Ochii rotunzi ai Evei mă privesc de la reverul pardesiului.

— Ai uitat ceva.

Îi arăt carnetul negru și mă duc spre el.

— Mulțumesc, spune și îl vâră în buzunar. Nu știu ce mă făceam fără el.

Înclină umbrela, în așa fel încât să mă protejeze și pe mine.

— E romanul tău? încerc să ghicesc.

De când Mary a instalat internet wi-fi la Pâinea Noastră Cea de Toate Zilele, ne-au năpădit o mulțime de scriitori aspiranți.

Pare ușor speriat.

— A, nu. Aici îmi țin eu gândurile. Altminteri, nu le țin minte. De pildă, dacă nu-mi notez că îmi plac chiflele tale cu mac, uit să cumpăr când trec pe aici.

— Mulți oameni ar trebui să aibă un astfel de carnețel.

Șoferul autobuzului claxonează de două ori. Întoarcem capetele în direcția sunetului. Fac o grimasă pentru că îmi intră lumina în ochi.

Josef se bate cu palma peste buzunar.

— E important să ții minte.

∵

Printre primele lucruri pe care mi le-a spus Adam a fost acela că sunt frumoasă, ceea ce ar fi trebuit să-mi dea de bănuit că e un mincinos.

L-am cunoscut în cea mai urâtă zi din viața mea, ziua în care a murit mama. El era administratorul casei de pompe funebre cu care luase legătura sora mea, Pepper. Îmi amintesc vag că ne-a explicat toate amănuntele și ne-a arătat diversele tipuri de sicrie. Dar prima oară mi-a atras atenția în momentul în care am făcut o scenă la înmormântarea mamei.

Atât eu, cât și surorile mele știam că melodia preferată a mamei era *Somewhere over the Rainbow.* Saffron și Pepper ar fi vrut să angajeze un cântăreț profesionist să o interpreteze, dar eu aveam alte planuri. Nu era vorba doar de *melodia* preferată a mamei, ci și de o interpretare anume. Îi promisesem mamei că, la înmormântarea ei, va cânta Judy Garland.

— În caz că n-ai aflat, Sage, mi-a zis Pepper, n-ai cum s-o angajezi pe Judy Garland decât dacă ești mediu.

În cele din urmă, surorile mi-au făcut pe plac – mai mult pentru că le-am prezentat asta ca pe dorința mamei lăsată cu limbă de moarte. Sarcina mea era să îi dau CD-ul administratorului de la pompe funebre. Am descărcat melodia de pe coloana sonoră a *Vrăjitorului din Oz* de pe iTunes. Când a început slujba, el i-a dat drumul la boxe.

Din nenorocire, nu era *Somewhere over the Rainbow*, ci cântecul piticilor, *Ding Dong! The Witch is Dead.*

Pepper a izbucnit în plâns. Saffron s-a supărat atât de tare, încât a trebuit să iasă din biserică.

Pe mine m-au apucat chicotelile.

Nu știu de ce. Pur și simplu au ieșit din mine ca o ploaie de scântei. Deodată, toate privirile s-au întors spre mine, cea cu chipul brăzdat de o linie roșie aprinsă în timp ce hohotele deplasate de râs mi se revărsau din gură.

— Dumnezeule, Sage! a mârâit Pepper printre dinți. Cum ai putut să faci așa ceva?

Simțindu-mă încolțită, m-am ridicat din strană, am făcut câțiva pași și am leșinat.

Când mi-am venit în fire, mă aflam în biroul lui Adam. Stătea în genunchi lângă canapea, cu o cârpă udă în mână și îmi tampona cicatricea.

M-am tras imediat înapoi și mi-am acoperit partea stângă a feței cu mâna.

— În meseria mea, a zis el, de parcă eram în mijlocul unei conversații, nu prea există secrete. Știu cine a făcut operații estetice, cine a supraviețuit mastectomiei. Știu cine s-a operat de apendicită și cine de dublă hernie. În spatele oricărei cicatrici se află o poveste. Și să știi, nu asta am remarcat când te-am văzut prima oară.

— Nu zău?

A pus o mână pe umărul meu.

— Am remarcat că ești frumoasă, a spus.

Avea părul nisipiu și ochi de culoarea chihlimbarului. Îi simțeam palma caldă pe piele. N-am fost niciodată frumoasă, nici înainte de accident și, în niciun caz, după aceea. Am scuturat din cap, ca să îmi limpezesc mintea.

— N-am mâncat nimic azi-dimineață, am zis. Trebuie să mă-ntorc la înmormântare.

— Liniștește-te. Le-am propus să facem o pauză de un sfert de oră și pe urmă să reluăm slujba. Dacă vrei, poți să alegi o melodie de pe iPodul meu, a adăugat Adam, după câteva clipe de șovăială.

— Eram convinsă că am descărcat melodia corectă. Surorile mele mă urăsc.

— Se putea și mai rău, a zis Adam.

— Mă îndoiesc.

— Odată, am avut o amantă beată care s-a urcat în sicriu cu mortul, până când a venit soția, a scos-o de-acolo și i-a tras un pumn de-a adormit-o.

Am căscat ochii mari.

— Pe bune?

— Da. Ce s-a întâmplat acum e un fleac, a spus Adam, ridicând din umeri.

— M-a pufnit *râsul.*

— Mulți râd la înmormântări. E o reacție instinctivă, fiindcă nu ne simțim confortabil în fața morții. Pe lângă asta, cred că mama ta ar prefera să știe că îi sărbătorești viața râzând decât să te vadă în lacrimi.

— Mamei i s-ar fi părut comic, am murmurat.

— Vezi? a spus Adam și mi-a întins CD-ul în carcasă.

Am clătinat din cap.

— Poți să-l păstrezi. În caz că o s-o ai clientă pe Naomi Campbell la un moment dat.

Adam a zâmbit.

— Pun pariu că și asta ar fi amuzat-o pe mama ta.

La o săptămână după înmormântare, Adam m-a sunat să vadă ce mai fac. Mi s-a părut ciudat din două motive – primul, fiindcă nu mai auzisem ca o casă de pompe funebre să ofere asemenea servicii, al doilea, pentru că Pepper îl angajase, nu eu. Am rămas atât de impresionată de grija pe care mi-o arăta, încât i-am copt o *babka* și i-am dus-o la casa de pompe funebre, într-o zi, când mă întorceam de la serviciu. Speram să o las fără să dau cu ochii de el, dar întâmplarea a făcut să fie acolo.

M-a întrebat dacă am timp să bem o cafea.

Trebuie să vă spun că, până și în acea zi, purta verigheta pe deget. Cu alte cuvinte, știam în ce mă bag. Singura mea scuză e că nu m-aș fi gândit niciodată că voi găsi un bărbat care să mă adore, mai ales după ce am pățit; și, cu toate astea, iată că Adam – seducător și afacerist de succes – exact asta a făcut. Fiecare fărâmă de moralitate a ființei mele care îmi spunea că Adam e bărbatul altei femei era înăbușită de vocea care îmi șoptea în cap: *Când e vai de capul tău, nu-ți permiți să faci nazuri. Ia ce ți se oferă. Cine crezi că ar putea iubi o femeie ca tine*?

Știam că e o greșeală să mă încurc cu un bărbat însurat, dar asta nu m-a împiedicat să mă îndrăgostesc de el, ori să năzui că și el se va îndrăgosti de mine. Mă resemnasem cu gândul că voi trăi singură, voi lucra singură și voi fi singură toată viața. Chiar dacă ar fi fost să găsesc un om care susține că nu îl deranjează cicatricea respingătoare de pe obrazul meu stâng, cum să fiu sigură dacă mă iubește sau îi e milă de mine? Cele două sentimente se manifestă atât de asemănător, iar eu nu m-am priceput niciodată prea bine să citesc oamenii. Relația dintre mine și Adam era cât se poate de tainică și discretă, ceea ce mă mulțumea pe deplin.

Înainte să-mi spuneți că e sinistru să te lași atins de unul care îmbălsămează morți, dați-mi voie să vă contrazic. Orice mort – inclusiv mama – ar fi norocos să simtă pentru ultima oară atingerea unei mâini atât de blânde ca a lui Adam. Uneori, mă gândesc că, din cauză că petrece atât de mult timp printre morți, e singura persoană care apreciază cu adevărat miracolul unui corp viu. Când facem dragoste, zăbovește asupra venelor de la gâtul meu, de la încheietura mâinii sau din spatele genunchilor – locurile în care pulsează sângele.

În zilele în care vine Adam la mine, sacrific o oră sau două de somn, ca să fiu cu el. Dată fiind ocupația lui, care îi impune să fie disponibil la orice

oră din zi ori din noapte, poate să plece de acasă oricând. Din același motiv, disparițiile sale nu i-au trezit niciodată suspiciuni soției sale.

— Cred că Shannon s-a prins, îmi spune el azi, în timp ce stau întinsă în brațele lui.

— Serios?

Încerc să fac abstracție de sentimentele mele, de faptul că am senzația că mă aflu în vârful unui *montagne russe* și nu văd șinele din față.

— M-am trezit cu un abțibild pe mașină azi-dimineață, pe care scrie ÎMI ♥ SOȚIA.

— De unde știi că ea l-a lipit?

— Pentru că nu l-am lipit *eu*, răspunde Adam.

Stau pe gânduri câteva clipe.

— Poate că nu ascunde niciun mesaj sarcastic. Poate însemna că e fericită și nu bănuiește nimic.

Adam s-a căsătorit cu iubita din liceu, cu care a păstrat relația până la absolvirea facultății. Casa de pompe funebre la care lucrează e afacerea de familie a soției lui de cincizeci de ani încoace. De cel puțin două ori pe săptămână, îmi spune că o s-o părăsească pe Shannon, dar știu că nu e adevărat. În primul rând, pentru că și-ar distruge cariera. În al doilea rând, pentru că nu ar părăsi-o doar pe Shannon, ci și pe gemenii lui, Grace și Bryan. De câte ori vorbește despre ei, i se schimbă vocea. Capătă o duioșie pe care sper să o aibă și atunci când vorbește despre mine.

Cel mai probabil, *nu* vorbește de mine. În fond, cui să-i spună că are o aventură? Singura persoană căreia *eu* i-am spus e Mary și, cu toate că relația a început din vina amândurora, ea se poartă de parcă el m-ar fi sedus.

— Hai să plecăm undeva în weekend, îi propun.

Nu lucrez duminica; brutăria e închisă lunea. Am putea fugi undeva și petrece douăzeci și patru de ore minunate, decât să stăm ascunși în dormitorul meu, cu transperantele trase, ca să ne apere de lumina soarelui, și mașina lui – cu noul abțibild – parcată după colț, în fața unui restaurant chinezesc.

Într-o zi, Shannon a intrat în brutărie. Am zărit-o prin geamul deschis dintre bucătărie și magazin. Am recunoscut-o pentru că o văzusem în fotografiile de pe pagina de Facebook a lui Adam. Eram convinsă că a venit să mă beștelească, dar a cumpărat niște chifle de secară și a plecat. Mary m-a găsit așezată pe podeaua bucătăriei, copleșită de ușurare. După ce i-am povestit despre Adam, mi-a pus o singură întrebare: Îl iubești?

Da, i-am răspuns.

Ba nu-l iubești, mi-a zis Mary. *Te atrage faptul că și el simte nevoia să se ascundă la fel de mult ca tine.*

Adam își trece degetele peste cicatricea mea. Chiar și după atâta vreme, deși este imposibil din punct de vedere medical, simt că mă furnică pielea.

— Vrei să plecăm undeva, repetă el. Vrei să te plimbi pe stradă cu mine, în plină zi, ca să ne vadă toată lumea împreună.

Când îl aud, îmi dau seama că nu asta îmi doresc. Vreau să mă furișez împreună cu el, în camera unui hotel de lux din White Mountains sau într-o cabană din Montana. Dar nu vreau să-i dau dreptate, așa că spun:

— Poate că da.

— Bine, zice el, jucându-se cu cârlionții mei. Mergem în Maldive.

Mă ridic într-un cot.

— Nu glumesc.

Adam se uită la mine.

— Sage, îmi zice, tu nici în oglindă n-ai curaj să te privești.

— Am căutat pe Google să văd ce zboruri are compania Southwest. Ne costă doar patruzeci și nouă de dolari să mergem la Kansas City.

Adam își trece degetele peste xilofonul coastelor mele.

— De ce-ai vrea să mergi la Kansas City?

Îi dau mâna la o parte.

— Nu-mi mai distrage atenția, spun. Vreau, pentru că e altundeva decât aici.

Se răsucește peste mine.

— Rezervă bilete.

— Pe bune?

— Pe bune.

— Dar dacă ești chemat la muncă?

— Sunt morți. Nu pățesc nimic dacă mai așteaptă puțin, replică el.

Simt că îmi bubuie inima în piept. Gândul de a ne afișa în public e ispititor. Dacă merg pe stradă, de mână cu un bărbat frumos, care vrea să fie cu mine, această asociere mă face și pe mine normală?

— Ce-i spui lui Shannon? întreb.

— Că sunt nebun după tine.

Uneori, mă întreb ce s-ar fi întâmplat dacă îl întâlneam când eram mai tânără. Am mers la același liceu, dar la zece ani distanță. Amândoi am

revenit în orașul natal. Lucrăm singuri, la ore ciudate, și avem meserii pe care majoritatea oamenilor obișnuiți nu le-ar considera cariere.

— Și că nu-mi pot lua gândul de la tine, continuă Adam, ronțăindu-mi lobul urechii. Și că sunt îndrăgostit de tine până peste cap.

Mărturisesc că lucrul care-mi place cel mai mult la Adam e tocmai acela care îl împiedică să fie în permanență cu mine: faptul că, atunci când te iubește, te iubește statornic, pe deplin și pătimaș. La fel simte față de gemenii lui, și de aceea se întoarce acasă în fiecare seară, ca să afle ce notă a luat Grace la testul la biologie sau ca să-l vadă pe Bryan cum înscrie primul *home run* din sezonul de baseball.

— Îl știi pe Josef Weber? îl întreb, amintindu-mi brusc vorbele lui Mary.

Adam se întinde pe spate.

— *Sunt îndrăgostit până peste cap*, repetă el. Îl știi pe Josef Weber? Mda, halal răspuns…

— Cred că a fost profesor de germană la liceu.

— Gemenii fac franceză, spune, după care pocnește din degete. A fost arbitru la Liga de Juniori. Bryan avea șase-șapte ani, dacă nu mă-nșel. Îmi amintesc că încă de pe atunci tipul îmi lăsa impresia că are vreo nouăzeci de ani și că îi lipsește o doagă, dar s-a dovedit a fi foarte sprinten.

— Ce știi despre el? întreb, răsucindu-mă pe o parte.

Adam mă cuprinde cu brațul.

— Despre Weber? Era băiat de treabă. Se pricepea de minune la baseball și n-a luat niciodată vreo decizie greșită. E tot ce-mi amintesc. De ce te interesează?

Îmi răsare un zâmbet pe față.

— Mă bate gândul să te părăsesc pentru el.

Mă sărută încet și tandru.

— Ce pot face ca să te răzgândești?

— Găsești tu ceva, spun și îmi încolăcesc brațele în jurul gâtului său.

⁘

Într-un oraș de mărimea Westerbrookului, fondat de urmașii pelerinilor de pe *Mayflower*, eu și surorile mele, evreice fiind, eram privite ca niște ciudățenii, total diferite de colegii noștri de clasă, de parcă am fi avut pielea albastră. „Încerc să mențin echilibrul”, îmi răspundea tata, când îl întrebam de ce trebuie să renunțăm la pâine timp de o săptămână, cam în aceeași perioadă în care toți colegii de școală veneau cu ouă fierte vopsite la pachet. Nu mă hărțuia nimeni; dimpotrivă, când profesorii ne-au vorbit despre

variante religioase ale Crăciunului, am devenit o adevărată vedetă, alături de Julius, singurul elev afro-american din școală, a cărui bunică sărbătorea Kwanzaa. M-am înscris la școala evreiască, pentru că acolo învățau și surorile mele, dar, când a venit vremea să fiu Bat Mitzva, m-am rugat de părinți să mă retrag. Fiindcă nu mi-au permis, am făcut greva foamei. Era suficient că familia mea se deosebea de celelalte familii; nu doream să atrag și mai mult atenția asupra mea.

Deși evrei, părinții mei nu respectau regulile cușer și nici nu mergeau la sinagogă (cu excepția anilor dinainte ca Pepper și Saffron să devină Bat Mitzva, când era obligatoriu. Vinerea seară mergeam la slujbă și îl ascultam pe cantor cântând în ebraică și mă întrebam de ce muzica evreiască e atât de plină de game minore. Ținând cont că făceau parte din Poporul Ales, compozitorii nu păreau prea fericiți.) Totuși, părinții mei țineau post de Iom Kipur și refuzau categoric să împodobim bradul.

Impresia mea era că respectă o versiune prescurtată a iudaismului; prin urmare, cum își permiteau să îmi spună mie în ce să cred? Le-am zis-o verde-n față, pe vremea când militam împotriva Bat Mitzvaului. Tata a căzut pe gânduri. „*E important să crezi în ceva, tocmai pentru că poți”,* mi-a răspuns. După aceea, m-a trimis nemâncată în camera mea, gest absolut șocant, fiindcă, în familia noastră, eram încurajate să ne exprimăm liber opiniile, oricât de controversate ar fi fost. Mai târziu, mama mi-a adus pe furiș un sandviș cu unt de arahide și gem.

— N-o fi taică-tu rabin, mi-a zis, dar crede în tradiții. Sunt lucrurile pe care părinții le transmit mai departe copiilor.

— Bine, am spus. Promit că o să-mi cumpăr rechizitele pentru școală în iulie și să fac mereu tocăniță de cartofi dulci de Ziua Recunoștinței. Nu mă deranjează tradițiile, mamă. Mă deranjează că trebuie să merg la școala evreiască. Religia nu face parte din ADN-ul unei persoane. Nu crezi în ceva doar pentru că părinții tăi cred.

— Bunica Minka poartă pulovere, a spus mama. Tot timpul.

Părea o remarcă fără sens. Mama tatei trăia într-un azil de bătrâni. Se născuse în Polonia și, din cauza accentului, aveai întotdeauna impresia că fredonează un cântec. Bunica Minka purta, într-adevăr, pulovere, chiar și atunci când erau peste treizeci de grade afară, dar, de asemenea, purta și imprimeuri animale și se dădea cu prea mult fard în obraji.

— Mulți dintre cei care au scăpat cu viață și-au îndepărtat tatuajele cu ajutorul chirurgiei estetice, dar ea spune că, în fiecare dimineață, când îl

vede, își aduce aminte că a învins.

Mi-a luat câteva clipe să înțeleg ce spune mama. Bunica paternă fusese într-un lagăr de concentrare? Cum de nu aflasem asta până la vârsta de doisprezece ani? De ce mi-au ascuns părinții mei această informație?

— Nu-i place să discute despre asta, a spus mama, pe un ton firesc. La fel cum nu-i place să umble cu brațul dezvelit în public.

Am învățat despre Holocaust la ora de științe sociale. Îmi era greu să-mi imaginez că există o legătură între ființele scheletice din fotografiile din manual și femeia plinuță, care mirosea mereu a liliac, care nu rata pentru nimic în lume programarea săptămânală la coafor și care ținea bastoane viu colorate în toate camerele apartamentului ei, ca să aibă tot timpul unul la îndemână. Ea nu făcea parte din istorie. Ea era bunica mea, și atât.

— Nu merge la sinagogă, a explicat mama. Presupun că după ce treci prin câte a trecut ea, relația cu Dumnezeu devine mai complicată. Dar taică-tu a început să meargă. Cred că îl ajută să se împace mai ușor cu ce-a îndurat mama lui.

Și iată că, exact în momentul în care mă chinuiam să scap de religia mea, ca să mă integrez printre ceilalți, am descoperit că sunt evreică până-n măduva oaselor și urmașă a unui supraviețuitor al Holocaustului. Mă trântesc pe perne, într-un acces de frustrare, furie și egoism.

— Asta-i problema tatei. N-are nicio legătură cu mine.

— Dacă ea nu trăia, tu n-ai fi existat azi, Sage, mi-a replicat mama, după câteva secunde de șovăială.

A fost prima și ultima oară când am discutat despre trecutul bunicii Minka, chiar dacă, în același an, când am adus-o la noi, de Hanukkah, nu m-am putut abține să o studiez îndelung, căutând pe chipul ei o dovadă a celor întâmplate. Dar ea se purta ca întotdeauna: curăța pielea de pe friptura de pui când nu se uita mama, scotea din geantă mostrele de parfum și machiaj pe care le luase pentru surorile mele și discuta despre personajele din serialul *Destine secrete*, de parcă erau prieteni la cataramă. Dacă fusese într-un lagăr de concentrare, în cel de-al Doilea Război Mondial, sigur fusese o cu totul altă persoană pe vremea aceea.

În noaptea în care mama mi-a povestit despre trecutul bunicii, am visat un moment de mult uitat, de când eram mică. Stăteam în poala bunicii Minka, iar ea dădea paginile unei cărți și îmi citea o poveste. Abia acum realizez că încurcase poveștile. Pe copertă scria *Cenușăreasa*, dar, probabil

bunica se gândea la altceva, fiindcă povestea ei vorbea despre o pădure întunecoasă, monștri și o dâră de ovăz și alte semințe.

Îmi mai aduc aminte că nu eram foarte atentă, fiind hipnotizată de brățara aurie de la mâna ei. Tot întindeam mâna spre ea și o trăgeam de pulover. La un moment dat, mâneca de lână s-a ridicat îndeajuns cât să îi dezvelească cifrele, de un albastru șters, de pe interiorul antebrațului. *Ce-i asta?*

Numărul meu de telefon.

Cu un an înainte, când eram la grădiniță, învățasem pe de rost numărul nostru de telefon, astfel încât poliția să îi poată suna pe mama și pe tata, în cazul în care mă rătăceam.

Și dacă te muți? am întrebat-o.

Eh, Sage, a râs ea. *Nu mă mai urnesc eu de-aici.*

∵

A doua zi, Mary intră în bucătărie, în timp ce coc pâinea.

— Am visat ceva aseară, îmi spune. Făceai baghete împreună cu Adam. I-ai zis să bage pâinile la cuptor, dar el ți-a împins brațul înăuntru. Am țipat și am încercat să te trag din foc, dar am fost prea înceată în mișcări. Când te-ai dat la o parte, nu mai aveai mâna dreaptă. Aveai un braț făcut din cocă. *Nu-i nimic,* a zis Adam, pe urmă a luat un cuțit și ți-a retezat mâna de la încheietură. Ți-a tăiat degetul mare și pe cel mic, apoi pe celelalte, și fiecare deget era plin de sânge.

— Hm, spun. Bună ziua și ție.

După aceea, deschid frigiderul și scot o tavă cu chifle.

— Hm? Asta-i tot? Nu ești curioasă ce-ar putea însemna?

— Înseamnă că ai băut cafea înainte de culcare, spun. Mai ții minte când ai visat că Rocco nu voia să se descalțe pentru că avea picioare de găină? adaug și mă întorc spre ea. L-ai *cunoscut* măcar pe Adam? Ai idee cum arată?

— Chiar și cele mai frumoase lucruri pot fi otrăvitoare. Omagul, lăcrămioarele – ambele cresc în grădina din vârful Scării Sfinte, care îți place atât de mult, dar nu m-aș apropia de ele fără mănuși.

— Nu sunt un inconvenient pentru biserică?

Mary clatină din cap.

— În general, vizitatorii se abțin să mănânce decorul. Dar asta e neimportant. Important e că visul meu e un semn.

— Of, o luăm de la capăt, bombăn eu.

— Să nu preacurvești! predică Mary. Indicație mai clară decât asta nu există. Dacă o încalci, se întâmplă lucruri rele. Te lovesc vecinii cu pietre. Ajungi un paria.

— Te trezești că ai mâini comestibile, adaug. Ascultă, Mary, scutește-mă de morala de călugăriță. E treaba mea ce fac în timpul liber. Oricum, știi prea bine că nu cred în Dumnezeu.

Se pune în calea mea.

— Asta nu înseamnă că El nu crede în tine.

Simt că mă trece o furnicătură peste cicatrice. Începe să îmi lăcrimeze ochiul stâng, așa cum s-a întâmplat timp de câteva luni, după operație. Pe atunci, era ca și cum plângeam după tot ce urma să pierd mai târziu, chiar dacă nu știam asta încă. Poate că e o viziune învechită și – ce ironie! – biblică să crezi că urâțenia sufletului se oglindește pe chip și că o cicatrice ori un semn din naștere sunt indiciul extern al unui defect lăuntric, dar, în cazul meu, e adevărat. Am făcut un lucru îngrozitor și, de câte ori îmi văd reflexia în oglindă, îmi amintesc de acesta. Oare majoritatea femeilor găsesc că e imoral să se culce cu un bărbat însurat? Pe de altă parte, eu sunt altfel decât majoritatea femeilor. Poate tocmai din acest motiv, deși eu, cea de odinioară nu m-aș fi îndrăgostit în veci de Adam, eu, cea din prezent, exact asta am făcut. A nu se înțelege că cer tratament preferențial sau că merit să fiu cu bărbatul altei femei. Pur și simplu, nu consider că merit ceva mai bun.

Nu sunt o sociopată. Nu mă mândresc cu relația mea. Dar, de cele mai multe ori, reușesc să îi găsesc scuze. Iritarea pe care mi-au provocat-o azi vorbele lui Mary arată că sunt obosită sau mai vulnerabilă decât îmi închipuiam, ori ambele variante.

— La biata femeie nu te gândești, Sage?

Biata femeie e soția lui Adam. Biata femeie îl are pe bărbatul pe care-l iubesc, doi copii minunați și un chip neted, imaculat. Biata femeie a primit pe tavă tot ce și-a dorit.

Iau un cuțit ascuțit și mă apuc să crestez cruciulițe pe chifle.

— Dacă vrei să-ți plângi de milă, continuă Mary, n-ai decât, dar fă-o în așa fel încât să nu distrugi viețile altora.

Ridic vârful cuțitului spre cicatrice.

— Crezi c-am *vrut* asta? întreb. Crezi că nu-mi doresc în fiecare zi o viață normală – o slujbă de la nouă la cinci, să mă plimb pe stradă fără să se holbeze copiii la mine și să am un bărbat care să mă considere frumoasă?

— Le poți avea pe toate, spune Mary și mă cuprinde în brațe. Tu ești singura care spune că nu poate. Nu ești un om rău, Sage.

Vreau s-o cred. Vreau nespus de mult s-o cred.

— Probabil că, uneori, chiar și oamenii buni fac lucruri rele, răspund și mă smulg din brațele ei.

Din prăvălie, se aude accentul distinct al lui Josef Weber, care întreabă de mine. Mă șterg la ochi cu marginea șorțului, iau o pâine pe care am pus-o deoparte și un pachețel și o las pe Mary singură în bucătărie.

— Bună, spun, pe un ton vesel.

Prea vesel. Josef rămâne șocat de falsa mea voioșie. Îi pun în brațe punguța cu biscuiți pentru Eva și pâinea. Rocco, care tocmai aranja cănile spălate, se oprește câteva secunde, mirat să mă vadă că socializez cu clienții.

— Minunile nu se sfârșesc/ Din hăul negru, iese pustnicul, spune el.

— *Hăul* are două silabe, îl reped și îi fac semn lui Josef spre o masă liberă.

Deși mă cam codesc să intru în vorbă cu Josef, prefer să fiu aici decât în bucătărie, interogată de Mary.

— Ți-am păstrat cea mai bună pâine din seara asta.

— Un *bâtard*, spune el.

Mă surprinde; majoritatea oamenilor nu cunosc termenul franțuzesc pentru genul acela de pâine.

— Știi de ce i se spune așa? întreb, în timp ce tai câteva felii, căznindu-mă să-mi iau gândul de la Mary și de la visul ei. Pentru că nu e nici franzelă, nici baghetă. E un bastard, în sensul literal al termenului.

— Cine și-ar fi imaginat că, până și în lumea brutăriei, există ierarhie socială? spune Josef, gânditor.

Știu că e o pâine bună. Când scoți o pâine de casă din cuptor, are o mireasmă aparte: un miros natural și bogat, de parcă te-ai afla în mijlocul pădurii. Mă uit cu mândrie la varietatea de produse. Josef închide ochii, încântat.

— Sunt norocos să o cunosc personal pe brutăreasă.

— Că tot veni vorba de cunoștințe, am înțeles că ai arbitrat un meci din Liga de Juniori, în care a jucat fiul unui prieten. Bryan Lancaster?

Se încruntă și clatină din cap.

— A trecut mult de-atunci. Nu-i cunoșteam pe toți după nume.

Stăm la taclale: despre vreme, despre Eva, despre rețetele mele preferate. Pălăvrăgim, în vreme ce Mary închide totul în jurul nostru, nu înainte de a mă îmbrățișa pătimaș și de a-mi reaminti că nu doar Dumnezeu mă iubește, ci și ea. Pălăvrăgim, în timp ce alerg din când în când în bucătărie, chemată de soneriile diverselor cronometre. E un lucru extraordinar pentru mine, fiindcă eu un pălăvrăgesc. Uneori, în timpul discuției, uit să îmi mai ascund obrazul deformat, aplecând capul într-o parte sau acoperindu-l cu păr. Dar Josef, fie din politețe, fie de rușine, se abține de la orice comentariu. Ori, poate, consideră că sunt alte lucruri mai interesante de găsit la mine. Probabil de asta a fost profesorul, arbitrul și bunicul preferat al tuturor – îți dă impresia că aici se simte cel mai bine și n-ar vrea să fie niciunde altundeva. Iar tu ești singura persoană cu care vrea să vorbească. E o senzație atât de amețitoare să fiu obiectul atenției cuiva, într-un sens *pozitiv*, nu pentru că sunt o ciudățenie, încât uit să mă mai ascund.

— De când locuiești aici? îl întreb după mai bine de-o oră.

— De douăzeci și doi de ani, răspunde. Înainte, am trăit în Canada.

— Dacă ai căutat o comunitate în care nu se întâmplă nimic, ai nimerit la fix, spun.

Josef zâmbește.

— Așa e.

— Ai rude prin zonă?

— Nu mai am pe nimeni, spune Josef și dă să se ridice. Trebuie să plec.

Mi se pune imediat un nod în stomac, pentru că l-am făcut să se simtă prost – și nimeni nu cunoaște sentimentul acesta mai bine decât mine.

— Îmi cer scuze, mă bâlbâi. N-am vrut să fiu grosolană. Nu prea vorbesc cu oamenii.

Îi zâmbesc larg și încerc să mă revanșez în singurul fel pe care-l știu: dezvăluindu-i o bucățică din mine, pe care, în general, o țin ascunsă cu grijă, în așa fel încât să mă plasez într-o postură la fel de vulnerabilă.

— Nici eu n-am pe nimeni, mărturisesc. Am douăzeci și cinci de ani și mi-am pierdut părinții. N-o să mă vadă când mă căsătoresc. N-o să le gătesc masa de Ziua Recunoștinței și n-o să-i vizitez cu nepoții. Surorile mele sunt cu totul altfel decât mine: conduc mașini de familie, își duc copiii la antrenamente de fotbal și au profesii în care primesc bonusuri – și mă urăsc, chiar dacă n-o spun fățiș. Cuvintele se revarsă din mine ca un torent; e de ajuns să le rostesc, și simt că mă înec. Dar motivul principal pentru care n-am pe nimeni ăsta e.

Îmi dau părul de pe față cu o mână tremurândă.

Știu ce vede în cel mai mic detaliu. Pielea încrețită care îmi cade peste colțul ochiului stâng. Urmele argintii din sprânceană. Mozaicul de grefe de piele nepotrivite și discordante. Buza trasă în sus, din cauza felului în care mi s-a vindecat pometul obrazului. Peticul chel de pe scalp, pe care nu mai crește păr și pe care îl acopăr cu grijă sub breton. Chipul unui monstru.

Nu pot explica de ce mi-am deschis sufletul tocmai în fața lui Josef, la urma urmelor, un străin. Poate pentru că singurătatea e o oglindă și e lesne de recunoscut atunci când o întâlnești. Mâna îmi cade moale, iar perdeaua de păr îmi acoperă din nou cicatricile. Mi-aș dori să fie la fel de ușor să le ascund și pe cele din interior.

Am toată admirația pentru Josef că nu tresare scârbit. Se uită în ochii mei.

— Poate că, de acum încolo, ne vom avea unul pe celălalt, spune.

∵

A doua zi, dimineață, în drum spre serviciu, trec pe lângă casa lui Adam. Parchez, cobor geamul și mă uit la porțile de fotbal de pe peluza din față, la covorașul de la ușă, la bicicleta verde, trântită în soare, pe alee.

Îmi imaginez că stăm la masa din sufragerie, Adam amestecă salata, în timp ce eu aduc pastele. Mă întreb dacă pereții bucătăriei sunt albi sau galbeni; dacă pe bufet a mai rămas vreo pâine – probabil cumpărată de la băcănie, îmi zic dezaprobator – după ce a făcut cineva pâine prăjită la micul dejun.

În momentul în care se deschide ușa, trag o înjurătură în gura mare și mă las mai jos pe scaun, cu toate că Shannon n-ar avea cum să mă vadă. Iese din casă, trăgând fermoarul la geantă, și deblochează ușile mașinii.

— Hai mai repede, strigă. Întârziem la control.

Câteva secunde mai târziu, apare Grace, tușind violent.

— Pune mâna la gură, îi spune mama ei.

Îmi dau seama că îmi țin respirația. Grace e imaginea leită, în miniatură, a lui Shannon – același păr auriu, aceleași trăsături delicate, chiar și același mers săltat.

— N-o să mai merg în tabără? întreabă Grace, cu amărăciune.

— Dacă ai bronșită, nu mai poți, îi răspunde Shannon, apoi urcă amândouă în mașină și ies de pe alee.

Adam nu mi-a spus că fiica lui e bolnavă.

În fond, de ce mi-ar spune? N-am niciun drept asupra acestei părți din viața lui.

După ce plec, realizez că n-o să rezerv biletele de avion spre Kansas City. Nici acum, nici altă dată.

În loc să merg acasă, scot iPhone-ul și caut adresa lui Josef. Locuiește în capătul unei fundături. În timp ce stau în mașină și caut un pretext ca să îi fac o vizită, mă trezesc că îmi bate în geam.

— Mi-am zis eu că tu ești, spune Josef. Ține în mână lesa Evei, care țopăie și se învârte la picioarele lui. Ce te-aduce pe-aici? mă întreabă.

Mă bate gândul să-i spun că e o coincidență, că am greșit drumul. Sau că am un prieten care locuiește în apropiere. Până la urmă, îi mărturisesc adevărul.

— Tu, răspund.

Îi apare un zâmbet pe față.

— În acest caz, hai înăuntru să luăm ceaiul. Nu accept un refuz, insistă el.

Casa lui e decorată altfel decât m-aș fi așteptat. Pe spetezele canapelelor din creton sunt întinse milieuri din dantelă. Pe polița prăfuită a șemineului, stau înșirate mai multe fotografii, iar pe o etajeră, o colecție de figurine Hummels. Pretutindeni, se simte mâna invizibilă a unei femei.

— Ești căsătorit, murmur.

— Am fost, răspunde. Cu Marta. Timp de cincizeci și unu de ani fericiți, plus încă unul nu prea fericit.

Deci, din cauza asta vine la grupul de terapie, îmi spun.

— Îmi pare rău.

— Și mie, spune abătut. Scoate pliculețul de ceai din cană și îl înfășoară cu grijă în jurul linguriței. În fiecare seară de miercuri, îmi amintea să scot gunoiul în fața casei. N-am uitat nici măcar o singură dată, în cincizeci de ani, dar n-a avut niciodată încredere în mine. Mă scotea din minți. Acum, aș da orice, numai s-o mai aud că-mi spune asta.

— A fost cât pe ce să fiu exmatriculată de la facultate, zic. Mama s-a mutat cu mine la cămin, ca să mă trezească și să mă oblige să învăț împreună cu ea. Pe vremea aia, mă simțeam o ratată. Abia acum îmi dau seama cât de norocoasă am fost. Întind mâna și mângâi căpșorul catifelat al Evei. Josef? Simți vreodată că o pierzi? Că nu-i mai auzi vocea la fel de clar în minte, că nu-ți mai amintești mirosul parfumului ei?

Josef clatină din cap.

— Dimpotrivă, spune. Nu reușesc să îl uit.

— Să îl uiți?

— Să *o* uit, se corectează el. Trăiesc de atâta vreme în America și încă încurc germana cu engleza.

Îmi cade privirea pe tabla de șah de pe comoda din spatele lui. Piesele sunt sculptate cu grijă: pionii seamănă cu niște unicorni micuți, turele, cu centauri, iar caii, cu pegași. Coada de sirenă a reginei se încolăcește în jurul postamentului, regele își ține capul de vampir aplecat pe spate, cu colții dezveliți.

— Incredibil, spun și mă apropii ca să le văd mai bine. N-am mai văzut așa ceva.

Josef chicotește.

— Pentru că nu mai există altul la fel. E moștenire de familie.

Mă uit cu și mai mare admirație la tabla de șah, încrustată cu pătrățele din lemn de cireș și arțar; la ochii sticloși ai sirenei.

— E superb, remarc.

— Într-adevăr. Fratele meu era foarte talentat, spune Josef, melancolic.

— El *a făcut* asta? Iau vampirul și îmi trec degetul peste capul lucios al creaturii. Joci? întreb.

— N-am mai jucat de ani de zile. Marta n-avea răbdare, zice și ridică privirea. Tu?

— Nu prea mă pricep. Trebuie să gândești cu cinci mutări înainte.

— E important să-ți faci o strategie. Și să-ți aperi regele.

— De unde i-a venit ideea cu creaturile mitologice?

— Fratele meu credea că există tot felul de ființe supranaturale: spiriduși, dragoni, vârcolaci, oameni cinstiți.

Îmi zboară gândul la Adam; la fiica lui care tușește în timp ce medicul pediatru îi ascultă cu stetoscopul plămânii.

— Poate mă înveți și pe mine ce știi, spun.

∵

Josef devine un client fidel al brutăriei Pâinea Noastră Cea de Toate Zilele. Își face apariția cu puțin timp înainte de ora închiderii, ca să putem pălăvrăgi vreo jumătate de oră, înainte ca el să plece acasă, iar eu să-mi încep programul de muncă. Când vine Josef, îl aud pe Rocco strigând că mi-a sosit „iubitul”. Mary îi aduce un butaș din grădina bisericii – un crin sălbatic – și îi explică cum să îl planteze în curtea din spatele casei. E convinsă că am eu grijă ca Josef să ajungă acasă, după ce închide ea prăvălia. Biscuiții pentru Eva devin un produs principal în meniul nostru.

Discutăm despre profesorii pe care i-am avut în liceu, pe vremea când Josef încă preda acolo – domnul Muchnick, a cărui perucă a dispărut într-o zi, când a ațipit în timp ce era supraveghetor la examen; domnișoara Fiero, care își aducea copilul la școală, când i se îmbolnăvea bona, și îl lăsa în fața unui computer din laboratorul de informatică, să joace Sesame Street. Discutăm despre rețeta de ștrudel a mamei lui. Îmi povestește despre predecesorul Evei, un schnautzer pe nume Willie, pe care-l găsea înfășurat în hârtie igienică, ca o mumie, dacă uita deschisă ușa toaletei. Josef recunoaște că nu e ușor să își umple timpul liber, acum când nu mai lucrează și nici nu mai face voluntariat în mod regulat.

În ceea ce mă privește, îi destăinui lucruri pe care le țin de mult la păstrare, ca pe o ladă de zestre. Îi povestesc lui Josef ziua când am mers la cumpărături cu mama și n-a mai putut să-și scoată rochia de plajă de pe ea, fiindcă era prea strâmtă, așa că a trebuit s-o cumpărăm, ca să o poată rupe. Îi spun cum, și după ani de zile de atunci, ne pufnea râsul ori de câte ori auzeam cuvintele *rochie de plajă.* Îi spun cum tata ne citea în fiecare an rugăciunea de Seder cu vocea lui Donald Duck, nu din lipsă de respect, ci pentru a-și face fetițele să râdă. Îi spun cum, de zilele noastre de naștere, mama ne lăsa să mâncăm desertul preferat la micul dejun și cum ne punea mâna pe frunte când aveam febră și ne ghicea temperatura cu o precizie uluitoare. Îi povestesc cum, atunci când eram mică și credeam că e un monstru în dulapul meu, tata a dormit o lună rezemat de ușile glisante, ca nu cumva să iasă monstrul în miez de noapte. Îi povestesc cum m-a învățat mama să aranjez colțurile cearșafului pe pat și cum m-a învățat tata să scuip sâmburii de pepene printre dinți. Fiecare amintire e precum o floare de hârtie strecurată în mâneca unui magician: acum invizibilă, iar, în clipa următoare, atât de mare și înfoiată, încât e greu de crezut că a stat ascunsă atâta vreme. Și, la fel ca florile de hârtie, odată scoase la iveală, amintirile nu mai pot fi ascunse la loc.

Renunț la întâlnirile cu Adam, ca să petrec o oră acasă la Josef și să jucăm șah, până când mi se îngreunează pleoapele și plec acasă, să mă odihnesc. Mă învață cum să controlez centrul tablei. Cum să nu sacrific piese, decât dacă e esențial, și cum să atribui arbitrar valori fiecărui cal, nebun, turn sau pion, în așa fel încât să iau deciziile mai ușor.

În timp ce jucăm, Josef îmi pune întrebări. Mama era roșcată, ca mine? După ce a intrat în domeniul de vânzări industriale, tata a regretat industria restaurantelor? A apucat vreunul din ei să guste din rețetele mele? Nici cele

mai dificile răspunsuri – cum ar fi acela că nu am copt niciodată pâine pentru ei – nu îmi mai ard limba la fel de tare cum ar fi făcut-o acum un an sau doi. Descopăr că e cu totul altceva când vorbești cu cineva despre trecut, decât atunci când îl retrăiești de unul singur. Îl resimți mai puțin ca pe o rană, și mai mult ca pe o cataplasmă.

Două săptămâni mai târziu, Josef urcă în mașina mea și mergem împreună la ședința de terapie. Stăm unul lângă altul și îi ascultăm pe ceilalți, uniți parcă de o subtilă legătură telepatică. Uneori, îmi surprinde privirea și își înăbușe un zâmbet, alteori, mă uit la el și dau ochii peste cap. Devenim deodată complici.

Astăzi discutăm despre ce se întâmplă cu noi după moarte.

— Mai rămânem aici? întreabă Marge. Ca să veghem asupra celor dragi?

— Eu așa cred. Uneori, simt prezența Sheilei, zice Stuart. Simt cum aerul devine mai umed.

— Mi se pare egoist să crezi că sufletele rămân alături de noi, ceilalți, intervine imediat Shayla. Se duc în rai.

— Toate?

— Toate care sunt credincioase, precizează ea.

Shayla e „renăscută”, așa că răspunsul ei nu mă surprinde. Îmi dă totuși o senzație de disconfort, ca și când s-ar referi anume la nevrednicia mea.

— Când mama era internată în spital, spun, rabinul ei i-a spus o poveste. În rai și în iad, oamenii stau la mese festive încărcate de bucate delicioase, dar nimeni nu poate să îndoaie coatele. În iad, toți flămânzesc, fiindcă nu se pot hrăni singuri. În rai, toată lumea e ghiftuită, fiindcă nu trebuie să îndoaie brațele, ca să se hrănească unii pe alții.

Simt privirea lui Josef ațintită spre mine.

— Ce părere aveți, domnule Weber? întreabă Marge.

Îmi imaginez că Josef o să ignore întrebarea și o să clatine din cap, cum face de obicei. Spre mirarea mea, îl aud vorbind.

— Când mori, mori. Și totul se termină.

Răspunsul lui brutal de sincer cade peste noi ca un giulgiu.

— Mă scuzați, spune și părăsește sala.

Îl găsesc așteptându-mă în holul bisericii.

— Chiar crezi povestea pe care ai spus-o, despre masa festivă? mă întreabă.

— Aș vrea s-o cred, spun. Mai mult de dragul mamei.

— Dar rabinul tău…

— Nu-i rabinul meu. A fost al mamei, zic și pornesc spre ieșire.

— Totuși, crezi în viața de după moarte, remarcă intrigat Josef.

— Iar tu nu crezi.

— Cred în iad… dar într-un iad aici, pe pământ, răspunde, legănând din cap. Nu cred că există oameni buni și oameni răi. Lucrurile nu sunt atât de simple. În orice om, există și bunătate și răutate.

— Dar nu crezi că una o depășește pe cealaltă?

Josef se oprește.

— Tu să-mi spui.

Simt că mă frige cicatricea, ca și când cuvintele lui m-ar fi călcat cu fierul încins.

— Cum de nu m-ai întrebat niciodată? spun brusc. Cum s-a întâmplat?

— Ce anume să se întâmple?

Fac un gest circular în dreptul feței.

— Ah, asta. De mult, cineva mi-a spus că orice poveste se va destăinui atunci când se va simți pregătită. Am presupus că a ta nu e încă pregătită.

Ce idee bizară, să crezi că întâmplarea prin care-am trecut nu e povestea mea, ci ceva cu totul separat de mine. Mă întreb dacă nu cumva asta a fost problema mea de la bun început: faptul că n-am reușit să le disec pe cele două.

— Am suferit un accident de mașină, spun.

Josef leagănă răbdător din cap.

— N-am fost doar eu rănită, bolborosesc, deși cuvintele mă sugrumă.

— Dar ai supraviețuit, îmi spune și mă bate ușor pe umăr. Asta-i tot ce contează.

Clatin neîncrezătoare din cap.

— Aș vrea să cred asta.

— Toți vrem, spune Josef, uitându-se la mine.

A doua zi, Josef nu trece pe la brutărie. Nici în ziua următoare. Trag singura concluzie logică: Josef zace inconștient în pat. Ori, poate, a pățit ceva și mai grav.

În toți anii de când lucrez la Pâinea Noastră Cea de Toate Zilele, nu mi s-a întâmplat niciodată să las prăvălia nesupravegheată noaptea. Programul meu nocturn e organizat cu o precizie militărească. Lucrez asiduu, împart și împletesc aluatul în sute de pâini, care să fie gata imediat ce se eliberează cuptorul. Brutăria în sine se transformă într-o ființă vie; fiecare cuptor e un nou partener de dans. Dacă nu respecți programul, se dezlănțuie haosul.

Încerc să compensez prin viteză și să produc aceeași cantitate într-un timp mai scurt. Realizez însă că n-o să fiu bună de nimic, până când nu merg acasă la Josef, să mă asigur că e teafăr și nevătămat.

Mă urc în mașină, ajung acolo și văd lumina aprinsă în bucătărie. Eva începe imediat să latre. Josef deschide ușa.

— Sage, spune el, mirat. Strănută violent și se șterge la nas cu o batistă albă. S-a întâmplat ceva?

— Ești răcit, constat.

— Ai venit până aici, ca să-mi spui ceea ce știu deja?

— Nu. Mă gândeam… de fapt, am vrut să fiu sigură că ești bine, fiindcă nu te-am văzut de câteva zile.

— După cum vezi, sunt încă în viață, spune și îmi face semn din mână. Vrei să intri?

— Nu pot. Trebuie să mă întorc la muncă, spun, dar nu mă clintesc din loc. Mi-am făcut griji când n-ai mai trecut pe la brutărie.

Josef șovăie, cu mâna pe clanță.

— Și te-ai gândit să dai o fugă până aici, să verifici dacă mai trăiesc?

— Am venit, fiindcă eram îngrijorată pentru prietenul meu.

— Prieten, repetă Josef, radiind de fericire. Deci, suntem prieteni?

O tânără desfigurată, în vârstă de douăzeci și cinci de ani, și un nonagenar? Bănuiesc că s-au pomenit și perechi mai ciudate.

— Mi-ar face deosebită plăcere, spune Josef, protocolar. Ne vedem mâine, Sage. Acum, trebuie să te întorci la serviciu, ca să am o chiflă la cafea.

Douăzeci de minute mai târziu, revin în bucătărie, opresc câteva cronometre care țârâie furioase și evaluez pagubele produse în absența mea. Unele pâini au crescut prea mult; aluatul s-a deformat și s-a pleoștit într-o parte sau alta. Producția din această seară va avea de suferit; Mary se va supăra rău. Clienții de mâine vor pleca cu mâna goală.

Izbucnesc în lacrimi.

Nu știu sigur dacă plâng din cauza dezastrului din bucătărie sau pentru că acum realizez cât de mult m-a întristat gândul că l-aș putea pierde pe Josef, când abia l-am găsit. Nu știu cum aș suporta o nouă pierdere.

Aș vrea să-i pot coace pâine mamei: franzele și croasanți cu ciocolată și brioșe, care să umple masa ei din rai. Aș vrea s-o hrănesc eu. Dar nu pot. E așa cum a zis Josef – indiferent ce-am crede noi, supraviețuitorii, despre viața de apoi, când cineva moare, se termină totul.

Dar *asta.* Arunc o privire prin bucătărie. Asta se poate repara, dacă frământ aluatul foarte rapid și îl las din nou la crescut.

Așa că frământ. Frământ, și iar frământ.

∵

A doua zi, se întâmplă o minune.

Mary, care, inițial, strâmbă din nas, nemulțumită de rezultatul muncii mele de-o noapte, taie o *ciabatta.*

— Ce-ar trebui să fac acum, Sage? oftează ea. Să le spun clienților să meargă mai încolo, la Rudy's?

Rudy's e rivalul nostru.

— Le spui să vină mai târziu.

— Untul de arahide și gemul nu mai au niciun farmec, dacă îți porți clienții cu vorba.

Când mă întreabă ce s-a întâmplat, mint. Îi spun că am avut o migrenă și am dormit două ore.

— N-o să se mai întâmple.

Mary strânge din buze, ceea ce-mi dă de înțeles că nu m-a iertat încă. După aceea, ia o felie de pâine și se pregătește să o ungă cu gem de căpșune.

Dar nu apucă.

— Iisuse, Maria și Iosif! exclamă și scapă felia din mână, de parcă ar fi ars-o.

Arată spre miez.

Mai exact, spre găurile din pâine. Pâinea de casă e evaluată după miezul neuniform, în vreme ce alte pâini – ca Wonder, de pildă (impropriu numită pâine, ținând cont de valoarea ei nutritivă) – au un miez omogen și găuri mici.

— Îl vezi?

Mijesc ochii și parcă deslușesc conturul unei fețe umane.

Apoi imaginea devine tot mai clară: o barbă. O coroană de spini.

Se vede treaba că am reușit să coc chipul lui Dumnezeu în pâinea mea.

∵

Primii martori ai miracolului nostru sunt femeile care lucrează la magazinul de suvenire al bisericii, care își fac o poză cu felia de pâine, așezată între ele. Apoi își face apariția și părintele Dupree.

— Fascinant! spune, examinând-o peste ramele ochelarilor.

Între timp, pâinea s-a răcit. Pe jumătatea rămasă netăiată de Mary, se distinge chipul lui Iisus. Îmi trece prin minte că, cu cât tai feliile mai subțiri, cu atât obții mai multe imagini ale lui Hristos.

— Problema reală nu e că a apărut Dumnezeu, îi spune părintele Dupree lui Mary. El e mereu aici. Ci de ce a ales să apară *acum*.

Eu și Rocco urmărim scena de la distanță, rezemați cu coatele pe tejghea.

— Dumnezeule mare! murmur.

Rocco pufnește.

— Corect. Se pare că ai copt Tatăl, Fiul și Sfânta Pită.

Ușile se deschid brusc și dă năvală o reporteră cu păr șaten și creț, urmat de o namilă de cameraman.

— Aici e Pâinea Mântuitorului?

Mary face un pas în față.

— Da, eu sunt Mary DeAngelis, proprietara brutăriei.

— Minunat, spune reportera. Sunt Harriet Yarrow de la WMUR. Am dori să discutăm cu dumneavoastră și cu angajații. Anul trecut, am realizat un reportaj despre tăietorul de lemne care a văzut-o pe Fecioara Maria într-o buturugă și s-a legat cu lanțul de ea, pentru a împiedica compania forestieră să mai taie copaci din pădurea respectivă. A fost cel mai urmărit reportaj din 2012. Merge camera? Da? Excelent.

În timp ce-i intervievează pe Mary și pe părintele Dupree, mă pitesc în spatele lui Rocco, care încasează banii pe trei baghete, o ciocolată caldă și o pâine cu griș. Mă trezesc cu microfonul lui Harriet în față.

— Dumneaei e brutăreasa? o întreabă pe Mary.

Deasupra ochiului de ciclop al camerei de filmat se află un beculeț roșu care pâlpâie în timp ce înregistrează. Mă uit la el, îngrozită de gândul că o să mă vadă un stat întreg la știrile prânzului. Las bărbia în piept, ca să îmi ascund fața, și simt cum îmi ard obrajii de rușine. Cât o fi înregistrat deja? Mi-o fi filmat fugitiv cicatricea înainte de a mă feri? Ori îndeajuns de clar, cât să-și scape copiii lingurile în farfuriile cu supă și mamele să oprească televizoarele, de teamă să nu nască monștri?

— Trebuie să plec, mormăi.

Intru repede în birou și o șterg pe ușa din spate.

Urc Treptele Sfinte două câte două. Toată lumea vine la biserică să vadă mătăniile uriașe, dar mie îmi place peștera micuță din vârful colinei, pe care Mary a amenajat-o ca pe o copie a grădinii din tabloul lui Monet. E o zonă pe care n-o vizitează nimeni – ceea ce, firește, e pe gustul meu.

Tocmai de-asta mă surprinde să aud zgomot de pași. Dau cu ochii de Josef, care se sprijină epuizat de balustradă, și îi sar repede în ajutor.

— Ce se întâmplă acolo? A venit vreo vedetă să bea cafeaua la voi?

— Cam așa ceva. Mary zice că a văzut chipul lui Iisus într-una din pâinile mele.

Mă aștept să pufnească ironic, dar Josef lasă capul într-o parte și cade pe gânduri.

— Se pare că Dumnezeu își face apariția în cele mai neașteptate locuri.

— Crezi în Dumnezeu? îl întreb, mirată.

După discuția despre rai și iad, trăsesem concluzia că e ateu, ca și mine.

— Da, răspunde. La final, El ne judecă pe toți. Dumnezeul din Vechiul Testament. Sunt sigur că știi despre ce vorbesc, doar ești evreică.

Mă săgetează sentimentul de separare, de *deosebire.*

— N-am spus niciodată că sunt evreică.

E rândul lui Josef să fie surprins.

— Dar mama ta…

— Eu nu sunt mama.

I se citesc pe chip o mulțime de emoții, ca și când s-ar lupta cu o dilemă.

— Copilul născut dintr-o mamă evreică e evreu.

— Depinde cu cine vorbești. Întrebarea e ce importanță are asta pentru tine.

— N-am vrut să te jignesc, răspunde el, arțăgos. Am venit să-ți cer o favoare și voiam să fiu sigur că nu m-am înșelat în privința ta. Josef trage aer în piept, iar, când expiră, cuvintele pe care le rostește rămân suspendate între noi. Vreau să mă ajuți să mor.

— Poftim? spun, sincer șocată. *De ce?*

S-a senilizat, îmi zic. Dar ochii lui Josef sunt ageri și lucizi.

— Știu că te surprinde solicitarea mea…

— Mă surprinde? Mai degrabă mi se pare *nebunească…*

— Am motivele mele, insistă Josef. Te rog să ai încredere în mine.

Fac un pas înapoi.

— Ar fi mai bine să pleci.

— Te rog, mă imploră el. E așa cum ai zis tu despre șah. Gândesc cu cinci mutări înainte.

Cuvintele lui mă pun pe gânduri.

— Ești bolnav?

— Doctorul meu spune că am constituția unui bărbat mult mai tânăr. Așa se joacă Dumnezeu cu mine. Mă face atât de robust, încât nici să mor nu pot când vreau. Am avut cancer… de două ori. Am supraviețuit unui accident de mașină și unei fracturi de șold. Să mă ierte Dumnezeu, dar am ajuns până acolo încât am înghițit o cutie întreagă de somnifere. M-a găsit un Martor al lui Iehova care împărțea pliante și m-a văzut pe fereastră, întins pe jos.

— De ce să-ncerci să te sinucizi?

— Pentru că *ar trebui* să fiu mort, Sage. Asta merit. Iar tu mă poți ajuta, spune, apoi ezită câteva secunde. Mi-ai arătat cicatricile *tale.* Nu-ți cer decât să mă lași să ți le arăt și eu pe *ale mele.*

Realizez deodată că nu știu nimic despre bărbatul din fața mea, în afară de mărturisirile pe care a vrut să mi le facă. Iar acum m-a ales tocmai pe mine să îl ajut să își pună capăt zilelor.

— Ascultă, Josef, spun, cu blândețe, sunt de acord că ai nevoie de ajutor, dar nu din motivul pe care-l crezi tu. Eu nu omor oameni.

— Tu poate nu.

Bagă mâna în buzunarul paltonului și scoate o fotografie micuță, cu margini zimțate. Mi-o pune în palmă.

În poză, văd un bărbat, mult mai tânăr decât Josef – cu aceeași linie a părului în formă de V, același nas coroiat, o copie fidelă a trăsăturilor lui. Poartă uniformă de soldat SS și zâmbește.

— Dar eu am omorât, spune.

Damian a ridicat brațul, în râsetele soldaților din spatele lor: *Am încercat să fac un salt, ca să ajung la monede, dar n-am reușit și m-am împiedicat. Deși era abia luna octombrie, adia un vânt de iarnă și îmi amorțiseră mâinile de frig. Brațul lui Damian s-a încolăcit în jurul meu, m-a strâns ca într-o menghină și m-a tras lângă el. Îi simțeam nasturii de argint ai uniformei cum îmi intră în piele.*

— Dă-mi drumul, am mârâit printre dinți.

— Gata, gata, a zis el, rânjind. Așa se vorbește cu un cumpărător?

Era ultima baghetă. După ce îi luam banii, mă puteam întoarce acasă, la tata.

M-am uitat la ceilalți negustori. Bătrâna Sal amesteca resturile de heringi rămase în butoi; Farouk își împăturea mătăsurile, evitând cu grijă orice conflict. Știau că nu e bine să aibă un dușman în persoana căpitanului gărzii.

— De ce te porți urât, Ania? a zis Damian, mustrător.

— Te rog!

A aruncat o privire spre soldații săi.

— E plăcut s-o auzi cum te roagă, nu-i așa?

Alte fete sunt înnebunite după ochii lui superbi, de argint, după părul negru ca smoala sau negru ca pana corbului, după zâmbetul lui atât de fermecător, încât îți răpește și graiul și mințile, dar eu nu eram deloc atrasă de el. Chiar dacă Damian era unul dintre cei mai râvniți burlaci din sat, îmi amintea de un dovleac lăsat prea mult pe prispă, după Halloween – plăcut vederii, până când îl atingeai și constatai că e putred până la miez.

Din păcate, lui Damian îi plăceau provocările. Și, cum eu eram singura femeie, între zece și o sută de ani, care nu se lăsa cucerită de farmecele lui, m-a luat în colimator.

A coborât mâna în care ținea monedele și mi-a strâns-o în jurul gâtului. Simțeam argintul cum îmi strivește venele. M-a lipit de căruciorul negustorului de legume, vrând parcă să îmi reamintească cât de ușor i-ar fi să mă ucidă, că e mult mai puternic decât mine. După aceea, s-a aplecat spre mine. Mărită-te cu mine, *mi-a șoptit,* și n-o să mai ai niciodată grija dărilor. *Cu degetele încă încleștate în gâtul meu, m-a sărutat.*

L-am mușcat de buză până la sânge. De îndată ce mi-a dat drumul, am înșfăcat coșul în care căram pâinea la piață și am luat-o la fugă.

Am hotărât să nu îi spun nimic tatei. Avea și așa destule pe cap.

Pe măsură ce mă afundam în pădure, mirosul turbei ce ardea în soba din casa noastră devenea tot mai intens. În câteva clipe, aveam să ajung acasă și să primesc de la tata franzela coaptă special pentru mine. Mă voi așeza la bancul de lucru și-i voi povesti despre oamenii din sat: mama care își căuta disperată gemenii ascunși sub mătăsurile lui Farouk; Teddy Grăsanul care gusta din toate brânzeturile de pe tarabe și se ghiftuia bine, fără să cumpere vreodată ceva. O să-i povestesc despre bărbatul necunoscut care venise la piață, însoțit de un adolescent, ce părea a fi fratele lui. Băiatul era debil mintal; purta o cască din piele care îi acoperea nasul și gura, lăsându-i doar niște găuri prin care să respire, și o bandă de piele la mână, în așa fel încât fratele mai mare să-l poată trage după el, ca de o lesă. Bărbatul a trecut de taraba mea cu pâine, de vânzătorul de legume și alte mărunțișuri, îndreptându-se țintă spre ghereta cu carne, unde a cerut câteva costițe. Văzând că nu îi ajung banii, și-a scos paltonul de lână. Ia-l, *a zis*. E tot ce am. *În timp ce traversa înfrigurat piața, fratele lui tot întindea mâna spre pachetul de carne.* O să mănânci în curând, *i-a promis, după care s-au făcut nevăzuți.*

Tata va inventa o întreagă poveste în jurul lor: Au sărit din trenul care transporta circul și au ajuns aici. Erau asasini, trimiși să spioneze conacul lui Baruch Beiler. *O să râd și o să-mi mănânc franzela în fața sobei, în vreme ce tata plămădește încă un rând de pâini.*

Coliba era despărțită de casă de un pârâu., peste care tata întinsese o scândură, ca să putem traversa dintr-o parte în alta. Astăzi, când am ajuns la el, m-am aplecat să iau o gură de apă și să șterg gustul amar lăsat de sărutul lui Damian pe buzele mele.

Apa era roșie.

Am lăsat coșul și am pornit în susul pârâului, abia târându-mi cizmele în pământul mâlos. Și atunci mi-a apărut în față.

Bărbatul zăcea întins pe spate, scufundat în apă de la brâu în jos. Pieptul și beregata îi erau sfâșiate. Venele îi deveniseră afluenți, arterele desenau harta unui loc în care nu doream să ajung. Am început să țip.

Era sânge peste tot, atât de mult sânge, încât îi mânjea fața și părul.

Era sânge peste tot, atât de mult sânge, încât au trecut câteva secunde până să mă dumiresc că e tata.

SAGE

Soldatul din fotografie zâmbește, de parcă tocmai ar fi auzit un banc. Stă cu piciorul stâng urcat pe o ladă, iar în mâna dreaptă ține un revolver. În spatele lui, se vede cazarma. Îmi aduce aminte de fotografiile altor soldați, făcute chiar înainte de fi trimiși pe front, care își etalează bravada ca pe un aftershave grețos. Nu e chipul unui om nesigur de rolul lui. E chipul unui om căruia îi plăcea ce făcea.

Nu apar alte persoane în fotografie, dar pe margini se deslușesc niște siluete fantomatice: prizonierii care știau că trebuie să fie discreți în preajma unui soldat nazist.

Bărbatul din imagine are părul blondin, umeri puternici și degajă încredere. E greu să îl asociez cu bătrânul care mi-a spus la un moment dat că a pierdut atât de mulți oameni, încât nu le mai ține socoteala.

Pe de altă parte, de ce m-ar minți? Minți ca să convingi oamenii că *nu* ești un monstru… nu că *ești* un monstru.

În acest caz, dacă Josef spune adevărul, de ce a ales să devină un membru atât de marcant al comunității: să fie profesor, antrenor, să se plimbe peste tot la lumina zilei?

— După cum vezi, spune el și îmi ia fotografia din mână, am făcut parte din trupele SS-Totenkopfverbände.

— Nu te cred, spun.

Josef mă privește surprins.

— De ce ți-aș mărturisi că am comis atrocități, dacă n-ar fi adevărat?

— Habar n-am, răspund. Tu să-mi spui.

— Pentru că ești evreică.

Închid ochii și încerc să pătrund prin iureșul de gânduri din minte. *Nu* sunt evreică; nu m-am considerat evreică de ani de zile, chiar dacă lui Josef i se pare un detaliu nesemnificativ. Totuși, dacă nu sunt evreică, de ce mă simt atât de profund și personal ofensată de fotografia în care el apare îmbrăcat în uniformă SS?

Și de ce mi se face rău când îl aud că îmi pune această etichetă; când mă gândesc că, după atâta amar de vreme, Josef încă nu privește evreii ca pe niște individualități?

În clipa aceea, mă cuprinde dezgustul. În clipa aceea, simt că *aș putea* să-l omor.

— Nu degeaba m-a ținut Dumnezeu în viață atât timp. Vrea să simt ce-au simțit *ei.* Ei se rugau pentru viețile lor, dar nu aveau nicio putere. Eu mă rog să mor, dar n-am nicio putere. De-asta vreau să mă ajuți.

Pe evrei i-ai întrebat ce vor?

Ochi pentru ochi; o viață în schimbul multor altora.

— N-o să te omor, Josef, spun și mă îndepărtez de el, dar glasul lui mă oprește.

— Te rog! E dorința unui muribund, mă imploră. Sau, poate, dorința unui om care vrea să moară. E cam același lucru.

Și-a pierdut mințile. Se crede vreun soi de vampir, ca regele de pe tabla lui de șah, prizonierul propriilor păcate. Își imaginează că, dacă îl omor, se va face dreptate în sensul biblic, iar greșelile lui vor fi iertate, un evreu care ia viața unui om care, la rândul lui, a luat viața multor evrei. Logica îmi șoptește că nu e adevărat. Inima îmi spune să nu îi dau nici măcar satisfacția de a reflecta la propunerea lui.

Dar nici nu pot să plec și să șterg cu buretele această discuție. Dacă ar veni la mine un necunoscut de pe stradă și mi-ar spune că a ucis pe cineva, n-aș putea să trec cu vederea acea mărturisire. Aș căuta o persoană care știe ce e de făcut.

Deși crimele lui s-au petrecut cu mai bine de șaptezeci de ani în urmă, situația e aceeași.

E încă haos în mintea mea – mă uit la fotografia unui ofițer SS și încerc să-mi dau seama cum s-a transformat în omul din fața mea. Omul care se ascunde în văzul tuturor de peste o jumătate de secol.

Am râs împreună cu Josef; i-am făcut destăinuiri lui Josef; am jucat șah cu Josef. În spatele lui se întinde grădina lui Mary, plină de dalii, mușcate și trandafiri, hortensii, nemțișori și omag. Mă gândesc la ceea ce mi-a spus acum câteva săptămâni: că, uneori, lucrurile cele mai frumoase sunt otrăvitoare.

Acum doi ani, toate programele de știri vorbeau despre cazul lui John Demjanjuk. Cu toate că nu l-am urmărit cu atenție, îmi amintesc imaginea unui bătrân scos din casa lui, în scaun cu rotile. E limpede că încă există cineva care îi anchetează pe foștii naziști.

Dar cine e acel anchetator?

Dacă Josef minte, trebuie să aflu din ce motiv o face. Dar dacă Josef spune adevărul, înseamnă că am devenit, vrând-nevrând, o parte a istoriei.

Îmi trebuie timp de gândire. Trebuie să-l fac să creadă că sunt de partea lui.

Mă întorc spre el și îi înapoiez fotografia. Mi-l imaginez pe tânărul Josef, îmbrăcat în uniformă, cum ridică arma și împușcă pe cineva. Mă gândesc la poza din manualul de istorie din liceu, un evreu scheletic care cară cadavrul altui evreu.

— Înainte de a decide dacă te ajut sau nu… vreau să știu ce-ai făcut, spun încet.

Josef respiră în sfârșit ușurat.

— Deci, nu mă refuzi, spune prudent. Asta-i bine.

— Nu-i deloc bine, îl corectez și cobor în fugă Treptele Sfinte, lăsându-l să se descurce de unul singur.

∵

Cutreier pe străzi. Ore în șir. Știu că Josef va coborî de la biserică și mă va căuta la brutărie. Nu vreau să dau cu ochii de el. Când revin la prăvălie, am senzația că în față mi se deschide raiul. Un șir de bolnavi, bătrâni și betegi se prelinge pe ușa din față. Un grup de măicuțe se roagă în genunchi, lângă tufa de oleandru din holul de la toaletă. În scurta mea absență, vestea despre Pâinea Mântuitorului s-a răspândit cu viteza fulgerului.

Mary stă lângă Rocco, care și-a strâns dreadurile într-o coadă și ține pâinea pe un platou, acoperit cu un șervet roșu. În fața lor, o mamă împinge scaunul cu rotile motorizat în care stă fiul ei, în vârstă de douăzeci și ceva de ani.

— Uite, Keith, spune ea, luând pâinea și ținând-o deasupra pumnului său încleștat. Poți să-L atingi?

Când dă cu ochii de mine, Mary îi face semn lui Rocco să preia comanda. Apoi mă ia de braț și mă conduce în bucătărie. E îmbujorată la față; părul îi lucește de cât l-a pieptănat și – Sfinte Sisoe! – e *machiată* sau am vedenii?

— Pe unde-ai umblat? mă ceartă ea. Ai pierdut partea cea mai interesantă.

Asta s-o creadă ea.

— Chiar așa?

— La zece minute după ce-au difuzat reportajul la știrile prânzului, au început să vină cu mic, cu mare. Bătrâni, bolnavi, oricine vrea să atingă pâinea.

Mă gândesc ce focar de infecție a devenit pâinea între timp, la câte mâini au trecut peste ea.

— Poate că e o întrebare prostească, spun, dar de ce fac asta?

— Ca să se vindece.

— Sigur că da! Cum de nu s-or fi gândit ăia de la Centrul de Supraveghere și Control al Bolilor că leacul pentru cancer se găsește într-o bucată de pâine?

— Ce spui de oamenii de știință care au descoperit penicilina?

— Mary, dacă nu e vorba de niciun miracol? Poate că, pur și simplu, așa s-a coagulat glutenul?

— Nu cred asta. Oricum, chiar și așa, *tot* ar fi un miracol, spune Mary, pentru că le dă oamenilor deznădăjduiți speranță.

Gândul îmi fuge la Josef și la evreii din lagărul de concentrare. Când ești supus torturii din cauza credinței tale, e posibil oare ca religia să mai fie un far călăuzitor? Femeia al cărei fiu suferă de multiple dizabilități crede în Dumnezeul ridicol al acestei pâini, ori în Dumnezeul care l-a lăsat să se nască astfel?

— Ar trebui să te bucuri. Toți cei care-au venit să vadă pâinea au cumpărat și alte produse de-ale tale, zice Mary.

— Ai dreptate, murmur. Numai că sunt foarte obosită.

— Atunci, du-te acasă și odihnește-te, spune Mary, uitându-se la ceas. Mâine cred că o să avem de două ori mai mulți clienți.

Dar, când ies din brutărie și trec pe lângă o persoană care filmează o întâlnire cu pâinea, știu deja că o să caut un înlocuitor care să-mi preia tura.

∵

Eu și Adam avem o înțelegere nescrisă de a nu ne vizita la locul de muncă. Nu știi niciodată cine trece prin zonă și îți recunoaște mașina. În afară de asta, șeful lui e tatăl lui Shannon.

Când parchez mașina la o stradă distanță de casa de pompe funebre, gândul îmi fuge din nou la Josef. I s-o fi întâmplat vreodată să audă o cunoștință nouă că îi spune prietenește „Parcă te știu de undeva…” și să-l treacă sudori reci? Oare se uită în toate vitrinele, nu pentru a-și vedea reflexia, ci ca să fie sigur că nu îl urmărește nimeni?

Și, firește, nu pot să nu mă întreb dacă întâlnirea noastră a fost întâmplătoare sau căuta de mult o persoană ca mine. Nu doar o fată descendentă dintr-o familie de evrei, dintr-un orășel în care evreii erau o raritate, ci una cu fața mutilată, prea rușinoasă ca să atragă atenția asupra ei, dezvăluindu-i povestea. Deși nu i-am pomenit niciodată de Adam, o fi recunoscut în mine aceeași conștiință încărcată de vinovăție ca a lui?

Spre norocul meu, nu are loc nicio înmormântare. Afacerea lui Adam merge bine – nu va duce niciodată lipsă de clienți –, dar n-aș fi atât de nepoliticoasă, încât să-l deranjez în mijlocul slujbei. Îi scriu un mesaj când ajung în spatele clădirii, lângă pubelele ecologice și tomberon. *Sunt în spate. Trebuie să vorbim.*

Apare, câteva secunde mai târziu, îmbrăcat ca un medic chirurg.

— Ce *cauți* aici, Sage? șoptește, deși suntem singuri. Robert e *sus.*

Robert, socrul.

— Am o zi foarte proastă, spun, abia stăpânindu-mi lacrimile.

— Și eu am una foarte lungă. Nu se poate să vorbim mai târziu?

— Te rog, îl implor. Doar cinci minute.

Nu apucă să-mi răspundă, fiindcă, în prag, apare un bărbat cu părul cărunt.

— Adam, poți să-mi explici de ce-ai lăsat ușa camerei de îmbălsămare larg deschisă, când e un client pe masă? Credeam că te-ai lăsat de fumat. Se uită la mine, îmi studiază jumătatea feței, parcă scoasă dintr-un tablou de Picasso, și îmi aruncă un zâmbet silit. Îmi cer scuze. Vă pot ajuta cu ceva?

— Tată, spune Adam. Ea e Sage…

— McPhee, îi sar în ajutor și întorc puțin capul, ca să îmi ascund cicatricea. Sunt reporter la *The Maine Express.* Abia după aceea îmi dau seama că sună mai degrabă a tren decât a nume de ziar. Fac un reportaj despre o zi din viața unui antreprenor de pompe funebre, spun.

Îl privim amândoi pe Robert cum mă examinează atent. Sunt îmbrăcată în ținuta de muncă: un tricou larg, pantaloni scurți lejeri și saboți de cauciuc. Niciun reporter care se respectă nu ar veni la un interviu îmbrăcat în asemenea hal.

— M-a sunat săptămâna trecută, ca să stabilim o zi în care să mă urmărească, minte Adam.

Robert dă aprobator din cap.

— Desigur, domnișoară McPhee. Vă răspund cu plăcere la întrebările care depășesc competența lui Adam.

Adam devine mai relaxat.

— Vă rog să mă urmați, spune.

Mă apucă de braț și mă conduce în clădire. Mă trece un fior când îi simt mâna pe piele.

Tremur în timp ce traversăm coridorul. E frig în subsolul casei funerare. Adam intră în camera din dreapta și închide ușa după noi.

Pe masă, e întinsă o femeie în vârstă, cu trupul gol acoperit cu un cearșaf.

— Adam, bâigui, cu un nod în gât. E…?

— Adormită sigur nu e, râde el. Haide, Sage, doar știi cu ce mă ocup.

— Da, dar nu țineam să te văd în plină activitate.

— Ție ți-a venit ideea să te dai jurnalistă. Puteai să-i spui că ești polițistă și trebuie să mă duci la secție.

Înăuntru miroase a moarte, a frig și a dezinfectant. Vreau să mă ghemuiesc în brațele lui Adam, dar ușa e prevăzută cu o ferestruică, și în orice moment, Robert sau altcineva ar putea trece pe culoar.

Adam ezită.

— Încearcă să nu te uiți. Trebuie neapărat să-mi termin treaba, mai ales pe căldura asta.

Încuviințez din cap și mă întorc spre perete. Îl aud pe Adam căutând printre instrumentele metalice, apoi, bâzâitul unui aparat.

Țin ascunsă povestea lui Josef, ca pe o ghindă. Deocamdată, nu vreau s-o împărtășesc cu nimeni. Dar nici nu vreau să prindă rădăcini în mintea mea.

Inițial, mă gândesc că Adam folosește fierăstrăul electric, dar, când arunc o privire cu colțul ochiului, văd că o rade pe femeia moartă.

— De ce faci *asta*?

Lama electrică zumzăie când dă de conturul bărbiei sale.

— Toți sunt rași. Chiar și copiii. Din cauza perișorilor, machiajul devine mult mai vizibil, și vrei ca „fotografia mentală” – ultima imagine a persoanei dragi – să fie cât mai naturală.

Repeziciunea mișcărilor lui, operativitatea lui mă fascinează. E un capitol al vieții sale despre care știu atât de puține, și tânjesc după orice firimitură care mi se oferă.

— Când are loc îmbălsămarea?

Ridică ochii, mirat de curiozitatea mea.

— După ce îi aranjăm fața. Odată ce pătrunde lichidul în vene, corpul se rigidizează.

Adam introduce o bucată de bumbac între ochiul stâng și pleoapă, apoi pune deasupra un soi de căpăcel din plastic, ca o imensă lentilă de contact.

— De ce-ai venit aici, Sage? Nu cred că vrei să te faci antreprenor de pompe funebre. Ce-ai pățit azi?

— Ți se întâmplă vreodată ca oamenii să-ți facă mărturisiri pe care nu ți-ai dori să le auzi? spun brusc.

— Majoritatea oamenilor cu care intru în contact nu mai pot vorbi.

Îl privesc pe Adam cum introduce un fir de sutură prin capătul unui ac curbat.

— Rudele lor, în schimb, îmi fac capul calendar. În general, îmi povestesc ce-ar fi vrut să le spună celor dragi înainte să moară. Bagă acul prin mandibulă, sub gingie, și o coase de maxilarul superior, printr-o nară. Eu sunt un fel de ultimă stație, depozitarul regretelor, spune Adam, zâmbind. Zici că e numele unei trupe goth, nu?

Acul trece prin sept în cealaltă nară, și înapoi în gură.

— Ce ți-a venit să mă întrebi asta?

— Am purtat o discuție cu cineva azi și m-a zdruncinat rău. Nu știu ce să fac.

— Poate că persoana aceea nu vrea *să faci* nimic. Poate că avea nevoie doar să fie ascultată.

Dar lucrurile nu sunt chiar atât de simple. Mărturisirile pe care i le fac rudele decedaților lui Adam sună „Dac-aș fi făcut" sau „Păcat că n-am făcut", nu „Am făcut". Odată ce primești o grenadă cu cuiul scos, trebuie să acționezi. Trebuie să i-o dai cuiva care știe cum să o dezamorseze. Ori să o pasezi înapoi celui care ți-a dat-o. Dacă nu faci asta, explodezi.

Adam suturează cu grijă, în așa fel încât gura să rămână închisă și să aibă un aspect natural. Mi-l imaginez pe Josef mort, cu gura cusută și toate secretele închise pe veci în ea.

∵

În drum spre sediul poliției, o sun pe Robena Fenetto. E o italiancă în vârstă de șaptezeci și șase de ani, care s-a retras la pensie în Westerbrook. Deși nu mai are forța necesară pentru a lucra ca brutăreasă cu normă întreagă, am rugat-o de câteva ori să îmi țină locul, când m-a doborât gripa. Îi explic ce fermenți să folosească și unde țin tabelele cu formule, în așa fel încât Mary să fie mulțumită de cantitatea de pâini și să nu mă concedieze.

O rog să îi transmită lui Mary că întârzii puțin.

N-am mai intrat într-o secție de poliție de când eram în liceu și mi s-a furat bicicleta. M-am dus cu mama să depun plângere. Îmi amintesc că, tot atunci, l-au adus polițiștii pe tatăl celei mai populare fete din școală, murdar, ciufulit și duhnind a alcool, la ora patru după-amiaza. Era directorul companiei locale de asigurări, iar familia lui era printre puținele din oraș care își permiteau să aibă piscină în curte. Atunci am înțeles pentru prima dată că aparențele sunt deseori înșelătoare.

Funcționara de la ghișeu are inel în nas și e aproape rasă în cap. Poate tocmai de aceea, nu stă de două ori pe gânduri când mă apropii.

— Cu ce vă pot ajuta?

Cum ai putea spune *Cred că prietenul meu e nazist*, fără să pari nebun?

— Aș dori să vorbesc cu un detectiv.

— Despre?

— E greu de explicat, spun.

Se uită la mine și clipește.

— Încercați, totuși.

— Am informații despre o crimă comisă.

Femeia ezită, parcă încercând să-și dea seama dacă spun adevărul sau mint. Apoi îmi notează numele.

— Luați loc.

E acolo un întreg șir de scaune, dar, în loc să mă așez, mă apuc să citesc numele taților denaturați care umplu secțiunea „Căutați de poliție” de la avizierul imens. Un pliant face reclamă pentru un curs de apărare împotriva incendiilor.

— Domnișoară Singer?

Mă răsucesc și văd un bărbat înalt, cu părul cărunt tuns scurt și ten în nuanța cafea cu lapte. Are un pistol în tocul de la brâu și insignă la gât.

— Sunt detectivul Vicks, spune, uitându-se puțin cam mult la fața mea. Haideți înăuntru.

Tastează un cod și deschide ușa, apoi mă conduce printr-un hol îngust, până într-o sală de interogatoriu.

— Luați loc. Doriți o cafea?

— Nu, mulțumesc.

Cu toate că știu că nu voi fi interogată, în momentul în care închide ușa, mă simt prizonieră.

Simt că mi se încinge gâtul și mă trec toate apele. Dacă o să creadă că mint? Dacă îmi pune prea multe întrebări? Poate că e mai bine să stau în banca mea. Nu știu aproape nimic despre trecutul lui Josef și, chiar dacă spune adevărul, ce s-ar mai putea face după aproape șaptezeci de ani?

Și totuși…

Când naziștii au luat-o pe bunica, câți nemți au închis ochii, invocând aceeași scuză?

— Despre ce e vorba? întreabă detectivul Vicks.

Trag aer în piept.

— Unul dintre cunoscuții mei s-ar putea să fie nazist.

Detectivul strânge din buze.

— Neonazist?

— Nu, nazist din al Doilea Război Mondial.

— Ce vârstă are persoana în cauză?

— Nu știu sigur. În jur de nouăzeci de ani. Se potrivește, dacă facem un calcul.

— Și ce anume vă face să credeți că e nazist?

— Mi-a arătat o fotografie a lui îmbrăcat în uniformă.

— Sunteți convinsă că e autentică?

— Credeți că am inventat toată povestea, spun și, spre surprinderea mea, îl privesc în ochi. De ce-aș face așa ceva?

— Din același motiv pentru care sună o mie de țicniți la linia verde, ca să dea informații despre un copil dispărut, zice Vicks, ridicând din umeri. Am renunțat să mai încerc să înțeleg mintea umană.

Replica lui mă jignește profund și simt cum mă arde cicatricea.

— Eu spun adevărul.

Ce uit să menționez e că aceeași persoană m-a rugat să o omor. Și că nu am refuzat-o categoric.

Vicks lasă capul într-o parte, și îmi dau seama că și-a format deja o părere – nu despre Josef, ci despre *mine.* E evident că încerc din răsputeri să-mi ascund fața; probabil se gândește că mai ascund și altceva.

— Există indicii care să vă dea de înțeles că persoana respectivă a fost implicată în activități naziste?

— Nu are o svastică tatuată pe frunte, dacă la asta vă referiți, spun. Dar are accent german. Ba chiar a fost profesor de germană la liceu.

— O clipă. Nu cumva e vorba de Josef *Weber*? întreabă Vicks. E din aceeași parohie ca mine. Cântă în corul bisericii. Anul trecut, a condus parada de 4 Iulie, în calitate de Cetățeanul Anului. Omul ăsta n-ar omorî nici măcar o muscă.

— Poate îi plac insectele mai mult decât evreii, spun sec.

Vicks se reazemă de spătarul scaunului.

— Domnișoară Singer, v-a deranjat domnul Weber în vreun fel?

— Da, răspund. Mi-a zis că a fost nazist!

— Vă întrebam dacă v-ați certat. Sau dacă a existat vreo neînțelegere între voi. Poate a făcut un comentariu nepotrivit referitor la… aspectul dumneavoastră. Ceva care să justifice o asemenea… acuzație.

— Suntem prieteni. Tocmai de-asta mi-a făcut mărturisirea.

— Se prea poate, domnișoară Singer. Dar nu putem aresta un om pentru niște presupuse crime, fără să avem un motiv întemeiat. Într-adevăr, omul vorbește cu accent german și e bătrân. Dar nu l-am auzit niciodată să facă vreo remarcă jignitoare, fie ea de natură rasială ori religioasă.

— Nu așa se întâmplă mereu? Toți criminalii în serie se comportă ireproșabil în public; de-asta nu se prinde nimeni că sunt criminali în serie. O să spuneți că sunt nebună și gata? N-o să cercetați deloc ce-a făcut?

— Și ce anume a făcut?

Mă uit la masa din fața mea.

— Nu știu sigur. De-asta am venit aici. Credeam că mă puteți ajuta să aflu.

Detectivul Vicks mă privește îndelung.

— Lăsați-ne datele dumneavoastră de contact, îmi propune, întinzându-mi o foaie de hârtie și un stilou. Fac cercetări și vă țin la curent.

Notez toate informațiile necesare, fără să scot o vorbă. În fond, de ce m-ar crede cineva pe mine, Sage Singer, o fantomă distrusă care iese în lume doar noaptea? Mai ales că, în douăzeci și doi de ani, Josef și-a clădit o reputație de membru respectabil al comunității și de filantrop?

Îi dau foaia detectivului.

— Știu că n-o să luați legătura cu mine, spun, pe un ton distant. Știu că o să aruncați hârtia la gunoi imediat ce ies pe ușă. Dar n-am venit aici să vă spun că a aterizat un OZN în curtea mea. Holocaustul e o *realitate.* Naziștii au *existat.* Și n-au dispărut toți de pe fața pământului la finalul războiului.

— De la care au trecut aproape șaptezeci de ani, subliniază detectivul.

— După știința mea, crimele nu se prescriu, spun și părăsesc încăperea.

∵

Bunica servește ceaiul doar în pahare. De când mă știu, spune că așa se bea și că așa a învățat de la părinții ei, când era mică. În timp ce stau la masa din bucătăria ei și o privesc cum se agită, sprijinită în baston, să pună ceainicul la fiert și să aranjeze foietajele pe farfurie, realizez că, deși vorbește liber și deschis despre copilăria ei și despre viața alături de bunicul meu, există o cezură în cronologia vieții ei, o ruptură temporală, o deraiere.

— Ce surpriză! spune bunica. Plăcută, ce-i drept, dar o mare surpriză.

— Treceam prin zonă, mint. Cum era să nu-ți fac o vizită?

Bunica pune farfuria pe masă. E o femeie măruntă – în jur de 1,50 metri – dar, în copilărie, îmi părea înaltă. Purta mereu un colier superb de perle,

primit de la bunicul ca dar de nuntă, iar, în fotografia veche de la cununie, așezată pe polița șemineului, seamănă cu o vedetă de cinema, cu părul ei negru, cu bucle mari, și silueta subțire învești mântată în valuri de dantelă și satin.

Pe vremuri, ea și bunicul țineau un anticariat, o prăvălie minusculă, ale cărei etajere erau ticsite de volume vechi. Mama, care cumpăra mereu cărți noi, detesta cărțile cartonate, cu cotoare crăpate și coperte zdrențuite din pânză. E adevărat că nu găseai acolo cărți recent publicate, dar, când țineai în mână unul dintre volumele acelea vechi, aveai senzația că răsfoiești viața altei persoane. Și alții iubiseră povestea aceea. Și alții căraseră cartea într-un ghiozdan, o devoraseră la micul dejun, șterseseră de pe ea pata de cafea într-o cafenea din Paris și vărsaseră lacrimi amare la ultimul capitol. Anticariatul lor avea un miros aparte: un strop de mucegai și un pic de praf. Pentru mine, acela era mirosul istoriei.

Bunicul lucrase ca editor la o mică tipografie universitară, înainte de a cumpăra prăvălioara; bunica, pare-se, visase să devină scriitoare, deși n-am văzut-o niciodată să scrie ceva mai lung de o scrisoare. Era, totuși, îndrăgostită de cărți. Mă așeza pe tejgheaua din sticlă, lângă casa de marcat, lua de pe raft: cărțile lui A.A. Milne sau J.M. Barrie și îmi arăta ilustrațiile. Când am mai crescut, mă lăsa să ambalez cărțile clienților în hârtia maronie, pe care o ținea pe o rolă uriașă, și m-a învățat să le leg cu sfoară.

Într-un final, au vândut magazinul unui dezvoltator care urma să demoleze o mulțime de mici prăvălii, ca să construiască un supermarket. Nu știu exact câți bani au luat pe el, dar suma respectivă i-a permis bunicii să ducă o viață liniștită, chiar și după atâția ani de la moartea bunicului.

— *De fapt*, nu treceai prin zonă, nu-i așa? îmi spune. Ai aceeași figură ca taică-tu, când încerca să mă mintă.

Mă pufnește râsul.

— Ce fel de figură?

— De zici c-ai înghițit o lămâie. Odată, când taică-tu avea vreo cinci ani, mi-a furat dizolvantul de unghii. Când l-am întrebat unde e, m-a mințit. Până la urmă, am găsit sticluța în sertarul lui cu șosete și i-am zis. A făcut o criză de isterie. Abia pe urmă am aflat că citise eticheta și îi era frică să nu mă topească. Așa că l-a ascuns înainte să-mi facă vreun rău, spune bunica, zâmbind. Tare mult l-am iubit pe băiatul ăla, oftează ea. E cumplit pentru un părinte să-și îngroape copilul.

— Nici să-ți îngropi părinții nu-i prea plăcut, spun.

Se întunecă la față, preț de câteva clipe. Apoi se apleacă și mă îmbrățișează.

— Vezi? Acum nu minți. Știu că ai venit la mine fiindcă te simți singură, Sage. N-are de ce să-ți fie rușine. Poate că, de-acum încolo, ne vom avea una pe cealaltă.

Sunt aceleași cuvinte pe care mi le-a spus Josef.

— Ar trebui să te tunzi, îmi zice. Nu-ți vede omul fața.

Pufnesc ușor. Mai degrabă alerg în pielea goală pe străzi decât să mă tund și să-mi las fața la vedere.

— Asta-i și ideea, spun.

Bunica își lasă capul într-o parte.

— Mă întreb ce minune ar trebui să se întâmple ca, în sfârșit, să te vezi așa cum te vedem noi, ceilalți, spune ea, gânditoare. Poate că atunci n-ai mai trăi ca un monstru care iese din bârlog doar noaptea.

— Sunt brutăreasă. *Trebuie* să lucrez noaptea.

— Zău? Nu cumva ți-ai ales meseria tocmai datorită programului? întreabă bunica.

— N-am venit aici să mă iei la rost pentru meseria pe care mi-am ales-o…

— Așa e. Întinde mâna și îmi mângâie partea desfigurată a feței. Își trece degetul mare peste pielea încrețită, ca să-mi dea de înțeles că nu o deranjează – și nu ar trebui să mă deranjeze nici pe mine. Surorile tale ce mai fac?

— N-am vorbit cu ele în ultima vreme, murmur.

E puțin spus. Adevărul e că evit cu înverșunare orice formă de comunicare cu ele.

— Știi că te iubesc, Sage, zice bunica.

Ridic din umeri. Orice mi-ar spune, nu mă poate convinge că Pepper și Saffron nu mă consideră vinovată de moartea mamei.

Se aude țârâitul unui cronometru. Bunica scoate un *challah* împletit din cuptor. Chiar dacă nu respectă canoanele religioase, încă păstrează tradițiile iudaice. Nu există boală pe care să n-o vindece ciorba ei de perișoare și nu trece zi de vineri fără să nu coacă pâine proaspătă. Daisy, infirmiera pe care bunica o numește „fata” ei, e cea care frământă aluatul cu ajutorul robotului de bucătărie și îl lasă la crescut, înainte ca bunica să-l împletească. Abia după doi ani s-a convins că Daisy e de încredere și îi poate dezvălui rețeta

secretă, aceeași pe care o folosesc și eu la Pâinea Noastră Cea de Toate Zilele.

— Ce frumos miroase! remarc eu, nerăbdătoare să schimbăm subiectul.

Bunica răstoarnă primul *challah* pe blatul bufetului, apoi procedează la fel cu ceilalți trei.

— Știi la ce mă gândeam? zice. Cred că, și atunci când n-o să mai știu cum mă cheamă, tot o să știu să fac *challah*. E meritul tatei. Nu mă mai slăbea cu întrebările – când veneam de la școală, când învățam împreună cu o prietenă, când ne plimbam amândoi prin centrul orașului. *Minka,* spunea, *cât zahăr se pune? Câte ouă?* Mă întreba ce temperatură trebuie să aibă apa, dar asta era o întrebare-capcană.

— Caldă, ca să se topească drojdia, fiartă, ca să amesteci ingredientele lichide, rece, ca să omogenizezi totul.

Bunica se uită peste umăr și leagănă aprobator din cap.

— Tata ar fi fost nespus de fericit să știe că *challah*-ul lui a ajuns pe mâini bune.

Atunci realizez că asta e șansa mea. Aștept până ce bunica pune un *challah* pe tocătorul de pe masă. În timp ce îl feliază cu cuțitul de pâine, văd aburul cum se înalță din el, precum sufletul unui mort.

— De ce tu și bunicul n-ați deschis o brutărie în locul anticariatului?

Pufnește în râs.

— Bunicul tău nu era în stare să fiarbă un ou, darămite un covrig. Ca să faci pâine, trebuie să fii înzestrat cu talent. Cum era tata. Cum ești tu.

— Nu vorbești aproape niciodată despre părinții tăi, spun.

Îi tremură mâna ușor pe mânerul cuțitului, atât de ușor, încât, dacă nu eram atentă, nici nu observam.

— Ce să spun despre ei? Mama se ocupa de casă, tata era brutar în Łódź. Doar știi.

— Ce s-a întâmplat cu ei, bunico?

— Au murit de mult, răspunde sec. Îmi întinde o felie de pâine, fără unt, fiindcă, dacă ai făcut un *challah* adevărat, nu mai ai nevoie de altceva. Hm, puteam să-l las mai mult la crescut. Tata zicea că o pâine bună se poate mânca și a doua zi, dar una proastă trebuie mâncată azi.

O prind de mână. Îi simt pielea subțire ca o foiță și oasele proeminente.

— Ce s-a întâmplat cu ei? insist.

Râde forțat.

— Ce te-a apucat de-mi pui atâtea întrebări? Vrei să scrii o carte?

În replică, îi răsucesc brațul și îi ridic încet mâneca bluzei, dezvelind marginile șterse ale tatuajului albastru.

— Nu sunt singura din familie care a rămas cu cicatrici, bunico.

Își smulge mâna și își trage repede mâneca la loc.

— Nu vreau să vorbesc despre asta, spune.

— Bunico, nu mai sunt un copil…

— Nu, nu mai ești, spune, pe un ton sever.

Vreau să-i povestesc despre Josef. Vreau s-o întreb despre soldații SS pe care i-a întâlnit. Dar știu că n-o voi face.

Nu pentru că ea nu vrea să discute, ci pentru că omul cu care m-am împrietenit – căruia i-am gătit, cu care am stat la taclale și am râs – e posibil să fi fost, cândva, coșmarul ei.

— Viața mea a început când am ajuns în America, spune bunica. Tot ce-a fost înainte… i s-a întâmplat unei alte persoane.

Dacă bunica a putut să se reinventeze, de ce n-ar fi făcut și Josef același lucru?

— Cum reușești? o întreb, iar, de data asta, nu mă mai refer strict la ea și la Josef, ci și la mine. Cum reușești să te trezești în fiecare dimineață și să nu-ți amintești?

— N-am spus niciodată că nu-mi amintesc, mă corectează ea. Am zis că prefer să uit. Zâmbește brusc și taie panglica dintre conversația actuală și ceea ce va urma. Mi-e greu să cred că frumoasa mea nepoată a bătut drumul până aici ca să dezgropăm trecutul. Povestește-mi cum merge treaba la brutărie.

Fac abstracție de epitetul „frumoasă”.

— Am făcut o pâine în miezul căreia apare chipul lui Iisus, anunț.

E primul lucru care îmi trece prin minte.

— Serios? râde bunica. Cine zice asta?

— Oamenii care sunt dispuși să creadă că Dumnezeu s-ar putea arăta într-o pâine.

Strânge din buze.

— A fost o vreme când îl vedeam pe Dumnezeu în orice firimitură.

Îmi dau seama că îmi dăruiește o ramură de măslin, un crâmpei din trecutul ei. Stau nemișcată și aștept să văd dacă își continuă povestea.

— Asta ne lipsea cel mai mult. Nu paturile noastre, nu casele și nici măcar mamele noastre. Vorbeam despre mâncare. Cartofi copți cu friptură

de vită, colțunași, cozonac. Pe vremea aia, mi-aș fi dat viața numai să mai gust o dată din *challah-ul* tatei, proaspăt scos din cuptor.

Deci, acesta e motivul pentru care face patru pâini pe săptămână, deși ea nu poate termina nici măcar una. Nu pentru că intenționează să le mănânce, ci pentru că vrea să aibă luxul de a le dărui pe celelalte celor care încă flămânzesc.

Aud soneria telefonului și mă strâmb. Îmi imaginez că e Mary, care s-a trezit cu Robena în locul meu. Dar, când scot mobilul din buzunar, văd un număr necunoscut.

— Detectivul Vicks la telefon. O caut pe Sage Singer.

— Uau! spun, recunoscându-i vocea. Nu mă așteptam să mă sunați.

— Am făcut câteva săpături, spune. Nu vă putem ajuta, dar, dacă doriți să înaintați sesizarea mai departe, v-aș sugera să mergeți la FBI.

La FBI. Pare un salt uriaș de la secția locală de poliție. FBI-ul i-a capturat pe John Dillinger și pe soții Rosenberg. A descoperit amprentele care îl incriminau pe asasinul lui Martin Luther King Jr. FBI-ul investighează amenințările iminente la adresa siguranței naționale, nu cazuri care s-au întâmplat acum zeci de ani. Probabil o să-mi închidă telefonul în nas, în hohote de râs, înainte de a termina ce am de zis.

Ridic privirea și o văd pe bunica așezată la masă, împachetând o pâine în folie de aluminiu.

— La ce număr să sun? întreb.

∵

E o minune că reușesc să mă întorc în Westerbrook, fără să ies în decor. Sunt epuizată. Descui ușa brutăriei cu cheia mea și o găsesc pe Robena dormind, așezată pe un sac de făină, cu obrazul rezemat de blatul din lemn. Partea bună e că pe rafturi sunt pâini așezate la răcit, iar din cuptor vine miros de aluat copt.

— Robena, șoptesc, zgâlțâind-o ușor. M-am întors.

Femeia înalță capul.

— Ah, Sage. Am ațipit doar o clipă.

— Nu-i nimic. Mulțumesc pentru ajutor. Îmi pun șorțul și-l leg în talie. Pe o scară de la unu la zece, cam cât de nervoasă ți-a părut Mary?

— În jur de doisprezece. S-a supărat, fiindcă se așteaptă să aveți mulți clienți mâine, datorită pâinii cu chipul lui Iisus.

— Aleluia! spun sec.

Pe drum înspre brutărie, am încercat să sun la sediul local FBI și mi s-a spus că departamentul cu care trebuia *de fapt* să iau legătura aparține de Ministerul Justiției de la Washington. Mi-au dat alt număr de telefon, dar, evident, Biroul pentru Drepturile Omului și Investigații Speciale are un program de lucru foarte lejer. Mi-a răspuns un robot, care m-a îndrumat să apelez alt număr, dacă e o urgență.

E greu să numesc acest lucru o urgență, ținând cont de cât timp ține Josef secretul.

Așa că decid să îmi termin treaba la brutărie, să așez pâinile în vitrinele de sticlă și să plec înainte ca Mary să deschidă magazinul. Voi încerca să mai sun de acasă.

Robena îmi explică tot ce-i de explicat despre cronometrele din bucătărie; unele măsoară timpul de coacere, altele, timpul de dospire, iar altele, timpul de răcire a aluaturilor deja porționate. După ce mă lămuresc, o conduc la ieșire, îi mulțumesc și încui ușa după ea.

Îmi cade imediat privirea pe Pâinea Mântuitorului.

Sunt conștientă că n-o să-i pot explica lui Mary de ce-am făcut ce-am făcut.

Pâinea e veche, tare ca piatra, iar culorile semințelor și pigmenților care formau chipul încep să se estompeze. Iau lopata de brutar și arunc Pâinea Mântuitorului în gura căscată a cuptorului, în flăcările mistuitoare din măruntaiele lui.

Robena a făcut baghete și chifle; mai am destule alte sortimente de pâine de terminat până în zori. Dar, în loc să-mi respect programul normal, decid să schimb meniul de a doua zi. Fac calculele în minte și măsor zahărul, apa, drojdia și uleiul. Sarea și faina.

Închid ochii și inspir mirosul dulceag al grâului. Îmi imaginez o prăvălie cu un clopoțel la ușă, care sună când intră clientul; clinchetul melodios al monedelor căzând în casa de marcat, care ar putea smulge o fată din lumea fantastică a cărții pe care o citește. În orele care urmează, prepar o singură rețetă, astfel că, la primele raze ale soarelui, rafturile de la Pâinea Noastră Cea de Toate Zilele sunt ticsite de colacii *challah* ai bunicului, atât de mulți, încât să uiți pentru totdeauna ce înseamnă foametea.

Ațipeam întruna la piață. Nu mai dormisem de când îl îngropasem pe tata, nu cu surlele și trâmbițele, și fanfara, despre care vorbea în glumă, ci pe un petic de pământ din spatele atelierului. Cu toate acestea, insomnia mea nu se trăgea din durere. Ci din sărăcie.

Nu aveam bani să achit dările. Nu aveam economii, iar singura noastră sursă de venit erau pâinile pe care le vindeam la târg. Înainte, tata cocea, iar eu făceam drumuri în piața satului. Acum însă, eram singură.

Eram ocupată zi și noapte. Noaptea, îmi suflecam mânecile și frământam mormane de aluat pentru pâini; în timp ce creșteau unele, frământam altele; pe ultimele le scoteam din cuptorul de cărămidă în momentul în care soarele își revărsa razele peste orizont. Apoi îmi luam coșul și porneam spre piață, unde mă căzneam să țin ochii deschiși, ca să-mi păzesc marfa.

Nu știam cât voi mai rezista în acest ritm. Dar nici nu eram dispusă să îl las pe Baruch Beiler să îmi răpească și ultimul lucru pe care îl mai aveam – casa și afacerea tatei.

În oraș, veneau din ce în ce mai puțini cumpărători. Era prea primejdios. Tata era unul dintre cei trei morți găsiți săptămâna aceasta, la marginea satului, printre care și un copil care se aventurase în pădure și nu mai ieșise. Toți erau desfigurați și sfâșiați în același mod, parcă de colții unui animal flămând. Înfricoșați, localnicii preferau să consume ce creșteau în grădină și conserve. Ieri, am avut doisprezece clienți, azi, doar șase. Până și unii dintre negustori preferau să rămână la adăpostul propriilor case. Piața s-a transformat într-un spațiu cenușiu și pustiu, prin care răsunau urletele lugubre ale vântului.

Am deschis ochii și l-am văzut pe Damian zgâlțâindu-mă.

— La mine visezi, scumpo? m-a întrebat. S-a strecurat pe lângă mine, atingându-mi obrazul în treacăt, și a rupt colțul unei baghete. A îndesat bucata de pâine în gură. Mmm. Ești aproape la fel de pricepută ca taică-tu.

Preț de o clipă, mi s-a părut că mila îi îndulcește trăsăturile.

— Îmi pare rău pentru pierderea suferită, Anita.

Mi-o mai spuseseră și alți clienți.

— Mulțumesc, am zis.

— Mie nu, a declarat Baruch Beiler și s-a oprit în spatele căpitanului. Fiindcă asta scade substanțial șansele de a mai încasa vreodată impozitul pe venit de la el.

— Mai e până la sfârșitul săptămânii, am spus, speriată.

Unde să mă duc, dacă mă lasă pe drumuri? Am văzut femei care își vindeau trupurile, care bântuiau pe ulițele satului, ca niște umbre, cu ochi goi. Aș fi putut accepta cererea în căsătorie a lui Damian, dar ar fi fost doar un altfel de târg cu diavolul. Pe de altă parte, dacă-mi pierd casa, cât va dura până să mă găsească fiara care vânează oamenii din sat?

Am zărit cu colțul ochiului că se apropie cineva. Era bărbatul nou-sosit în oraș, care își purta fratele în lesa din piele. A trecut pe lângă mine, fără să se uite la pâine, și s-a oprit în dreptul tarabei goale din lemn, pe care își expunea măcelarul de obicei marfa. Când s-a întors spre mine, am simțit că se aprinde un foc în pieptul meu.

— Unde-i măcelarul? a întrebat.

— Nu vine azi, am răspuns șoptit.

Am observat că e mai tânăr decât credeam, poate cu doar câțiva ani mai mare decât mine. Ochii lui aveau o culoare incredibilă pe care îmi mai fusese dat vreodată s-o văd – aurii, dar strălucitori, de parcă ardeau din interior. Era congestionat la față și avea bujori în obraji. Părul castaniu îi cădea dezordonat peste frunte.

Purta doar o cămașă albă, aceeași pe care o avea pe sub paltonul pe care îl dăduse la schimb ultima oară când venise la piață. Mă întrebam ce troc era dispus să mai facă și azi.

S-a uitat la mine cu ochii mijiți, fără să spună nimic.

— A intrat spaima în negustori, a zis Baruch Beiler. Ca în toți locuitorii acestui afurisit de oraș.

— Nu toți avem porți de fier, care să țină fiarele afară, a replicat Damian.

— Sau înăuntru, am murmurat în barbă, dar Beiler m-a auzit.

— Zece zloți, mi-a spus, printre dinți. Până vineri.

Damian a băgat mâna în buzunarul tunicii și a scos o punguță de piele. A numărat monedele în palmă și i le-a aruncat.

— Ți-am plătit datoria.

Beiler s-a lăsat în genunchi și a început să adune monedele împrăștiate pe jos. Apoi s-a ridicat și a ridicat din umeri.

— Pe luna asta, a zis.

A pornit spre conacul său, a încuiat porțile după el și s-a făcut nevăzut în clădirea masivă, din piatră.

Nou-venitul și fratele lui mă priveau din dreptul tarabei goale de carne.

— Deci? a zis Damian, uitându-se la mine. Taică-tu nu te-a învățat să te porți frumos?

— Mulțumesc.

— Mă gândeam că poate dorești să îți dovedești recunoștința, a zis. Ți-am plătit datoria către Beiler. Acum îmi ești tu datoare.

Cu un nod în gât, m-am ridicat pe vârfuri și l-am sărutat pe obraz.

M-a prins de mână și mi-a pus-o între picioarele lui. Când am dat să mă trag înapoi, m-a sărutat apăsat pe gură.

— Știi că pot lua ce vreau, când vreau, mi-a zis încet, prinzându-mi capul între palme și strângându-l cu asemenea forță, încât nu mai puteam gândi și abia auzeam ce spune. Dar, fiindcă am o inimă mare, te las pe tine să alegi.

În secunda următoare, a dispărut. M-am prăbușit pe caldarâmul rece, în momentul în care bărbatul cu ochi aurii l-a smuls de lângă mine și l-a trântit la pământ.

— A ales deja, a mârâit el, însoțindu-și fiecare cuvânt de un pumn în fața căpitanului.

M-am ridicat cu greu în picioare. Băiatul cu masca de piele mă fixa cu privirea.

Cred că am realizat amândoi în același timp că nu îl mai ține nimeni de lesă.

Băiatul a lăsat capul pe spate și a luat-o la fugă, pașii lui pocnind precum gloanțele pe pavajul pieței pustii.

Fratele lui a rămas câteva clipe descumpănit. Timp suficient cât să primească un pumn zdravăn de la Damian. Capul bărbatului s-a zguduit cu putere, dar a reușit să se ridice și s-o ia la fugă pe urmele băiatului.

— N-ai decât să fugi, a strigat Damian, ștergându-și sângele de la gură. Dar nu te poți ascunde de mine.

LEO

Femeia de la telefon gâfâie.

— Te caut de câțiva *ani*, spune ea.

E primul semnal de alarmă. Nu suntem atât de greu de găsit. Suni la Ministerul Justiției, explici ce vrei și ești direcționat spre Biroul pentru

Drepturile Omului și Investigații Speciale. Preluăm fiecare apel și îl tratăm cu cea mai mare seriozitate. Așa că o întreb pe femeie cum se numește.

— Miranda Coontz, spune. E numele după căsătorie. Numele de domnișoară era Schultz.

— Vă aud foarte prost, doamnă Coontz, spun.

— Trebuie să vorbesc în șoaptă, explică ea. Pentru că trage el cu urechea. Intră în cameră de câte ori încerc să le spun oamenilor cine e…

O las să povestească, așteptând să aud cuvântul *nazist* sau măcar *al Doilea Război Mondial.* Comisia noastră anchetează persoane care au comis fapte de încălcare a drepturilor omului – genocide, torturi, crime de război. Noi suntem adevărații vânători de naziști, nici pe departe la fel de fascinanți pe cât suntem înfățișați în filme ori seriale. Nu sunt nici Daniel Craig, nici Vin Diesel, nici Eric Bana, ci doar banalul Leo Stein. Nu port pistol la brâu; arma mea preferată e o specialistă în istorie, pe numele său Genevra, care vorbește șapte limbi și nu ezită să-mi spună că trebuie să mă tund sau că nu mi se asortează cravata cu cămașa. Am o profesie care devine din ce în ce mai dificilă, pe măsură ce dispare generația care a comis crimele Holocaustului.

O las pe Miranda să-mi explice, timp de un sfert de oră, cum o urmărește cineva din propria casă și cum, inițial, s-a gândit că a fost trimis chiar de FBI să o ucidă. E al doilea semnal de alarmă. În primul rând, FBI-ul nu omoară oameni după cum i se năzare. În al doilea rând, dacă voiau, într-adevăr, s-o omoare, era deja moartă.

— Doamnă Coontz, spun, în momentul în care face o pauză ca să respire, nu cred că ați nimerit la departamentul potrivit…

— Mai aveți puțină răbdare cu mine, mă roagă, și o să înțelegeți ce spun.

Nu e pentru prima dată când mă întreb cum de unul ca mine – bărbat de treizeci și șapte de ani, șef de promoție la Facultatea de Drept de la Harvard – a putut să refuze un parteneriat sigur și un salariu colosal la o firmă de avocatură din Boston, ca să se angajeze la Guvern, pe un salariu de bugetar și un post de director-adjunct al BDOIS. Într-un univers paralel, aș trimite în fața justiției afaceriști corupți, nu mi-aș irosi timpul să instrumentez un dosar împotriva unui fost ofițer SS, care a murit chiar înainte să reușim să îl extrădăm. Sau să discut cu doamna Coontz.

Pe de altă parte, odată intrat în lumea dreptului corporatist, am înțeles rapid că adevărul nu e prioritar în sala de judecată. De fapt, adevărul nu e prioritar în cazul celor mai multe procese. Există însă șase milioane de

oameni care au fost mințiți în perioada celui de-al Doilea Război Mondial, și cineva trebuie să scoată adevărul la lumină.

— … și presupun că ați auzit de Josef Mengele?

Ciulesc urechile. Normal c-am auzit de Mengele, Îngerul Morții de la Auschwitz-Birkenau, medicul care făcea experimente pe oameni, care primea prizonierii și îi repartiza, fie în partea dreaptă, la muncă, fie în stânga, spre camerele de gazare. Deși istoria spune că e imposibil ca Mengele să fi primit fiecare transport, aproape toți supraviețuitorii de la Auschwitz cu care am vorbit susțin că Mengele era cel care îi întâmpina, indiferent de ora la care soseau. E un exemplu care atestă câte s-au scris despre Auschwitz și cum, uneori, supraviețuitorii amestecă acele depoziții cu propriile experiențe. Nu mă îndoiesc că, în mintea lor, sunt convinși că Mengele a fost prima persoană pe care au văzut-o când au ajuns în lagăr, dar, până și un monstru ca el tot trebuia să mai și doarmă din când în când. Ceea ce înseamnă că îi întâmpinau *alți* monștri.

— Se zice că Mengele ar fi fugit în America de Sud, spune doamna Coontz.

Îmi înăbuș un căscat. Spre deosebire de alții, eu știu că Mengele a trăit și a murit în Brazilia.

— E încă în viață, șoptește ea. S-a reîncarnat în cotoiul meu. Nu pot să mă întorc cu spatele la el sau să dorm, de teamă să nu mă omoare.

— Sfinte Sisoe! mormăi.

— E neașteptat, știu, spune ea. Mi-am imaginat că adopt de la adăpost o pisicuță inofensivă și m-am trezit, într-o dimineață, cu zgârieturi pe piept.

— Nu mi-o luați în nume de rău, doamnă Coontz, dar mi se pare ușor exagerat să credeți că pisica dumneavoastră e Josef Mengele.

— Dar zgârieturile erau în formă de *svastică*, spune ea, pe un ton serios.

Închid ochii.

— Poate ar fi mai bine să vă luați alt animal de companie.

— Am avut un caras auriu. A trebuit să-l arunc la toaletă.

Mi-e și frică să întreb.

— De ce?

Șovăie.

— Să zicem că am dovada că și Hitler s-a reîncarnat.

Reușesc să scap de ea, după ce îi promit că o să pun un istoric să studieze cazul – și chiar așa e, o să i-l pasez Genevrei cu prima ocazie când mă mai

enervează și vreau să mă răzbun pe ea. Dar nu pun bine receptorul în furcă, că iar mă sună secretara.

— Azi nu e ziua ta norocoasă, mă anunță. Vezi că mai ai un apel pe linia doi. A fost direcționată la noi de la biroul FBI din orașul ei.

Mă uit la mormanul de documente de pe birou – rapoartele pe care le-a predat Genevra. E o muncă greoaie și laborioasă să pui un suspect sub acuzare, iar, în cazul meu, deseori zadarnică. Ultima oară am ajuns în instanță în 2008, iar acuzatul a decedat la finalul procesului. Noi procedăm invers decât poliția; în loc să pornim de la crimă și să căutăm făptașul, pornim de la un nume și căutăm o corespondență în baza de date – o persoană în viață, care poartă același nume – și abia pe urmă stabilim ce fapte a comis în timpul războiului.

Nu ducem lipsă de nume.

Ridic din nou receptorul.

— Leo Stein la telefon, spun.

— Aa, se bâlbâie femeia. Nu știu dacă am nimerit bine…

— Vă lămuresc eu, dacă îmi spuneți de ce ați sunat.

— Cred că unul dintre cunoscuții mei a fost ofițer SS.

Noi, cei care lucrăm aici, avem o denumire pentru astfel de apeluri: Vecinul meu e nazist. În general, e vorba de vecinul de coșmar, care îți lovește câinele, când intră pe proprietatea lui, și te reclamă la primărie, când frunzele din stejarul tău cad în curtea lui. Vorbește cu accent european, poartă pardesiu lung din piele și are un ciobănesc german.

— Cum vă numiți? întreb.

— Sage Singer, răspunde femeia. Locuiesc în New Hampshire, ca și el.

Mă ridic în scaun la auzul acestei informații. New Hampshire e ascunzătoarea ideală pentru un nazist. Nimănui nu-i trece prin minte să caute în New Hampshire.

— Cum se numește persoana?

— Josef Weber.

— Și ce vă face să credeți că a fost ofițer SS?

— El mi-a spus, zice femeia.

Mă las pe spătarul scaunului.

— V-a spus *el* că a fost nazist?

E prima oară când aud așa ceva în zece ani de activitate. În profesia mea, trebuie să înlături masca criminalilor, care au impresia că, după șaptezeci de ani, ar merita să scape nepedepsiți. N-am întâlnit acuzat care să

mărturisească până când nu l-am strâns cu ușa atât de tare, încât să-l oblig să recunoască adevărul.

— Suntem… amici, răspunde Sage Singer. M-a rugat să-l ajut să moară.

— Ca Jack Kevorkian? Suferă de vreo boală incurabilă?

— Nu. Dimpotrivă, e sănătos tun pentru vârsta lui. Crede că s-ar face o oarecare dreptate, dacă accept asta… pentru că am avut evrei în familie.

— Dumneavoastră nu sunteți?

— Are vreo importanță?

— Nu. Eu sunt evreu, dar jumătate din angajații de aici nu sunt. V-a spus în ce lagăr a fost?

— Mi-a zis o denumire germană… *Toten…* Oten… ceva de genul.

— *Totenkopfverbände?* întreb.

— Exact!

În traducere, înseamnă Unitatea Cap de Mort. Nu e un loc, ci o divizie a SS-ului care păzea lagărele de concentrare în timpul celui de-al Treilea Reich.

În 1981, biroul meu a câștigat un proces capital, *Fedorenko contra SUA.* Curtea Supremă a decis – cu mare înțelepciune, după umila mea părere – că orice persoană care a activat ca gardian într-un lagăr de concentrare nazist se face direct vinovată de complicitate la crimele comise acolo. Lagărele funcționau după un sistem de funcții ierarhice, iar, pentru ca sistemul să meargă bine, toată lumea trebuia să își îndeplinească sarcina. Dacă o singură persoană nu își făcea datoria, mașinăria de exterminare se bloca. Prin urmare, indiferent ce-a făcut sau n-a făcut individul în cauză – dacă a apăsat pe trăgaci sau a încărcat gazul Zyklon B într-una din camerele de gazare –, confirmarea că a fost membru al SS-TV într-un lagăr de concentrare e suficientă pentru a-l pune sub acuzare.

Dar, bineînțeles, șansele de reușită sunt mici.

— Cum se numește? mai întreb o dată.

— Josef Weber.

O rog să-mi dicteze pe litere. Notez numele pe un bilețel și îl subliniez cu două linii.

— V-a mai dat și alte informații?

— Mi-a arătat o poză din tinerețe. Era îmbrăcat în uniformă.

— Mi-o puteți descrie?

— Era uniformă SS, spune ea.

— De unde știți asta?

— Pentru că semăna cu cele pe care le vedem mereu în filme, recunoaște ea.

Chestiunea de față îmi ridică două semne de întrebare. Nu o cunosc pe Sage Singer; poate să fie o smintită scăpată de la ospiciu, care a inventat întreaga poveste. Nu-l cunosc nici pe Josef Weber, care, la rândul său, e posibil să fi fugit de la spitalul de nebuni și încearcă să atragă atenția asupra lui. În afară de asta, în cariera mea de zece ani, n-am primit niciodată un telefon de la un cetățean obișnuit, dornic să își demaște vecinul nazist, iar acuzația să se fi adeverit. De cele mai multe ori, primim ponturi de la avocații unor doamne implicate în procese de divorț, care susțin că soții lor – bărbați europeni, trecuți de o anumită vârstă – au fost criminali de război naziști. Imaginați-vă câți bani câștigați dacă reușiți să convingeți un judecător că împricinatul s-a purtat urât cu clienta voastră. Dar până și aceste acuzații se dovedesc întotdeauna a fi false.

— Mai aveți fotografia? întreb.

— Nu, spune ea. A rămas la el.

Firește.

Mă scarpin pe frunte.

— Trebuie să vă întreb… are cumva un ciobănesc german?

— Nu, are un dachshund.

— Asta era următoarea variantă, mormăi în barbă. De când îl cunoașteți pe Josef Weber?

— De aproximativ o lună. Participă la același grup de terapie la care merg și eu de când a murit mama.

— Îmi pare rău, spun mecanic, dar îmi dau seama că nu se aștepta la o asemenea amabilitate din partea mea. Deci, nu se poate spune că îi cunoașteți prea bine caracterul sau motivul pentru care e posibil să fi mințit că a făcut un anume lucru…

— Dumnezeule! Ce-ați pățit, oameni buni? răbufnește femeia. Mai întâi, poliția, acum, FBI-ul! N-ar trebui să-mi acordați *măcar* prezumția că nu susțin aberații? De unde știți că nu spune adevărul?

— Pentru că e ilogic, domnișoară Singer. De ce-ar da totul în vileag acum, după ce a reușit să se sustragă legii mai bine de o jumătate de secol?

— Nu știu, spune ea, cu sinceritate. De remușcare? De teama Judecății de Apoi? Sau poate s-a săturat să trăiască o minciună.

Răspunsul ei mă prinde-n plasă. Fiindcă e atât de profund uman. Cea mai mare greșeală pe care o fac oamenii, când se gândesc la criminalii de război

naziști, e să pornească de la premisa că au fost dintotdeauna niște monștri; înainte, în timpul și după război. Dar lucrurile nu stau chiar așa. Cândva, au fost oameni normali, cu conștiință sănătoasă, care au luat niște decizii greșite și s-au văzut nevoiți să inventeze tot felul de scuze în momentul în care au revenit la viața obișnuită.

— Îi știți cumva data de naștere? întreb.

— Știu că are peste nouăzeci de ani…

— O să-i căutăm numele, să vedem dacă găsim ceva. Dosarele noastre nu sunt complete, dar avem una dintre cele mai mari baze de date din lume, care conține peste treizeci de ani de documentare arhivistică.

— Și pe urmă?

— În cazul în care găsim dovada sau altceva care să confirme afirmația dumneavoastră, o să vă rog să discutați cu specialista noastră în istorie, Genevra Astanopoulos. Ea va ști ce întrebări să vă adreseze pentru a ne ajuta să avansăm cu ancheta. Vreau, totuși, să vă atrag atenția, domnișoară Singer, că, deși am primit mii de sesizări din partea publicului, niciuna dintre acestea nu s-a adeverit. De fapt, a existat una, înainte ca acest birou să se înființeze, în 1979, care l-a determinat pe procurorul general din Chicago să intenteze proces unui presupus criminal, care s-a dovedit, la final, a fi nu doar nevinovat, ci și o *victimă* a naziștilor. Dintre toate informațiile pe care le-am primit de atunci de la cetățeni, nici măcar una nu s-a concretizat într-o acțiune judiciară.

Sage Singer tace preț de câteva secunde.

— Atunci, ar cam fi momentul să se schimbe situația, zice ea.

*

Ținând seama de tot ce s-a întâmplat, Michel Thomas a fost norocos. Prizonier într-un lagăr de concentrare pentru evrei, a reușit să evadeze și să se alăture Rezistenței franceze, apoi unui grup de comando, înainte de a colabora cu Serviciul de Contrainformații al armatei SUA. În ultima săptămână a celui de-al Doilea Război Mondial, a primit un pont cu privire la un convoi de camioane din apropiere de München, despre care se credea că ar transporta ceva foarte important. Când a ajuns la depozitul fabricii de hârtie din Freimann, Germania, a descoperit munți de documente, pe care naziștii intenționau să le distrugă: legitimațiile a peste zece milioane de membri ai Partidului Nazist, din toată lumea.

Documentele au fost folosite în cadrul proceselor de la Nürnberg și, ulterior, pentru a identifica, localiza și urmări în justiție criminalii de război.

Ele sunt prima sursă de informații pe care o analizează istoricii care lucrează cu mine, la BDOIS. Nu înseamnă că, dacă numele unei persoane nu apare în ele, respectivul nu a fost nazist, dar ne ajută să instrumentăm un caz mult mai ușor.

O găsesc pe Genevra la biroul ei.

— Vreau să verifici un nume, îi spun.

După unificarea Germaniei, în anii ’90, Statele Unite au înapoiat Arhiva de la Berlin, cartoteca membrilor SS și ai Partidului Nazist, care fusese confiscată de armata americană, după cel de-al Doilea Război Mondial… dar nu înainte de a copia tot conținutul pe microfilm. Cu ajutorul Arhivei de la Berlin și al informațiilor care au ieșit la iveală după destrămarea Uniunii Sovietice, sunt convins că Genevra o să dezgroape ceva.

Dacă e ceva de dezgropat, desigur.

Se uită la mine.

— Ți-ai vărsat cafea pe cravată, spune și scoate un creion din părul creț, blond, strâns în coc în creștetul capului. Ar fi bine s-o schimbi înainte să mergi la întâlnire.

— De unde știi că am întâlnire? întreb.

— Pentru că m-a sunat maică-ta azi-dimineață și mi-a zis să te dau afară cu forța, dacă n-ai plecat până la ora șase și jumătate.

Nu mă surprinde. Într-o familie de evrei, veștile circulă mai repede decât prin cablu, internet sau fibră optică.

— Adu-mi aminte s-o omor, îi spun Genevrei.

— Imposibil. Nu vreau să fiu acuzată de complicitate, răspunde și rânjește pe deasupra ochelarilor. În afară de asta, Leo dragă, maică-ta e un adevărat deliciu. După ce stau toată ziua cu nasul în documente despre indivizi care se gândeau doar la cucerirea lumii și la superioritate rasială, e o ușurare să vorbești cu un om care își dorește nepoți.

— *Are* nepoți. Chiar trei la număr, prin amabilitatea surorii mele.

— Nu-i place că ești „însurat” cu munca.

— Nu i-a plăcut prea mult nici când am fost însurat cu Diana, spun.

Au trecut cinci ani de când s-a pronunțat divorțul, și mărturisesc că cel mai greu lucru în toată această experiență a fost să recunosc în fața mamei că a avut dreptate: fata pe care o credeam femeia visurilor mele s-a dovedit a nu fi deloc potrivită pentru mine.

M-am întâlnit de curând cu Diana la metrou. S-a recăsătorit, are un copil și îl așteaptă pe al doilea. Am schimbat câteva politețuri, după care mi-a

sunat telefonul – era soră-mea, care voia să știe dacă ajung la ziua nepotului meu, în weekend. M-a auzit când mi-am luat la revedere de la Diana și, în mai puțin de o oră, m-a sunat mama să mă anunțe că mi-a aranjat o întâlnire oarbă.

Cum spuneam, nimic nu se compară cu felul în care circulă zvonurile în familiile evreiești.

— Vreau să verifici un nume, repet.

Genevra îmi ia foaia de hârtie din mână.

— E șase și jumătate, mă avertizează. Nu mă obliga s-o sun pe maică-ta.

Mă întorc în birou să-mi iau servieta și laptopul, fiindcă aș simți că-mi lipsește ceva dacă aș pleca fără ele. Duc instinctiv mâna la tocul de la curea, să fiu sigur că Blackberry-ul e la locul lui. Mă așez pe scaun pentru o clipă și o caut pe Sage Singer pe Google.

Folosesc mereu motoare de căutare. În general, ca să mă conving dacă o persoană (Miranda Coontz, de pildă) e nebună de legat. În cazul lui Sage Singer însă, ceea ce mă face să caut informații despre ea e vocea sa.

Pare învăluită în fum. Ca acea primă noapte de toamnă, când faci focul în cămin, bei un pahar cu vin și ațipești cu un câine în poală. Nu că aș avea câine sau vin, dar înțelegeți la ce mă refer.

Asta, mai mult decât orice, e dovada că ar trebui să ies pe ușă și să merg la întâlnirea pe care mi-a aranjat-o mama. În ciuda glasului tineresc, Sage Singer e, probabil, destul de în vârstă. Doar ea a zis că e prietenă cu Josef Weber. În afară de asta, i-a murit mama de curând, cel mai probabil de bătrânețe. Iar răgușeala din voce poate indica o dependență îndelungată de țigări.

Dar singura Sage Singer pe care o găsesc în New Hampshire e brutăreasă la o cafenea. Tarta ei cu fructe de pădure e publicată într-o revistă locală, laolaltă cu alte rețete de delicatese estivale. Numele ei apare într-un articol de ziar care anunță deschiderea brutăriei lui Mary DeAngelis.

Accesez linkul Știri și găsesc filmarea unei televiziuni locale – una postată chiar ieri. „Sage Singer”, anunță reportera, „e brutăreasa care a plămădit Pâinea Mântuitorului”.

Ce?

În filmulețul de amator apare o femeie, cu părul strâns într-o coadă dezordonată, care își ferește fața de camera de filmat. Apuc să văd o pată de făină pe obrazul ei, înainte de a dispărea cu desăvârșire.

E altfel decât mă așteptam. De regulă, când cetățenii obișnuiți sună la BDOIS, lucrul acesta îți spune mai multe despre ei decât despre cei pe care îi acuză – vor să rezolve un conflict, poartă ranchiună cuiva, vor să atragă atenția asupra lor. Instinctul îmi spune că, în cazul de față, e vorba de altceva.

Poate că Genevra va descoperi ceva, până la urmă. Dacă Sage Singer a reușit să mă surprindă o dată, poate că o va face și a doua oară.

∵

Mașina mea e cu siguranță ultima din lume dotată cu un casetofon cu opt piste. Stau în traficul de pe centură și ascult Bread și Chicago. Îmi place să mă amăgesc că oamenii din celelalte mașini ascultă muzică tot la casetofoane cu opt piste, că ne-am întors în timp, în vremurile când viața era mai simplă. Îmi dau seama că pare ciudat, acum, când lumea a devenit atât de mică, datorită tehnologiei, și cât de mult a profitat biroul meu de pe urma ei. Partea bună e că nu mai pare ciudat să ai un casetofon cu opt piste; e *retro.*

Mă gândesc la asta și mă întreb dacă ar trebui să-i spun partenerei mele din seara asta că sunt un spirit atât de rebel, încât îmi cumpăr muzica de pe eBay, nu de pe iTunes. Ultima oară când am mers la o întâlnire (un coleg mi-a făcut lipeala cu verișoara nevesti-sii), am vorbit toată seara despre cazul lui Aleksandras Lileikis, astfel că femeia a invocat o migrenă și a plecat acasă cu metroul. Adevărul e că habar n-am să discut nimicuri. Pot discuta despre detaliile genocidului de la Darfur, dar marea masă a americanilor nu știu nici măcar în ce țară se află. (Sudan, pentru necunoscători.) Pe de altă parte, nu pot vorbi despre fotbal, nici despre intriga ultimului roman pe care l-am citit. Nu știu cine cu cine se cuplează la Hollywood. Și nici nu-mi pasă. Sunt atâtea lucruri mult mai importante pe lume.

Verific numele restaurantului în notițele din telefon și intru. Remarc imediat că e genul de local unde se servesc mâncăruri „prețioase” – apetitive cât degetarul, ingrediente, a căror pronunție îți împleticesc limba în gură, enumerate la fiecare preparat din meniu, de te întrebi dacă stă cineva și inventează asemenea aiureli: spermă de cod și polen de mărar sălbatic, obraji de vită, bezele de crupe, sos vinaigrette.

După ce îi spun șefului de sală cum mă numesc, mă conduce la o masă din fundul restaurantului, un loc atât de întunecos, încât nu știu dacă voi reuși să-mi dau seama cât de atrăgătoare e partenera mea. E deja la masă și,

când mă mai obișnuiesc cu lumina difuză, observ că arată bine, mai puțin părul. Are un coc înfoiat în moțul capului, de parcă ar încerca să-și ascundă encefalita sub coafură.

— Leo, presupun, spune ea, zâmbind. Eu sunt Irene.

Poartă o mulțime de bijuterii din argint, majoritatea în decolteu.

— Brooklyn? opinez.

— Nu, I-rene, repetă ea, mai rar de data asta.

— Mă referam la accentul tău. Ești din Brooklyn?

— Jersey, spune. Newark.

— Capitala mondială a furturilor auto. Știai că se comit mai multe furturi decât în Los Angeles și New York la un loc?

Râde. Sună ca un șuierat.

— Și mama care-și făcea griji că locuiesc în Prince George County.

Vine un chelner să ne turuie specialitățile și să ne ia comanda de băuturi. Comand un vin de care n-am auzit. Îl aleg fiindcă nu e nici cel mai scump, nici cel mai ieftin din meniu, ca să nu par zgârcit.

— E ciudat, nu? spune ea.

Nu-mi dau seama dacă îmi face cu ochiul sau i-a intrat ceva în el.

— Faptul că părinții noștri se cunosc?

Din câte-am înțeles, podiatrul mamei e fratele tatălui lui Irene. Nu e ca și când sunt prieteni din copilărie.

— Ciudat, da.

— M-am mutat aici din cauza serviciului și încă nu cunosc pe nimeni.

— E un oraș grozav, spun mecanic, deși nu sunt foarte convins. Traficul e cumplit și au loc proteste în fiecare zi, ceea ce face să își piardă repede farmecul și să devină un chin când trebuie să ajungi undeva la timp, și toate șoselele sunt blocate. Cred că mi-a spus mama, dar am uitat. Cu ce te ocupi?

— Sunt creatoare autorizată de sutiene. Lucrez la Nordstrom.

— Autorizată, repet.

Mă întreb unde-o fi instituția care autorizează designerii de sutiene. Dacă primești calificative: A, B, C, D, dublu D.

— Pare o meserie… ieșită din comun.

— Mă ajută să mă susțin, zice Irene și pufnește în râs. Te-ai prins?

— Da.

— Fac asta doar ca să mă pot întreține la facultate, dar nu e ceea ce-mi doresc cu adevărat.

— Ai prefera să faci mamografii? zic.

— Nu, vreau să fiu grefieră. În filme, arată mereu atât de șic, spune, zâmbind. Eu știu cu ce te ocupi. Mi-a spus mama. Ești un fel de Humphrey Bogard.

— Nici pe departe. Biroul nostru nu e Casablanca, ci doar un biet copil nelegitim al Ministerului Justiției. Nu avem Parisul. Abia dacă avem un filtru amărât de cafea.

Irene clipește.

— N-are a face, spun.

— Câți naziști ai prins?

— E ceva mai complicat, zic. Am câștigat procese împotriva a o sută șapte criminali naziști. Până în prezent, șaizeci și șapte au fost extrădați din State. Dar nu sunt șaizeci și șapte din o sută șapte, pentru că nu toți erau cetățeni americani – trebuie să fii atent la calcule. Din păcate, puțini dintre cei pe care îi deportăm sau extrădăm au fost judecați, iar pentru asta ar trebui să le fie rușine europenilor. În Germania, au fost judecați trei, unul în Iugoslavia și unul în URSS. Dintre aceștia, trei au fost condamnați, unul, achitat, iar unul a cerut suspendarea procesului din motive medicale și a murit înainte să se reia. Până să se înființeze biroul nostru, un singur criminal nazist a fost trimis din America în Europa și judecat acolo – a fost găsită vinovată și condamnată la pedeapsa cu închisoarea. În momentul de față, avem cinci procese pe rol și multe persoane sub urmărire și… Ți se închid ochii.

— Nu, nu, spune Irene. Port lentile de contact, de-asta am probleme, adaugă, apoi ezită câteva secunde. Dar oamenii ăștia pe care îi cercetați nu sunt foarte *bătrâni*?

— Ba da.

— Deci, nu sunt foarte ageri în mișcări.

— Nu e o urmărire propriu-zisă, explic. Au comis fapte abominabile împotriva altor oameni. Nu trebuie să scape nepedepsiți.

— Da, dar s-a întâmplat acum *muuult* timp.

— Asta nu e o justificare pentru a nu fi pedepsiți.

— Spui asta pentru că ești evreu?

— Ținta naziștilor nu au fost doar evreii. Au ucis țigani, polonezi, homosexuali și persoane cu handicap fizic sau psihic. Toată lumea ar trebui să susțină munca pe care o depune biroul meu. Altminteri, ce mesaj le transmite America celor care comit genocide? Că pot scăpa nepedepsiți

dacă trece suficient de mult timp? Că se pot ascunde pe teritoriul nostru, fără să suporte nici cea mai mică sancțiune? Anual, deportăm sute de mii de imigranți ilegali, a căror unică infracțiune e că au depășit perioada de ședere legală sau nu au actele în regulă – dar cei care au comis ori au fost implicați în crime împotriva umanității pot să rămână? Și să moară liniștiți aici? Și să fie îngropați pe pământ american?

Nu realizez cât sunt de pătimaș și de vehement, până când nu-l aud pe domnul de la masa vecină că mă aplaudă, încet, dar cu forță. Îi urmează exemplul și alți clienți. Mă fac mic în scaun de rușine.

Irene întinde mâna peste masă și își strecoară degetele printre ale mele.

— N-ai de ce să te jenezi, Leo. Sinceră să fiu, mi se pare chiar sexy.

— Ce anume?

— Felul în care înalți vocea, ca pe un drapel.

Clatin din cap.

— Nu sunt vreun mare patriot. Sunt un om care-și face datoria. Dar m-am săturat să tot dau justificări pentru ceea ce fac. Nu e o chestiune perimată.

— Ba *este,* într-o oarecare măsură, pentru că naziștii sunt perfizi și nu se ascund în văzul lumii.

Îmi ia o secundă să realizez că face confuzie între „perimat” și „perfid”. În același timp, mă gândesc la Josef Weber, care – potrivit spuselor lui Sage Singer – exact asta a făcut până acum.

Chelnerul ne aduce sticla cu vin și îmi toarnă un strop pentru a degusta. Îl plimb prin gură, după care dau aprobator din cap. În momentul de față, m-aș fi mulțumit și cu cea mai ieftină băutură, numai alcool să fie.

— Sper că n-o să vorbim despre istorie toată seara, spune vesel Irene. Nu mă pricep deloc. Ideea e cui îi pasă dacă Columb a descoperit America sau Coasta de Vest?

— Indiile de Vest, mormăi în barbă.

— Totuna. Băștinașii erau, probabil, mai puțin nesuferiți.

Îmi mai torn un pahar cu vin și mă întreb dacă voi supraviețui până la desert.

∵

Ori mama are un al șaselea simț, ori mi-a implantat un microcip la naștere, care o anunță când și pe unde umblu. E singurul mod în care pot explica cum de reușește întotdeauna să mă sune exact când intru în casă.

— Bună, mamă, zic și pun telefonul pe difuzor, fără să mă uit măcar la numele apelantului.

— Mureai dacă te purtai mai frumos cu biata fată, Leo?

— Biata fată poate să-și poarte singură de grijă. Nu-i trebuie și nici nu-și dorește un bărbat ca mine.

— N-ai cum să-ți dai seama dacă vă potriviți după o singură cină, spune mama.

— Mamă, tipa credea că Golful Porcilor e un restaurant.

— Nu toată lumea a avut norocul să primească o educație ca a ta.

— Chestiile astea se învață în clasa a unșpea! răspund. În afară de asta, m-am purtat foarte frumos cu ea.

S-a lăsat liniștea la celălalt capăt.

— Nu zău! Așa înțelegi tu să te porți frumos, răspunzi la telefon și-i spui că trebuie să mergi imediat la birou, fiindcă a fost arestat John Dillinger?

— Eram la masă de două ore, și nici măcar nu trecuserăm de apetitiv.

— Doar pentru că ești avocat nu înseamnă că mă poți duce cu zăhărelul. Sunt mama ta, Leo. Știu ce gândești de când erai în burta mea.

— Bun. În primul rând, e absolut oribil ce spui, în al doilea rând, poate ar fi mai bine ca tu și Lucy să nu vă mai băgați nasul și să mă lăsați pe mine să-mi aleg partenerele.

— E o crimă că eu și sora ta vrem să fii fericit? spune mama. Plus de asta, dacă aștept să-ți găsești singur o parteneră, o să primesc invitația de nuntă la Fiii lui Avraam.

Acesta e cimitirul în care e îngropat tata.

— Grozav, zic. Nu uita să-mi lași adresa. Iau telefonul de la ureche și apăs pe tasta diez. Mă sună altcineva, o mint.

— La ora asta?

— E serviciul de escorte, glumesc. Nu-i frumos s-o las pe Peaches să mă aștepte.

— Leo, o să mă bagi în mormânt, spune mama, oftând.

— Fiii lui Abraham. Am reținut. Te iubesc, mamă!

— Eu te-am iubit mai întâi, răspunde ea. Până la urmă, ce-i spun podiatrului meu despre Irene?

— Că, dacă mai poartă tocuri, o să facă monturi, spun și închid.

Casa mea pare decupată dintr-un catalog. Blaturile sunt din granit negru, canapelele sunt îmbrăcate într-un fel de flanel gri. Mobilierul este minimalist și modern. Bufetele din bucătărie sunt prevăzute cu spoturi albastre, ceea ce conferă încăperii aspectul camerei de control de la NASA. E genul de locuință care i s-ar potrivi de minune unui fotbalist necăsătorit

sau unui avocat corporatist. Sora mea, Lucy, e designer de interior și s-a ocupat de amenajare. A făcut-o ca să mă scoată din depresia de după divorț, așa că nu-i pot reproșa că mi se pare sterilă. Am senzația că sunt un organism într-un vas Petri, nu un bărbat care se simte vinovat când pune picioarele pe măsuța neagră, lăcuită, de cafea.

Îmi scot cravata, îmi deschei cămașa, apoi îmi așez costumul cu grijă în șifonier. Primul lucru pe care trebuie să-l înțelegi când ești burlac: nimeni n-o să-ți ducă costumele la curățătorie în locul tău. Ceea ce înseamnă că, dacă le arunci mototolite pe jos, când lucrezi până la zece în fiecare seară, ești terminat.

Rămân în boxeri și maiou, dau drumul la muzică – e genul de seară în care Duke Ellington se potrivește de minune –, apoi scot laptopul.

Ce-i drept, poate ar fi fost mai interesant dacă rămâneam în Boston, să lucrez în domeniul dreptului corporatist (poate că aș fi apreciat mai mult decorul actual). Aș sta acum la taclale cu clienții, în loc să citesc raportul Genevrei despre unul dintre suspecții noștri. În mod sigur aș pune mai mulți bani deoparte pentru când mă voi pensiona. Poate chiar aș avea o fiică pe nume Peaches, ghemuită comod pe canapea. Dar, indiferent ce-ar crede mama, *sunt* fericit. Nu îmi imaginez că aș putea face altceva care să îmi placă mai mult decât ceea ce fac actualmente.

Prima oară am primit oferta de a lucra stagiar la BDOIS pe vremea când încă se numea BIS, Biroul de Investigații Speciale. În copilărie, bunicul, veteran din al Doilea Război Mondial, m-a delectat cu povești de război; pe atunci, cea mai mare comoară a mea era o cască din oțel M35 Heer, primită în dar de la el, pe interiorul căreia se vedea o pată neagră, despre care jura că e creier uman. (Oripilată, mama mi-a luat-o din dormitor, într-o noapte, când dormeam, și nici până acum nu mi-a spus ce-a făcut cu ea.) La colegiu, în speranța de a-mi îmbogăți CV-ul, înainte să merg la Drept, m-am angajat la BIS. Speram să câștig oarecare experiență juridică pe care să o menționez în cererile de înscriere. M-am ales, în schimb, cu pasiune. Toți angajații lucrau acolo pentru că asta își doreau, pentru că erau convinși că depun o muncă importantă, chiar dacă cârcotașii susțineau că guvernul american risipește bani ca să vâneze oameni prea bătrâni pentru a mai fi o amenințare la adresa populației.

Am fost admis la Harvard și, după absolvire, am primit o mulțime de oferte din partea firmelor de avocatură din Boston. Am ales-o pe cea care mă plătea îndeajuns de bine cât să îmi cumpăr costume scumpe și un

Mustang decapotabil mișto, de care nu am apucat să mă bucur, fiindcă munceam pe brânci ca să devin partener junior. Aveam bani, aveam logodnică, iar nouăzeci și cinci la sută dintre procesele la care lucram se finalizau cu un verdict în favoarea clientului meu. Simțeam însă lipsa afecțiunii.

I-am scris directorului BIS și m-am mutat la Washington, o lună mai târziu.

Da, știu, de multe ori trăiesc mai degrabă în anii ’40 decât în 2010. Și nu e mai puțin adevărat că, dacă trăiești prea mult în trecut, nu avansezi niciodată. Pe de altă parte, nimeni nu-mi poate spune că ceea ce fac e lipsit de importanță. Dacă istoria se repetă într-adevăr, nu e oare bine să existe cineva care să tragă niște semnale de alarmă? Și, dacă nu eu, atunci, cine?

Albumul lui Duke Ellington se termină. Ca să umplu tăcerea, pornesc televizorul. Mă uit la emisiunea lui Stephen Colbert vreo zece minute, dar e mult prea captivant și îmi distrage atenția. În loc să mă concentrez pe raportul Genevrei, trag cu urechea la vorbele lui.

Aud un bip care mă anunță că am primit un e-mail. Mă uit la ecran. E Genevra.

Sper că nu-ți întrerup partida fierbinte de sex cu viitoarea doamnă Stein. Dar, în caz că ești singur și te uiți la episoade vechi din *Rin Tin Tin,* ca și mine (n-ai voie să mă judeci), am zis să te anunț că n-am găsit nimic pe numele Josef Weber. Baftă și la mai mare, șefu’.

Mă uit îndelung la e-mail. O avertizasem pe Sage Singer că sorții nu erau de partea ei. Dintr-un motiv sau altul, Josef Weber a mințit-o în privința trecutului său. Dar asta-i problema ei, nu a mea.

În anii de când lucrez la BDOIS, am interogat zeci de suspecți. Chiar și atunci când le pun în față dovada incontestabilă din care reiese că au fost gardieni în lagăre de concentrare, susțin mereu că nu au știut nimic despre crimele comise. Insistă pe faptul că doar îi supravegheau pe prizonierii din echipele de muncitori și că aceștia erau sănătoși. Își amintesc că vedeau fum și că umblau zvonuri despre cadavre incinerate, dar ei n-au fost niciodată martori și nici nu au dat crezare vorbelor. Asta numesc eu memorie selectivă. Și, culmea culmilor, diferă total de poveștile prizonierilor cu care am discutat, care descriu duhoarea ce ieșea pe coșurile crematoriilor: grețoasă, usturătoare și sulfuroasă, uleioasă și densă, mai degrabă un gust

decât un miros. Aceștia afirmă că o inspirai indiferent unde te aflai. Că și acum, se mai trezesc noaptea cu mirosul de carne arsă în nări.

Lupul nu-și schimbă năravul, iar criminalii de război nu se căiesc.

Nu mă surprinde că Josef Weber nu e nazist, deși a mărturisit-o. Mă așteptam. Ce mă surprinde e cât de mult mi-aș dori ca Sage Singer să-mi dovedească că mă înșel.

E întotdeauna mai bine când poți amâna inevitabilul.

De aceea, pentru un prădător, agresivitatea începe cu vânătoarea. El nu se joacă cu prada, cum crede lumea. Ci încearcă să ajungă la același nivel de adrenalină ca tine.

Vine un moment însă când nu mai poți aștepta. Auzi inima prăzii cum îți pulsează în minte, și e ultimul gând rațional pe care îl ai. În clipa în care cedezi în fața impulsurilor primare, te transformi în observator, privești cum cealaltă jumătate a ta înfulecă și sfâșie carnea în căutarea ambroziei. Înghiți spaima victimei, dar are gust de euforie. Nu mai ai trecut, viitor, milă ori suflet.

Dar știai asta de la bun început, nu-i așa?

SAGE

În seara următoare, când mă prezint la muncă, găsesc pe altcineva făcând pâine în bucătăria mea. E o matahală de bărbat, de peste un metru optzeci, cu tatuaje maori pe brațe. Intru tocmai când taie bucăți de aluat și le aruncă pe cântar, cu o precizie incredibilă.

— Salut! spune, cu o voce pițigăiată ce contrastează puternic cu dimensiunea corpului. Cum merge?

Îmi simt mintea ca o sită, și toate cuvintele necesare pentru a purta această discuție se preling cu viteză prin ea. Sunt atât de surprinsă, încât uit să îmi ascund cicatricea.

— Cine ești?

— Clark.

— Ce cauți aici?

Bărbatul se uită la masă, la pereți, oriunde, numai la mine, nu.

— Fac chifle.

— Nu prea cred, spun. Lucrez singură.

Nu apucă să-mi răspundă, fiindcă intră Mary. Bineînțeles că a anunțat-o Rocco, care mă întâmpinase cu o observație obscură: „Vrei să vezi lumea? / Să te-apuci de tricotat? / Acum e momentul”.

— Văd că l-ai cunoscut pe Clark, spune Mary și îi zâmbește uriașului care modelează pâini cu o viteză amețitoare.

Mă întreb dacă și-a vârât nasul prin maialele și tabelele mele de calcul. E ca și cum mi-ar răscoli cineva prin sertarul cu lenjerie intimă.

— Clark a lucrat la brutăria Regele Arthur din Norwich, Vermont.

— Bravo lui! Atunci, să se ducă înapoi la ei.

— Sage! Clark a venit să-ți dea o mână de ajutor. Să-ți mai ușureze munca.

O apuc pe Mary de braț și o trag după mine, ca să nu mă audă Clark.

— Nu vreau ajutor din partea nimănui, Mary, șoptesc.

— Poate că nu, răspunde ea. Dar ai nevoie. Nu vrei să facem o plimbare?

Încerc să îmi stăpânesc lacrimile și impulsul de a face o criză de nervi; mă simt deopotrivă furioasă și ofensată. E drept că mi-am luat liber o noapte, fără să-mi anunț șefa, dar am găsit înlocuitor. E drept, de asemenea, că am schimbat meniul, fără să o consult, dar mi-a ieșit un *challah* desăvârșit, fraged și dulce. Dar cel mai tare sufăr pentru că am crezut că Mary nu mi-e doar șefa, ci și prietenă, ceea ce face ca atitudinea ei intransigentă să mă afecteze cu atât mai mult.

Ne strecurăm printre cei câțiva clienți care sunt serviți de Rocco. Când trecem prin dreptul casei de marcat, îmi feresc privirea de el. I-o fi spus Mary că mă concediază? O fi devenit Rocco noul ei consilier de afaceri în locul meu?

Traversăm parcarea și mergem spre porțile bisericii, urcăm Treptele Sfinte și nu ne oprim până când nu ajungem la grota în care mi-a mărturisit Josef că a fost nazist.

— Ai de gând să mă dai afară? răbufnesc.

— Ce ți-a venit?

— Nu știu. M-am gândit și eu, pentru că l-am găsit pe Dl Curățenie Imaculată în bucătăria mea, ocupându-se de chiflele *mele.* Nu-mi vine să cred că ai fi dispusă să mă înlocuiești cu un roboțel care a lucrat toată viața într-o fabrică…

— Nu poți să spui despre Regele Arthur că e o fabrică, iar pe Clark nu l-am adus ca să te înlocuiască. A venit ca să poți avea un program mai flexibil. Mary se așază pe o bancă de granit. Pe fundalul omagilor, ochii ei par izbitor de albaștri. Vreau doar să te ajut, Sage. Nu știu dacă e vorba de stres, vinovăție sau altceva, dar n-ai fost în apele tale în ultima vreme. Ai devenit neglijentă.

— Îmi fac treaba în continuare. Mereu mi-am făcut-o, protestez.

— Aseară ai făcut două sute douăzeci de pâini *challah*.

— Ai gustat din ele? Crede-mă, niciun client n-o să găsească unele mai bune în altă parte.

— Da, dar se va duce în altă parte, dacă vrea să cumpere pâine de secară. Sau cu maia. Sau doar o banală pâine albă. Sau orice alt sortiment la care ai decis să renunți, spune, apoi vocea i se mai îndulcește. Știu că tu ai aruncat Pâinea Mântuitorului, Sage.

— Dumnezeule mare…

— M-am rugat să primesc îndrumare. Pâinea aceea era semnul că cineva trebuie salvat, iar acum realizez că persoana aceea ești *tu.*

— Pentru că am tras chiulul de la muncă? întreb. A trebuit să merg la bunica. Se simțea rău.

E uimitor, îmi spun, cât de repede se încheagă minciunile. Acoperă totul ca un strat de vopsea, una peste cealaltă, până când nici nu-ți mai amintești culoarea inițială.

Poate că Josef Weber chiar ajunsese să creadă că e așa cum îl percep ceilalți. Și poate tocmai *asta* l-a făcut să spună, în sfârșit, adevărul.

— Uită-te la tine, Sage. Ești cu mintea în altă parte. Ai auzit ce ți-am spus? Ești complet aiurită. Ai părul vâlvoi; bănuiesc că nici n-ai făcut duș azi; și ai niște cearcăne negre sub ochi, că mi-e teamă să nu suferi de insuficiență renală. Îți risipești energia în prea multe direcții; muncești aici noaptea, și ziua preacurvești cu curva aia, spune Mary, încruntată. Care-i masculinul pentru *curvă*?

— *Curvar*, spun. Ascultă, știu că noi două avem păreri diferite în privința lui Adam, dar n-am observat să-ți sară țandăra pe Rocco, când te-a întrebat care e cel mai bun îngrășământ pentru canabis.

— Dacă venea drogat la serviciu, îmi sărea, se apără Mary. Poate că nu înțelegi, dar nu te consider imorală pentru că te culci cu Adam. De fapt, cred că pe tine te macină la fel de mult pe cât mă deranjează pe mine. Poate tocmai de-asta îți acaparează viața în asemenea măsură, încât îți afectează munca.

Pufnesc în râs. Da, sunt obsedată de un bărbat. Un nonagenar, unde mai pui.

Deodată, mă străfulgeră o idee, ușor precum atingerea aripilor unui fluture. *Dacă i-aș spune și ei?* Dacă povara aceasta pe care o port – mărturisirea lui Josef – nu e doar a mea?

— Bine, recunosc că am fost un pic întoarsă pe dos. Dar nu din cauza lui Adam. Ci a lui Josef Weber, spun, privind-o în ochi. Am aflat ceva despre el. Ceva oribil. E nazist, Mary.

— Josef Weber? Acel Josef Weber pe care-l cunosc? Cel care lasă douăzeci și cinci la sută bacșiș și îi dă câinelui jumătate de chiflă? Josef Weber care a primit premiul Bunul Samaritean din partea Camerei de Comerț? zice Mary, clătinând neîncrezătoare din cap. Vezi? Exact la asta mă referem. Ești epuizată. Nu-ți mai funcționează bine mintea. Josef Weber e un bătrânel cumsecade, pe care-l cunosc de peste zece ani. Dacă el e nazist, atunci, draga mea, eu sunt Lady Gaga.

— Dar, Mary…

— Ai mai spus cuiva despre asta?

Mă gândesc imediat la Leo Stein.

— Nu, mint.

— Bun, pentru că nu știu nicio rugăciune care să ierte calomnia.

Am senzația că întreaga lume se uită prin capătul greșit al telescopului, iar eu sunt singurul om care vede limpede.

— Nu-l acuz pe Josef, spun disperată. El mi-a *spus.*

Mary strânge din buze.

— Acum câțiva ani, niște cărturari au tradus un text antic despre care credeau că e Evanghelia după Iuda. Au zis că informațiile, relatate din perspectiva lui Iuda, vor revoluționa creștinismul. După ei, Iuda nu a fost cel mai mare trădător din istoria omenirii, ci omul de încredere al lui Iisus și singurul capabil să se achite de sarcină – din acest motiv, știind că va trebui să moară, Iisus i-a mărturisit totul.

— Deci, mă crezi!

— Nu, răspunde Mary sec. Cum nu i-am crezut nici pe cărturarii ăia. Pentru că sunt două mii de ani de istorie care-mi spun că Iisus – care, întâmplător, a fost unul dintre băieții de treabă, exact ca Josef Weber – a fost trădat de Iuda.

— Istoria nu are întotdeauna dreptate.

— Dar de undeva tot trebuie să începi. Dacă nu știi de unde vii, cum o să-ți dai seama vreodată încotro mergi? spune Mary și mă strânge în brațe. Fac asta pentru că te iubesc. Du-te acasă. Dormi o săptămână. Fă-ți un masaj. Fă o drumeție pe munte. Limpezește-ți mintea. Pe urmă te întorci. Găsești bucătăria tot unde ai lăsat-o.

Îmi stăpânesc cu greu lacrimile.

— Te rog, o implor. Nu-mi lua asta. E singurul lucru pe care nu l-am distrus.

— Nu-ți iau nimic. Tot pâinea ta e. I-am cerut lui Clark să promită că va folosi rețetele tale.

Singurul lucru la care mă gândesc e crestătura distinctivă.

Pe vremuri, când existau doar cuptoare comune în sat, oamenii veneau cu aluatul de acasă și îl coceau laolaltă cu ceilalți săteni. Cum își recunoșteau pâinile după ce le scoteau din cuptor? După felul în care le crestau. Crestarea exteriorului unui aluat îndeplinește două roluri: îi spune pâinii unde să se desfacă și ajută plămada interioară, lăsându-i loc să se umfle. Dar, în același timp, îi permite brutarului să își însemneze opera. Eu, de pildă, crestez mereu baghetele de cinci ori, crestătura cea mai lungă fiind la unul din capete.

Clark n-o să facă asta.

E un fleac, o chestie minoră, pe care, probabil, clienții noștri nici n-o s-o bage de seamă. Dar e pecetea mea. Sigiliul meu pe fiecare pâine.

În timp ce Mary coboară Treptele Sfinte, mă întreb dacă nu și acesta e unul dintre motivele pentru care Josef m-a ales pe mine drept confident. Dacă te ascunzi vreme îndelungată, ca o stafie printre oameni, e posibil să dispari fără să observe cineva. E în firea omului să se asigure că cineva a văzut amprenta pe care ai lăsat-o în urmă.

∵

— N-am idee ce s-a întâmplat cu tine azi, spune Adam, după ce mă dau jos de pe el și mă întind pe pat, cu ochii în tavan. Dar sunt profund recunoscător.

N-aș numi dragoste ceea ce am făcut mai devreme; mai degrabă am încercat să mă strecor pe sub pielea lui Adam și să mă dizolv prin osmoză. Voiam să mă pierd cu totul în el.

Îmi trec degetele peste coastele lui.

— Observi ceva schimbat la mine?

Rânjește.

— Da, mai ales în ultima jumătate de oră. Dar îmi place noua Sage, spune, apoi se uită la ceas. Trebuie să fug.

Îl așteaptă o înmormântare japonezo-budistă, pentru care s-a informat mult, de teamă să nu greșească vreun detaliu. Nouăzeci și nouă virgulă nouă la sută din japonezi sunt incinerați, inclusiv decedatul de care se ocupă azi. Ieri s-a ținut priveghiul.

— Nu poți să mai stai un pic? întreb.

— Nu, am o grămadă de chestii de rezolvat, spune. Mi-e frică să n-o dau în bară.

— Ai mai incinerat morți.

— Da, dar, la japonezi, e un adevărat ceremonial. În loc ca resturile de oase să fie măcinate, cum facem de obicei, ei au un ritual. Rudele adună, cu niște bețișoare speciale, osemintele rămase și le pun în urnă, explică el, ridicând din umeri. În afară de asta, tu trebuie să-ți faci somnul de frumusețe. Mai ai câteva ore și te-apuci iar de făcut gogoși.

Îmi trag cearșaful până la bărbie.

— Mi-am luat liber câteva zile, spun pe un ton firesc, de parcă ar fi fost ideea mea. Vreau să încerc niște rețete noi. Să mă gândesc la diverse chestii.

— Cum se descurcă Mary fără tine?

— A găsit un tip care-mi ține locul, răspund, surprinsă de ușurința cu care îmi ies minciunile din gură și de gustul pe care mi-l lasă. Îl cheamă Clark. Cred că o să se descurce bine. Deci, o să pot trăi ca un om normal, după un program normal. De-asta mă gândeam că ai putea să rămâi peste noapte. Mi-ar plăcea să adorm lângă tine.

— Adormi mereu lângă mine, subliniază Adam.

Nu e același lucru. În general, așteaptă până când dorm buștean, face un duș și iese tiptil din casă. Vreau și eu ceea ce altor oameni li se pare normal: să simt cum noaptea se strânge în jurul nostru, ca un șireang. Să întreb: *Ai setat alarma?* Să spun: *Adu-mi aminte să cumpăr pastă de dinți.* Să mă plictisesc lângă el, nu doar să petrecem câteva ore pasionale.

Îl cuprind în brațe și îmi îngrop fața în curbura gâtului său.

— N-ar fi distractiv să ne prefacem că suntem un cuplu căsătorit de o viață?

El se eliberează din brațele mele.

— Eu nu trebuie să mă prefac.

Se ridică din pat și intră în baie.

De parcă simțeam nevoia să-mi reamintească. Aștept până când aud apa curgând la duș, după care ies din așternuturi și mă duc în bucătărie. Îmi torn un pahar cu suc de portocale și mă așez la laptop. Pe ecran, e tabelul pe care l-am folosit ca să fac un *poolish* când m-am întors prima oară de la brutărie. Doar pentru că nu lucrez la Pâinea Noastră Cea de Toate Zilele nu înseamnă că nu-mi pot îmbunătăți rețetele în propria bucătărie.

Poolish-ul se dospește pe bufet – mai trebuie lăsat câteva ore, dar drojdia a început deja să iasă la suprafață, precum gulerul de spumă într-o halbă cu

bere. Închid tabelul și intru pe YouTube.

Bănuiesc că sunt precum majoritatea tinerilor de douăzeci și cinci de ani din această țară. Tot ce știu despre cel de-al Doilea Război Mondial e ce-am învățat la orele de istorie din liceu, iar perspectiva despre Holocaust mi-a fost influențată de cele două lecturi obligatorii: *Jurnalul Annei Frank* și *Noaptea* de Elie Wiesel. Deși știu că a existat o legătură directă cu bunica mea – sau, poate, tocmai din acest motiv –, am aceeași viziune abstractă despre Holocaust ca despre sclavie: o serie de orori care s-au întâmplat cu mult timp în urmă, într-o lume complet diferită de cea în care trăiesc. Recunosc că au fost vremuri grele, dar ce am eu de-a face cu asta?

Tastez „Lagăr de concentrare nazist”, și ecranul e inundat de imagini: fața palidă a lui Hitler, un morman de cadavre aruncate într-o groapă, o cameră plină cu pantofi. Aleg o înregistrare video difuzată la știri în 1945, după eliberare. În timp ce se încarcă, citesc comentariile de dedesubt.

HOLOCAUSTUL A FOST O PĂCĂLEALĂ.
SĂ-I IA DRACU’ PE JIDANI.

HOLOCAUSTUL E O MINCIUNĂ
A NENOROCIȚILOR DE EVREI.

Ferma unchiului meu era acolo, iar Crucea Roșie a lăudat condițiile de viață din lagăr. Citiți raportul.

M… E porci naziști. Lăsați smiorcăielile și recunoașteți-vă faptele.

Și martorii tot niște mincinoși au fost?

Același lucru se întâmplă încă în toată lumea, iar noi ne facem că nu vedem, exact ca nemții acum 70 de ani. N-am învățat nimic.

Mut cursorul pe la jumătatea filmului de cincizeci de minute. Nu știu despre ce lagăr e vorba, dar văd cadavrele adunate în fața crematoriilor, o imagine atât de macabră, încât mi-e greu să cred că ceea ce văd nu e o peliculă hollywoodiană, ci oameni reali, atât de slabi, încât le vezi tot scheletul prin piele; că fața cu un ochi scos a aparținut unui om care avea o soție, o familie, o viață. Comentatorul mă informează că acelea sunt unitățile de distrugere a cadavrelor. Cuptoare atât de puternice, încât pot incinera peste o sută de trupuri pe zi. Imaginea se mută asupra tărgilor cu

care sunt introduse cadavrele, asemenea lopeții pe care o folosesc eu ca să bag pâinile în cuptor. Văd în treacăt un schelet în interiorul unui cuptor; apoi un morman de fragmente de oase. Văd plăcuța pe care stă scris cu mândrie numele producătorului: Topf & Söhne.

Mă gândesc la clienții lui Adam, care culeg osemintele celui drag din cenușă.

După aceea mă gândesc la bunica și simt că mi se face rău.

Vreau să închid laptopul, dar nu mă îndur. Mă uit la alaiurile de nemți dichisiți care intră în lagăr, zâmbitori, de parcă ar fi în vacanță. Apoi se schimbă la față, se întunecă, unii chiar plâng pe măsură ce înaintează. Văd afaceriștii din Weimar, forțați să mute și să reîngroape morții.

Aceștia sunt oamenii care au știut, probabil, ce se petrece, dar n-au avut tăria de a o recunoaște. Ori care au închis ochii, ca să nu fie implicați. Exact cum aș fi și eu, dacă aș trece cu vederea mărturisirea lui Josef.

— Gata, anunță Adam, intrând în bucătărie, cu părul încă ud și cravata legată la gât, și îmi masează ușor umerii. Ne vedem miercuri la aceeași oră?

Trântesc capacul laptopului.

— Poate ar fi mai bine să facem o pauză, mă trezesc spunând.

Se uită la mine.

— O pauză?

— Da. Vreau să fiu singură o perioadă.

— Nu tu propuneai acum cinci minute să ne purtăm ca un cuplu căsătorit?

— Și nu tu mi-ai răspuns acum cinci minute că *ești* deja căsătorit?

Mă gândesc la vorbele lui Mary, la faptul că relația cu Adam e posibil să mă macine mai mult decât vreau să recunosc. Mă gândesc cum e să fii o persoană care luptă pentru lucrurile în care crede, nu una care neagă realitatea din fața ei.

Adam pare uluit, dar își maschează repede starea de spirit.

— Fă cum crezi că e mai bine, scumpo. Eu nu te presez. Mă sărută atât de tandru, încât o simt ca pe o promisiune, o rugăciune. Dar ține minte, îmi șoptește. Nimeni nu te va iubi cum te iubesc eu.

După ce pleacă, îmi dau seama că vorbele lui ar putea fi interpretate ca un jurământ sau ca o amenințare.

Îmi amintesc deodată de o colegă de la cursul de Istoria religiilor, o studentă străină, din Osaka. Când am ajuns la capitolul despre budism, ne-a vorbit despre corupție: câți bani a trebuit să-i plătească preotului familia ei

pentru *kaimyo*-ul bunicului ei decedat – un nume special dat mortului, pe care să îl ia cu el în rai. Cu cât dădeai mai mulți bani, cu atât numele postum primea mai multe caractere, și reputația familiei avea de câștigat. *Crezi că are vreo importanță viața de apoi budistă?* a întrebat-o profesorul.

Probabil că nu, a răspuns fata. *Dar* așa, *nu te întorci pe lumea asta ori de câte ori îți rostește cineva numele.*

Privind în urmă, îmi dau seama că ar fi trebuit să-i relatez istorioara asta și lui Adam.

Anonimatul costă scump.

*

Sună telefonul exact când am un coșmar. Mary stă în spatele meu, în bucătărie, și îmi tot spune că mă mișc prea încet. Dar, cu toate că modelez pâini și le bag în cuptor cu asemenea viteză încât fac bășici la degete, iar sângele din ele pătrunde în aluat, de fiecare dată când vâr lopata ca să scot pâinea coaptă, găsesc doar oase pe ea, albe precum velele unei corăbii. *Era și timpul* bombăne Mary și, înainte să o împiedic, ia un os cu bețișoarele și mușcă tare din el. Își sparge toți dinții, care se rostogolesc pe podea, sub tălpile mele, ca o ploaie de perle.

Dorm atât de adânc, încât, deși iau telefonul și spun „Alo”, îl scap imediat din mână și cade sub pat.

— Scuze, spun, după ce reușesc să-l găsesc. Alo?

— Sage Singer?

— La telefon.

— Sunt Leo Stein.

Mă ridic în capul oaselor, dezmeticindu-mă brusc.

— Îmi cer scuze…

— V-ați mai cerut o dată… V-am… V-am trezit cumva?

— Cam așa ceva.

— Îmi cer scuze, în acest caz. M-am gândit că e trecut de unsprezece și…

— Sunt brutărească, îl întrerup. Lucrez noaptea și dorm ziua.

— În cazul ăsta, sunați-mă dumneavoastră la o oră mai potrivită.

— Spuneți-mi acum, zic. Ce-ați aflat?

— Nimic, răspunde Leo Stein. Numele Josef Weber nu figurează în registrul membrilor SS.

— Sigur e o greșeală. Ați încercat să-l scrieți și altfel?

— Specialista mea în istorie e foarte meticuloasă, domnișoară Singer. Îmi pare rău, dar cred că ați înțeles greșit ce v-a spus.

— Ba nu, spun și îmi dau părul de pe față. Chiar dumneavoastră ați afirmat că documentele pe care le dețineți sunt incomplete. Poate că nu l-ați găsit pe cel care trebuie.

— E posibil, dar, în lipsa acestuia, nu putem face mai mult.

— Mai căutați?

Îi simt ezitarea din glas și îmi dau seama că îi cer să găsească un ac invizibil în carul cu fân.

— Nu mă dau bătut, zice Leo. O să mai căutăm la două arhive din Berlin și în baza noastră de date. Dar ideea e că, dacă nu găsim nicio informație valabilă de la care să pornim…

— Lăsați-mă, vă rog, până la prânz, spun, pe un ton implorator.

∵

Până la urmă, felul în care l-am cunoscut pe Josef Weber – la un grup de terapie – mă face să mă întreb dacă nu cumva Leo Stein are dreptate, și Josef minte. În definitiv, a trăit cincizeci și doi de ani alături de Marta. E greu să ții un secret atâta vreme.

Plouă cu găleata când ajung acasă la el și nu am umbrelă. Urc udă leoarcă pe veranda acoperită, unde Eva latră vreo jumătate de minut până să deschidă Josef. Văd dublu – nu din cauză că am vederea încețoșată, ci pentru că, în mintea mea, se suprapune imaginea acestui bătrân cu cea a tânărului viguros, îmbrăcat în uniformă identică cu cea a soldaților din filmul de pe YouTube.

— Soția ta, spun, știa că ești nazist?

Josef deschide ușa mai larg.

— Intră. Nu e o discuție pe care s-o purtăm în stradă.

Îl urmez în sufragerie. Tabla de șah a rămas acolo unde am jucat cu câteva zile în urmă, unicornii și dragonii încremeniți la ultima mea mutare.

— Nu i-am spus niciodată, recunoaște Josef.

— Nu pot să cred. Sigur te-a întrebat ce-ai făcut în timpul războiului.

— I-am spus că m-au trimis părinții la studii în Anglia. Marta nu s-a îndoit niciodată de mine. Ai rămâne surprinsă cât de departe suntem dispuși să mergem, ca să vedem tot ce e mai frumos la cei pe care-i iubim, spune Josef.

Bineînțeles, afirmația lui mă duce cu gândul la Adam.

— Trebuie să fie destul de greu, spun, pe un ton glacial, să nu te încurci în propriile minciuni.

Cuvintele mele îl lovesc în moalele capului; Josef se face mic în fotoliu.

— De-asta ți-am spus adevărul.

— De fapt, nu mi l-ai spus, nu-i așa?

— La ce te referi?

Nu-i pot spune că știu că m-a mințit de la un vânător de naziști din Ministerul Justiției.

— Nu are logică. O soție care, în cincizeci și doi de ani, nu descoperă adevărul. Un trecut criminal despre care nu există nicio dovadă. Și, firește, cea mai mare inadvertență, de ce te-ai demasca singur după ce ai păstrat secretul șaizeci și cinci de ani?

— Ți-am spus deja. Pentru că vreau să mor.

— De ce tocmai acum?

— Fiindcă nu mai am pentru cine trăi, răspunde. Marta a fost un înger. A văzut binele din mine atunci când nici măcar nu mă puteam privi în oglindă. Mi-am dorit atât de mult să fiu bărbatul cu care credea că s-a măritat, încât m-am transformat în el. Dacă ar fi știut ce-am făcut…

— Te-ar fi omorât?

— Nu, spune Josef. S-ar fi sinucis. Nu-mi păsa ce se întâmplă cu mine, dar mă gândeam cu groază cum ar fi pentru ea să afle, să știe că a fost atinsă de niște mâini care nu vor mai fi niciodată curate. Se uită la mine. Știu că acum e în rai. Mi-am jurat că voi fi așa cum își dorea ea, până la moartea ei. Iar acum, că s-a întâmplat, am apelat la ajutorul tău, spune și își pune mâinile între genunchi. Pot cuteza să sper că încă te mai gândești la rugămintea mea?

Vorbește ceremonios, de parcă m-ar fi invitat la dans, la o serată. De parcă asta ar fi o propunere de afaceri.

Îl țin în suspans.

— Realizezi cât ești de egoist, nu? Îmi ceri să risc să fiu arestată. În principiu, eu renunț la viața mea, ca să poți scăpa tu de a ta.

— Nu e cazul. N-o să intre nimeni la bănuieli dacă moare un bătrân.

— Crima e ilegală, în caz că ai uitat asta în ultimii șaizeci și opt de ani.

— Vezi tu, tocmai de-asta am așteptat să găsesc o persoană ca tine. Dacă o faci tu, nu e crimă, e un gest de milostivenie, spune și mă privește în ochi. Dar, înainte să mă ajuți să mor, Sage, îți mai cer o favoare. Te rog să mă ierți mai întâi.

— Să te iert?

— Pentru lucrurile pe care le-am făcut în tinerețe.

— *Nu* mie trebuie să-mi ceri iertare.

— Știu, spune, dar toți ceilalți au murit.

Încet, încet, rotițele se pun în mișcare și văd imaginea de ansamblu. Abia acum înțeleg de ce mi-a făcut marea mărturisire. Josef nu știe de bunica, iar alt evreu în afară de mine e greu să găsească în oraș. Situația este cam aceeași cu aceea a familiei victimei unui condamnat la moarte. Au dreptul să își caute dreptatea? Străbunicii mei au fost uciși de naziști. Asta înseamnă că, prin extensie, eu sunt cel mai nimerit reprezentant al seminției?

Aud vocea lui Leo răsunându-mi în minte ca un ecou. *Nu mă dau bătut.* Lucrează acolo ca să se răzbune? Sau ca să facă dreptate? E o linie de demarcație foarte fină între cele două și, cu cât încerc să mă concentrez mai mult asupra ei, cu atât devine mai neclară.

Poate că pocăința îi aduce liniște criminalului, dar cum rămâne cu cei care au fost uciși? E adevărat că nu mă consider evreică, dar am, totuși, o responsabilitate față de rudele mele care *au fost* credincioase și au fost ucise din cauza religiei lor?

Josef mi-a încredințat secretul lui pentru că mă consideră prietenă. Pentru că are încredere în mine. Dar, dacă afirmațiile lui Josef se dovedesc adevărate, omul cu care m-am împrietenit – căruia i-am acordat încrederea mea – e doar o iluzie, o invenție. Un om care a înșelat mii de persoane.

Mă simt murdară, îmi reproșez că nu știu să judec oamenii.

În clipa aceea, îmi fac o promisiune: voi afla dacă Josef Weber a fost ofițer SS. Totuși, dacă se dovedește a fi nazist, n-o să-l omor, așa cum își dorește. O să-l trădez așa cum i-a trădat și el pe alții. O să storc toate informațiile de la el și o să i le transmit lui Leo Stein, astfel încât Josef să-și găsească sfârșitul într-o celulă.

Dar *el* nu trebuie să știe asta.

— Nu te pot ierta, spun, dacă nu știu ce-ai făcut. Înainte de a lua o decizie, îmi trebuie o dovadă concretă a trecutului tău.

Ușurarea de pe chipul lui e palpabilă, aproape dureroasă. Are lacrimi în ochi.

— Fotografia…

— Nu dovedește nimic. De unde să știu că tu ești în ea? Puteai s-o cumperi de pe eBay.

— Înțeleg, zice Josef și ridică privirea spre mine. Primul lucru pe care trebuie să-l afli despre mine e numele meu adevărat.

⁘

Poate că i se pare ciudat când, după câteva secunde, mă ridic de pe scaun și întreb unde e baia, dar nu o arată. Îmi explică să merg până în capătul holului, unde se află toaleta micuță, decorată cu tapet cu trandafiri și un castronel plin cu săpunuri decorative, încă în ambalaje din plastic.

Las apa să curgă în chiuvetă și scot telefonul mobil din buzunar.

Nu apucă să sune decât o dată și îmi răspunde Leo Stein.

— Nu-l cheamă Josef Weber, spun, gâfâind.

— Alo?

— Sunt Sage Singer.

— De ce vorbiți în șoaptă?

— Pentru că mă ascund în baia lui Josef.

— Parcă ziceați că nu-l cheamă Josef.

— Așa e. Îl cheamă Reiner Hartmann. Cu doi în la final. I-am aflat și data nașterii. 20 aprilie 1918.

Aceeași cu a Führerului, după cum el însuși spusese.

— Înseamnă că are nouăzeci și cinci de ani, zice Leo, după ce face calculele.

— Spuneați că trebuie pedepsiți indiferent de vârstă.

— Într-adevăr. Bine că are nouăzeci și cinci de ani și n-a murit. De unde știți că spune adevărul?

— Nu știu, răspund. Dar o să aflu. Căutați numele în baza de date și vedeți ce găsiți.

— Nu e chiar așa simplu…

— Nici prea greu n-are cum să fie. Unde e specialista în istorie? Rugați-o pe ea să se ocupe.

— Domnișoară Singer…

— Uitați cum stă treaba. Am ajuns să mă ascund în toaleta unui bătrân. Dumneavoastră mi-ați zis că, dacă am numele și data nașterii, e mai ușor de găsit în arhivă.

— O să văd ce pot face, spune, oftând.

În timp ce aștept, trag apa la toaletă. De două ori. Fără îndoială, Josef, sau Reiner, sau cum i-o plăcea să i se spună, se întreabă deja dacă am căzut în closet, ori, poate, se gândește că fac baie în chiuvetă. După vreo zece minute, aud glasul lui Leo.

— Reiner Hartmann a fost membru al Partidului Nazist, mă anunță. Mă cuprinde o euforie nefirească la gândul că l-au găsit, dar și o amărăciune

profundă, pentru că asta înseamnă că bărbatul aflat de partea cealaltă a ușii a luat parte la crime în masă. Răsuflu, în sfârșit.

— Deci, am avut dreptate.

— Faptul că i-am găsit numele în Arhiva de la Berlin nu înseamnă că e ca și condamnat, explică Leo. Ăsta e doar începutul.

— Ce urmează?

— Depinde, răspunde Leo. Ce altceva mai puteți afla?

Parcă simțeam lama unui cuțit pe o parte a gâtului.

Am auzit pârâitul pielii; am simțit sângele cald și cleios prelingându-mi-se pe piept. S-a năpustit din nou asupra mea și mi-a rupt coardele vocale. Tot ce puteam face era să-i aștept tăișul dinților; *conștientă că mă va ataca iar.*

Auzisem poveștile despre vârcolacii care se trezeau din morți și ieșeau din giulgiurile de pânză, în căutare de sânge cu care să se hrănească, căci ei nu mai aveau. Pofta lor nu putea fi ostoită. Auzisem poveștile, iar acum știam că există.

Nu m-a străpuns cu colții, nu m-a golit de sânge. S-a înfruptat din mine și m-a adus în pragul morții, unde a zăbovit o eternitate. Deci, *așa arată iadul: un țipăt lent și mut. Nu ai forța de a te mișca, nici voce pentru a te face auzit. Celelalte simțuri, în schimb; s-au ascuțit: pipăitul mirosul și auzul, pe măsură ce îmi sfâșia carnea. M-a izbit cu capul pe pământ: o dată, de două ori… Am dat ochii peste cap; întunericul s-a prăvălit peste mine, ca o ghilotină.*

Deodată, am sărit în picioare. Eram lac de sudoare și cu obrajii mânjiți de făină de pe masa pe care adormisem, în timp ce așteptam să crească aluatul. Loviturile încă îmi răsunau în cap. Am dus mâna la gât, ușurată să îl simt întreg și nevătămat, și atunci am auzit din nou: bătea cineva la ușa căsuței.

În prag, pe fundalul lunii, stătea bărbatul cu ochi aurii.

— Pot să coc eu pâine în locul tău, mi-a zis.

Avea un glas adânc și blând. Mă întrebam de unde venise.

Eram încă ametită de somn. Nu l-am înțeles.

— Mă numesc Aleksander Lubov, mi-a spus. Te-am văzut în sat. Am auzit ce-a pățit tatăl tău. A aruncat o privire peste umărul meu, *la franzelele învelite cu ștergare*, *aliniate una lângă alta*, *ca niște soldăței. Ziua trebuie să am grijă de fratele meu. Nu e în toate mințile și mi-e teamă să nu-și facă rău*, *dacă-l las singur. Dar trebuie să-mi găsesc de muncă. O muncă pe care să o pot face noaptea*, *când doarme el.*

— Și tu când mai dormi? am zis, căci altă întrebare nu mi-a trecut prin mintea începețoșată.

A zâmbit și, deodată, *mi-a pierit răsuflarea.*

— Cine zice că dorm?

— Nu te pot plăti…

— Mă mulțumesc cu orice îmi poți da, a spus.

M-am gândit la cât sunt de obosită. M-am gândit la ce ar spune tata, dacă las un necunoscut în brutăria lui. M-am gândit la Damian și la Baruch Beiler, și la ce așteaptă fiecare de la mine.

Se zice că diavolul pe care-l cunoști e mai bun decât diavolul pe care nu-l cunoști. Iar eu nu știam nimic despre Aleksander Lubov. De ce-aș accepta propunerea lui?

— Pentru că, a zis, parcă citindu-mi gândurile, ai nevoie de mine.

JOSEF

Refuz să răspund la celălalt nume. Îmi place să cred că nu am fost niciodată acea persoană.

Dar nu e adevărat. În fiecare dintre noi există un monstru; în fiecare dintre noi există un sfânt. Întrebarea cea mai importantă este pe care din aceștia îl cultivăm mai mult; care îl va distruge pe celălalt.

Ca să înțelegi cine sunt, trebuie să știi de unde vin. Am trăit, cu familia, în Wewelsburg, un cartier al orașului Büren, din districtul Paderborn. Tata era mașinist de meserie, iar mama se îngrijea de gospodărie. Primele mele amintiri sunt cele ale părinților mei care se certau din cauza banilor. După Primul Război Mondial, inflația a scăpat de sub control. Economiile lor, bani pe care îi agonisiseră cu chibzuială de-a lungul anilor, deodată nu mai valorau nimic. Tata tocmai ce încasase polița de asigurare pe zece ani, iar banii nu i-au ajuns nici să cumpere un ziar. O cafea costa zece mii de mărci. O pâine, două sute de miliarde de mărci. În copilărie, îmi amintesc că eu și mama îl așteptam cu nerăbdare pe tata, în ziua de salariu, după care o luam la goană prin prăvălii, ca să cumpărăm cele necesare. Deseori, se întâmpla să găsim galantarele goale. Atunci, ne trimiteau seara pe mine și pe fratele meu, Franz, să furăm mere și cartofi de pe terenurile fermierilor care locuiau la marginea Wewelsburgului.

Nu toată lumea suferea, firește. Unii investiseră în aur de la început. Alții făceau speculă cu stofe, carne, săpun ori cu legume și fructe.

Majoritatea însă, nemți din clasa de mijloc, precum familia mea, au fost ruinați. Republica de la Weimar, tânără și strălucitoare după război, era un dezastru. Părinții mei se comportaseră exemplar: munciseră din greu și economisiseră pe măsură, dar ce folos? De câte ori venea vremea alegerilor, nimeni nu părea să aibă o soluție.

Motivul pentru care îți povestesc aceste lucruri este că întotdeauna lumea întreabă: Cum au reușit naziștii să ajungă la putere? Cum de i-au dat asemenea libertate lui Hitler? Dă-mi voie să îți explic: când ajung în pragul deznădejdii, oamenii iau decizii pe care în mod normal nu le-ar lua. Dacă te-ai duce la medic și acesta ți-ar spune că suferi de o boală incurabilă, îmi imaginez că vei părăsi cabinetul destul de abătută. Dar gândește-te că împărtășești vestea prietenilor, și unul îți spune: „Am un amic care a fost diagnosticat cu aceeași boală, iar doctorul X l-a vindecat imediat". Nu contează că poate fi un șarlatan sau că îți cere două milioane pe consultație – pun pariu că, oricum, ai pune mâna pe telefon și l-ai suna imediat. Oricât de educat ai fi, oricât de absurdă ar părea situația, te vei agăța de acea rază de speranță.

Partidul Național Socialist al Muncitorilor Germani era acea rază de lumină. Nimic altceva nu părea să pună Germania pe picioare. De ce să nu încercăm și această variantă? Promiteau să dea oamenilor locuri de muncă. Să anuleze Tratatul de la Versailles. Să recâștige teritoriile pierdute în război. Să readucă Germania în locul care i se cuvine.

Aveam cinci ani când Hitler a încercat să răstoarne guvernul la o berărie – Puciul de la München –, dar, după spusele multora, a eșuat lamentabil. A învățat însă că, dacă vrei să conduci o revoluție, trebuie să o faci legal, nu prin violență. Astfel, la procesul său din 1924, ziarele germane i-au publicat declarațiile cu sfințenie, prima ofensivă propagandistică a Partidului Național Socialist.

Ai remarcat, probabil, că nu am pomenit deloc de evrei. Asta, pentru că majoritatea dintre noi nu cunoșteam nici măcar unul singur. Din șaizeci de milioane de nemți, doar cinci sute de mii erau evrei, și până și aceia se declarau germani, nu evrei. Totuși, antisemitismul exista în Germania cu mult înainte ca Hitler să ajungă la putere. Așa ne învăța Biserica, că acum două mii de ani, evreii l-au ucis pe Mântuitorul nostru. Atitudinea aceasta se reflecta în modul în care îi priveam pe evrei – buni investitori, care aveau bani într-o economie deficitară, când ceilalți erau săraci lipiți pământului. N-a fost deloc greu să convingă poporul german că evreii sunt de vină pentru toate problemele țării.

Orice militar poate confirma că, pentru a uni un grup dezbinat, nu trebuie decât să îi oferi un inamic comun. Și asta a făcut Hitler, când a ajuns la putere în 1933, în calitate de cancelar. Și-a inoculat filosofia în Partidul Nazist, îndreptându-și diatribele împotriva celor cu vederi de stânga. În

același timp, naziștii au scos în evidență legătura dintre evrei și politica de stânga; dintre evrei și infracțiuni; dintre evrei și comportamentul nepatriotic. Cum oamenii îi urau deja pe evrei, din motive religioase și financiare, nu a fost deloc dificil să le ofere un motiv în plus. Astfel, când Hitler a declarat că amenințarea cea mai mare cu care se confruntă statul german e atacul la adresa purității poporului german, a cărui unicitate trebuie apărată cu orice preț, asta a făcut ca în sufletele noastre să renască sentimentul de mândrie. Amenințarea evreilor venea din cifre. Aceștia se amestecau cu etnicii germani pentru a câștiga poziții sociale superioare, iar, prin asta, periclitau dominația Germaniei. Noi, germanii, aveam nevoie de *Lebensraum* – spațiu vital – pentru a fi o națiune mare. În lipsa unui spațiu în care să ne extindem, opțiunile erau limitate: trebuia să pornim la război pentru a cuceri teritorii și pentru a-i elimina pe cei care reprezentau o amenințare la adresa Germaniei, și nu erau etnici germani.

În 1935, când eram deja bărbat în toată firea, Germania a părăsit Liga Națiunilor. Hitler a anunțat că Germania își va reconstrui armata, lucru care îi fusese interzis după Primul Război Mondial. Firește, dacă ar fi intervenit alt stat – Franța ori Anglia – și l-ar fi oprit, poate că nu s-ar fi ajuns unde s-a ajuns. Dar cine era dispus să reînceapă atât de repede războiul? Era mult mai simplu să găsești justificări, să spui că Hitler nu făcea altceva decât să recucerească ceea ce aparținuse cândva Germaniei. Între timp, oamenii din țara mea aveau din nou locuri de muncă – în fabricile de muniție, de armament și de avioane. Salariile erau mai mici decât înainte, programul mai încărcat, dar, cel puțin, își puteau întreține familiile. În 1939, *Lebensraum*-ul german ocupase deja bazinul Saar, Renania, Austria, Regiunea Sudeților și teritoriile cehe.

Într-un final, când germanii au intrat în orașul Gdansk din Polonia, Anglia și Franța au declarat război.

O să îți povestesc câteva lucruri despre copilăria mea. Părinții mei își doreau cu disperare ca odraslele lor să ducă o viață mai bună decât a lor – iar soluția, din punctul lor de vedere, era educația. Se gândeau că, dacă ar fi învățat cum să își investească banii, nu ar fi ajuns într-o situație atât de precară. Cu toate că nu eram din cale-afară de isteț, mama și tata au ținut să dau examen la *Gymnasium*, cea mai renumită instituție de învățământ din Germania, ai cărei absolvenți erau fără excepție admiși la universitate. Bineînțeles că, odată acceptat acolo, am început să intru în tot felul de încăierări și mă țineam doar de farse, orice numai să maschez faptul că

eram absolut depășit de situație. Directorul îmi chema părinții la școală săptămânal, fie pentru că mai picasem un examen, fie pentru că mă luasem la bătaie cu un coleg dintr-un fleac.

Din fericire, părinții mei mai aveau o persoană în care să-și pună speranțele – fratele meu, Franz. Cu doi ani mai mic decât mine, Franz era studios și stătea toată ziua cu nasul în cărți. Mâzgălea întruna în caietele pe care le ascundea sub saltea și pe care i le furam constant, ca să râd de el. Erau pline cu desene pe care nu le înțelegeam: o fată care plutea pe un iaz într-o zi de toamnă și care își pusese capăt zilelor din cauza unei iubiri pierdute; o căprioară lihnită de foame, ce scormonea prin zăpadă în căutarea unei ghinde; un foc care izbucnise într-o inimă și mistuise trupul, patul și casa din jur. Franz visa să studieze poezia la Heidelberg, iar părinții mei visau odată cu el.

Într-o zi însă, lucrurile au început să se schimbe. La *Gymnasium*, s-a organizat un concurs pentru a testa ce clasă putea fi admisă în proporție de sută la sută în Tineretul Hitlerist. În 1934, nu era încă obligatoriu să te înscrii în Tineretul Hitlerist. Era un fel de club, cam ca Cercetașii americani, numai că îi jurai credință lui Hitler, în calitate de viitor soldat. Sub îndrumarea liderilor adulți, ne întâlneam după cursuri, iar, la sfârșit de săptămână, făceam excursii cu cortul. Purtam uniforme asemănătoare celor din trupele SS, cu insigna runică pe rever. Eu, care la vârsta de cincisprezece ani, nu suportam să stau în bancă, mă simțeam în elementul meu afară. Excelam la întrecerile sportive. Mi se dusese vestea de bătăuș, dar nu neapărat pe bună dreptate – în general, îl băteam măr pe câte unul care îl făcuse fătălău pe Franz.

Îmi doream cu disperare să câștigăm. Nu din cine știe ce devotament față de Führer, ci pentru că liderul local al *Kameradschaft*-ului Tineretului Hitlerist era herr Sollemach, a cărui fiică, Inge, era cea mai frumoasă fată pe care o văzusem vreodată. Semăna cu o regină de gheață, grație părului blond-argintiu și ochilor de un albastru-pal, dar și pentru că ea și prietenele ei nici măcar nu știau că exist. Mi-am dat seama că asta era șansa mea de a mă face remarcat.

Înainte de concurs, profesorul a scris numele tuturor pe tablă, apoi, unul câte unul, le-a șters pe cele ale băieților care se înrolau în TH. Unii s-au înscris sub presiunea colegilor; alții, pentru că așa le spuseseră tații lor. Iar alții, peste doisprezece la număr, pentru că i-am amenințat eu că, altminteri, îi stâlcesc în bătaie în curtea școlii.

Fratele meu a refuzat să se înroleze în Tineretul Hitlerist. Din clasa lui, doar el și încă un băiat au fost în situația asta. Știam cu toții de ce nu se înscrisese Artur Goldman – pentru că *nu putea*. Când l-am întrebat pe Franz de ce s-a asociat cu un evreu, a spus că nu vrea ca prietenul lui, Artur, să se simtă exclus.

După câteva săptămâni, Artur a dispărut definitiv de la școală. Tata l-a îndemnat pe Franz să se înscrie în TH, ca să-și facă prieteni. Mama m-a pus să jur că o să am grijă de el la întrunirile noastre. „Franz nu e la fel de puternic ca tine", spunea ea. Își făcea griji din cauza excursiilor în pădure, se temea că se va îmbolnăvi, că nu va reuși să se împrietenească cu ceilalți băieți.

În același timp, era pentru prima oară când nu trebuia să-și facă griji pentru mine. Pentru că, în mod surprinzător, s-a dovedit că eram exponentul perfect al Tineretului Hitlerist.

Împreună, făceam drumeții, cântam, ne antrenam. Am învățat să ne așezăm în diverse dispozitive militare. Activitatea mea preferată era *Wehrsport* – marșuri, antrenamente cu baioneta, aruncarea grenadelor, săpatul tranșeelor, târâtul pe sub sârmă ghimpată. Îmi dădeau senzația că sunt deja soldat. Manifestam un asemenea entuziasm, încât herr Sollemach i-a spus tatei că voi ajunge ofițer SS într-o bună zi. Un compliment mai mare nici că se putea să primesc.

Pentru a-i selecta pe cei mai puternici dintre noi, erau și numitele *Mutproben*, teste de curaj. Până și cei care se temeau se simțeau obligați să facă ce li se spune, altminteri n-ar mai fi scăpat niciodată de stigmatul de fricoși. Primul test a fost să escaladăm zidul unui castel, fără centură de protecție. O parte din băieții mai mari s-au înghesuit repede în fruntea grupului, dar Franz a rămas la urmă, și eu alături de el, fiindcă așa-mi ordonase mama. În momentul în care unul dintre băieți a căzut și și-a rupt piciorul, antrenamentul a fost anulat.

O săptămână mai târziu, tot pentru a ne testa curajul, herr Sollemach ne-a legat la ochi pe câțiva dintre noi. Franz stătea lângă mine și mă strângea de mână.

— Reiner, a șoptit, mi-e frică.

— Fă ce ți se spune, i-am zis, și-o să scăpăm repede.

Începusem să găsesc o foarte plăcută eliberare în genul acesta de gândire, care, culmea, însemna să nu mai gândesc. La *Gymnasium*, nu eram suficient de inteligent să găsesc răspunsul corect. În Tineretul Hitlerist, primeam

răspunsul corect și, atâta vreme cât îl reproduceam papagalicește, eram considerat un geniu.

Stăteam în bezna artificială și așteptam ordinele. Herr Sollemach și câțiva băieți mai mari patrulau prin fața noastră.

— Dacă Führerul vă cere să luptați pentru patrie, ce faceți?

— Luptăm! am zbierat în cor.

— Dacă Führerul vă cere să muriți pentru patrie, ce faceți?

— Murim!

— De ce vă temeți?

— De nimic!

— În picioare!

Băieții mai mari ne-au ridicat de jos și ne-au aliniat unul lângă altul.

— Veți fi duși în clădire, la o piscină fără apă. Acolo, veți rosti jurământul Tineretului Hitlerist și veți sări de pe trambulină, a zis herr Sollemach, apoi a făcut o pauză. Dacă Führerul vă cere să săriți de pe o stâncă, ce faceți?

— Sărim!

Fiind legați la ochi, nu știam care dintre cei cincisprezece vom fi împinși primii pe trambulină. Am aflat în momentul în care am simțit cum mâna lui Franz e smulsă din degetele mele.

— Reiner! a strigat el.

În clipa aceea, mă gândeam doar la mama, care îmi pusese în vedere să am grijă de fratele meu. M-am ridicat în picioare, mi-am scos legătura de la ochi și am luat-o la fugă ca nebunul pe lângă băieții care îmi târau fratele în clădire.

— *Ich gelobe meinem Führer Adolf Hitler Treue*, am strigat, în timp ce treceam pe lângă herr Sollemach. *Ich verspreche ihm und den Führern*, *die er mir bestimmt, jederzeit Achtung und Gehorsam entgegen zu bringen*…

Jur să fiu credincios Führerului meu, Adolf Hitler. Le jur lui și liderilor pe care i-a însărcinat să se ocupe de mine că le voi acorda toată supunerea și respectul meu. În prezența acestui drapel de sânge, care este simbolul Führerului nostru, jur să îmi dedic toată energia și forța în slujba salvatorului țării noastre, Adolf Hitler. Sunt pregătit să îmi dau viața pentru el, așa să mă ajute Dumnezeu.

Și am sărit, fără să mă uit.

∵

În timp ce stăteam învelit într-o pătură aspră, maro, cu hainele încă leoarcă pe mine, i-am explicat lui herr Sollemach că am fost invidios când am văzut că fratele meu a fost ales primul, pentru a-și dovedi curajul și loialitatea. Din cauza asta, n-am mai suportat și am vrut să i-o iau înainte.

Era apă în piscină. Nu multă, dar suficientă. Eram sigur că n-o să ne lase să murim. Dar, pentru că intram în clădire pe rând, nu auzeam plesnetul apei.

Știam însă că Franz îl va auzi, fiindcă era deja pe marginea piscinei. Și că atunci va îndrăzni să sară.

Herr Sollemach nu părea prea convins.

— E lăudabil că îți iubești fratele, mi-a zis. Dar nu mai mult decât pe Führerul tău.

În orele ce au urmat, am avut grijă să îl evit pe Franz. M-am jucat ca nebunul de-a cowboy-ii și indienii. Ne-am împărțit în două grupuri, în funcție de culoarea banderolelor, și am pornit în căutarea dușmanilor, ca să le smulgem banderolele. De multe ori, aceste jocuri degenerau în adevărate bătăi; scopul lor era să ne călească. În loc să-mi protejez fratele, m-am prefăcut că nu-l văd. Dacă era tăvălit prin noroi, n-avea decât să se ridice singur. Herr Sollemach stătea cu ochii pe noi.

Franz s-a ales cu buza spartă, cu o mulțime de vânătăi pe piciorul stâng și cu o zgârietură urâtă pe obraz. Știam că mama o să se supere rău pe mine. Dar, seara, în timp ce ne întorceam acasă, Franz m-a îmbrâncit ușor cu umărul. Îmi aduc aminte că pavajul era încă încins, după căldura din timpul zilei, și era lună plină.

— Reiner, mi-a spus. *Danke.*

∴

Duminica următoare, ne-am adunat la o sală de sport și ne-am întrecut la box. Scopul era să fie încoronat un câștigător dintre cei cincisprezece băieți din grupul nostru. Herr Sollemach și-a adus fiica și pe prietenele ei să asiste la meciuri, fiindcă știa că băieții vor încerca să facă pe grozavii dacă sunt și fete de față. Ne-a spus că învingătorul va primi o medalie specială.

— Führerul spune că un om sănătos fizic și cu un caracter solid e mai valoros pentru comunitatea *völkisch* decât un intelectual neputincios, ne-a zis herr Sollemach. Sunteți oameni sănătoși?

În mod sigur aveam un organ sănătos. O simțeam de câte ori mă uitam la Inge Sollemach. Buzele ei erau trandafirii precum acadelele și nu mă îndoiam că la fel de dulci. Când s-a așezat în tribună, am văzut cum îi

tresaltă nasturii cardiganului. M-am gândit cum ar fi să o dezbrac de toate acele straturi de material și să îi ating pielea, cum ar fi albă ca laptele și moale ca…

— Hartmann, s-a răstit herr Sollemach.

Am sărit în picioare și eu, și Franz. A rămas surprins câteva secunde, după care a rânjit cu gura până la urechi.

— Hm, de ce nu? a mormăit. Urcați amândoi în ring.

M-am uitat la Franz, la umerii lui firavi, la stomacul plăpând și la visele din privirea lui care s-au spulberat imediat ce a înțeles ce ne cere herr Sollemach. M-am strecurat printre sfori, mi-am pus casca și mănușile de box. Când am trecut prin fața fratelui meu, i-am șoptit: *Lovește-mă.*

Inge a bătut în gong, anunțând începerea meciului, după care a fugit înapoi la prietenele ei. Una dintre ele a făcut semn spre mine, și Inge a ridicat privirea. Preț de o clipă magică, lumea s-a oprit în loc și ochii ni s-au întâlnit.

— Haideți, ne-a îndemnat herr Sollemach.

Băieții de pe margine aclamau, iar eu mă învârteam în jurul lui Franz, cu brațele ridicate.

— Lovește-mă, am murmurat din nou.

— Nu pot.

— *Schwächling!* a strigat unul dintre băieții mai mari. Nu te mai purta ca o fetiță!

Cu inima îndoită, am trimis un prim pumn spre pieptul fratelui meu. A scos un icnet și s-a îndoit de spate. Băieții din spatele meu au izbucnit în urale.

Franz mi-a aruncat o privire speriată.

— Ripostează, i-am strigat.

L-am înghiontit de câteva ori, ferindu-mă să-l ating prea tare, înainte de a-i aplica o nouă lovitură.

— Ce mai aștepți? a urlat herr Sollemach.

Așa că l-am lovit cu putere în spate. În momentul în care a căzut într-un genunchi, s-a auzit un oftat dinspre fetele din tribună. A reușit însă să se ridice. Și-a luat avânt și mi-a tras una în falcă, cu pumnul stâng.

Nu știu de ce mi-a sărit țandăra atât de rău. Poate din cauză că primisem o lovitură și mă durea. Poate din cauza fetelor care ne priveau și pe care voiam să le impresionez. Ori poate din cauza băieților care mă tot ațâțau. Am început să-l lovesc pe Franz în față, în stomac, în rinichi. I-am

administrat pumn după pumn, cu o cadență ritmică, până când fața i-a devenit o masă însângerată, a început să-i curgă saliva din gură și s-a prăbușit la podea.

Unul dintre băieții mai mari a sărit iute în ring și mi-a ridicat mănușa. Eram campion. Herr Sollemach m-a bătut amical pe spate.

— Aceasta, a spus el către ceilalți, este fața curajului. Așa arată viitorul Germaniei. Adolf Hitler, *Sieg Heil!*

Am salutat și eu. La fel și ceilalți băieți. Mai puțin fratele meu.

Din cauza adrenalinei care îmi pulsa prin vene, mă simțeam invincibil. Competitor după competitor, toți au căzut seceraţi de pumnii mei. După atâția ani în care fusesem pedepsit la școală din cauza temperamentului meu nestăpânit, acum eram lăudat pentru el. Mai mult decât atât, eram *elogiat.*

În seara aceea, Inge Sollemach mi-a dat o medalie și, un sfert de oră mai târziu, în spatele sălii de sport, primul meu sărut. A doua zi, tata i-a făcut o vizită lui herr Sollemach. Era foarte agitat din pricina rănilor suferite de Franz.

— Fiul dumitale are un dar, i-a explicat herr Sollemach. Are un talent deosebit.

— Așa e, a răspuns tata. Franz a fost mereu un elev strălucit.

— Mă referam la Reiner, a zis herr Sollemach.

Știam oare că o asemenea violență e anormală? Încă de prima dată, când fratele meu i-a căzut victimă? Mi-am pus această întrebare de o mie de ori, iar răspunsul a fost mereu același: bineînțeles. Ziua aceea a fost cea mai grea, pentru că aș îi putut să refuz. Tot ce-a urmat după aceea a fost mult mai ușor, fiindcă, dacă n-o făceam din nou, mi-aș fi reamintit veșnic de acea primă oară, când n-am refuzat. Dacă faci o acțiune în mod repetat, într-un final, îți va părea normală. Într-un final, va dispărea orice urmă de remușcare.

Ce încerc să îți spun e că același adevăr e valabil și acum. Ai putea fi tu în locul meu. Te gândești că e *imposibil* Te gândești, *în niciun caz eu.* Dar, în orice moment, suntem capabili să facem acel lucru la care ne așteptăm mai puțin. Am știut de la bun început ce fac și cui îi fac. Am fost perfect conștient. Pentru că în acele momente îngrozitoare și minunate eram așa cum își dorea toată lumea să fiu.

Trecuse o săptămână de când Aleksander lucra pentru mine. Schimbaserăm câteva politeţuri, dar; *în general mă culcam imediat ce sosea, iar*; când *mă trezeam, ca să merg cu pâinea la piaţă, el tocmai îşi desfăcea şorţul*

Uneori însă, mai zăbovea puţin, iar eu plecam mai târziu. Mi-a povestit că fratele lui se născuse cu căiţă pe faţă şi nu a avut suficient aer. Părinţii îi fuseseră răpuşi de ciumă, în Humenne, Slovacia, şi de zece ani avea grijă de Casimir. Mi-a explicat că maladia lui Casimir, cum o numea el, îl făcea să mănânce lucruri pe care n-ar fi trebuit să le ingereze – pietre, pământ, rămurele –, de aceea trebuia supravegheat în permanenţă, când era treaz. Mi-a povestit despre locurile în care trăise, unele în care erau castele ce îşi înălţau turnurile până la cer, altele, oraşe aglomerate, în care oamenii circulau în căruţe fără căi, parcă trase de fantome. Nu a rămas nicăieri timp îndelungat, mi-a mărturisit, fiindcă oamenii deveneau agitaţi în preajma fratelui său.

Brutăria i se potrivea lui Aleksander ca o mănuşă; semnul unui suflet împăcat, cum zicea tata. Nu-i poţi hrăni pe alţii dacă ţie ţi-e mereu foame, *spunea el, iar, când i-am repetat aceste vorbe lui Aleksander, a pufnit în râs.*

— Tatăl tău nu m-a cunoscut pe mine, a răspuns.

Era întotdeauna cuviincios, în cămaşa lui albă, cu mâneci lungi, oricâtă zăpuşeală ar fi fost în bucătărie, spre deosebire de tata, care rămânea mereu în maiou când se făcea prea cald. Avea mişcări graţioase, ca şi când brutăria ar fi fost un dans. A recunoscut că, de mult, foarte de mult, mai fusese brutar.

Am discutat şi despre morţile din ultima vreme. Aleks m-a întrebat ce spun sătenii şi unde au fost găsite ultimele victime. De la o vreme, atacurile se petreceau şi în interiorul localităţii, nu doar la periferie. O prostituată fusese găsită cu capul aproape smuls de trup chiar la uşa crâşmei; cadavrul unui învăţător care mergea la şcoală fusese lăsat pe soclul statuii celui care întemeiase satul. Aveam senzaţia că bestia se joacă cu noi, cum spuneau sătenii.

— Umblă vorba, i-am spus într-o zi, că n-ar fi un animal.

Aleks a întors capul spre mine. Tocmai vârâse lopata în cuptor.

— Cum adică? Ce altceva să fie?

Am ridicat din umeri.

— Un soi de monstru.

În loc să râdă, cum m-aș fi așteptat, s-a așezat lângă mine. A început să râcâie, cu degetul mare, o crăpătură din masa de lemn.

— Chiar crezi asta? m-a întrebat.

— Singurii monștri pe care i-am întâlnit vreodată au fost oameni, am răspuns.

SAGE

— Poftim, spun și îi întind lui Josef un pahar cu apă.

Bea. După aproape trei ore de discuții neîntrerupte, a răgușit.

— Ești foarte drăguță.

Nu îi răspund.

Se uită la mine peste buza paharului.

— Aha, zice. Văd că începi să mă crezi.

Ce-ar trebui să-i spun? După ce i-am ascultat poveștile despre copilăria lui – despre Tineretul Hitlerist, relatate atât de amănunțit, cum numai un om care le-a trăit ar putea să le relateze astfel –, sunt convinsă că spune adevărul. Totuși, sunt încă dezorientată să îl văd pe acest Josef, iubit și respectat de comunitate, cum povestește despre o perioadă în care era cu totul alt om. E ca și cum aș auzi-o pe Maica Tereza mărturisind că, în copilărie, a omorât pisici.

— Mi se pare o scuză cam prea convenabilă să spui că ai făcut un lucru oribil pentru că așa ți s-a ordonat, remarc. Nu înseamnă că ești mai puțin vinovat. Indiferent câți oameni ți-ar spune să sari de pe un pod, poți oricând alege să te întorci și să pleci.

— De ce n-am refuzat? spune Josef, gânditor. De ce n-au refuzat majoritatea dintre noi? Pentru că doream cu disperare să credem în promisiunile lui Hitler. Că viitorul va fi mai frumos decât prezentul.

— Cel puțin, voi aveați un viitor, spun. Cunosc șase milioane de oameni care nu aveau.

Simt că mi se întoarce stomacul pe dos când mă uit la Josef, cum stă în fotoliu și bea apă, de parcă nu mi-ar fi povestit adineauri o parte din faptele lui monstruoase. Cum e posibil ca un om să fie atât de crud cu alții și să nu se trezească în miez de noapte, bântuit de coșmaruri și scăldat în sudori reci?

— Cum îți poți dori să mori? întreb brusc. Susții că ești credincios. Nu ți-e frică de Judecata de Apoi?

Josef clatină din cap, adâncit în gânduri.

— Uneori, aveau o privire în ochi… Nu se temeau că apăs pe trăgaci, deși arma era deja îndreptată spre ei. Aveai senzația că aleargă spre ea. La început, mi se părea de neconceput. Cum să nu-ți dorești să mai trăiești o zi? Cum poți renunța la viață atât de ușor? Mai târziu, am înțeles: când propria existență devine un iad, moartea e, probabil, un paradis.

Oare bunica fusese printre cei care alergaseră spre armă? Era ăsta un semn de lașitate sau de curaj?

— Am obosit, spune Josef. Mai vorbim și altă dată, bine?

Vreau să îl storc de informații, până rămâne uscat ca un oscior. Vreau să vorbească până când face bășici în gât, până când îi văd toate secretele împrăștiate în jurul nostru. Dar e bătrân, așa că îi spun că trec a doua zi pe la el, ca să mergem la grupul de terapie.

În drum spre casă, îl sun pe Leo și-i povestesc tot ce am aflat de la Josef.

— Hm, zice, după ce termin. E un început.

— Un început? V-am dat o tonă de informații de la care să porniți cercetările.

— Nu neapărat. Începând din decembrie 1936, toți copiii germani care nu erau etnici evrei au fost obligați să se înroleze în Tineretul Hitlerist. Informațiile pe care vi le-a dat confirmă declarațiile altor suspecți, dar nu îl implică direct.

— De ce nu?

— Pentru că nu toți membrii Tineretului Hitlerist au ajuns în SS.

— Și, mă rog, *dumneavoastră* ce-ați aflat?

Îl pufnește râsul.

— Au trecut doar trei ore de când m-ați sunat din baie, zice Leo. În afară de asta, chiar dacă aș ști amănunte, nu vi le-aș putea divulga, pentru că sunteți un simplu cetățean.

— Mi-a zis că vrea să-l iert înainte să moară.

Leo scoate un fluierat prelung.

— Deci, vrea să-i fiți și călău, și duhovnic?

— Cred că, în cazul de față, ar prefera un evreu – chiar și unul renegat – decât un duhovnic.

— E ușor macabru, spune Leo. Să-i rogi pe urmașii oamenilor pe care i-ai ucis să te ierte înainte de a-ți lepăda hoitul muritor. Nu poți, să știți, adaugă

după câteva secunde de ezitare. V-o spun oficial.

— Știu.

Sunt o groază de motive pentru care nu pot, primul dintre ele fiind acela că nu mie mi-a făcut rău.

Totuși…

Dacă o privești un pic altfel, dacă îi permiți să se intersecteze cu lumina rațiunii dintr-un alt unghi, cererea lui Josef nu este rugămintea absurdă a unui criminal. E dorința unui muribund.

Iar dacă nu i-o îndeplinesc înseamnă oare că sunt la fel de crudă ca el?

— Când mai vorbiți cu el? întreabă Leo.

— Mâine. Mergem la grupul de terapie.

— În regulă. Aștept să mă sunați.

După ce închid, îmi dau seama că am trecut de casă. Mai mult decât atât, știu deja încotro mă îndrept.

∵

Cuvântul *babka* vine de la *baba*, care în idiș și poloneză înseamnă „bunică”. Nu-mi amintesc nici măcar un singur Hanuka la care să nu fi avut pe masă pâinicile acestea dulci. Printr-o înțelegere tacită, mama cumpăra un curcan uriaș, sora mea Pepper făcea piureul de cartofi, iar bunica aducea trei dintre *babkele* ei faimoase. Deși eram mică, îmi amintesc că dădeam ciocolata dulce-amăruie prin râzătoare, speriată să nu-mi zdrelesc degetele în dinții ascuțiți ai acesteia.

Astăzi, îi dau liber lui Daisy mai devreme. I-am spus că am venit să coc pâine cu bunica, dar, de fapt, vreau să rămânem singure. Bunica unge prima tavă în timp ce eu întind aluatul și, cu o pensulă, ung marginile cu ou bătut. Apoi presar o parte din ciocolată și rulez coca bine. O împletesc repede și o ung pe deasupra cu ou.

— Drojdia, zice bunica, e un miracol. Pui câteva grame, un strop de apă, și uite ce iese.

— Nu e niciun miracol, e chimie pură. Miracol a fost atunci când cineva s-a uitat la o ciupercă și a zis: Hm, *ia să vedem ce iese dacă o punem în mâncare.*

Bunica îmi întinde tava ca să pun aluatul și să presez amestecul crocant de deasupra, făcut din făină, unt și zahăr.

— Tata, spune ea, îi transmitea mesaje mamei prin *babka.*

Zâmbesc.

— Serios?

— Da. Dacă avea umplutură de măr însemna că avuseseră o zi bună la brutărie și mulți clienți. Dacă era cu migdale însemna *Mor de dorul tău.*

— Și dacă era cu ciocolată? întreb.

Bunica zâmbește.

— Însemna că își cere scuze pentru că o supărase cu vreo boroboață de-a lui. Se înțelege de la sine rămâneam o mulțime de *babke* cu ciocolată.

Îmi șterg mâinile pe o cârpă de vase.

— Bunico, spun. Cum era străbunicul? Ce făcea când nu era la muncă? Te alinta în vreun fel sau te-a dus vreodată într-un loc de neuitat?

Strânge din buze.

— Ah, iar o luăm de la capăt cu biografia familiei.

— Știu că a murit în timpul războiului, spun, pe un ton blând. Ce-a pățit?

Se apucă să ungă cu gesturi precipitate a doua tavă.

— În fiecare zi, după școală, povestește ea, treceam pe la brutărie, unde mă aștepta chifla mea. Tata o numea *minkele* și făcea doar una pe zi. Avea un miez nespus de pufos, iar umplutura de ciocolată și scorțișoară era atât de caldă, încât îți aluneca pe gât. Sunt sigură că ar fi vândut cu sutele, dar nici nu voia să audă. Zicea că e doar pentru mine.

— L-au omorât naziștii, nu-i așa? întreb încet.

Bunica își ferește privirea.

— Tata mi-a explicat tot ce am de făcut la moartea lui. *Minka*, zicea el, când mama îmi citea *Albă-ca-Zăpada*, ține minte ce-ți spun: nu cumva să mă pui într-o raclă de sticlă, să se uite toată lumea la mine. Sau: *Minka, bagă bine la cap: vreau artificii, nu flori. Minka, ai grijă să nu mor vara. Sunt prea multe muște și le-ar deranja pe bocitoare, nu crezi?* Pentru mine, era ca o joacă, o glumă, fiindcă tata nu avea să moară vreodată. Știam cu toții că e nemuritor. Își ia bastonul atârnat de bufet, se duce la masă și se prăbușește pe un scaun. Tata mi-a explicat tot ce am de făcut la moartea lui, dar, până la urmă, nu i-am putut îndeplini niciuna dintre dorințe.

Mă las în genunchi și îmi așez capul în poala ei. Mâna ei, micuță și delicată, se odihnește pe creștetul meu.

— Ții asta în ține de prea mult timp, murmur. N-ar fi mai bine să-ți descarci sufletul?

Îmi mângâie obrazul desfigurat.

— Oare așa să fie?

Mă trag înapoi.

— Nu-i același lucru. Eu nu mă pot preface că nu s-a întâmplat, oricât aș încerca. Se vede pe mine.

— Întocmai, spune bunica și își ridică mâneca puloverului, dezvelindu-și numărul de pe antebraț. Am vorbit la un moment dat despre asta, când eram mai tânără, cu doctorul care a văzut-o. M-a întrebat dacă sunt de acord să țin un discurs la cursul soției lui. Era profesoară de istorie la universitate. Totul a decurs bine. Am reușit să-mi depășesc tracul și am ținut discursul, fără să vomit. După aceea, profesoara i-a întrebat pe studenți dacă au întrebări.

S-a ridicat un băiat. Să fiu sinceră, am crezut că e fată, fiindcă avea un păr uite-atât de lung. S-a ridicat și a zis: *Holocaustul e o invenție.* M-a lăsat fără replică. Mă gândeam: *Cum își permite să-mi spună asta, când eu l-am trăit pe pielea mea? Cum își permite să-mi șteargă viața cu buretele?* Eram atât de nervoasă, încât abia mă mai țineam pe picioare. Mi-am cerut scuze, am coborât de pe podium și am ieșit pe ușă, ținându-mă de gură. Mi-era teamă că, dacă dau palma la o parte, încep să urlu. Am urcat în mașină și am rămas acolo, până când mi-am dat seama ce ar fi trebuit să-i răspund. Istoria ne spune că au dispărut șase milioane de evrei în acel război. Dacă Holocaustul e o invenție, unde s-au dus cu toții? Clatină din cap. După toate chinurile prin care-am trecut, oamenii n-au învățat încă nimic. Uită-te în jur. Încă au loc epurări etnice. Discriminarea există. Mulți tineri gândesc exact ca studentul ăla nerod. Eram sigură că motivul pentru care am supraviețuit a fost tocmai ca să împiedic ca astfel de orori să se mai petreacă. Dar se vede treaba că m-am înșelat. Pentru că ele încă se petrec, Sage. În fiecare zi.

— Doar pentru că s-a nimerit să fie un neonazist taman la cursul ăla nu înseamnă că nu trebuie să-ți spui povestea. Spune-mi-o *mie.*

Mă privește lung, apoi se ridică în baston și iese din bucătărie, fără să scoată o vorbă. Din capătul celălalt al holului, din biroul de la parter pe care l-a transformat în dormitor, ca să nu trebuiască să urce scările, o aud cum scotocește prin sertare. Mă ridic și bag pâinile în cuptor. Au crescut deja suficient.

Când intru, o găsesc pe bunica așezată pe pat. Prin cameră plutește parfumul ei, de pudră și trandafiri. Ține în mână un carnețel cu coperte din piele și cotorul crăpat.

— Am fost scriitoare cândva, spune. Un copil care credea în basme cu zâne. Nu din cele ridicole, de la Disney, pe care ți le citea maică-ta, ci basme cu sânge și colți, și fetițe care știau că dragostea te poate ucide la fel

de ușor pe cât te poate elibera. Credeam în vrăjitoare care blestemau oamenii și în vârcolaci însetați de sânge. Dar am făcut greșeala să cred că cele mai înfricoșătoare povești erau rodul imaginației mele, nu al realității. Își trece palma peste cuvertură. Am început să scriu pe când aveam treisprezece ani. Asta făceam eu, în timp ce alte fete își aranjau părul și flirtau cu băieții. Inventam personaje și dialoguri. Terminam un capitol, după care i-l dădeam prietenei mele, Darija, să-l citească și să-mi spună cum i se pare. Ne făcurăm un plan amândouă: eu deveneam o scriitoare celebră, ea, editoarea mea, ne mutam împreună la Londra și beam gin fizz. Nici măcar nu știam ce înseamnă gin fizz pe vremea aia. În orice caz, cu asta mă ocupam eu când a început războiul. Și nu m-am oprit, spune și îmi întinde carnetul. Nu e originalul, firește. Pe ăla nu-l mai am. Dar am rescris totul din memorie, imediat ce-am avut ocazia. *Trebuia* s-o fac.

Îl deschid. Înăuntru, cu un scris mărunt, înghesuit, cuvintele curg pe pagină, unul după altul, nelăsând niciun spațiu nefolosit, ca și când acesta ar fi fost un lux. Poate că, pe vremea aceea, chiar era.

— Asta e povestea mea, continuă bunica. Nu e cea pe care o cauți, despre evenimentele din război. Alea sunt nesemnificative în comparație cu povestea mea, spune și mă privește în ochi. Pentru că *această* poveste e cea care m-a ținut în viață.

∵

Bunica ar fi fost un adversar redutabil până și pentru Stephen King.

Povestea ei este supranaturală, despre un *upiór* – varianta poloneză a vampirului. Dar ceea ce te înfricoșează cu adevărat nu e monstrul, din partea căruia știi la ce să te aștepți, ci oamenii obișnuiți, care se dovedesc a fi tot monștri. Ai senzația că știa, încă de la o vârstă atât de fragedă, că nu există o distincție clară între bine și rău, că cele două noțiuni sunt precum gemenii siamezi care împart aceeași inimă. Dacă ar avea aromă cuvintele, ale ei ar fi migdale amare și boabe de cafea. Uneori, când îi citesc povestea, uit că ea a scris-o – atât e de reușită.

Am citit-o din scoarță-n scoarță, apoi am recitit-o, de teamă să nu fi ratat vreun cuvânt. Încerc să absorb povestea, în așa fel încât să o pot reproduce în minte, silabă cu silabă, cum probabil a făcut și bunica. Mă trezesc reproducând paragrafe întregi din ea când fac duș, când spăl vasele, când arunc gunoiul.

Povestea bunicii e un mister, dar nu în sensul în care a gândit-o ea. Încerc să descompun personajele și dialogurile lor, căutând scheletul care trebuie

să fi fost viața ei reală. Toți scriitorii pornesc de la un sâmbure de adevăr, nu-i așa? Altminteri, poveștile lor ar fi doar niște vălătuci de vată de zahăr, un gust efemer înfășurat pe un băț inexistent.

Citesc despre Ania, povestitoarea, și despre tatăl ei și aud glasul bunicii; îmi imaginez chipul străbunicului meu. Când descrie atelierul de la periferia Łódźului, piața satului traversată de cotigi trase de cai, pădurea prin care se plimba Ania și mușchiul în care i se afundau cizmele, simt mirosul de turbă arsă și simt gustul cenușii de pe fundul pâinii făcute de ei. Aud pașii copiilor bocănind pe caldarâm, când se fugăresc, cu mult înainte să aibă de cine sau de ce să fugă cu adevărat.

Sunt atât de captivată de poveste, încât întârzii să mă duc să îl iau pe Josef la ședința de terapie.

— Ai dormit bine? mă întreabă, și îi răspund afirmativ.

Îl aștept să urce în mașină și mă gândesc la paralelele dintre povestea bunicii – monstrul care îi vânează pe săteni și îl ucide pe tatăl Aniei – și SS-ul care a intrat neanunțat în viața ei și i-a distrus familia. Copilăria bunicii – chiflele micuțe, făcute special pentru ea, după-amiezile lungi și lenețe, când ea și prietena ei visau la ce le va aduce viitorul, până și pereții apartamentului în care locuia familia ei – se derulează într-o linie paralelă cu povestea lui Josef despre Tineretul Hitlerist. Avansează tot mai aproape una de alta; știu că sunt menite să se intersecteze.

Asta mă face să îl urăsc pe Josef în acest moment.

Îmi mușc limba, pentru că Josef habar nu are că am o bunică, cu atât mai puțin una care a supraviețuit genocidului la care el a fost părtaș. Nu știu de ce, dar nu vreau să-i dezvălui această informație. Poate pentru că ar fi prea încântat să afle că e cu un pas mai aproape de a găsi persoana îndreptățită să îl ierte. Poate pentru că nu consider că merită să afle.

Poate pentru că mă deranjează ideea că bunica și un individ ca Josef coexistă încă în această lume.

— Ești foarte tăcută azi, remarcă Josef.

— Mă gândeam.

— La mine?

— Te crezi prea important, îi răspund.

Din cauză că am întârziam, ajungem ultimii la ședință. Stuart se apropie imediat de mine, căutând sacoșa nelipsită cu bunătăți – astăzi însă, nu am adus nimic. Am fost prea captivată de jurnalul bunicii ca să mai coc ceva.

— Îmi pare rău, îi spun. Am venit cu mâna goală.

— De-ar putea spune și Stuart același lucru, murmură Jocelyn, moment în care îmi dau seama că bărbatul adusese iar cu el masca funerară a soției sale.

Ține minte, Minka, îmi răsună în cap glasul străbunicului meu, *când o fi să mor, nu cumva să-mi pui mască pe față, ne-am înțeles?*

Marge sună din clopoțelul care mă duce întotdeauna cu gândul la un curs de yoga, și nu la un grup de terapie.

— Putem începe? întreabă ea.

Nu știu de ce e atât de greu de îndurat moartea. Bănuiesc că are legătură cu comunicarea univocă; cu faptul că nu mai avem cum s-o întrebăm pe persoana iubită dacă a suferit, dacă e fericită acolo unde e… dacă *este* undeva. Semnul întrebării care vine odată cu moartea e de nesuportat, nu punctul.

Observ deodată că un scaun a rămas gol. Lipsește Ethel. Intuiesc, încă dinainte să ne anunțe Marge, că i-a murit soțul, Bernie.

— S-a întâmplat luni, spune doamna Dombrowski. M-a sunat fiica mai mare a lui Ethel. Bernie s-a dus într-o lume mai bună.

Mă uit la Josef, care trage netulburat de o ață ce îi iese din pantaloni.

— Credeți c-o să mai vină la ședințele de grup? întreabă Shayla.

— Așa sper, răspunde Marge. Dacă doriți să o sprijiniți în această perioadă, cred că Ethel v-ar fi recunoscătoare.

— Mă gândeam să-i trimit niște flori, sau ceva de genul, zice Stuart. Bernie trebuie să fi fost un tip tare de treabă, dacă o femeie ca Ethel l-a îngrijit atât timp.

— N-ai de unde să știi asta, spun încet, și toată lumea se întoarce, șocată, spre mine. Niciunul dintre noi nu l-a cunoscut. Poate că o bătea în fiecare zi.

— Sage! exclamă Shayla.

— De morți numai de bine, spun repede și las capul în pământ. Presupun că Bernie a fost un om bun, care juca bowling în fiecare săptămână și punea vasele în mașina de spălat după ce gătea Ethel. Dar aveți impresia că doar oamenii buni lasă pe cineva în urmă? Până și Jeffrey Dahmer a avut o mamă.

— Interesant punct de vedere, spune Marge. Plângem pentru că persoana pe care-am pierdut-o a fost o ființă exemplară? Sau plângem din cauza a ceea ce a însemnat pentru noi?

— Poate puțin din ambele, zice Stuart, trecându-și degetele peste masca funerară a soției lui, ca un orb care îi descoperă trăsăturile pentru prima oară.

— Adică ar trebui să regretăm când moare un om rău? întreb.

Simt privirea lui Josef ațintită pe tâmpla mea.

— În mod sigur, sunt oameni care fac lumii un bine când mor, meditează Jocelyn. Bin Laden. Charlie Manson.

— Hitler, spun candid.

— Da, am citit o carte despre o femeie care a fost secretara lui personală și care îl descria drept un șef ca oricare altul. Cică stătea la bârfa cu secretarele despre iubiții lor, spune Shayla.

— Dacă ei n-au regretat că au omorât oameni, noi de ce-am regreta moartea *lor*? spune Stuart.

— Deci, din punctul tău de vedere, cine-a fost nazist rămâne nazist? întreb.

Îl aud pe Josef tușind lângă mine.

— Sper ca în iad să existe un loc special pentru oameni de genul ăsta, declamă Shayla pe un ton emfatic.

Marge ne propune să luăm o pauză de cinci minute. În timp ce ea discută în șoaptă cu Shayla și cu Stuart, Josef mă bate pe umăr.

— Putem vorbi între patru ochi?

Ieșim în hol și mă opresc în fața lui, cu mâinile în sân.

— Cum îți permiți? șuieră el printre dinți, apropiindu-se de mine atât de mult, încât mă trag un pas înapoi. Tot ce ți-am spus e secretul nostru. Dacă voiam să afle toată lumea ce-am făcut, mă predam de mult autorităților.

— Deci, vrei să ți se ierte păcatele, dar nu să fii pedepsit, spun.

Mă străfulgeră cu privirea. Albastrul ochilor lui e aproape înghițit de negrul pupilelor.

— N-ai voie să mai pomenești de asta în public, îmi poruncește el pe un ton atât de ridicat, încât câteva capete din încăperea alăturată se întorc spre noi.

Furia lui mă izbește ca un val. Deși mă arde cicatricea, deși mă simt ca o elevă prinsă de profesor când trimite un bilețel unui coleg, mă forțez să îl privesc în ochi. Stau neclintită. Între noi plutește doar răsuflarea, precum un armistițiu fără valoare.

— Să nu-mi mai vorbești vreodată așa, murmur. Nu sunt una dintre victimele tale.

Pe urmă îi întorc spatele și plec. Preț de o clipă, Josef își dă jos propria mască funerară, și întrezăresc omul de altă dată: cel îngropat decenii la rând sub exteriorul amabil, ca o rădăcină ce crește sub ciment, capabilă încă să îl străpungă.

∵

N-am cum să plec de la ședința de terapie fără să atrag atenția asupra mea; și, de vreme ce eu l-am adus pe Josef, sunt nevoită să-l duc înapoi acasă, ca să evit interogatoriul lui Marge. Dar nu-i adresez niciun cuvânt, nici când ne luăm la revedere de la ceilalți, nici când ne îndreptăm spre mașină.

— Îmi pare rău, spune Josef, la cinci minute după ce plecăm.

Așteptăm la semafor.

— Uau! Ce emoționant!

Se uită în continuare pe geam.

— Îmi pare rău pentru ce ți-am spus în pauză.

Mă abțin să-i răspund. Nu vreau să creadă că l-am iertat. Totuși, indiferent ce mi-a spus, nu pot să-l arunc din mașină și să rup orice legătură cu el. Am o datorie morală față de bunica. Și i-am promis lui Leo că îl ajut. Mai mult decât atât, răbufnirea lui Josef m-a înverșunat și mai mult să strâng suficiente dovezi împotriva lui pentru a-l vedea pus sub acuzare. E limpede că, la un moment dat, bărbatul acesta își permitea să facă orice poftea, fără teama de a fi pedepsit. Dacă stau bine să mă gândesc, rugându-mă să-l omor, cam la fel procedează și acum.

Cred că a venit vremea să plătească pentru faptele lui.

— Sunt ușor agitat, spune Josef.

— De ce? întreb.

Simt furnicături pe pielea capului. Mi-o fi ghicit planul? S-o fi prins că-l duc cu zăhărelul, ca să-l dau pe mâna autorităților?

— Mi-e teamă că o să asculți tot ce am de spus, dar n-o să faci ce te-am rugat.

Mă întorc spre el.

— Cu mine sau fără mine, Josef, tot o să mori.

Mă privește în ochi.

— Ai auzit de *Der Ewige Jude*? Jidovul rătăcitor?

Mă trece un fior la auzul cuvântul *jidov,* pe parcă e o jignire ieșit din gura lui. Clatin din cap.

— E o legendă europeană. Un evreu, Ahasverus, l-a batjocorit pe Iisus, care se oprise să-și tragă sufletul, cu crucea în spate. Când evreul i-a spus lui Iisus să iuțească pasul, Iisus l-a blestemat să cutreiere pământul până la cea de-a Doua Venire. De sute de ani, oamenii spun că îl văd pe Ahasverus, care nu poate să moară, oricât de mult și-ar dori.

— Îți dai seama cât e de ironic să te compari cu un evreu, spun.

Josef ridică din umeri.

— Poți să spui orice despre ei, cert e că prosperă, zice și se uită la mine, în ciuda tuturor greutăților. Trebuia să mor de mai multe ori până acum. Am avut cancer și am trecut prin accidente de mașină. Nu cunosc alt bătrân, în afară de mine, care să fi fost internat cu pneumonie și să fi supraviețuit. N-ai decât să crezi ce vrei, Sage, dar eu știu de ce sunt încă în viață. Ca și în cazul lui Ahasverus, fiecare zi pe care o petrec pe pământ e o zi în care îmi retrăiesc greșelile.

Semaforul s-a făcut verde. Mașinile din spate claxonează, dar n-am pus piciorul pe accelerație. Josef pare să se închidă în el, cufundat în gânduri.

— Herr Sollemach, de la Tineretul Hitlerist, ne spunea că evreii sunt precum buruienile. Smulgi una și răsar două în loc.

Apăs pe pedala de accelerație și o luăm din loc cu o zdruncinătură. Mi-e scârbă de Josef, pentru că este exact cine afirmă că e. Mi-e scârbă de mine, pentru că nu l-am crezut de la bun început; pentru că m-am lăsat amăgită de imaginea lui de bunicuț mărinimos, ca, de altfel, toată lumea din orașul nostru.

— … dar mie unele buruieni îmi par la fel de frumoase ca florile, murmură Josef.

Era ceva în spatele meu. Mi-o șoptea instinctul fiorul rece de la ceafă, întorsesem capul de mai bine de zece ori de când intrasem în pădure, dar nu văzusem decât copacii desfrunziți, drepți ca niște santinele.

Și totuși, îmi tremura inima. Am iuțit pasul, cu coșul de pâine strâns în brațe, întrebându-mă dacă sunt suficient de aproape cât să-mi audă Aleks țipetele.

În clipa aceea, mi-a ajuns la urechi. Trosnetul unei rămurele, scârțâitul zăpezii.

Aș fi putut s-o iau la fugă.

Dacă fugeam, indiferent ce era în spatele meu m-ar fi urmărit.

Am iuțit din nou pasul. Mi se prelingeau lacrimi din colțurile ochilor, dar am strâns din pleoape și le-am oprit. M-am pitit brusc în spatele unui copac îndeajuns de gros cât să mă fac nevăzută. Mi-am ținut respirația și am numărat pașii care se apropiau tot mai mult.

În luminiș, a apărut o căprioară. A întors capul spre mine, apoi s-a apucat să ronțăie scoarța unui mesteacăn aflat la câțiva metri distanță.

Mi s-au înmuiat picioarele de ușurare. M-am sprijinit de trunchiul copacului, încă tremurând. Asta se întâmpla dacă lăsai aiurelile sătenilor să îți otrăvească mintea. Te trezeai că vezi umbre inexistente, că auzi chițăitul unui șoarece și îți imaginezi că e răgetul unui leu. Am clătinat din cap, dezamăgită de propria prostie, și mi-am reluat drumul spre casă.

M-a atacat din spate. Mi-a pus pe cap ceva fierbinte și umed, un fel de cârpă, ori sac, prin care nu distingeam nimic. M-a prins de încheieturile mâinilor și s-a lăsat cu toată greutatea pe mijlocul meu, ca să nu mă pot ridica. Aveam fața strivită de pământ. Am încercat să țip, dar ființa din spatele meu m-a apăsat atât de tare pe cap, încât mi s-a umplut gura cu zăpadă. Am simțit căldură, cuțite, gheare și dinți – ah, dinți – înfigându-se ca un semicerc în gâtul meu și înțepându-mă parcă cu mii de ace, ca un roi de albine.

Am auzit tropăit de copite, apoi am simțit aerul rece în ceafă, iar greutatea și durerea au dispărut. Ceva s-a năpustit din înaltul cerului, ca o pasăre măreață, și mi-a strigat numele. Mi-am pierdut cunoștința, iar, când am redeschis ochii, eram în brațele lui Damian, care mă ducea acasă.

S-a deschis ușa și, înăuntru, l-am văzut pe Aleksander.

— Ce s-a întâmplat? a întrebat, uitându-se la mine.

— A fost atacată, a răspuns Damian. Are nevoie de un chirurg.

— Are nevoie de mine, a zis Aleks și m-a luat din brațele lui Damian.

Am țipat când m-au trecut de la unul la altul, după care Aleks a trântit ușa cu piciorul.

M-a dus în dormitor. Când m-a întins pe pat, i-am văzut cămașa însângerată și m-a luat amețeala.

— Sst, m-a liniștit el, întorcându-mi capul dintr-o parte în alta, ca să vadă rana.

Am crezut că o să leșin.

— E grav?

— Nu, mi-a răspuns, dar știam că minte. Doar că nu suport să văd sânge.

Mi-a promis că vine repede înapoi, apoi a ieșit și m-a lăsat singură. S-a întors cu un castron cu apă, o cârpă și o sticlă cu whisky. Mi-a dus sticla la gură.

— Bea, mi-a poruncit.

Am încercat, dar m-a apucat o tuse violentă.

— Încă puțin, mi-a zis.

După un timp, când focul din gâtlej a coborât în stomac, s-a apucat să îmi curețe gâtul și a turnat whisky pe rana deschisă. Am crezut că mor de durere.

— Liniștește-te, mi-a spus. O să-ți prindă bine.

N-am priceput la ce se referă, până când n-am văzut acul de cusut din mâna lui și mi-am dat seama ce urmează. În momentul în care mi-a străpuns pielea, mi-am pierdut cunoștința.

M-am trezit după-amiază târziu. Aleks stătea pe un scaun, la capul patului, cu palmele împreunate, de parcă s-ar fi rugat. Când a văzut că mișc, s-a luminat la față de ușurare.

I-am simțit palma caldă pe frunte. M-a mângâiat pe obraz, pe păr.

— Dacă voiai să-ți dau mai multă atenție, a zis el, nu trebuia decât să-mi spui.

JOSEF

Când eram mici, fratele meu se ruga de mama și de tata să îi ia un cățel. Vecinii noștri aveau unul – un soi de retriever –, așa că Franz stătea ore în șir în curtea lor, ca să-l învețe să se rostogolească, să stea în fund și să vorbească. Dar tata era alergic la mătreața de animale și, din cauza asta,

știam că oricât l-ar fi implorat Franz, nu era chip să i se îndeplinească dorința.

Într-o noapte de toamnă, pe când aveam vreo zece ani și dormeam în camera pe care o împărțeam cu fratele meu, am auzit șoapte. M-am trezit și l-am găsit pe Franz așezat în fund, cu o bucățică de brânză pe pătura dintre picioarele lui. Din ea ronțăia un șoricel, iar fratele meu îi mângâia blănița.

Să nu vă închipuiți că mama era o gospodină atât de neglijentă încât colcăiau șobolanii și gândacii în casa noastră. Freca mereu podelele, ștergea praful, și câte și mai câte. A doua zi, am surprins-o când ne schimba așternuturile, deși nu era zi de spălat rufe.

— Guzgani împuțiți! Cum se răcește vremea, cum încearcă să se strecoare în casă. Am găsit excremente, mi-a zis, cutremurându-se de scârbă. Să cumperi niște capcane când te duci la școală.

M-am gândit imediat la Franz.

— Vrei să-i omori?

Mama mi-a aruncat o privire nedumerită.

— Ce altceva să facem cu ei?

Seara, înainte să ne culcăm, Franz a scos altă feliuță de brânză, pe care o furase din bucătărie, și a așezat-o pe pat, lângă el.

— O să-l botez Ernst, m-a anunțat.

— De unde știi că nu e o Erma? am întrebat.

Nu mi-a răspuns și, în scurt timp, dormea buștean.

Eu, în schimb, am rămas treaz. Am stat cu urechile ciulite până am auzit un râcâit de gheruțe pe dușumea și, în lumina lunii, am văzut șoarecele cățărându-se pe pătură până la bucata de brânză pe care i-o lăsase Franz. N-a apucat să ajungă la ea, fiindcă l-am prins și l-am izbit de perete cu o mișcare rapidă.

Zgomotul l-a trezit pe Franz, care a început să plângă când și-a văzut animăluțul mort pe podea.

Sunt sigur că șoarecele n-a simțit nimic. În fond, era doar un șoarece. Iar mama îmi spusese clar că asemenea creaturi trebuie omorâte.

N-am făcut decât ce-ar fi făcut și ea, la urma urmei.

Am respectat ordinele.

∵

Nu știu dacă pot explica ce sentiment te încearcă când devii deodată copilul-minune. E drept că părinții mei nu aveau prea multe de spus despre Hitler și despre politica Germaniei, dar au fost mândri în momentul în care

herr Sollemach m-a dat exemplu celorlalți băieți din mica noastră *Kameradschaft.* Nu s-au mai plâns la fel de mult de notele mele, fiindcă, în fiecare săptămână, veneam acasă cu panglici de învingător și cu laude din partea lui herr Sollemach.

Să fiu sincer, nu știu dacă părinții mei credeau în ideologia nazistă. Tata n-ar fi putut lupta pentru Germania nici dacă voia; rămăsese beteag de un picior în urma unui accident de săniuș, în copilărie. Și, chiar dacă aveau rezerve în privința planurilor lui Hitler pentru Germania, îi apreciau optimismul și încrederea că țara noastră își poate recâștiga măreția de altă dată. Iar, datorită statutului meu de favorit al lui herr Sollemach, erau mult mai bine priviți în comunitate. Erau germani destoinici, care aduseseră pe lume un băiat ca mine. Câtă vreme eram reprezentantul de marcă al Tineretului Hitlerist local, niciun vecin băgăcios n-ar fi îndrăznit să se plângă de tata că nu e membru de partid.

În fiecare seară de vineri, luam cina acasă la her Sollemach. Îi aduceam flori fiicei lui, iar, într-o noapte de august, la vârsta de șaisprezece ani, mi-am pierdut virginitatea cu ea, pe o veche cuvertură pentru cai, într-un lan de porumb. Herr Sollemach se obișnuise să mă numească *Sohn*, de parcă eram deja membru al familiei lui. Și, la scurt timp după ce am împlinit șaptesprezece ani, m-a recomandat la TH-Streifendienst. Acestea erau unități de patrulă din cadrul Tineretului Hitlerist. Sarcina noastră era să menținem ordinea la întruniri, să raportăm orice caz de neloialitate și să-i denunțăm pe cei care îl vorbeau de rău pe Hitler – uneori, chiar pe părinții noștri. Auzisem de un băiat, Walter Hess, care își turnase tatăl la Gestapo.

Ciudat e că, deși naziștii nu agreau religia, nu găsesc analogie mai bună pentru a descrie îndoctrinarea la care eram supuși de copii. În ochii celui de-al Treilea Reich, religia era în concurență nemijlocită cu datoria față de țară, căci cine putea să jure credință în egală măsură Führerului și lui Dumnezeu? În loc să sărbătorim Crăciunul, de pildă, sărbătoream solstițiul de iarnă. Totuși, niciun copil nu își alege religia; hazardul stabilește în ce pătură de credințe ești învelit. Când ești prea mic să gândești singur, ești botezat și dus la biserică, unde asculți bolboroselile preotului care îți spune că Iisus s-a jertfit pentru păcatele tale, și, dat fiind că părinții tăi dau aprobator din cap și confirmă că așa e, cum ai putea să nu-i crezi? Cam același lucru se întâmpla cu mesajul pe care ni-l transmiteau herr Sollemach și ceilalți profesori. *Ce e rău e dăunător*, ne ziceau. *Ce e bun e util.* Mai simplu de-atât nici că se putea. Când profesorii ne puneau pe tablă

caricatura unui evreu și ne arătau trăsăturile asociate unei rase inferioare, bineînțeles că îi credeam. Ei erau adulții, normal că știau mai bine decât noi. Ce copil nu-și dorește ca țara lui să fie cea mai grozavă, cea mai mare, cea mai puternică din lume?

Într-o zi, herr Sollemach a organizat o excursie specială pentru *Kameradschaft*-ul nostru. În loc să ieșim în pași de marș din oraș, cum făceam în majoritatea drumețiilor noastre, herr Sollemach ne-a condus pe o scurtătură ce urca la Castelul Wewelsburg, pe care însuși Heinrich Himmler îl rechiziționase, spre a servi drept sediu oficial al SS-ului.

Firește, cunoșteam cu toții castelul, doar crescuserăm în vecinătatea lui. Cele trei turnuri adăposteau o curte triunghiulară, cocoțată în vârful unei stânci deasupra văii Alme; era inclus în lecțiile despre istoria locală. Dar niciunul dintre noi nu mai pusese piciorul înăuntru de când începuse SS-ul restaurarea lui. Nu mai era terenul nostru de fotbal; era un spațiu destinat elitelor.

— Cine-mi poate spune de ce este atât de important castelul? a întrebat herr Sollemach în timp ce înaintam agale pe panta abruptă.

Fratele meu cel studios a răspuns primul.

— Datorită semnificației istorice, pentru că e aproape de locul unei vechi victorii germane – când Hermann der Cherusker i-a învins pe romani, în anul 9 d.Hr.

Ceilalți băieți chicoteau pe înfundate. Spre deosebire de *Gymnasium*, aici, Franz nu primea niciun punct dacă știa pe de rost manualul de istorie.

— Dar de ce e important pentru *noi*? a întrebat herr Sollemach.

Un băiat, pe nume Lukas, membru al TH-Streifendienst, ca și mine, a ridicat mâna.

— Pentru că acum aparține Reichsführer-SS, a zis.

Himmler, care, în calitate de comandant al SS-ului, preluase controlul asupra poliției și a lagărelor de concentrare, vizitase castelul în 1933 și îl concesionase în aceeași zi, pe o perioadă de o sută de ani, cu intenția de a-l restaura pentru SS. În 1938, turnul nordic era încă în construcție – am observat asta când ne-am mai apropiat.

— Himmler spune că *Obergruppenführersaal* va deveni centrul lumii, după victoria finală, a anunțat herr Sollemach. A adâncit deja șanțurile cu apă, iar acum încearcă să înfrumusețeze interiorul. Umblă vorba că ar trece chiar azi pe aici, ca să vadă cum decurg lucrările. Ați auzit, băieți? *Reichsführerul* SS în carne și oase vine la Wewelsburg!

Nu prea vedeam cum ar reuși să intre herr Sollemach în castel, fiindcă era păzit, și nici chiar comandantul *Kameradschaft*-ului local nu avea acces printre ofițerii din cel mai înalt eșalon al Partidului Național Socialist. Totuși, când am ajuns mai aproape, herr Sollemach a salutat, și santinela i-a răspuns la salut.

— Werner, a zis herr Sollemach, măreață zi, nu?

— Ați venit la țanc, a spus soldatul. Ce mai face Mary? Fetele sunt bine?

Trebuia să mă gândesc că herr Sollemach nu va lăsa nimic la voia întâmplării.

Fratele meu m-a tras de mânecă și mi-a făcut semn spre bărbatul din mijlocul curții, care se adresa unui grup de ofițeri.

— Sângele e hotărâtor, spunea bărbatul. Legile selecției ariene îi favorizează pe cei care sunt mai puternici, mai inteligenți și mai drepți decât semenii lor inferiori. Loialitatea. Supunerea. Adevărul. Datoria. Camaraderia. Acestea sunt principiile fundamentale ale cavalerilor de demult și ale viitorului Schutzstaffelului.

N-am înțeles prea bine la ce se referă, dar, judecând după atitudinea respectuoasă a celorlalți, am dedus că nu poate fi decât Himmler în persoană. Totuși, bărbatul acela firav și scorțos aducea mai degrabă a casier la bancă decât a comandant al poliției germane.

Atunci am realizat că arată spre mine.

— Tu, băiete! a zis și mi-a făcut semn.

Am făcut un pas înainte și am salutat așa cum învățasem la întrunirile TH.

— Ești de-aici?

— Da, *Reichsführer*, am zis. Sunt membru al TH-Streifendienst.

— Ia spune, băiete, de ce crezi tu că o țară care aspiră la puritate rasială și să pună bazele unei lumi noi ar alege un castel dărăpănat drept centru de pregătire?

Era o întrebare-capcană. Evident, un om atât de important precum Himmler nu avea cum să greșească, alegând un loc ca Wewelsburgul. Mi s-a uscat gura.

Fratele meu, care stătea lângă mine, a tușit.

— *Hartmann,* mi-a suflat.

Nu pricepeam ce vrea să spună, pronunțând numele nostru de familie. Poate se gândea că ar trebui să mă prezint. În felul ăsta, Himmler afla cine e idiotul din fața lui.

Abia atunci mi-am dat seama că nu spusese *Hartmann,* ci *Hermann.*

— Pentru că nu este un castel dărăpănat, am răspuns.

— Continuă, m-a îndemnat Himmler, cu un zâmbet șters.

— E locul în care Hermann der Cherusker a luptat împotriva romanilor și a câștigat. Astfel, deși alte culturi au fost înghițite de Imperiul Roman, Germania și-a păstrat identitatea. Așa cum se va întâmpla din nou, când vom câștiga războiul.

Himmler a făcut ochii mici.

— Cum te numești, băiete?

— *Kameradschaftsführer* Hartmann, am răspuns.

A trecut prin mulțime și mi-a pus o mână pe umăr.

— Un războinic, un erudit și un lider – într-o singură persoană. *Acesta* este viitorul Germaniei. M-a împins în față, în uralele mulțimii. Vino cu mine, mi-a zis.

Am coborât pe niște trepte, până la *die Gruft*, cripta. La subsolul turnului aflat încă în construcție se găsea o sală rotundă. În mijloc, înfiptă în podea, era o țeavă de gaz. Pe margine, de jur-împrejurul sălii, era douăsprezece firide, fiecare cu propriul piedestal.

— Aici se va termina totul, a spus Himmler, vocea sunându-i înăbușit în încăperea micuță. Din țărână ne-am născut și în țărână ne vom întoarce.

— *Reichsführer?*

— Aici voi fi, la mult timp după victoria finală. Acesta va fi ultimul loc de odihnă al primilor doisprezece generali SS, a spus și s-a întors spre mine. Poate că a sosit momentul ca un tânăr strălucit ca tine să își atingă adevăratul potențial.

În clipa aceea, am hotărât să mă înrolez.

∵

Pe cât de mândru a fost herr Sollemach de înrolarea mea ca *SS-Sturmmann,* pe atât de răvășită a fost mama. Se temea pentru mine, căci războiul escalada. Se temea deopotrivă pentru fratele meu, care, la vârsta de optsprezece ani, stătea tot cu nasul în cărți și nu avea să se mai bucure mult timp de protecția mea.

Ea și tata au dat o mică petrecere, în seara dinainte de a mă prezenta la lagărul de concentrare Sachsenhausen, ca membru al SS-Totenkopfverbände, Divizia Cap de Mort. Au invitat prieteni și vecini. Unul dintre aceștia, herr Schefft, care lucra la ziarul local, m-a fotografiat când suflam în lumânările de pe tortul de ciocolată făcut de mama – uite-o aici;

am păstrat decupajul din ziar, pe care mi l-a trimis mama mai târziu. M-am uitat de multe ori la poza asta. Vezi ce fericit sunt? Nu doar pentru că stau cu furculița în mână și abia aștept să mănânc ceva delicios. Nici pentru că beau bere ca un bărbat. Ci pentru că, în momentul acela, nimic nu îmi părea imposibil. E ultima fotografie în care nu mi se citesc în ochi cunoașterea și rațiunea.

Unul dintre prietenii tatei s-a apucat să îmi cânte: *Hoch soll er leben, hoch soll et leben, dreimal hoch. Trăiască*, *mulți ani să trăiască, ura*, *ura ura.* Deodată, s-a deschis ușa și a dat buzna prietenul fratelui meu, Lukas, agitat și tremurând de emoție.

— Herr Sollemach spune să venim numaidecât, m-a anunțat. Fără să ne punem uniformele.

Curioasă treabă; întotdeauna ne purtam uniformele cu mândrie. În afară de asta, mamei nu-i prea convenea să ne lase să plecăm de acasă în miez de noapte. Totuși, l-am urmat toți cei care eram membri TH, inclusiv Franz. Am dat fuga la căminul cultural, unde țineam întrunirile, și l-am găsit pe herr Sollemach îmbrăcat, ca și noi, în haine civile. În față era parcat un camion, de genul celor militare, cu spatele descoperit și bănci așezate pe margini, pe care să stăm. Am urcat pe rând și, din frânturile de informații pe care mi le-au șoptit ceilalți băieți, am aflat că un oficial german, pe numele său Vom Rath, fusese asasinat de un evreu polonez și că Führerul însuși declarase că represaliile spontane din partea poporului german nu vor fi împiedicate. Când am ajuns la Paderborn, aflat la doar câțiva kilometri distanță de Wewelsburg, străzile clocoteau de oameni înarmați cu baroase și topoare.

— E casa lui Artur, mi-a șoptit Franz, referindu-se la fostul său coleg de școală.

Nu mă mira. Ultima oară fusesem la Paderborn cu un an înainte, fiindcă tata voia să îi cumpere mamei, drept cadou de Crăciun, o pereche de cizme elegante, confecționate de un cizmar evreu.

Am primit instrucțiunile:

1. Nu puneți în pericol viața și proprietatea celor care nu sunt evrei.
2. Nu percheziționați casele și prăvăliile evreilor, ci distrugeți-le.
3. Persoanele străine - inclusiv evreii - nu trebuie agresate.

Herr Sollemach mi-a pus în mână o lopată grea.

— Du-te, Reiner, mi-a zis. Mergi și pedepsește-i pe porci așa cum merită.

Ne-au dat torțe, căci, altfel, n-am fi putut înainta prin beznă. Aerul mirosea a fum și răsunau țipete de pretutindeni. Zgomotul de sticlă spartă cădea ca o ploaie interminabilă, iar cioburile ne trosneau sub bocanci, în timp ce alergam prin oraș, urlând din toți rărunchii și făcând țăndări vitrinele magazinelor care ne ieșeau în cale. Eram niște băiețandri turbați, cu pielea înfiorată de sudoare și de frică. Până și Franz, pe care nu l-am văzut să spargă vreo vitrină, era aprins la față și cu părul leoarcă de transpirație, și alerga nebunește, prins în vâltoarea spiritului de turmă.

Părea ciudat să ni se ceară să distrugem. Eram tineri germani cuminți, ne comportam exemplar și eram mustrați de mamele noastre dacă spărgeam o lampă ori o ceașcă de porțelan. Din cauză că trăiserăm în sărăcie, știam să prețuim valoarea lucrurilor. Dar lumea aceea, cuprinsă de foc și haos, era dovada clară că trecuserăm prin oglinda lui Alice. Nimic nu mai era ca înainte; nimic nu mai era ceea ce părea. Dovada ne ieșea în ochi în cioburile de la picioarele noastre.

Într-un final, am ajuns la magazinul pe care îl vizitasem împreună cu tata, prăvălioara cizmarului. Am sărit, am apucat de partea de jos a firmei și am smuls-o din cuie, lăsând-o să se clatine, parcă beată, într-un singur lanț. Am aruncat lopata în vitrină, după care am băgat mâna prin geamul spart și am scos vreo douăsprezece perechi de ghete, pantofi și mocasini, pe care le-am aruncat în băltoacele de pe stradă. Batalioanele de asalt SĂ dădeau buzna pe ușile caselor și îi târau pe locatarii în pijamale în centrul orașului. Oamenii se ghemuiau în grupuri micuțe, ocrotindu-și copiii. Pe unul dintre tați soldații l-au obligat să se dezbrace în lenjerie intimă și să danseze. *Kann ich jetzt gehen?* îi implora bărbatul, în timp ce se învârtea în cerc. Pot să plec acum?

Nu știu ce m-a împins, dar m-am apropiat de familia bărbatului. Soția, probabil văzându-mi obrajii netezi și chipul tânăr, m-a prins de picior. *Bitte – die sollen aufhören*, m-a rugat. Opriți-i, vă rog.

Plângea, se agăța de pantalonii mei, încerca să mă apuce de mână. Nu voiam să-și lase mucii și saliva pe mine. Răsuflarea ei fierbinte și rugămințile deșarte cădeau în căușul palmei mele.

Am ascultat de primul impuls. Am lovit-o cu piciorul, ca să scap de ea.

Așa cum spusese *Reichsführerul*-SS, în ziua aceea la Wewelsburg: *Sângele e hotărâtor.* Nu voiam s-o rănesc pe evreică. Nici măcar nu mă gândeam la ea. Încercam doar să mă apăr.

În momentul acela, am realizat care era scopul acțiunii din acea seară. Nu să instige la violență și revolte, nici să umilească public pe cineva. Măsurile acelea se voiau un mesaj, un avertisment care să le dea de înțeles evreilor că nu au nicio putere asupra noastră, germanii – nici economică, nici socială, nici politică, nici măcar după asasinatul comis.

Începea să se lumineze de ziuă când convoiul a pornit înapoi spre Wewelsburg. Băieții moțăiau, rezemați unii de alții, în hainele care luceau de la praful de sticlă spartă. Herr Sollemach sforăia. Doar eu și Franz eram treji.

— L-ai văzut? am întrebat.

— Pe Artur?

Franz a clătinat din cap în semn că nu.

— Poate că a apucat să plece. Am auzit că mulți dintre ei au părăsit țara.

Franz îl fixa cu privirea pe herr Sollemach. Părul blond i-a căzut în ochi în momentul în care a scuturat din cap.

— Îl urăsc pe omul ăsta.

— Sst, am zis. Cred că aude prin toți porii.

— *Arschloch.*

— Mda, probabil și pe-acolo aude.

Pe fața fratelui meu s-a ițit un zâmbet firav.

— Ai emoții? m-a întrebat. Că pleci?

Aveam, dar n-aș fi recunoscut niciodată. Teama era un sentiment nedemn de un ofițer.

— O să mă descurc, am spus, sperând să mă conving și pe mine, apoi l-am înghiontit cu cotul. Nu intra în belele în lipsa mea.

— Nu uita de unde-ai plecat, mi-a zis Franz.

Așa vorbea uneori. Ca un bătrânel înțelept ascuns în trupul unui adolescent de optsprezece ani.

— Ce vrea să-nsemne asta?

Franz a ridicat din umeri.

— Că nu ești obligat să asculți tot ce o să-ți spună. Mă rog, poate că nu e chiar așa. Dar nu ești obligat să crezi tot ce-or să-ți spună.

— Ba da, Franz, *trebuie.*

Dacă i-aș fi putut explica ce simt, poate că n-ar mai fi ieșit la fel de mult în evidență la întrunirile TH, după plecarea mea. Fiindcă, cu cât se făcea mai puțin remarcat, cu atât avea mai mari șanse să scape nebătut.

— Scopul acțiunii de aseară n-a fost să le facem rău evreilor. Ei au fost victime colaterale. Scopul a fost să *ne* protejăm. Pe noi, germanii.

— Puterea nu înseamnă să îi rănești pe cei mai slabi decât tine, Reiner. Înseamnă să ai capacitatea de a răni, dar să alegi să n-o faci, a spus și s-a întors spre mine. Mai ții minte șoarecele din camera noastră, de acum câțiva ani?

— Poftim?

Franz s-a uitat în ochii mei.

— Știi despre ce vorbesc. Șoarecele pe care l-ai omorât. Voiam să-ți spun că te iert.

— Nu ți-am cerut iertare.

Fratele meu a ridicat din umeri.

— Asta nu înseamnă că nu o dorești.

∵

Prima persoană pe care am împușcat-o fugea de mine.

Nu mai lucram în lagărul de concentrare pe vremea aia. În august 1939, fuseserăm retrași de la Sachsenhausen și trimiși după trupele germane, în calitate de SS-Totenkopfstandarte. Eram în 20 septembrie. Îmi amintesc data, fiindcă era ziua de naștere a lui Franz, și nu aveam nici timpul, nici resursele necesare să îi scriu chiar atunci. Cu șapte zile înainte, intraserăm în Polonia, în urma armatei. Traseul pornea de la Ostrowo, prin Kalisch, Turek, Żuki, Krosniewice, Kladava, Przedecz, Włocławek, Dembrice, Bydgoszcz, Wirsitz, Zarnikau, și, în cele din urmă, Chodziez. Aveam sarcina să anihilăm orice formă de rezistență care ne ieșea în cale.

În ziua aia, făceam ceea ce ni se ordonase: percheziționam casele, adunam insurgenții, arestam persoanele suspecte: evrei, polonezi, activiști. Un soldat, Urbrecht – un băiat cu fața precum aluatul dospit și stomacul sensibil – mă însoțea într-un cartier de case. Era o zi mohorâtă și ploioasă. Am țipat mult; răgușisem de cât strigasem la prostănacii de polonezi, care nu pricepeau germana, să iasă din case și să se alăture celorlalți. Într-una din locuințe, am găsit o mamă, fiica de zece ani și un băiat adolescent. Îl căutam pe tată, care era unul dintre liderii comunității evreiești locale. Dar în casă nu mai era nimeni, sau, cel puțin, așa a declarat Urbrecht după ce s-a uitat peste tot. M-am răstit la femeie și am întrebat-o unde i-e soțul, dar a refuzat să răspundă. Când n-a mai suportat ploaia torențială, a căzut în genunchi, plângând, și a arătat spre casă. Mă enerva la culme.

Nici măcar vorbele fiului ei nu reușeau s-o calmeze. Am înghiontit-o în spate cu pușca, ca s-o urnesc din loc, dar femeia a rămas în genunchi în noroi. În momentul în care a ridică-o Urbrecht, băiatul a luat-o la fugă spre casă.

Nu știam ce urmărește. Poate că voia să ia o armă pe care n-o observase Urbrecht. Am procedat așa cum mi s-a ordonat: am tras.

Băiatul fugea, iar o clipă mai târziu, s-a prăbușit la pământ. Zgomotul glonțului e fost asurzitor. Inițial, n-am mai auzit nimic din cauza asta. Pe urmă mi-a revenit auzul.

Țipetele erau stinse și înlănțuite precum vagoanele unui tren. Am pășit peste cadavrul băiatului și am intrat în bucătărie. Era de neînțeles cum reușise imbecilul de Urbrecht să nu vadă bebelușul culcat în coșul de rufe, care acum se trezise și zbiera de mama focului.

Poți crede orice despre cruzimea diviziei SS-TV din timpul invaziei Poloniei, dar să știi că, înainte de a pleca, i-am dat copilul femeii.

*

Am început cu sinagogile.

Comandantul nostru, *Standartenführer* Nostitz, ne-a explicat ce *Judenaktion* urma să întreprindem la Włocławek. Cam ce făcuserăm cu un an înainte, la Paderborn, sub comanda lui herr Sollemach, dar la o scară mai mare. I-am strâns pe toți liderii evrei și i-am obligat să șteargă toaletele cu șalurile de rugăciune și să sape șanțuri în bălți cu apă. Unii dintre soldați îi băteau pe bătrânii care se mișcau prea încet sau îi împungeau cu baionetele, iar alții îi fotografiau. I-am silit pe liderii religioși să își radă bărbile și le-am azvârlit cărțile sfinte în noroi. Am folosit dinamită ca să le aruncăm sinagogile în aer și să le dăm foc. Am spart vitrinele prăvăliilor evreiești și am arestat mase întregi de evrei. Liderii comunității evreiești au fost aliniați pe stradă și executați. Era un haos de zile mari, cioburile cădeau ca ploaia, apa se revărsa pe străzi din țevile sparte, caii se smulgeau din oiștile căruțelor, iar pe caldarâm se scurgeau pârâuri de sânge. Civilii polonezi ne aclamau. Ca și germanii, nici ei nu-i doreau pe evrei în țara lor.

La două zile de la începerea acțiunii, *Standartenführerul* a ordonat ca doi *Sturmbanne* din batalion să se separe de grup și să îndeplinească o sarcină specială. SD-ul și poliția aveau liste cu numele intelectualilor și ale liderilor rezistenței din Poznań și Pomerania. Trebuia să le dăm de urmă și să-i eliminăm.

Era o onoare să fiu ales. Dar, abia când am ajuns la Bydgoszcz, am înțeles cu adevărat amploarea misiunii. „Lista morții” nu conținea doar câteva nume. Erau pe ea opt sute de oameni. Un catastif, nu alta.

E drept că nu ne-a fost greu să-i găsim. Erau profesori polonezi, preoți și lideri ai organizațiilor naționaliste. Erau și evrei printre ei, dar nu foarte mulți. I-am prins și i-am adunat. Am alcătuit un grup mic și i-am pus să sape un șanț – își imaginau că e o tranșee antitanc. Pe urmă am aliniat primul grup de prizonieri pe marginea lui și i-am împușcat. Eram șase la număr cei cărora ni se încredințase această misiune. Trei trebuiau să țintească la cap, trei, la inimă. Eu am ales inima. Pocnetul armelor a fost însoțit de o explozie de creier și sânge. Apoi a venit rândul următorului grup de prizonieri.

Cei din capătul șirului au văzut ce se întâmplă. Când s-au întors cu fața spre noi, știau că îi așteaptă moartea. Și totuși, majoritatea nu au încercat să fugă, nu au încercat să scape. Nu știu dacă asta însemna că erau extrem de proști sau extrem de curajoși.

Un adolescent se uita fix în ochii mei când am ridicat arma la umăr. A înălțat mâna și a arătat spre sine. Apoi a spus, *neunzehn*, într-o germană ireproșabilă. Nouăsprezece.

După primii cincizeci, am încetat să mă mai uit la fețele lor.

∵

Drept răsplată pentru curajul de care am dat dovadă în Polonia, am fost trimis la SS-Junkerschule Bad Tölz, o școală de ofițeri. Înainte de plecare, am primit trei săptămâni de permisie, așa că m-am întors acasă.

Trecuse doar un an, dar mă schimbasem enorm. Când am plecat, eram un copil; acum, eram bărbat în toată regula. Smulsesem un bebeluș care plângea din brațele mamei lui. Omorâsem băieți și fete de-o seamă cu mine, și chiar mai mici. Mă obișnuisem să iau ceea ce doream, când doream. Întoarcerea acasă mă irita; mă simțeam prea mare pentru locul acela, prea plin de energie.

Pentru fratele meu, pe de altă parte, căsuța noastră din Wewelsburg era un adevărat sanctuar. Era fruntaș în clasa lui de la *Gymnasium* și avea mari speranțe că va fi admis la universitate. Visa în continuare să devină scriitor, iar, în caz că nu reușea, profesor. Aveam impresia că nu înțelege o realitate elementară: Germania era implicată în război; nimic nu mai era ca înainte. Visele din copilărie se spulberaseră de mult, sacrificate pe altarul patriei.

Franz primise un document prin care i se cerea să se prezinte la biroul de recrutare, dar îl aruncase în foc. De parcă asta i-ar fi împiedicat pe SS-iști să îi dea de urmă și să îl ia cu forța.

— N-au nevoie de oameni ca mine, a spus la un moment dat, când luam cina.

— Au nevoie de orice om în deplinătatea forțelor, i-am răspuns.

Mama se temea că atitudinea lui nu va fi interpretată drept indiferență, și că va fi privit ca opozant politic al Reichului. Și pe bună dreptate. Știam ce pățeau opozanții politici ai Reichului. Dispăreau.

În prima zi de la revenirea acasă, m-am trezit în razele soarelui care se strecurau pe fereastră și am văzut-o pe mama așezată pe marginea patului meu îngust. Franz plecase deja la școală; eu dormisem până aproape de prânz.

Mi-am tras pătura până la bărbie.

— S-a întâmplat ceva?

Mama a lăsat capul într-o parte.

— Când erai bebeluș, te priveam cum dormi, mi-a zis. Taică-tu spunea că sunt nebună. Dar mi-era teamă că, dacă te scap din ochi, uiți să respiri.

— Nu mai sunt bebeluș.

— Așa e. Nu mai ești. Dar asta nu înseamnă că nu-mi mai fac griji pentru tine, a spus, mușcându-și buza. Se poartă frumos cu tine?

Cum aș fi putut să-i povestesc mamei despre lucrurile pe care le făcusem? Despre evreii în casele cărora intrasem cu forța, ca să le confiscăm radiourile, uneltele, obiectele de valoare, orice putea contribui la efortul de război? Despre bătrânul rabin pe care îl bătusem pentru că rămăsese afară ca să se roage, după ora stingerii? Despre bărbații, femeile și copiii pe care îi ridicaserăm din casele lor, în miez de noapte, și îi omorâserăm?

Cum să-i explic că beam, ca să uit imaginile pe care le văzusem în ziua aceea? Că, uneori, beam atât de mult, încât, a doua zi dimineață, aveam așa o mahmureală, de nu mă puteam ține pe picioare. Că, între execuții, mă așezam pe marginea șanțului, cu picioarele atârnate în gol și umărul vânăt de la reculul puștii. Fumam o țigară și fluturam arma înspre următorul grup de victime, ca să le arăt unde să se așeze. După aceea trăgeam. Nu era nevoie să avem o țintă foarte precisă, dar învățaserăm să nu facem risipă. Două gloanțe la cap erau prea mult. Forța impactului aproape că îl desprindea de corp.

— Dacă ești rănit în Polonia? m-a întrebat.

— Pot să fiu rănit și în Germania, i-am zis. Sunt prudent, mamă.

Mi-a pus mâna pe braț.

— Nu vreau să curgă sânge de Hartmann.

Se citea pe fața ei că se gândește la Franz.

— N-o să pățească nimic, am spus. Există unități de forțe speciale conduse de oameni cu doctorate. SS-ul e plin de savanți.

Răspunsul meu a mai înveselit-o.

— Poate-i spui și lui asta.

A plecat, după ce mi-a promis că îmi pregătește un prânz regal, pentru că sărisem peste micul dejun. Am făcut un duș și m-am îmbrăcat în haine civile. Mi-am dat seama că toată ținuta mea trăda faptul că sunt soldat. Până să termin porția de mâncare din farfurie, s-a lăsat liniște deplină în casă. Tata era la muncă, mama, la grupul de voluntari de la biserică. Franz avea ore până la două. Aș fi putut da o fugă în oraș, dar n-aveam chef să socializez. Așa că m-am întors în dormitorul pe care îl împărțeam cu fratele meu.

Pe biroul lui, am văzut o bucată de lemn, cioplită grosolan în formă de vârcolac. Lângă sugativă, mai erau două, sculptate cu mai multă sau mai puțină îndemânare. Am recunoscut și un vampir, cu brațele încrucișate pe piept și capul lăsat pe spate. În absența mea, Franz devenise un adevărat artist.

Am luat vampirul și tocmai îi testam ascuțimea colților pe degetul mare, când am auzit vocea lui Franz.

— Ce faci acolo?

M-am răsucit și l-am văzut privindu-mă furios.

— Nimic.

— E-al meu, s-a răstit și mi-a luat statueta din mână.

— De când te-ai apucat de cioplit?

— De când am decis să fac un set de șah, mi-a răspuns.

Mi-a întors spatele și a început să scotocească printre cărțile din bibliotecă. Franz colecționa cărți cu aceeași pasiune cu care alți oameni colecționează monede sau timbre. Erau împrăștiate peste tot, pe birou, pe etajere, până și sub pat. Nu dona niciodată vreo carte la târgul de caritate organizat de biserică, sub pretext că nu știa când o să i se facă dor să o recitească. L-am urmărit cum scoate un teanc de povești de groază din

spațiul îngust dintre birou și perete și am aruncat o privire pe titluri. *Lupul din Crimeea. Setea de sânge. Strigoii.*

— De ce citești așa ceva? l-am întrebat.

— Ce te interesează pe tine?

Și-a deșertat ghiozdanul pe pat și, în locul manualelor, a pus romane.

— Mă întorc mai târziu. Trebuie să-l plimb pe Otto. Câinele familiei Mueller.

Nu m-a surprins să aud că își găsise această ocupație, ci faptul că, după atâția ani, câinele familiei Mueller încă trăia.

— Îi citești și lui? am zis.

A ieșit iute din casă, fără să îmi răspundă. Am ridicat din umeri, m-am așezat pe salteaua mea îngustă, cu o carte în mână, și am deschis-o. Am citit de trei ori aceeași propoziție până să aud că se închide ușa, apoi m-am dus la fereastră și l-am privit pe Franz cum traversează strada.

A trecut de casa familiei Mueller.

Am coborât, am ieșit pe furiș din casă, folosindu-mă de tehnicile învățate în armată, și l-am urmărit pe Franz câteva minute, până la o casă necunoscută. Nu știam cine sunt locatarii, dar nu părea să fie nimeni acasă. Obloanele erau trase, iar clădirea era lăsată în paragină. Totuși, când Franz a bătut la ușă, i-a deschis cineva.

Am așteptat cam un sfert de oră, ascuns în spatele unui gard viu, până când a reapărut fratele meu. Ghiozdanul îi atârna moale pe lângă șold și părea gol.

Am ieșit din ascunzătoare.

— De ce prostii te ții, Franz?

M-a îmbrâncit și a trecut mai departe.

— I-am dus cărți unui prieten. Nu știam că e ilegal.

— Atunci, de ce mi-ai zis că plimbi câinele?

Nu mi-a răspuns, dar i-au apărut două pete roșii în obraji.

— Cine stă acolo și nu vrei să aflu?

Ridic o sprânceană și rânjesc, întrebându-mă brusc dacă nu cumva fratele meu devenise vreun mare crai, în absența mea.

— E vorba de-o fată? Mai există și altceva care să-ți dea fiori, în afară de metrul poetic?

L-am strâns în joacă de umăr, dar s-a ferit repede.

— Termină, a bombănit.

— Oh, bietul Franz. Dacă mă-ntrebi pe mine, mai bine-i duceai ciocolată decât cărți.

— Nu-i nicio fată, s-a răstit Franz. E Artur Goldman. El locuiește acolo.

A durat o secundă până să-mi dau seama de unde știu numele. Era evreul din clasa lui Franz.

Majoritatea evreilor plecaseră. Habar n-aveam unde – probabil în orașele mari, ca Berlinul. E drept că nici nu-mi bătusem capul cu asta. Dar era limpede că fratelui meu îi păsa.

— Doamne ferește! De-asta nu vrei să te înrolezi în SS? Pentru că-ți plac evreii?

— Nu fi tâmpit…

— Nu eu sunt tâmpitul, Franz. Nu eu fraternizez cu dușmanul Reichului.

— E prietenul meu. Lipsește de la școală, așa că-i duc eu cărți. Atâta tot.

— Fratele tău încearcă să devină ofițer SS, am zis încet. Nu ai voie să mai fraternizezi cu evreul.

— Nu! a replicat fratele meu.

Nu.

Nu.

Nu-mi aminteam când auzisem asta ultima oară.

L-am apucat de gât.

— Ce crezi c-o să zică Gestapoul când o să afle? Ai fi în stare să-mi distrugi cariera, după tot ce-am făcut ca să te protejez? I-am dat drumul. S-a îndoit de spate, tușind. Fii bărbat, Franz. Măcar o dată în viața ta prăpădită, fii dracului bărbat.

S-a îndepărtat de mine, clătinându-se pe picioare.

— În ce monstru te-ai transformat, Reiner?

Tremurând de furie, am scos o țigară din buzunar, am aprins-o și am tras un fum.

— Poate că am fost un pic cam dur, am recunoscut, îndulcindu-mi tonul. Poate că era mai bine să-ți explic altfel, am zis și am dat fumul afară. Spune-i lui Artur că nu-l mai poți vizita. Altminteri, o să fac în așa fel încât să nu mai ai pe cine vizita.

Calmul de pe chipul fratelui meu a dispărut. S-a întors spre mine, cu o expresie pe care o văzusem de nenumărate ori în ultimul an și care nu mă mai impresiona.

— Te rog, a spus. Nu face asta.

— Dacă vrei să-ți salvezi prietenul, stai departe de el.

Două nopți mai târziu, m-am trezit cu brațul fratelui meu apăsându-mă cu putere pe beregată.

— M-ai mințit, a mârâi, printre dinți. Ai zis că-l lași în pace pe Artur.

— Și *tu* ai mințit, am răspuns. Altfel, n-aveai de unde să știi că au plecat.

Nu fusese câtuși de puțin dificil să semăn sămânța intoleranței, să îi dau familiei de înțeles că nu e bine-venită în oraș. Nu i-am obligat eu să plece. A fost o decizie pur instinctivă din partea lor: autoconservarea. O făcusem pentru că știam că sunt puternic, iar fratele meu, slab, și că va continua să îl viziteze pe Artur – iar gestul lui de acum îmi dovedea că acționasem corect. Azi îi ducea cărți. Mâine, poimâine, i-ar fi oferit mâncare, bani, adăpost. Nu puteam permite așa ceva.

— Ți-am făcut un bine, am zis, scrâșnind din dinți.

Mi-a dat drumul. În lumina lunii, am văzut o expresie pe chipul lui cum nu mai văzusem până atunci. Avea ochii negri și reci și maxilarul încleștat de furie. În clipa aceea, părea în stare să mă ucidă.

Am înțeles atunci că mama nu are de ce să își facă griji. Chiar dacă îl duceau cu forța pe Franz la biroul de recrutare; chiar dacă, în loc să ajungă la universitate, îl trimiteau, ca pe mine, la un centru de pregătire pentru ofițeri; chiar dacă trebuia să lupte în linia întâi – Franz putea supraviețui războiului.

De atunci, niciunul din noi nu a mai pomenit vreodată de Artur Goldman.

∵

În lunile pe care le-am petrecut la *Junkerschule*, am studiat *Mein Kampf,* am jucat jocuri de strategie în gropi de nisip și am dat nenumărate examene, în urma cărora unul din trei cădeți era eliminat din programul de pregătire. Aveam cursuri de tactică, de practică pe teren și interpretarea hărților, de luptă, politică contemporană și arme și muniții. Studiam tehnologia armelor, mergeam la poligonul de tragere, învățam despre organizarea SS-ului și poliției. Ne-au învățat cum să conducem tancuri, cum să supraviețuim în sălbăticie și cum să reparăm un vehicul defect. Ne-au pregătit să devenim soldați superiori ca instruire, tărie de caracter și rezistență. Am absolvit în 1940, cu rangul de *Untersturmführer*, locotenent secund în Waffen-SS. Am fost detașat la Guvernământul General din Polonia, până în data de 24 aprilie 1941, când s-a format Brigada de Infanterie 1.SS.

Eram o unitate specială Waffen-SS, parte a *Kommandostab*-ului *Reichsführerului*-SS, și eram trimiși în situații de conflict armat cu civilii. În calitate de *Untersturmführer*, am condus una dintre cele cincisprezece

companii care alcătuiau Regimentul 8 de Infanterie SS, aflat în subordinea brigăzii. Ne deplasam în nordul Ucrainei, de la Dubno până la Równo și Zhytomyr. Făceam exact ce făcusem în Polonia, cu câțiva ani mai devreme, doar că rămăseseră mult mai puțini lideri evrei și prizonieri politici.

Superiorul meu, *Hauptsturmführer* Voelkel, ne trasase sarcinile: să strângem toți indezirabilii politici și pe toți cei care ne erau inferiori din punct de vedere rasial – țiganii, de pildă, și evreii – fie ei bărbați, femei sau copii. Trebuia să le confiscăm bunurile de valoare și hainele, să îi ducem pe câmpurile și văgăunile de la marginea satelor și a orașelor cucerite și să îi omorâm.

Reinigungsaktionen prevedea următoarele: le ceream evreilor să se prezinte într-un anumit punct – școală, închisoare ori fabrică –, după care îi duceam într-un loc dinainte ales. Unele dintre aceste locuri erau râpe naturale, altele, șanțuri săpate chiar de prizonieri. După ce le luam hainele și obiectele de valoare, îi sileam să intre în groapă și să se întindă cu fața în jos. Apoi, în calitate de ofițer comandant al regimentului, dădeam ordinul. Subofițerii și voluntarii, membri Waffen-SS, duceau la umăr armele Karabiner 98k și împușcau prizonierii în ceafă. Câțiva soldați aruncau deasupra un strat de pământ, sau var, înainte să fie adus următorul grup.

Treceam printre corpuri, verificam dacă mai mișcă vreunul și îi curmam agonia cu un glonț.

Nu mă gândeam la ce fac. Cum aș fi putut? Să fii despuiat de haine, împins să mergi mai repede către groapă, să-ți vezi copiii alergând lângă tine. Să privești în jos și să-ți descoperi rudele și prietenii, uciși cu câteva minute înaintea ta. Să te așezi printre trupurile zvâcninde ale răniților și să-ți aștepți rândul. Să simți explozia glonțului, apoi greutatea unui necunoscut prăvălindu-se peste tine. Dacă gândeam așa, ar fi însemnat să mă gândesc că ucidem alți oameni, iar, în ochii noștri, aceștia nu puteau fi oameni. Altminteri, ce-ar fi spus asta despre *noi*?

Din acest motiv, ne îmbătăm după fiecare *Aktion.* Ne făceam criță, ca să ne alungăm din minte imaginea infernală a pământului însângerat, șuvoiul roșu ce se umfla ca un gheizer, după ce groapa se umplea de cadavre. Beam până când nu mai simțeam duhoarea rahatului care acoperea cadavrele. Până când ni se ștergea de pe retină imaginea câte unui copil care se târa pe brânci prin mormanul de membre contorsionate, împușcat, dar nu mort, și care alerga prin groapă, scâncind după maică-sa și după taică-su, până când îi curmam suferința cu un glonț.

O parte din ofițeri au luat-o razna. Mă temeam să nu pățesc și eu la fel. Un locotenent secund, ca și mine, își trezise un soldat în miez de noapte, îi ordonase să meargă în câmp și să se împuște în cap. De a doua zi, locotenentul secund a refuzat – pur și simplu, a refuzat – să mai împuște pe cineva. Voelker l-a transferat în linia întâi.

În iulie, Voelkel ne-a anunțat că vom desfășură o *Aktion* pe șoseaua dintre Równo și Zhytomyr. Strânseseră laolaltă opt sute de evrei.

Cu toate că îmi instruisem oamenii cum să se comporte și când să tragă, în momentul în care pe marginea gropii a ajuns al treilea grup de prizonieri despuiați, tremurând și plângând, unul dintre soldații mei și-a pierdut cumpătul. Schultz a pus arma jos și s-a prăbușit la pământ.

I-am ordonat să se ridice și să-și ia pușca.

— Ce mai așteptați? am urlat la soldații însărcinați să aducă prizonierii.

De data asta, eu am tras primul. Trebuia să dau un exemplu. Am folosit aceeași metodă la următoarele trei grupuri, strângând din dinți și făcându-mă că nu văd sângele și creierul împrăștiate pe uniforma mea. În ceea ce-l privește pe Schultz, acesta a fost detașat în spatele frontului. SS-ul nu avea nevoie în linia întâi de oameni incapabili să apese pe trăgaci.

Seara, soldații mei au luat cu asalt cârciuma. Eu am rămas afară, sub cerul înstelat și m-am bucurat de liniștea magnifică. Fără pocnet de arme, fără țipete, fără plânsete. După două ore, golisem aproape o sticlă întreagă de whisky. N-am intrat în cârciumă până când n-au plecat oamenii mei legănându-se pe picioare și sprijinindu-se unii de alții, ca un castel din cuburi de lemn. Mă așteptam să fie pustiu în cârciumă la ora aia, dar am găsit vreo șase ofițeri înăuntru, iar, într-un colț, l-am văzut pe Voelkel, în picioare, lângă o masă. În fața lui stătea Annika Belzer, din personalul auxiliar care însoțea *Hauptsturmführerul.* Angajată ca secretară executivă, Annika era mult mai tânără decât Voelkel și soția acestuia. Pe deasupra, mai era și o dactilografa execrabilă. Toată lumea din Regimentul 8 de Infanterie SS știa de ce fusese angajată și la ce-i trebuia *Hauptsturmführerului o* secretară, chiar și atunci când unitatea se afla în mișcare. Annika avea un păr blond-platinat ireal, se machia strident, iar în momentul de față plângea. Sub ochii mei, Voelkel i-a băgat țeava pistolului în gură.

Ceilalți clienți nu erau atenți, sau, cel puțin, se prefăceau că nu observă, fiindcă nimeni nu îndrăznea să-l supere pe comandantul brigăzii de infanterie.

— Ia să vedem, a zis el, ridicând trăgaciul. Pe-*asta* poți să-l aduci la orgasm?

— Ce naiba faceți? am intervenit.

Voelkel mi-a aruncat o privire peste umăr.

— A, tu erai, Hartmann! Ai impresia că, dacă le dai ordine soldaților, poți să faci la fel și cu mine?

— Nu vi se scoală și de-aia vreți s-o împușcați?

S-a întors spre mine și a strâmbat din buze.

— De ce să te distrezi doar *tu*?

Era cu totul altă situație. Una era să împuști un evreu, dar fata asta era nemțoaică sadea.

— Dacă apăsați pe trăgaci, am spus calm, deși îmi bătea inima atât de tare, încât o simțeam palpitând prin vestonul gros de lână, o să afle *Obersturmbannführerul.*

— În cazul ăsta, o să știu cine e responsabil, nu crezi? a zis Voelkel.

A scos țeava pistolului din gura Annikăi și a lovit-o cu el peste obraz. Femeia a căzut în genunchi, s-a ridicat cu greu și a luat-o la fugă. Voelkel s-a alăturat unui grup de ofițeri și a început să bea cot la cot cu ei.

M-a apucat brusc durerea de cap. Nu voiam să mă aflu acolo; nu voiam să mă aflu în Ucraina. Aveam douăzeci și trei de ani. Voiam să stau la masa din bucătăria mamei, să mănânc ciorbă cu afumătură; voiam să mă uit după fetele care treceau pe stradă, în pantofi cu toc; voiam s-o sărut pe una dintre ele pe aleea de cărămidă din spatele măcelăriei.

Voiam să fiu un tânăr care are toată viața înainte, nu un soldat care sfidează moartea în fiecare zi și își curăță uniforma de sânge și de mațe în fiecare seară.

Am ieșit împleticindu-mă din cârciumă și am văzut ceva licărind în colțul ochiului. Era secretara, al cărei păr reflecta lumina felinarului.

— Cavalerul meu salvator, a zis ea, ținând o țigară între degete.

I-am aprins-o.

— Te-a lovit rău?

— Nu mai rău decât de obicei, a răspuns, ridicând din umeri.

Ca la un semn, s-a deschis ușa cârciumii, și Voelkel a ieșit în aerul rece. A prins-o de bărbie și a sărutat-o apăsat pe gură.

— Hai, scumpo, a zis el mieros. Doar n-o să stai bosumflată toată noaptea.

— În niciun caz, a răspuns Annika. Stai puțin să termin țigara.

Voelkel mi-a aruncat o privire rapidă, apoi s-a întors în cârciumă.

— Nu e om rău, s-a scuzat Annika.

— Atunci, de ce-i permiți să se poarte așa cu tine?

S-a uitat în ochii mei.

— Aș putea să te-ntreb același lucru, mi-a replicat.

∵

A doua zi, altercația a fost dată uitării. Când am ajuns la Zwiahel, renunțaserăm deja la pușți și trecuserăm la mitraliere, când eram în *Aktion.* Soldații secerau evreii ca spicele. Erau foarte mulți de data asta. Două mii. Ne-a luat două zile să îi omorâm pe toți.

Nu avea rost să mai împrăștiem nisip între straturile de cadavre; îi puneam pe evrei să calce pe rudele și pe prietenii lor, dintre care unii încă se zbăteau în ghearele morții. Îi auzeam șușotind, încercând să se îmbărbăteze, cu câteva secunde înainte de a muri și ei.

Într-unul din ultimele grupuri se găseau o mamă și un copil. Nu era nimic ieșit din comun; văzusem mii ca ei. Mama asta însă își purta fetița în brațe și îi spunea să nu se uite și să țină ochii închiși. A așezat-o cu grijă între două cadavre, ca și când ar fi învelit-o înainte de culcare. Apoi a început să-i cânte.

Nu înțelegeam versurile, dar cunoșteam melodia. Era un cântec de leagăn pe care i-l fredona mama fratelui meu, când eram mici, chiar dacă într-o altă limbă. Cânta și fetița. *Nite farhaltn,* a zis evreica. Nu te opri.

Am dat ordinul, iar mitralierele au început să duruie, cutremurând pământul sub tălpile mele. Abia după ce s-au oprit soldații, au încetat să-mi mai țiuie urechile.

Și atunci, am auzit-o pe fetiță, care cânta în continuare.

Era plină de sânge, iar vocea ei, stinsă ca o șoaptă, însă notele se înălțau precum baloanele de săpun. Ținea capul îngropat în umărul mamei, dar, când mi-a simțit prezența deasupra ei, a ridicat ochii.

Am tras un glonț în trupul neînsuflețit al mamei.

Apoi a răsunat o altă împușcătură și muzica s-a oprit.

L-am văzut pe Voelkel, vârându-și arma în toc.

— Data viitoare, să ții mai bine, mi-a zis.

∵

Petrecusem trei luni în Brigada de Infanterie 1.SS. Trei luni, chinuite de coșmaruri. Mă așezam să iau micul dejun și vedeam fantoma unui mort în capătul celălalt al sălii. Îmi priveam uniforma spălată, imaculată, și încă

vedeam locurile în care sângele pătrunsese în țesătură. Seara, beam ca să îmi pierd mințile, fiindcă perioada dintre veghe și somn era cea mai periculoasă.

Totuși, chiar și după ce a murit și ultimul evreu din Zwiahel, chiar și după ce ne-a lăudat Voelkel pentru modul în care ne-am făcut datoria, cântecul copilei încă îmi răsuna în minte. Pierise de mult, îngropată sub mormanul de trupuri ale concetățenilor ei, dar, din când în când, vântul își trecea arcușul peste ramurile copacilor, și cântecul prindea din nou viață. Ascultam zornăitul monedelor și îmi imaginam că e râsetul ei. Glasul ei rămăsese prins în cochilia urechii mele, ca vuietul oceanului.

În seara aia, m-am apucat de băut mai devreme decât de obicei și am sărit peste cină. Tejgheaua cârciumii se legăna slobodă în fața ochilor mei; trebuia să-mi imaginez că fiecare păhărel pe care îl dădeam pe gât mă ancora în scaunul pe care stăteam. Speram să adorm pe una dintre mesele soioase, niciodată suficient de bine șterse.

N-am idee de cât timp eram acolo, când a apărut ea. Annika. Am deschis ochii, cu obrazul strivit de masa din lemn, și am văzut-o cum se uită la mine, înclinată pe o parte.

— Ești bine? m-a întrebat.

Am ridicat capul, greu ca un bolovan, și Annika s-a răsucit imediat în picioare.

— N-ai cum să ajungi singur acasă, a spus.

În clipa următoare, mă ridica în picioare, în ciuda protestelor mele. Trăncănea un milion de cuvinte pe minut și mă târa din bar, ca să mă ducă într-un loc unde voi rămâne singur cu amintirile mele. M-am smucit din brațele ei, ceea ce n-a fost deloc greu, fiindcă era mărunțică, iar eu mult mai voinic. S-a ferit imediat, așteptându-se să o lovesc.

Credea că sunt ca Voelkel.

Gestul ei mi-a risipit ceața din creier.

— Nu vreau să merg acasă, am zis.

Nu-mi amintesc cum am ajuns în dormitorul ei. Știu că erau niște trepte pe care nu eram în stare să le urc. Nu știu a cui a fost ideea să ne dezbrăcăm. Habar n-am ce s-a întâmplat și, crede-mă, o regret amarnic.

Iată ce îmi amintesc perfect: m-a trezit sărutul de gheață al unui pistol lipit de frunte; Voelkel stătea amenințător deasupra mea și îmi spunea să-mi iau adio de la cariera de ofițer.

— Am o surpriză pentru tine, mi-a spus Aleks când am intrat în bucătărie. Stai jos.

M-am așezat pe un taburet și am privit cum i se încordează mușchii spatelui în momentul în care a deschis ușița cuptorului din cărămidă și a scos ceva din el.

— Închide ochii, mi-a zis. Nu trișa.

— Dacă e vorba de o rețetă nouă, sper că ai terminat comanda obișnuită, înainte să te ocupi de ea…

— Gata, a spus Aleks, atât de aproape de mine, încât îi simțeam căldura pielii. Poți să te uiți.

Am deschis ochii. Ținea palma întinsă. În mijlocul ei, stătea o chiflă, exact ca acelea pe care mi le făcea tata. Îmi venea să plâng.

Simțeam deja aroma de scorțișoară și ciocolată.

— De unde ai știut? am întrebat.

— Mi-ai spus în noaptea în care ți-am cusut rana de la gât. Când ești beată, vorbești vrute și nevrute, mi-a răspuns, rânjind. Promite-mi că o mănânci pe toată.

Am rupt-o în două. Aburul s-a înălțat între noi, ca o taină. Miezul era rozaliu și cald, precum carnea.

— Promit, am spus și am mușcat din ea.

SAGE

Poți să învinuiești un adept al creaționismului care nu crede în evoluție, dacă toată viața i s-a inculcat acest așa-zis adevăr, iar el a înghițit ideea fără să crâcnească?

Probabil că nu.

Poți să învinuiești un nazist, născut și educat într-o țară antisemită, că la maturitate a ajuns să ucidă cinci mii de evrei?

Da. Poți.

Motivul pentru care încă stau la masa din bucătăria lui Josef e același pentru care încetinește traficul după un accident rutier – vrei să vezi pagubele; nu poți să treci mai departe fără să îți întipărești scena în minte. Suntem fascinați de orori, chiar dacă ne sperie.

În fața mea, pe masă, sunt întinse câteva fotografii – cea pe care mi-a arătat-o acum câteva zile, cu el soldat într-un lagăr, și fotografia decupată

din ziar, făcută în Kristallnacht, în care Josef – *Reiner* – rânjește cu gura până la urechi și mănâncă prăjitura mamei sale.

Cum e posibil ca o persoană care a ucis oameni nevinovați să pară atât… atât de… normală?

— Nu pricep cum ai reușit, spun, punând capăt tăcerii. Cum ai reușit să duci o viață normală, ca și cum nu s-ar fi-ntâmplat nimic?

— E uimitor cât de ușor te poți amăgi singur, când nu ai încotro. Dacă îți repeți în continuu că ești un anumit gen de om, până la urmă ajungi să fii omul ăla. De fapt, ăsta era și scopul Soluției Finale. Mai întâi, m-am convins că sunt de rasă pură, arian. Că merit mai mult decât alții doar pentru că soarta a făcut să mă nasc acolo unde m-am născut. Gândește-te numai… câtă trufie, câtă aroganță trebuie să zacă în tine. În comparație cu asta, a fost floare la ureche să mă conving pe mine și pe alții că sunt un om bun și cinstit, un profesor modest.

— Nu știu cum poți să dormi noaptea, spun.

— Cine spune că dorm? răspunde Josef. Înțelegi acum ce fapte cumplite am comis și că merit să mor.

— Da, spun sec. Meriți. Dar, dacă te omor eu, nu sunt cu nimic mai bună decât tine.

Josef cade pe gânduri.

— Cel mai greu e să iei o asemenea decizie prima oară, deoarece contravine tuturor principiilor tale morale. A doua oară, nu mai e la fel de greu. Îți mai atenuează efectul primei decizii. Și tot așa. Dar, oricât ai persista, nu scapi niciodată de gustul amar pe care-l simți de câte ori îți amintești acel prim moment în care ai fi putut să spui *nu.*

— Dacă încerci să mă convingi să te omor, n-ai nicio șansă.

— Posibil, dar e o diferență între ce-am făcut eu și ce te rog *pe tine* să faci. Eu *vreau* să mor.

Mă gândesc la sărmanii evrei, dezbrăcați, umiliți, ținându-și copiii de mâini în timp ce se îndreptau spre groapa plină de leșuri. Poate că, în clipa aceea, și ei voiau să moară. Mai bine morți decât o viață trăită într-o lume care permite asemenea orori.

Mă gândesc la bunica. La fel ca Josef, a refuzat mult timp să vorbească despre asta. Își imagina oare că, dacă nu pomenește de cele întâmplate, nu e nevoită să le retrăiască? Sau se temea că o singură frântură de amintire risca să redeschidă cutia Pandorei și să elibereze răul în lume?

Mă gândesc și la monștrii din povestea ei. Pândeau la adăpostul întunericului și se ascundeau de ceilalți? Sau de ei înșiși?

Și, nu în ultimul rând, mă gândesc la Leo. Mă întreb cum reușește să se supună acestor povești monstruoase, de bunăvoie, în fiecare zi. Poate că, după șaizeci și cinci de ani, scopul nu mai e neapărat acela de a-i prinde pe vinovați. Poate că vrea doar să se asigure că cineva încă își pleacă urechea la acele povești, din respect pentru victime.

Mă trezesc din meditație și îmi îndrept din nou atenția către Josef.

— Ce s-a întâmplat mai departe? După ce te-a prins Voelkel în pat cu iubita lui?

— Evident, nu m-a omorât. Dar a avut grijă să nu mai activez în regimentul lui, spune Josef, apoi șovăie câteva secunde. Pe atunci, nu-mi dădeam seama dacă e o binecuvântare sau un blestem. Întinde mâna după fotografia care îl înfățișează în lagăr, cu pistolul în mână. Cine nu dorea să activeze în brigada de execuție nu era pedepsit sau obligat să o facă. Era alegerea fiecăruia. Numai că erai transferat. După ce am fost audiat la comisia de disciplină, m-au trimis pe frontul de est. La un *Bewährungseinheit* – batalion disciplinar. Acum, eram locotenent pus sub observație. M-au retrogradat la gradul de sergent și trebuia să-mi dovedesc valoarea, altminteri, pierdeam gradul.

Josef își descheie nasturii cămășii și scoate brațul stâng din mânecă. La subraț, se vedea o arsură circulară.

— E un tatuaj *Blutgruppe*, pe care și-l făceau membrii Waffen-SS. Toți trebuia să avem unul, chiar dacă nu era o regulă generală. O singură literă micuță, cu tuș negru. Dacă aveam nevoie de o transfuzie și eram inconștient sau îmi pierdeam plăcuța de identificare, doctorul știa ce grupă de sânge am și se putea ocupa de mine cu prioritate. Tatuajul ăsta chiar mi-a salvat viața.

— Nu se vede decât o cicatrice, spun.

— Pentru că l-am tăiat cu un briceag când m-am mutat în Canada. Multă lume știa că e semnul SS-iștilor. În perioada aia, era în desfășurare o adevărată vânătoare de criminali de război. Am făcut ce se impunea să fac.

— Înțeleg că ai fost împușcat, zic.

Încuviințează din cap.

— Rămăseserăm fără mâncare, vremea era îngrozitoare, iar, într-o seară, plutonul nostru a fost prins într-o ambuscadă a Armatei Roșii. M-am aruncat în fața glonțului, ca să îl apăr pe comandantul nostru. Am pierdut mult sânge și am fost la un pas de moarte. Reichul a considerat asta un act

de eroism. Pe atunci, sinuciderea îmi părea cea mai bună soluție, spune Josef, clătinând din cap. Totuși, gestul meu a fost suficient pentru a-mi răscumpăra greșelile. Nervii brațului drept mi-au fost afectați iremediabil. Nu aveam cum să mai țin vreodată pușca în mână. Dar, către finalul anului 1942, oricum era nevoie de mine în altă parte. Departe de linia întâi. Într-un loc unde nu trebuia să ridici pușca la un prizonier neînarmat, spune și se uită la mine. Aveam deja experiență în lagărele de concentrare; acolo îmi începusem cariera de SS-ist. Așa că, după nouă luni de spitalizare, m-au transferat la un asemenea lagăr. De data asta, în calitate de *Schutzhaftlagerführer* al lagărului de femei. Eram responsabil cu prizonierii. Anus Mundi, așa numeau deținuții lagărul. Îmi amintesc că am coborât din mașină și m-am uitat la porțile din fier, între barele cărora stătea scris: *Arbeit macht frei.* Munca te va elibera. Și, în momentul acela, am auzit că mă strigă cineva.

Josef ridică ochii spre mine.

— Era fratele meu, Franz. După toată opoziția față de Reich, ajunsese acum *Hauptscharführer* – sergent – și lucra în același lagăr, la departamentul administrativ.

— N-am auzit niciodată de acest Anus Mundi despre care vorbești, spun.

— Era o poreclă, râde Josef. Știi un pic de latină, nu? Înseamnă „Găoaza lumii”. Cred că îl știi sub denumirea de Auschwitz.

Îi auzeam fiecare bătaie a inimii. Erau aproape sincronizate cu tropăitul ghetelor, în timp ce alerga. Trebuia să fie mai prudentă, și-a zis el. A fost doar vina ei.

Când a dat colțul, a lovit-o din spate. Fata s-a prăbușit pe pietre, iar el s-a repezit la gulerul rochiei, sfâșiindu-i-o până la mijloc, în timp ce a răsucit-o cu fața în sus. A fost suficient să îi pună un braț pe claviculă, pentru a o imobiliza. Fata îl implora – toți făceau asta –, dar el nu auzea. Zvâcnetul inimii ei îl scotea din minți.

Prima mușcătură a fost cea mai savuroasă, ca un cuțit care pătrunde într-un bulgăre de lut. Pulsul îi fremăta, precum o frunză de plop, în scobitura gâtului. Avea o piele atât de moale; nu a trebuit decât să tragă ușor, pentru a-i dezveli mușchiul și venele palpitânde. Auzea sângele, gâlgâind ca un râu umflat, și saliva de poftă. Cu mișcări abile, i-a decupat mușchiul, retezând tendoane și ligamente, ca pe corzile unui arcuș, în timp ce îi sfâșia carnea, disecând bucată cu bucată, până când sângele dulce și arămiu din arteră i s-a revărsat în gură. I se scurgea pe bărbie, ca zeama de pepene. Trupul fetei devenea tot mai moale în brațele lui, iar pielea i se zbârcea. Când a dat cu dinții de șira spinării, a înțeles că nu mai are ce face cu ea. Capul ei, prins într-o fâșie de ligament, s-a rostogolit câțiva pași mai încolo.

S-a șters la gură. Și a plâns.

SAGE

Cu toate că Josef a vorbit atât de mult despre moarte încât i se înnegresc buzele ca după sucul de mure; cu toate că nu-mi pot alunga din minte imaginea fetiței care cântă și pe cea a tânărului care arată spre el și își spune vârsta, gândul meu se îndreaptă mai mult către alții. Către cei care nu apar în poveștile lui Josef. Cei care nu au lăsat nicio urmă în memoria lui, ceea ce este infinit mai dureros.

A fost la Auschwitz, la fel ca bunica. L-o fi cunoscut? S-or fi întâlnit? O fi amenințat-o sau chiar bătut-o? Oare stătea trează în miez de noapte, în patul ei infect, și îl redesena pe monstrul din poveste, după chipul și asemănarea lui?

Nu degeaba m-am ferit să îi pomenesc bunicii de Josef. Și-a ascuns amintirile mai bine de șaizeci de ani. În momentul în care ies din casa lui

Josef însă, nu pot să nu mă întreb dacă bunica se numără printre cei de care el a uitat. Sau dacă *el* face parte dintre cei pe care ea s-a străduit să îi uite. Mi se face rău când mă gândesc la nedreptatea situației.

E beznă și plouă când plec de la Josef; încă tremurând sub greutatea mărturisirii lui. Aș vrea să pot fugi la cineva, cineva care să mă strângă în brațe și să-mi spună că totul va fi bine, cineva care să mă țină de mână până adorm. Bunica ar putea fi acea persoană, dar m-ar întreba ce m-a întristat atât de tare.

Așa că merg acasă la Adam, deși i-am spus că nu vreau să-l văd, deși e noapte – segmentul din diagrama vieții lui care aparține altei femei. Parchez la marginea străzii și arunc o privire prin fereastra opacă a sufrageriei. Văd un băiat care se uită la televizor, la *Riști și câștigi*. Dincolo de canapea, zăresc o fetiță care citește la masa din bucătărie. Lumina blândă se revarsă peste umerii ei, ca o pelerină. Curge apa la robinetul din bucătărie, iar soția lui Adam spală vasele. În timp ce-i privesc, apare și el, cu un prosop de vase curat și ia castronul de salată din mâinile pline de detergent ale soției. Îl șterge, îl așază pe bufet, apoi o cuprinde pe Shannon în brațe, pe la spate.

Cerul se cască deasupra mea, ceea ce e deopotrivă o metaforă și un front atmosferic scăzut. O iau la fugă și ajung la mașină exact în momentul în care un fulger năprasnic despică întunericul de smoală. Demarez în trombă, las în urmă familia fericită și intru prea repede pe autostradă. Bălțile de pe șosea sunt mari și negre. Îmi vine în minte descrierea lui Josef, pământul umflat de atâta sânge, și sunt atât de distrată, încât, inițial, nici nu observ căprioara care iese în fugă din pădure și sare în fața mașinii. Virez brusc, chinuindu-mă să controlez volanul, intru în parapet și mă lovesc cu capul de geam. Mașina se oprește cu un șuierat.

Îmi pierd cunoștința preț de câteva secunde.

Când deschid ochii, simt că sunt udă pe față. Mă gândesc că plâng, după care îmi pipăi obrazul și văd sânge pe degete.

Preț de o clipă infernală, retrăiesc trecutul.

Mă uit la scaunul gol al pasagerului, apoi prin parbrizul spart, și îmi amintesc unde sunt și ce s-a întâmplat.

Căprioara zace întinsă pe șosea, în lumina albă a farurilor. Cobor din mașină împleticindu-mă. Mă las în genunchi, în ploaia torențială, îi ating fața și gâtul și izbucnesc în plâns.

Sunt atât de tulburată, încât îmi trebuie câteva secunde ca să observ că a mai apărut o mașină. Simt o atingere ușoară pe umăr.

— Sunteți bine, domnișoară? mă întreabă polițistul.

De parcă răspunsul la o asemenea întrebare ar fi floare la ureche. De parc-aș putea răspunde cu un singur cuvânt.

Polițiștii o sună pe Mary. Când vine după mine, insistă să merg la control, la spital. După ce medicul îmi pansează fruntea și îmi recomandă să fiu supravegheată, ca nu cumva să sufăr vreo comoție, Mary anunță că o să dorm la ea peste noapte și că nu acceptă niciun refuz. Mă doare capul atât de tare, încât nu sunt în stare să protestez și, astfel, ajung în bucătăria lui Mary, cu o cană cu ceai în față.

Mary e murdară de vopsea mov, uscată pe mâini – probabil lucra la o pictură murală când au sunat-o polițiștii. Tabloul mă împresoară, în separeul pentru micul dejun: un peisaj apocaliptic, pe jumătate terminat. Iisus – presupun că e Iisus, după părul lung și barbă, deși seamănă dubios de bine cu Bradley Cooper – întinde o mână spre cei care se prăbușesc spre tărâmul lui Mefistofel – care e femeie și seamănă cu Michelle Bachmann. Bietele suflete condamnate sunt care mai de care mai despuiate, unele abia schițate, dar disting printre ele chipurile lui Snooki, Donald Trump și Joe Paterno. Pun degetul pe un punct în spatele meu.

— Elmo? spun. Pe bune?

— Gândește-te de când e tot copil, zice Mary și ridică din umeri, în timp ce-mi întinde zaharnița. Nu îmbătrânește deloc. E clar că și-a vândut sufletul diavolului. Mă prinde de mână, peste masă. Mă bucur nespus că m-ai chemat.

Mă abțin să îi atrag atenția că poliția a chemat-o, nu eu.

— Credeam că ești supărată pe mine, fiindcă ți-am spus să-ți iei câteva zile libere. Dar să știi că am făcut-o doar pentru binele tău, Sage, spune, cu un zâmbet timid. Sora Imaculata îmi spunea asta tot timpul, când eram la grădiniță, la școala parohială. Nu-mi tăcea gura o clipă. Așa că, într-o zi, m-a băgat în coșul de gunoi. Eram suficient de măruntă cât să intru în el. De câte ori mă smiorcăiam, dădea un șut în coș.

— Vrei să-ți mulțumesc că nu m-ai aruncat în tomberon?

— Nu, dar ar trebui să fii recunoscătoare că există cineva care ține la tine îndeajuns de mult încât să te ajute să revii pe calea cea dreaptă. Sunt sigură că asta și-ar fi dorit mama ta.

Mama. Principalul motiv pentru care am ajuns la grupul de terapie. Dacă nu murea, poate că nu m-aș fi împrietenit niciodată cu Josef Weber.

— Ce s-a întâmplat astă-seară? întreabă Mary.

E o întrebare-capcană.

— Ce să se-ntâmple? Am lovit o căprioară și am intrat în parapet.

— Unde mergeai pe vremea aia oribilă?

— Acasă, răspund, și nu mințeam.

Aș vrea să-i povestesc tot ce știu despre Josef, dar mi-a tăiat deja o dată macaroana, când am încercat să vorbesc cu ea. E exact cum a spus el: credem ceea ce vrem și ceea ce ne place. Din cauza asta, preferăm să ne prefacem că nu vedem ceea ce nu vrem să existe. Mary nu poate să accepte ideea că Josef ar putea fi un monstru, pentru că asta ar însemna că s-a lăsat păcălită de el.

— Ai fost cu el? mă întreabă încordată.

Inițial, mă gândesc că se referă la Josef, apoi îmi dau seama că e vorba de Adam.

— Nu, i-am spus lui Adam că nu vreau să ne mai vedem o perioadă.

Îi pică fața.

— Slavă Domnului!

— Dar am trecut pe la el, spun și mă strâmb când o văd că își îngroapă fața în mâini. Nu aveam de gând să-i bat la ușă. Pe cuvânt.

— De ce n-ai venit la mine? întreabă Mary. Am destul ceai de plante și înghețată să te lecuiască de orice despărțire, și am o disponibilitate emoțională mult mai mare decât a avut Adam vreodată.

Dau aprobator din cap.

— Ai dreptate. Trebuia să te sun. Dar l-am văzut cu soția și copiii. Și… m-a tulburat. M-am zăpăcit și de-aia am lovit căprioara.

Realizez că am născocit întreaga poveste, fără să pomenesc nici măcar o dată numele lui Josef. Semăn cu bunica mai mult decât îmi închipuiam.

— Isteață mișcare, zice Mary, dar știu că mă minți.

Mă uit mirată la ea și mi se pune un nod în gât.

— Te cunosc bine. Te-ai dus la el, ca să-i spui că ai greșit. Dacă nu trăgeai cu ochiul pe fereastră și nu-i vedeai familia, probabil te cățărai pe spaliere și-i aruncai pietricele în fereastră, până ieșea din casă, ca să vorbească cu tine.

O privesc furioasă.

— Vorbești de parc-aș fi o ratată.

Mary ridică din umeri.

— Spun doar că n-ar strica să porți ranchiună mai mult de o secundă.

— Nu e un pic cam răutăcios din partea unei călugărițe?

— Fostă călugăriță. Ascultă-mă pe mine, serenitatea aia din *Sunetul muzicii* e o minciună gogonată. La mănăstire, măicuțele sunt la fel de meschine ca toți ceilalți oameni. Pe unii îi iubești, pe alții îi urăști. Nici n-ai idee de câte ori am scuipat în agheasmatar, înainte să bea o anume călugăriță din el. A meritat din plin să fac douăzeci de mătănii pentru iertarea păcatelor.

Îmi masez tâmpla stângă, care zvâcnește.

— Îmi dai telefonul, te rog?

Se ridică și îmi scotocește prin geantă până îl găsește.

— Pe cine vrei să suni?

— Pe Pepper.

— Mincinoaso. Ultima oară când ai vorbit cu soră-ta, ți-a închis telefonul în nas, fiindcă i-ai zis că e la fel de aberant să meditezi un copil de patru ani, ca să intre la o școală exclusivistă, pe cât ar fi să angajezi instructor de înot unui peștișor. N-ai suna-o pe Pepper nici dacă ai fi blocată într-o mașină care mai are puțin și sare în aer…

— Dă-mi-l măcar, ca să-mi verific mesajele.

Mary îmi aruncă telefonul.

— Treaba ta. Dă-i mesaj. Oricum, mâine-dimineață, o să te rogi de el cu cerul și pământul să te ierte. Așa faci mereu.

Caut numărul lui Leo în agendă.

— Nu și de data asta, spun.

∵

Se pare că până și vânătorii de naziști mai iau câte o pauză din când în când. Cu toate că îi las trei mesaje vocale în seara aceea și în dimineața următoare, nu îmi răspunde și nici nu primesc telefon de la el. Cad într-un somn agitat, în patul din dormitorul de oaspeți, la capul căruia se află o statuetă a lui Iisus, cu crucea în spate. Visez că trebuie să urc crucea pe un deal interminabil, iar, când privesc în jos din vârful lui, văd o mare de cadavre goale de bărbați, femei și copii.

În drum spre brutărie, Mary mă lasă acasă, deși insist că mi-ar prinde bine să vin la muncă. Nu-mi găsesc liniștea în casă. Nu cred că aș răbda să mai ascult poveștile lui Josef și azi. Oricum, prefer să stau departe de el până când iau legătura cu Leo.

Ca să mi-l scot pe Josef din minte, hotărăsc să coc ceva extrem de migălos: brioșe. Brioșa e o pâine care e o anomalie – cincizeci la sută din ea e unt, dar, în loc să devină o chestie tare ca piatra, e pufoasă, dulce și ți se

topește în gură. Să faci brioșe într-o zi caniculară și umedă ca asta e o adevărată aventură, pentru că toate ingredientele trebuie să fie reci. Bag în frigider până și castronul și telul mixerului.

Încep să bat untul cu tăcălețul în vreme ce se mixează aluatul. După aceea îl adaug în mixer, în cantități mici. Asta e partea mea preferată. Aluatul nu prea știe ce să facă cu atâta unt și începe să se separe. Dar, după un timp, prinde a se omogeniza și capătă o textură satinată.

Opresc mixerul și rup o bucată de cocă, de dimensiunea unei prune. O țin în mâini și trag ușor de ea, să văd dacă devine transparentă pe măsură ce se întinde. O pun într-un vas și o acopăr cu folie, după care așez vasul pe masă și fac curat în bucătărie.

Aud soneria.

Tresar. De obicei, nu sunt acasă în timpul zilei, iar, noaptea, nu sună nimeni. Până și Adam are cheie de la ușă.

Mă aștept să fie poștărița sau curierul, dar bărbatul din prag nu e îmbrăcat în uniformă. Poartă un sacou șifonat și cravată, deși sunt vreo douăzeci și nouă de grade afară. Are părul negru, barba nerasă și ochi căprui. Are pe puțin 1,90 m.

— Sage Singer? spune, când deschid ușa. Sunt Leo Stein.

Nu e nici pe departe așa cum mi l-aș fi închipuit. Îmi dau imediat părul pe față, ca să-mi maschez cicatricea, dar realizez că e prea târziu. Leo se uită fix la mine, de parcă ar vedea prin cortina de păr.

— Cum ați aflat unde locuiesc? întreb.

— Glumiți? Lucrez la Ministerul Justiției. Știu și ce-ați mâncat azi-dimineață.

— Pe bune?

— Nu, răspunde el, rânjind, spre surprinderea mea.

Nu credeam că o persoană ca el zâmbește prea des. După câte o fi auzit, nu m-ar mira chiar să fi uitat cum să zâmbească.

— Pot să intru?

N-am idee dacă trebuie să respect vreun protocol. Dacă măcar am voie să îl refuz. Mă întreb dacă nu cumva am făcut o greșeală imensă; dacă eu și Josef am fost urmăriți cu camere ascunse; dacă am intrat în încurcătură.

— În primul rând, liniștiți-vă și respirați, zice Leo. Am venit să vă ajut, nu să vă arestez.

Mă întorc din profil, ca să nu-mi vadă obrazul diform.

— Aa, spune. S-a întâmplat ceva?

— Nu. De ce?

— Pentru că sunteți la fel de încordată cum am fost eu când am adormit pe birou, luna trecută. O săptămână am stat cu gâtul înțepenit.

Trag aer în piept și îl privesc în ochi, provocându-l să se uite la mine.

— Ah, zice el blajin. Mă așteptam la altceva.

Nu știu de ce, dar am senzația că mi-a dat o palmă peste față. Majoritatea oamenilor politicoși nu spun nimic când îmi observă cicatricea. Dacă Leo ar fi procedat la fel, puteam măcar să mă prefac că nu a remarcat-o.

— E absurd, spune, dar îmi imaginam că aveți ochi căprui, nu albaștri.

Rămân cu gura căscată.

— Dar vă prinde bine albastrul, adaugă.

— Asta-i tot ce aveți de spus? Serios?

Ridică din umeri.

— Dacă vă gândeați că o s-o iau la fugă țipând, pentru că aveți câteva dungi argintii, ca de cyborg, pe față, îmi pare rău să vă dezamăgesc.

— Dungi de cyborg?

— Uitați cum stă treaba. Nu vă cunosc foarte bine, dar păreți *ușor* obsedată de aspectul fizic. Pentru mine, acesta e mult mai puțin interesant decât faptul că m-ați informat cu privire la Josef Weber.

La auzul numelui lui Josef, scutur din cap, ca să îmi limpezesc mintea.

— Am vorbit cu el ieri. A comis foarte multe fapte oribile.

Leo bagă mâna în servietă și scoate un dosar.

— Știu, zice. Tocmai de-aia mă gândeam că ar fi momentul să ne cunoaștem.

— Parcă spuneați că trebuie să discut cu unul dintre istoricii dumneavoastră.

I se înroșește brusc gâtul.

— Treceam prin zonă, răspunde.

— Ați venit la New Hampshire cu alte probleme?

— Eram în Philadelphia. Nu e foarte departe.

Philadelphia e la opt ore de mers cu mașina distanță. Mă trag un pas în spate și deschid ușa mai larg.

— În acest caz, poftiți, spun. Sigur vă e foame.

∵

Leo Stein înfulecă brioșă după brioșă. Cele din prima serie mi-au ieșit incredibil de pufoase. Le servesc calde, cu dulceață și ceai.

— Mmm, murmură și închide ochii de încântare. E prima oară când gust așa ceva.

— Nu există brutării în Washington?

— Habar n-am. Eu mă hrănesc cu cafea proastă și sandvișuri de la automat.

Cale de două ore îi repet lui Leo tot ce mi-a spus Josef. În tot acest timp, am modelat brioșele în forma tradițională, le-am uns cu ou și le-am pus la copt. Mi-e mai ușor să vorbesc când am mâinile ocupate. Cu fiecare cuvânt pe care îl rostesc, mă simt mai ușoară. E ca și cum i-aș servi propoziții din piatră și, cu cât îi pasez mai multe, cu atât îi transfer lui povara. Ia notițe în carnețel. Studiază atent decupajul din ziar, pe care l-am subtilizat înainte să plec de la Josef, cel tăiat din ziarul de Wewelsburg, care îl înfățișează mâncând prăjitura făcută de mama lui.

Nu pare câtuși de puțin surprins când se uită la mine.

— Aveți de gând să discutați direct cu el? întreb.

Ridică privirea.

— Nu încă. Aveți o relație bună cu el. I-ați câștigat încrederea.

— Are încredere că o să-l iert, spun, nu că o să-l dau pe mâna autorităților.

— Iertarea e o chestie spirituală. Pedeapsa ține de lege. Nu se exclud reciproc.

— Să înțeleg că dumneavoastră l-ați ierta?

— N-am spus asta. Din punctul meu de vedere, asta nu e în căderea nici unuia din noi. Să ierți înseamnă să îl imiți pe Dumnezeu.

— La fel și să pedepsești, răspund.

Ridică din sprâncene și zâmbește.

— Diferența e că Dumnezeu nu urăște niciodată.

— Mă surprinde că încă mai credeți în Dumnezeu, după ce-ați cunoscut atâția oameni diabolici.

— Cum aș putea să nu cred, după ce am cunoscut atâția supraviețuitori? spune și se șterge la gură cu un șervet. Deci, i-ați văzut tatuajul, repetă, ca să clarifice lucrurile.

— Am văzut o cicatrice care ar fi putut fi un tatuaj.

— Unde era? întreabă Leo și ridică brațul. Arătați-mi locul exact.

Îl ating pe bicepsul stâng, imediat lângă subsuoară. Îi simt pielea fierbinte prin cămașa de bumbac.

— Aici, spun. Semăna cu o arsură de țigară.

— Corespunde tatuajelor Waffen-SS *Blutgruppe,* zice Leo. Și informațiilor pe care le-am strâns până acum. Avem dovada că, în 1941, activa în Brigada de Infanterie 1.SS și că a lucrat la Auschwitz II, după 1943.

Deschide dosarul pe masă. Văd fotografia neclară a unui tânăr în uniformă nazistă, cu cranii pe reverul vestonului. E posibil să fie Josef, dar nu-mi dau seama. REINER HARTMANN, deslușesc în momentul în care scoate fotografia din agrafa de hârtie. Văd o adresă, scrisă într-o caligrafie ascuțită, pe care nu reușesc să o descifrez, și literele AB, care nu pot reprezenta decât grupa lui de sânge. Leo închide repede dosarul – probabil conține informații secrete – și pune fotografia lângă decupajul din ziar.

— E una și aceeași persoană? Asta-i întrebarea.

În prima imagine, Josef e adolescent; în a doua, e deja bărbat. Calitatea fotografiilor nu ne ajută prea mult.

— Nu-mi dau seama. Contează chiar atât de mult, dacă ați spus că toate celelalte informații se confirmă?

— Depinde, răspunde Leo. În 1981, Curtea Supremă a decis că toți cei care au lucrat ca gardieni în lagăre de concentrare se fac vinovați de complicitate la faptele comise acolo – inclusiv la crimă, în cazul Auschwitz II. Decizia Curții s-a întemeiat pe un proces care avusese loc în Germania, cu mulți ani înainte, în cadrul căruia un suspect a declarat că, dacă autoritățile germane îl anchetează pe el, ar trebui să-i ancheteze pe toți cei care au lucrat în lagăr, pentru că lagărul funcționa ca un sistem ierarhic, și toți cei din sistem trebuiau să își îndeplinească sarcina, altminteri, întregul aparat de anihilare s-ar fi blocat. Astfel că toți, de la gardieni și până la contabilii de la Auschwitz, se fac vinovați de ceea ce s-a întâmplat acolo pentru simplul motiv că știau ce se petrece și și-au îndeplinit sarcina. Să vă explic altfel – să zicem că dumneavoastră și iubitul dumneavoastră decideți să mă ucideți în biroul meu. Planul e ca iubitul să mă fugărească prin cameră, cu un cuțit, în timp ce dumneavoastră țineți de ușă, de pe partea cealaltă, ca să nu pot scăpa. Amândoi veți fi acuzați de omor săvârșit cu premeditare. Nu contează cum ați participat fiecare la comiterea faptei.

— Nu am un iubit, mă aud spunând.

Descopăr că e mai ușor decât mi-aș fi imaginat să rostesc asta cu voce tare și, în loc să mi se sfâșie inima, am senzația că plutesc, ca un balon cu heliu.

— Am avut, dar lucrurile nu mai… Ridic din umeri. Mă rog, ideea e că n-o să vă ucidă în birou prea curând.

Leo se îmbujorează la față.

— Mă bucur că pot dormi liniștit la noapte.

Tușesc ușor, ca să îmi dreg vocea.

— Deci, nu trebuie decât să dovedim că Josef a lucrat la Auschwitz, spun. Nu e suficient că a recunoscut asta deja?

— Depinde dacă mărturisirea e demnă de încredere.

— De ce-ar crede judecătorii că minte?

— De ce mint oamenii, în general? întreabă Leo. E bătrân. Nu-l mai ajută mintea. E masochist. Cine știe? Poate că n-a fost niciodată acolo. Poate că a citit o carte și ți-a reprodus toată povestea. Asta nu dovedește că e a lui.

— Chiar dacă aveți un dosar pe care scrie numele lui?

— V-a dat deja un nume fals, zice Leo. Poate că și povestea e la fel.

— Atunci, cum dovedim că Josef e într-adevăr Reiner?

— Există două modalități. Fie continuă să vă povestească și, într-un final, divulgă informațiile care se regăsesc în dosar – informații detaliate, pe care nu le afli oricât ai urmări canalul History. Fie găsim un martor ocular care și-l amintește din lagăr. Pune degetul pe decupajul din ziar și pe fotografia de pe ecusonul de membru al Partidului Nazist. O persoană care *poate* confirma că sunt unul și același bărbat.

Mă uit la mormanul de brioșe din care nu mai iese abur, ci sunt doar călduțe și parfumate. La pata de dulceață de pe masa din lemn de arțar. Bunica mi-a povestit că tatăl ei îi spunea o ghicitoare: *Ce trebuie să împarți ca să unești o familie?*

Pâine, desigur.

Mă gândesc la asta și, deși nu sunt credincioasă, mă rog ca ea să mă ierte.

— Cred că știu cine ne poate ajuta, spun.

∵

— N-ai decât să spui ce vrei, a zis Damian. Încerc doar să te protejez.

Deschisesem ușa, gândindu-mă că e Aleks, și dădusem nas în nas cu căpitanul gărzilor. I-am spus că sunt ocupată, ceea ce era adevărat. Afacerea se redresase mult în ultima săptămână. Nu reușeam să satisfacem toate cererile de pâine. Franzelele, ca și chiflele mele, erau mai dulci decât toate produsele pe care le copsese vreodată tata. Aleks spunea în glumă că folosește un ingredient secret, dar nu voia să-mi dezvăluie care era acela. În cazul ăsta, ar fi un ingredient ca oricare altul, zicea el.

Acum, ascultam predica pe care mi-o ținea Damian la mine în bucătărie.

— Un upiór? *am spus. E doar o legendă populară.*

— Nu degeaba legendele supraviețuiesc peste veacuri. Ce altă explicație să existe? Una era când omora animale, Ania, dar… bestia asta a ajuns să vâneze oameni.

Auzisem despre upióri, *firește. Morți care se ridicau înfometați din sicrie și se hrăneau cu sângele altora. La nevoie, se hrăneau cu propria carne.*

Bătrâna Sal, care vindea coșuri împletite în piața satului, era superstițioasă. Nu trecea niciodată pe lângă o pisică neagră; arunca sare peste umăr; își punea hainele pe dos în nopțile cu lună plină. De la ea pornise zvonul despre upiórul *care ne teroriza satul, fiindcă o auzeam bombănind ori de câte ori ne instalam tarabele una lângă alta. Îi observi în mulțime, zicea ea. Trăiesc printre noi, cu obrajii lor rumeni și buzele roșii. După ce mor*; *își desăvârșesc transformarea. Odată ce s-a întâmplat asta, nu mai e nimic de făcut. Singura cale de a omorî un* upiór *e să-i tai capul și să-i scoți inima. Și singura cale de a te apăra de el e să-i bei sângele.*

Nu plecasem urechea la balivernele bătrânei Sal și nu intenționam să plec urechea nici la poveștile lui Damian. Mi-am pus mâinile în sân.

— Ce vrei de la mine?

— Umblă vorba că poți prinde un upiór *dacă îi distragi atenția, mi-a explicat. Dacă vede un nod, trebuie neapărat să îl desfacă. Dacă vede un morman de semințe, trebuie neapărat să le numere.*

Damian a întins mâna pe deasupra capului meu, a luat un sac de orz și l-a răsturnat pe tejghea.

— Și, mă rog, de ce-ar intra upiórul *tocmai în brutăria mea?*

— E posibil să fie deja aici, a răspuns Damian.

A durat câteva clipe până să pricep unde bate. Mi-a sărit țandăra.

— L-ai luat la ochi, pentru că nu-i de prin părțile astea? Pentru că n-a mers la aceeași școală cu tine și cu prietenii tăi soldați, sau pentru că pronunță altfel cuvintele? Nu e un monstru, Damian, e doar diferit.

— Ești convinsă? a replicat, lipindu-mă cu spatele de peretele cuptorului din cărămidă. Crimele au coincis cu venirea lui.

— E aici toată noaptea, iar ziua e acasă, cu fratele lui. Când ar mai avea timp să facă și lucrurile de care vorbești tu?

— Stai lângă el când muncește? Sau dormi?

Am deschis gura. Adevărul era că petreceam tot mai mult timp în bucătărie, împreună cu Aleks. I-am povestit despre tata și despre Baruch

Beiler. El mi-a spus că vrea să devină arhitect, să proiecteze clădiri atât de înalte, încât să te apuce amețeala când ajungi la etajele superioare. Uneori, adormeam ghemuită pe masă și mă trezeam întotdeauna în brațele lui Aleks, care mă ducea la culcare.

Uneori, mă gândeam că tocmai de-asta îmi plăcea să stau cu el până noaptea târziu.

M-am apucat să adun orzul cu palmele, dar Damian m-a prins de încheietură.

— Dacă ești așa sigură, de ce nu le lași aici, să vezi ce se întâmplă?

M-am gândit la Aleks care colinda din oraș în oraș, cu fratele lui. M-am gândit la mâinile lui, în timp ce îmi cosea rana de la gât.

— Fie, m-am învoit, privindu-l pe Damian în ochi.

⁘

În seara aceea, nu m-am întâlnit cu Aleks în bucătărie. Nici măcar nu eram acolo când a intrat. Iar când a bătut ușor la ușa dormitorului meu, i-am spus că mă simt rău și vreau să mă odihnesc.

Dar n-am reușit. Mi-l tot închipuiam cum numără boabele de orz și le așază în grămăjoare. Mi-l închipuiam cu mâinile și gura pline de sânge.

Văzând că nu izbutesc să adorm, am aprins o lumânare și am coborât tiptil în bucătărie.

Prin ușa de lemn, se simțea dogoarea cuptorului încins. Dacă mă ridicam pe vârfuri, puteam să mă uit printr-o crăpătură. Nu aveam o vedere panoramică a bucătăriei, dar speram să îl văd pe Aleks muncind, ca de obicei, și să îmi liniștesc temerile.

Vedeam perfect măsuța pe care era împrăștiat orzul.

Însă mormanul de boabe fusese aranjat cu grijă, în formațiune militară.

Ușa s-a deschis atât de brusc, încât m-am prăvălit înăuntru, în patru labe. Lumânarea s-a desprins de pe sfeșnic și s-a rostogolit pe podeaua din piatră. Am întins mâna după ea, dar Aleks a călcat pe ea și a stins-o.

— Mă spionezi?

M-am ridicat în picioare și am clătinat din cap. Nu-mi puteam dezlipi ochii de la orzul aliniat în șiruri ordonate.

— Sunt un pic în urmă, a spus Aleks. Am găsit dezordine când am venit.

Am observat că sângerează. Avea un bandaj înfășurat pe braț.

— Te-ai rănit.

— E un fleac.

Semăna cu bărbatul care mă făcuse să râd în hohote ieri, când îl imitase pe beţivul satului. Semăna cu bărbatul care mă luase în braţe când văzusem un şoarece alergând prin bucătărie şi n-am mai vrut să intru acolo până când nu m-am convins că l-a prins.

Era atât de aproape de mine, încât îi simţeam parfumul de izmă din respiraţie; îi vedeam scânteierile verzi din aurul topit al ochilor săi. Mi s-a pus un nod în gât.

— Eşti ceea ce cred că eşti?

S-a uitat impasibil la mine.

— Are vreo importanţă?

Când m-a sărutat, am simţit că mă mistuie. Mă înălţăm, creşteam din interior; dezamăgită că pielea era un obstacol în calea apropierii noastre. Mi-am înfipt unghiile în mijlocul lui şi i-am băgat degetele pe sub cămaşă. Mi-a prins capul între palme şi, tandru, atât de tandru, că nici nu am simţit, m-a muşcat de buză.

Aveam amândoi sânge în gură. Avea gust de metal, de durere. M-am desprins de el şi am gustat din mine pentru prima oară.

Privind în urmă, nu găsesc altă explicaţie decât că era la fel de tulburat ca şi mine. Altminteri, ar fi auzit paşii lui Damian, care a dat buzna în casă, însoţit de soldaţii lui, cu baionetele îndreptate spre noi.

LEO

Motivul pentru care mergem să îi cunoaştem pe cei care ne dau informaţii plauzibile despre potenţiali naziști este să ne asigurăm că nu sunt nebuni. În general, te lămureşti din primele clipe dacă informatorul este echilibrat şi raţional, sau dacă o face din ranchiună, pentru că e paranoic, ori, pur şi simplu, ţicnit.

După câteva minute în compania lui Sage Singer, mă conving de următoarele: nu inventează acuzaţii la adresa lui Josef Weber; nu are nimic de câştigat dacă îl dă pe mâna autorităţilor.

Este extrem de sensibilă, fiindcă are o cicatrice vizibilă, care coboară de la sprânceana stângă până la obraz.

De asemenea: din cauza sus menţionatei cicatrici, habar nu are că e incredibil de atrăgătoare.

O înțeleg perfect. Când aveam treisprezece ani, sufeream de o acnee îngrozitoare – vă jur că îmi apăreau coșuri în coșuri. Copiii mă porecliseră „Față de salam”, sau Luigi, pentru că așa îl chema pe proprietarul pizzeriei din orașul meu natal. În ziua în care trebuia să facem fotografia de promoție, eram atât de stresat că imaginea mea va rămâne imortalizată pe vecie, încât m-am forțat să vomit, numai ca să stau acasă. Mama mi-a povestit că, după ce am mai crescut, îi învățam pe oameni să nu îi judece pe alții după aspectul exterior. Cam același lucru presupune și actuala mea profesie. Uneori însă, când mă privesc în oglindă, parcă îl văd tot pe copilul de altădată.

Nu știu ce vede Sage în oglindă, dar sunt sigur că e mult mai rău decât ce vedem noi, ceilalți.

De regulă, o trimit pe Genevra să verifice persoanele care sună la biroul nostru; personal, n-am cunoscut decât două sau trei. Toți erau evrei trecuți de optzeci de ani, în mintea cărora chipurilor torționarilor lor se suprapuneau cu cele ale tuturor oamenilor care le ieșeau în cale. În niciunul dintre cazuri, acuzațiile nu s-au dovedit corecte.

Sage Singer nu are optzeci de ani. Și nici nu minte.

— Bunica dumneavoastră a fost în lagăr? întreb.

Leagănă din cap în semn de încuviințare.

— Și n-ați considerat de cuviință să menționați asta în cele patru discuții pe care le-am purtat până acum?

Nu-mi dau seama încă dacă e un lucru foarte bun sau foarte rău. În cazul în care bunica lui Sage e dispusă și poate să îl identifice pe Reiner Hartmann ca fiind ofițer la Auschwitz-Birkenau, ne-ar ajuta să stabilim o legătură directă între informațiile strânse de Genevra și cele obținute de Sage chiar de la suspect. Dar dacă Sage a influențat în vreun fel atitudinea bunicii față de suspect – povestindu-i, de pildă, că a discutat cu el –, orice declarație ar da va fi considerată părtinitoare.

— N-am vrut să credeți că ăsta e motivul pentru care am sunat. Nu avea nicio legătură cu bunica. Nu vorbește niciodată despre experiențele prin care a trecut. Absolut niciodată.

Mă aplec în față, cu palmele împreunate.

— Deci, nu știe că vă întâlniți cu Josef Weber?

— Nu știe nici măcar că există, răspunde Sage.

— Și nu v-a povestit niciodată despre perioada petrecută la Auschwitz?

Sage scutură din cap.

— Nici măcar atunci când am întrebat-o punctual, n-am scos nimic de la ea. E normal? întreabă, ridicând ochii spre mine.

— Nu știu ce e normal când ai supraviețuit unui lagăr de exterminare. Unii consideră că, pentru că au scăpat cu viață, e de datoria lor să împărtășească lumii ce s-a întâmplat, ca acele fapte să nu se repete și oamenii să nu uite. Alții cred că singurul mod de a-și continua viața e să se comporte ca și când nu s-ar fi întâmplat nimic. Aș putea, spun, meditând cu glas tare, să-mi sun experta în istorie. În câteva ore, strânge câteva fotografii și pe urmă…

— N-o să vorbească nici cu dumneavoastră, spune Sage.

Zâmbesc.

— Am mare priză la bunicuțe, spun.

Își pune mâinile în sân.

— Dacă o faceți să sufere, vă…

— Precizare utilă: nu amenințați un agent federal. Și a doua precizare: nu vă faceți griji. Promit că nu o forțez, dacă nu se simte în stare să vorbească despre asta.

— Dar dacă vorbește? Ce faceți, îl arestați pe Josef?

Clatin din cap.

— Nu avem jurisdicție asupra naziștilor, îi explic. Nu-l putem nici încarcera, nici elibera pe individ. Crimele s-au petrecut în afara teritoriului SUA, cu mult înainte să avem jurisdicție extrateritorială. Abia în 2007 a fost modificată Legea genocidului, în așa fel încât să includă și genocidul comis de cetățeni de altă naționalitate în afara teritoriului SUA. Până atunci, legea se referea strict la cetățeni americani ale căror fapte au fost îndreptate împotriva nativilor americani. Nu putem decât să-l arestăm pe motiv că e imigrant ilegal și să-l deportăm. Dar, chiar și așa, nu-mi fac mari iluzii, pentru că mă lupt în zadar de ani de zile să-i conving pe europeni să dea dovadă de conștiință morală și să-i primească înapoi pe naziști, pentru a le atrage răspunderea penală.

— Deci, ne agităm degeaba? întreabă Sage.

— Ne agităm pentru că bunica dumneavoastră și-a întemeiat o viață în America și e de datoria noastră să îi oferim liniștea sufletească pe care o merită.

Sage mă privește îndelung.

— Bine, zice. Vă duc acasă la ea.

∵

În dosarul lui Reiner Hartmann, există detalii pe care Sage Singer nu le cunoaște.

Sarcina mea e să îi dezvălui cât mai puține și să storc de la ea cât mai multe. Dar, chiar și așa, nu sunt convins că tribunalul va reuși să coroboreze toate probele și să îl pună sub acuzare. Nu sunt sigur nici că Hartmann va mai apuca să își primească pedeapsa binemeritată.

Deocamdată, tot ce-am aflat de la Sage sunt informații care pot fi obținute din arhiva Muzeului Memorial al Holocaustului din SUA sau dintr-o carte de istorie. Operațiuni militare și date; unități militare, traiectorii profesionale. Până și tatuajele specifice sunt un lucru bine știut de cei care studiază istoria celui de-al Treilea Reich. Oricât ar părea de absurd că cineva își asumă în mod fals identitatea unui criminal de război, s-au văzut și lucruri mai ciudate.

În dosarul de față însă, există amănunte despre Reiner Hartmann, pe care doar Reiner Hartmann – și, poate, superiorii și prietenii lui cei mai apropiați – le-ar putea ști.

Iar Sage Singer nu a pomenit nimic despre ele până acum.

Ceea ce înseamnă că fie Josef Weber nu a apucat încă să i le transmită, fie Josef Weber nu e Reiner Hartmann.

Dar, oricum ar fi, o confirmare a identității acestuia din partea bunicii lui Sage, Minka, ar constitui un pas înainte în elucidarea misterului. Tocmai de aceea bat drumul înapoi până la Boston, pe aceeași rută pe care am venit de la aeroportul Logan la New Hampshire, cu Sage lângă mine.

— Asta da surpriză, spun. N-am auzit ca vreun coleg al meu de birou să se supere atât de tare din cauza unei mărturii încât să dea cu mașina peste o căprioară.

— N-am făcut-o intenționat, bombăne Sage.

— *A bi gezunt.*

— Poftim?

Mă întorc spre ea.

— Înseamnă „câtă vreme ești sănătoasă”. Nu știți idiș, din câte observ.

— V-am zis că nu sunt evreică.

De fapt, mă întrebase dacă are vreo importanță.

— Hm, zic. Am presupus că…

— Moralitatea n-are de-a face cu religia, zice ea. Poți să acționezi corect, fără să crezi în Dumnezeu.

— Deci sunteți atee?

— Nu-mi plac etichetele.

— E de înțeles, ținând cont că ați crescut aici. Nu pare să existe o mare diversitate religioasă în această comunitate.

— Probabil tocmai de-asta i-a fost greu lui Josef să găsească pe cineva dintr-o familie de evrei.

— Nu mai contează, dacă nu sunteți dispusă să-l iertați.

Sage tace.

— Sau *sunteți*? întreb, nedumerit.

— Nu vreau. Dar e o voce în mine care-mi tot spune că e bătrân și neputincios.

— Un bătrân care e posibil să fi comis crime împotriva umanității, răspund. Nici măcar dacă ar deveni Maica Tereza, asta nu l-ar absolvi de păcate. A așteptat o jumătate de secol ca să-și mărturisească faptele? Asta nu se numește bunătate. Se numește tărăgănare.

— Deci, din punctul dumneavoastră de vedere, oamenii nu se pot schimba? Odată ce-ai comis o fărădelege, devii un om rău?

— Nu știu, recunosc. Dar cred că unele pete nu mai ies oricât le-ai spăla, adaug, uitându-mă la ea. Mai știa cineva din oraș că proveniți dintr-o familie de evrei?

— Da.

— Iar Josef v-a ales drept confidentă. În ochii lui, nu sunteți o ființă umană, cum n-au fost nici evreii de acum șaizeci și cinci de ani.

— Sau, poate, m-a ales, pentru că mă consideră prietena lui.

— Chiar credeți asta? întreb, dar nu primesc niciun răspuns. Ca să fii iertat, trebuie să te căiești. În religia iudaică, se numește *teshuvah.* Înseamnă „să te îndepărtezi de rău”. Și nici măcar nu e o chestie de moment. E o înșiruire de acțiuni. Un singur gest de căință îl face pe vinovat să se simtă mai bine, dar nu și pe victima lui, spun și ridic din umeri. De-asta evreii nu merg doar la spovedanie, ci și recită Rozariul.

— Josef spune că s-a împăcat deja cu Dumnezeu.

Clatin neîncrezător din cap.

— Nu te împaci doar cu Dumnezeu. Te împaci și cu oamenii. Păcatul nu e ceva global. E personal. Dacă greșești față de o persoană, singura soluție e să mergi la acea persoană și să îndrepți răul făcut. Din acest motiv, pentru evrei, crima este un păcat de neiertat.

Nu spune nimic preț de câteva secunde.

— Vi s-a întâmplat vreodată să intre cineva în biroul dumneavoastră și să spună că a comis o crimă?

— Nu.

— Poate că Josef e altfel.

— A venit la dumneavoastră pentru că vrea să se simtă el mai bine? Sau pentru că vrea să-și ajute victimele să se simtă mai bine?

— E evident că așa ceva nu se poate, răspunde Sage.

— Și din cauza asta vă e milă de el?

— Nu știu. Posibil.

Mă concentrez la drum.

— Nemții au plătit daune morale de miliarde de dolari. Față de persoane individuale. Față de statul Israel. Dar știți care e problema? Au trecut aproape șaptezeci de ani și nu au prezentat niciodată public scuze evreilor pentru atrocitățile comise în timpul Holocaustului. Există precedente – Africa de Sud, de exemplu. Dar nemții, nici gând. Au fost târâți cu forța de Aliați la procesele de la Nürnberg. Oficiali care au contribuit la clădirea celui de-al Treilea Reich au rămas în funcții guvernamentale după război, doar pentru că au negat că au fost naziști, iar poporul german n-a protestat. Tinerii germani din ziua de azi nu dau două parale pe Holocaust, pe motiv că s-a întâmplat de mult. Deci, nu cred că-l putem ierta pe Josef Weber. Nu cred că îl putem ierta pe niciunul dintre cei care au fost implicați. Tot ce putem face e să-i tragem la răspundere și să încercăm să ne uităm în ochii copiilor și nepoților lor, fără să îi învinuim pentru faptele înaintașilor lor.

Sage clatină din cap.

— Sunt sigură că au fost și nemți mai buni decât alții, care nu erau de acord cu viziunea lui Hitler. Dacă nu-i poți privi ca pe niște individualități – dacă nu-l poți ierta pe cel care-ți cere iertare –, nu ești oare la fel de rău ca naziștii?

— Nu. Sunt doar om.

∵

Minka Singer e o femeie mărunțică, cu ochi uluitor de albaștri, la fel ca ai nepoatei sale. Trăiește într-un apartament micuț, dintr-un complex pentru bătrâni, și are o îngrijitoare cu jumătate de normă, care gravitează ca o umbră în jurul angajatoarei sale: îi dă ochelarii de citit, bastonul sau puloverul, chiar înainte ca aceasta să i le ceară. În ciuda celor afirmate de Sage, e de-a dreptul *încântată* să mă întâlnească.

— Mai spuneți-mi o dată, zice, după ce ne așezăm pe canapeaua din sufragerie, cum ați cunoscut-o pe nepoata mea?

— Prin intermediul profesiei mele, răspund, cu prudență.

— Înseamnă că știți ce brutărească desăvârșită e. Aveți grijă, s-ar putea să nu vă mai puteți lipsi de bunătățile ei.

— Ar trebui să-mi fac abonament la sală pe viață, spun, abia atunci realizând de ce e Minka atât de bucuroasă să mă cunoască.

Speră să mă cuplez cu nepoata ei.

N-o să vă mint: mă simt ca lovit de trăsnet la gândul acesta.

— Bunico, intervine Sage, Leo n-a bătut atâta drum ca să vorbiți despre pâinile mele.

— Știi ce spunea tata? Dragostea adevărată e precum pâinea. Ca să crească, are nevoie de ingredientele potrivite, de căldură și de un strop de magie.

Sage se înroșește ca racul. Duc mâna la gură și tușesc.

— Doamnă Singer, am venit aici în speranța că îmi veți împărtăși povestea dumneavoastră.

— Ah, Sage, nu trebuia s-o arăți altcuiva. Sunt doar aiurelile romantice ale unei tinere.

Nu pricep despre ce vorbește.

— Lucrez pentru Guvernul Statelor Unite, doamnă. Caut criminali de război.

Din privirea Minkăi dispare acel licăr.

— N-am nimic de spus. Daisy? strigă. Am obosit, Daisy. Vreau să mă întind puțin.

— Ți-am zis eu, îmi șoptește Sage.

O văd pe îngrijitoare cu colțul ochiului.

— Sage e norocoasă, spun. Bunicii mei au murit. Bunicul a venit din Austria. În fiecare an, pe 22 iulie, dădea o petrecere mare în curtea casei. Adulții beau bere, noi, copiii, ne bălăceam în piscina gonflabilă, iar bunica ne făcea un tort uriaș. Îmi imaginam că e ziua lui. Abia când am împlinit cincisprezece ani, am aflat că era născut în decembrie. Douăzeci și două iulie era ziua în care primise cetățenie americană.

Între timp, Daisy a ajuns lângă Minka și și-a introdus mâna sub brațul fragil al bătrânei, ca să o sprijine. Minka se ridică și face vreo doi pași.

— Bunicul a luptat în al Doilea Război Mondial, continui și mă ridic de pe canapea. Ca dumneavoastră, nici el nu vorbea despre lucrurile pe care le-

a văzut. Dar când am terminat liceul, mi-a făcut cadou o excursie în Europa. Am vizitat Colosseumul din Roma, Muzeul Luvru din Paris și am făcut drumeții prin Alpi. Ultima țară pe care am vizitat-o a fost Germania. M-a dus la Dachau. Am văzut barăcile și crematoriile în care erau arse cadavrele prizonierilor. Îmi aduc aminte un zid, cu un șanț la baza lui, înclinat în așa fel încât să se scurgă în el sângele prizonierilor executați. Bunicul mi-a zis că plecăm din țară imediat după vizita în lagăr. Pentru că o să-mi vină să omor orice neamț care îmi iese în cale.

Minka Singer mă privește peste umăr. Are lacrimi în ochi.

— Tata mi-a promis că o să mor ucisă de un glonț în inimă.

Sage scoate un geamăt, șocată.

Privirile bunicii se îndreaptă spre ea.

— Erau cadavre peste tot. Uneori, trebuia să calci pe ele ca să mergi mai departe. Așa că am văzut multe. Un glonț în cap mă speria, fiindcă întotdeauna se scurgea creierul. Un glonț în inimă nu mi se părea la fel de îngrozitor. Asta era înțelegerea pe care o făcusem cu tata.

În clipa aceea, înțeleg că motivul pentru care Minka nu a vorbit niciodată despre experiența trăită în război nu e acela că a uitat detaliile. Ci tocmai *pentru că* și le amintește pe toate și nu vrea ca urmașii ei să poarte același blestem.

Se așază la loc pe canapea.

— Nu știu ce vreți să vă spun.

Mă aplec în față și o iau de mână. E rece și uscată, ca un șervețel de hârtie.

— Mai povestiți-mi despre tatăl dumneavoastră, spun.

PARTEA A DOUA

„Când la douăzeci de ani voi ajunge
Multe imagini din lume voi strânge
Într-o pasăre de oțel voi sta
Și până-n văzduh mă voi înălța
Voi pluti, voi zbura peste lumea nemărginită
Voi pluti, voi zbura peste râuri și mări sărate
Norii îmi vor fi surori, iar vântul, frate”.

fragment din poemul *Un vis* de
Avraham (Abramek) Koplowicz,
născut în 1930.
În copilărie, a trăit în ghetoul Łódź.
A fost luat din ghetou și dus cu ultimul transport
la Auschwitz-Birkenau, în 1944, unde a fost ucis,
la vârsta de paisprezece ani.
Poezia aceasta a fost tradusă din poloneză, în 2012,
de Ida Meretyk-Spinka.

Tot ce știam despre upióri *era o minciună. Biciul lui Damian se abătuse cu asemenea putere peste spinarea lui Aleks, încât îi smulsese fâșii de piele și sângera abundent. Cum se explica asta, dacă era, într-adevăr un monstru lipsit de sânge?*

Nu că ar fi contat. Mulțimea se adunase să fie martoră la pedeapsă, să se bucure de supliciul creaturii care le pricinuise atâta durere. În lumina lunii, trupul lui Aleks lucea de sudoare, zbătându-se agonic în funii. Sătenii îi aruncau apă în față, oțet și sare, pe răni. O fulguială ușoară învăluia piața într-o atmosferă idilică, ca de vedere poștală – dacă nu țineai seama de barbaria din centrul său.

— Te rog, am spus, strecurându-mă printre soldații care îi țineau la distanță pe spectatori și agățându-mă de brațul lui Damian. Oprește-te.

— De ce? El nu s-ar fi oprit. Au murit treisprezece oameni. Treisprezece.

A făcut semn din cap către un soldat care m-a apucat de mijloc și m-a tras înapoi. Damian a ridicat din nou biciul și l-a lăsat să cadă, șuierând, pe spinarea lui Aleks.

Am înțeles atunci că nu îl interesa dacă Aleks e vinovat. Damian știa că trebuie să le ofere sătenilor un țap ispășitor.

Vârful curelei lăsase o tăietură adâncă pe obrazul lui Aleks. Chipul îi era de nerecunoscut. S-a prăbușit în genunchi. Cămașa îi atârna zdrențuită la brâu.

— Ania, a bolborosit el. Pleacă… de-aici…

— Nemernicule! a urlat Damian. L-a lovit atât de tare peste față, încât i-a țâșnit sângele din nas, iar capul i-a căzut fără vlagă pe spate. Puteai s-o rănești!

— Oprește-te! am strigat.

Am călcat cu toată puterea pe piciorul soldatului care mă ținea și m-am aruncat peste Aleks.

— Îl omori, am spus printre lacrimi.

Trupul lui Aleks atârna moale în brațele mele. Un mușchi a tresăltat pe falca lui Damian, când a văzut că mă opintesc să îl sprijin.

— N-ai cum să omori ceva ce e deja mort, mi-a răspuns, pe un ton de gheață.

Pe neașteptate, din mulțime, și-a făcut apariția un soldat. S-a apropiat de Damian, clătinându-se pe picioare prin zăpada alunecoasă, și l-a salutat.

— Domnule căpitan, a mai avut loc o crimă.

Sătenii s-au dat la o parte și le-au făcut loc celor doi soldați care purtau trupul soției lui Baruch Beiler. Avea gâtul sfârtecat și ochii deschiși.

— Perceptorul e de negăsit, a anunțat unul dintre soldați.

Am făcut câțiva pași în față, iar Damian a îngenuncheat lângă victimă. Trupul femeii nu se răcise încă, iar din sânge se înălțau aburi. Se întâmplase cu doar câteva minute mai devreme. În timp ce Aleks era biciuit.

Am întors capul. Funiile în care era legat până acum câteva secunde erau rupte și zăceau încolăcite pe zăpadă, ca niște șerpi. În cele câteva clipe cât le-a luat sătenilor să priceapă că acuzaseră un om pe nedrept, Aleks reușise să se facă nevăzut.

MINKA

Tata mi-a explicat tot ce am de făcut la moartea lui. „Minka”, spunea, pe căldura de foc a verii, „ai grijă să nu lipsească limonada de la înmormântarea mea. Să fie suficientă limonadă proaspătă pentru toată lumea!” La nunta surorii mele, când s-a îmbrăcat în costumul de împrumut, a zis: „Minka, vreau ca la înmormântare să arăt la fel de spilcuit ca azi”. Vorbele acestea o supărau nespus pe mama. „Abram Lewin”, îl mustra ea, „o să aibă fata coșmaruri din cauza ta”. Dar tata îmi făcea cu ochiul și spunea: „Are perfectă dreptate. Și încă ceva, Minka, nu vreau să aud operă la înmormântarea mea. Urăsc opera. Dar mi-ar plăcea ca oamenii să danseze”.

Nu eram traumatizată de aceste discuții, cum credea mama. Știindu-l pe tata, nu văd cum aș fi putut fi. Avea o brutărie înfloritoare și, de când eram mică, îi vedeam spinarea musculoasă prin cămașă, în timp ce băga și scotea pâini din cuptor. Era puternic și invincibil. Adevărata glumă din spatele glumei era că tata era mult prea plin de viață ca să moară vreodată.

După ore, mă duceam la prăvălie și îmi făceam temele, în timp ce sora mea mai mare, Basia, vindea pâine. Tata nu mă lăsa să lucrez ca vânzătoare, fiindcă școala era mult mai importantă din punctul lui de vedere. Mă numea mica lui savantă, pentru că eram foarte isteață – parcursesem doi ani într-unul, iar, cu un an în urmă, promovasem un examen de trei zile, ca să intru la *Gymnasium.* Apoi am aflat, cu stupoare, că nu eram acceptată la școală, în ciuda rezultatelor obținute, în anul acela, aveau doar două locuri rezervate evreilor. Sora mea, care fusese dintotdeauna un pic invidioasă că

familia punea atât de mult preț pe inteligența mea, s-a prefăcut mâhnită, dar știam că, în sinea ei, jubilează că trebuie să mă mulțumesc cu o meserie ca a ei. A intervenit însă unul dintre clienții tatei. Tata era un brutar desăvârșit, astfel că, în afară de gospodinele evreice care cumpărau zilnic *challah*-urile și pâinile de secară, avea și câțiva clienți creștini, care veneau special pentru *babka*, checurile cu mac și prăjiturile *mazurek* pe care le făcea. Unul dintre acești clienți, un contabil, mi-a pus o vorbă bună la Liceul Catolic. La orele de religie, mi se permitea să părăsesc clasa și să-mi fac temele în hol, împreună cu celelalte eleve evreice. După ore, mă opream la brutăria tatei din Łódź. Când terminam programul, Basia se ducea acasă, la proaspătul ei soț, iar eu și tata o luam pe străzi, spre locuința noastră dintr-un cartier în care trăiau și evrei, și creștini.

Într-o seară, în timp ce ne plimbam, a trecut pe lângă noi un grup de soldați. Tata m-a împins în pragul unei uși, ca să le facă loc. Nu știam dacă sunt de la SS, Wehrmacht sau Gestapo; eram o fată prostuță de paisprezece ani, care nu dădea atenție acestor detalii. Știam doar că aceștia nu zâmbesc niciodată și se deplasează doar în unghi drept. Tata a dus mâna la frunte, ca să-și ferească ochii de soare, dar și-a dat seama că gestul seamănă a *Heil* salutul lor, și a coborât imediat mâna. „La înmormântarea mea, Minka”, a zis pe un ton cât se poate de grav, „nu vreau parade”.

∵

Eram o răsfățată. Mama, Hana, se ocupa cu dereticatul și gătitul. Când nu mă cocoloșea pe mine, o cicălea pe Basia să-i facă mai repede un nepot, deși sora mea se căsătorise de doar șase luni cu băiatul pe care-l iubea de când era de-o seamă cu mine.

Aveam prietene în cartier – una dintre fete, Greta, îmi era chiar colegă de școală. Uneori, mă invita la ea acasă, să ascultăm discuri sau radioul, și se purta foarte frumos, chiar dacă, la școală, se făcea că nu mă vede când treceam una pe lângă alta. Așa stăteau lucrurile pe vremea aia: creștinii polonezi nu îi simpatizau pe evrei, cel puțin, în public. Familia Szymanski, care ocupa cealaltă jumătate a casei în care locuiam și ne invita la ea de Crăciun și de Paște (când mă îndopam cu tot felul de mâncăruri noncușer) nu ne disprețuia din cauza religiei noastre, dar mama zicea că asta se întâmpla pentru că doamna Szymanski nu era poloneză get-beget, ci se născuse în Rusia.

Prietena mea cea mai bună era Darija Horowicz. Fuseserăm colege de școală până când am promovat examenele de admitere, dar reușeam încă să

ne vedem aproape zilnic și să ne povestim una alteia mărunțișurile din viața noastră. Tatăl Darijei era proprietarul unei fabrici de la marginea orașului și, uneori, ne urcam în trăsurică și mergeam până acolo, ca să facem picnicuri pe malul lacului. Băieții roiau mereu în jurul Darijei. Era frumoasă – o balerină înaltă și grațioasă, cu gene lungi și negre și gura frumos arcuită. Eu nu eram nici pe departe la fel de atrăgătoare ca ea, dar mă îmbărbătam cu gândul că nu toți băieții care o curtau reușeau să o și cucerească. Îmi rămânea și mie vreun flăcău decepționat, care, poate sedus de inteligența mea, nu-mi va observa dintele strâmb din față ori burta care mi se revărsa ușor peste talia fustei.

Într-o zi, lucram în dormitor, împreună cu Darija. Ne făcuserăm un plan măreț, care depindea de cartea pe care o scriam eu. Darija citea fiecare capitol și făcea corecturile cu cerneală roșie, așa cum ne imaginam că ar proceda un editor. Urma să ne mutăm împreună, într-un apartament din Londra, unde Darija avea să lucreze la o editură, iar eu să scriu romane. Visam că vom bea cocktailuri fistichii și vom fi invitate la dans de bărbați chipeși.

— În lumea noastră, a zis Darija, lăsând deoparte capitolul pe care îl corecta, nu va exista punct și virgulă.

Aceasta era una dintre activitățile noastre preferate: să recreăm o lume perfectă, condusă de mine și Darija, lume în care puteai mânca oricâte chifle pofteai, fără să te îngrași; o lume în care nu se studia matematica la școală; o lume în care gramatica era un detaliu neînsemnat, nu o necesitate. Ridic ochii din caietul în care scriam.

— E foarte ambiguu, nu-i așa? Hotărăște-te, ori ești punct, ori ești virgulă.

Capitolul la care lucram de peste o oră conținea doar câteva fraze. Eram în pană de idei și știam din ce cauză. Eram prea obosită ca să mai fiu creativă. Cu o noapte în urmă, mă trezisem în țipetele părinților mei, care se certau. N-am auzit toată discuția, dar avea legătură cu doamna Szymanski. Se oferise ca, la nevoie, să ne ascundă pe mine și pe mama, dar nu ne putea adăposti pe toți. Nu pricepeam de ce era supărat tata. Eu și mama n-am fi acceptat în veci să îl părăsim.

— În lumea noastră, toată lumea va avea automobile cu radio.

Darija s-a răsucit pe burtă, și ochii i s-au înviorat brusc.

— Nu-mi aduce aminte, a zis.

Cu o săptămână în urmă, văzurerăm un automobil oprind în față la Wodospad, un restaurant elegant, în care zărisem odată o vedetă de cinema. Când a coborât șoferul, muzica din interior s-a prelins și a rămas în aer, ca o dâră de parfum. Era aproape inimaginabil să te plimbi cu mașina pe ritmuri muzicale.

În aceeași zi, am remarcat un afiș nou pe fațada restaurantului: *Psy i Żydzi nie pozwolone.*

Accesul interzis câinilor și evreilor.

Auziserăm zvonuri despre Kristallnacht. Mama avea un văr, a cărui prăvălie fusese incendiată în Germania. Unii dintre vecinii noștri adoptaseră un băiat ai cărui părinți fuseseră uciși într-un pogrom. Rubin se tot ruga de sora mea să plece în America, dar Basia nu voia să se despartă de părinți. Când le-a sugerat să ne mutăm în cartierul evreiesc al orașului, înainte ca situația să degenereze mai mult, tata i-a spus că e prea impulsivă. Mama a arătat spre servanta frumoasă, din lemn, care cântărea probabil peste o sută de kilograme și aparținuse străbunicii mele.

— Cum îți încape o viață întreagă într-o valiză? a întrebat-o pe sora mea. Ar trebui să lași toate amintirile în urmă.

Știu că și Darija își amintea afișul de pe restaurant, pentru că a zis:

— În lumea noastră, n-ar exista nemți. După aceea a pufnit în râs. Of, biată Minka! Se vede pe tine că ți se face rău numai când te gândești. Pe de altă parte, o lume fără nemți ar fi o lume fără herr Bauer.

Am lăsat caietul deoparte și m-am dus lângă Darija.

— Azi, m-a strigat de trei ori. Doar mie mi-a pus mai multe întrebări.

— Probabil pentru că, de fiecare dată, ai ridicat mâna să răspunzi.

Avea dreptate. Limba germană era materia la care mă descurcam cel mai bine. Avusesem de ales între franceză și germană. Profesoara de franceză, madame Genierre, era o călugăriță bătrână, cu un neg imens și păros în bărbie. Herr Bauer, pe de altă parte, era tânăr și aducea puțin cu actorul Leon Liebgold, dacă îl priveai cu ochi mijiți sau erai o fire visătoare ca mine. Uneori, când se apleca peste umărul meu, ca să-mi corecteze vreun acord pe lucrare, îmi imaginam că mă strânge în brațe și mă sărută, și-mi spune să fugim în lume împreună. De parcă putea exista o asemenea relație între un profesor și o elevă, sau între un creștin și o evreică! Dar cel puțin era plăcut ochiului și voiam să mă fac remarcată, așa că nu ratam niciunul dintre cursurile lui: gramatică, conversație, literatură germană. Eram cea mai bună elevă a lui. Mă întâlneam cu el în pauza de prânz, doar ca să

exersez. *Glauben Sie, dass es regnen wird, Fräulein Lewin?* mă întreba. „Crezi că o să plouă?”

Ach ja, ich denke wir sollten mit schlechtem Wetter rechnen.

„Da, cred că ar trebui să ne așteptăm la vreme urâtă”.

Uneori, mai făcea câte o glumă în germană, în prezența mea. *Noch eine weitere langweilige Besprechung*! „Încă o întâlnire plictisitoare”, spunea în trecere și-mi zâmbea, în timp ce mergea pe hol, alături de părintele Jankowiak, știind că eu înțeleg, dar preotul nu pricepe o iotă.

— Azi, l-am făcut să se înroșească, am mărturisit, zâmbind. I-am zis că scriu o poezie și l-am întrebat cum se spune în germană: „Am strâns-o în brațe și i-am sorbit sărutul de pe buze”. Mai degrabă speram să-mi arate decât să-mi spună.

— Brrr, a spus Darija. Mă ia cu rău numai când mă gândesc să mă sărut cu un neamț.

— Nu spune asta. Herr Bauer e altfel. Nu vorbește despre război. E mult prea studios ca să-i pese de asemenea lucruri. În afară de asta, dacă bagi toți nemții în aceeași găleată, cu ce ești mai brează decât ei, care ne bagă pe toți în aceeași găleată doar pentru că suntem evrei?

Darija a luat o carte de pe noptiera mea.

— Ah, herr Bauer, a gângurit ea. Te-aș urma până la capătul lumii. Până la Berlin. Vai, dar sunt unul și același lucru, nu-i așa?

Și-a lipit cartea de față, prefăcându-se că o sărută.

M-am supărat puțin. Darija era fermecătoare, cu gâtul ei lung și trupul de balerină. Eu nu o ironizam când cocheta cu mai mulți băieți deodată, care îi dădeau târcoale la petreceri și se întreceau să primească onoarea de a-i aduce un pahar cu punci sau o prăjitură.

— Treaba ta, a zis, aruncând cartea cât colo. Dar, dacă te-apuci să umbli cu profesorul de germană, o să-i frângi inima lui Josek.

A venit rândul meu să mă înroșesc. Josek Szapiro era singurul băiat care nu îi dăduse niciodată atenție Darijei. Nu mă invitase niciodată la plimbare, nici nu îmi complimentase vreodată puloverul sau coafura, dar, la ultimul picnic pe malul lacului de lângă fabrică, discutase cu mine o oră despre cartea pe care o scriam. Se angajase de curând gazetar la *Chronicle* și era cu trei ani mai mare decât mine, dar nu i se părea absurd să visez că, într-o zi, cartea mea va fi publicată.

— De fapt, a spus Darija, arătând spre paginile pe care le citea, nu e nimic altceva decât o poveste de dragoste.

— Și ce-i rău în asta?

— O poveste de dragoste nu e poveste. Oamenii nu vor finaluri fericite. Vor conflicte. Vor ca eroina să se îndrăgostească de un bărbat inaccesibil, îmi explică, rânjind. Povestea Aniei e plictisitoare.

Mă pufnește râsul.

— E inspirată din viața ta și a mea.

— Atunci, poate că *noi* suntem plictisitoare, a spus și s-a așezat turcește pe pat. Poate că trebuie să devenim mai sofisticate. Eu mă văd genul de femeie care vine la restaurant într-o mașină cu radio.

Am dat ochii peste cap.

— Ha, ha! Și eu sunt regina Angliei.

Darija m-a prins de mână.

— Hai să facem ceva scandalos!

— Bine, am zis. Mâine, nu predau tema la germană.

— Nu asta. Ceva *lumesc*, a spus, zâmbind. De exemplu, să bem șnaps la Grand Hotel.

Am pufnit ironic.

— Cine-o să servească cu alcool două fetișcane?

— N-o să *arătăm* ca două fetișcane. Nu poți fura nici vreo haină din șifonierul mamei tale?

Dacă afla mama, mă omora.

— Dacă tu nu-i spui, eu nu te pârăsc, a spus ea, parcă ghicindu-mi gândurile.

— Nici nu-i nevoie să-i spun.

Mama avea un al șaselea simț. Vă jur că avea ochi la ceafă, doar ca să mă prindă că gust din tocană înainte să punem masa, sau ca să știe când mă ocup de scris povești în loc să-mi fac temele.

— Când n-are pentru ce să-și facă griji, își face griji pentru mine.

Deodată, s-a auzit un țipăt din sufragerie. M-am ridicat în picioare și am luat-o la fugă, cu Darija după mine. Tata îl bătea pe Rubin pe umăr, iar mama o îmbrățișa pe Basia.

— Hana! a strigat tata. Merită să ciocnim un pahar cu vin!

— Minusia! a exclamat mama, adresându-mi-se pe numele de alint. Sora ta o să aibă un copilaș!

N-o mai văzusem niciodată atât de fericită.

Fusese ciudat când se mutase din casă, după nuntă, și nu trebuia să mai împart dormitorul cu cineva. Acum, era și mai ciudat să mi-o imaginez

mama cuiva. Am îmbrățișat-o și am sărutat-o pe obraji.

— Avem atâtea de făcut! a zis mama.

— E timp destul, mamă, a râs Basia.

— Nu ești niciodată suficient de pregătit. Mâine, mergem să cumpărăm sculuri de lână. Trebuie să ne apucăm de tricotat! Abram, te descurci fără ea la prăvălie. Oricum, nu-i o slujbă potrivită pentru o femeie însărcinată, pe care o doare spatele și i se umflă picioarele.

Tata i-a aruncat o privire lui Rubin.

— S-ar putea să fie chiar distractiv, a glumit el. Poate că o să fie atât de ocupată în următoarele cinci luni, încât o să uite să se mai plângă de mine…

M-am uitat la Darija, care a ridicat din sprâncene, zâmbind.

∵

Arătam ca doi copii costumați. Eu purtam o rochie de mătase a mamei și o pereche de pantofi de la mama Darijei, ale căror tocuri subțiri îmi rămâneau întruna înțepenite între dalele de pe stradă. Darija mă pomădase în fel și chip, doar – doar oi părea mai matură, dar mă simțeam ca un clovn.

Grand Hotel se înălța înaintea noastră precum un tort de nuntă, format din etaje peste etaje de ferestre. Îmi imaginam poveștile care se desfășurau în spatele fiecăreia dintre ele. Cele două siluete de la etajul al doilea erau un cuplu de tineri căsătoriți. Femeia care privea din apartamentul de la etajul al treilea își amintea de vreun iubit de demult, pe care avea să îl întâlnească în acea după-amiază, la o cafea, pentru prima oară după douăzeci de ani…

— Deci? a zis Darija. Intrăm sau nu?

Am descoperit astfel că ne venea mai greu să intrăm în hotel sub falsă identitate decât să ne facem curaj și să mergem până acolo, îmbrăcate cu toaletele noastre de gală.

— Dacă ne întâlnim cu vreun cunoscut?

— Cu cine să ne întâlnim? a pufnit Darija, ironic. Tații se pregătesc să meargă la rugăciunea de seară. Mamele sunt acasă și pregătesc cina.

Mă uit la ea.

— Tu, prima.

Mama credea că sunt acasă la Darija, iar mama Darijei credea că e acasă la mine. Puteau să ne prindă ușor cu minciuna, dar speram ca aventura noastră să compenseze potențială pedeapsă pe care riscam să o încasăm. În timp ce mă codeam, o femeie a trecut vijelios pe lângă mine și a luat-o pe trepte. Mirosea puternic a parfum și avea buzele și unghiile colorate într-un roșu-aprins. Hainele ei nu erau la fel de elegante ca ale clienților obișnuiți ai

hotelului – nici ca ale bărbatului care o însoțea, de altfel. Era una dintre Acele Femei de care mama nu mă lăsa să mă apropii. Cele mai multe prostituate se găseau în Bałuty, cartierul sărac al orașului – femei nedormite, care pândeau de la ferestre, cu șaluri înfășurate peste umerii goi. Dar asta nu însemna că zona aceasta ducea lipsă de femei ușoare. Bărbatul care mergea în spatele acesteia avea o mustăcioară ca a lui Charlie Chaplin și baston. În timp ce traversau holul hotelului, l-am văzut cum îi pune palma pe fund.

— Dezgustător! a șoptit Darija.

— Asta o să creadă lumea și despre noi, dacă intrăm, am zis printre dinți.

Darija s-a bosumflat.

— Dacă nu voiai s-o faci, Minka, nu pricep de ce-ai mai zis că…

— Eu n-am zis nimic. *Tu* ai zis că vrei să…

— Minka?

Am înmărmurit când mi-am auzit numele. Mai rău decât să afle mama că nu sunt acasă la Darija era să mă recunoască cineva și să mă toarne.

M-am întors, cu o grimasă zugrăvită pe față, și am dat cu ochii de Josek, îmbrăcat la patru ace, cu sacou și cravată.

— Chiar *tu* erai, a spus, zâmbind, fără să îi dea nici cea mai mică atenție Darijei. Nu știam că vii pe-aici.

— Ce vrei să spui? am întrebat prudent.

Darija mi-a tras un ghiont.

— Normal că venim pe-aici. Toată lumea vine.

Josek a pufnit în râs.

— N-aș zice chiar toată lumea, a spus. Găsești cafea mai bună în alte locuri.

— Ce cauți aici? am întrebat.

Mi-a arătat un carnet.

— Am venit să iau un interviu. Scriu un articol despre cineva. Deocamdată, nu mă lasă să fac mai mult. Editorul zice că, dacă vreau să mă ocup de știri, trebuie să demonstrez că merit să ajung acolo. S-a uitat la rochia mea, prinsă cu ace de siguranță la spate, și la pantofii de împrumut cu care eram încălțată. Mergi la vreo înmormântare?

Vai de ținuta mea elegantă!

— Avem întâlnire amândouă, a intervenit Darija.

— Serios? a întrebat Josek, mirat. Nu credeam că…

S-a oprit brusc.

— Ce nu credeai?

— Că te lasă tatăl tău să ieși cu băieți, a răspuns.

— Se vede treaba, te-ai înșelat, a zis Darija, dându-și părul pe spate. Nu suntem țânci.

Josek s-a uitat la mine, afișând un rânjet larg.

— În acest caz, poate ieși și cu *mine* într-o zi, Minka. O să-ți dovedesc că la Astoria au cafea mult mai bună decât la Grand Hotel.

— Mâine, la ora patru, a anunțat Darija, de parcă era secretara mea. Vă întâlniți acolo.

După ce Josek și-a luat la revedere și a plecat, Darija m-a prins de braț.

— O să te omor, i-am spus.

— De ce? Pentru că ți-am aranjat o întâlnire cu un băiat frumos? Dumnezeule, Minka, dacă eu tot nu mă pot distra, lasă-mă măcar să trăiesc prin tine.

— Nu vreau să ies cu Josek.

— Dar Ania trebuie neapărat să iasă cu el, mi-a răspuns.

Ania, eroina mea prea anostă. Prea prudentă.

— Îmi mulțumești mai târziu, mi-a zis, bătându-mă pe mână.

∵

Cafeneaua Astoria era un local renumit de pe strada Piotrkowska. La orice oră, găseai acolo intelectuali, dramaturgi, compozitori evrei care dezbăteau subtilitățile artei, cu cafele amare în față și învăluiți în fum de țigară; ori cântărețe de operă care își savurau ceaiul cu lămâie. Deși purtam aceeași ținută ca în ziua precedentă, prezența acelor oameni îmi dădea o stare de euforie, de parcă urma să mă luminez la minte prin simplul fapt că respiram același aer cu ei.

Stăteam aproape de ușile batante ale bucătăriei și, de câte ori se deschidea, ne ajungea la nas un miros delicios. Împărțeam cu Josek o porție de *pierogi* și beam cafea, care – exact cum promisese – era divină.

— Hm, *upióri,* a zis, legănând din cap. Nu mă așteptam la asta.

Îi povestisem – timid – intriga poveștii mele: despre Ania și tatăl ei, brutarul; despre monstrul care le atacă orașul, prefăcându-se a fi un om obișnuit.

— Bunica îmi vorbea despre ei pe când trăia, i-am explicat. Noaptea, lăsa grăunțe pe masa de lemn din brutărie ca, în cazul în care intra vreun *upiór*, să-l oblige să le numere până în zori. Dacă nu mă culcam când trebuia, mă amenința că vine *upiórul* și-mi bea sângele.

— Ce sinistru! a zis Josek.

— Problema e că nu mă speria. Ba chiar îmi era milă de *upiór*. Nu era vina *lui* că era un mort-viu. Dar n-aveam cum să mă fac înțeleasă când erau doar oameni ca bunica mea, care susțineau contrariul, am zis, ridicând privirea spre Josek. Așa că am început să inventez o poveste despre un *upiór* care nu e atât de rău pe cât îl crede lumea. Cel puțin, nu în comparație cu omul care încearcă să-l distrugă. Și, mai ales, nu în ochii fetei care se îndrăgostește de el… până când își dă seama că e posibil să-i fi ucis tatăl.

— Măiculiță! a exclamat Josek, impresionat.

Am izbucnit în râs.

— Te așteptai la o poveste de dragoste, nu?

— În niciun caz la o poveste de groază, a recunoscut el.

— Darija spune că trebuie s-o las mai moale cu elementele macabre, altfel n-o s-o citească nimeni.

— Dar tu nu ești de aceeași părere?

— Nu, spun. Oamenii trebuie să își înfrunte spaimele. Altfel, cum pot aprecia cu adevărat sentimentul de siguranță?

Îi apare un zâmbet pe chip. Era nespus de chipeș în clipa aceea. Cel puțin la fel de chipeș ca herr Bauer, poate și mai și.

— Nu știam că s-a născut un nou Janusz Korczak în Łódź.

Îmi fac de lucru stânjenită cu linguriță.

— Deci nu ți se pare absurd ca o fată să scrie așa ceva?

Se apleacă spre mine.

— Mi se pare genial. Înțeleg ce vrei să faci. Nu e o simplă poveste fantastică, ci o alegorie, n-am dreptate? *Upiórii* sunt un fel de evrei. Pentru marea masă a populației, sunt niște ființe care sug sânge, un trib crud și înfricoșător. Lumea trebuie să se teamă de ei și să-i atace cu arme, cruci și agheasmă. Iar Reichul, care se crede trimisul lui Dumnezeu pe pământ, s-a angajat să curețe lumea de monștri. *Upiórii* însă sunt nemuritori. Orice-ar încerca să ne facă, noi, evreii, dăinuim de prea mult timp, ca să fim vreodată uitați sau rași de pe fața pământului.

O dată, la ora lui herr Bauer, făcusem o greșeală într-un eseu și încurcasem un cuvânt german cu altul. Scriam despre meritele educației parohiale și, în loc să pun *Achtung*, care înseamnă „respect”, am folosit termenul Ächtung, care înseamnă „ostracizare”. După cum vă puteți imagina, eroarea a schimbat complet mesajul eseului. Herr Bauer m-a rugat să rămân după ore, ca să discutăm despre separația dintre Biserică și stat și

cum e să fii evreu într-un liceu catolic. Pe vremea aia, nu mă simțeam stânjenită, în mare parte pentru că nu dădeam atenție diferențelor dintre mine și celelalte eleve – dar și pentru că aveam ocazia să petrec o jumătate de oră în compania lui herr Bauer și să vorbim de la egal la egal. Firește, ajunsesem dintr-o eroare, nu grație unei sclipiri de geniu, la observația care îi păruse atât de profundă lui herr Bauer… dar nu eram nebună s-o recunosc.

Cum n-o să recunosc acum nici în fața lui Josek că nici prin gând nu-mi trecuse vreodată că povestea mea ar putea fi un manifest politic. Ania și tatăl ei nu erau altceva decât doi evrei, ca și mine.

— Mă aștept la orice din partea ta, am spus, încercând să glumesc pe seama explicației lui.

— Mare figură ești, Minka Lewin. N-am mai cunoscut o fată ca tine.

Și-a trecut degetele printre ale mele, apoi mi-a ridicat mâna și a dus-o curtenitor la buze.

Era un gest de o galanterie venită parcă din altă epocă. M-a trecut un fior. Am încercat să îmi amintesc fiecare senzație, de la culorile din cafenea, care au devenit brusc mai strălucitoare, și până la curentul electric care îmi dansa în palmă, ca un fulger peste câmp într-o zi de vară. Voiam să îi relatez totul Darijei până în cele mai mici detalii. Voiam să le inserez în povestea mea.

Dar, înainte de a înregistra totul în catalogul mental, Josek m-a cuprins pe după gât, m-a tras spre el și m-a sărutat.

Era primul meu sărut. Îi simțeam apăsarea degetelor pe pielea capului, lâna aspră a puloverului său între palme. Inima îmi zvâcnea precum artificiile, după ce le aprinzi și tot praful de pușcă trebuie să explodeze.

— Așadar, a zis Josek, după câteva secunde.

Mi-am dres glasul și m-am uitat în jur, la ceilalți clienți. Mă așteptam să se holbeze la noi, dar toți erau prinși în propriile discuții și gesticulau de zor prin fumul gros de țigară.

M-a străfulgerat brusc imaginea mea și a lui Josek, trăind într-o altă țară, lucrând împreună la masa din bucătărie. Îl văd îmbrăcat în cămașă albă, cu mânecile suflecate până la cot, cum bate frenetic la mașina de scris articolul pe care trebuie să îl predea. Mă văd pe mine, ronțăind capătul unui creion, în timp ce fac ultimele retușuri la primul meu roman.

— Josek Szapiro, am zis și m-am tras înapoi. Ce te-a apucat?

A pufnit în râs.

— Cred că m-a emoționat toată discuția despre monștri și domnițele îndrăgostite de ei.

Darija m-ar sfătui s-o fac pe inabordabila. Să ies din local și să-l oblig pe Josek să vină după mine. Pentru Darija, orice relație era un joc. Pe mine, toate acele reguli mă oboseau.

Nu am apucat să răspund, căci pe ușa cafenelei a dat buzna un grup de soldați SS. Au început să atace clienții cu bâtele și să răstoarne scaunele, cu tot cu oamenii de pe ele. Bătrânii căzuți pe podea erau călcați în picioare și loviți; femeile erau îmbrâncite la perete.

Am înlemnit. Trecusem pe lângă soldați SS, dar nu mă aflasem niciodată în mijlocul unei asemenea descinderi violente. Toți bărbații îmi păreau înalți de peste 1,80 m, niște brute mătăhăloase, îmbrăcate în uniforme din stofa de lână gri. Țineau pumnii încleștați, iar ochii argintii le sticleau precum cristalele de mică. Emanau ură prin toți porii.

Josek m-a luat de mână și m-a împins pe ușile batante ale bucătăriei.

— Fugi, Minka! mi-a șoptit. Fugi!

Nu voiam să-l părăsesc. M-am agățat de mâneca lui și am încercat să-l trag după mine, dar, exact atunci, l-a prins un soldat de mână. Ultimul lucru pe care l-am văzut, înainte să mă întorc și să fug, a fost lovitura care l-a făcut pe Josek să se răsucească în loc și sângele care i-a țâșnit din tâmplă și din nas.

Soldații scoteau oamenii din cafenea și îi încărcau cu forța în camioane, în momentul în care am ieșit pe fereastră și am pornit în direcția opusă, străduindu-mă să merg cât mai degajat cu putință. Când am considerat că sunt suficient de departe, am rupt-o la fugă. Îmi luxam gleznele în pantofii cu toc, așa că i-am scos din picioare și mi-am continuat drumul desculță, deși era octombrie și îmi înghețau tălpile.

Nu m-am oprit din alergat nici când mi s-a pus un junghi într-o parte, nici când a trebuit să dau iama într-un grup de copii cerșetori și să îi împrăștii ca pe niște guguștiuci, și, în niciun caz, când o femeie care împingea un cărucior cu legume m-a apucat de mână și m-a întrebat dacă am pățit ceva. Am alergat preț de o jumătate de oră, până când am ajuns la brutăria tatei. N-am văzut-o pe Basia la tejghea – am bănuit că ieșise la cumpărături cu mama –, dar a sunat clopoțelul de deasupra ușii, care îl anunța pe tata că a intrat cineva.

A ieșit din bucătărie, cu fața lui lată lucind de sudoare de la căldura pe care o emanau cuptoarele din cărămidă și cu barba albă de făină. I s-a șters

de pe față toată bucuria când mi-a văzut chipul, mânjit de lacrimi și machiaj, picioarele goale și părul smuls din agrafe.

— Minusia! a strigat. Ce-ai pățit?

Dar, în clipa aceea, eu, care mă visam scriitoare, nu găseam nici măcar un singur cuvânt pentru a descrie nu doar ceea ce văzusem, ci felul în care se schimbase brusc totul, de parcă pământul se înclinase pe axă, rușinat de soare, iar, de acum înainte, trebuia să învățăm să trăim în beznă.

M-am aruncat în brațele lui, hohotind de plâns. Încercasem să fiu o femeie sofisticată, dar realitatea era că nu voiam decât să rămân copil.

Din nefericire, crescusem într-o singură clipă.

∵

Dacă lumea nu s-ar fi întors cu susul în jos, în acea după-amiază, aș fi fost pedepsită. Mama m-ar fi trimis în camera mea nemâncată, mi-ar fi interzis să mă întâlnesc cu Darija și să am orice activitate în afară de școală, timp de cel puțin o săptămână. Dar, când i-am povestit cele întâmplate, m-a luat în brațe și nu m-a mai scăpat din ochi.

Înainte să plecăm spre casă, cu tata care mă strângea lângă el, ca pe o comoară, și arunca priviri precaute de jur-împrejur, de zici că ne pândeau primejdii la fiecare colț (cum altfel să reacționeze, după toate cele ce îi povestisem?), am trecut pe la biroul unde era angajat contabil tatăl lui Josek. Tații noștri se cunoșteau de la *shul.*

— Chaim, a zis tata, pe un ton grav. Trebuie să vorbim.

M-a rugat să îi relatez totul tatălui lui Josek – din momentul în care ajunseserăm la cafenea și până când un soldat îl lovise pe Josek cu o rangă de fier. Tatăl lui s-a albit la față și i-au dat lacrimile.

— I-au urcat pe oameni în camioane, am zis. Nu știu unde i-au dus.

Pe chipul bătrânului se ducea o luptă, între rațiune și speranță.

— O să vină înapoi, i-a spus tata, cu blândețe. O să vezi.

— Așa e, a zis Chaim, legănând din cap, ca și cum încerca să se convingă singur. Apoi a ridicat ochii și s-a uitat la noi, parcă surprins de prezența noastră. Trebuie să plec. Trebuie să-mi anunț soția.

După cină, când a venit Darija, curioasă să afle cum a decurs întâlnirea, am rugat-o pe mama să îi spună că nu mă simt bine. Și chiar așa era. Întâlnirea îmi părea stranie acum, atât de pângărită de violențele petrecute, încât nici nu-mi mai aminteam cum fusese la început.

Tata, care n-a reușit să mănânce în seara aceea, a ieșit în oraș imediat ce a spălat vasele. Stăteam întinsă pe pat, cu ochii închiși, și conjugam verbe în

germană. *Ich habe Angst. Du hast Angst Er hat Angst. Wir haben Angst.*

Noi ne temem. *Wir haben Angst.*

Mama a intrat în dormitor și s-a așezat lângă mine.

— Crezi că e încă în viață? am zis.

Era singura întrebare pe care nimeni nu îndrăznea să o rostească cu voce tare.

— Of, Minusia, a spus mama. Imaginația asta a ta…

Îi tremurau mâinile, dar încerca să ascundă asta, prefăcându-se că șterge praful de pe noptieră. M-a răsucit ușor cu spatele la ea și a început să îmi perie părul, cu mișcări ample și line, așa cum făcea când eram mică.

∵

Din frânturile de informații care circulau printre membrii comunității, în rafale scurte și repezi, ca focurile de armă, am aflat că SS-ul arestase o sută cincizeci de oameni la Astoria, în acea după-amiază. Îi duseseră la comandament și interogaseră individual bărbații și femeile, snopindu-i în bătaie cu răngi de fier și bastoane de cauciuc. Au rupt mâini și degete și au cerut răscumpărări în valoare de câteva sute de mărci. Cei care nu aveau bani la ei au fost obligați să dea numele unor rude care puteau achita suma. Patruzeci și șase de persoane au fost ucise prin împușcare, cincizeci au fost eliberate, după ce au plătit răscumpărarea, iar restul au fost transportați la o închisoare din Radogoszcz.

Josek se numărase printre norocoși. Deși nu îl revăzusem din acea după-amiază, tata mi-a zis că s-a întors la familia lui. Ca și tata, Chaim avea atât clienți creștini, cât și evrei, astfel că reușise să tragă niște sfori, iar banii ajunseseră la comandamentul SS, în schimbul eliberării fiului său. De asemenea, a ținut să le spună tuturor că, dacă n-ar fi fost Minka Lewin, poate că lucrurile nu s-ar fi sfârșit cu bine.

În ultima vreme, mă tot gândisem la finaluri fericite, la discuția pe care o purtam cu Josek, cu doar câteva clipe înainte de Nefericitul Eveniment. La ticăloși și la eroi. La *upiórul* din povestea mea. Oare el îi teroriza pe ceilalți? Sau el era cel persecutat?

Într-o după-amiază, stăteam pe treptele care urcau la etajul al doilea al școlii, în timp ce ceilalți elevi erau la ora de religie. Deși ar fi trebuit să scriu un eseu, lucram la povestea mea. Tocmai începusem o scenă în care gloata furioasă bate la ușa Aniei. Creionul nu izbutea să țină pasul cu gândurile care mi se învolburau în minte. Îmi simțeam inima tremurând când îmi imaginam bătăile în ușă, trosnetul lemnului lovit de armele

localnicilor, pregătiți să o linșeze. Simțeam transpirația rece de pe spatele Aniei. Le auzeam accentul german prin ușa masivă a căsuței…

Dar accentul german pe care îl auzeam îi aparținea, de fapt, lui herr Bauer. S-a așezat lângă mine, pe trepte, aproape atingându-mă cu umărul. Mi s-a umflat limba de patru ori cât dimensiunea normală; oricât m-aș fi chinuit, n-aș fi putut să scot un cuvânt.

— Fräulein Lewin, a zis, am vrut să-ți dau personal vestea.

Vestea? Ce veste?

— Azi e ultima mea zi aici, a continuat. Mă întorc la Stuttgart.

— Aa… de ce? am îngăimat. Avem nevoie de dumneavoastră.

Mi-a zâmbit – zâmbetul lui atât de frumos.

— Se pare că și țara are nevoie de mine.

— Cine-o să ne mai predea?

A ridicat din umeri.

— Părintele Czerniski va prelua orele mele.

Părintele Czerniski era un bețivan și, probabil, singurul cuvânt pe care îl știa în germană era *Lager.* Nu era nevoie s-o spun cu voce tare, fiindcă herr Bauer gândea același lucru.

— Vei continua să înveți singură, mi-a spus, pătimaș. Vei excela ca și până acum. Apoi herr Bauer s-a uitat în ochii mei și, pentru prima oară de când ne cunoșteam, mi s-a adresat în poloneză: A fost o onoare și un privilegiu să îți fiu profesor.

După ce a coborât, m-am dus repede în toaleta fetelor și am izbucnit în lacrimi. Am plâns pentru herr Bauer, și pentru Josek, și pentru mine. Am plâns, pentru că nu mai puteam visa la herr Bauer, ceea ce însemna că trebuie să petrec mai mult timp în lumea reală. Am plâns, pentru că mi-am amintit primul sărut și am simțit un gol în stomac. Am plâns, pentru că lumea mea se transforma într-un ocean furios, iar eu mă înecam. M-am stropit cu apă pe față, dar aveam ochii încă roșii și umflați. La ora de matematică, când părintele Jarmyk m-a întrebat dacă mă simt rău, i-am spus că primisem niște vești triste, noaptea trecută, despre un verișor din Cracovia.

În perioada aceea, nimeni nu punea la îndoială un asemenea răspuns.

După-amiază, când am terminat cursurile și am pornit, ca de obicei, spre brutărie, am crezut că văd o nălucă. Pe trotuarul de vizavi, stătea Josek Szapiro, rezemat de un felinar. Am scos un geamăt și am fugit la el. Când m-am apropiat, i-am remarcat pielea galbenă și albăstruie din jurul ochilor,

toate nuanțele unei vânătăi mai vechi, și tăietura din mijlocul sprâncenei stângi, care începea să se închidă. Am dat să îl ating pe față, dar m-a prins de mână. Unul dintre degete îi era prins în ațele.

— Ușor, mi-a spus. Încă doare.

— Ce ți-au făcut?

M-a tras de mână.

— Nu aici, m-a avertizat, uitându-se în jur la trecătorii grăbiți.

Ne-am îndepărtat de școală, încă ținându-ne de mână. În ochii celorlalți, poate că păream un cuplu obișnuit. Dar îmi dădeam seama, după felul în care îmi strângea mâna – de parcă se afunda în nisipuri mișcătoare și trebuia să fie salvat – că lucrurile nu stăteau deloc așa.

L-am urmat orbește printr-o piață stradală, pe lângă tarabele negustorilor de pește și legume, până pe alee îngustă, dintre două clădiri. Când am alunecat pe resturile de varză, m-a prins și m-a tras lângă el. Îi simțeam căldura brațului în jurul taliei. Mă strângea ca o funie.

Nu s-a oprit până când n-am străbătut un adevărat labirint de străduțe și am ajuns la intrarea de serviciu a unei clădiri pe care nu o știam. Orice-ar fi avut Josek să-mi spună, speram doar să nu mă lase să găsesc singură drumul de întoarcere.

— Mi-am făcut atâtea griji pentru tine, a zis în cele din urmă. Nu știam dacă ai reușit să scapi.

— Sunt mai puternică decât crezi, am răspuns, ridicând mândră capul.

— În schimb, se pare *că eu nu* sunt atât de puternic pe cât credeam, a murmurat Josek. M-au bătut, Minka. Mi-au rupt degetul, ca să le spun cine e tata. Nu voiam să afle. Mi-era frică să nu îl aresteze, să nu îl tortureze și pe el. Dar, de fapt, voiau doar banii lui.

— De ce? am întrebat. Ce vină ai tu?

S-a uitat la mine.

— *Exist*, mi-a răspuns, cu blândețe.

Mi-am mușcat buza. Îmi venea să plâng, dar nu voiam să mă vadă Josek.

— Îmi pare nespus de rău că ai pățit asta.

— Vreau să-ți dau ceva. Familia mea pleacă la Sankt Petersburg săptămâna viitoare. Mama are o mătușă care locuiește acolo.

— Dar, am zis năucită, nedorindu-mi nimic mai mult decât să uit cuvintele pe care mi le spusese, cum rămâne cu slujba ta?

— Există ziare și în Rusia, a spus, cu un zâmbet stins. Poate că, într-o zi, o să citesc povestea *upiórului* tău într-unul din el. A băgat mâna în buzunar.

Situația se va înrăutăți tot mai mult aici. Tata are câteva cunoștințe de afaceri, care sunt dispuse să îl ajute. Mergem la Sankt Petersburg sub identități creștine.

M-am uitat imediat la fața lui. Dacă aveai acte de identitate creștine, puteai merge oriunde. Aveai așa-zisele documente care dovedeau că ești arian. Scăpai de restricții, de percheziții și de deportare.

Dacă Josek ar fi avut asemenea documente cu o săptămână în urmă, n-ar mai fi fost bătut de SS. În același timp, n-ar mai fi fost nici la cafeneaua Astoria.

— Tata vrea să fie sigur că nu se va repeta ce mi s-a întâmplat mie, a zis și a despăturit solemn documentul.

Atunci, am realizat că actul de identitate respectiv nu era pentru un băiat de vârsta lui, ci pentru o adolescentă.

— Mi-ai salvat viața. E rândul meu să te salvez pe tine.

M-am tras înapoi din fața hârtiei, de parcă amenința să izbucnească în flăcări.

— N-a avut suficienți bani pentru toată familia ta, mi-a explicat Josek. Dar tu… poți veni cu noi, Minka. Zicem că ești verișoara mea. Părinții mei o să aibă grijă de tine.

Am clătinat din cap.

— Cum aș putea vreodată să simt că fac parte din familia *ta,* știind că pe a mea am abandonat-o?

Josek a încuviințat înțelegător din cap.

— Eram sigur că o să spui asta. Totuși, ia documentul. Poate că, într-o zi, o să te răzgândești. Mi-a pus hârtia în mâna și mi-a strâns pumnul. Apoi m-a luat în brațe. Documentul era prins între noi, un obstacol ce ne despărțea, ca orice altă minciună. Ai grijă de tine, Minka, a spus și m-a sărutat din nou.

De data asta, i-am simțit gura presându-mi cu furie buzele, ca și când îmi transmitea ceva într-un idiom necunoscut.

∵

O oră mai târziu, mă aflam în dogoarea din brutăria tatei și savuram chifla pe care mi-o pregătea zilnic, cu un moț răsucit și umplutură de ciocolată și scorțișoară. Eram singuri; angajații veneau dis-de-dimineață și plecau la amiază. Stăteam cu picioarele încolăcite în jurul taburetului și îl priveam pe tata cum modelează pâini. Le-a pus la crescut între pliurile unui ștergar presărat cu făină, mângâindu-le suprafețele fine ca fundulețul de bebeluș. În sutien, colțurile actului de identitate creștin îmi zgâria pielea.

Îmi imaginam cum mă dezbrac, ca să mă pregătesc de culcare, și descopăr numele unei *goyishe* imprimat pe pieptul meu.

— Familia lui Josek pleacă, l-am informat pe tata.

Mâinile lui, veșnic în mișcare, au zăbovit câteva clipe deasupra aluatului.

— Când te-ai întâlnit cu el?

— Azi, după ore. A venit să-și ia la revedere.

Tata a legănat din cap și a mai modelat un boț de cocă în formă triunghiulară.

— O să plecăm și noi? am întrebat.

— Dacă plecăm, Minusia, cine-o să-i mai hrănească pe oameni?

— E mai important să fim noi la adăpost, mai ales acum, că Basia e însărcinată.

Pumnul tatei s-a prăvălit pe masa de lemn, ridicând un norișor de făină.

— Crezi că nu-mi pot proteja familia? s-a răstit. Crezi că nu-mi pasă?

— Nu, tată, am bâiguit.

A ieșit din spatele tejghelei și m-a apucat de umeri.

— Ascultă ce-ți spun. Familia e totul pentru mine. *Tu* ești totul pentru mine. Aș demola brutăria asta cu mâinile mele, dacă aș ști că în felul ăsta te apăr de primejdii.

Nu-l mai văzusem niciodată într-o asemenea stare. Tata, care era mereu atât de sigur pe el, mereu pus pe glume care să detensioneze și cea mai dificilă situație, abia era în stare să își păstreze calmul.

— Numele tău, Minka, e prescurtarea de la Wilhelmina. Știi ce semnifică? *Protecție neclintită.* Voi face întotdeauna tot ce îmi stă în putere ca să te protejez *pe tine.* M-a privit îndelung, apoi a oftat. Le păstram, ca să ți le dau de Hanuka, dar cred că e mai bine să-ți dau cadoul acum.

A dispărut în camera din spate, unde ținea registrele de stocuri de cereale, sare și unt. A revenit cu un sac de iută, legat la gură cu sfoară.

— *Freilichen Chanukah!* mi-a zis. Chiar dacă mai sunt câteva luni până atunci.

Cu degete nerăbdătoare, am desfăcut nodul. Din sac, a apărut o pereche de cizme negre, lucioase.

Erau noi-nouțe, ceea ce nu era de colea. Dar nu erau elegante, nu aveau vreo cusătură ori vreo formă care să facă o tânără să salte de bucurie.

— Mulțumesc, am spus, silindu-mă să zâmbesc, și l-am cuprins pe tata de gât.

— Sunt unicat. Nu mai există altele la fel. Vreau să-mi promiți că le porți tot timpul. Chiar și când dormi. Ne-am înțeles, Minka?

A luat una din cizme din poala mea, apoi a apucat cuțitul cu care porționase bucata imensă de cocă întinsă pe masă. A înfipt vârful într-o canelură a tocului, l-a răsucit și a desprins talpa. La început, n-am înțeles de ce îmi distruge cadoul; apoi am observat câteva monede de aur, ascunse într-un compartiment secret. O avere.

— Nimeni nu știe de ele, mi-a zis. În afară de noi doi.

Mi-am amintit de mâna ruptă a lui Josek, de soldații SS care voiau să stoarcă bani de la el. Aceasta era polița de asigurare a tatei.

M-a învățat cum să desfac ambele tocuri, după care le-a pus la loc și le-a lovit de câteva ori de tejghea, ca să le prindă bine.

— Gata, n-au pățit nimic, a spus și mi-a înapoiat cizmele. N-am glumit când ți-am zis să le porți tot timpul. În fiecare zi. Vară și iarnă. Și când te duci la piață, și când te duci la petreceri. Ține minte, Minka: vreau să te văd cu ele în picioare la înmormântarea mea, a adăugat, rânjind.

Am zâmbit și eu, ușurată să revenim la atmosfera obișnuită.

— Cred că ar fi un pic cam complicat pentru tine, am zis.

A râs, râsul acela hohotitor, din toată inima, care îmi venea mereu în minte când mă gândeam la tata. Cu cizmele cele noi în poală, m-am gândit la secretul pe care îl împărtășeam și la cel pe care îl țineam ascuns. Nu i-am spus niciodată tatei despre actele de identitate creștine; nici atunci, nici altă dată. Poate pentru că știam că m-ar fi obligat să le folosesc.

După ce am terminat chifla, m-am uitat la puloverul albastru pe care îl purtam. Pe un umăr, aveam o pată de făină, lăsată de mâinile lui. Am încercat să mă scutur, dar degeaba. Orice-aș fi făcut, vedeam încă urma acelor degete albe, precum avertismentul unei fantome.

∵

În noiembrie, au intervenit schimbări. Într-o zi, tata a venit acasă cu niște stele galbene, pe care trebuia să le purtăm tot timpul pe haine. Łódź, orașul nostru, a fost redenumit Litzmannstadt de către soldații germani care îl cotropiseră. Tot mai multe familii de evrei se mutau în Orașul Vechi, sau Bałuty, unii de bunăvoie, alții, siliți de autoritățile care hotărâseră ca apartamentele și casele pe care le ocupaseră de ani buni să revină etnicilor germani. Nu mai aveam voie să circulăm pe anumite străzi, astfel că trebuia s-o luăm pe rute alternative sau pe poduri. Nu ne era permis să folosim mijloacele de transport în comun și să ieșim din case după lăsarea

întunericului. Sarcina surorii mele era tot mai vizibilă. Darija a ieșit la câteva întâlniri cu un băiat pe nume Dawid și i s-a năzărit deodată că e expertă în povești de dragoste.

— Dacă nu-ți place ce scriu, i-am zis, nu mai citi.

— Nu e vorba că nu-mi place. Încerc doar să te ajut, pentru mai mult realism.

În viziunea Darijei, realismul însemna să rememoreze momentele pasionale trăite alături de Dawid, astfel încât eroina mea, Ania, să aibă parte de un sărut la fel de romantic. Dacă mă luam după spusele ei, Dawid era o combinație între Michael Goldstein, actorul din *Câmpuri verzi*, și Mesia.

— Ai primit vreo veste de la Josek? m-a întrebat.

Nu avea intenția de a fi răutăcioasă, dar sigur își dădea seama că sunt șanse infime să primesc vreo scrisoare. Poșta nu mai sosea cu regularitate. Îmi plăcea să cred că Josek îmi scrie des, poate chiar de două-trei ori pe zi, dar misivele lui zac într-un oficiu poștal.

— Bănuiesc că e foarte ocupat, a zis ea, când m-a văzut că scutur din cap.

Eram la studioul unde Darija lua lecții de balet, de trei ori pe săptămână. Era o dansatoare bună – cel puțin la fel de talentată pe cât eram eu la scris. Înainte, visa să ajungă la o companie de balet, dar, acum, nimeni nu își mai făcea planuri de viitor. Am privit-o cum își punea jacheta, cu steaua galbenă prinsă pe partea din față a umărului și pe spate, și își înfășoară fularul la gât.

— Chestia pe care ai scris-o despre băutul sângelui de *upiór* e invenția ta? m-a întrebat.

— Am auzit-o la bunica, am spus, clătinând din cap.

Darija s-a cutremurat.

— Ce macabru!

— În sensul bun sau în sensul rău?

M-a prins de braț.

— În sensul bun, a spus. Genul de poveste macabră pe care oamenii vor s-o citească.

Am zâmbit. Asta era Darija pe care o știam, Darija de care îmi era dor, pentru că, în general, era prea ocupată să se gudure pe lângă noul ei iubit.

— Nu vrei să dormi la mine diseară? i-am propus când ieșeam din clădire, deși știam că are, probabil, întâlnire cu Dawid.

Când am ieșit în stradă, tocmai trecea un grup de soldați. Am lăsat amândouă capetele în pământ instinctiv. După ce au trecut, am simțit un

junghi rece în stomac. Mi se întâmpla atât de frecvent, încât nici nu-i mai dădeam atenție.

Brusc, s-a stârnit agitație pe stradă; în depărtare, răsunau țipete.

— Ce s-a întâmplat? am întrebat, dar Darija pornise deja în direcția strigătelor.

Într-una din piețe, trei bărbați atârnau spânzurați, pe un eșafod atât de nou, încât scândurile din care era construit emanau încă miros de sevă. Se strânseseră câțiva oameni; în față, plângea o femeie și se zbătea să ajungă la unul dintre morți, dar soldații nu o lăsau.

— Ce-au făcut? a întrebat Darija.

— I-au criticat public pe nemți, i-a răspuns o femeie în vârstă.

Soldații au dat iama în mulțime, îndemnând lumea să plece acasă.

Darija a dispărut de lângă mine. Am auzit-o strigându-mă, dar mi-am croit drum printre oameni, până când am ajuns la marginea eșafodului. Soldații nici nu m-au băgat în seamă; erau prea ocupați să le gonească pe rudele decedaților.

Era prima oară când vedeam un mort atât de aproape. La înmormântarea bunicii, eram prea mică și nu-mi amintesc decât sicriul. Bărbatul care se legăna ca o frunză în ștreang părea mai degrabă adormit. Avea gâtul îndoit într-un unghi nefiresc și ochii închiși. Vârful limbii îi ieșea din gură. Pe pantaloni, se observa o pată neagră; probabil făcuse pe el. Înainte sau după? m-am întrebat.

M-am gândit la sângele și la măruntaiele din povestea mea, la *upiórul* care devora inima victimei sale, și am înțeles că toate astea nu au nicio însemnătate. Nu măcelul era cel care te șoca. Ci faptul că, acum un minut, bărbatul acela era viu, iar, acum, nu mai era.

După-amiază, când am trecut cu tata prin dreptul eșafodului, a încercat să-mi distragă atenția cu discuții despre vecinii noștri, despre brutărie, despre vreme, ca și când n-aș fi observat siluetele țepene ale oamenilor din spatele meu.

În seara aceea, părinții mei s-au certat. Mama spunea că n-ar trebui să mai umblu prin oraș. Tata spunea că e imposibil; cum altfel să mă mai duc la școală? Am adormit pe țipetele lor și am avut un coșmar. Eram împreună cu Darija lângă eșafod, dar, de data asta, când m-am apropiat, și cadavrul s-a rotit spre mine, i-am recunoscut fața. Era fața lui Josek.

A doua zi dimineață, am dat fuga acasă la Darija. Când am intrat, am rămas trăsnită – în casa care, de obicei, strălucea de curățenie, era o

debandadă de nedescris.

— A venit vremea, mi-a zis mama Darijei. Ne mutăm în Orașul Vechi, ca să fim mai în siguranță.

Îmi venea greu să cred că erai mai în siguranță în Orașul Vechi. Nu aveai cum să fii în siguranță până când englezii nu câștigau războiul. În fond, nu pierduseră niciodată unul, așa că era doar o chestiune de timp până când aveau să îi învingă pe Hitler și al Treilea Reich.

— E foarte supărată, mi-a spus mama Darijei. Poate reușești tu s-o mai înveselești.

Din camera Darijei se auzeau acordurile *Frumoasei din pădurea adormită* de Ceaikovski. Când am intrat, am văzut covorul strâns sul, cum făcea de multe ori când dansa. De data asta însă, nu dansa. Stătea turcește pe jos și plângea.

Mi-am dres glasul.

— Am nevoie de ajutorul tău, am spus. M-am blocat la pagina cincizeci și șase.

Darija nici măcar nu a ridicat privirea spre mine.

— E capitolul unde Ania merge acasă la Aleksander, am zis, născocind lucruri pe măsură ce vorbeam. Trebuie s-o supere ceva, dar nu știu ce. Inițial, m-am gândit să-l găsească pe Aleksander cu altă femeie, dar nu mă încântă ideea.

Nu credeam că mă ascultă, dar a oftat brusc.

— Citește-mi ce-ai scris.

M-am conformat. Deși pagina era albă, am țesut cuvânt după cuvânt, precum pânza unui păianjen, creând o existență imaginară. Doar de-asta citim beletristică, nu? Ca să ne reamintim că, oricât am suferi, nu suntem singurii care au parte de asta.

— Moarte, a spus Darija, după ce am terminat, iar ultima frază plana deasupra noastră ca o stâncă amenințătoare. Trebuie să asiste la moartea cuiva.

— De ce?

— Ce altceva ar speria-o mai tare? a întrebat Darija și mi-am dat seama că nu se mai referă la povestea mea.

Am scos creionul din buzunar și am început să notez.

— Moartea, am repetat și m-am uitat zâmbind la prietena mea cea mai bună. Nu știu ce m-aș face fără tine.

În clipa aceea, am realizat că nu puteam spune ceva mai nepotrivit. Darija a izbucnit în plâns.

— Nu vreau să plec.

M-am așezat lângă ea și am strâns-o în brațe.

— Nici eu nu vreau să pleci, am spus.

— N-o să-l mai văd pe Dawid, a suspinat ea. Nici pe tine.

Era atât de tristă, încât nu puteam să fiu nici măcar geloasă pentru că mă pusese pe locul al doilea.

— Te muți în capătul celălalt al orașului, nu în Siberia.

Dar știam că asta nu înseamnă nimic. În fiecare zi, apărea un zid nou, un gard sau un drum ocolitor. În fiecare zi, zona-tampon dintre nemții din oraș și evrei se extindea tot mai mult. Până la urmă, aveau să ne împingă pe toți spre Orașul Vechi, cum se întâmpla cu familia Darijei, sau să ne alunge definitiv din Łódź.

— Nu așa trebuia să fie, a zis Darija. Trebuia să mergem la facultate și pe urmă să ne mutăm la Londra.

— Poate că o vom face, la un moment dat.

— Sau poate vom fi spânzurate, cum au pățit oamenii ăia.

— Nu vorbi așa, Darija!

— Nu-mi spune că nu ți-a trecut prin gând, mi-a reproșat, și pe bună dreptate.

De ce îi executaseră taman pe ei, când toată lumea îi vorbea de rău pe nemți? Fuseseră mai vehemenți decât noi, ceilalți? Sau îi aleseseră la întâmplare, doar ca să dea o pildă?

Pe patul Darijei, se aflau două cutii, un ghem de sfoară și un cuțit. Am luat cuțitul și m-am crestat în palmă.

— Prietene pe vecie, am jurat și i-am întins cuțitul.

Fără să stea pe gânduri, s-a tăiat în palmă.

— Prietene pe vecie, a repetat.

Ne-am lipit palmele și am pecetluit promisiunea cu sânge. Deși știam, de la orele de biologie din *Gymnasium*, că e imposibil, îmi plăcea ideea ca sângele Darijei să curgă prin venele mele. În felul acesta, îmi era mai ușor să cred că păstrez în mine o parte din ea.

Două zile mai târziu, familia Darijei s-a alăturat lungului șir de familii evreiești care se îndreptau spre Bałuty, încărcați cu cât mai multe obiecte de valoare. În aceeași zi, familiile spânzuraților au primit, în sfârșit, aprobarea de a-și cobori morții din ștreang. Era evident o insultă, căci, în religia

noastră, înmormântarea trebuia să aibă loc cât mai repede. În intervalul acela de patruzeci și opt de ore, am trecut de șase ori prin dreptul eșafodului – în drum spre brutărie, spre casa Darijei ori spre școală. După primele două dăți, nici nu le-am mai băgat de seamă prezența. Era ca și cum moartea făcea parte din peisaj.

∵

Nepotul meu, Majer Kaminski, era un *shayna punim.* În martie 1940, avea șase săptămâni și zâmbea deja dacă îi zâmbeai și își susținea singur greutatea capului. Avea ochi albaștri, părul negru tăciune și un rânjet știrb care, potrivit spuselor tatei, ar fi topit până și inima de gheață a lui Hitler.

Era cel mai adorat copil din lume: de Basia și Rubin care îl sorbeau din ochi, ori de câte ori treceau pe lângă pătuțul lui; de tata, care îl învăța deja rețete de pâine; și de mine, care îi inventam tot felul de cântecele de leagăn. Mama era singura mai reținută. E drept că se lăuda peste tot cu nepotul ei și gângurea la el, când veneau în vizită Basia și Rubin, dar rareori îl ținea în brațe pe Majer. De câte ori i-l întindea Basia, găsea un pretext să îl lase jos, ori ni-l pasa mie sau tatei.

Comportamentul ei era de neînțeles. Își dorise dintotdeauna un nepot, iar acum, că avea unul, nu suporta nici măcar să-l țină în brațe?

Mama păstra mereu cea mai bună mâncare pentru seara de vineri, fiindcă atunci veneau Basia și Rubin să ia cina de Sabat cu noi. În general, aveam în farfurie cartofi și legume rădăcinoase, dar, printr-o minune, în seara asta, mama reușise să cumpere carne de pui – aliment pe care nu-l mai văzuserăm de șase luni, de când ne ocupase Germania țara. Existau piețe negre în tot orașul, unde puteai face rost de aproape orice, dacă aveai suficienți bani. Întrebarea era ce dăduse în schimbul acestui ospăț?

Dar îmi lăsa gura apă în asemenea hal, încât mai că nu îmi păsa. M-am jucat cu lumânarea în timpul rugăciunii, cu vinul, în timpul Kiddush-ului, cu *challah*-ul gustos al tatei, în timpul Hamotzi-ului, până când, în sfârșit, ne-am așezat la masă să mâncăm.

— Hana, a oftat tata, după ce a luat prima îmbucătură de pui, ești o minune.

La început, n-a vorbit nimeni, fiindcă eram prea ocupați să ne înfruptăm din mâncarea delicioasă. La un moment dat, Rubin a curmat liniștea.

— Îl știți pe Herschel Berkowicz, care lucrează cu mine? Săptămâna trecută, a primit ordin să evacueze locuința.

— Și a plecat? a întrebat mama.

— Nu…

— Și? a zis tata, uitând să ducă furculița la gură.

Rubin a ridicat din umeri.

— Deocamdată, nu s-a întâmplat nimic.

— Vezi, Hana? Am avut dreptate. Am întotdeauna dreptate. Dacă refuzi să te muți nu înseamnă că se prăbușește cerul pe tine. Nu se întâmplă nimic.

Pe 8 februarie, comisarul-șef al Poliției afișase străzile pe care aveau voie să locuiască evrei și un calendar cu datele stabilite pentru mutarea celorlalți. Cu toate că, de pe acum, oricine cunoștea măcar o familie care se mutase în est, în Rusia, sau în zona rezervată evreilor, unii – ca tata – refuzau să plece.

— Ce pot să ne facă? a zis, ridicând din umeri. Să ne dea pe *toți* afară? S-a șters la gură cu șervetul. Gata, n-am chef să stricăm o masă atât de minunată cu discuții politice. Minka, povestește-i și lui Rubin ce mi-ai zis mie despre iperită.

Aflasem despre această substanță la ora de chimie. Iperita avea efect deoarece conținea clor, care avea o structură atomică atât de densă, încât absorbea electronii din orice obiect cu care intra în contact. Inclusiv din plămânii umani. Îți dezintegra efectiv celulele din corp.

— Halal discuție de purtat la masă! a oftat mama, apoi s-a întors către Basia, care îl legăna pe Majer pe brațul stâng. Cum stă cu somnul îngerașul meu? A început să doarmă toată noaptea?

Deodată, s-au auzit bătăi în ușă.

— Aștepți pe cineva? a întrebat mama, uitându-se la tata.

Nu a apucat să deschidă, căci ușa s-a trântit de perete și, în sufragerie, au dat buzna trei soldați.

— Afară! a zis unul dintre ofițeri, în germană. Aveți cinci minute să plecați!

— Minka! a strigat mama. Ce vor de la noi?

I-am tradus, cu inima cât un purice în piept. Basia se ghemuise într-un colț, încercând să ascundă copilul. Erau soldați ai Wehrmachtului. Unul dintre ei a dărâmat cristalul de pe servanta din lemn de stejar a bunicii, care s-a făcut zob pe podea. Altul a răsturnat masa, cu toată mâncarea pe ea și lumânările aprinse. Rubin a stins flăcările cu piciorul, ca să nu ia foc ceva.

— Mișcați-vă! a urlat ofițerul. Ce mai așteptați?

Tata, curajosul și puternicul meu tată, s-a făcut mic și și-a pus mâinile peste cap.

— Afară în cinci minute. Altfel, venim înapoi și vă împușcăm, a amenințat ofițerul, apoi a ieșit din casă, urmat de tovarășii săi.

Nu le-am tradus partea asta.

Mama s-a dezmeticit prima.

— Abram, ia argintăria maică-tii din servantă. Minka, ia niște fețe de pernă și apucă-te să aduni obiectele de valoare. Basia, Rubin, cât vă ia să ajungeți acasă și să vă faceți bagajul? Mă ocup eu de copil, până vă întoarceți.

Era deșteptarea de care aveam nevoie. Tata a început să scotocească prin sertarele servantei, apoi să mute cărțile de pe etajere, să cotrobăie prin borcanele din bucătărie, adunând bani de existența cărora nici măcar nu știam. Mama l-a așezat pe Majer în coșuleț, cu toate că plângea, și a început să strângă paltoane și fulare, căciuli și mănuși, haine groase. M-am dus fuga în dormitorul părinților mei, am luat bijuteriile mamei și tefilinul și tallitul tatei. Am intrat în camera mea și m-am uitat în jur. Ce iei la tine, dacă trebuie să-ți faci bagajul în câteva minute? Mi-am luat cea mai nouă rochie și jacheta asortată, cea pe care o purtasem toamna trecută, de Yamim Noraim. Am luat lenjerie de schimb și periuța de dinți. Mi-am luat caietul, firește, și un mănunchi de creioane și stilouri. Am luat volumul *Jurnalul unei tinere rătăcite* de Margarete Böhme, în original în limba germană – roman pe care îl găsisem la un anticariat și îl țineam ascuns de părinți, din cauza subiectului mai deocheat. Am luat un test pe care herr Bauer scrisese „Elevă excepțională”, în limba germană.

Am luat actele de identitate creștine, pe care mi le dăduse Josek, și le-am băgat în cizmele pe care îi promisesem tatei că le voi purta mereu.

Am găsit-o pe mama în mijlocul sufrageriei, înconjurată de cioburi. Îl ținea pe Majer în brațe și îi șoptea: „M-am rugat să fii fată”.

— Mamă? am murmurat.

Când s-a uitat la mine, am văzut că plânge.

— Doamna Szymanski ar fi crescut o fetiță ca pe copilul ei.

Mintea îmi era încețoșată. Voia să-l dea pe Majer, pe Majer *al nostru*, să fie crescut de altcineva decât Basia și Rubin? De-asta acceptase să aibă grijă de copil, cât își strângeau ei bagajele? Da, am realizat, într-un moment de dureroasă luciditate – pentru că era singura cale de a-l proteja. Din același motiv, numeroase familii își trimiseseră copiii în Anglia sau în America. Din același motiv, părinții lui Josek se oferiseră să mă ia cu ei la Sankt Petersburg. Ca să supraviețuiești, trebuie să faci sacrificii.

M-am uitat la feţişoara lui Majer, la mânuţele lui tremurătoare.

— Atunci, du-i-l acum, am zis. Nu-i spun Basiei.

A clătinat cu amărăciune din cap.

— E băiat, Minka.

Am clipit nedumerită câteva clipe, apoi am înţeles la ce se referă. Majer era circumcis. Dacă soţii Szymanski declarau autorităţilor că fata lor e creştină, nu exista posibilitatea de a fi dovedit contrariul. În cazul unui băiat însă, nu trebuia decât să-i scoţi scutecul.

Am înţeles, totodată, de ce nu voia mama să-şi dezmierde nepotul, în adâncul sufletului ei, ştia că e mai bine să nu se ataşeze de el, în eventualitatea în care îl pierdea.

A apărut şi tata, cu un rucsac în spate şi cu câte o faţă de pernă burduşită în fiecare mână.

— Trebuie să plecăm, a zis, dar mama nu se clintea.

Răsunau ţipete, pe măsură ce soldaţii dădeau buzna în apartamentele vecinilor noştri. Mama a tresărit.

— Mai bine o aşteptăm jos pe Basia, am sugerat.

Abia atunci am remarcat că îi lipseşte ceasul de la mână. Bănuiam că îl dăduse în schimbul puiului – puiul care zăcea acum, neterminat, pe podeaua sufrageriei; ospăţul pe care îl pregătise, ca să dea familiei sale iluzia că totul se va sfârşi cu bine.

— Hai să mergem, mamă, am zis, cu blândeţe.

A fost prima oară când îmi amintesc că m-am comportat ca un adult, când eu am luat-o de mână pe mama, şi nu invers.

∵

Tata avea un văr în Bałuty, ceea ce era un mare noroc. Persoanele evacuate, care nu cunoşteau pe nimeni, primeau o cameră de la autorităţi. În cazul ghetoului evreiesc, autorităţile erau reprezentate de *Judenrat,* for condus de un bărbat – Chaim Rumkowski, preşedintele, cel mai bătrân dintre evrei. Mama nu îi avusese niciodată la inimă pe verişorii tatei; erau săraci şi proveneau din clasele inferioare, motiv pentru care îi era ruşine cu ei. Când au venit la noi acasă, la nunta surorii mele, verişoara mea, Rivka, ridica toate obiectele în lumină, de parcă le evalua, şi spunea: *Cât crezi că ai lua pe asta?* Mama tunase şi fulgerase şi-l pusese pe tata să jure că nu va mai trebui să suporte prezenţa lor în propria casă. Ce ironie, deci, să ajungem la uşa lor, ca nişte cerşetori; să-mi văd mama cum tace mâlc, fiindcă eram la mila lor.

În cei patru kilometri pătrați pe care nemții îi decretaseră ca fiind cartierul evreiesc, trăiau 160.000 de suflete. Într-un apartament pentru o familie, se înghesuiau patru sau chiar cinci familii. Jumătate din aceste locuințe aveau toaletă. Noi eram într-una din acestea, iar pentru asta, mulțumeam Cerului în fiecare zi.

Ghetoul era împrejmuit cu un gard din lemn și sârmă ghimpată. La o lună după sosirea noastră, a fost complet izolat de restul orașului. Existau *Fabriken*, fabrici – unele funcționau în depozite, dar majoritatea, în dormitoarele și în subsolurile caselor – unde lucrau oamenii și produceau încălțăminte, uniforme, mănuși, textile, blănuri. Fusese ideea președintelui Rumkowski să devenim indispensabili germanilor – un grup de muncitori atât de utili, încât să-și dea seama că au neapărată nevoie de noi. În schimbul contribuției noastre la efortul de război, ne dădeau alimente.

Tata și-a găsit un post de brutar. Mordechai Lajzerowicz era șeful brutăriilor din ghetou și răspundea în fața președintelui Rumkowski. Uneori, nu primeau făină și cereale și nu aveau suficiente ingrediente ca să facă pâine. Tata nu angaja brutarii pe care îi dorea, aceștia fiind desemnați de Rumkowski. Difuzoarele, care urlau toată ziua în limba germană, îi anunțau pe cei care doreau să muncească să se adune în fiecare dimineață, urmând să fie repartizați la cutare sau cutare *Fabrik.* Mama, care nu mai lucrase de când eram mică, s-a angajat cusătoreasă la o blănărie. Până atunci, habar nu avusesem că știe să coasă, căci ne duceam mereu hainele la croitor. În doar câteva săptămâni, mama a făcut bătături la degete de la ace și a început să-și piardă vederea din cauza luminii slabe din atelier. Împărțeam alimentele pe care le primea drept plată cu Basia și Rubin, pentru că Basia trebuia să stea acasă cu bebelușul.

Exceptând faptul că mă înghesuiam cu mama și tata într-o cămăruță, viața în ghetou nu mă deranja din cale-afară. Aveam mai mult timp să mă ocup de povestea mea. Eram din nou colegă de școală cu Darija, cel puțin, la început, până când ne-au închis toate școlile. După-amiaza, mergeam la apartamentul pe care îl împărțea cu alte două familii, dintre care niciuna nu avea copii, și jucam cărți. De multe ori, din cauză că se dădea stingerea, rămâneam la Darija peste noapte. Uneori, aveai senzația că trăiești într-o colivie, dar, la cincisprezece ani, era o colivie minunată. Eram înconjurată de prieteni și de familie. Mă simțeam în siguranță. Îmi imaginam că, dacă stau în banca mea, voi fi protejată.

Spre finalul verii, când nu mai găseai un colț de pâine în ghetou, fiindcă nu veniseră transporturile de făină, tata a început să intre în panică – considera că e de datoria lui să își hrănească vecinii. Mii de oameni mărșăluiau pe străzi, iar tata trăgea obloanele prăvăliei și se ascundea în spatele lor, de teamă să nu fie linșat de gloata furioasă. *Ne e foame!* răsunau strigătele lor, crescând în aerul torid precum aluatul. Poliția germană trăgea focuri în aer, ca să împrăștie mulțimea.

Împușcăturile deveneau tot mai frecvente, căci tot mai mulți oameni erau trimiși în ghetou, dar granițele lui rămâneau neschimbate. Unde era să încăpem cu toții? Ce să mâncăm? Deși, către iarnă, se ajunsese la o raționalizare generală, alimentele nu erau niciodată suficiente. O dată la două săptămâni, fiecare primea câte 100 g de cartofi, 350 g de sfeclă, 300 g de făină de secară, 60 g de mazăre, 100 g de fulgi de secară, 150 g de zahăr, 200 g de marmeladă, 150 g de unt, și 2.500 g de pâine de secară. Pentru că lucra la brutărie, tata primea zilnic o porție suplimentară de pâine, pe care o păstra mereu pentru mine.

Bineînțeles că nu îmi mai putea face chifla mea specială.

Iarna, brutăria s-a închis din nou. De data asta, nu din lipsă de făină, ci din lipsă de combustibil. Trimiseseră foarte puțin cărbune în ghetou, iar lemn, nici pomeneală. Împreună cu vărul lui și cu Rubin, tata s-a apucat să dezmembreze garduri și clădiri părăsite și au luat lemnul, ca să avem ce pune pe foc. Într-o dimineață, am găsit-o pe verișoara mea, Rivka, smulgând scândurile din podeaua cămării.

— Ce nevoie ai de dușumea în cămară? a zis când a văzut că mă uit mirată la ea.

Dar, în ciuda acestor măsuri extreme, oamenii tot înghețau noaptea în locuințe. *Chronicle*, gazeta care relata toate evenimentele din ghetou, anunța alte și alte decese în fiecare zi.

Deodată, nu mă mai simțeam protejată acolo.

Într-o după-amiază, mergeam cu Darija acasă la ea, după ore. Era ger, iar vântul care bătea dinspre nord intensifica senzația de frig. Mergeam braț la braț, cuibărite una în alta. Am traversat podul în dreptul străzii Zgierska, pe care evreii nu mai aveau voie să circule. Trecea un troleibuz, iar pe scara acestuia stătea o femeie îmbrăcată cu o haină lungă, de blană și ciorapi de mătase.

— Cât de nebun să fii să porți ciorapi de mătase pe frigul ăsta? am murmurat, recunoscătoare pentru cele două perechi de ciorapi de lână pe

care le aveam pe mine.

Când fuseserăm alungați din casă, în graba de a-mi face bagajul, luasem numai prostii, precum rochii de seară și creioane colorate, dar părinții mei avuseseră înțelepciunea de a împacheta paltoanele și puloverele. Spre deosebire de alții, noi aveam măcar haine groase pentru vremea aceea cruntă.

Darija nu mi-a răspuns. Am văzut-o cum se uită lung după femeia din troleibuz.

— Și eu aș purta, a zis, dacă aș avea. Doar așa, ca să mă simt bine.

Am strâns-o de braț.

— Într-o zi, o să purtăm și noi dresuri de mătase.

Apartamentul Darijei era pustiu; toată lumea era la serviciu.

— Înghețți aici, a zis, frecându-și mâinile.

Am rămas amândouă cu paltoanele pe noi.

— Da, am spus. Nici nu-mi mai simt degetele de la picioare.

— Am o idee cum să ne încălzim.

Și-a aruncat ghiozdanul pe jos și a pornit patefonul. A început să danseze, mai întâi lent, ca să țin pasul cu ea. Râdeam în hohote de strădaniile mele; după ce că eram împiedicată din fire, voiam să mai fiu și grațioasă, înfofolită în palton și în nu știu câte pulovere? Imposibil. Până la urmă, m-am prăvălit pe podea.

— Te las pe tine să dansezi, i-am zis Darijei.

Totuși, planul ei dăduse roade. Gâfâiam de oboseală și îmi simțeam obrajii aprinși și fierbinți. Am scos caietul și m-am apucat să recitesc paginile pe care le scrisesem cu o seară înainte.

Acțiunea cărții luase o turnură neașteptată, după mutarea în ghetou. Sătucul idilic se transformase, deodată, într-un loc mai sinistru – o închisoare. Nu mai distingeam între personajele pozitive și cele negative; din cauza atmosferei dezolante în care era amplasată povestea, granița dintre bine și rău se estompase. Cele mai detaliate pasaje descriau mirosul de pâine din brutăria tatălui Aniei. Uneori, când scriam despre o felie de pâine proaspătă, unsă cu unt, îmi lăsa gura apă. N-aveam cum să fac rost de mâncare, iar, de câteva luni, mă hrăneam doar cu supă chioară – dar îmi puteam imagina atât de clar toate lucrurile la care pofteam, încât să îmi chiorăie mațele.

Celălalt aspect despre care puteam scrie acum era sângele. Mi se urâse de cât văzusem. În cele câteva luni de când mă aflam acolo, văzusem trei

oameni împușcați de nemți. Unul stătea prea aproape de gardul ghetoului și l-a împușcat un soldat. Celelalte victime erau două femei care se certau pe o pâine. Ofițerul care s-a dus să le despartă le-a împușcat pe amândouă, a luat pâinea și a aruncat-o într-o băltoacă.

Aflasem lucruri noi despre sânge: avea o culoare mai intensă decât credeam, un rubiniu-închis, iar, când se usca, devenea vâscos și negru.

Mirosea a zahăr și a metal.

Nu puteai să scoți petele de sânge de pe haine.

Și, tot acum, am înțeles că atât eu, cât și personajele mele eram animate de același țel. Fie că tânjeam după putere, răzbunare sau iubire – toate acestea erau doar manifestări diferite ale foamei. Cu cât era mai mare golul dinăuntrul tău, cu atât erai mai disperat să îl umpli.

În timp ce scriam, Darija își vedea de dans. Se învârtea, își răsucea capul în ultima clipă, într-un cerc de *chaîne*-uri și *piqué*-uri. Aveam senzația că o să dea gaură în podea cu vârfurile degetelor. Se mișca cu o viteză amețitoare, așa că am lăsat jos caietul și am început să aplaud, în momentul acela, l-am observat pe polițistul care trăgea cu ochiul pe fereastră.

— Darija! am zis în șoaptă, ascunzând caietul sub pulover.

Am făcut semn din cap înspre fereastră, și Darija a făcut ochii mari.

— Ce facem? a întrebat.

În ghetou, activau două forțe de ordine – una alcătuită din evrei, care purtau pe haine Steaua lui David, ca noi, și cealaltă, poliția germană. Deși ambele aplicau legea, ceea ce era dificil, pentru că legile se schimbau zilnic, existau diferențe substanțiale între ele. Când treceau pe lângă poliția germană, fetele lăsau capul în pământ, iar băieții își scoteau pălăriile. În afară de asta, nu prea aveam tangență cu ei.

— Poate pleacă, am zis, ferindu-mă să mă uit la el.

Dar neamțul a bătut în geam și a făcut semn spre ușă.

Am deschis-o, cu inima bătându-mi atât de tare, încât eram sigură că o poate auzi.

Era un ofițer tânăr și zvelt, ca herr Bauer, și, dacă n-ar fi purtat uniforma închisă la culoare, de care ajunsese să-mi fie groază, cred că eu și Darija am fi chicotit pe înfundate la vederea unui băiat atât de frumușel.

— Ce faceți aici? a întrebat.

— Prietena mea e dansatoare, i-am răspuns în germană.

A ridicat din sprâncene, mirat că îi știu limba.

— Asta am văzut și eu.

Nu știam dacă se dăduse o nouă lege prin care era interzis dansul în ghetou. Sau dacă Darija îl deranjase fără să vrea, pentru că dăduse muzica prea tare, sau dacă, pur și simplu, ofițerul nu suporta baletul. Sau dacă avea chef să rănească pe cineva. Văzusem soldați care loveau cu piciorul bătrânii de pe stradă, doar pentru că își permiteau să facă asta. În momentul acela, regretam nespus că nu-l am pe tata alături, care era mereu pregătit cu un zâmbet și chifle proaspete, ca să îi îmbuneze pe soldații care intrau în brutărie, chitiți să ne interogheze.

Când am văzut că ofițerul bagă mâna în buzunar, am țipat. Am luat-o în brațe pe Darija și ne-am trântit amândouă la podea. Eram convinsă că scoate arma și că o să mor.

Fără să fi apucat să mă îndrăgostesc măcar o dată, fără să îmi fi terminat cartea sau să fi mers la facultate, ori să îmi țin copiii în brațe.

Dar nu a urmat nicio împușcătură. Soldatul a tușit ușor, ca să își dreagă vocea. Când am îndrăznit să ridic ochii spre el, am observat că ține în mână o carte de vizită. Pe cartonul micuț, crem, stătea scris: ERICH SCHÄFER, STUTTGART BALLET.

— Am lucrat ca director artistic acolo, înainte de ocupație, a spus. Dacă prietena ta dorește să îi dau niște sfaturi, îi stau cu plăcere la dispoziție.

A făcut o plecăciune scurtă și a plecat, închizând ușa după el.

Darija, care nu știa o iotă de germană, mi-a luat cartea de vizită din mână.

— Ce voia de la mine?

— Să-ți ofere lecții de balet.

— Râzi de mine! a exclamat, cu ochi mari.

— Nu. A lucrat la Baletul din Stuttgart.

Darija a sărit în picioare și a făcut câteva piruete în jurul camerei, cu un zâmbet atât de larg pe față, încât m-am molipsit și eu de bucuria ei. O secundă mai târziu însă, ochii i s-au întunecat de furie, la fel de repede pe cât i se înveseliseră.

— Deci, sunt suficient de bună cât să primesc lecții de balet, dar nu suficient cât să circul pe strada Zgierska? A rupt cartea de vizită în două și a aruncat-o în sobă. Măcar avem ce arde, a zis.

⁘

Privind retrospectiv, mă surprinde că Majer, nepoțelul meu, nu s-a îmbolnăvit mai devreme. Cum sora mea și Rubin locuiau într-un apartament minuscul, laolaltă cu alte șase cupluri, era inevitabil ca cineva să nu tușească, să nu strănute ori să nu facă febră. Cu toate astea, Majer se

dovedise un copil rezistent și adaptabil, fericit să fie plimbat în brațe de Basia și, când a mai crescut, să meargă la creșă, în orele când mama lui lucra la fabrica de textile. În săptămâna aceea însă, Basia venise disperată la mama. Majer tușea și avea febră. Cu o noapte în urmă, se sufocase și i se învinețiseră buzele.

Era sfârșit de februarie, 1941. Mama și Basia îl păziseră pe Majer toată noaptea, ținându-l în brațe pe rând. Dar amândouă trebuiau să meargă la muncă, altfel își pierdeau slujbele. Cum zilnic soseau în ghetou sute de persoane din alte țări, muncitorii erau ușor de înlocuit. Unii oameni erau trimiși la muncă în afara ghetoului. Niciunul dintre noi nu voia să riște să se despartă de familie.

Întrucât Majer era bolnav, tata se gândea să îl lase pe Rubin să plece mai devreme de la brutărie. Era o decizie importantă din mai multe motive, dar, mai cu seamă, pentru că tata nu avea autoritatea de a face acest lucru și pentru că ar fi rămas cu un om în minus care să transporte căruciorul cu pâine la depozitul de pe strada Jakuba nr. 4.

— Minka, m-a anunțat tata în acea dimineață, vii la prânz și îi ții locul lui Rubin.

Școlile se închiseseră, așa că mă angajasem pe post de curier la o fabrică care producea și repara pantofi, cizme, curele și tocuri de armă. Darija lucra împreună cu mine și eram trimise în tot ghetoul, cu diverse comisioane sau livrări. Tata își imagina că n-o să mi se observe absența sau că Darija putea să mă suplinească o după-amiază. În sinea mea, știam că e în al nouălea cer să lucreze din nou cu mine în brutărie. Rubin nu era brutar de meserie; fusese repartizat să lucreze cu tata, pentru că se nimeriseră unul lângă altul la coadă. Deși nu-ți trebuia diplomă de studii superioare ca să faci pâine, aveai, totuși, nevoie de o oarecare măiestrie – ceea ce eu aveam cu prisosință, dacă e să mă iau după spusele tatei. Știam instinctiv ce cantitate să rup din bucata amorfa de aluat, ca să fac o franzelă de exact treizeci și trei de centimetri. Împleteam și în somn cele șase fâșii ale *challah-ului.* Rubin, în schimb, făcea numai gafe – fie îi ieșea aluatul prea uscat, fie prea umed, fie îl apuca visarea tocmai când trebuia să scoată pâinile din cuptor, ca să nu se ardă pe fund.

La prânz, după ce mi-am terminat treaba, m-am dus la brutărie în loc să revin la fabrică. Mergând pe stradă, mi-am surprins imaginea oglindită în geamul unei fabrici de textile. Inițial, am întors privirea, cam cum făceam când treceam pe lângă oameni pe stradă. Era prea trist să mă uit la ei, să le

văd durerea întipărită pe chipuri. Abia apoi mi-am dat seama că aceea este reflexia mea – și totuși, curios de străină. Obrajii bucălați și rotunjimile de cu un an în urmă dispăruseră. Aveam pomeții ascuțiți, iar ochii îmi păreau imenși pe față. Părul lung și bogat, altă dată mândria și bucuria mea, era acum uscat și lipsit de luciu, ascuns sub căciula de lână. Eram atât de slabă, încât puteam fi balerină, ca Darija.

M-am întrebat cum de nu observasem cât de mult mă uscasem, nici eu, nici ceilalți din familia mea. Eram veșnic înfometați. Chiar dacă aveam o rație suplimentară de pâine, mâncarea nu ne ajungea niciodată, iar alimentele pe care le aveam erau stricate, mucegăite sau râncede. Când am intrat în brutărie, l-am văzut pe tata, dezbrăcat în maiou, lac de sudoare de la dogoarea cuptoarelor din cărămidă. Mușchii puternici îi erau acum doar niște fâșii subțiri. Avea stomacul supt și obrajii scofâlciți. În ochii mei însă, era la fel de impunător când le dădea instrucțiuni muncitorilor și, în același timp, așeza pâinile modelate pe o planșetă din lemn.

— Minusia, a exclamat, din spatele mesei acoperite de făină. Vino încoace să mă ajuți.

Rubin m-a salutat cu o clătinare de cap și și-a scos șorțul. Se înțelesese cu tata să iasă discret pe ușa din dos, ca să nu creadă cineva că e favorizat. M-am dus lângă tata și am început să rup cu îndemânare bucăți de cocă, pe care le modelam în franzele.

— Cum a fost la muncă azi? m-a întrebat tata.

— Ca de obicei, am zis, ridicând din umeri. Știi ceva de Majer?

Tata a clătinat din cap.

— Nimic. Bănuiesc că e semn bun.

Și cu asta, discuția s-a încheiat. Până și vorbitul ne consuma prea mult din energie, când aveam atâtea pâini de pregătit, care trebuiau transportate la depozit. Mi-am amintit de vechea brutărie a tatei, de felul în care se apuca uneori să cânte cu o voce de bariton care îți zgâria timpanele, de Basia care îi reproșa de la tejghea că sperie clienții. Mi-am amintit de lumina care pătrundea prin vitrină, pe la ora patru și jumătate după-amiaza, când soarele începea să coboare printre clădirile de pe trotuarul de vizavi; cum mă ghemuiam pe băncuța capitonată de la fereastră, cu o carte în brațe, și moțăiam, îmbuibată cu chifla specială a tatei și cu fusta mânjită de praf de scorțișoară. Cum mă trezea, zgâlțâindu-mă, și întreba cu ce greșise de se alesese cu o fată atât de leneșă și, în tot acest timp, zâmbea, ca să știu că glumește.

Apoi mi-a fugit gândul la Majer, care tocmai învățase să îmi pronunțe numele.

Când s-a apropiat ora să încărcăm pâinile în coșuri, spre a fi transportate pe strada Jakuba, s-a deschis ușa și a pătruns o pală de aer rece. Rubin a intrat în brutărie, cu mâinile în buzunare și nasul vârât în fular.

— Rubin? am spus, cu un nod în stomac.

Nu avea de ce să se fi întors decât pentru a ne da vești proaste.

A clătinat din cap.

— Nicio schimbare. Majer e acasă, cu Basia și cu mama ta, a zis, apoi s-a întors spre tata și a ridicat din umeri. Mai mult le încurcam dacă stăteam acolo.

— Atunci, pune mâna pe un coș și treci la treabă, a spus tata, bătându-l încurajator pe umăr.

Eu, Rubin și ceilalți angajați ne-am apucat să luăm pâinile de pe rafturile metalice, pe care fuseseră puse la răcit. Era o muncă istovitoare – pâinile cântăreau mai mult decât ai fi crezut, înghesuite una lângă alta. Am cărat coșurile din brutărie până la căruciorul tras la ușa din față. Trei băieței s-au adunat pe treptele casei de peste drum. Dârdâiau, dar stăteau în zăpadă și băteau din picioare, până când plecam de acolo. Dacă tot nu puteau mânca pâinea, se mulțumeau să adulmece mirosul de abur și de făină.

După ce l-am umplut, tata s-a dus în spatele căruciorului și l-a împins, în vreme ce doi muncitori mai voinici îl trăgeau de bara din față. Mi-a făcut semn să merg pe lângă el, fiindcă nu aveam destulă forță să trag.

— Ah! am țipat, amintindu-mi că îmi lăsasem fularul pe un scaun. Vin imediat.

Am intrat în brutărie și am dat de Rubin. Își descheiase paltonul și ascundea o pâine sub haine.

Privirile ni s-au întâlnit.

Contrabanda cu pâine era infracțiune. La fel și vânzarea oricărui aliment pe piața neagră. Uneori însă, oamenii își vindeau rațiile de hrană pe piața neagră, de regulă, forțați de un eveniment tragic.

— Minka, mi-a zis Rubin, pe un ton calm. N-ai văzut nimic.

Am încuviințat din cap. Nu aveam încotro. Dacă îl pâram, și tata ar fi trecut cu vederea. Iar, dacă Rubin era prins că dă pâinea în schimbul altui produs și se dovedea că tata fusese complice la hoție, și el ar fi fost pedepsit.

În momentul în care căruciorul a pornit scârțâind spre strada Jakuba, lăsând în urmă un norișor de abur care ne gâdila nările, Rubin s-a făcut nevăzut. Cu o secundă în urmă, mergea în spatele meu, pentru ca, brusc, să dispară. Tata n-a zis nimic, ceea ce m-a făcut să mă întreb dacă nu cumva știa deja lucrul pe care mă căzneam să i-l ascund.

∵

L-am mințit pe tata că trebuie să-i înapoiez Darijei o carte și i-am spus că ne vedem acasă, înainte să se dea stingerea. Dar m-am dus la locul unde știam că se fac schimburi între contrabandiști și hoți, nădăjduind că îl găsesc pe Rubin înainte de a face vreo prostie. La lăsarea serii, când cerul era cenușiu și devenea una cu caldarâmul, iar ochii îți jucau feste, ființele deznădăjduite se furișau, la adăpostul întunericului, gata să își vândă mâncarea, bijuteriile, sufletele.

L-am identificat imediat pe soțul Basiei, cu barba lui roșcată și pâinea învelită în hârtie maro.

— Rubin! am strigat. Așteaptă!

S-a uitat la mine, la fel și bărbatul cu ochi negri, adânciți în orbite, care tocmai îi luă pachetul din mână.

Pâinea a dispărut, ascunsă în paltonul ponosit al necunoscutului.

— Nu face asta, l-am implorat, prinzându-l de braț. Basia n-ar fi de acord.

Rubin m-a dat la o parte.

— Ești copil, Minka. Habar n-ai cum stau lucrurile.

Dar nu eram un copil. Realitatea era că nu mai existau copii în ghetou. Vrând-nevrând, ne maturizaserăm cu toții. Până și un copil ca Majer nu mai era un copil, fiindcă nu își va aminti o altfel de viață.

— Scapă de fată, a șuierat bărbatul. Altfel, nu facem niciun târg.

Nu i-am dat atenție.

— Ce poate fi atât de important, încât să-ți pui viața în pericol?

Rubin, care mă sărutase pe frunte în seara logodnei cu Basia și care îmi spusese că își dorise mereu o surioară; care, anul trecut, de ziua mea, se dăduse peste cap ca să-mi găsească un exemplar din *Basmele* Fraților Grimm în germană; care promisese că o să-i interogheze pe toți băieții care îndrăzneau să mă invite la întâlnire – acel Rubin m-a îmbrâncit cu atâta forță, încât am căzut.

Mi-am rupt ciorapii de lână. M-am pus în fund și mi-am masat genunchii juliți pe pietrele caldarâmului. L-am văzut pe necunoscut strecurând un

pachețel maro în mâna lui Rubin.

În clipa aceea, s-a auzit un țipăt și un fluierat, iar Rubin și bărbatul au fost înconjurați de trei soldați.

— Minka! a strigat Rubin și mi-a aruncat pachetul.

L-am prins exact când îl trânteau la pământ. Am văzut patul unei puști izbindu-l pe Rubin în falcă și am rupt-o la fugă.

Nu m-am oprit – nici când am ajuns la podul care traversa strada Zgierska, nici măcar când m-am lămurit că nu mă urmărește nimeni. Am gonit până acasă, am dat buzna pe ușă și m-am prăvălit în brațele mamei. Printre sughițuri, i-am povestit ce pățise Rubin. Basia, care stătea în pragul ușii, cu Majer în brațe, a început să țipe.

Abia atunci, mi-am amintit de pachetul pe care îl strângeam în palmă. Am întins mâna, și degetele mi s-au deschis precum petalele unui trandafir.

Mama a tăiat sfoara cu un cuțit de bucătărie. Din hârtia lucioasă și pătată a ieșit la iveală un flacon cu medicamente.

Ce poate fi atât de important, *încât să-ți pui viața în pericol?* îl întrebasem eu pe Rubin.

Viața fiului său.

∵

În ghetou, informația circula precum ramurile încolăcite ale unei glicine: deformată, întortocheată și înflorind, din când în când, în cele mai neașteptate culori. Prin intermediul acestei rețele, am aflat că Rubin fusese încarcerat. Dar, deși Basia mergea zilnic să-l vadă, nu o lăsau să intre în închisoare.

Tata a apelat la toate relațiile de afaceri pe care le avea în afara ghetoului, ca să obțină informații despre Rubin și, poate, chiar să îl readucă acasă. Dar cunoștințele care mă ajutaseră pe vremuri să intru la școala catolică erau inutile acum. Dacă printre prietenii tatei nu se număra un ofițer SS, Rubin rămânea în închisoare.

Mi-am amintit de polițistul de la Baletul din Stuttgart, care îi dăduse cartea de vizită Darijei. Nu eram sigură că ne putea ajuta, totuși, era un nume într-o mare de uniforme germane. Darija însă îi pusese în foc cartea de vizită, așa că îmi năruise până și această mică speranță.

Nu știam ce îl așteaptă pe Rubin, dar, la începutul lunii, președintele Rumkowski făcuse o declarație potrivit căreia hoții și infractorii urmau să fie trimiși să presteze muncă fizică în Germania. Așa găsise de cuviință Consiliul Bătrânilor să înlăture răufăcătorii din comunitatea noastră. Și la

urma urmei, cine-ar fi zis vreodată că Rubin e infractor? Mă întrebam câți dintre cei întemnițați erau, de fapt, infractori.

Basia nu își găsea liniștea la gândul că Rubin va fi luat de lângă ea, oricât de preocupată ar fi fost de Majer, a cărui stare se ameliorase rapid după ce începuse să îi administreze medicamentul. Într-o noapte, a intrat în camera mea. Era în jurul orei trei, și am bănuit imediat că s-a întâmplat ceva cu copilul.

— Ce e? am întrebat.

— Am nevoie de ajutorul tău, mi-a zis Basia.

— De ce?

— Pentru că ești deșteaptă.

Rareori se întâmpla ca Basia să recunoască că are nevoie de ceva de la mine, cu atât mai puțin de inteligența mea. M-am ridicat în capul oaselor.

— Te gândești să faci o prostie, am intuit.

— Nu-i o prostie. E ceva absolut necesar.

Replica ei mi-a amintit de ideea lui Rubin de a vinde pâinea. M-am uitat la ea, furioasă.

— Vă *gândiți* vreo clipă că aveți un băiețel care depinde de voi? Dacă te arestează și pe tine?

— De-asta am nevoie de ajutorul tău, a răspuns Basia. Te rog, Minka.

— Ești soția lui Rubin, am zis. Dacă *tu* nu poți intra în închisoare, să-l vezi, *eu* nici atât n-am cu ce să te-ajut.

— Știu, a spus Basia, cu blândețe. Dar nu pe el vreau să-l văd.

În ghetou, sentimentele față de Chaim Rumkowski oscilau între iubire și ură. În public, erai obligat să îți exprimi admirația față de președinte, altminteri, îți făcea viața un iad, căci el împărțea favoruri, locuințe și hrană. Dar nu puteai să nu ai îndoieli în privința unui om care acceptase de bunăvoie să se alieze cu nemții, să își înfometeze propriul popor și să justifice condițiile cumplite în care trăiam, cerându-ne să fim recunoscători că suntem în viață.

De asemenea, umblau zvonuri că Rumkowski ar fi avut o slăbiciune pentru fetele frumoase. Exact pe asta mizam eu și Basia.

Am convins-o ușor pe mama să aibă grijă de Majer, sub pretext că Basia mai face o încercare de a-și vedea soțul. Era lesne de înțeles de ce s-ar găti și și-ar aranja părul pentru această ocazie. N-am mințit-o pe mama; am omis doar să-i spun că destinația noastră nu era închisoarea, ci biroul președintelui Rumkowski.

Nu aveam cu ce să o ajut pe Basia să obțină o întrevedere cu președintele Consiliului Bătrânilor, dar am înțeles de ce insistase să vin cu ea. Ca să o încurajez la intrare și să o consolez la ieșire.

Biroul arăta ca un palat, în comparație cu apartamentul nostru minuscul și cu brutăria. Avea și angajați, firește. Secretara – o femeie care mirosea a parfum, nu a funingine și a fum, ca noi – s-a uitat la mine, apoi i-a aruncat o privire polițistului evreu care stătea ca o santinelă în fața unei uși închise.

— Președintele nu e în birou, ne-a anunțat.

Rumkowski umbla mult prin ghetou – punea școlarii să defileze prin fața lui, ținea discursuri, oficia căsătorii sau vizita fabricile care își imagina că ne fac indispensabili nemților. Așa că nu era imposibil să fie plecat tocmai în ziua în care eu și Basia ne-am prezentat la biroul lui. Dar așteptaserăm în frig câteva ore și îl văzuserăm pe președinte intrând în clădire, urmat de un întreg alai, cu doar cincisprezece minute mai devreme.

Era ușor de recunoscut, după coama de păr alb, ochelarii cu rame rotunde și negre și paltonul greu, de lână, cu o stea galbenă pe mânecă. Din cauza acelei embleme, o strânsesem pe Basia de mână, în clipa în care ea se înfiorase le vederea lui.

— Vezi? i-am șoptit. Nu e cu nimic diferit de noi două. Așa că m-am uitat în ochii secretarei și i-am zis: Minți.

Femeia a ridicat din sprâncene.

— Președintele nu e în birou, a repetat. Și, chiar dac-ar fi, nu vă primește fără programare. Nu are niciun moment liber până luna viitoare.

Știam că e tot o minciună, pentru că o auzisem la telefon, când stabilise o întrevedere cu șeful de la Departamentul de Provizii, pentru a doua zi dimineață, la ora nouă. Am dat să spun ceva, dar Basia m-a înghiontit cu cotul în coaste.

— Îmi cer scuze, a zis și a făcut un pas în față, ferindu-și privirea. Cred că v-a căzut ceva pe jos.

I-a întins o pereche de cercei. Știam că nu sunt ai secretarei. Sora mea și-i pusese în urechi când se pregătea de plecare. Erau cu perle și îi primise cadou de nuntă de la Rubin.

— Basia! am murmurat. Nu face asta.

I-a zâmbit secretarei și mi-a șoptit printre dinți:

— Gura, Minka!

Femeia a strâns din buze, apoi a luat cerceii din palma surorii mele.

— Nu vă pot promite nimic, a zis.

Secretara s-a dus spre ușa închisă a biroului. Spre uimirea mea, purta dres de mătase. Ardeam de nerăbdare să-i spun Darijei că am văzut o evreică la fel de elegantă ca o nemțoaică. A bătut la ușă. După câteva secunde, s-a auzit o voce groasă, care i-a spus să intre.

Ne-a aruncat o privire și a intrat.

— Ce-ai de gând să-i spui? m-a întrebat Basia.

Hotărâserăm că e mai bine să vorbesc eu. Basia mă însoțea în calitate de soție devotată și un chip frumos care să îi distragă atenția, căci se temea să nu își înghită limba când va trebui să-i explice motivul vizitei noastre.

— Nici măcar nu știu dacă ne primește, am spus.

Aveam un plan în minte. Voiam să-l rog pe președinte să-l elibereze pe Rubin până săptămâna următoare, ca să poată sărbători aniversarea nunții alături de soția lui. În felul acesta, lumea l-ar fi perceput ca un înflăcărat apărător al iubirii adevărate, și nimic nu-i plăcea mai mult lui Rumkwoski decât să aibă o imagine bună în ochii poporului său.

Ușa s-a deschis, și secretara a venit spre noi.

— Aveți la dispoziție cinci minute, ne-a anunțat.

Am pornit spre birou, ținându-ne de mână, dar secretara m-a apucat de antebraț.

— *Ea* poate să intre, mi-a zis. Tu nu.

— Dar… a bâiguit Basia, uitându-se disperată peste umăr.

— Imploră-l, i-am șoptit. Roagă-l în genunchi.

Basia a ridicat bărbia, a încuviințat din cap și a mers mai departe.

În vreme ce secretara și-a reluat locul și s-a apucat să bată ceva la mașină, eu am rămas neliniștită în mijlocul antecamerei. Polițistul mi-a surprins privirea și a întors imediat capul.

Douăzeci și două de minute mai târziu, Basia a ieșit din biroul președintelui Consiliului Bătrânilor. Avea bluza scoasă din fustă la spate, iar rujul roșu, pe care îl împrumutasem de la Darija, se șterse și-i mai rămăsese doar o dâră în colțul stâng al gurii.

— Ce-a zis? am întrebat, nemaiputând să-mi stăpânesc nerăbdarea, dar Basia m-a prins de braț și m-a tras repede din biroul lui Rumkowski.

Când am ajuns în stradă, în vântul tăios care ne răvășea părul, am mai întrebat-o încă o dată. Basia mi-a dat drumul la braț, s-a aplecat peste trotuar și a vomitat.

I-am tras părul în spate, ca să nu-l murdărească. Am presupus că nu reușise să obțină liberarea lui Rubin. Din acest motiv, cu atât mai mare mi-a

fost mirarea când, după câteva secunde, s-a întors spre mine, cu fața încă galbenă ca ceara și cu văpăi în ochi.

— N-o să fie trimis în Germania, mi-a spus. Președintele o să-l trimită într-un lagăr de muncă aici, în Polonia. M-a prins de mână și mi-a strâns-o cu putere. L-am salvat, Minka. Mi-am salvat soțul.

Ne-am îmbrățișat, după care s-a dezlipit de mine și mi-a zis:

— Să nu le spui mamei și tatei că am venit aici. Jură-mi.

— Dar o să întrebe cum…

— O să creadă că a făcut Rubin o înțelegere, a stăruit ea. N-o să le placă să afle că îi suntem datori președintelui.

Avea dreptate. Îl auzisem pe tata plângându-se de Rumkowski suficient de des cât să-mi dau seama că nu vrea să-i fie dator cu ceva.

Seara, în timp ce Majer dormea între noi, mi-am auzit sora suspinând.

— Ce s-a întâmplat?

— Nimic. N-am nimic.

— Ar trebui să te bucuri. Rubin o să scape cu bine.

A încuviințat din cap. Îi vedeam profilul argintiu în lumina lunii, ca o statuie. S-a uitat la Majer și i-a pus degetele pe buze, parcă încercând să-l liniștească ori să-i dea un sărut.

— Basia, cum ai reușit să-l îndupleci pe președinte? am întrebat-o, în șoaptă.

— Ți-am urmat sfatul, a zis, și o lacrimă i s-a prelins de pe obraz pe cearșaf. M-am pus în genunchi.

⁘

După plecarea lui Rubin în lagărul de muncă, Basia și Majer s-au mutat împreună cu noi. Era ca pe vremuri. Sora mea dormea în pat cu mine, dar între noi stătea nepotul meu, adăpostit ca un secret. Majer începea să învețe culorile și sunetele animalelor domestice, pe care le văzuse doar în poze. Toți îi lăudam istețimea și spuneam că Rubin va fi tare mândru de fiul lui, când se va întoarce acasă. Vorbeam de parcă momentul acela avea să vină cât de curând.

Rubin nu ne scria, dar încercam să îi găsim scuze. Era prea obosit, prea ocupat. Nu avea de unde să facă rost de hârtie și creion. Poșta aproape că nu mai funcționa. Darija era singura care avea curaj să spună ceea ce gândeam cu toții: că, poate, Rubin nu ne scria pentru că era deja mort.

În octombrie 1941, și eu, și Darija am făcut toxiinfecție alimentară. Nu era nimic ieșit din comun, ținând cont de calitatea alimentelor. Ciudat era că

nu se întâmplase mai devreme și că, după două zile de vomismente continue, am găsit forța de a ne ridica din pat. Dar, între timp, ne pierduserăm posturile de curieri.

Ne-am înființat pe strada Lutomierska, ca să primim alte slujbe. La aceeași coadă, stătea un băiat care ne fusese coleg de școală. Îl chema Aron și, de câte ori dădeam examene, fluiera fără să-și dea seama, ceea ce-i pricinuia numai necazuri. Avea o strungăreață mare și era atât de înalt, încât stătea cocoșat, ca un semn de întrebare.

— Sper să mă trimită oriunde, numai la brutărie, nu, a zis el.

Mi-a sărit țandăra.

— Ce nu-ți convine la brutărie? am replicat, gândindu-mă la tata.

— Nimic, doar că e prea frumos ca să fie adevărat. Exact ca în purgatoriu. Prea multă căldură iarna, și o grămadă de mâncare de care nu te poți atinge.

Am clătinat din cap, zâmbind. Nu era prea frumușel, dar mă făcea să râd. Darija, care se pricepea la astfel de lucruri, a zis că e înamorat de mine; de-asta îmi ținea mereu ușa când ieșeam din școală; sau mă însoțea cât putea de mult, înainte de a o lua pe strada ce ducea la el acasă. Odată, în pauza de prânz, îmi oferise o bucățică din rația lui de pâine, ceea ce, după părerea Darijei, echivala cu o cerere în căsătorie, în vremurile în care trăiam.

Aron nu se compara cu herr Bauer. Nici cu Josek. Dar, uneori, noaptea, când stăteam în pat, lângă Basia și Majer, care dormeau, îmi duceam mâna la buze și mă gândeam cum ar fi să îl sărut. Nu eram îndrăgostită de el, ci, mai degrabă, de ideea că un băiat poate găsi atrăgătoare o fată îmbrăcată cu haine ponosite, cizme grosolane și cu părul neîngrijit.

În piață, așteptau și copii de zece ani și bătrâni, care cădeau din picioare dacă nu se sprijineau de persoanele din jur. Părinții mei mă învățaseră ce să spun, în speranța că voi fi repartizată la brutăria tatei sau la fabrica de confecții a mamei. Uneori, când îți repartizau un loc de muncă, funcționarii țineau cont de aptitudinile tale și de experiența anterioară. Alteori, îți dădeau orice slujbă se nimerea.

Darija m-a apucat de braț.

— Dacă le zicem că suntem surori, poate ne trimit în același loc.

Mă îndoiam că ar ține ei cont de asemenea circumstanțe. Plus de asta, venise deja rândul lui Aron. Am aruncat o privire pe după trupul lui firav la funcționarul de la masă, care a mâzgălit ceva pe o foaie de hârtie și i-a întins-o. Când s-a întors spre mine, zâmbea.

— M-au dat la textile, mi-a zis.

— Știi să coși? l-am întrebat.

Aron a ridicat din umeri.

— Nu, dar se pare c-o să învăț acum.

— Următorul!

Glasul funcționarului ne-a întrerupt conversația. Am înaintat și am tras-o pe Darija după mine.

— Câte unul, a spus bărbatul din fața noastră.

M-am băgat în fața Darijei.

— Eu și sora mea știm să facem pâine. Și să coasem…

Funcționarul se uita la Darija. Pe de altă parte, toată lumea se uita la Darija, pentru că era foarte frumoasă. Mi-a făcut semn spre un camion parcat într-un colț al pieței.

— O să lucrezi pe mașina aia.

Am intrat în panică. Oamenii care ieșeau din ghetou, ca Rubin, nu se mai întorceau.

— Vă rog, l-am implorat. La brutărie… sau la magazinul de șei, am adăugat repede, gândindu-mă iute la o slujbă pe care nu o dorea nimeni. Sap și morminte, dacă e nevoie, numai nu mă puneți să ies din ghetou.

Bărbatul nici nu m-a băgat în seamă.

— Următorul! a strigat.

Darija a pufnit în plâns.

— Iartă-mă, Minka. Dacă nu încercam să rămânem împreună… N-am apucat să răspund, fiindcă un soldat a apucat-o de umăr și a împins-o în remorca descoperită a camionului. Am urcat după ea. Celelalte fete erau cam de-o vârstă cu noi; pe unele le știam de la școală. Unele păreau speriate, altele, mai degrabă, plictisite. Nimeni nu scotea o vorbă. Știam că nu e înțelept să întreb unde mergem. Poate că nici nu voiam să aflu răspunsul.

Câteva minute mai târziu, ieșeam pe porțile ghetoului – locul pe care nu îl părăsisem de un an și jumătate.

Am simțit schimbarea în toată ființa mea, în momentul în care s-au închis porțile în urma noastră. Aerul era mai respirabil acolo. Culorile, mai vii. Temperatura, ușor mai ridicată. Era o realitate paralelă care ne amuțise pe toate cele zece fete în timp ce ne îndepărtam, zdruncinându-ne și hurducăindu-ne, de familiile noastre.

Mă întrebam cine îi va anunța pe mama și pe tata de plecarea mea. Mă întrebam dacă Aron îmi va duce dorul. Dacă Majer o să mă recunoască, sau dacă o să mă mai revadă vreodată. Am prins-o pe Darija de mână și i-am strâns-o.

— Dacă e să murim, măcar murim împreună, am zis.

Fata de lângă Darija a pufnit în râs.

— Să murim? Ce tâmpită ești! N-o să murim. Circul cu camionul de o săptămână. Mergem la cazarma ofițerilor.

Mi-a venit în minte privirea pe care i-a aruncat-o funcționarul Darijei și m-am întrebat ce anume va trebui să facem pentru ofițeri.

Am străbătut străzile orașului în care crescusem, dar nu mai era la fel. Detaliile pe care mi le aminteam din copilărie – băiatul care vindea ziare, negustoreasa de pește, cu pălăria ei imensă, croitorul care ieșea din când în când la o țigară și mijea ochii, orbit de lumina soarelui –, toate aceste chipuri cunoscute dispăruseră. Până și eșafodurile ridicate de soldații germani în piață fuseseră demontate. Îmi amintea de o poveste pe care o scrisesem cândva, despre o fată care se trezise și descoperise că îi fusese ștearsă existența din lumea pe care o știa: o familie care nu o mai cunoștea; o școală în catastifele căreia nu figura numele ei; o istorie care nu se întâmplase. Aveam senzația că viața de până atunci fusese doar un vis.

Un sfert de oră mai târziu, am intrat pe o altă poartă care s-a închis în urma noastră. Cazarma soldaților nemți se afla în fostele clădiri guvernamentale din Łódź. Ne-au dat jos din camion și ne-au lăsat în grija unei femei cu umeri lați și mâini roșii, bătătorite. Vorbea în germană, dar era limpede că unele fete știau ce au de făcut, fiindcă mai fuseseră repartizate acolo. Ne-a dat fiecăreia câte o găleată, cârpe și niște amoniac și ne-a spus să o urmăm. Din loc în loc, se oprea și îi ordona uneia dintre noi să intre în câte o clădire. Darija și fata care mă făcuse tâmpită au fost trimise într-o sală mare, din piatră, pe acoperișul căreia flutura un imens steag nazist.

Am urmat-o pe femeie pe câteva culoare, până când am ajuns la o zonă rezidențială, plină de apartamente micuțe, strânse laolaltă, ca niște dinți încleștați.

— Tu, mi-a zis femeia, ai de spălat toate ferestrele.

Am încuviințat din cap și am apăsat pe clanță. Probabil că acolo locuiau ofițerii nemți, pentru că locul nu semăna deloc cu cazărmile pe care le mai văzusem. Nu aveau paturi supraetajate și cufere militare, ci birouri din

lemn, frumos sculptate și un singur pat, încă nefăcut. Vesela era aranjată ordonat în suportul pentru vase de lângă chiuvetă. Pe masă, se găsea o singură farfurie, cu o pată roșie de dulceață pe ea.

Mi-a lăsat gura apă. Nu mai mâncasem dulceață de… o veșnicie.

Nu știam însă dacă nu cumva mă urmărește cineva prin vreo găurică din perete. Mi-am luat gândul de la mâncare, am scos cârpa și amoniacul din căldare și m-am îndreptat spre una dintre cele opt ferestre ale apartamentului.

Nu mai făcusem curățenie în viața mea. Mama gătea, făcea curățenie și ordine după mine. Chiar și în prezent, Basia era cea care întindea cuvertura pe pat și îndesa așternuturile pe lângă rama patului, în fiecare dimineață.

M-am uitat la sticla de amoniac și i-am desfăcut capacul. A fost cât pe ce să vomit din cauza mirosului. Am astupat-o imediat; mi-au dat lacrimile, așa mă usturau. M-am așezat la masa din bucătărie și m-am trezit față în față cu farfuria de la micul dejun.

Am trecut repede un deget peste pata de dulceață și l-am băgat în gură.

O, Doamne! Mi-au dat lacrimile din nou, de data asta, dintr-un alt motiv. Fiecare celulă a creierului parcă se deșteptase și începuse să transmită amintiri: ale gustului chiflelor făcute de tata, unse cu unt proaspăt și gem de căpșune făcut de mama; al afinelor pe care le culegeam în locul în care fusese fabrica deținută de tatăl Darijei; al momentelor când stăteam întinsă pe spate și îmi imaginam că norii sunt un scooter, un papagal, o țestoasă; ale zilelor de leneveală, pentru că asta e viața de copil.

Dulceața aceea avea gustul unei zile toropitoare de vară.

Eram atât de pierdută în propriile simțuri, încât n-am auzit zgomotul pașilor ce anunțau apropierea unui ofițer care, o secundă mai târziu, a apăsat pe clanță și a intrat în locuința sa. Am sărit în picioare și am luat găleata atât de brusc, încât sticla de amoniac s-a rostogolit pe jos.

— Ah! am exclamat, lăsându-mă în genunchi, ca să șterg lichidul cu cârpa.

Bărbatul era cam de-o seamă cu tata și avea un păr argintiu, în ton cu nasturii uniformei. Când a dat cu ochii de mine, a aruncat o privire fugitivă peste corpul meu încovoiat.

— Termină-ți treaba repede, mi-a zis în germană, apoi, bănuind că nu înțeleg, a arătat spre ferestre.

Am încuviințat din cap și m-am întors cu spatele. Am auzit scârțâitul scaunului, în momentul în care s-a așezat la birou și a început să răsfoiască

prin hârtii. Cu mâini tremurânde, am desfăcut din nou capacul sticlei cu amoniac, mi-am astupat nasul și am încercat să îndes cârpa prin gâtul îngust, ca să se îmbibe în ea lichidul de curățare. Am reușit să umezesc doar un colț. Am apăsat cu mare grijă pe zonele mai murdare ale geamului, de parcă tamponam o rană.

După câteva minute, ofițerul a ridicat ochii.

— *Schenellerl* mi-a zis înțepat. Mai repede.

M-am întors spre el, cu inima palpitându-mi în piept.

— Mă iertați, am bâiguit în limba lui, ca să nu se enerveze și mai tare. E prima oară când fac asta.

— Vorbești germană? a remarcat surprins.

Am încuviințat din cap.

— A fost disciplina la care mă descurcam cel mai bine la școală.

Ofițerul s-a ridicat de pe scaun și a venit spre mine. Eram deja speriată de moarte, îmi tremurau genunchii atât de rău, încât se ciocneau între ei. Am dus o mână deasupra capului, ca să mă apăr de lovitura care eram convinsă că se va abate asupra mea, dar militarul nu a făcut altceva decât să îmi ia cârpa dintre degete. A turnat puțin amoniac peste ea și s-a apucat să frece geamul cu mișcări ample și line. Când a dat-o la o parte, cârpa era murdară și neagră, așa că a împăturit-o pe o față curată și a mai turnat niște amoniac pe ea. A continuat să își spele singur fereastra, iar, când a terminat, a luat un ziar și a început să frece zdravăn ochiurile de geam.

— În felul ăsta, se usucă fără să rămână dâre, mi-a explicat.

— *Danke,* am murmurat și am întins mâna după cârpă și după sticlă, dar bărbatul a clătinat din cap.

S-a apucat să spele și celelalte ferestre, până când le-a făcut atât de imaculate, încât aveai senzația că nu mai există barieră între interiorul apartamentului, în care încheiaserăm un ciudat armistițiu, și lumea exterioară, în care nu puteam fi sigură de nimic.

După aceea, s-a uitat la mine.

— Repetă tot ce-ai învățat.

Am recitat fiecare etapă a procesului de spălare a ferestrelor, cu asemenea râvnă, de parcă viața mea atârna de asta – și, poate, chiar așa era. Într-o germană impecabilă. Când am terminat, ofițerul m-a măsurat cu o privire lungă, ca și când se afla în fața unui nemaivăzut exponat de muzeu.

— Dacă nu te-aș vedea, n-aș ști că nu ești *völkisch*, mi-a zis. Te exprimi ca un vorbitor nativ.

I-am mulțumit, gândindu-mă la toate acele după-amiezi pe care le petrecusem conversând cu herr Bauer și mulțumindu-i, în sinea mea, fostului meu profesor, oriunde s-ar fi aflat în acel moment. Am întins mâna să iau căldarea, hotărâtă să termin de dereticat apartamentul ofițerului, înainte să vină după mine șefa serviciului de curățenie, dar bărbatul a clătinat din cap și a așezat-o pe podea, între noi.

— Știi să bați la mașina de scris? m-a întrebat.

∵

Datorită bilețelului primit de la ofițerul care mă învățase să spăl geamuri, am fost repartizată la atelierul lui herr Fassbinder, etnic german, puțin mai înalt de 1,50 m, care angaja o grămadă de fete, multe dintre ele de vârste chiar mai fragede decât mine. Ne numea *„meine Kleiner*" – micuțele mele. Copiii brodau emblemele care erau cusute pe uniformele germane. Dacă, în prima zi, m-a trecut un fior la vederea fetițelor de zece ani care făceau svastici, în scurt timp, m-am obișnuit cu ideea.

Nu mă număram printre cusătorese. Fusesem repartizată la biroul lui herr Fassbinder, unde mă ocupam de comenzi, răspundeam la telefoane și împărțeam dulciurile pe care le aducea în fiecare vineri pentru copii.

La început, herr Fassbinder mi se adresa doar când avea nevoie de informații despre documente ori când îmi dicta vreo scrisoare, pe care urma apoi să o bat la mașină. Dar, într-o zi, m-am ciocnit de Aron și de câțiva băieți care aduceau mormane de haine care trebuiau tăiate și cusute la loc, potrivit ordinelor primite. Cred că a fost la fel de mirat să dea cu ochii de mine, pe cât am fost eu.

— Minka! a zis, în timp ce îi îndrumam pe colegii lui spre depozit. Aici lucrezi?

— Da, la birou, i-am răspuns.

— Ooo! a exclamat. Ce slujbă pricopsită!

M-am uitat la fusta cu care eram îmbrăcată, care se tocise de tot la genunchi de atâta purtare.

— Da, am glumit. Mă simt ca o prințesă.

Dar știam amândoi cât sunt de norocoasă, în comparație cu mama, care își pierduse vederea aproape de tot din cauza luminii slabe la care cosea, sau cu frumoasa Darija, care încă făcea curățenie în apartamentele militarilor și ale cărei mâini delicate, de balerină, erau acum crăpate și jupuite din cauza leșiei și a săpunului. Față de ele, să lucrez douăsprezece ore la mașina de scris, într-un birou călduț, era floare la ureche.

În momentul acela, a trecut herr Fassbinder pe lângă noi. S-a uita la mine, apoi la Aron, și din nou la mine. Mi-a făcut semn să intru în birou și le-a zis celor mici să își vadă de treabă. M-am așezat la masă, să bat formularele de rechiziționare, când mi-am dat seama că herr Fassbinder stătea în fața mea.

— Așa deci? a zis el, zâmbind cu gura până la urechi. Ai un iubit.

Am clătinat din cap.

— Nu e iubitul meu, am răspuns.

— Mda, nu ți-e iubit cum nu-ți sunt eu șef.

— Am fost colegi de școală, nimic mai mult.

Eram deja îngrijorată, mă temeam ca Aron să nu aibă probleme cu angajatorul lui din cauză că vorbise cu mine.

Herr Fassbinder a oftat prelung.

— Păcat, a spus. Băiatul e îndrăgostit lulea de tine. Ah, ia te uită, te-am făcut să roșești. Ar trebui să-i acorzi o șansă flăcăului.

Din ziua aceea, de câte ori aveam nevoie de materiale textile, herr Fassbinder cerea anume ca Aron să le livreze. Iar pe mine mă însărcina să-i descui depozitul, deși erau alți angajați mai potriviți să facă asta decât o secretară. Mai târziu, herr Fassbinder venea la mine și îmi cerea amănunte. Îmi dădeam seama că omul avea stofa de pețitor.

Încet, încet, cu cât petreceam mai mult timp în biroul acela micuț, a început să îmi facă diverse destăinuiri. Mi-a povestit despre soția lui, Liesl, care era atât de frumoasă, încât până și norii se dădeau la o parte de pe cer când ieșea din casă. Ar fi putut avea orice bărbat, dar îl alesese pe el, fiindcă o făcea să râdă. Regretul lui cel mai mare era că nu apucaseră să facă un copil înainte ca ea să moară – de tuberculoză, cu șase ani în urmă. Am realizat atunci că toți cei care lucram în fabrică, de la cele mai mici fetișcane până la mine, eram copiii lui.

Într-o zi, eram singură în birou cu herr Fassbinder. Brodezele nu aveau de lucru momentan, pentru că nu primiserăm materialele necesare; de data asta, întârziau ațele de cusut. Herr Fassbinder a ieșit pentru scurt timp, iar, când s-a întors, am remarcat că era roșu la față.

— Ne mai trebuie muncitori, s-a răstit.

Era prima oară când îl vedeam atât de furios. Și tot prima oară când mi s-a făcut frică de el, pentru că nu înțelegeam la ce ne trebuiau mai mulți muncitori, când nu aveam nici ce le da de lucru fetelor deja angajate.

A doua zi, în plus față de cei 150 de lucrători, herr Fassbinder a mai angajat 50 de mame cu copii. Copiii erau prea mici ca să lucreze într-o

fabrică de broderii, așa că i-am pus să trieze ațele după culori. Aron ne-a adus câteva suluri de pânză albă. Departamentul de textile primise în vară comandă de cincizeci și șase de mii de costume de camuflaj pentru Frontul de Est, iar noi trebuia să coasem emblemele pe ele.

Cum toate comenzile treceau prin mâna mea, știam că nu fuseserăm contractați pentru această lucrare și că ne transformaserăm într-o veritabilă grădiniță.

— Nu te privește pe tine, m-a repezit herr Fassbinder, când am îndrăznit să-l întreb.

În săptămâna aceea, am fost anunțați că douăzeci de mii de evrei urmau să fie deportați din ghetou. Președintele Rumkowski reușise să înjumătățească numărul acestora, dar oficialitățile ghetoului au întocmai lista celor zece mii care aveau să plece. Primii erau țiganii, care locuiau într-o zonă separată a ghetoului. Pe locul doi, infractorii. Iar la urmă, cei care nu aveau slujbe.

Precum cele cincizeci de mame care sosiseră de curând la fabrică.

Ceva îmi spunea că, dacă herr Fassbinder ar fi putut să-i ia pe toți cei zece mii de oameni de pe listă la fabrica sa, ar fi făcut-o fără să stea pe gânduri.

În prima săptămână din ianuarie, toate persoanele nominalizate primiseră convocări – invitații de nuntă, cum le numeam noi ironic: o petrecere la care nu dorea nimeni să participe. Câte o mie de oameni erau urcați zilnic în trenuri și scoși din ghetou. Între timp, ne sosise și transportul de ață, iar proaspetele angajate se acomodaseră cu mediul și brodau embleme cu o ușurință, de zici că asta făcuseră toată viața.

Într-o zi, tocmai când puneam husa peste mașina de scris, herr Fassbinder m-a întrebat dacă familia mea se descurcă bine. Era prima oară când aducea în discuție viața mea din afara acelor ziduri, ceea ce m-a șocat.

— Da, am răspuns.

— Niciunul dintre ei nu e pe listă? m-a întrebat, fără ocolișuri.

Mi-am dat seama că știa mai multe despre mine decât știam eu despre el. Căci pe liste figurau și *rudele* țiganilor, șomerilor și infractorilor. Infractori ca Rubin.

Înțelegerea pe care o făcuse Basia cu președintele Rumkowski se dovedise solidă. E drept că nu știa unde se află soțul ei, nici dacă e teafăr și nevătămat, dar nu fusese nominalizată spre a fi deportată pentru infracțiunea comisă de soțul ei.

Herr Fassbinder a stins lumina, astfel că abia îi deslușeam profilul la lumina lunii care pătrundea pe ferestruica biroului.

— Aveți idee unde îi duc? am întrebat, regăsindu-mi deodată curajul, la adăpostul întunericului.

— La muncă, la ferme poloneze, mi-a răspuns.

Privirile ni s-au intersectat în tăcere. La fel ni se spusese și despre Rubin, cu câteva luni în urmă. Neîndoielnic, pe fața mea se citea neîncrederea.

— Războiul ăsta, a oftat herr Fassbinder. N-ai cum să fugi din calea lui.

— Le-ați spune asta și celor care au documente? am murmurat. Acte de identitate creștine?

Nu știu ce m-a împins să îi divulg tocmai lui – un neamț – marele meu secret, pe care nici părinții mei nu îl cunoșteau. Dar eforturile pe care le depusese omul acela pentru a proteja o droaie de copii care nici măcar nu erau ai lui îmi dădeau de înțeles că pot avea încredere în el.

— Dacă o persoană are acte de identitate creștine, a zis el, după un lung moment de tăcere, aș sfătui-o să plece în Rusia până când se termină războiul.

În seara aceea, când am plecat de la muncă, m-au podidit lacrimile. Nu pentru că știam că herr Fassbinder are dreptate, nici pentru că eram conștientă că nu mă voi îndura niciodată să plec și să îmi abandonez familia.

Plângeam, pentru că, la ieșire, când încuiam biroul, în întuneric, feriți de ochii curioșilor, herr Fassbinder mi-a ținut ușa, tratându-mă ca pe o domnișoară, și nu ca pe o evreică.

∵

Deși ne închipuiserăm cu toții că listele întocmite în ianuarie aveau să fie un caz izolat din istoria războiului și cu toate că discursurile președintelui Rumkowski ne reaminteau și nouă, și nemților că suntem o forță de muncă indispensabilă, la doar două săptămâni după aceea, nemții au cerut să se facă și mai multe deportări. Între timp, zvonurile se propagau prin fabrică cu viteza fulgerului, aproape paralizând producția, căci nimeni nu mai primise vreo veste de la cei care părăsiseră ghetoul. Era greu de crezut că o persoană strămutată nu ar încerca să ia legătura cu familia.

— Am auzit, mi-a zis Darija, într-o dimineață, când ne așteptam rația de mâncare la una dintre cantinele sociale, că îi omoară.

De la o vreme, mama era prea obosită ca să mai stea ore în șir la cozile interminabile pentru alimente. Uneori, aveam senzația că dura mai mult să

ne primim rațiile decât să le consumăm. Tata lucra în continuare la brutărie, iar Basia își lua zilnic băiatul de la creșă – oficial, fuseseră desființate, dar încă funcționau ilegal în majoritatea fabricilor, printre care și la cea de confecții unde lucra ea. Din cauza asta, mie îmi revenea sarcina de a prelua rațiile și de a le duce acasă. Măcar o aveam pe Darija cu mine, ca să treacă timpul mai repede.

— Cum e posibil să omori o mie de oameni pe zi? am pufnit, neîncrezătoare. Și de ce-ar face-o, dacă tot muncim gratis pentru ei?

Darija s-a aplecat spre mine.

— Camere de gazare, mi-a șoptit.

Am dat ochii peste cap.

— Credeam că eu inventez povești.

Dar, cu toate că vorbele Darijei îmi păreau mai mult baliverne, acestea conțineau și un sâmbure de adevăr. De pildă, faptul că oficialitățile făceau acum apel la voluntariat și îți promiteau o masă gratuită, dacă acceptai să fii deportat. În același timp, rațiile de hrană se micșorau tot mai mult – ca pentru a-i forța pe cei nehotărâți să ia o decizie. În fond, dacă luai de bună promisiunea lui Rumkwoski și puteai să pleci din infernul ăsta și, totodată, să-ți umpli burta, cine n-ar fi profitat de ofertă?

În același timp, ne confruntam cu o lege nouă, potrivit căreia era ilegal să ascunzi o persoană aflată pe lista de deportați. Cunoșteam cu toții cazul rabinului Weisz, însărcinat să aleagă trei sute de oameni din congregația lui, care să plece cu următorul transport. Acesta refuzase să dea vreun nume, iar, când veniseră soldații să-l aresteze, îi găsiseră pe el și pe soția lui morți în pat, ținându-se de mână. Mama zicea că e o binecuvântare că se duseseră amândoi în același timp. Mă deranja faptul că mă considera atât de naivă, încât să cred așa ceva.

Către finalul lui martie 1942, fiecare dintre noi cunoștea cel puțin o persoană care fusese deportată. Verișoara mea Rivka, mătușa Darijei, părinții lui Rubin, fostul meu doctor. Se apropia Paștele evreiesc, iar aceasta era pedeapsa noastră; dar nici tot sângele de miel vărsat nu avea să ne mai cruțe casele de tragedie. Parcă singurul sânge care ne ispășea de păcate era cel al familiilor din interiorul ghetoului.

Părinții mei au încercat să mă protejeze, dându-mi doar informații sumare despre *Aussiedlungin*, razii.

Fii bravă, mi-a zis mama, indiferent în ce situație te-ai afla. Fii mărinimoasă cu alții, înainte de a te îngriji de tine. Fă-i pe cei din jur să

simtă că îți pasă de ei. Tata mi-a spus să dorm cu cizmele în picioare.

A durat câteva ore bune până să primesc rația prăpădită de alimente care trebuiau să ne ajungă două săptămâni. Îmi înghețaseră picioarele bocnă și mi se lipiseră genele. Darija sufla în mănuși, ca să își încălzească mâinile.

— Bine că nu e vară, a zis ea. E mai rău să se fi stricat laptele.

Am condus-o, până când ea a trebuit să o ia pe altă stradă ce ducea la apartamentul ei.

— Ce facem mâine? am întrebat.

— Habar n-am, a spus. Mă gândeam să mergem la cumpărături.

— Doar dacă oprim să luăm cina la restaurant.

Darija a rânjit.

— Zău așa, Minka, numai la mâncare îți stă gândul?

Am râs și am dispărut după colțul străzii. Odată rămasă singură, am iuțit pasul, ferindu-mi ochii de soldații care treceau și chiar de locuitorii pe care îi cunoșteam. Îmi era greu să mă uit la oameni în ultima vreme. Îmi păreau atât de pustii, încât, uneori, mă temeam să nu mă prăbușesc prin privirile lor goale și să nu mai pot ieși la suprafață.

Când am ajuns la apartament, am sărit peste treapta din lemn care lipsea – familia Darijei o pusese pe foc în decembrie – și am remarcat de îndată că nu e nimeni acasă. Nici urmă de lumină, sunet sau viață.

— Hei? am strigat, după ce am intrat și am pus sacul cu alimente pe masa din bucătărie.

Tata stătea pe un scaun, cu capul în mâini. Îi curgea sângele printre degete de la o tăietură adâncă de pe frunte.

— Tată! am strigat și i-am dat mâinile la o parte, ca să văd rana. Ce-ai pățit?

S-a uitat la mine, cu o privire tulbure.

— Au luat-o, mi-a zis, cu voce stinsă. Au luat-o pe maică-ta.

∵

Se vedea treaba că, pentru a-și îndeplini cotele de deportați, nici nu-i mai interesa dacă ești trecut pe vreo listă sau nu. Ori poate mama primise „invitația de nuntă”, dar preferase să nu ne spună, ca să nu ne facem griji. Nu știam întreaga poveste; știam doar că tata venise de la *shul* și îi găsise pe SS-iști în sufragerie, țipând la mama și la unchiul meu. Din fericire, Basia ieșise cu Majer la aer și nu era acasă la ora aceea. Când mama a încercat să fugă spre tata, un soldat l-a lovit atât de tare cu patul armei, încât și-a pierdut cunoștința. Până să își revină el în simțiri, mama dispăruse.

Mi-a povestit totul, în timp ce îi curățăm și îi bandajam rana. Apoi m-a așezat pe un scaun și a îngenuncheat la picioarele mele. Am simțit cum îmi desface șireturile cizmelor. Mi-a scos-o pe cea stângă și a lovit cu tocul în podea, până l-a desprins, apoi l-a smuls și a scos la iveală monedele de aur ascunse. A băgat mâna și a luat banii.

— Îți rămân cei din cealaltă cizmă, a zis, parcă încercând să se convingă singur că procedează corect.

După ce mi-a pus tocul la loc, m-a luat de mână și m-a condus afară. Am colindat pe străzi ore în șir, întrebându-i pe toți cunoscuții dacă știu unde sunt duși cei care sunt luați de armată. Oamenii se fereau de noi, ca și când suferința noastră era contagioasă; soarele cobora tot mai jos pe cer, până s-a spart ca un gălbenuș de ou peste acoperișurile clădirilor.

— Tată, e aproape ora stingerii, i-am spus, dar nu m-a auzit.

Eram îngrozită; mă gândeam că e în stare să facă vreun gest sinucigaș. Dacă nu o găsea pe mama, nu mai avea pentru ce trăi. Nu a durat mult și am dat nas în nas cu doi soldați SS care patrulau. Unul din ei a arătat spre tata și a început să țipe.

— Nu mai circulați pe stradă!

În momentul în care tata s-a dus spre el, cu monedele în palmă, soldatul a dus arma la umăr.

M-am aruncat în fața tatei.

— Vă rog, l-am implorat în germană. Nu știe ce face.

Celălalt soldat a făcut câțiva pași, a pus mâna pe brațul camaradului său și i-a coborât arma.

— *Was ist los?* a întrebat. Ce s-a întâmplat?

Tata s-a întors spre mine cu o privire atât de deznădăjduită, încât mă durea inima să îl privesc în ochi.

— Întreabă-i unde au dus-o, mi-a zis.

Așa am și făcut. Le-am explicat că mama și unchiul meu fuseseră ridicați din casă de soldați și că încercăm să îi găsim. După aceea, tata a vorbit pe limba universală a banilor și a pus monedele de aur în palma înmănușată a soldatului.

La lumina felinarului stradal, răspunsul soldatului a prins formă. Cuvintele lui au căpătat proporții gigantice în spațiul dintre noi.

— *Verschwenden Sie nicht Ihr Geld,* a spus, aruncând monedele pe jos.

Ne-a făcut semn din cap spre apartament, reamintindu-ne că încălcăm ora stingerii.

— Aurul meu e la fel de bun ca al altora! a strigat tata furios după ei, în vreme ce soldații își vedeau mai departe de drum. O să găsim pe altcineva, Minka. Nu se poate să nu existe un soldat în ghetoul ăsta, dispus să ne vândă informații.

M-am lăsat în genunchi și am adunat monedele care luceau pe caldarâm.

— Da, tată, am spus, deși știam că nu e adevărat, pentru că înțelesesem cuvintele soldatului.

Nu vă irosiți banii.

⁘

A doua zi după dispariția mamei, m-am dus la serviciu. Lipseau câteva fete; altele brodau și suspinau. M-am așezat la mașina de scris, sperând ca formularele de rechiziționare să mă ajute să-mi iau gândul de la cele întâmplate, dar n-am izbutit. După ce am greșit de cinci ori la rând, am lovit cu pumnul în chei, care au zburat toate odată, trasând o linie absurdă, ca și când lumea întreagă începuse să vorbească pe limba păsărească.

Herr Fassbinder a ieșit din birou și m-a găsit plângând.

— Le amărăști și pe celelalte fete, mi-a zis.

Într-adevăr, mă priveau cu ochi mari prin geamul despărțitor dintre biroul meu și sala fabricii.

— Vino-ncoace.

L-am urmat în biroul lui și am luat loc pe un scaun, așa cum făceam când îmi dicta ceva.

Nu s-a prefăcut că nu știe de *Aussiedlung*-ul din seara precedentă. Nu mi-a cerut să mă opresc din plâns. Ba mai mult, mi-a întins batista lui.

— Azi lucrezi aici, m-a anunțat și a ieșit din încăpere, închizând ușa după el.

Timp de cinci zile, am fost ca un zombi la serviciu și ca o stafie acasă, culegând în tăcere lucrurile lăsate în urmă de tata, care nu mai mânca și nu mai vorbea. Basia îi dădea supă cu lingura, așa cum îl hrănea pe Majer. Era un mister cum reușea să își termine tura la brutărie, dar bănuiam că îi săreau în ajutor angajații când nu se putea descurca. Nu știam ce e mai dureros: dispariția fulgerătoare a mamei sau pierderea treptată a tatei.

Într-o noapte, când reveneam de la fabrică, am simțit o umbră în spate, suflându-mi în ceafa, ca un balaur. Cu toate astea, de câte ori întorceam capul, vedeam doar fețele supte ale vecinilor mei care se grăbeau să ajungă acasă și să încuie ușile, înainte ca alte suferințe să se reverse peste pragurile lor. Nu reușeam însă să scap de sentimentul că sunt urmărită, iar teamă nu

făcea decât să crească în mine, de două ori, de patru ori, umplându-mi fiecare colțișor al minții, așa cum creștea aluatul tatei, dacă aveai răbdare cu el. Inima îmi bătea mai să-mi sară din piept când am intrat pe ușa apartamentului, în care, după plecarea celor doi verișori, mă simțeam stingheră, ca un chiriaș clandestin, nicidecum ca un oaspete.

— Basia? am strigat. Tată?

Ce noroc chior pe capul meu! Eram singură.

Mi-am desfăcut fularul de la gât și mi-am descheiat paltonul, dar nu le-am scos de pe mine, pentru că nu era căldură în apartament. Apoi am vârât un cuțitaș de decojit în mânecă, pentru orice eventualitate.

Am auzit zornăit de cioburi în camera alăturată.

Zgomotul venea din singurul dormitor al casei – cel pe care îl ocupau verii mei când ne-am mutat. Am traversat holul tiptil, străduindu-mă să nu fac nici cel mai mic zgomot în cizmele mele butucănoase și am aruncat o privire pe ușă. Un ochi de fereastră era spart. M-am uitat pe jos, după vreo piatră, dar n-am văzut decât cioburi de sticlă. M-am lăsat în genunchi și am început să le adun atent cu mâna, folosindu-mi fusta pe post de făraș.

Iat-o. Nu era o nălucire. Am văzut o umbră cu colțul ochiului.

Am sărit în picioare, și toate cioburile s-au vărsat la loc pe podea. Am tras de ușa dormitorului și, în spatele ei, am găsit un băiat slab și înalt care spărsese geamul, ca să se ascundă în casă.

— N-am ce să-ți dau, am strigat. Nici mâncare, nici bani. Pleacă.

Mă privea cu ochi mari, iar hainele îi erau zdrențăroase. Spre deosebire de noi ceilalți, care flămânzeam, lui i se distingeau mușchii pe sub cămașă. A făcut un pas în față.

— Stai pe loc, sau te omor, am țipat și, în clipa aceea, chiar mă credeam în stare de așa ceva.

— Știu ce s-a întâmplat cu mama ta, mi-a zis.

∵

Până și mie, care plăsmuisem o carte despre un *upiór* trezit din morți, ce se îndrăgostea de o fată muritoare, îmi veneau greu a crede fantasmagoriile pe care mi le înșira băiatul acela. Îl chema Hersz și se aflase împreună cu mama în marfarul care părăsise ghetoul. Trenul parcursese șaptezeci de kilometri, de la Łódź la Koło. După aceea, toată lumea fusese îmbarcată într-un alt tren, care circula pe șine cu ecartament îngust, până la Powiercie. Când au ajuns, se întunecase deja, așa că au înnoptat într-o moară părăsită, la câțiva kilometri de oraș.

Acolo a întâlnit-o pe mama. Ea i-a spus că are o fată cam de-o seamă cu el și că își face griji pentru mine. Spera să găsească o cale de a ne trimite vești. L-a întrebat pe Hersz dacă familia lui trăiește tot în ghetou.

— Mi-a adus aminte de mama, a spus Hersz. Părinții mei au fost luați la a doua razie. Mă gândeam că poate îi găsesc, dacă ne duc la muncă în același loc.

Stăteam pe scaune acum, alături de Basia și de tata, care îi sorbeau fiecare cuvânt pe care îl rostea Hersz. În definitiv, dacă *el* era aici, oare nu va veni și mama cât de curând?

— Zi mai departe, l-a rugat tata.

Băiatul și-a smuls o coajă de pe o rană de la mână. Îi tremurau buzele.

— A doua zi dimineață, soldații ne-au împărțit în grupuri mai mici. Mama ta a urcat cu un grup într-un camion, iar eu m-am dus cu altul, format din zece tineri voinici și înalți. Ne-au dus cu mașina la un conac mare, din piatră. Am coborât în pivnița casei. Zidurile erau pline de semnături și o frază scrisă în idiș: *Cel care intră aici nu mai iese viu.* Era și o fereastră, baricadată cu scânduri, a adăugat Hersz, aproape înecându-se. Dar pătrundeau zgomotele prin ea. A mai venit un camion, și unul dintre nemți le-a spus oamenilor că vor fi trimiși la muncă în est. Nu trebuiau decât să facă un duș mai întâi și să se schimbe în haine curate, care au fost dezinfectate. Oamenii din camion au început să aplaude și, câteva secunde mai târziu, am auzit foșnet de pași pe lângă fereastra pivniței.

— Deci, e teafără și nevătămată, a zis tata, răsuflând ușurat.

Hersz a lăsat capul în pământ.

— În dimineața următoare, m-au dus la muncă în pădure, împreună cu ceilalți băieți care petrecuseră noaptea în pivniță. Când am plecat, am observat o furgonetă mare, parcată lângă zidul casei. Avea ușa deschisă și înăuntru era o rampă. Pe podea, era întins un grilaj de lemn, din cele pe care le vezi în băile publice. Dar noi n-am urcat în furgonetă. Am urcat în remorca unui camion acoperită cu prelată. Ne-au însoțit în jur de treizeci și trei de SS-iști. Am ajuns la o groapă imensă. Mi-au dat o lopată și mi-au zis s-o fac și mai mare. Imediat după ora opt dimineața, a sosit prima furgonetă. Semăna cu cea pe care o văzusem la conac. Câțiva nemți au deschis ușile și au fugit repede de acolo, ca să lase fumul gros să iasă. După vreo cinci minute, soldații au ales trei dintre noi și ne-au zis să urcăm în ea. Eu am fost unul dintre ei.

A tras adânc aer în piept, de parcă îi era insuficient.

— Oamenii dinăuntru muriseră din cauza gazului. Unii încă se țineau în brațe. Erau îmbrăcați doar în lenjerie de corp. Nu apucaseră încă să se răcească. Unii nu muriseră încă, și atunci venea un soldat și îi împușca. După ce le-am scos trupurile, i-am scotocit bine, să vedem dacă au aur, bijuterii sau bani la ei. Pe urmă i-am băgat în groapă, iar prosoapele și săpunurile pe care le primiseră pentru „duș” au fost strânse și duse înapoi la conac, ca să fie folosite la următorul transport.

Mă uitam stupefiată la Hersz. Era absurd. De ce te-ai osteni atât să omori niște oameni – oameni care îți produceau obiecte utile și contribuiau la efortul de război? Pe urmă, am început să judec logic. Hersz era aici, mama, nu. Hersz văzuse cadavrele descărcate din furgonete.

— Minți! am șuierat.

— Aș vrea să mint, a murmurat. Mama ta se afla în al treilea camion din ziua aceea.

Tata a lăsat capul pe masă și a început să plângă.

— Șase dintre băieții aleși să muncească în pădure au fost uciși în aceeași zi, împușcați pentru că nu lucrau suficient de repede. Eu am supraviețuit, deși nu-mi doream. Noaptea, când ne întorceam în pivniță, aveam de gând să mă spânzur. Pe urmă, mi-am amintit că, deși eu nu mai am pe nimeni, mama ta încă are o familie. A doua zi, când mergeam spre pădure, am cerut o țigară. Un SS-ist mi-a dat una și, brusc, toată lumea din camion a început să-i ceară țigări. Am profitat de zăpăceală și am scos un stilou din buzunar, cu care am dat o gaură în prelată și am sfâșiat-o. Apoi am sărit din remorcă. Au început să tragă după mine, dar nu m-au nimerit și am reușit să fug prin pădure, până când am dat de o șură și m-am ascuns sub fânul din pod. Am stat acolo două zile, pe urmă am ieșit și am venit direct aici.

Ascultam povestea lui Hersz, deși îmi venea să-i spun că e nebun, că făcuse o prostie întorcându-se în ghetou, când toată lumea voia să scape de acolo. Pe de altă parte, dacă scăparea însemna să mori gazat într-o furgonetă, poate că Hersz luase decizia înțeleaptă. O parte din mine încă se îndoia de spusele lui și refuza să accepte că ar putea fi adevărate. Tata însă a acoperit imediat singura oglindă din casă. În loc să stea pe scaun, s-a așezat pe podea. Și-a rupt cămașa de pe el. I-am urmat exemplul, împreună cu Basia, și ne-am jelit mama, așa cum cerea religia noastră.

Noaptea, când l-am auzit că plânge, m-am așezat pe marginea saltelei pe care o împărțise cu mama. Apartamentul, atât de aglomerat până de curând, era acum mult prea încăpător.

— Minka, a zis tata, cu un glas atât de blând, încât am crezut că visez, la înmormântarea mea, să ai grijă să… să ai grijă…

S-a oprit, neputând să-și ducă ideea la capăt.

A albit peste noapte. Dacă n-aș fi văzut-o cu ochii mei, aș fi zis că e imposibil.

∵

Acesta e, probabil, lucrul cel mai greu de înțeles: cum se poate ca până și cele mai mari orori să devină ceva banal. Înainte, trebuia să-mi imaginez cum poți privi un *upiór* care suge sângele din gâtul victimei sale, proaspăt ucisă, fără să întorci capul. Acum, știam din propria experiență: puteai să vezi o bătrână împușcată în cap și să oftezi, pentru simplul motiv că sângele ei ți-a stropit paltonul. Puteai auzi rafale de focuri de armă fără să tresari. Puteai să nu te mai gândești la grozăviile care se vor întâmpla, pentru că deja se întâmplaseră.

Cel puțin, așa am crezut.

În prima zi de septembrie, mai multe camioane militare au oprit în fața spitalelor din ghetou, iar bolnavii au fost luați cu forța de soldații SS. Darija mi-a povestit că, la spitalul de pediatrie, oamenii văzuseră cum bebelușii erau aruncați de la ferestre. Atunci am început să mă gândesc că, poate, Hersz spunea adevărul. Bărbații și femeile care se târau în halate pe holurile spitalelor, unii atât de bătrâni ori de slăbiți, încât abia se mai țineau pe picioare, nu aveau cum să fie duși la muncă, în est. În după-amiaza următoare, președintele Rumkowski a ținut un discurs. Stăteam în piață, cu sora mea, și îl legănam pe Majer cu rândul. Tușea din nou și era irascibil. Tata, care era mai mult o umbră a bărbatului de altă dată, rămăsese acasă. Mergea doar până la brutărie și înapoi, în rest nu ieșea nicăieri. Sinceră să fiu, nepoțelul meu își putea purta mai bine de grijă decât tata.

Prin difuzoarele instalate în colțurile pieței, a răsunat vocea președintelui Rumkowski.

— Ghetoul nostru a primit o lovitură teribilă, a spus el. Nemții îi vor pe cei mai prețioși dintre noi – copiii și bătrânii. Deoarece nu am avut fericirea de a fi tată, mi-am închinat viața copiilor. Mi-am dedicat toată energia copiilor. Nu mi-am închipuit niciodată că va trebui să duc cu mâinile mele jertfa la altar. La vârsta mea, mă văd nevoit să întind brațele spre voi și să vă implor… Fraților și surorilor, dați-mi-i! Mamelor și taților, dați-mi copiii voștri!

Din mulțime, s-au ridicat gemete și țipete. Majer era în brațele mele în momentul acela. L-am strâns la piept, dar Basia mi l-a smuls din mâini și și-a îngropat fața în părul lui. Părul roșu, ca al lui Rubin.

În continuare, președintele ne-a explicat că trebuie deportate douăzeci de mii de persoane. Că bătrânii și copiii reprezintă doar treisprezece mii.

— Mergem toți! a strigat cineva, lângă mine.

O femeie a venit cu altă sugestie. Familiile care aveau un singur copil să fie cruțate și să fie luați de la cele care aveau mai mulți.

— Nu, a murmurat Basia, cu lacrimi în ochi. Nu-i las să mi-l ia.

Îl strângea atât de tare pe Majer, încât copilul a început să plângă. Președintele ne spunea că aceea era singura cale de a-i împăca pe nemți. Că înțelege cât de crudă e rugămintea lui. Că îi convinsese pe nemți să ia doar copiii sub zece ani, fiindcă aceia nu vor înțelege ce se întâmplă.

Basia s-a aplecat de mijloc și a vomitat. După aceea, a pornit prin mulțime, îndepărtându-se de podiumul pe care stătea președintele, cu Majer în brațe.

— Știu ce înseamnă să pierzi un membru al corpului, spunea Rumkwoski, străduindu-se să înduplece mulțimea.

Și eu.

Sângerai până la moarte.

∵

La finalul programului, herr Fassbinder nu ne-a lăsat să părăsim fabrica, nici măcar ca să ne anunțăm familiile că întârziem. Le-a spus soldaților care i-au cerut lămuriri că e presat de comenzi și trebuie să lucrăm peste noapte. A baricadat ușile și s-a postat la intrare cu o armă pe care o nu o mai văzusem vreodată. Cred că, dacă intra vreun soldat să ia copiii, era în stare să se bată cu compatriotul său. Știam că nu încearcă decât să ne protejeze. Se dăduse ordin ca nimeni să nu mai iasă din casă, astfel încât SS-ul și poliția să poată percheziționa fiecare locuință și să aleagă copiii care urmau să fie deportați.

În momentul în care au răsunat împușcături și țipete, herr Fassbinder ne-a spus să nu facem gălăgie. Tinerele mame, aproape isterice, își legănau copiii în brațe. Herr Fassbinder le-a împărțit bomboane, i-a lăsat să se joace cu mosoarele goale și să facă turnulețe din ele.

A doua zi dimineață, simțeam că-mi ies din minți. Mă gândeam întruna la Basia și la Majer. Cine-i va apăra, dacă tata era mai mult o stafie?

— Vă rog, herr Fassbinder, am implorat, lăsați-mă să merg acasă. Am optsprezece ani. Sunt prea mare ca să trec drept copil.

— Ești, *meine Kleine*, a răspuns herr Fassbinder.

În momentul acela, am făcut un gest de o inimaginabilă îndrăzneală. I-am atins mâna. Oricât de frumos mă trata herr Fassbinder, nu mi-am permis niciodată să mă consider egala lui.

— Dacă ajung acasă mâine, sau poimâine, și descopăr că a mai dispărut cineva în lipsa mea, n-o să mi-o iert niciodată.

S-a uitat lung la mine, apoi a arătat spre ușă. A ieșit cu mine din fabrică și i-a făcut semn unui tânăr polițist neamț.

— Fata trebuie să ajungă cu bine acasă la ea, i-a zis. E esențial, iar, dacă pățește ceva, pe tine te trag la răspundere. Ai priceput?

Polițistul, cam de-o vârstă cu mine, a încuviințat din cap, speriat de amenințarea lui herr Fassbinder. M-a condus în pas alert până acasă și s-a oprit în dreptul treptelor clădirii.

Am murmurat un mulțumesc în germană și am fugit în casă. Luminile erau stinse, dar știam că asta nu-i împiedica pe nemți să intre, ca să-l caute pe Majer. Tata a sărit în picioare imediat ce m-a auzit. M-a strâns în brațe și m-a mângâiat pe cap.

— Minusia, a zis, am crezut că te-am pierdut și pe tine.

— Unde-i Basia? am întrebat.

M-a dus în cămara din dușumeaua căreia smulsese scânduri biata mea verișoară Rivka, cu mai bine de doi ani în urmă. Un covoraș din ziare acoperea gaura și mica ascunzătoare de dedesubt. L-am dat la o parte și am văzut ochii speriați ai Basiei. Am auzit plescăitul lui Majer, care își sugea degetul.

— Ce bine! am spus. Dar se poate și mai bine.

Am scotocit disperată prin apartament și am dat cu ochii de butoiul pe care îl adusese tata de la brutărie. Cândva plin cu făină, acum ne servea drept masă de bucătărie, fiindcă pe prima o puseseră pe foc. L-am răsturnat pe o parte și l-am rostogolit până în cămară, după care l-am prăvălit peste gaura din dușumea. Era ceva normal să ții un butoi în cămară, și greu și-ar fi dat seama soldații că sub el se află o ascunzătoare.

Știam că sunt aproape, pentru că îi auzeam pe oamenii din apartamentele vecine. Țipau cu toții – și cei care erau luați, și cei care rămâneau în urmă. A durat, totuși, trei ore până să ajungă la noi. Au spart ușa și ne-au întrebat unde e Majer.

— Nu știu, a răspuns tata. Nu mi-am văzut fata de când s-a dat stingerea.

Unul dintre ofițerii SS s-a întors spre mine.

— Spune-ne adevărul.

— E așa cum spune tata, am zis.

În clipa aceea, s-a auzit. Un tușit și un scâncet firav.

Am dus imediat mâna la gură.

— Ești bolnavă? m-a întrebat militarul.

Nu puteam să confirm, pentru că asta ar fi însemnat să fiu deportată.

— M-am înecat cu apă, am spus, lovindu-mă cu pumnul în piept, până când zgomotul a încetat.

După asta, soldații nu mi-au mai dat atenție. S-au apucat să deschidă dulapurile și sertarele, orice spațiu în care puteai ascunde un copil. Și-au înfipt baionetele în saltelele de paie pe care dormeam, în caz că îl vârâsem pe Majer în vreuna dintre ele. Când au ajuns la cămară, am stat nemișcată și l-am lăsat pe soldat să răvășească etajerele cu țeava puștii, aruncând pe jos puținele noastre provizii, și butoiul gol. S-a aplecat și a aruncat o privire în gura acestuia.

SS-istul s-a întors spre mine și m-a fixat cu o privire de gheață.

— Dacă descoperim că își ascunde copilul, o omorâm, a zis și a lovit butoiul cu piciorul.

Nu s-a răsturnat. Nu s-a clătinat. Doar a alunecat puțin în dreapta, trăgând ziarul odată cu el și dezvelind o crăpătură minusculă ce putea trăda gaura de dedesubt.

Mi-am ținut respirația, convinsă că o să observe, dar soldatul le-a strigat celorlalți să treacă la apartamentul următor.

Am așteptat să iasă soldații din casă.

— Ai răbdare, mi-a zis tata, când am dat să merg în cămară.

A arătat pe furiș spre fereastra prin care ne vedeam vecinii scoși în stradă, târâți cu forța, împușcați. Zece minute mai târziu, când soldații au dispărut de pe strada noastră și nu mai răsunau decât bocetele mamelor, tata s-a dus repede în bucătărie și a mutat butoiul.

— Basia, am zis, s-a terminat.

Suspina și zâmbea printre lacrimi. S-a ridicat, cu Majer în brațe, și tata a ajutat-o să iasă din spațiul îngust.

— Mi-a fost teamă că o să audă tușitul, am zis.

— Și mie, a mărturisit Basia. Dar a fost tare cuminte. Nu-i așa că ai fost băiețel cuminte, puiul meu?

Ne-am uitat amândouă la fața lui Majer, apăsată cu putere la gâtul mamei sale, căci nu reușise să-l potolească altfel. Nu mai tușea. Nu mai țipa.

Țipa însă sora mea, văzând buzele vinete și ochii goi ai copilului ei.

∵

Copiii au fost urcați în căruțe și scoși din ghetou. Unii erau gătiți în hainele cele mai bune, sau ce mai rămăsese din acestea. Urlau ca din gură de șarpe și își strigau mamele. Mamele care trebuiau să meargă la fabrici și să muncească, de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic.

Ghetoul era un oraș-fantomă. Eram un șir cenușiu de muncitori zdrobiți, care nu doreau să-și amintească trecutul și își pierduseră speranța în viitor. Nu se mai auzeau râsete, nu mai juca nimeni șotronul. Nu tu fundițe de păr, nu tu chicoteli. Pieriseră orice culoare și frumusețe.

Tocmai de aceea, spunea lumea, moartea ei era atât de sublimă. Zburase, precum o pasăre, de pe podul de peste strada Lutomierska, pe șoseaua interzisă evreilor. Povesteau că părul despletit al Basiei fluturase în urma ei, ca două aripi, iar fusta se umflase ca o coadă înfoiată. Spuneau că gloanțele care o nimeriseră în aer îi coloraseră penajul într-un sângeriu-aprins, ca o pasăre phoenix care va renaște din propria cenușă.

Un mârâit ușor a străpuns bezna, aproape ca un tors de pisică. Hârșâitul unui băț de chibrit. Miros de sulf. Torța s-a reaprins. În fața mea, într-o baltă de sânge, stătea ghemuit un bărbat cu ochi sălbatici și părul răvășit. Îi curgea sânge din gură și de pe mâinile în care ținea o bucată de carne. M-am tras înapoi, sugrumată de groază. Mă aflam în peștera în care Aleks îmi spusese că își înjghebase o locuință modestă. Venisem acolo, în speranța că îl voi găsi, după ce reușise să fugă din piața satului. Dar acela… acela nu era Aleks.

Bărbatul – dacă îl pot numi astfel – a făcut un pas spre mine. Bucata de carne pe care o devora avea o mână și degete. Erau încă încleștate pe măciulia unui baston aurit pe care nu l-aș fi putut uita în veci. Dădusem de urma lui Baruch Beiler.

Am simțit că mi se încețoșează vederea și m-a luat cu amețeală.

— N-a fost nicio sălbăticiune, am izbutit să spun. Tu ai fost.

Canibalul a rânjit, dezvelindu-și dinții strălucitori și pătați de sânge.

— Sălbăticiune, upiór, *totuna. Ce rost are să despicăm firu-n patru?*

— Tu l-ai ucis pe Baruch Beiler.

— Ipocrito. Vrei să spui că nu i-ai dorit moartea?

Mi-am amintit de toate vizitele lui, când venea să ne ceară banii de dări, pe care nu îi aveam, și făcea tot soiul de înțelegeri necinstite cu tata, care ne îngropau și mai mult în datorii. M-am uitat la monstrul din fața mea și mi s-a făcut rău.

— Pe tata, am murmurat, tot tu l-ai omorât?

Văzând că upiórul *nu îmi răspunde, m-am repezit asupra lui, folosindu-mă ca de niște arme de unghii și de furia care mă mistuia. I-am sfâșiat pielea, l-am lovit cu picioarele și cu pumnii. Ori răzbunam moartea tatei, ori muream încercând să fac asta.*

Deodată, am simțit un braț care mă cuprinde de talie și mă trage înapoi.

— Oprește-te, mi-a strigat Aleksander, țintuindu-mă la pământ cu greutatea corpului său.

Din unghiul în care mă aflam, vedeam lanțurile prinse de picioarele desculțe și murdare ale upiórului *și grămada de oase decolorate de lângă el. Vedeam manșetele zdrențuite ale cămășii lui Aleks, mânjite de sânge. Era limpede că se chinuise mult să scape din funiile cu care îl legase Damian.*

— Lasă-mă-n pace, am strigat.

De data asta, nu voiam să mă salveze Aleks, dacă asta însemna că nu pot răzbuna moartea tatei.

— Oprește-te, m-a rugat și, abia atunci, mi-am dat seama că nu pe mine mă proteja. Te rog, e fratele meu.

M-am potolit. Acela *era Casimir? Băiatul încet la minte, pe care Aleks trebuia să-l păzească ziua, și noaptea să-l țină închis, ca să nu mănânce ce nu trebuia? Ce-i drept, nu-l văzusem niciodată fără masca de piele pe față. Dar Aleks îmi spusese că mănâncă pietre, crengi și pământ, nu ființe umane. Dacă era o minciună, cum să mai am încredere în el?*

Am legănat din cap, străduindu-mă să înțeleg. Aleks mă protejase, îmi salvase viața când fusesem rănită – de nimeni altul decât de fratele lui. Totuși, avea aceiași ochi de un chihlimbariu ireal, ca monstrul de lângă mine, iar, prin venele lui, curgea același sânge.

— Tu ai un frate, am zis, cu voce stinsă. Dar eu nu mai am tată. M-am smuls din brațele lui Aleks și m-am pus în fața lui Casimir. Din cauză că l-ai ucis tu! Recunoaște!

Tremuram atât de tare, încât abia reușeam să mă țin pe picioare. Dar Casimir refuza să vorbească, refuza să îmi dea satisfacție.

Am luat-o la fugă, orbește, pe unde venisem, izbindu-mă de colțurile ascuțite, împiedicându-mă de pietrele și de gropile de pe fundul peșterii, prăvălindu-mă în patru labe, ca un bolovan. În timp ce încercam să mă ridic, Aleks m-a cuprins iar în brațe. Mi s-au încordat toți mușchii la gândul că, deși indirect, el era motivul suferinței mele.

— Puteai să-l oprești, am spus printre lacrimi. L-a omorât pe singurul om care m-a iubit vreodată.

— Tatăl tău nu e singurul care te-a iubit, a mărturisit Aleks. Nu-l poți învinovăți pe Casimir de moartea lui, a adăugat și și-a ferit privirea de mine. Eu l-am ucis.

MINKA

O vreme, oamenii dispăreau din ghetou precum amprentele de pe un geam – acum îi vedeai, iar, în secunda următoare, se evaporau, de parcă nici n-ar fi existat. Moartea îmi ținea companie când îmi târâm picioarele pe străzi, îmi șușotea la ureche când mă spălam pe față, mă lua în brațe când dârdâiam în pat. Herr Fassbinder nu-mi mai era șef; în locul slujbei de

secretară, fusesem repartizată la o fabrică de ghete din piele. Îmi tremurau mâinile chiar și atunci când nu coseam: atât de greu era să împing acul prin pieile tari. Ne duceam viața sub amenințarea permanentă a deportării. O parte din colegele mele de muncă îi rugaseră pe dentiști să le implanteze diamantele de la verighete în dinți, pe post de plombe. Altele își vârau săculeți cu monede în vagin și veneau cu ele la muncă, în caz că le prindea razia acolo. Și cu toate astea, ne continuam viața. Munceam, mâncam, sărbătoream aniversări, bârfeam, citeam, scriam, ne rugam și ne trezeam în fiecare dimineață și o luam de la capăt.

Într-o zi de iulie, 1944, m-am dus după Darija, ca să mergeam la coada unde se împărțeau rațiile, dar n-am mai găsit-o. N-am avut nici măcar timp să-i plâng dispariția. Mă obișnuisem deja cu gândul că îi voi pierde pe toți cei care îmi erau dragi. Plus de asta, trei zile mai târziu, eu și tata ne-am văzut numele pe lista de deportare.

Era zăpușeală, o căldură cum nu-ți venea să crezi că poate exista, după ce, cu doar câteva luni înainte, nu reușeam să ne încălzim, orice-am fi făcut. Era sufocant în fabrică, ferestrele erau închise, iar aerul atât de îmbâcsit, încât simțeai că ți se oprește în gât, ca un burete. Am ieșit din clădire, pentru prima oară, după douăsprezece ore, și am inspirat ușurată aerul proaspăt. Nu mă grăbeam să ajung acasă, unde aveam să stau toată noaptea, împreună cu tata, și să mă gândesc ce o să se întâmple de dimineață, când trebuia să ne adunăm în piața orașului.

Am luat-o pe un traseu întortocheat, pe străduțele înguste și aleile labirintice ale ghetoului. Știam că Aron locuiește în zonă, dar nu-l mai văzusem de câteva săptămâni. Era posibil ca, asemenea Darijei, și el să fi fost deportat.

Am oprit un bărbat și l-am întrebat dacă îl cunoaște pe Aron, dar bărbatul a clătinat din cap și și-a văzut de drum. Făceam ceva de neconceput. Nu pomeneam niciodată de cei care fuseseră răpiți dintre noi; ajunseserăm precum oamenii din acele culturi care nu rostesc numele morților, de teamă să nu îi bântuie veșnic.

— Aron? am întrebat-o pe o bătrână. Aron Sendyk. L-ați văzut cumva?

S-a uitat la mine. Am realizat, îngrozită, că nu era cu mult mai în vârstă decât mine, dar avea părul alb și porțiuni chele pe scalp; iar pielea îi atârna peste oasele feței, ca o pânză grea pe un umeraș.

— Acolo stă, mi-a zis și a arătat cu degetul spre o ușă, la câteva case distanță.

Mi-a deschis chiar Aron, cu o figură înspăimântată, și pe bună dreptate. În general, bătăile la ușă erau însoțite de un soldat care dădea buzna în casă. Când m-a văzut, s-a mai liniștit.

— Minka, a spus și a întins mâna ca să mă tragă în casă.

Atmosfera din interior era ca un cuptor.

— Mai e cineva aici?

A clătinat din cap. Era îmbrăcat în maiou și pantaloni, pe care îi prinsese cu ace de siguranță, ca să nu-i cadă de pe șoldurile înguste. Umerii asudați îi luceau precum măciulia unui catarg de steag din alamă.

M-am ridicat pe vârfuri și l-am sărutat.

Avea gust de țigări, iar părul îi era ud la ceafă. M-am lipit de trupul lui și l-am sărutat și mai pasional, de parcă era momentul la care visam de ani buni. Chiar visam la el. Dar nu cu Aron.

Într-un final, cred că s-a dumirit că nu are halucinații, pentru că m-a cuprins de mijloc cu un braț și m-a sărutat, la început, mai timid, apoi tot mai lacom, ca un flămând invitat la ospăț.

M-am tras în spate și, uitându-mă fix la el, mi-am desfăcut bluza. Am lăsat-o descheiată.

Nu eram vreo priveliște apetisantă. Aveam coastele mai proeminente decât sânii și cearcăne sub ochi, de care nu scăpăm niciodată. Aveam părul spălăcit și nepieptănat, dar măcar era lung.

A durat câteva clipe până să înțeleg expresia de pe chipul lui Aron. Milă.

— Ce faci, Minka? m-a întrebat, în șoaptă.

M-am rușinat deodată și mi-am tras marginile bluzei, ca să mă acopăr. Eram așa urâtă, încât nu îl puteam seduce nici măcar pe băiatul acela, care fusese cândva îndrăgostit de mine.

— Dacă nu-ți dai seama singur înseamnă că nu mă pricep deloc, am zis. Îmi cer scuze că te-am deranjat…

I-am întors spatele și am fugit spre ușă, în timp ce îmi încheiam nasturii, dar Aron m-a prins de braț.

— Nu pleca, mi-a spus, cu blândețe. Te rog.

Când m-a sărutat din nou, m-am gândit că, dacă aveam suficient timp și, poate, altă viață, m-aș fi putut îndrăgosti, până la urmă, de el.

M-a culcat pe salteaua pe care dormea, aflată în mijlocul apartamentului cu o singură cameră. Era inutil să mă întrebe de ce tocmai acum, de ce tocmai el. Eu nu voiam să răspund, iar el n-ar fi vrut să audă răspunsul. S-a întins lângă mine și m-a luat de mână.

— Ești sigură că asta vrei? m-a întrebat.

După ce am încuviințat din cap, m-a dezbrăcat de haine și a așteptat să mi se usuce sudoarea pe corp. Apoi și-a scos maioul și pantalonii și m-a acoperit cu trupul lui.

Mă durea când se mișca între picioarele mele. Când a intrat în mine. Nu pricepeam de unde atâta tam-tam, de ce dedicaseră poeții sonete acelui moment, de ce îl așteptase Penelopa pe Ulise, de ce plecau cavalerii la război, cu panglicile iubitelor legate la mânerele săbiilor. Apoi am înțeles. Inima, care îmi fremăta ca un fluture sub coaste, s-a calmat și a început să bată în ritm cu a lui. Îi simțeam sângele din vene pulsând odată cu al meu, asemenea refrenului unui cântec. Eram altcineva în prezența lui, mă preschimbasem din rățușca cea urâtă într-o lebădă grațioasă. Preț de câteva clipe, am fost fata visurilor oricărui bărbat. Motivul pentru care vrei să trăiești.

Mai târziu, după ce m-am îmbrăcat, Aron a insistat să mă conducă acasă, cum ar face un iubit adevărat. Ne-am oprit în fața apartamentului. Știam că tata e înăuntru și se pregătește de deportare, adunându-ne lucrurile în cele două valize pe care aveam voie să le luăm cu noi. Avea să mă întrebe pe unde am umblat. Aron s-a aplecat și m-a sărutat chiar acolo, în plină stradă, de față cu vecinii. Părea atât de fericit, încât am considerat că merită să afle măcar o fărâmă de adevăr.

— Voiam să știu cum e, am spus, în șoaptă. *Pentru că ar putea fi ultima mea șansă.*

— Și?

Am ridicat ochii spre el.

— Mulțumesc.

A pufnit în râs.

— Ce răspuns protocolar! a zis și a făcut o plecăciune teatrală. Domnișoară Lewin, îmi permiteți să vă fac o vizită mâine?

Dacă aveam pentru el măcar un strop de afecțiune, îi datoram mai mult decât o fărâmă de adevăr. Îi datoram o minciună frumoasă.

Am făcut o reverență și m-am silit să zâmbesc, ca și când ziua de mâine mă va găsi tot aici, așteptându-mi curtezanul.

— Firește, stimate domn, am răspuns.

A fost ultima oară când ne-am vorbit.

∵

Dacă ar trebui să-ți aduni toată viața într-o valiză – nu doar chestiile materiale, cum ar fi hainele, ci și amintirile oamenilor pe care i-ai pierdut și ale fetei care ai fost odată –, ce-ai lua cu tine? Cea mai recentă fotografie a mamei? Cadoul primit de la cea mai bună prietenă – un semn de carte brodat cu mâna ei? Cotorul unui bilet de la circul ambulant care venise în oraș cu doi ani în urmă, când tu și tatăl tău ați urmărit cu sufletul la gură doamnele în costume strălucitoare care zburau prin aer și pe bărbatul curajos care își vârâse capul în gura leului? Le-ai lua cu tine, ca să te simți ca acasă oriunde mergi sau ca să-ți reamintească de unde vii?

Până la urmă, am luat toate aceste obiecte, cartea *Jurnalul unei tinere rătăcite*, botoșeii lui Majer și voalul de nuntă al Basiei. Și, bineînțeles, povestea mea, care se întindea acum pe patru caiete. Am pus trei în valiză, iar pe al patrulea, într-un săculeț. Am ascuns actele de identitate creștine în cizme, alături de monedele de aur. Fără să scoată o vorbă, tata a deschis pentru ultima oară ușa apartamentului care nu ne aparținea.

Purtam paltoane groase, deși era vară. Așa îți dai seama că, în ciuda zvonurilor care ne ajunseseră la urechi, eram încă optimiști. Sau nerozi. Pentru că ne încăpățânam să credem că avem un viitor.

Nu ne-au urcat în căruțe. Poate că eram prea mulți – câteva sute, după socotelile mele. În timp ce mergeam încolonați, soldații înaintau călare pe lângă noi, cu puștile scânteindu-le în soare.

Tata se mișca lent. Nu își mai revenise după dispariția mamei, iar pierderea lui Majer și a Basiei îl afectase iremediabil. Nu reușea să urmărească o conversație de la cap la coadă, fără să-i fugă ochii undeva, în zare; i se atrofiaseră mușchii; își târșâia picioarele în loc să calce normal. Aveai senzația că fusese decolorat printr-un lung proces agresiv și, cu toate că încă deslușeai contururile omului de altă dată, era la fel de imaterial ca o fantomă.

Soldații voiau să mergem în ritm constant și mă temeam că tata nu va putea ține pasul. Eram slăbită și deshidratată, iar drumul mi se vălurea în fața ochilor – dar eram mai puternică decât tata.

— Nu mai e mult până la gară, l-am îmbărbătat. Încă puțin, și ajungem.

I-am luat valiza în mâna liberă, ca să nu trebuiască să mai care și acea greutate.

M-am oprit când s-a împiedicat fata din spatele meu. S-a oprit și tata. S-a produs o busculadă, ca un talaz care se izbește de dig.

— *Was ist los?* a întrebat soldatul de lângă noi.

A lovit-o cu piciorul pe fata care zăcea întinsă pe o rână. După care s-a aplecat, a luat un băț de pe marginea drumului și a înghiontit-o, strigându-i să se ridice.

Văzând că fata nu îl ascultă, i-a răsucit bățul în păr și a început să smucească din ce în ce mai tare. A țipat la ea să se ridice, dar, cum nici de data asta nu l-a ascultat, s-a apucat să răsucească bățul, până când fata a izbucnit în urlete și pielea capului i-a plesnit, precum cusăturile unei haine prea strâmte.

A mai venit un soldat, care a îndreptat pistolul spre ea și a împușcat-o în cap.

S-a lăsat deodată tăcerea.

M-a podidit plânsul. Simțeam că mă sufoc. Creierul fetei necunoscute era împrăștiat pe cizmele mele.

Văzusem atâția oameni împușcați în fața mea, încât aproape că nu mă mai șoca. Cei împușcați în piept cădeau fulgerător la pământ, precum bolovanii. Cei împușcați în cap lăsau în urmă o grămadă de mizerie, dâre de materie cenușie și țesut rozaliu, spumos. Iar acum, toate astea erau pe cizmele mele, pătrunzând printre șireturi, și nu mă puteam abține să mă întreb ce parte a creierului era – centrul care controla vorbitul? Sau mișcările? Amintirea primului ei sărut, a animalului de companie preferat sau a zilei în care se mutase în ghetou?

Am simțit mâna tatei cum mă strânge de braț cu o forță de care nu îl credeam în stare.

— Minusia, mi-a zis, în șoaptă, uită-te la mine.

A așteptat până când am întors ochii spre el și mi s-a calmat respirația.

— Dacă va fi să mori, o să mori de un glonț în inimă, nu în cap. Îți promit.

Mi-am dat seama că era o versiune macabră a jocului pe care îl jucam odinioară, când făceam pregătiri pentru moartea lui. Doar că acum făceam pregătiri pentru moartea mea.

Până am urcat în tren, n-a mai scos o vorbă. Ne-au dus valizele în altă parte și ne-au încărcat în vagoanele de marfă, ca pe vite. Tata s-a așezat jos și m-a cuprins de umeri, ca atunci când eram mică.

— O să deschidem o nouă brutărie acolo unde mergem. Vor veni oameni de la kilometri distanță ca să ne cumpere pâinea. Și, în fiecare zi, o să-ți coc o chiflă cu ciocolată și scorțișoară, așa cum îți place ție. O să miroasă dumnezeiește când o scot din cuptor…

Am băgat de seamă că se așternuse liniștea în vagon și toată lumea asculta fanteziile tatei.

— Pot să-mi ia casa, a zis el. Pot să-mi ia banii, să-mi răpească soția și copilul. Pot să-mi ia pâinea de la gură, a adăugat, cu voce înecată, și nepotul. Dar nu-mi pot răpi visele.

Cuvintele lui erau ca un magnet, atrăgând după ele un cor de exclamații aprobatoare.

— Și eu visez, a spus un bărbat din capătul opus al vagonului. Visez să le fac lor ce ne fac ei nouă.

S-a auzit o lovitură în peretele de lemn al vagonului. Am tresărit cu toții.

Noi, ei.

Totuși, nu toți evreii au fost victime. Președintele Rumkowski, de pildă, ședea liniștit, alături de proaspăta lui soție, într-o casă confortabilă, și întocmea liste, cu mâinile mânjite de sângele familiei mele. La fel cum nu toți nemții erau criminali. Să ne gândim la herr Fassbinder, care salvase o mulțime de copii în noaptea în care urmau să fie luați de lângă mamele lor.

S-a auzit o nouă lovitură, de data asta, chiar în spatele scândurii pe care îmi odihneam eu capul.

— Ieși, mi-a șoptit o voce, prin crăpăturile înguste. Scapă dacă poți. Trenul ăsta merge la Auschwitz.

∵

Era un haos de nedescris.

Rampa pe care coboram era ticsită de oameni. Eram amorțiți, înțepeniți, sufocați de căldură și abia așteptam să respirăm aer curat. Toată lumea țipa – își căuta rudele, încerca să se facă auzită peste strigătele soldaților, postați din loc în loc, cu armele îndreptate spre noi, dirijând bărbații într-o parte și femeile în alta. În depărtare, se zărea o coadă imensă de persoane care sosiseră înaintea noastră. Se vedea și o clădire din cărămidă, cu coșuri de fum.

Câțiva oameni în uniforme vărgate încercau să ne trieze. Semănau cu păstăile de iarba fluturilor, plante care e posibil să fi fost cândva colorate și vii, dar acum erau uscate și păreau să se spulbere la prima suflare. Ne-au spus în poloneză să ne lăsăm lucrurile pe rampă. L-am tras de mânecă pe unul dintre bărbați.

— Aia e fabrică? am întrebat, arătând spre clădirea cu hornuri.

— Da, mi-a răspuns, dezvelindu-și dinții îngălbeniți. E o fabrică în care omoară oameni.

În clipa aceea, mi-am amintit de băiatul care îmi spusese ce pățise mama și cum, pe atunci, îl suspectasem că e nebun sau mincinos.

Tata s-a dus în stânga, în rând cu ceilalți bărbați.

— Tată! am strigat și am luat-o la fugă spre el.

Patul unei puști s-a prăvălit peste tâmpla mea și am văzut stele verzi. S-a întunecat totul, iar, când am redeschis ochii, tata continua să coboare pe rampa destinată bărbaților. Spre marea mea surprindere, mă trăgea după ea o femeie care lucrase cu mine la fabrica de broderii a lui herr Fassbinder. Am întors capul și mi-am lungit gâtul exact când tata s-a oprit în dreptul unui soldat, care ținea un deget peste buzele-i strânse și examina cu atenție fiecare bărbat care-i trecea prin față. *Links,* mormăia. *Rechts.*

L-am văzut pe tata ducându-se în stânga, într-un cârd și mai lung de oameni.

— Unde-l duc? am întrebat, înnebunită de spaimă.

Nu mi-a răspuns nimeni.

M-au îmbrâncit, m-au târât și m-au smucit, până când am ajuns în fața unui soldat. Stătea alături de un bărbat în halat alb, care ne îndruma, de fapt, pe fiecare. Militarul era înalt și blond, și ținea un revolver în mână. Am întors privirea, chinuindu-mă să-l găsesc pe tata prin masa mișcătoare de oameni. Bărbatul în halat alb m-a prins de bărbie și cu greu m-am abținut să nu îl scuip în față. Mi-a examinat vânătaia de la cap și a murmurat, *Links*, apoi a arătat spre stânga.

Eram în culmea fericirii. Mergeam în aceeași direcție ca tata, ceea ce însemna că ne vom regăsi.

— *Danke,* am murmurat, din obișnuință.

Soldatul blond m-a auzit.

— *Sprichst du deutsch?* m-a întrebat.

— *J-ja, fließend,* am bâiguit. Vorbesc fluent.

Soldatul s-a aplecat spre bărbatul în halat și i-a șoptit ceva. Halat Alb a ridicat din umeri și a zis, *Rechts*, spre disperarea mea.

Pe tata îl trimiseseră în stânga, iar pe mine, în dreapta, pentru că făcusem prostia de a vorbi în germană. Poate că îi jignisem; poate că nu aveam voie să le răspundem, cu atât mai puțin în limba lor maternă. Dar, evident, eram în minoritate. Alte femei, printre care și cea cu care lucrasem la fabrica lui herr Fassbinder, erau trimise în partea stângă. Am dat să mă împotrivesc, i-am implorat să mă lase să merg în stânga, dar unul dintre polonezii în uniforme vărgate m-a împins în dreapta.

M-am gândit la asta de nenumărate ori. La ceea ce s-ar fi întâmplat dacă mergeam în partea stângă, spre care mă trăgea fiecare fibră a corpului. Dar, cum nimănui nu-i plac poveștile cu final trist, am realizat că trebuie să fac tot ce mi se cere, ca să am măcar șansa de a-l revedea pe tata.

Când am trecut pe lângă soldatul care mi se adresase, am observat că îi tremura mâna dreaptă, cea în care ținea revolverul. Aproape ca un spasm. Mi-era frică să nu mă împuște din greșeală. Așa că m-am strecurat iute pe lângă el și m-am alăturat unui grup mai mic de femei, timp în care a venit alt soldat și ne-a condus la o clădire din cărămidă roșie, în formă de L. Peste drum, am văzut oameni dezorientați, care așteptau în tăcere în fața clădirii mari, cu coșuri de fum. Mă întrebam dacă e și tata printre ei, dacă mă vede.

Ne-au dus în clădire și ne-au ordonat să ne dezbrăcăm. Trebuia să scoatem tot de pe noi – haine, pantofi, șosete, lenjerie intimă, agrafe de păr. M-am uitat în jur, rușinată la vederea atâtor necunoscute despuiate, dar și mai rușinată când mi-am dat seama că soldații care ne supravegheau nu aveau de gând să ne ofere niciun pic de intimitate. Dar nici măcar nu se uitau la corpurile noastre; păreau absolut nepăsători. Am început să mă dezbrac încet, de parcă scoteam de pe mine straturi de piele, nu doar haine. Am încercat să mă acopăr cu o mână. În cealaltă, țineam cizmele, cum îmi spusese tata.

Unul dintre militari s-a apropiat de mine. Privirile i-au alunecat peste mine, ca o chiciură, și s-au oprit asupra cizmelor.

— Frumoase cizme, a zis.

Le-am strâns și mai tare în mână.

A întins mâna și mi le-a luat și mi-a dat o pereche de saboți de lemn, în schimb.

— Prea frumoase pentru tine, a declarat.

Odată cu cizmele, s-a spulberat și șansa de a plăti pe cineva să mă scoată de acolo sau de a afla informații despre tata. Odată cu cizmele, s-au dus și actele de identitate creștine, pe care le primisem de la Josek.

Ne-au dirijat spre o masă, la care stăteau câteva evreice în uniforme vărgate, cu aparate de ras în mâini. Când m-am apropiat, am observat că le râdeau pe femei pe cap. Unele scăpau doar cu părul scurt, altele nu erau la fel de norocoase.

Nu sunt o persoană vanitoasă. N-am fost niciodată frumoasă; am fost mereu eclipsată de Darija și chiar de Basia. Până să ne mutăm în ghetou,

aveam obraji rotofei, ca de bebeluș, și pulpe dolofane care se frecau între ele. Foametea mă făcuse să slăbesc, dar nu mă făcuse mai frumoasă.

Singura mea consolare era părul. E drept că își pierduse strălucirea, dar avea toate nuanțele de șaten, de la castaniu până la mahon. Și se ondula în mod natural la vârfuri. Chiar și atunci când îl împleteam la spate, coada era groasă cât pumnul.

— Vă rog, am spus. Nu-mi tundeți părul.

— Poate ai ceva care să mă convingă să te tund doar puțin, a zis femeia și s-a aplecat spre mine. Te văd în stare să aduci ceva pe ascuns.

M-am gândit la cizmele mele din mâna soldatului. M-am gândit la femeia aceea, care se aflase cândva în aceeași situație ca noi. Dacă scopul nemților era să îi dezumanizeze complet pe oameni, atunci, reușiseră din plin.

— Chiar dacă aș avea, i-am replicat, în șoaptă, ești ultima persoană căreia i-aș da ceva.

S-a uitat la mine, a luat mașina de ras și m-a lăsat fără păr.

În momentul acela, am înțeles că nu mai sunt Minka. Eram o altă creatură, ceva inuman. Dârdâind și suspinând, am urmat ordinele și am intrat, fără să comentez, în sala de duș. Mă gândeam doar la mama și la baia falsă despre care îmi povestise băiatul; la furgonetele pline de gaz, care descărcau cadavrele în pădure. M-am uitat la capetele de duș și m-am întrebat dacă prin ele va curge apă sau otravă, dacă sunt singura persoană care a auzit zvonurile și căreia îi tremură inima în piept de frică.

S-a auzit un șuierat. Am închis ochii și am încercat să mi-i imaginez pe toți oamenii pe care îi iubisem în scurta mea existență. Părinții mei, Basia, Darija, Rubin și Majer, Josek, herr Bauer. Chiar și Aron. Voiam să mor cu numele lor în minte.

Am simțit câțiva stropi. Apă. Era rece și curgea întrerupt. Capetele de duș se opreau și porneau, înainte să apuc să mă răsucesc complet. *Nu e gaz, nu e gaz*, mi-am spus, recitând parcă o litanie. Poate că băiatul se înșelase. Poate că aici nu se întâmpla ce se întâmplase la Chelmno. Poate că era așa cum spuseseră soldații: un lagăr de muncă.

Ah, iată-l din nou: firavul scâncet al speranței.

— *Raus!* a urlat un soldat.

Am ieșit din duș, fără să mă șterg, și am primit un rând de haine. O rochie de muncă, o pălărie și o jachetă cu dungi albastre și gri. Nici pomeneală de șosete și lenjerie.

M-am îmbrăcat în grabă. Voiam să-mi acopăr odată goliciunea rușinoasă, care ne transforma pe toate într-o masă amorfa. Nu terminasem încă să îmi închei nasturii, când a venit un soldat și m-a împins către o masă. Acolo, un bărbat m-a tamponat cu spirt pe antebrațul stâng, iar altul s-a apucat să scrie ceva pe pielea mea. Inițial, nu mi-am dat seama ce face – mă frigea și mirosea a carne arsă. M-am uitat: A14660. Mă însemnaseră, ca pe o vită. Nu mai aveam nume.

Ne-au mânat într-o baracă fără lumină. Când mi s-au obișnuit ochii cu întunericul, am văzut paturi suprapuse, câte trei, și paie întinse pe fiecare, de zici că eram într-un grajd. Nu existau ferestre. Aerul era pestilențial, iar înăuntru stăteau înghesuite câteva sute de femei.

Mi-am amintit de vagonul de tren, în care ne ținuseră zile în șir, sufocați, fără să vedem lumina soarelui, fără opriri, ca să ne dezmorțim oasele și să mergem la toaletă. Nu voiam să mai retrăiesc acele clipe de coșmar, doar ca să mor. *Mai bine acum,* mi-am zis.

Înainte să mă dezmeticesc, picioarele mi s-au întors în direcția opusă intrării și, cu ultimele puteri, abia ținându-mi echilibrul în saboții de lemn, am luat-o la fugă spre gardul electric.

Știam că, dacă reușesc să mă apropii suficient de mult, o să scap. Că Aron, Darija și (cu voia lui Dumnezeu) tata își vor aminti de mine drept Minka, nu un animal chel, nu un număr. Am întins brațele în față, de parcă alergam spre iubitul meu.

Am auzit strigătele unei femei. Am auzit răcnetele furioase ale unui soldat, care, o secundă mai târziu, s-a ciocnit de mine și m-a trântit la pământ, prăvălindu-se cu toată greutatea pe mine. M-a apucat de gulerul rochiei, m-a târât după el și m-a azvârlit în baracă cu asemenea forță, încât am căzut pe burtă pe podeaua de ciment.

A trântit ușa în urma lui. M-am ridicat în genunchi și am văzut o mână întinsă.

— Ce-a fost în mintea ta? m-a întrebat o fată. Puteai să mori, Minka.

Am mijit ochii. Inițial, nu am recunoscut-o, din cauza luminii difuze, a capului ras și a vânătăilor de pe față. Apoi mi-am dat seama că e Darija.

Și, deodată, am redevenit o ființă umană.

∵

Darija ajunsese cu două zile înaintea mea și știa cum merg lucrurile. Sectorul femeilor era supravegheat de *Aufseherin.* Aceasta răspundea în fața *Schutzhaftlagerführerului,* comandantul lagărului de femei. În prima zi,

Darija îl văzuse omorând în bătaie o femeie care ieșise din rând în timpul apelului. În barăci, erau *Stubenältesten* și *Blockältesten*, evreice supraveghetoare de cameră, respectiv de baracă, și care, de multe ori, erau chiar mai rele decât soldații nemți. *Blockältesten* a noastră era o unguroaică, pe numele ei Borbala, care îmi amintea de o caracatiță uriașă. Locuia într-o cameră separată și avea o bărbie care se confunda cu gușa și ochi care sticleau ca doi tăciuni. Avea o voce groasă, ca de bărbat, și țipa la noi în fiecare dimineață, la ora patru, ca să ne trezim. Darija m-a sfătuit să dorm încălțată, ca să nu-mi fure altă prizonieră saboții, și cu castronul vârât sub cămașă, din același motiv. Mi-a explicat cum se face un *Bettenbau*, patul cazon pe care trebuia să-l încropim din salteaua de paie și pătura subțire.

Era, bineînțeles, imposibil să faci paiele să arate ca o saltea normală. Dar Borbala se folosea de acest pretext ca să ne pedepsească. Tot Darija m-a sfătuit să fug la toaletă, pentru că locurile erau limitate și aveam la dispoziție doar câteva minute înainte să se strige apelul. Dacă întârziai, aveau un nou motiv să te bată. A dus o mână la cap, în timp ce îmi povestea toate astea. Vânătaia de la tâmplă nu i se vindecase încă. Învățase lecția pe propria piele.

La *Appell* eram numărate, uneori ore în șir. Stăteam aliniate, și Borbala ne striga pe numere. Dacă lipsea cineva, se întrerupea totul, până când dădeau de urma absentei – de regulă, bolnavă sau moartă în baracă. O târau în rând cu noi și o luau de la capăt cu numărătoarea. Eram obligate să facem „sport” – să alergăm pe loc ore în șir și să țopăim ca broaștele, de câte ori ne ordona Borbala. Abia după aceea, ne primeam rația de mâncare: o apă pământie, cu pretenții de cafea, și o felie de pâine neagră.

— Păstrează jumătate, m-a sfătuit Darija în prima zi.

Am crezut că glumește, dar nu era așa. Era singura hrană solidă pe care o primeam. La prânz, ne dădeau o zeamă lungă din legume stricate, iar, la cină, o ciorbă cu carne râncedă, dacă aveam noroc. Era mai bine, mi-a zis Darija, să te culci cu stomacul plin.

Uneori, făceam exerciții, deși nu primeam suficientă mâncare ca să ne păstrăm forțele. Alteori, învățam cântece și propoziții în germană, printre care și comenzile elementare.

Toate acestea se petreceau la umbra clădirii lungi și joase, pe care o remarcasem în prima zi, când coborâsem din tren, clădirea ale cărei hornuri fumegau zi și noapte. Aflaserăm de la femeile care erau în carantină de mai

mult timp că acelea erau crematorii. Evreii le construiseră. Și că nu scăpai din iadul acela decât pe coșuri, sub formă de cenușă.

La cinci zile de la sosirea mea, după ce s-a terminat apelul de dimineață, Borbala ne-a ordonat să ne dezbrăcăm în pielea goală. Stăteam aliniate în curte, iar bărbatul în halat alb, pe care mi-l aminteam de pe rampă, se plimba prin fața noastră. Alături de el, era soldatul SS căruia îi tremura mâna și despre care aflasem între timp că este *Schutzhaftlagerführerul.* Mă întrebam dacă o să mă recunoască, dacă o să mi se adreseze în germană. Dar nici nu s-a uitat la mine. În fond, de ce m-ar fi ținut minte? Eram o deținută scheletică și cheală, ca oricare alta. Știam că nu e înțelept să mă mișc sau să scot vreun sunet, mai ales în prezența unui ofițer SS. Dacă o puneam pe Borbala într-o lumină proastă, plăteam cu vârf și-ndesat mai târziu.

Bărbatul în halat alb a ales opt fete, care au fost evacuate imediat din baracă și mutate în Sectorul 10, unitatea medicală. N-au scăpat nici persoanele care aveau o julitură, o tăietură, o arsură sau o bășică. S-a uitat fugitiv la Darija, apoi i-au căzut ochii pe mine. Îi simțeam privirea studiindu-mă de la frunte la bărbie și până la cutia toracică. Au început să-mi clănțăne dinții, deși era cald afară.

A trecut mai departe și am auzit-o pe Darija răsuflând zgomotos pe nări.

O oră mai târziu, cele care mai rămăseserăm am primit ordin să ne îmbrăcăm și să ne luăm castroanele. Borbala ne-a informat că vom fi scoase din carantină după masa de dimineață. O fată pe nume Ylonka s-a oferit să care cazanul imens de cafea, pentru că era răsplătită cu o porție suplimentară de pâine.

— Uită-te și tu, i-am zis Darijei, în timp ce stăteam la coadă, cu castroanele în brațe. E mai mare oala decât ea.

Nu exageram deloc. Ylonka era o făptură mărunțică, și totuși, iată că reușea să care cogeamite cazan de oțel, de parcă era umplut cu mană cerească, nu cu lături. L-a pus jos cu grijă, ca să nu se verse niciun strop.

Borbala, în schimb, nu era la fel de atentă. Când mi-a venit rândul, a împrăștiat aproape jumătate din cafea pe jos. Am aruncat o privire rapidă la băltoaca făcută de *Blockälteste*, dar ea a apucat să îmi vadă dezamăgirea de pe chip.

— Scuze, a zis, pe un ton în care se citea că nu-i pare rău deloc, și mi-a întins felia de pâine.

Numai că, în loc să mi-o pună în mână, i-a dat drumul în balta de cafea.

M-am lăsat imediat în genunchi s-o adun de pe jos, pentru că preferam s-o mănânc mânjită de noroi, decât să-mi pierd rația pe o zi. N-am apucat s-o iau, că o gheată a strivit-o de tot, vârând-o și mai adânc în noroi și zăbovind îndeajuns peste ea, cât să îmi dea de înțeles că o face intenționat. Am ridicat ochii, orbită de lumina soarelui, și am văzut silueta neagră a unui ofițer neamț. Am rămas cu gura căscată și am așteptat să treacă mai departe.

După aceea, am luat felia din noroi și am frecat-o pe rochie, ca să înlătur o parte din mizerie. Nu se mai vedea chipul ofițerului, dar știam cine e. Îi tremura mâna dreaptă.

∵

Eu și Darija împărțeam patul cu alte cinci femei. Baraca în care locuiam nu se deosebea cu nimic de cea din carantină, doar că acum eram mai multe – în jur de patru sute de suflete înghesuite într-o clădire. Era o duhoare de nedescris – trupuri nespălate, transpirație, răni purulente, dinți stricați și veșnicul miros dulceag și grețos de carne arsă. Singurul lucru nou era starea în care se găseau acele femei. Unele se aflau acolo de câteva luni și ajunseseră niște schelete ambulante, cu obraji supți, coaste și șolduri proeminente, ochi adânciți în orbite și încercănați. Noaptea, dormeam atât de înghesuite, încât femeia din spatele meu mă împungea în mijloc cu oasele șoldului, ca două pumnale. Când se răsucea una dintre noi, trebuia să facem toate la fel.

Toată săptămâna mă chinuisem să aflu ce s-a întâmplat cu tata. Era în altă zonă a lagărului? Muncea și el? Mai trăia? Agnat, o femeie care dormea în pat cu noi, m-a informat, fără menajamente, că tata a murit, că l-au gazat încă din prima zi.

— Ce îți imaginai că se întâmplă aici? s-a rățoit ea. Ne omoară.

Agnat venise de o lună și avea o gură cât o șură. Îi întorcea vorba lui *Blockälteste* – o femeie pe care o poreclisem Bestia – și mânca bătaie cu bastonul; îl scuipa pe soldatul de gardă și era biciuită. Dar tot ea o pusese pe fugă pe o prizonieră care încercase să-mi fure jacheta în toiul nopții, când eram cufundată într-un somn agitat. Îi eram recunoscătoare pentru această măruntă dovadă de loialitate.

Cu două zile mai devreme, avuseserăm inspecție în baracă. Stăteam aliniate, în vreme ce *Blockälteste* și un soldat ne răvășeau așternuturile aranjate cu grijă și mutau paturile de lângă pereți, ca să verifice dacă e ceva ascuns acolo. Știam că unele prizoniere aveau obiecte pitite – le văzusem cu cărți de joc, țigări și chiar cu bani. Văzusem o fată care se simțea prea rău

ca să-și mănânce supa și o ascunsese sub salteaua de paie, ca s-o păstreze pentru mai târziu, deși era strict interzis să ținem mâncare în barăci.

În momentul în care soldatul a ajuns la patul nostru, a dat pătura la o parte și a descoperit, spre mirarea mea, o carte de Maria Dabrowska.

— Ce-i asta?

I-a tras o palmă peste față uneia dintre colegele noastre, o fată de doar cincisprezece ani. A început să-i curgă sânge din obraz, pentru că o tăiase cu inelul de aur.

— Ea mea, a zis Agnat și a făcut un pas înainte.

Nu eram convinsă că e cartea ei. Agnat venea dintr-un sătuc polonez și abia reușea să descifreze ce scrie pe indicatoare, darămite să citească un roman. Dar s-a postat țanțoșă în fața soldatului și a susținut cu toată tăria că e cartea ei, până când au scos-o afară și au biciuit-o mai s-o omoare. Mi-am amintit sfatul mamei, din perioada când începuseră raziile: *Fii bravă.* Agnat avea suficient curaj cât să dea și altora.

Împreună cu Darija și Helena, fata de cincisprezece ani, am ridicat-o pe Agnat de jos și am dus-o în baracă. Am împărțit masa de seară cu ea, fiindcă era prea slăbită ca să stea la coadă. Altă femeie, fostă soră medicală, s-a străduit pe cât posibil să îi curețe rănile deschise lăsate de bici și să le bandajeze.

Trăiam laolaltă cu păduchii și șobolanii. Nu aveam suficientă apă să ne spălăm. Rănile lui Agnat s-au inflamat și au început să se infecteze. Noaptea, nu reușea să găsească o poziție comodă.

— Mâine te ducem la spital, i-a zis Darija.

— Nu, nu, a protestat Agnat. Dacă intru acolo, nu mai ies.

Spitalul era amplasat chiar lângă crematoriu. Din cauza asta, i se spunea sala de așteptare.

Stăteam întinsă lângă Agnat și simțeam dogoarea pe care o degaja corpul ei. M-a prins de mânecă.

— Promite-mi, a spus, dar nu și-a terminat fraza, ori poate a terminat-o, dar am adormit eu.

În dimineața următoare, când a venit Bestia să urle la noi, m-am dus fuga cu Darija la toaletă, ca de obicei, după care ne-am prezentat la apel. Agnat lipsea. Bestia i-a strigat numărul de două ori, după care a arătat către noi.

— Mergeți și căutați-o, a ordonat și am intrat repede în baracă.

— O fi prea bolnavă și nu se poate ține pe picioare, a șoptit Darija, când am văzut silueta lui Agnat sub pătura subțire.

— Agnat, am spus, în șoaptă, și am zgâlțâit-o ușor. Trebuie să te scoli.

Nu s-a clintit.

— Darija, am zis. Cred… cred că a…

Nu puteam rosti cuvântul cu voce tare, fiindcă mi-ar fi părut prea real. Una era să vezi în depărtare fumul fetid și să îți imaginezi ce se întâmpla în clădirea aceea, și alta să îți dai seama că ai dormit toată noaptea, lipită de un cadavru.

Darija s-a aplecat și i-a închis ochii lui Agnat. După aceea, a prins-o de un braț, care începea deja să se rigidizeze.

— Nu sta și te uita la mine, mi-a spus.

M-am aplecat peste pat și am apucat-o pe Agnat de celălalt braț. Am ridicat-o cu ușurință, fiindcă era ușoară ca un fulg. I-am pus brațele în jurul gâturilor noastre, ca niște prieteni care pozează pentru o fotografie. Apoi am târât-o după noi până în curte, ca să poată fi numărată. Era de ajuns să nu iasă un deținut la numărătoare, că o luam de la capăt. Am ținut-o în brațe timp de două ore și jumătate, cât a durat apelul. Mușchii începeau să îi dea târcoale pe la ochi și gură.

— De ce ne pedepsește Dumnezeu astfel? am murmurat.

— Dumnezeu n-are niciun amestec, a răspuns Darija. E numai vina nemților.

După ce s-a încheiat numărătoarea, am urcat-o pe Agnat într-un cărucior, alături de alte zece femei care muriseră peste noapte în sectorul nostru. Mă întrebam ce se întâmplase cu cartea Mariei Dabrowska. Dacă o confiscase vreun soldat neamț și o distrusese. Dacă mai există loc pentru frumusețe într-o lume ca a noastră.

∴

La Auschwitz, nu creștea nimic. Nici iarbă, nici ciuperci, nici buruieni, nici piciorul-cocoșului. Peisajul era cenușiu și arid, un adevărat pustiu.

Mă gândeam la asta în fiecare dimineață, când mergeam la muncă, trecând pe lângă barăcile bărbaților și crematoriul care nu-și înceta activitatea niciodată. Eu și Darija eram norocoase, pentru că fuseserăm repartizate la Kanada, o zonă unde erau triate bunurile celor aduși în lagăr, obiectele de valoare erau înregistrate și date gardienilor, care le duceau ofițerului SS, însărcinat să le trimită la Berlin. Hainele mergeau în altă parte. Mai rămâneau obiectele inutile: ochelari, proteze și fotografii. Acestea erau distruse. I se spunea Kanada, pentru că, în mintea tuturor, era o țară îmbelșugată, și asta vedeam în fiecare zi, când scotoceam prin

mormanele de valize sosite cu noile transporturi de prizonieri. De asemenea, în Kanada, mai reușeai să te fofilezi de privirile gardienilor și să sustragi vreo pereche de mănuși, un chilot, o pălărie. Nu îndrăznisem încă să fur ceva, dar nopțile deveneau tot mai reci. Merita să risc o pedeapsă, știind că o să am ceva călduros pe sub rochie.

Pedeapsa însă era cât se poate de reală și de severă. Și, de parcă nu era de ajuns că stăteau soldații cu ochii pe noi și ne tot zoreau, amenințându-ne cu armele, mai venea și ofițerul SS care conducea Kanada și se învârtea câteva ore printre noi, ca să fie sigur că nu șterpelim nimic. Era un bărbat zvelt, puțin mai înalt decât mine. Odată, a târât afară o prizonieră pe care a prins-o că ascunsese un sfeșnic de aur în mâneca jachetei. Nu am văzut bătaia cu ochii mei, dar am auzit-o. A lăsat-o pe femeie leșinată în fața barăcii și s-a întors să patruleze printre noi, cu o figură dezgustată. Acea mină îi conferea un aer mai uman, dar, dacă era om, cum putea să ne facă așa ceva?

Am discutat cu Darija despre asta.

— Cred că, mai degrabă, era supărat, fiindcă și-a murdărit mâinile. Ce-ți pasă ție? mi-a zis și a ridicat din umeri. E un monstru, asta-i tot ce contează.

Pe de altă parte, toți eram un fel de monștri. Ani la rând, scrisesem povestea unui *upiór*. *Upiórii* însă erau morți. Existau și monștri care puneau stăpânire pe oamenii vii. În Łódź, aveam o vecină al cărei soț fusese spitalizat, iar când a revenit în sfârșit acasă, nu mai știa nici numele nevestei, nici unde locuiește. Își lovea pisica și înjura ca un birjar și părea atât de schimbat față de omul pe care îl cunoștea și îl iubea, încât biata femeie a chemat o vrăjitoare. Bătrâna i-a spus că nu mai e nimic de făcut; un *dybbuk* – sufletul unui mort, care se folosea de noul trup ca să săvârșească toate relele pe care nu apucase să le facă în vechiul trup – intrase în soțul ei pe când era în spital. Era posedat, iar spiritul se instalase în mintea lui, ca un chiriaș ilegal.

În sinea mea, când comandantul Kanadei a trecut pe lângă mine, mi-am imaginat că e herr Dybbuk, un bărbat prea slab ca să alunge răul care pusese stăpânire pe el.

— Aiurită mai ești, mi-a zis Darija într-o seară, când stăteam în pat și i-am povestit ce îmi trecuse prin minte. Nu totul e ficțiune, Minka.

Nu puteam să o cred. Pentru că tot ce ne înconjura – lagărul, ororile – era exact genul de lucruri care ar fi părut oricui de necrezut. Aliații, de pildă, dacă ar fi aflat că oamenii sunt gazați cu sutele odată, n-ar fi venit să ne salveze?

Azi am primit o foarfecă, ca să tai căptușeala hainelor. Mă luptam cu un maldăr de haine de blană. În interiorul lor, găseam uneori verighete, cercei de aur, monede, pe care i le dădeam soldatului de gardă. Din când în când, mă întrebam la cine ajunseseră cizmele mele și cât durase până să descopere comoara ascunsă în tocuri.

De câte ori venea sau pleca herr Dybbuk, se stârnea un ușor freamăt, de parcă prezența lui trimitea un electroșoc. Chiar dacă nu am întors capul, l-am auzit apropiindu-se, împreună cu alt ofițer SS. Stăteau de vorbă, așa că am tras cu urechea la discuția lor, în timp ce descoseam un tiv.

Deci, *rămâne la berărie?*

Da, la opt.

Să nu te scuzi iar că ești ocupat. Încep să cred că îți eviți fratele.

Am aruncat o privire peste umăr. Rareori auzeai doi ofițeri discutând atât de prietenește. În general, răcneau unii la alții, la fel cum răcneau la noi. Aceștia doi însă se pare că erau rude.

— Vin sigur, a promis herr Dybbuk, râzând.

Vorbea cu ofițerul care supraveghea apelul. Comandantul lagărului de femei. Cel căruia îi tremura mâna.

Cel care nu era posedat de un spirit malefic. Era pur și simplu un om rău. El ordonase ca Agnat să fie bătută și trecea de la o stare la alta ori de câte ori ieșeam la apel. Ori se plictisea și numărătoarea mergea foarte repede, ori era furios și își vărsa nervii pe noi. Chiar în acea dimineață, scosese pistolul și împușcase o fată care era prea slăbită să se mai țină pe picioare. Când fata de alături a sărit în apărarea ei, a împușcat-o și pe ea.

Era posibil ca cei doi ofițeri să fie rude?

Exista o oarecare asemănare între ei. Aveau același maxilar și același păr nisipiu. Iar, în seara asta, după ce ne-au bătut, ne-au înfometat și ne-au umilit, se duc să bea bere împreună.

M-am oprit, cufundată în gânduri, iar soldatul care mă urmărea cum scotocesc prin valize și săculețe mi-a atras atenția să nu mai tândălesc. Am băgat mâna în mormanul ce nu părea să se mai termine vreodată și am scos o valiză de piele. Am aruncat cât colo cămașa de noapte, câteva sutiene și chiloți și o pălărie de dantelă. Într-un rulou de mătase, am găsit un șirag de perle. L-am strigat pe soldatul care fuma o țigară, rezemat de peretele barăcii, și i l-am dat, spre a-l înregistra și inventaria.

Am mai scos o valiză din morman.

Pe aceasta o cunoșteam.

Bănuiesc că puteau avea și alții o valiză identică cu a tatei, dar câți dintre aceștia îi legaseră cu sârmă mânerul, rupt de mine cu ani în urmă, când foloseam valiza pe post de fort? M-am prăbușit în genunchi, cu spatele la soldat, și i-am desfăcut curelele.

Înăuntru se găseau sfeșnicele bunicii, împăturite cu grijă în tallitul tatei. Sub ele, erau șosete și chiloți. Un pulover pe care i-l tricotase mama. Îmi mărturisise odată că nu putea să-l sufere, fiindcă mânecile erau prea lungi și lâna prea aspră, dar după cât muncise mama la el, cum să *nu* pretindă că-i place la nebunie?

Nu puteam să respir, nu puteam să mă mișc. Chiar dacă îmi spusese Agnat, chiar dacă vedeam zilnic dovezile, când treceam prin dreptul crematoriului și al coloanei de nou-veniți care așteptau naivi să intre, până când n-am deschis valiza, n-am fost convinsă de moartea tatei.

Rămăsesem orfană. Eram singură pe lume.

Am luat tallitul cu mâini tremurânde, l-am sărutat și l-am așezat în grămada de obiecte inutile. Am pus sfeșnicele deoparte, amintindu-mi de mama care spunea rugăciunea deasupra lor, la masa de sabat. După aceea am scos puloverul.

Mâinile mamei atinseseră andrelele, împletiseră firele de lână. Tata îl purtase peste inimă.

Nu puteam permite să îl poarte altcineva, cineva care nu știa că fiecare centimetru al său ascundea o poveste. Fire de poveste ce depănau, cu fiece împletitură și ochi, istoria familiei mele. La mâneca asta lucra mama când a căzut Basia și s-a lovit la cap de colțul băncuței pentru pian, și a trebuit să meargă la spital, ca să-i sutureze doctorii rana. Răscroiala de la gât i-a dat mari bătăi de cap și a trebuit să ceară ajutor menajerei, care era o tricoteză mult mai iscusită. Când a ajuns la tiv și l-a măsurat pe tata în talie, s-a plâns, în glumă, că e căsătorită cu o gorilă de bărbat.

Nu degeaba cuvântul *istorie* conține, înăuntrul său, narațiunea unei vieți.

Mi-am îngropat fața în lână și am început să plâng, legănându-mă înainte și înapoi, deși știam că voi atrage atenția gardienilor.

Tata mi-a explicat tot ce am de făcut la moartea lui, dar, când a venit clipa, a fost prea târziu.

M-am șters la ochi și am tras de tiv, până l-am descusut. Mi-am înfășurat firul în jurul brațului, ca pe un bandaj, un garou pentru un suflet sângerând.

Soldatul din apropierea mea a început să țipe și să-mi fluture pușca prin față.

Hai, mi-a trecut prin gând. *Omoară-mă și pe mine*.

Am continuat să trag de fir, până când a căzut la picioarele mele, ca un cuib vălurit și argintiu. Probabil că Darija mă urmărea de la distanță, dar se temea prea tare pentru viața ei ca să-mi spună să mă potolesc. Nici că puteam. Odată cu puloverul, mă deșiram și eu.

Agitația a atras și alți soldați, care au venit repede să vadă ce se petrece. În momentul în care unul dintre ei s-a aplecat să ia sfeșnicele, am pus o mână pe ele și cu cealaltă am apucat foarfecă, am desfăcut-o și mi-am pus lama la gât.

Soldatul ucrainean a pufnit în râs.

— Ce se întâmplă? s-a auzit, deodată, o voce calmă.

Comandantul Kanadei și-a croit drum prin mulțime. S-a oprit deasupra mea, examinând scena: valiza deschisă, puloverul distrus, degetele mele încleștate pe sfeșnice.

Chiar în acea dimineață, la ordinul lui, o prizonieră fusese lovită atât de tare cu bastonul în spate, încât îi dăduse sângele pe gură. Femeia refuzase să arunce la gunoi tefilinele pe care le găsise într-un bagaj. Fapta mea – distrugerea de bunuri pe care nemții le considerau ale lor – era și mai gravă. Am închis ochii și am așteptat lovitura, ca pe o binecuvântare.

Dar n-am simțit decât mâna ofițerului care mi-a smuls candelabrele dintre degete.

Când am deschis ochii, fața lui herr Dybbuk era la câțiva centimetri de a mea. Îi vedeam un mușchi al obrazului care zvâcnea ușor și țepii blonzi din barbă.

— *Wem gehört dieser Koffer?* a întrebat. A cui e valiza?

— *Meinem Vater*, am murmurat.

Ofițerul SS a făcut ochii mici. S-a uitat lung la mine, apoi s-a întors către ceilalți soldați și le-a spus să nu mai caște gura. Într-un final, s-a întors iar spre mine.

— Treci la treabă, mi-a zis și a plecat imediat.

∵

Am renunțat să mai număr zilele. Se contopeau unele cu altele, precum desenele cu creta sub ploaie: mergeam dintr-un capăt în altul al lagărului, stăteam la coadă pentru un castron cu supă, care nu era altceva decât apă fiartă, cu un nap în ea. Credeam că știu ce e foamea, dar nu aveam nici cea mai vagă idee. Unele fete furau conserve de mâncare din valize, dar eu nu îndrăznisem deocamdată. Uneori, visam la chiflele tatei, la aroma

scorțișoarei care îmi exploda pe limbă, închideam ochii și vedeam o masă care gemea sub greutatea mâncărurilor de sabat; simțeam gustul pieliței grase și crocante de pui, pe care o jupuiam de pe pasăre, imediat ce o scoteam din cuptor, deși mama îmi dădea peste mână și-mi spunea să am răbdare să ne așezăm cu toții la masă. Și, după ce gustam bunătățile acestea în vis, toate se transformau în cenușă – nu cenușă de cărbune, ci cenușa pe care o scoteau, zi și noapte, din crematoriu.

Am învățat să supraviețuiesc. Cea mai bună poziție la apel, când ne aliniam în rânduri de câte cinci, era în mijloc, la adăpost de puștile și bicele soldaților, dar îndeajuns de aproape de restul prizonierelor, așa încât să aibă cine te susține, dacă leșinai. Când așteptam mâncarea, cel mai bun loc era pe la jumătatea cozii. Cei din frunte erau serviți primii, dar se alegeau mai mult cu apa care plutea la suprafață. Dacă prindeai un loc la mijlocul cozii, aveai mai mari șanse să primești ceva mai hrănitor.

Militarii și kaposii nu ne scăpau o clipă din ochi, ca nu cumva să stăm de vorbă, în timp ce munceam, mărșăluiam sau ne mișcăm. Abia seara, când ajungeam în baracă, puteam vorbi liber. Dar, pe măsură ce zilele se transformau în săptămâni, am realizat că discuțiile sunt o risipă inutilă de energie. În afară de asta, ce aveam să ne spunem? Când vorbeam, vorbeam despre mâncare – ce ne lipsea cel mai mult, unde găseai cea mai bună ciocolată caldă din Polonia, cel mai dulce marțipan, cele mai savuroase prăjiturele. Am băgat de seamă că, uneori, când povesteam despre o mâncare, toată lumea trăgea cu urechea. „Asta, pentru că tu nu spui povești”, mi-a zis Darija. „Tu pictezi în cuvinte”.

Poate că avea dreptate, dar vopselele au dezavantajele lor. La primul duș rece al realității, culorile se șterg, iar suprafața pe care te chinuiai să o ascunzi iese din nou la iveală, în toată hidoșenia ei. În fiecare zi, când ne duceau la Kanada, vedeam evreii încolonați, așteptându-și rândul să intre în crematoriu. Purtau încă hainele cu care veniseră și mă întrebam când voi rupe căptușeala acelor haine de blană și voi scotoci prin buzunarele pantalonilor. Înaintam cu ochii în pământ. Dacă îi ridicam, m-ar fi compătimit pentru capul meu chel și trupul de sperietoare de ciori. Dacă ridicam ochii, ar fi ghicit că tot ce aveau să audă – că dușul era doar o măsură de precauție, înainte de a fi trimiși la muncă – era o minciună. Dacă ridicam ochii, aș fi fost tentată să le strig adevărul, să le spun că mirosul nu venea nici de la fabrică, nici de la cantină, ci de la trupurile arse ale prietenilor și rudelor lor. Aș fi început să urlu și, poate, nu m-aș mai fi oprit.

Unele femei făceau rugăciuni. Nu le vedeam rostul: dacă Dumnezeu exista, n-ar fi permis să se întâmple asta. Altele spuneau că viața la Auschwitz e atât de oribilă, încât nici Dumnezeu nu vrea să calce acolo. Singurul lucru pentru care mă rugam era să adorm repede, fără să mă gândesc la stomacul gol, care își rodea propriul țesut. Așa că făceam totul mecanic: ieșeam la apel, mergeam la muncă, stăteam la coadă la mâncare, mergeam la muncă, mă întorceam la baracă, ieșeam la apel, stăteam la coadă la mâncare, mă întindeam în pat.

Munca nu era dificilă, în comparație cu ceea ce aveau de făcut alte femei. Lucram în magaziile de triere, ferite de frig. Ridicam valize, nu bolovani. Cel mai greu mă apăsa gândul că sunt ultima persoană care pune mâna pe hainele cuiva, care îi vede fotografiile și îi citește scrisoarea de dragoste de la soție. Dar cel mai greu, firește, era să umblu printre lucrurile copiilor – jucării, pături, pantofiori frumoși din piele. Niciun copil nu supraviețuia aici; erau primii trimiși la dușuri. Uneori, când dădeam peste valizele lor, mă pufnea plânsul. Era atât de dureros să strângi în brațe un ursuleț de pluș, pentru că stăpânul lui nu avea să o mai facă vreodată, iar apoi să îl arunci la gunoi.

Simțeam o mare responsabilitate pe umerii mei, ca și când mintea mea era un muzeu, și aveam datoria de a conserva amintirea celor morți. Ni se oferea deseori ocazia să furăm haine, dar primul lucru pe care l-am furat din Kanada n-a fost nici vreun fular, nici vreo pereche de mănuși. Au fost amintirile unei alte persoane.

Îmi jurasem că, indiferent dacă aveam să mă aleg cu un pumn în cap, voi profita de moment, ca să privesc simbolurile unei vieți ce va fi ștearsă de pe fața pământului. Voi atinge ochelarii cu desăvârșit respect; voi lega fundițele roz de la pantofiorii păpușii tricotate; voi memora una dintre adresele notate în agenda cu coperte din piele.

Fotografiile mă tulburau cel mai rău. Pentru că erau singura dovadă că persoana care purtase acea lenjerie și ținuse în mână acea valiză a existat aievea. A fost fericită. Iar rolul meu era să distrug acele dovezi.

Într-o zi însă, n-am putut.

Am așteptat ca soldatul de gardă să se îndepărteze și am deschis un album cu fotografii. Sub fiecare fotografie, stăteau scrise câte un titlu și câte o dată. Toată lumea zâmbea. Am văzut o tânără, probabil posesoarea valizei, care îi zâmbea larg unui tânăr. M-am uitat peste fotografiile de

nuntă și la cele făcute în vacanță, într-o țară străină, la fata care se strâmba în fața obiectivului. Mă întrebam cât de mult timp trecuse de atunci.

Urma o serie de fotografii cu un bebeluș, însemnate cu grijă. „Ania la trei zile". „Ania în fund". „Prima zi de școală". „Primul dinte scos!"

Fotografiile se terminau brusc.

Fetița purta același nume ca eroina din cartea mea, ceea ce o făcea cu atât mai fascinantă. L-am auzit pe soldat răstindu-se la una dintre femeile din spatele meu. Am scos iute o poză din colțurile în care era prinsă și am ascuns-o în mânecă.

M-am speriat când a venit soldatul spre mine. Eram convinsă că mă văzuse, dar mi-a spus doar să lucrez mai repede.

Seara, m-am întors acasă cu pozele Aniei, ale lui Herschel, ale Gerdei și ale unui băiețel pe nume Haim, căruia îi lipseau doi dinți din față. A doua zi, mi-am făcut curaj și am luat opt fotografii. Pe urmă, mi-au dat altă sarcină: să încarc hainele în cărucioare și să le transport la depozite. Imediat ce am revenit la triaj, am reînceput să sustrag fotografii, pe care le ascundeam în salteaua de paie.

Nu o vedeam ca pe un furt, ci ca pe un proces de arhivare. Înainte să mă culc, scoteam fotografiile, această colecție tot mai numeroasă de oameni morți, și le rosteam numele în șoaptă. Ania, Herschel, Gerda, Haim. Wolf, Mindla, Dworja, Israel. Szymon, Elka. Rochl și Chaja, gemenii. Eliasz, care plângea după circumcizie. Szandla, în ziua nunții.

Câtă vreme mi-i aminteam eu, încă existau.

∵

Darija lucra lângă mine. O dureau dinții. Îi tremurau umerii, atât de tare se sforța să nu geamă. La cel mai mic semn de boală, gardienilor le cășuna și mai rău pe tine și profitau de orice slăbiciune, ca să te doboare.

Am văzut cu colțul ochiului când a scos un carnețel de autografe, cu coperte îmbrăcate în paiete. Când eram mici, Darija avea unul identic. Stăteam la ușa cinematografului și a restaurantelor de lux și așteptam să iasă femeile elegante, în haine de blană albă și tocuri argintii, la brațul iubiților chipeși. Habar n-am dacă erau celebre, dar, în ochii noștri, așa păreau. Darija mi-a aruncat o ocheadă și mi-a împins pe furiș carnețelul. L-am ascuns sub paltonul a cărui căptușeală o descoseam în acel moment.

Carnetul era plin cu cotoare de bilete de cinema și desene de clădiri; un celofan de la o bomboană; și o poezioară pentru copii. O panglică de păr, un petic de tul dintr-o rochie elegantă. Un bilet de tombolă câștigător, de la o

brutărie. Pe coperta interioară din spate, stăteau scrise trei cuvinte: „NU UITA NICIODATĂ”. Pe coperta interioară din față, era lipită fotografia a doua prietene. „Eu și Gitla” scria sub ea. Nu știam la cine se referă „eu”. Nu exista nicio informație, iar caligrafia, îngrijită și cu înfloriturі, aparținea evident unei fete.

Am decis să o numesc Darija.

M-am uitat la prietena mea și am văzut-o ștergându-și o lacrimă cu mâneca. Poate se gândea la carnețelul ei cu paiete și se întreba ce se întâmplase cu el. Sau la fata veselă care îl avusese cândva.

Dacă nu vedeam cu ochii mei transformarea pe care o suferise Darija, n-aș fi crezut că se poate așa ceva. Trupul ei zvelt și mlădios, de balerină, pe care îl invidiasem atât, era acum numai piele și os. Îi ieșeau vertebrele prin haine, ca niște sulițe. Avea ochii adânciți în orbite și buzele arse și crăpate. Și ajunsese să își roadă unghiile până la sânge.

Sunt convinsă că, în ochii ei, și eu arătam la fel de jalnic.

Am rupt foaia cu fotografia și am vârât-o în mânecă, mișcare pe care o făceam acum cu o dexteritate remarcabilă.

Deodată, o mână s-a strecurat peste umărul meu și a luat carnetul de autografe.

Herr Dybbuk era atât de aproape de mine, încât îi simțeam parfumul de pin al aftershave-ului. N-am întors capul, n-am scos o vorbă, nu l-am salutat. L-am auzit cum răsfoiește paginile.

O fi observat pagina ruptă din față?

S-a îndepărtat și a aruncat carnetul în mormanul de obiecte care urmau să fie arse. Dar, preț de cel puțin încă un sfert de oră, i-am simțit privirea arzătoare ațintită în ceafa mea. În ziua aceea, n-am mai furat nimic din Kanada.

⁘

Noaptea, pe Darija nu o lua somnul de durere.

— Minka, mi-a șoptit, dârdâind lângă mine. Dacă mor, n-o să ai nici măcar o fotografie care să-ți aducă aminte de mine.

— N-am nevoie de nicio fotografie, pentru că n-o să mori, i-am spus.

Știam că are infecție la un dinte. Îi mirosea gura de parcă interiorul cavității bucale îi intrase în putrefacție, iar obrazul îi era extrem de umflat. Dacă nu-și scotea dintele, nu era chip să scape cu viață. Am strâns-o la piept, încercând să-i transmit fărâmă de căldură pe care încă o mai aveam în corp.

— Rostește-le odată cu mine, am rugat-o. O să-ți mai ia gândul de la durere.

Darija a clătinat din cap.

— Mă doare…

— Te rog, am stăruit. Încearcă măcar.

Nu mai aveam nevoie să mă uit pe fotografii. Ania, Herschel, Gerda, Majer, Wolf. Cu fiecare nume pe care îl pronunțam, îmi apărea în minte chipul din poză.

— Mindla? s-a auzit glasul firav al Darijei.

— Așa ea. Dworja, Israel.

— Szymon, a adăugat ea. Elka.

Rochl și Chaja. Eliasz. Fiszel și Liba și Bajla. Lejbus, Mosza, Brajna. Gitla și Darija.

Între timp, încetase să mai recite odată cu mine și corpul i se relaxase.

Am verificat dacă respiră și am adormit.

∵

A doua zi, Darija s-a trezit cu fața umflată și roșie și febră mare. Nu putea să coboare din pat, așa că am ajutat-o eu. Am dus-o la toaletă și înapoi la baracă, ca să aranjez patul. Când a intrat Bestia, eram pregătită să mă ofer să car cazanul cu terci, pentru a primi o porție în plus. I-am dat-o Darijei, care era atât de slăbită, încât nu putea nici să ridice castronul la gură. Am încercat s-o păcălesc să deschidă gura, cântându-i, cum proceda Basia cu Majer, când refuza să mănânce.

— N-ai voce, a murmurat ea, cu un zâmbet stins, și am izbutit să-i torn puțin lichid în gură.

Am sprijinit-o de mine la apel, rugându-mă ca ofițerul comandant – cel care avea spasme la mână și căruia îi spuneam acum herr Tremurici – să nu observe că e suferindă. Deși era evident că ticul lui herr Tremurici se datora unei afecțiuni, aceasta nu era suficient de gravă cât să îl împiedice să administreze bătăi cu mâna lui. Cu o săptămână în urmă, când o fată s-a întors spre stânga, în loc să se întoarcă spre dreapta, la ordinul lui, a fost pedepsit tot sectorul. Două ore am făcut exerciții fizice în ritm susținut, pe o ploaie torențială și rece. E de prisos să mai spun că, după cât de nemâncate eram, cel puțin zece femei s-au prăbușit, iar, când le-a văzut, herr Tremurici s-a dus prin noroi până la ele și le-a lovit cu picioarele, așa leșinate cum erau. Astăzi însă, părea grăbit; în loc să urle la noi și să ne pedepsească, a făcut repede prezența și i-a lăsat pe kaposi să plece.

Aveam o misiune de îndeplinit. Nu trebuia doar să o suplinesc pe Darija și să muncesc dublu, ci și să găsesc și să fur un obiect anume. Ceva mic și ascuțit, cu care să scot un dinte.

Am reușit să o așez pe Darija lângă mine, la bancul de triere, și să mă sincronizez în așa fel, încât, de câte ori trebuia să ducă ceva la cutia încuiată din mijlocul sălii, să am și eu ceva de dus. Spre deznădejdea mea, după o zi întreagă de căutări, nu găsisem încă obiectul dorit. Trei proteze dentare, o rochie de mireasă, câteva rujuri, dar nimic ascuțit și rezistent.

Apoi s-a întâmplat minunea.

Într-o taşcă din piele, căzut prin căptușeala sfâșiată de mătase, am descoperit un stilou.

L-am apucat între degete, cu o strângere de inimă. Era o senzație atât de normală să țin un stilou în mână, încât mi-a revenit în minte, ca un șuvoi, tot trecutul pe care îl separasem cu o precizie chirurgicală de situația actuală în care mă găseam. M-am văzut ghemuită pe băncuța de la fereastra brutăriei tatei, scriindu-mi cartea. Mi-am amintit cum rodeam capătul creionului, în timp ce îmi imaginam dialogul dintre Ania și Aleksander. Povestea curgea precum sângele din mâna mea; uneori, aveam impresia că nu fac altceva decât să redau un film care deja rula, că eram un simplu proiector, nu un creator. Când scriam, mă simțeam dezlănțuită, complet liberă. Acum, abia dacă îmi mai aminteam cum e.

În săptămânile de când mă aflam acolo, nici nu realizasem cât de mult îmi lipsea scrisul. *Adevărații scriitori nu pot să* nu *scrie*, îmi spusese de mult herr Bauer, când discutam despre Goethe. *Așa îți dai seama*, *Fräulein Lewin*, *dacă ești menit să fii poet.*

Simțeam că mă furnică degetele la atingerea stiloului. Nici măcar nu știam dacă are cerneală în rezervor. Ca să-l încerc, i-am apăsat vârful peste numerele înfierate pe antebrațul. Cerneala s-a scurs, formând o minunată pată Rorschach ce îmi acoperea stigmatul.

Am vârât stiloul în jachetă. E pentru Darija, mi-am spus. Nu pentru mine.

După-amiază, am rugat o fată să mă ajute să o sprijin pe Darija la apelul de seară. După două ore, când ne-au trimis la barăci, abia se mai ținea pe picioare. Nu mă lăsa să-i ating obrazul, așa că nu-i puteam deschide gura, ca să văd cât e de gravă infecția.

Îi frigea fruntea ca o plită încinsă.

— Darija, i-am zis, ai încredere în mine, te rog.

A clătinat din cap, aproape inconștientă.

— Lasă-mă în pace, a gemut.

— Te las. După ce-ți scot afurisitul ăla de dinte.

Cuvintele mele parcă au trezit-o la viață.

— Asta s-o crezi tu.

— Taci și cască gura, am bombănit, dar, când am dat să o apuc de bărbie, s-a tras înapoi.

— O să doară? a scâncit.

Am încuviințat din cap și m-am uitat în ochii ei.

— Da. Era bine dacă aveam niște gaz.

A pufnit-o râsul. Mai întâi, încet, apoi tot mai tare, ca un lătrat, făcându-le pe celelalte fete să se întoarcă spre noi.

— Gaz? a șuierat ea. N-ai gaz?

Mi-am dat seama cât de ridicol suna, ținând cont de masacrul care se petrecea la doar câțiva pași de noi. M-a pufnit și pe mine râsul. Era o glumă macabră, nepotrivită, dar nu ne puteam abține. Ne-am prăvălit una peste alta, sforăind și nechezând, până când toată lumea ne-a întors spatele, dezgustată.

Într-un final, când ne-am potolit, ne strângeam în brațele noastre scheletice, ca două lăcuste care își încâlciseră membrele deșirate.

— Dacă n-ai cu ce să mă anesteziezi, distrage-mi atenția cumva, mi-a spus Darija.

— Vrei să-ți cânt?

— Ca să mă doară și mai tare? a zis, uitându-se disperată la mine. Spune-mi o poveste.

Am încuviințat din cap. Am scos stiloul și l-am curățat cât am putut de bine, ceea ce nu era deloc simplu, ținând cont cât de infecte erau hainele de pe mine. Apoi m-am uitat la prietena mea cea mai bună, singura mea prietenă.

Nu-i puteam povesti o amintire din copilăria noastră, fiindcă aș fi întristat-o prea tare. Nu puteam inventa o poveste despre viitor, fiindcă era mult prea incert.

Exista o singură poveste pe care o știam pe de rost: cea pe care o scrisesem – și Darija o citise – ani la rând.

— Tata mi-a explicat tot ce am de făcut la moartea lui, am început, și cuvintele se înălțau clare din străfundurile minții mele. „Ania”, îmi zicea, „să n-aud de whisky la înmormântarea mea. Vreau cel mai bun vin de mure. Și să nu vă prind că bociți, ai înțeles? Toată lumea să danseze. Iar, când mă

coborâți în groapă, vreau o fanfară de trompete și de fluturi albi”. Mare figură era tata. Era brutarul satului, și în fiecare zi, pe lângă pâinile pe care le cocea pentru localnici, plămădea o chiflă special pentru mine, pe cât de unică, pe atât de delicioasă: un colăcel, ca o diademă de prințesă, amestecat cu scorțișoară dulce și cea mai aromată ciocolată. Ingredientul secret, spunea el, era dragostea pe care mi-o purta, ceea ce o făcea mai gustoasă decât orice altceva.

Am deschis ușor gura Darijei și am fixat stiloul la rădăcina gingiei inflamate. Am ridicat o piatră pe care o găsisem în latrină.

— Locuiam la marginea unui sat atât de mic, încât ne cunoșteam toți după nume. Casa noastră era clădită din piatră de râu și avea acoperiș din stuf; vatra pe care cocea tata încălzea toată locuința. Stăteam la masa din bucătărie și descojeam mazărea pe care o cultivam în grădinița din spatele casei, în vreme ce tata deschidea ușița cuptorului din cărămidă, vâra lopata în el și scotea pâinile rotunde, cu coajă crocantă. La lumina tăciunilor încinși, îi vedeam mușchii puternici ai spatelui, conturați prin cămașa asudată. „Nu vreau să fiu înmormântat vara, Ania”, spunea el. „Ai grijă să mor într-o zi răcoroasă, când bate un vânticel plăcut. Înainte să plece păsările spre sud, ca să îmi poată cânta”.

Mă prefăceam că îi notez cu atenție toate cerințele. Nu mă deranja conversația aceasta macabră; tata era un om atât de puternic, încât nici nu-mi închipuiam că va veni vreodată momentul să îi îndeplinesc dorințele. Unora dintre săteni le părea ciudată relația mea cu tata, faptul că glumeam pe această temă, dar mama a murit pe când eram mică și, de atunci, a trebuit să ne bizuim unul pe celălalt.

M-am uitat la Darija și am văzut-o în sfârșit relaxată, captivă în mrejele cuvintelor mele. Am mai observat că se așternuse liniștea în întreaga baracă; toate femeile mă ascultau cu urechile ciulite.

— Tata mi-a explicat tot ce am de făcut la moartea lui, am continuat, poziționând piatra deasupra stiloului, dar, când a venit clipa, a fost prea târziu.

Cu o mișcare rapidă, am lovit cu piatra în stilou, o daltă improvizată. Darija a scos un urlet nepământesc. S-a încovoiat, de parcă o străpunsesem cu o sabie. M-am tras înapoi, îngrozită de fapta mea, și am privit-o cum duce mâna la gură și se îndepărtează de mine.

S-a uitat la mine cu niște ochi roșii, injectați de sânge din cauza forței cu care țipase. I se prelingea sângele pe bărbie, de parcă era un *upiór* care își

ucisese prada.

— Iartă-mă, am spus. N-am vrut să te rănesc…

— Minka, a zis, printre lacrimi și sânge.

M-a prins de mână, sau cel puțin așa am crezut, până când mi-am dat seama că vrea să îmi dea ceva.

În palma ei, stătea un dinte cariat.

*

A doua zi, a început să-i mai scadă febra. Am cărat din nou cazanul cu mâncare de la cantină, ca să primesc o porție în plus și s-o ajut pe Darija să se întremeze. Când mi-a zâmbit, am văzut gaura în care fusese dintele, un abis negru.

Seara, a apărut o femeie nouă în sectorul nostru. Era din Radom și, când coborâse din tren, își lăsase copilul în vârstă de trei ani în grija mamei, la sfatul unuia dintre bărbații în uniforme vărgate. Plângea întruna.

— Dacă știam, bâiguia printre suspine, copleșită de adevărul dureros. Dacă știam de ce mi-a spus asta, n-aș fi acceptat nici în ruptul capului.

— Și ați fi murit amândoi, i-a replicat Ester, o femeie, care la vârsta de cincizeci și doi de ani, era cea mai bătrână din sector.

Lucra cu noi la Kanada și avea o afacere înfloritoare cu mărfuri de contrabandă, țigări și îmbrăcăminte șterpelite de prin valize, pe care le dădea în schimbul rațiilor de mâncare.

Nou-venita nu se oprea din plâns. Nu era un fenomen neobișnuit, dar spre deosebire de alte femei, plânsetele ei erau deosebit de zgomotoase. Iar noi eram epuizate, din cauza lipsei de hrană și a trudei, începea să ne deranjeze. Era mai greu de suportat decât fata rabinului din Lublin, care se ruga cu glas tare, toată noaptea.

— Minka, mi-a zis Ester, după câteva ore de bocete neîntrerupte, fă ceva.

Ce era să fac? Nu-i puteam aduce înapoi copilul și mama. Sinceră să fiu, femeia mă scotea din minți, într-atât de dezumanizată ajunsesem. În definitiv, toate suferiserăm aceleași pierderi. Cu ce era ea mai presus decât noi, încât să ne răpească cele câteva ore prețioase de somn?

— Dacă nu reușim să-i închidem gura, a spus altă fată, poate găsim o soluție să-i acoperim plânsetele.

S-a auzit un cor de exclamații aprobatoare.

— Unde rămăseseși, Minka?

La început, nu am înțeles la ce se referă. Apoi mi-am dat seama că toate femeile doreau să audă povestea scrisă de mine, povestea de care mă

folosisem, cu o seară înainte, ca s-o liniștesc pe Darija. Dacă funcționase ca anestezic, de ce n-ar fi amorțit și durerea de a auzi o mamă care își plânge copilul?

Stăteau precum stuful pe malul unui iaz, fragile și legănându-se ușor una lângă alta, ca să se sprijine reciproc.

— Hai, Minka, a zis Darija, înghiontindu-mă cu cotul. Publicul așteaptă cu sufletul la gură.

M-am apucat să le povestesc despre Ania, a cărei zi începuse ca oricare alta. Despre frigul neobișnuit pentru luna octombrie; despre frunzele desprinse de pe ramurile copacilor, care se învârtejeau și dansau drăcește în jurul cizmelor ei, semn că avea să se întâmple ceva rău. De la tatăl ei învățase asta, ca, de altfel, tot ceea ce știa: cum să-și lege șireturile, cum să se orienteze după stele, cum să descopere un monstru ascuns în spatele unui chip de om.

Le-am povestit despre sătenii care erau în pragul isteriei. Fuseseră ucise câteva animale de fermă; dispăruseră niște câini. După cum stăteau lucrurile, exista un prădător printre ei.

Le-am povestit despre Damian, căpitanul gărzilor, care ținea neapărat să se însoare cu Ania și nu s-ar fi dat în lături de la nimic pentru a-și împlini visul. Despre felul în care i-a liniștit pe oamenii speriați, spunându-le că nu au ce să pățească dacă rămân între zidurile satului.

Compusesem partea asta la scurt timp după ce ne mutaserăm în ghetou. Când eram încă naivă și credeam în asemenea lucruri.

În baracă domnea o liniște desăvârșită. Fata rabinului nu se mai ruga. Suspinele nou-venitei se potoliseră.

Le-am descris cum Damian a luat ultima franzelă a Aniei și i-a întins bani, dar a refuzat să i-i dea până nu-l sărută. Cum ea a plecat iute, cu coșul gol, urmărită de privirea lui.

— Coliba era despărțită de casă de un pârâu, am spus, prin vocea narativă a Aniei. Iar tata întinsese o scândură, ca să putem traversa dintr-o parte în alta. Astăzi, când am ajuns la el, m-am aplecat să iau o gură de apă și să șterg gustul amar lăsat de sărutul lui Damian pe buzele mele. Mi-am împreunat mâinile. Apa era roșie. Am lăsat coșul și am pornit în susul pârâului, abia târându-mi cizmele în pământul mâlos. Și atunci mi-a apărut în față.

— Ce ți-a apărut? a murmurat Ester.

În clipa aceea, mi-am amintit că mama îmi spusese să fiu bravă, să pun binele celorlalți mai presus de al meu. M-am uitat la femeia nou-venită, până când a ridicat ochii spre mine.

— Va trebui să aveți răbdare până mâine, ca să aflați continuarea, le-am zis.

Uneori, ca să-ți regăsești dorința de a trăi, îți trebuie doar motivația necesară.

∵

Ester mi-a sugerat să îmi aștern povestea pe hârtie.

— Cine știe? a zis. Poate-o să ajungi celebră într-o zi.

Am râs.

— Sau, și mai probabil, povestea o să moară odată cu mine.

Înțelegeam ce îmi cerea de fapt. Ca narațiunea să capete o formă palpabilă, ca să poată fi citită și recitită, chiar și după dispariția mea. Poveștile supraviețuiesc mereu scriitorilor. Aflăm atâtea despre Goethe sau Dickens din poveștile pe care au ales să le aștearnă pe hârtie, deși ei nu mai sunt de mult printre noi.

Într-un final, cred că de-asta am și făcut-o. Pentru că, în urma mea, n-ar fi rămas nicio fotografie pe care s-o fure și să și-o întipărească cineva pe retină. Nu mai aveam o familie care să se gândească la mine. Poate că nici nu meritam să rămân în memoria cuiva; în ultima vreme, eram doar o simplă prizonieră, un număr. Dacă era să mor în infernul acela – lucru destul de probabil, de altfel –, poate că acelea dintre noi care vor supraviețui le vor transmite mai departe copiilor povestea pe care o auziseră într-o noapte de la o fată. Așa se întâmplă în cazul ficțiunii: odată ce o reverși în lume, devine molipsitoare, perenă. Precum conținutul cutiei Pandorei, o poveste dăruită de bunăvoie nu mai poate fi oprită. Devine contagioasă, se împrăștie de la persoana care a creat-o la ascultător, și, de la acesta, la alții.

Ce ironie ca tocmai fotografiile să îmi înlesnească acel demers! Într-o zi, pe când îmi recitam litania de nume, am scăpat teancul de chipuri pe jos. Grăbindu-mă să le adun, am observat că unele căzuseră cu fața în jos. Pe cartonul alb al uneia dintre ele scria: „Mosza, 10 luni”.

Cineva scrisese *asta.*

Era un pătrățel de hârtie, mai mic decât paginile cu care eram obișnuită, dar era hârtie. Aveam zeci de astfel de pătrățele și un stilou.

E ciudat să vezi că, atunci când îți găsești scopul în viață, acesta are efect reciproc. Seară de seară, când ne strângeam în baracă, îmi intram în rolul de

Șeherezadă și depănam povestea Aniei și a lui Aleksander, până când ajungeau să se contopească cu noi. După aceea, preț de câteva ore, scriam, la lumina lunii, pe muzica monotonă a sforăielilor și a suspinelor femeilor din jur. Ca să îmi protejez opera, scriam în germană. În cazul în care gardienii îmi descopereau vreodată notițele, mă aștepta o pedeapsă severă, dar, poate, un pic mai blândă, dacă își dădeau seama că e o poveste, și nu cine știe ce mesaje secrete, care să incite la revoltă. Scriam din memorie, cu mici adăugiri ici și colo, pe măsură ce avansam – și întotdeauna descriam cu minuțiozitate scenele în care apăreau mâncăruri. Descriam în cel mai mic detaliu miezul chiflei delicioase pe care o făcea tatăl Aniei special pentru fiica lui. Gustul untului întins pe coaja crocantă; aroma intensă a scorțișoarei pe limbă.

Am scris până când mi s-a terminat cerneala din stilou, până când mi-am văzut mare parte a poveștii întinzându-se cu litere mărunțele pe spatele a peste o sută de chipuri.

∵

— Raus!

Dormeam și visam că sunt închisă într-o cameră, cu o masă lungă de un kilometru, încărcată de bunătăți, și nu am voie să ies până nu mănânc tot. În clipa următoare, m-am trezit cu Bestia lângă mine, care lovea la întâmplare, cu o rangă, în salteaua de fân, în spinarea și în coapsele mele, până când am reușit să cobor din pat.

Stătea cu spatele și zbiera. Câțiva soldați au dat năvală în clădire, îmbrâncind femeile din calea lor, aruncând păturile subțiri pe jos și răvășind paiele de pe scânduri. Căutau obiecte de contrabandă.

Uneori, aflam dinainte când va avea loc vreo inspecție. Nu știu cum, dar ajungea zvonul până la noi și aveam timp să ascundem asupra noastră obiectele pe care le pitiserăm în pat. Astăzi însă, ne-au luat prin surprindere. Mi-am amintit de romanul confiscat cu câteva săptămâni în urmă, cel din cauza căruia fusese bătută Agnat și, ulterior, murise. În patul meu, îngropat sub paiele pe care dormeam, se afla teancul de fotografii pe care îmi scrisesem povestea.

O fată a fost scoasă din baracă, după ce un soldat i-a găsit un radio ascuns. Ascultam la el, noaptea, Chopin, Liszt și Bach, și, o dată, un balet de Ceaikovski, pe a cărui muzică Darija susținuse un recital la Łódź, amintire care o făcuse să plângă în somn. Uneori, prindeam și frânturi de știri, aflând astfel că ofensiva germană e în dificultate și că nu puteau

recuceri Belgia. Știam că, după debarcarea în Franța, din vară, Statele Unite continuau să înainteze. Mă gândeam că sfârșitul războiului e iminent.

Dar trebuia să supraviețuiesc unor evenimente precum cel de azi.

Bestia a vârât mâna în paiele din patul așezat sub al meu și a scos un obiect ce părea o pietricică învelită în hârtie. L-a dus la gură și l-a lins.

— Cine doarme aici? a întrebat.

Cele cinci fete care împărțeau culcușul îngust au făcut un pas în față, ținându-se de mână.

— Cine-a furat ciocolata? a întrebat Bestia.

Fetele păreau complet nedumerite. Era posibil ca, în ultimul moment, o persoană mai șireată să-și fi ascuns contrabanda în patul acestora, ca să scape basma curată. În orice caz, fetele stăteau cu ochii la podeaua rece și murdară, fără să scoată o vorbă.

Blockälteste și-a înfipt degetele în părul uneia dintre ele. Cele care lucram la Kanada aveam voie să nu ne tundem. Al meu ajunsese la vreo doi centimetri și jumătate. Era doar unul dintre beneficiile pentru care eram invidiate. Soldații ne numeau scroafe umflate, fiindcă păream mai sănătoase decât majoritatea deținutelor, datorită alimentelor pe care le puteam subtiliza din valize.

— A ta e? a urlat Bestia.

Fata a clătinat din cap.

— Nu e… nu am…

— Poate că asta o să-ți mai împrospăteze memoria, a zis Bestia și, dintr-o mișcare a rângii, a măturat toate cele cinci capete, spărgând dinți și nasuri în cale și doborându-le în genunchi.

Și-a făcut loc printre trupurile căzute la pământ și s-a apucat să ne scotocească patul. Îmi bubuia inima ca o mitralieră; îmi curgea sudoare pe tâmple. Am văzut-o cum apucă pachetul de fotografii, pe care îl legasem cu o ață descusută de la tivul fustei.

În timp ce Bestia desfăcea funda, Darija a făcut un pas în față.

— Sunt ale mele.

Am încremenit. Știam prea bine ce face: mă răsplătea, pentru că îi salvasem viața. Dar, înainte să spun ceva, a mai ieșit o femeie în față – cea care sosise cu trei zile mai devreme și care plângea întruna după copilul și după mama ei. Nici până acum, nu îi aflasem numele.

— Minte, a zis femeia. Sunt ale mele.

— Amândouă mint.

M-am uitat la femeie, neînțelegându-i motivul. Încerca să mă salveze? Sau voia să moară?

— Ea nu lucrează la Kanada, am zis, iar ea nu știe germană, am adăugat, arătând spre Darija.

Acum stăteam țanțoșă și dârză în fața lor, pentru ca o secundă mai târziu, să mă trezesc târâtă afară din clădire. Ploua cu găleata, iar vântul sufla ca turbat. Unul dintre saboți mi s-a împotmolit în noroi; am apucat să-l recuperez în ultima clipă. Fără încălțări, nu supraviețuiai. Punct.

În mijlocul curții, în uniforma de lână udă leoarcă, stătea ofițerul SS pe care-l poreclisem herr Tremurici. Nu i-a tresărit deloc mâna când a luat biciul și a plesnit-o pe fata care ascunsese radioul. Aceasta a căzut într-o băltoacă. După fiecare lovitură, îi striga să se ridice, iar, când se ridica, o mai lovea o dată.

După ea, îmi venea mie rândul.

M-a trecut un fior prin tot corpul. Îmi clănțăneau dinții și îmi curgea nasul. Mă întrebam dacă o s-o omoare pe fata care furase radioul.

Sau pe mine.

E straniu când ești pus în fața propriei morți. M-am gândit la pretențiile tatei, o glumă doar de noi doi înțeleasă. Acum, aveam și eu pretențiile mele:

Când o fi să mor, vreau să am o moarte rapidă.

Dacă e să mor de glonț, vreau să fiu împușcată în inimă, nu în cap.

Aș vrea să nu sufăr.

Prefer să mor de la o lovitură subită decât din cauza vreunei infecție. Chiar și gazarea e acceptabilă. Poate că e ca atunci când te culci și nu te mai trezești.

Nu știu când am ajuns să privesc exterminarea în masă ca pe un gest milostiv – gândeam ca nemții, altă explicație nu am –, dar, dacă alternativă era să mă sting lent, cu mintea abrutizată de foame, atunci mai bine să terminăm o dată pentru totdeauna.

Când ne-am apropiat de herr Tremurici, a ridicat ochii sub ploaia care îi șiroia pe chip. Avea ochii ca sticla. Spălăciți și aproape argintii, ca oglinda.

— N-am terminat, a zis.

— Mai așteptăm, *Schutzhaftlagerführer*? a întrebat soldatul.

— N-am de gând să stau o zi întreagă în ploaie, doar pentru că niște animale nu sunt în stare să respecte regulile, a răspuns.

Am ridicat bărbia și i-am zis într-o germană cât se poate de clară:

— *Ich bin kein Tier.*

Nu sunt animal.

S-a uitat la mine și a strâns din ochi. Am lăsat imediat capul în pământ.

A ridicat mâna dreaptă, în care ținea biciul, și m-a plesnit peste obraz cu asemenea forță, încât mi-a sucit capul într-o parte.

— *Da irrst du dich.*

Te înșeli.

M-am prăbușit în genunchi, în noroi, cu mâna la obraz. Vârful biciului îmi lăsase o tăietură sub ochi. Sângele se amesteca cu ploaia și îmi șiroia pe bărbie. Fata culcată pe jos mi-a surprins privirea. Avea uniforma sfâșiată, iar, prin ea, se vedea carnea zdrențuită, ca petalele unui trandafir.

Auzeam discuția din spatele meu; gardienii care mă aduseseră îi explicau cuiva, unei persoane necunoscute, de ce anume mă fac vinovată. Ofițerul necunoscut a trecut peste mine.

— *Schutzhaftlagerführer*; a zis o voce, văd că aveți treabă. Îmi permiteți să vă ajut?

Nu îi vedeam decât spatele uniformei și mâinile înmănușate, pe care le ținea împreunate la spate. Îi luceau cizmele atât de tare, încât mă uitam la ele și mă întrebam cum o fi reușit să calce prin noroi fără să le murdărească.

Nu-mi venea să cred că acelea erau gândurile care îmi treceau prin minte în ceasul morții.

Herr Tremurici a ridicat nepăsător din umeri și și-a îndreptat din nou atenția asupra fetei căzute lângă mine. Celălalt ofițer a plecat. Gărzile m-au ridicat în picioare și m-au dus spre capătul opus al lagărului, dincolo de Kanada, la clădirea administrativă în care intrase ofițerul. Le-a strigat ceva soldaților, care m-au târât la subsol, într-un soi de celulă. Am auzit pocnetul unei încuietori masive.

Era întuneric. Zidurile și podeaua erau din piatră; mă aflam într-o cramă, ușor umedă și acoperită cu un mușchi alunecos. M-am așezat cu spatele rezemat de perete și, din când în când, îmi lipeam obrazul umflat de pietrele reci. Când, în sfârșit, am reușit să ațipesc, m-a trezit un șoarece care îmi umbla pe picior, pe sub fustă. Din momentul acela, n-am mai îndrăznit să stau jos.

Au trecut câteva ore. Sângerarea s-a oprit. Mă întrebam dacă nu cumva ofițerul uitase de mine sau dacă aștepta să stea ploaia, ca să poată herr Tremurici să mă pedepsească pe îndelete. Între timp, mi se umflase atât de tare obrazul, încât nu mai puteam să deschid ochiul. Când am auzit

scârțâitul încuietorii, am încercat să deslușesc ceva prin raza de lumină ce pătrundea în încăperea îngustă.

M-au dus la un birou. HAUPTSCHARFÜHRER F. HARTMANN, scria pe ușă. Înăuntru, erau o masă mare de scris, o mulțime de fișete și un scaun sculptat, de genul celor pe care le vezi în cabinetele avocaților. Pe scaun, stătea comandantul Kanadei.

Iar în fața lui, împrăștiate pe mapa verde, printre alte hârtii și dosare, stăteau fotografiile mele, întoarse cu fața în jos, și povestea mea la vedere.

Știam de ce e în stare herr Tremurici; o vedeam zi de zi, la apel. Într-un fel, herr Dybbuk mă speria și mai rău, pentru că nu știam la ce să mă aștept de la el.

Era comandantul Kanadei, eu furasem de la el, iar dovezile erau expuse în fața noastră.

— Poți să pleci, i-a zis soldatului care mă însoțise.

În spatele ofițerului, era o fereastră. M-am uitat la ploaia care izbea în geam, recunoscătoare că sunt înăuntru, la căldură. La radio, cânta muzică simfonică, în surdină. Dacă nu m-aș fi gândit că poate să mă omoare în bătaie în orice clipă, acela ar fi fost primul moment de normalitate de care aveam parte de când sosisem în lagăr.

— Așadar, vorbești germană, a spus, în limba lui maternă.

Am încuviințat din cap.

— *Ja, Herr Hauptscharführer.*

— Știi și să scrii, din câte observ.

Mi-au fugit ochii la fotografii.

— Am învățat la școală, am răspuns.

Mi-a întins un carnet și un creion.

— Dovedește-mi.

A început să se plimbe prin birou, recitând o poezie.

— *Ich weiß nicht, was soll es bedeuten! Daß ich se traurig bin, / Ein Märchen aus uralten Zeiten, / Das kommt mir nicht aus dem Sinn.*

Știam poezia. O studiasem la ora lui herr Bauer și chiar dădusem din ea o dictare, la care luasem cea mai mare notă. Mi-am tradus-o în minte: *Eu nu știu ce poate să însemne că sunt atât de trist, un basm din timpurile vechi, pe care nu mi-l pot scoate din minte.*

— *Die Luft ist kühl und es dunkelt*, a continuat *Hauptscharführerul. Und ruhig fließt der Rhein…*

Aerul e rece și se întunecă. Și Rinul curge liniștit…

— *Der Gipfel des Berges funkelt,* am murmurat, *im Abendsonnenschein.*

M-a auzit. Mi-a luat carnetul și a verificat ce am scris. După aceea s-a uitat la mine, ca la o vietate nemaivăzută.

— Cunoști opera.

Am încuviințat din cap.

— „Lorelei" de Heinrich Heine.

— *Ein unbekannter Verfasser,* m-a corectat. Autor necunoscut.

Atunci mi-am amintit că Heinrich Heine era evreu.

— Îți dai seama că ai furat din avutul Reichului, mi-a zis.

— Da, știu, am spus repede. Îmi cer iertare. Am greșit.

A ridicat din sprâncene.

— Ai greșit că ai furat ceva cu bună știință?

— Nu, am greșit că mi-am imaginat că Reichului nu-i pasă de fotografii.

A dat să spună ceva, dar s-a răzgândit. Nu putea recunoaște că fotografiile sunt valoroase pentru că ar fi însemnat să recunoască că oamenii pe care îi omorau contau. În același timp, nu putea nici să spună că fotografiile sunt neimportante, pentru că n-ar mai fi avut motiv să mă pedepsească.

— Nu asta-i ideea, a zis, în cele din urmă. Ideea e că nu sunt *ale tale.*

S-a trântit la loc pe scaun și a început să bată darabana în masă.

A luat o poză și a întors-o cu partea care era scrisă.

— Unde-i restul poveștii?

Mi-i și imaginam pe soldați percheziționând întregul sector, în căutarea altor fotografii. Dacă nu le găseau, se apucau să snopească în bătaie pe toată lumea, până când cineva le dădea răspunsul dorit?

— Nu l-am scris încă, am mărturisit.

A rămas surprins; mi-am dat seama că își închipuise că nu fac decât să repovestesc o legendă pe care am auzit-o cândva. Nu era de presupus că posed inteligența necesară de a crea așa ceva.

— Tu ai inventat monstrul… acest *upiór*?

— Da, am răspuns. De fapt, nu l-am inventat eu. În Polonia, toată lumea știe despre *upióri.* Dar acesta în cauză e rodul plăsmuirii mele.

— Majoritatea fetelor scriu povești de dragoste. Tu ai ales să scrii despre o bestie, a spus el, gânditor.

Vorbeam în germană. Purtam o discuție despre literatură. Ca și când n-ar fi putut scoate în orice clipă pistolul și să mă împuște în cap.

— Personajul tău îmi amintește de alt monstru mitologic, a zis. Ai auzit de Donestre?

Ce mai era și asta? Un test? O capcană? Un eufemism pentru cine știe ce pedeapsă corporală? Îmi atârna oare soarta de răspunsul pe care-l dădeam? auzisem de *Wodnik* – demonul apelor, și de *Dziwożona* – nimfele pădurii, dar acestea erau legende poloneze.

Dacă mințeam și spuneam că da? Era mai rău decât dacă recunoșteam adevărul și dădeam un răspuns negativ?

— Grecii antici – pe care i-am studiat *eu* la școală – au scris despre Donestre. Era o creatură cu cap de leu și trup de om. Știa toate limbile pământului și, din acest motiv, era extrem de util, a spus sec *Hauptscharführerul*

Am lăsat ochii în pământ. Mă întrebam ce-ar zice dacă ar ști că îl poreclisem Herr Dybbuk, alt monstru mitologic.

— La fel ca *upiórul* tău, bestia aceasta ucidea după bunul plac și își devora prada. Dar Donestrul avea o trăsătură aparte. Păstra capul victimei, se așeza lângă el și plângea, a zis, uitându-se fix la mine, până când am ridicat ochii. De ce crezi că făcea asta?

Mi s-a pus un nod în gât. Nu auzisem în viața mea de Donestre, dar, pe *upiórul* meu, Aleksander, îl cunoșteam mai bine decât pe mine însămi. Eu dădusem viață acelui personaj.

— Poate că unii monștri păstrează o fărâmă de conștiință, am spus.

Nările ofițerului s-au umflat. S-a ridicat de pe scaun și a ocolit masa. M-am ghemuit imediat și am ridicat brațele, ca să mă apăr de lovitură.

— Realizezi că ți-aș putea aplica o pedeapsă exemplară pentru furt, a zis el, aproape șoptit. Să te biciuiesc public, exact ca pe prizoniera pe care o pedepsea *Schutzhaftlagerführerul* mai devreme. Sau să te ucid.

Mi-au dat lacrimile. Se vede treaba că nu eram într-atât de orgolioasă încât să nu cer îndurare pentru viața mea.

— Nu, vă rog. Fac orice.

Hauptscharführerul a șovăit câteva clipe.

— Atunci, spune-mi ce se întâmplă mai departe, a cerut.

∵

Solicitarea lui m-a lăsat perplexă de-a binelea. Nu numai că nu s-a atins de mine, dar m-a ținut în birou toată ziua, ca să îi dactilografiez inventarul tuturor obiectelor adunate de la Kanada. Aceste scripte, aveam să descopăr, erau trimise în diverse zone ale Europei, aflate încă sub dominație germană,

laolaltă cu bunurile în sine. M-a informat că aceasta era noua mea sarcină. Să iau notițe după dictare, să dactilografiez scrisori, să răspund la telefon (în germană, firește) și să preiau mesajele primite. Când s-a dus în obișnuitele sale inspecții la depozitele de la Kanada, nu m-a lăsat singură. A desemnat un alt ofițer să stea de gardă în birou, ca să fie sigur că nu fac ceva dubios. Tot timpul cât am bătut la mașină, mi-au tremurat degetele pe butoane. Când s-a întors *Hauptscharführerul*, s-a așezat la birou, fără să scoată o vorbă. A început să bată numere la o mașină de calcul. Limba lungă și albă a acesteia se revărsa peste marginea biroului, pe măsură ce rezolva teancul de documente care îl așteptau.

Către seară, m-a luat cu amețeli. Spre deosebire de Kanada, aici nu primisem porția de supă. Oricât era de chioară, era, totuși, hrană. Când s-a întors *Hauptscharführerul* din inspecție, cu o brioșă și cafea, mi-au chiorăit mațele atât de tare, încât au răsunat în toată încăperea micuță.

La scurt timp după aceea, s-a auzit o bătaie la ușă și am tresărit pe scaun. *Hauptscharführerul* l-a invitat pe vizitator să intre. N-am ridicat ochii din foaia de hârtie, dar am recunoscut imediat vocea *Schutzhaftlagerführerului,* ca fumul care cade peste lama unui cuțit.

— Ce zi infectă! a zis el, trântind ușa de perete. Haide, trebuie să-mi calmez nervii la cantină, altminteri înnebunesc la apel.

Mi s-a zburlit părul la ceafă. *El* înnebunea la apel?

S-a uitat la mine cum stau cu capul plecat și scriu sârguincios.

— Ce mai e și asta? a întrebat.

— Îmi trebuia o secretară, Reiner. Ți-am spus de-acum o lună. Am din ce în ce mai multe documente de completat.

— Iar eu ți-am spus că o să se rezolve.

— Dura prea mult. N-ai decât să mă sancționezi, dacă vrei, a răspuns, ridicând din umeri. Am rezolvat singur problema.

Schutzhaftlagerführerul se fâțâia pe lângă mine.

— Și ai luat una dintre muncitoarele mele?

— Una dintre muncitoarele mele, a replicat *Hauptscharführerul.*

— Fără permisiunea mea.

— Faci prea mare tevatură, Reiner. Găsești oricând alta. Asta vorbește germana fluent.

— *Wirklich*? a spus. Zău așa?

Mi se adresa mie, dar, din cauză că stăteam cu spatele, nu știam că așteaptă un răspuns. Deodată, m-a izbit ceva în ceafă. Am căzut în genunchi

de pe scaun, ameţită de lovitură.

— Răspunde când vorbeşte omul cu tine! a zis *Schutzhaftlagerführerul*, cu palma ridicată deasupra mea.

Înainte să îmi mai tragă una, fratele lui l-a prins cu putere de braţ.

— Te rog să mă laşi pe mine să îmi disciplinez angajaţii.

Ochii *Schutzhaftlagerführerului* sticleau.

— Îndrăzneşti să-i ceri asta superiorului tău?

— Nu, a replicat *Hauptscharführerul* îndrăznesc să i-o cer fratelui meu.

Tensiunea dintre ei s-a evaporat brusc, ca aburul care iese pe fereastră.

— Deci, ai decis să adopţi un animal de companie, a râs *Schutzhaftlagerführerul.* Nu eşti primul ofiţer care face asta, dar permite-mi să-ţi pun la îndoială judecata, când sunt atâtea fete *volksdeutsche* pregătite şi dornice.

M-am ridicat cu greu pe scaun şi mi-am trecut limba peste dinţi, ca să verific dacă îi am pe toţi la locul lor. Mă întrebam dacă asta voia *Hauptscharführerul* de la mine. Dacă mă adusese acolo, ca să fiu târfa lui.

Nu mă gândisem niciodată la acest gen de pedeapsă.

Nu auzisem ca vreo prizonieră să fi fost agresată sexual de un ofiţer. Nu pentru că ar fi fost nişte gentlemani, ci pentru că astfel de relaţii erau interzise prin regulament. Iar regulamentul era literă de lege pentru ofiţerii de acolo. În afară de asta, eram evreice şi, prin urmare, absolut respingătoare. Să se culce cu noi era ca şi cum s-ar fi culcat cu un şobolan.

— Mai bine continuăm discuţia la cantină, a propus *Hauptscharführerul*

A lăsat brioşa începută pe masă.

— Să faci ordine pe birou cât lipsesc, mi-a zis când a trecut pe lângă mine.

Am încuviinţat din cap, ferindu-mi privirea. Simţeam cum ochii *Schutzhaftlagerführerului* îmi examinează faţa şi corpul noduros, ascuns sub rochia de serviciu.

— Ţine minte ce-ţi spun, Franz. Câinii vagabonzi muşcă.

De data asta, *Hauptscharführerul* nu a mai pus niciun subofiţer să mă supravegheze. M-a încuiat, pur şi simplu, în birou. Încrederea pe care mi-o arăta îmi dădea emoţii. Interesul pe care-l manifesta faţă de cartea mea, anunţul că sunt secretara lui, o slujbă care, odată cu apropierea iernii, îmi permitea să stau la căldură şi nu presupunea mari eforturi. De ce mă trata atât de frumos, dacă intenţiona să mă violeze?

Ca să nu fie viol.

Ideea aceasta m-a lovit ca un trăsnet.

Niciodată! mai bine îmi tai beregata cu un cuțit de scrisori, decât să am o relație cu un ofițer SS.

I-am mulțumit în gând lui Aron că fusese el primul și nu îi voi da satisfacție acestui neamț.

M-am dus la biroul lui. Oare cât trecuse de când nu mai mâncasem o brioșă? Făcea și tata, uneori, din mălai măcinat pe piatră și zahăr alb de cea mai bună calitate. Aceasta era făcută cu zahăr brun și stafide.

Am apăsat cu degetele pe hârtia cerată, ca să adun toate firimiturile. Am învelit jumătate într-un colț de hârtie și am pus-o în buzunar, pentru mai târziu. Voiam s-o împart cu Darija. Mi s-au înmuiat picioarele când i-am simțit aroma irezistibilă. Am băut și ultimele guri de cafea, după care am aruncat ambalajul la gunoi și am spălat cana.

Am fost deodată cuprinsă de spaimă. Dacă nu era o dovadă de încredere, ci tot un test? Dacă se uita în coșul de gunoi, la întoarcere, și vedea că i-am furat mâncarea? Îmi treceau tot felul de scenarii prin minte. Intrau cei doi frați, și *Schutzhaftlagerführerul* spunea: „Ți-am zis eu, Franz”. *Hauptscharführerul* ridică din umeri și mă dă pe mâna fratelui său ca să primesc pedeapsa de care fusesem scutită de dimineață. Dacă furtul de fotografii era o infracțiune gravă, sigur era și mai grav să furi mâncarea unui ofițer.

Până să se întoarcă *Hauptscharführerul* – singur –, eram deja atât de îngrozită, încât îmi clănțăneau dinții. M-a privit încruntat.

— Ți-e frig?

Mirosea a bere.

Am încuviințat din cap, deși nu-mi mai fusese atât de cald de săptămâni bune.

Nu s-a uitat în coșul de gunoi. A aruncat o privire fugitivă prin încăpere, după care s-a așezat pe un colț al biroului și a luat teancul de fotografii.

— Ești conștientă că trebuie să ți le confisc, nu? a zis.

— Da, am murmurat.

A durat câteva clipe până să observ că îmi întinde ceva. Un carnețel cu coperte din piele și un stilou.

— Le folosești pe astea de-acum încolo.

Am luat darurile, cu inima strânsă. Simțeam stiloul greu în palmă. Cu greu m-am abținut să duc carnetul la nas și să inspir mirosul de hârtie și piele.

— Te mulțumește noul aranjament? m-a întrebat protocolar.

De parcă aveam un cuvânt de spus.

Eram dispusă să îmi vând trupul, ca să-mi hrănesc mintea? Fiindcă ăsta era târgul pe care mi-l propunea, sau, cel puțin, asta lăsase de înțeles fratele lui. Puteam să scriu tot ce doream, contra unui cost. Și primeam un loc de muncă pentru care celelalte femei ar fi fost în stare să facă orice.

Când a văzut că nu îi dau un răspuns, a oftat și s-a ridicat în picioare.

— Hai să mergem, mi-a spus.

Am început să tremur din nou, atât de violent, încât s-a tras câțiva pași în spate. Venise momentul plății. Am strâns carnetul la piept, întrebându-mă unde mă duce. Cel mai probabil, la cazarma ofițerilor.

Eram puternică. Nu trebuia decât să mă gândesc la altceva. Să închid ochii și să mi-i imaginez pe Ania și pe Aleksander, într-o lume pe care o puteam controla. Așa cum reușisem să o calmez pe Darija și să le liniștesc pe femeile din baracă, aveam să mă folosesc de povestea mea, ca să-mi amorțesc simțurile.

Am strâns din dinți și am ieșit. Cu toate că nu mai ploua, se formaseră niște bălțoace imense. *Hauptscharführerul* călca prin ele, cu cizmele lui solide, în vreme ce eu mă chinuiam să țin pasul cu el. Dar, în loc s-o luăm spre partea opusă a lagărului, în care locuiau ofițerii, m-a condus până la intrarea sectorului meu. Femeile terminaseră deja munca și așteptau apelul de seară.

Hauptscharführerul a chemat-o pe *Blockälteste,* care a început imediat să se gudure pe lângă el.

— De acum încolo, prizoniera va lucra pentru mine, a anunțat-o. Carnetul și stiloul sunt ale mele. Dacă dispar cumva, vei da socoteală în fața mea și a *Schutzhaftlagerführerului.* Ai priceput?

Bestia a încuviințat mutește. În spatele ei, se auzea un murmur difuz. Curiozitatea celorlalte femei era aproape palpabilă.

— Zece pagini, până mâine, da? a zis *Hauptscharführerul* întorcându-se spre mine.

Apoi, în loc să mă ducă în camera lui și să mă violeze, a plecat.

Bestia mi-a aruncat un rânjet batjocoritor.

— Te protejează acum, dar când o să se sature de ce-ai între picioare, o să-și caute alta.

Am trecut pe lângă ea și m-am dus la Darija.

— Ce ți-a făcut? m-a întrebat și m-a strâns de brațe. Am stat toată ziua cu grija ta.

M-am trântit pe pat, gândindu-mă la toate cele întâmplate, la turnura neașteptată pe care o luaseră lucrurile.

— Nu mi-a făcut absolut nimic, am zis. N-am primit nicio pedeapsă. Ba mai mult, am primit o promovare, pentru că vorbesc germană. Lucrez pentru un ofițer care recită poezii și vrea să-mi continui povestea cu *upiórul.*

Darija s-a încruntat.

— Ce vrea de fapt?

— Habar n-am, am răspuns, uluită. Nu s-a atins de mine. Și ia uite… Am scos resturile de brioșă de la betelia fustei și i le-am dat. Am păstrat-o pentru tine.

— Ți-a dat să mănânci? a întrebat Darija, stupefiată.

— Nu chiar. Dar mi-a lăsat ce n-a reușit să termine.

Darija a gustat din brioșă. A închis ochii de extaz. O secundă mai târziu însă, m-a fixat cu o privire suspicioasă.

— Poți să îmbraci o scroafa în rochie de bal, Minka, dar nu faci din ea o prințesă.

*

Apoi, în dimineața următoare, după apel, m-am prezentat la biroul *Hauptscharführerului.* Nu era acolo, dar subofițerul de gardă mi-a descuiat ușa și m-a lăsat să intru. Mi-am dat seama că e, probabil, la Kanada, să verifice cum merg lucrurile în depozitele în care lucrau Darija și celelalte femei.

Pe biroul improvizat de lângă mașina de scris, mă aștepta un teanc de formulare care trebuiau dactilografiate.

Pe spătarul scaunul, era atârnat un cardigan de damă.

∵

Iată în ce consta programul meu: dimineața, mă prezentam la biroul *Hauptscharführerului.* Mă aștepta ceva de făcut, în timp ce el dădea o tură prin Kanada. La amiază, *Hauptscharführerul* își aducea masa de prânz la birou. De multe ori, avea o porție suplimentară de supă și o felie de pâine. Dar nu le mânca niciodată în întregime. Le lăsa pe tavă și pleca din birou, știind că o să le termin eu.

În fiecare zi, în timp ce îi mâneam porția, citeam cu glas tare ce scrisesem cu o seară înainte. Mai târziu, *Hauptscharführerul* îmi punea întrebări: Ania

știe că Damian încearcă să pună crimele în cârca lui Aleksander? O să-l vedem vreodată pe Casimir când comite crima?

Dar majoritatea întrebărilor lui se refereau la Aleksander.

Dragostea de frate e diferită de dragostea pentru o femeie? Ai fi dispus să-l sacrifici pe unul în favoarea celuilalt? Cât de mult suferă că nu-și poate arăta adevărata față, ca s-o protejeze pe Ania?

Nu i-aș fi mărturisit nici măcar Darijei, dar adevărul era că abia așteptam să merg la muncă – mai ales, pe la ora prânzului. Îi citeam *Hauptscharführerului* și aveam senzația că lagărul e undeva, departe. Mă asculta atât de captivat, încât uitam de soldații care bat prizonieri, de oamenii gazați și de bărbații care scoteau cadavrele din dușuri și le stivuiau în crematorii, ca pe niște lemne. Când îmi citeam opera, eram pierdută în poveste, puteam fi oriunde doream – în dormitorul meu din Łódź; pe holul școlii, făcând însemnări pentru ora lui herr Bauer; într-o cafenea, împărțind o ciocolată caldă cu Darija; ghemuită pe băncuța de la fereastra brutăriei tatei. Nu eram într-atât de naivă încât să mă cred egala ofițerului, dar, în clipele acelea, simțeam măcar că și vocea mea contează.

Într-o zi, *Hauptscharführerul* s-a lăsat pe spate cu scaunul și și-a pus picioarele pe masă, în timp ce mă asculta. Ajunsesem într-un punct culminant, când Ania intra în peștera rece, căutându-l pe Aleksander, dar îl găsește pe fratele monstruos al acestuia. Îmi tremura glasul, când povesteam cum orbecăie prin beznă, zdrobind sub tălpi carapace de cărăbuși și cozi de șobolan.

— *Pe zidul umed, pâlpâia o torță…*

S-a încruntat.

— Torțele nu pâlpâie. Lumina focului pâlpâie. Dar, chiar și așa, e mult prea clișeizat.

M-am uitat la el. Mă punea în încurcătură de câte ori îmi critica scrierea. Se aștepta să-l contrazic? Sau era o impertinență din partea mea să-mi imaginez că am un cuvânt de spus în ciudatul nostru parteneriat?

— Lumina focului dansează ca o balerină, a zis el. Plutește ca o stafie.

Am dat aprobator din cap și am făcut notițe pe marginea foii.

— Continuă, mi-a ordonat.

— A trecut brusc un curent de aer, iar torța care îmi lumina drumul s-a stins. Tremuram în beznă și nu vedeam nici măcar la un metru în fața ochilor. În momentul acela, am auzit un foșnet. M-am răsucit pe loc. „Aleksander?” am întrebat, în șoaptă. „Tu ești?”

Am ridicat ochii și l-am văzut pe Hauptscharführer, urmărindu-mă cu sufletul la gură.

— Din întuneric, a răsunat un mârâit surd, aproape ca un tors de pisică. Hârșâitul unui băț de chibrit. Torța s-a reaprins. Înaintea mea, într-o baltă de sânge, stătea un bărbat cu ochi sălbatici și cu părul vâlvoi. Era mânjit de sânge la gură și pe mâinile în care ținea o halcă de carne. M-am tras înapoi, gâtuită de spaimă… Halca de carne pe care o devora avea o mână și degete. Erau încleștate pe măciulia unui baston de argint, pe care nu l-aș fi putut uita niciodată. Dădusem de urma lui Baruch Beiler.

S-a auzit un ciocănit, și subofițerul a băgat capul pe ușă.

— Herr *Hauptscharführer*, a zis, e deja ora două…

Am închis carnetul și am băgat o foaie nouă în mașina de scris.

— Știu și eu cât e ceasul, s-a răstit *Hauptscharführerul* Plec când hotărăsc eu să plec. A așteptat să se închidă ușa, după care a spus: Nu te apuca încă de dactilografiat. Zi mai departe.

Am încuviințat din cap, răsfoind prin carnet, și mi-am dres glasul.

— Simțeam că mi se împăienjenesc ochii, că mi se învârte capul. „N-a fost o sălbăticiune”, am zis. „Tu ai fost”. Canibalul a rânjit, dezvelindu-și dinții lucioși și însângerați. „Sălbăticiune, *upiór*, totuna. Ce rost are să despicăm firu-n patru?”

Hauptscharführerul a pufnit în râs.

— Tu l-ai ucis pe Baruch Beiler.

— Ipocrito. Vrei să spui că nu i-ai dorit moartea?

Mi-am amintit de toate vizitele lui, când venea să ne ceară banii de dări, pe care nu îi aveam, și făcea tot soiul de înțelegeri necinstite cu tata, care ne făceau să ne înglodăm și mai mult în datorii. M-am uitat la monstrul din fața mea și mi s-a făcut rău.

— Pe tata, am murmurat, tot tu l-ai omorât?

Văzând că *upiórul* nu îmi răspunde, m-am repezit asupra lui, folosindu-mă, pe post de arme, de unghii și de furia care mă mistuia. I-am sfâșiat pielea, l-am lovit cu picioarele și cu pumnii. Ori răzbunam moartea tatei, ori muream încercând să fac asta.

În continuare, am descris apariția lui Aleksander, chinul Aniei de a se împăca cu gândul că bărbatul de care se îndrăgostise era fratele unui monstru. *El* ce era, atunci?

Am povestit cum a fugit îngrozită din peșteră, cum Aleks a alergat după ea, cum l-a acuzat că ar fi putut să-l împiedice să-i omoare tatăl, dar nu o

făcuse.

— „Tatăl tău nu e singurul care te-a iubit”, am citit. „Nu-l poți învinovăți pe Casimir de moartea lui”, a adăugat și și-a ferit privirea de mine. „Eu l-am ucis”.

Când am încheiat, cuvintele au rămas suspendate în aer, ca fumul trabucului unui bogătaș, aromat și înțepător. *Hauptscharführerul* a aplaudat: încet, de două ori, apoi tot mai înflăcărat.

— Bravo! a zis. Nu mă așteptam la asta.

M-am înroșit ca racul.

— Mulțumesc.

Am închis carnetul și am rămas cu mâinile în poală, așteptând să mă expedieze.

Dar, spre mirarea mea, *Hauptscharführerul* s-a aplecat peste masă.

— Povestește-mi mai multe despre el, a zis. Despre Aleksander.

— V-am citit tot ce-am scris până acum.

— Da, dar știi mai multe decât ai scris. S-a născut criminal?

— Lucrurile sunt mai complicate, când vine vorba de *upióri*. Trebuie să ai parte de o moarte violentă.

— Și totuși, mi-a atras atenția *Hauptscharführerul* atât Aleksander, cât și Casimir împărtășesc aceeași soartă nemiloasă. Coincidență? Sau ghinion?

Vorbea despre personajele mele de parcă erau oameni în carne și oase. Iar, pentru mine, chiar așa erau.

— Casimir a murit când a încercat să răzbune moartea lui Aleks, am spus. De-asta Aleks vrea să-l protejeze cu orice preț. Și, deoarece Casimir e un *upiór* tânăr, nu a învățat încă să-și stăpânească poftele, ca Aleks.

— Deci, teoretic, amândoi au avut copilării normale. Au avut părinți care i-au iubit, i-au dus la biserică, le-au serbat zilele de naștere. Au mers la școală. Au lucrat ca vânzători de ziare, muncitori sau artiști. Până când, într-o zi, din cauza unor circumstanțe independente de ei, s-au trezit cu o sete nepotolită de sânge.

— Așa spune legenda.

— Da, dar tu ești scriitoarea. Poți să spui orice, a zis. Să ne gândim la Ania. În momentul acela, era în stare să îl omoare pe omul despre care credea că i-a ucis tatăl. Cu toate astea, o prezinți ca pe o eroină.

Nu mă gândisem la asta, dar avea dreptate. Nu exista alb și negru. O persoană care a fost bună o viață întreagă poate să facă ceva rău. Într-o anume situație, Ania era la fel de capabilă de crimă ca orice alt monstru.

— A intervenit ceva în educația, viața sau genele lor care i-a făcut să se schimbe? a întrebat *Hauptscharführerul.* Un defect iremediabil? Sunt o mulțime de oameni care mor și nu devin *upióri.*

— Hm… nu știu ce să spun. Poate că Aleksander e diferit, tocmai pentru că *nu vrea* să fie *upiór.*

— Adică e un monstru cu conștiință, a spus *Hauptscharführerul*, gânditor.

S-a ridicat și și-a luat vestonul greu din cuier. Pe birou, stătea a doua porție de supă, pe care nu o mâncase.

— Până mâine, m-a anunțat, mai vreau zece pagini.

A ieșit din birou și a încuiat ușa după el. Am legat atent carnetul cu o panglică și l-am așezat lângă mașina de scris. M-am dus la birou și am luat castronul cu supă.

Am auzit deodată scârțâitul cheii în broască. Am scăpat supa, care s-a împrăștiat pe parchetul de sub birou. *Hauptscharführerul* stătea în pragul ușii și aștepta să mă întorc spre el.

Tremuram, neștiind ce-o să spună când vede băltoaca de la picioarele mele. Dar nici n-a băgat de seamă.

— Ce crezi c-a simțit Aleksander când a băut sângele primei victime? m-a întrebat. Crezi că i-a fost rușine? I s-a făcut scârbă?

Am clătinat din cap.

— Nu se putea stăpâni.

— Asta înseamnă că fapta lui e mai puțin detestabilă?

— Din perspectiva victimei? am întrebat. Sau a *upiórului*?

Ofițerul se uita la mine, cu ochi mijiți.

— Care-i diferența?

Nu i-am răspuns. Câteva minute mai târziu, când a ieșit din nou, m-am lăsat în patru labe și am lins ce-am putut din mâncarea împrăștiată pe jos.

∵

Într-o dimineață, după furtună, când zăpada se așternuse peste tot lagărul, am ieșit din baracă, împreună cu Darija, ca să mergem la muncă. Ne târșâiam picioarele în spatele altor femei, zgribulite în hainele zdrențăroase. Cărarea pe care o luam în fiecare zi se întindea pe lângă gardul de la intrarea în lagăr. Din când în când, vedeam vagoanele care soseau; alteori, triau nou-veniții exact când treceam noi. Iar alteori, treceam pe lângă un șir de oameni care așteptau să intre la dușurile de unde nu aveau să mai iasă vii.

În ziua aceea, tocmai descărcau deținuții dintr-un vagon. Ca și noi, stăteau pe platformă, cu bagajele în brațe, și îi strigau pe cei dragi.

Deodată, ne-a apărut ea în fața ochilor.

Era îmbrăcată în mătase albă, din cap până-n picioare. Vălul de pe cap flutura în bătaia vântului tăios. Se uita curioasă în jur, chiar și atunci când i-au aliniat unii lângă alții, ca să-i trieze.

Ne-am oprit toate, hipnotizate de priveliște.

Oricât de ciudat ar părea, nu era cea mai deprimantă imagine: o mireasă, smulsă de la propria nuntă, din brațele mirelui ei și îmbarcată în trenul spre Auschwitz.

Dimpotrivă, era o imagine dătătoare de speranță.

Însemna că, indiferent ce se întâmpla în acel lagăr, indiferent câți evrei arestau sau ucideau, erau și mai mulți în libertate: oameni care își trăiau viața, se îndrăgosteau, se căsătoreau, încrezători în ziua de mâine.

∵

Lagărul principal de la Auschwitz era un sătuc. Avea băcănie, cantină, cinema și o sală de teatru, pe scena căreia urcau cântăreți de operă și muzicieni, unii dintre aceștia fiind evrei. Avea o cameră obscură și un stadion de fotbal. Avea un club sportiv în care se puteau înscrie ofițerii și unde se organizau meciuri: prizonierii care fuseseră boxeri, de pildă, erau puși să lupte unii împotriva altora, iar ofițerii pariau pe ei. Exista și alcool. Ofițerii primeau rații, dar, din câte observasem, puneau totul la comun, ca să se îmbete împreună.

Știam asta, pentru că, după câteva săptămâni, *Hauptscharführerul* începuse să mă mai trimită cu vreun comision pentru el. Într-o zi, mă trimitea după țigări, a doua zi, să-i ridic rufele de la spălătorie. Devenisem *Läuferinul* lui, un curier care îi transmitea mesajele de câte ori avea nevoie. Uneori, mă trimitea la Kanada, să le dau instrucțiuni subofițerilor care patrulau în lipsa lui. Odată cu venirea iernii și a gerului, am uitat de orice precauție și făceam tot ce-mi stătea în putință ca să le ajut pe Darija și pe celelalte femei. Când *Hauptscharführerul* ieșea să ia masa la Clubul Ofițerilor sau când avea vreo ședință în capătul celălalt al lagărului, și știam că va lipsi o perioadă mai lungă, scriam o scrisoare cu antetul lui și ceream să fie adusă la interogatoriu prizoniera A18557, nimeni alta decât Darija. Mergeam repede la birou, unde stătea măcar o jumătate de oră la căldură, înainte de a se întoarce la depozitele înghețate de la Kanada.

Mai erau și alți prizonieri privilegiați ca mine. Ne salutam când ne intersectam prin sat, fiecare trimis cu treburile lui. Ne găseam într-o postură delicată: oamenii ne urau, pentru că aveam parte de o viață mai ușoară, dar ne respectau, pentru că puteam sustrage lucruri care le erau necesare: mâncare, țigări și whisky cu care îi mituiau pe gardieni. În schimbul unei sticle de votcă, pe care o luase Darija dintr-o valiză, am reușit să obțin o coajă de dovlecel și niște ulei de lampă de la o prizonieră care lucra la Clubul Ofițerilor. Am făcut opt adâncituri cu degetele în coajă, am adăugat un fitil improvizat dintr-o ață de la pulover și am creat lumânări de Hanuka. Umbla zvonul că secretara evreică a unui alt ofițer reușise să dea o pereche de ochelari pentru citit în schimbul unui pui de pisică, care supraviețuise miraculos în sectorul ei. Lumea ne considera intangibile, datorită protectorilor noștri, diverși ofițeri SS, care, dintr-un motiv sau altul, ne găsiseră o utilitate. În cazul unora, presupun că era vorba de sex. Dar, deși lucram împreună de câteva luni, *Hauptscharführerul* încă nu se atinsese de mine – furios sau din dorință trupească. Nu voia decât povestea mea.

Din când în când, pomenea câte ceva despre el, ceea ce era interesant, pentru că uitasem că nu doar noi, prizonierii, avuseserăm o viață înainte de aceasta. Visase să studieze la Heidelberg – literatura clasică. Sperase să ajungă poet, sau, în cel mai rău caz, editor la o revistă literară. Când îl luaseră în armată, lucra la o teză despre *Iliada.*

Nu își simpatiza foarte mult fratele.

Îmi dădeam seama de asta din interacțiunile lor. De câte ori venea *Schutzhaftlagerführerul* să discute cu el, mă făceam mică în scaun, de parcă aș fi putut să dispar. De cele mai multe ori, nici nu îmi dădea atenție. Eram nesemnificativă în ochii lui. *Schutzhaftlagerführerul* bea mult, iar, în momentele acelea, devenea irascibil, lucru pe care îl văzusem la apel, în nenumărate rânduri. Uneori însă, *Hauptscharführerul* primea un telefon și trebuia să meargă în sat, ca să-și adune fratele și să-l ducă la cazarma ofițerilor. A doua zi, *Schutzhaftlagerführerul* trecea pe la birou. Îi spunea că bea din cauza coșmarurilor, că doar alcoolul îl ajuta să uite ce văzuse pe front. Cred că era felul lui de a-și cere scuze. Apoi, parcă jenat de propria mărturisire, îl apucau din nou accesele de furie. *Schutzhaftlagerführerul* zicea că *el* e comandantul lagărului de femei și toată lumea răspunde în fața *lui.* Uneori, ca să-și sublinieze ideea, răvășea documentele de pe birou, dărâma cuierul sau dădea cu mașina de scris de pământ.

Mă întrebam dacă ceilalți ofițeri știau că cei doi sunt înrudiți. Dacă, asemenea mie, se mirau că doi oameni atât de diferiți putuseră să iasă din același pântec.

Unul dintre avantajele slujbei mele era că știam când există riscul să-și iasă din fire, fiindcă accesele acestea se întâmplau întotdeauna după câte un episod de autoblamare, cu o precizie de ceasornic.

Nu eram naivă. Știam că, în ochii *Hauptscharführerului*, povestea mea nu era doar o distracție, ci o alegorie, o modalitate de a înțelege relația complicată dintre el și fratele lui, dintre trecutul și prezentul lui, dintre conștiința și faptele sale. Dacă unul din frați era un monstru, nu se subînțelegea că și celălalt era la fel?

Într-o zi, *Hauptscharführerul* m-a trimis în sat, să ridic un flacon cu aspirină de la farmacie. Ningea abundent, iar nămeții erau atât de înalți, încât m-am udat leoarcă în saboții de lemn. Purtam haina pe care o primisem, o căciulă de lână roz și mănuși cu un deget, pe care Darija le furase dintr-un bagaj și mi le dăruise de Hanuka. Drumul care, în general, dura zece minute, mi-a luat de două ori mai mult, din pricina viscolului și a poleiului.

Am luat pachetul și mă îndreptam spre biroul *Hauptscharführerului*, când s-a deschis brusc ușa cantinei și a ieșit *Schutzhaftlagerführerul,* stâlcind în pumni un subofițer.

Vă vine să credeți sau nu, existau reguli la Auschwitz. Un ofițer putea lua la bătaie un prizonier pentru simplul motiv că acesta îi aruncase o privire ciudată, dar nu avea voie să ucidă fără un motiv întemeiat, fiindcă lipsea marea mașinărie a lagărului de una dintre rotițele sale. Putea trata un prizonier ca pe un gunoi, putea agresa un soldat ucrainean sau un kapo evreu, dar nu avea voie să fie lipsit de respect față de un alt SS-ist.

Schutzhaftlagerführerul era, evident, o persoană importantă, dar sigur exista cineva mai important decât el, care avea să afle de isprava lui.

Am luat-o la fugă. Am traversat lagărul în viteză, patinând pe peticele de gheață, cu nasul și obrajii amorțiți de frig, până când am ajuns la clădirea administrativă, în care se găsea biroul *Hauptscharführerului.*

Era pustiu.

Am ieșit iar și m-am dus la depozitele de la Kanada. L-am găsit pe *Hauptscharführer* discutând cu niște soldați, cărora le atrăgea atenția asupra unei inadvertențe din raportul lor.

— Mă scuzați, herr *Hauptscharführer*, am bâiguit, printre gâfâieli. Putem vorbi între patru ochi?

— Am treabă, mi-a răspuns.

Am încuviințat din cap și m-am tras într-o parte.

Dacă nu spuneam nimic, nimeni n-ar fi aflat ce văzusem.

Dacă nu spuneam nimic, *Schutzhaftlagerführerul* se alegea cu o mustrare. Poate chiar ar fi fost retrogradat sau transferat. Un lucru bun pentru toată lumea.

Poate nu și pentru fratele lui.

Nu știu ce mă șoca mai tare: faptul că întorsesem spatele și intrasem în barăcile de triere sau că realizasem brusc că îmi păsa de bunăstarea *Hauptscharführerului.*

— Mă scuzați, herr *Hauptscharführer*, dar e o chestiune de maximă importanță, am murmurat.

Le-a dat liber ofițerilor, m-a apucat de braț și m-a scos afară. Viscolul șuiera pe lângă noi.

— Nu mă întrerupi când lucrez, ai priceput?

Am încuviințat din cap.

— Poate că ți-am lăsat o impresie falsă. *Tu* primești ordine de la mine, nu invers. Nu vreau ca subalternii mei să-și imagineze…

— E vorba de *Schutzhaftlagerführer*, l-am întrerupt eu. S-a luat la bătaie cu cineva, în fața cantinei.

S-a albit la față. A pornit repede spre sat, iar, când a ajuns la colț, a luat-o la fugă.

Am strâns între degete flaconul cu aspirină, vârât în mănușă. M-am întors la clădirea administrativă și am intrat în birou. Mi-am scos paltonul, căciula și mănușile și le-am pus la uscat pe calorifer. După aceea, m-am așezat la masă și am început să dactilografiez.

Am lucrat până la amiază. De data asta, am rămas și fără lectura de prânz, și fără porția de mâncare. *Hauptscharführerul* s-a întors abia spre seară. Și-a scuturat vestonul de zăpadă, l-a atârnat în cuier, împreună cu chipiul de ofițer, și s-a trântit pe scaun, cu palmele împreunate în față.

— Ai frați sau surori? m-a întrebat.

— Am avut, am răspuns, ridicând privirea spre el.

S-a uitat în ochii mei și a încuviințat din cap.

A notat ceva pe o coală de hârtie, a împăturit-o și a vârât-o într-un plic.

— Du-l la biroul comandantului, mi-a zis.

M-am îngălbenit la față. Știam unde e, dar nu mai fusesem niciodată acolo.

— Explică-i faptul că *Schutzhaftlagerführerul* se simte rău și nu se poate prezenta la apel.

Am încuviințat din cap. Mi-am pus paltonul, încă ud, mănușile și căciula.

— O clipă, mi-a strigat *Hauptscharführerul* tocmai când eram cu mâna pe clanță. Nu știu cum te cheamă.

Lucram pentru el de douăsprezece săptămâni.

— Minka, am murmurat.

— Minka, a repetat, după care mi-a făcut semn să plec și s-a întors la documentele lui.

Mi-am dat seama că acela era modul lui de a-mi mulțumi.

Din ziua aceea, nu mi-a mai spus niciodată pe nume.

∵

Obiectele confiscate la Kanada erau trimise în diverse părți ale Europei, laolaltă cu inventare detaliate ale conținutului transportului, pe care eu le dactilografiam. Din când în când, mai apărea câte o inadvertență. De regulă, era învinuit vreun prizonier, când, de fapt, cel mai probabil, un ofițer furase respectivul obiect. Darija spunea că îi vedea deseori pe subofițeri ascunzând câte ceva în buzunare, când credeau că nu-i vede nimeni.

Când obiectele nu corespundeau cu inventarul, *Hauptscharführerul* primea un telefon. Lui îi revenea sarcina de a-l pedepsi pe vinovat, deși trecuseră săptămâni întregi de la furtul propriu-zis.

Într-o după-amiază, când herr *Hauptscharführer* plecase să-și ia mâncarea din sat, am răspuns la un astfel de telefon.

— Herr *Hauptscharführer* Hartmann, *guten Morgen*, am spus, într-o germană impecabilă, ca întotdeauna.

Bărbatul de la celălalt capăt s-a prezent drept herr Schmidt.

— Îmi pare rău, dar herr *Hauptscharführer* nu este în birou momentan. Doriți să lăsați un mesaj?

— Da. Spuneți-i că transportul a ajuns intact. Dar, înainte să închid, trebuie să spun, Fräulein… că nu reușesc să îți identific accentul.

Nu l-am corectat când mi-a spus Fräulein.

— *Ich bin Berlinerin*, am răspuns.

— Chiar așa? Dicția dumitale mă face de rușine.

— Am studiat la un pension în Elveția, l-am mințit.

— Aha. Singura țară europeană care nu a fost complet devastată. *Vielen Dank*, Fräulein. *Auf Wiederhören.*

Am pus receptorul în furcă, simțindu-mă ca și când aș fi fost supusă unui interogatoriu. Când m-am răsucit, am văzut că se întorsese *Hauptscharführerul.*

— Cine a sunat?

— Herr Schmidt, ca să confirme sosirea transportului.

— De ce i-ai spus că ești din Berlin?

— M-a întrebat despre accentul meu.

— A bănuit ceva?

Dacă ar fi fost așa însemna că s-a zis cu slujba mea de secretară? Reveneam la Kanada sau, și mai rău, treceam printr-o altă selecție?

— Nu cred, am spus, cu inima tremurându-mi în piept. M-a crezut când i-am spus că am studiat în afara țării.

Hauptscharführerul a legănat aprobator din cap.

— Nu toată lumea ar vedea cu ochi buni funcția pe care o ocupi.

S-a așezat la birou, și-a aranjat șervetul și a început să taie friptura de pui din farfurie.

— Bun, a zis. Unde rămăseserăm?

Mi-am întors scaunul dinspre mașina de scris, ca să fiu cu fața la el, și am deschis carnetul. Cu o noapte înainte, scrisesem cele zece pagini obligatorii, dar, pentru prima dată, nu mă simțeam în stare să le citesc cu glas tare.

— Hai, hai, m-a îndemnat *Hauptscharführerul,* agitând furculița spre mine.

Mi-am dres vocea.

— Nu-mi simțisem niciodată atât de limpede răsuflarea și pulsul.

Atât am reușit să spun, căci imediat mi-au luat foc obrajii și am lăsat capul în pământ.

— Ce s-a întâmplat? m-a întrebat. Nu-ți place?

Am scuturat din cap.

A întins mâna peste birou și a luat carnetul.

Firește, nu aveam ce bătăi ale inimii să aud. Doar un gol conștiința faptului că nu vom mai fi niciodată la fel. Să fi însemnat asta că el nu simțea ce simțeam eu, în timp ce se mișca între…

S-a oprit brusc, îmbujorându-se la fel de tare ca mine.

— Hm, a zis *Hauptscharführerul*, cred că mai bine citesc fragmentul în gând.

∵

M-a sărutat, ca și când băuse otravă, iar eu eram antidotul. Poate chiar așa era, mi-am spus. Îmi mușca buzele, făcându-le din nou să sângereze. Când mi-a supt rana, mi-am arcuit spatele în brațele lui, imaginându-mi că bea din mine.

După aceea, am rămas lipită de el, cu mâna întinsă peste pieptul lui, vrând parcă să îi măsor golul lăuntric.

— Aș da orice să-mi recapăt inima, a zis Aleksander. Măcar ca să ți-o pot dărui ție.

— Ești perfect așa cum ești.

Și-a îngropat fața în gâtul meu.

— Ania, a spus, nu sunt nici pe departe perfect.

Există o magie a intimității, o lume clădită din suspine și o piele mai groasă decât cărămida, mai rezistentă decât oțelul. Existați doar voi doi, atât de aproape unul de altul, încât nimic nu vă poate despărți. Nici dușmani, nici prieteni. În paradisul acesta ferit, în locul și momentul acesta binecuvântat, pot să pun chiar și întrebările al căror răspuns mă sperie.

— Povestește-mi cum a fost prima oară, am șoptit.

Nu s-a prefăcut că nu înțelege. S-a răsucit pe o parte și m-a strâns în brațe din spate, ca să nu-i văd ochii, când povestește.

— Mă simțeam ca unul care rătăcește prin deșert de luni întregi și urma să moară, dacă nu bea. Apa însă nu avea niciun efect. Puteam seca un lac întreg și tot nu mi-aș fi potolit setea. Tânjeam după lichidul care curgea pe sub piele, aromat precum coniacul. A șovăit câteva clipe. Am încercat să-mi stăpânesc poftele. Dar eram atât de înfometat și de slăbit, încât abia mă țineam pe picioare. M-am strecurat într-o șură, dorindu-mi doar să mor din nou. Fata a venit cu o găleată cu grăunțe pentru păsări și le-a aruncat în coteț. O zăream printre grinzile pe care stăteam ghemuit. Mă simțeam ca un arhanghel, i-am înăbușit țipetele sub pelerina mea și am târât-o în pod.

M-a implorat să-i cruț viața. Dar a mea era mai importantă. Așa că i-am sfâșiat beregata. I-am băut sângele, până la ultima picătură, i-am ros oasele și i-am devorat carnea, până la ultima bucățică, atât de mistuit de foame eram. Mă simțeam scârbit; nu-mi venea să cred în ce monstru mă preschimbasem. Am încercat să mă curăț, dar sângele ei îmi pătase mâinile. Mi-am băgat degetele pe gât, dar n-am reușit să vomit. Cu toate astea,

pentru prima oară, după mult timp, nu-mi mai era foame; și, așa, am reușit să dorm. În dimineața următoare, m-am trezit în strigătele părinților ei, care o căutau. Lângă mine, zăcea tot ce mai rămăsese din ea: capul, cu părul împletit într-o coadă bogată și gura rotundă, încremenită de groază. Ochii înghețați ațintiți asupra monstrului în care mă transformasem. Am rămas lângă ea, am privegheat-o și i-am plâns moartea.

∵

Hauptscharführerul s-a uitat la mine, surprins.

— Te-ai inspirat de la Donestre, a spus, legănând din cap, încântat că prinsese aluzia la bestia mitologică de care îmi vorbise.

∵

— A doua oară, s-a întâmplat cu o prostituată care se oprise să-și tragă ciorapii, pe o alee. A fost mai ușor, sau, cel puțin, așa mi-am spus, pentru că, altfel, ar fi trebuit să-mi recunosc faptele odioase. A treia victimă a fost un bărbat: un bancher care încuia banca, la final de program. Altă dată, a fost o adolescentă, care se afla în locul nepotrivit, la momentul nepotrivit. Apoi o domnișoară din înalta societate, pe care am auzit-o plângând în balconul unui hotel. După aceea nu mi-a mai păsat pe cine omor. Tot ce conta era că îmi ieșeau în cale exact când aveam nevoie de ei.

Aleksander a închis ochii.

— Se pare că, cu cât repeți de mai multe ori o acțiune, oricât de condamnabilă ar fi, cu atât îi găsești mai ușor justificări.

M-am răsucit în brațele lui.

— De unde știu că n-o să mă omori și pe mine într-o zi?

— Nu știi, a răspuns, uitându-se în ochii mei, după câteva secunde de ezitare.

∵

Atât scrisesem deocamdată. Mă oprisem, ca să apuc să dorm câteva ore, înainte de apel. *Hauptscharführerul* a pus carnetul pe birou. Era încă aprins la față.

— Ce pot să spun? a zis.

Nu îndrăzneam să mă uit la el. De când mă aflam în lagăr, mă dezbrăcasem de față cu oameni necunoscuți, un soldat îmi rupsese hainele de pe mine, în curte, ca să mă pedepsească, și, cu toate astea, nu mă simțisem niciodată mai vulnerabilă decât acum.

— E destul de interesant, pentru că nu descrii, de fapt, decât un sărut. Imaginile mai explicite se revelează în momentul în care vorbești despre

celelalte… isprăvi ale lui Aleksander, a spus, lăsând capul într-o parte. Fascinantă perspectivă, să consideri că violența e un act la fel de intim ca dragostea.

Remarca lui m-a luat prin surprindere. Nu puteam afirma că o scrisesem intenționat, dar nu ăsta era oare adevărul? În ambele relații, erau implicate doar două persoane: una care dăruia, alta care sacrifica. Mi-a amintit de orele de literatură de la *Gymnasium*, când analizam romanul unui mare scriitor: *Dar ce voia*, *de fapt, Thomas Mann să spună aici?* Poate că nu voia să spună nimic. Poate că voia doar să scrie o poveste pe care nimeni altcineva n-o putea așterne pe hârtie.

— Înțeleg că ai avut un iubit.

Glasul *Hauptscharführerului* m-a făcut să tresar. N-am reușit să-i răspund. Până la urmă, am clătinat din cap.

— În acest caz, fragmentul e cu atât mai impresionant, a spus. Chiar dacă e lacunar pe alocuri.

M-am uitat la el. A întors imediat privirea și s-a ridicat, cum făcea mereu, după masa de prânz, ca să mă lase să mănânc resturile, în vreme ce dădea o raită prin Kanada.

— Nu mă refer la… aspectele tehnice, a spus el protocolar, în timp ce își încheia vestonul. Ci la ultima parte, când Aleksander spune că, a doua oară, e mai ușor. S-a întors cu spatele și și-a aranjat chipiul pe cap. Nu e niciodată ușor.

⁘

Îmi dispăruse mașina de scris.

Stăteam în spațiul pe care *Hauptscharführerul* mi-l stabilise drept birou și nu înțelegeam cu ce greșisem.

Darija mă avertizase să nu mă culc pe-o ureche, dar am ignorat-o. Când alte femei mă ironizau din cauza *prieteniei* ciudate pe care o aveam cu *Hauptscharführerul* nici nu le băgăm în seamă. De ce să-mi pese ce cred oamenii, când eu știam adevărul? Eram îndeajuns de naivă încât să îmi imaginez, că, atât timp cât povestea mergea mai departe, mergea și viața mea. Totuși, la capătul a o mie și una de nopți, până și Șeherezada își isprăvise poveștile. Între timp, sultanul, care îi amâna execuția în fiecare dimineață, ca să afle seara deznodământul poveștii, devenise mai înțelept și mai mărinimos, datorită învățăturilor ei.

A făcut-o regină.

Eu nu-mi doream decât ca aliații să ne salveze înainte să rămân în pană de idei.

— Nu mai lucrezi aici, m-a informat sec *Hauptscharführerul.* Trebuie să te prezinți de urgență la spital.

M-am albit la față. Spitalul era antecamera camerei de gazare. O știa toată lumea; din acest motiv, oricât de suferinde eram, preferam să ducem boala pe picioare decât să ajungem acolo.

— Nu sunt bolnavă, am zis.

Mi-a aruncat o privire tăioasă.

— Nu te-am întrebat dacă-ți convine sau nu.

Am recapitulat în minte ce-am făcut cu o zi înainte: formularele de rechiziție pe care le completasem, mesajele pe care le preluasem. Nu identificam nicio greșeală. Discutaserăm o jumătate de oră despre cartea mea și, ca de obicei, *Hauptscharführerul* îmi povestise despre scurta perioadă petrecută la universitate, când câștigase un premiu pentru poeziile sale.

— Herr *Hauptscharführer,* l-am implorat, mai dați-mi o șansă. Dacă am făcut vreo greșeală, o s-o îndrept.

S-a uitat peste mine, spre ușa deschisă, și i-a făcut semn unui ofițer tânăr să mă conducă afară.

Nu-mi amintesc prea multe despre sosirea în Sectorul 30. Prizoniera evreică de la recepție mi-a notat numărul în registru. Am fost dusă într-o sală mică, aglomerată și murdară. Pacienții zăceau claie peste grămadă, pe niște cearșafuri de hârtie, cu uniformele mânjite de diaree amestecată cu sânge și de vomă. Unii aveau cicatrici lungi, grosolan suturate. Șobolanii alergau peste trupurile celor prea slăbiți ca să se miște. O altă prizonieră, repartizată să lucreze aici, căra un teanc de bandaje din cârpă și se ținea după asistenta care schimba pansamentele. Am încercat să-i atrag atenția, dar n-a vrut să se uite la mine.

Probabil, de teamă să nu fie înlocuită, ca mine.

Fata de lângă mine avea doar un ochi. Se tot agăța de brațul meu.

— Mi-e așa sete, repeta fără încetare în idiș.

Mi-au luat temperatura și au notat-o într-un dosar.

— Vreau să discut cu un medic, am strigat, ca să acopăr gemetele celor din jur. Sunt sănătoasă!

Intenționam să-i explic doctorului că nu am nimic. Că pot reveni la muncă – la orice muncă. Cel mai rău mă temeam să nu mă oblige să rămân

aici, printre femeile astea care arătau ca niște păpuși defecte.

O femeie a îmbrâncit-o pe fata scheletică cu un singur ochi și s-a așezat pe cearșaf, aproape de mine.

— Taci, a șuierat, printre dinți. Ești tâmpită?

— Nu, dar vreau să le spun…

— Dacă faci tam-tam că nu ești bolnavă, o să te-audă vreun doctor.

Femeia era, evident, nebună. Dar oare nu exact asta urmăream?

— Nu le vor decât pe alea sănătoase, a adăugat.

Am clătinat nedumerită din cap.

— Am venit aici, fiindcă mi-a apărut o spuzeală pe picior. Doctorul care m-a consultat a zis că sunt sănătoasă în rest. Și-a ridicat rochia și mi-a arătat bășicile roșii de pe abdomen. Uite cu ce m-am ales din cauză că m-a iradiat.

M-a trecut un fior în momentul în care am înțeles ce se petrece. Trebuia să mă prefac bolnavă, ca să nu pună doctorii ochii pe mine. Dar nu într-atât de bolnavă, încât să mă ia gardienii pe sus.

Era o stratagemă extrem de riscantă.

— Vine nu știu ce mare mahăr de la Oranienburg azi, a continuat femeia. Cel puțin, așa se zvonește. Stai în banca ta, dacă nu vrei s-o pățești. Toți vor să dea bine în ochii superiorilor lor, dacă înțelegi la ce mă refer.

Înțelegeam perfect. Aveau nevoi de țapi ispășitori.

Mă întrebam dacă avea s-o anunțe cineva pe Darija unde sunt. Dacă avea să încerce să mituiască un soldat, cu vreo comoară găsită la Kanada, ca să mă scape de aici. Dacă era posibil așa ceva.

După un timp, m-am așezat și eu pe cearșaf. Fata cu un singur ochi avea febră; emana căldură prin toți porii.

— Sete, șoptea întruna.

I-am întors spatele și m-am făcut mică. Am scos carnetul din buzunarul rochiei și m-am apucat să-mi citesc povestea de la început. O foloseam pe post de anestezic, ca să nu mai văd altceva decât cuvintele de pe pagini și lumea pe care o zămisleau.

Simțeam agitația din cameră, asistentele care alergau de colo colo, să facă ordine și să mute prizonierele, în așa fel încât să nu mai stăm claie unele peste altele. Am băgat carnetul înapoi în rochie, întrebându-mă dacă vine cumva doctorul.

În schimb, și-a făcut apariția un grup de soldați. Flancau un bărbat mai în vârstă, pe care nu-l cunoșteam – un ofițer cu pieptul plin de decorații. Judecând după numărul de subalterni care îl însoțeau și după faptul că

ofițerii din lagăr mai aveau puțin și îi sărutau cizmele, sigur era un personaj important.

Un bărbat în halat alb – infamul doctor? – îi oferea un fel de tur al complexului.

— Am îmbunătățit semnificativ tehnicile de sterilizare în masă, cu ajutorul radiațiilor, l-am auzit explicând în germană.

M-am gândit la fata cu arsuri pe abdomen, care mă avertizase să-mi țin gura.

Printre cei care se înghesuiau în sala micuță, a intrat și *Schutzhaftlagerführerul*, cu mâinile la spate.

Ofițerul superior a ridicat mâna și i-a făcut semn să se apropie.

— Herr *Oberführer*, aveți întrebări?

Bărbatul a arătat spre prizoniera care căra bandajele.

— Aceea.

La rândul său, *Schutzhaftlagerführerul* a făcut un semn din cap spre unul dintre soldații care însoțea micul batalion. Prizoniera a fost scoasă din încăpere.

— E… acceptabil, a decretat *Oberführerul.*

Toți ofițerii au răsuflat ușurați.

— Acceptabil nu înseamnă impresionant, a adăugat *Oberführerul.*

A părăsit sala, urmat de întregul alai.

La prânz, am primit o porție de ciorbă. În loc de legume sau carne, am găsit un nasture în ea. Am închis ochii și mi-am imaginat ce mănâncă *Hauptscharführerul.* Friptură de porc. Știam, pentru că eu îi adusesem meniul de la popota ofițerilor, la începutul săptămânii. Mâncasem o singură dată carne de porc, acasă la soții Szymanski.

Mă întrebam dacă mai locuiesc în Łódź. Dacă se gândeau vreodată la prietenii lor evrei și ce s-a întâmplat cu ei.

Friptură de porc, cu fasole păstăi și sos demiglace de cireșe; așa scria în meniu. Habar n-aveam ce e sosul demiglace, dar parcă simțeam aroma cireșelor pe limbă. Îmi aminteam când am mers cu căruța la fosta fabrică a tatălui Darijei împreună cu Josek și cu alți băieți. Am făcut picnic pe o față de masă în carouri, iar Josek arunca cireșe în aer și le prindea în gură. Eu i-am arătat că pot să înnod codițele cu limba.

Mă gândeam la asta, și la friptura de porc, și la picnicurile pe care le făceam vara, când menajera Darijei ne umplea coșurile cu atâta mâncare, încât hrăneam și rațele din parc. Vă închipuiți cum e să ai mâncare în

surplus? Mă gândeam la asta și mă căzneam să-mi aduc aminte aroma nucilor, diferența dintre ele și arahide, și mă întrebam dacă e posibil să-ți pierzi simțul gustului, așa cum un membru nefolosit își pierde funcțiile normale. Mă gândeam la asta și, din acest motiv, n-am auzit de la început ce se petrece la ușa salonului.

Hauptscharführerul zbiera la una dintre asistente.

— Crezi că am timp de asemenea incompetență? spunea el. Trebuie neapărat să îl rog pe *Schutzhaftlagerführer* să rezolve o problemă care e mult sub demnitatea lui?

— Nu, herr *Hauptscharführer,* sunt convinsă că o putem găsi…

— Nu mai contează.

Dând cu ochii de mine, *Hauptscharführerul* a venit direct la cearșaful pe care stăteam și m-a apucat cu brutalitate de încheietura mâinii.

— Prezintă-te imediat la muncă, mi-a zis. Nu mai ești bolnavă.

M-a târât după el din salon, pe treptele spitalului și până în capătul celălalt al curții, unde se afla clădirea administrativă. Trebuia să alerg, ca să țin pasul cu el.

Când am ajuns, scaunul, masa și mașina de scris erau la locul lor. *Hauptscharführerul* s-a așezat la birou. Era roșu la față și transpirat, deși era ger afară. Până la finalul zilei, n-am vorbit deloc despre cele întâmplate.

— Herr *Hauptscharführer,* am întrebat timid, mâine tot aici mă prezint?

— Unde altundeva te-ai putea duce? mi-a răspuns, fără să ridice ochii din foaia pe care făcea socoteli.

Darija mă aștepta cu vești proaspete. Murise Bestia. Bărbatul pe care îl văzusem în Sectorul 30 era *Oberführerul* SS – adjunctul lui Glueck de la Inspectoratul Lagărelor de Concentrare – și trecuse în inspecție prin barăci. După spusele uneia dintre femeile din sectorul nostru, care făcea parte din mișcarea clandestină de rezistență a lagărului, adjunctul acesta era recunoscut pentru faptul că lua evrei care prestau slujbe ușoare și îi trimite la camera de gazare. Aveam o nouă *Blockälteste*, care încerca să-l impresioneze pe *Aufseherin*, obligându-ne să executăm sărituri pe loc, mai bine de o oră, și ne bătea dacă ne împiedicam sau cădeam de epuizare. Dar, abia o săptămână mai târziu, când m-a trimis *Hauptscharführerul* cu un comision, am descoperit că nu doar *Blockälteste* fusese împușcată. Aproape toate evreicele care ocupau funcții privilegiate – de la cele ca mine, care erau secretare, la cele care serveau la popota ofițerilor, la violoncelista care

cânta la teatru și până la ajutoarea asistentei de la spital – își găsiseră sfârșitul.

Hauptscharführerul nu mă concediase și mă trimisese la spital, ca să mă pedepsească. Îmi salvase viața.

∵

Două zile mai târziu, când lagărul era acoperit de zăpadă, ne-au strâns în curtea dintre sectoare, ca să asistăm la o spânzurătoare. Cu câteva luni înainte, avusese loc o revoltă a prizonierilor care munceau ca *Sonderkommandos* – debarasau cadavrele celor trimiși la camera de gazare. Nu îi vedeam niciodată, pentru că erau ținuți separat de noi. Din câte am înțeles, oamenii îi atacaseră pe gardieni și aruncaseră în aer unul dintre crematorii. Reușiseră să scape câțiva prizonieri, dar majoritatea fuseseră prinși și împușcați. Totuși, la vremea aceea, evenimentul a stârnit mare vâlvă. Fuseseră uciși trei ofițeri, dintre care unul aruncat de viu într-un cuptor – ceea ce însemna că moartea prizonierilor nu fusese în zadar.

Urmașe o săptămână grea pentru toată lumea, fiindcă ofițerii SS își vărsau nervii pe toți prizonierii din lagăr. După aceea s-au liniștit apele, și bănuiam că lucrurile au revenit la normal. Până când ne-au adunat în gerul tăios și le-am văzut pe femeile duse la eșafod.

Ancheta scosese la iveală că praful de pușcă folosit la explozie provenea de la patru femei care lucrau la fabrica de muniții. Acestea au sustras cantități mici de explozibil, învelit în cârpe sau hârtie, și le-au ascuns asupra lor. După aceea le-au pasat unei fete de la departamentul de haine, care, la rândul ei, le-a dat prizonierelor din mișcarea de rezistență, iar de la acestea au ajuns la capii *Sonderkommando*, chiar înainte de rebeliune. Fata de la departamentul de haine locuia în sectorul meu. Era o ființă mărunțică și sperioasă, încât nici prin gând nu ți-ar fi trecut că face parte dintre rebeli.

— Tocmai de-asta e bună, subliniase Darija, la un moment dat.

Într-o zi, fata a fost luată pe sus de soldați, când stăteam la apel. După ce a fost închisă o vreme și supusă la torturi groaznice, au lăsat-o să revină printre noi – dar era deja distrusă. Nu vorbea și nu se uita la noi. Își smulgea fâșii de piele de pe degete și își rodea unghiile până la sânge. Noapte de noapte, urla în somn.

Azi, am lăsat-o în baracă, dar țipetele ei răsunau până la noi. Sora ei era una din cele două fete condamnate la spânzurătoare.

Le-au adus la eșafod, în rochiile de zi cu zi, fără paltoane. Ne priveau cu ochi limpezi și mândri. Una semăna frapant cu fata din sectorul meu.

Schutzhaftlagerführerul stătea la baza eșafodului. La ordinul lui, alt ofițer le-a legat mâinile la spate. Au urcat-o pe una pe o masă și i-au pus ștreangul de gât. O secundă mai târziu, atârna în gol. A venit rândul celei de-a doua. S-a zvârcolit, precum peștele în cârlig.

Toată ziua, după ce m-am întors la muncă, mi-au răsunat în cap țipetele surorii mai mici, a cărei execuție fusese amânată. Era imposibil, de la distanța aceea, dar îmi rămăseseră întipărite în minte, ca o înregistrare fără sfârșit. Mi-a amintit de sora mea. Pentru prima oară, m-am gândit că Basia luase decizia corectă, pentru că nu a ajuns într-un loc de coșmar ca acesta. Dacă tot știi că urmează să mori, nu e preferabil să alegi tu momentul și locul decât să aștepți să te lovească soarta, ca un ciocan, în moalele capului? Dacă gestul Basiei nu fusese, de fapt, rezultatul deznădejdii, ci o ultimă încercare de a fi stăpână pe viața ei? Cu o săptămână în urmă, *Hauptscharführerul* mă salvase, dar asta nu însemna că, data viitoare, va fi la fel de generos. Singura persoană pe care mă puteam bizui cu adevărat eram eu.

Bănuiesc că la fel a gândit și sora mai mică din sectorul meu, când a început să trimită pe ascuns praf de pușcă mișcării de rezistență. Semăna mult cu Basia. Amândouă nu făceau decât să caute o cale de scăpare.

Eram atât de absentă, încât *Hauptscharführerul* m-a întrebat dacă mă doare capul. Într-adevăr mă durea, dar știam că va fi și mai rău când o să mă întorc la baracă, la finalul zilei.

Mi-am făcut griji degeaba. Sora cu pricina și cea de-a patra fată fuseseră spânzurate chiar înainte de apelul de seară. Am încercat să trec pe lângă ele, fără să mă uit, dar auzeam scârțâitul lemnului de care atârnau trupurile lor, ca două balerine macabre, ale căror fuste se tânguiau în bătaia vântului aspru.

∵

Într-o noapte, s-a lăsat un asemenea ger, încât ne-am trezit cu promoroacă pe păr. Dimineața, în timp ce ne așteptam rațiile la coadă, *Blockälteste* a luat o cană de cafea de la una dintre femei și a aruncat-o în aer. Lichidul a înghețat instantaneu, ca un nor mare și alb. Câinii care patrulau împreună cu ofițerii chelălăiau și țopăiau pe pământul înghețat, cu cozile băgate între picioare, în timp ce stăteam aliniate la apel, amorțite de frig. După aceea am plecat fiecare la slujba ei, cu fularele înfășurate în jurul capului, ca să nu ne degere pielea.

Săptămâna aceea, s-au înregistrat temperaturi atât de scăzute, încât au decedat douăzeci și două de femei din sectorul nostru. Alte paisprezece, care munceau afară, au leșinat și au murit înghețate. Darija mi-a adus o pereche de indispensabili și un pulover de la Kanada, ca să mă protejez mai bine. Pe piața neagră, păturile costau de patru ori mai scump decât înainte.

N-am fost niciodată mai recunoscătoare pentru postul meu de secretară, dar îmi făceam griji pentru Darija, care degera în depozitele neîncălzite. Prin urmare, așa cum mai procedasem și altă dată, când *Hauptscharführerul* pleca să își ia mâncarea, am scris repede un bilet cu antetul lui și am cerut ca prizoniera A18557 să se prezinte de urgență la biroul său. M-am înfofolit bine în palton, căciulă, mănuși și fular și am dat fuga la Kanada să transmit mesajul și să-mi scap prietena din frig, fie doar și pentru câteva minute.

Mergeam braț la braț, lipite una de alta, iar Darija mi-a strecurat în mănușă o ciocolățică pe care o subtilizase dintr-o valiză. Nu vorbeam; ne conservam energia. Chiar și după ce am intrat în clădire, a trebuit să ne prefacem că *Hauptscharführerul* o chemase pe Darija la el.

Am trecut pe lângă ofițerii SS și pe lângă gardieni, ținând ochii în pământ. Mă cunoșteau deja și nu mă mai priveau cu suspiciune. Cum făceam de obicei, când ajungeam în fața biroului, am întredeschis ușa și am aruncat o privire înăuntru, ca nu cumva să fi calculat greșit și să mă trezesc că s-a întors *Hauptscharführerul.*

Era cineva în încăpere.

În spatele biroului *Hauptscharführerului* se afla un seif. Acolo erau păstrați banii găsiți zilnic în bagajele de la Kanada. De fiecare dată când *Hauptscharführerul* mergea în inspecție la Kanada, golea cutia cu obiecte de valoare din mijlocul depozitului. Obiectele de dimensiuni mici – bancnote, monede, diamante – ajungeau în biroul lui. Din cunoștințele mele, singura persoană care știa cifrul seifului era însuși *Hauptscharführerul.*

Acum însă, văzându-l pe *Schutzhaftlagerführer* în fața ușii deschise, am înțeles că mă înșelasem.

Își strecura un teanc de bani în buzunarul interior al vestonului.

S-a întors spre mine, cu ochii holbați, de parcă ar fi văzut o stafie.

Un *upiór.*

O ființă care trebuia să fie moartă.

Mi-am dat seama că se aștepta să fi fost ucisă săptămâna trecută, când venise *Oberführerul* de la Oranienburg și ucisese toți evreii care prestau

muncă de birou.

Speriată, am dat să ies din încăpere. Trebuia să scap și s-o scot pe Darija de acolo. Dar, chiar de-am fi reușit să evadăm și să fugim în Rusia, n-am fi fost niciodată la adăpost. Atâta vreme când știam că *Schutzhaftlagerführerul* fură, atâta vreme cât lucram pentru fratele lui, exista riscul să îl denunț. Din cauza asta, trebuia să se descotorosească de mine.

— Fugi, i-am strigat Darijei, în momentul în care *Schutzhaftlagerführerul* m-a prins de mână.

Darija a ezitat, timp suficient ca ofițerul să își înfigă cealaltă mână în părul ei și să o tragă în birou.

A închis ușa.

— Ce crezi că ai văzut? m-a întrebat.

Am scuturat din cap, fără să ridic ochii din pământ.

— Vorbește!

— Am… n-am văzut nimic, herr *Schutzhaftlagerführer.*

Am simțit-o pe Darija cum mă strânge de mână.

Schutzhaftlagerführerul a remarcat mișcarea, freamătul discret dintre rochiile noastre. Nu știu ce i-o fi trecut prin minte în momentul acela. Că ne pasam vreun bilețel? Că comunicam prin vreun cod anume? Sau că, dacă ne dă drumul, o să-i spun prietenei mele ce-am văzut, și secretul lui va fi cunoscut de *două* persoane?

A scos pistolul din toc și a împușcat-o pe Darija în față.

S-a prăbușit, cu degetele încă încleștate de mâna mea. Peretele de gips din spatele nostru a explodat într-o ploaie de pulbere. Am început să țip. Sângele prietenei mele era împrăștiat pe fața și pe rochia mea. Pocnetul armei mă asurzise. M-am prăbușit în genunchi, legănând trupul neînsuflețit al Darijei, în așteptarea glonțului care îmi era destinat.

— Reiner, ce Dumnezeu faci?

Vocea *Hauptscharführerului* părea să vină dintr-un tunel, ca și când eram înfășurată într-un sul de vatelină. Am înălțat ochii spre el, încă țipând. *Schutzhaftlagerführerul* m-a apucat de gât și m-a ridicat în picioare.

— Le-am prins când furau de la tine, Franz. Noroc că am intrat exact atunci.

I-a întins teancul de bancnote pe care îl strecurase în buzunar.

Hauptscharführerul a așezat tava cu mâncare pe masă și s-a uitat la mine.

— Tu ai făcut asta?

Mi-am dat seama că nu conta ce spun. Chiar dacă m-ar fi crezut *Hauptscharführerul* fratele lui avea să-mi pândească fiecare mișcare și, cu prima ocazie, avea să-mi facă ce îi făcuse Darijei, ca să nu-i spun *Hauptscharführerului* ceea ce văzusem.

O, Doamne, Darija!

Am clătinat din cap, printre suspine.

— Nu, herr *Hauptscharführer.*

Schutzhaftlagerführerul a pufnit în râs.

— Ce credeai c-o să spună? Oricum, de ce-ai întreba-o pe ea?

Am observat un zvâcnet pe falca *Hauptscharführerului.*

— Știi prea bine că trebuie să respectăm procedura, a zis. Prizoniera trebuia arestată, nu împușcată.

— Și ai de gând să mă denunți?

Văzând că fratele lui nu răspunde, *Schutzhaftlagerführerul* s-a înroșit la față, ca atunci când se îmbăta.

— *Eu* fac procedura. Cine-o să-mi conteste fapta? Am surprins prizoniera în timp ce fura din proprietatea Reichului.

Aceeași infracțiune din cauza căreia ajunsesem prima oară în acest birou.

— Am oprit-o exact când săvârșea delictul. Complicea ei ar trebui să aibă aceeași soartă, chiar dacă e târfa ta, a zis *Schutzhaftlagerführerul,* ridicând din umeri. Dacă n-o pedepsești tu, Franz, o fac eu.

Ca să arate că vorbește serios, a ridicat din nou trăgaciul pistolului.

Am simțit că mi se prelinge ceva cald pe picioare și am realizat, rușinată, că făcusem pe mine. S-a format o mică băltoacă sub tălpile saboților mei din lemn.

Hauptscharführerul s-a apropiat de mine.

— N-am făcut nimic din ce spune, am murmurat.

În rochie, aveam carnetul cu cele zece pagini scrise cu o noapte în urmă. Aleksander era întemnițat. Ania a pătruns pe ascuns în închisoare, ca să-l vadă în dimineața în care era programată execuția publică.

— *Am o singură rugăminte la tine,* a spus el.

— *Fac orice,* a promis Ania.

— *Omoară-mă.*

Într-o zi normală, *Hauptscharführerul* s-ar fi așezat comod pe scaun și ar fi ascultat povestea. Dar aceasta nu era o zi normală.

În cele patru luni de când lucram pentru el, nu mă atinsese niciodată. M-a atins acum. Mi-a cuprins obrazul într-o palmă, cu atâta blândețe, încât mi-

au dat lacrimile. Mi-a mângâiat pielea cu degetul, așa cum mângâi femeia iubită, și s-a uitat în ochii mei.

Apoi m-a lovit cu asemenea forță, încât mi-a fracturat maxilarul.

∵

Când am căzut din picioare și scuipam sânge pe mâneca rochiei, ca să nu mă înec, când *Schutzhaftlagerführerul* s-a declarat mulțumit, *Hauptscharführerul* s-a oprit. S-a îndepărtat de mine, împleticindu-se, de parcă abia atunci se trezea din transă, și s-a uitat la încăperea răvășită.

— Pune mâna și curăță, mi-a zis.

M-a lăsat sub supravegherea unui soldat, căruia i-a ordonat să mă ducă la închisoare imediat ce îmi termin treaba. Am aranjat mobilierul cu grijă, strâmbându-mă de durere ori de câte ori mă răsuceam sau făceam o mișcare prea bruscă. Am strâns praful de gips cu palmele. Ochii îmi fugeau în permanență spre locul în care zăcea Darija și, de câte ori o vedeam, mi se întorcea stomacul pe dos. Așa că mi-am scos paltonul și l-am întins peste ea. Începea să i se rigidizeze corpul, membrele îi erau reci și țepene. M-a apucat tremuratul – de frig, de tristețe, de spaimă? –, dar mi-am adunat puterile și m-am dus la debara, după detergent, cârpe de șters și o găleată. Am frecat podelele. De două ori am leșinat de durere și tot de două ori m-a trezit soldatul cu lovituri de cizmă.

După ce am terminat curățenia, am luat-o în brațe pe Darija. Era ușoară ca un fulg, dar nici eu nu eram mai voinică, așa că mă clătinam pe picioare, împovărată de greutatea suplimentară. Sub îndrumarea soldatului, mi-am scos prietena – încă învelită în paltonul meu – din clădirea administrativă, în gerul pătrunzător, și am dus-o la căruța oprită la marginea Kanadei. Mai erau cadavre în ea: oameni care muriseră peste noapte, oameni care muriseră în timpul programului. Am ridicat-o în căruță, cu ultimele puteri. Singurul lucru care m-a împiedicat să urc lângă ea era gândul că nu i-ar fi plăcut să vadă că mă dau bătută.

Soldatul m-a apucat de braț și m-a tras la o parte. M-am smucit din strânsoare, cu riscul de a primi o pedeapsă și mai severă. Am luat paltonul de pe trupul Darijei și l-am pus pe mine. Nu păstra niciun strop de căldură corporală. Am prins-o de mâna plină de stropi de sânge și i-am sărutat-o.

Înainte de a fi spânzurată, fata care revenise în sectorul nostru, după o perioadă de încarcerare, bolborosea încontinuu despre *Stehzelley* o celulă în care intrai printr-o ușiță, ca un coteț de câine. Celula era îngustă și înaltă, concepută în așa fel încât să nu te poți așeza în fund. Trebuia să stai în

poziție drepți o noapte întreagă, cu șoarecii care îți mișunau pe la picioare, până a doua zi dimineață, când îți dădeau drumul și te trimiteau la muncă. Când am ajuns la una dintre acestea, într-o clădire în care nu călcasem niciodată, eram deja amorțită. Din cauza gerului, nu-mi mai simțeam nici mâinile, nici picioarele, nici fața, ceea ce era un lucru bun, fiindcă nu mă durea maxilarul. Nu puteam să vorbesc fără să-mi dea lacrimile, dar nu mă deranja, pentru că, oricum, nu mai aveam nimic de spus.

Printre momente de luciditate și delir, am văzut-o pe mama. M-a luat în brațe și m-a încălzit. *Fii bravă*, *Minusia*, mi-a șoptit. Am înțeles pentru prima oară ce înseamnă. Câtă vreme te gândeai la binele altuia și apoi la al tău însemna că trăiești și pentru altcineva. Odată ce acesta dispărea, ce rost mai avea?

Mă întrebam ce-o să se aleagă de mine. Comandantul îmi va hotărî, probabil, pedeapsa: bătaie, biciuire, moarte. În același timp, nu m-ar fi surprins ca *Schutzhaftlagerführerul* să încalce legea și să mă scoată de-aici, ca să mă împuște. Nimic nu îl împiedica să susțină că mă prinsese în timp ce evadam, altă minciună, una neverosimilă, ținând cont că eram zăvorâtă în celulă… și totuși, cine l-ar fi oprit? Cui îi păsa că mai omora un evreu? Poate doar *Hauptscharführerului.* Sau, cel puțin, așa crezusem, până azi.

Dormeam în picioare și o visam pe Darija. A dat năvală în biroul în care lucram și mi-a spus să plec imediat, dar nu mă puteam opri din dactilografiat. Cu fiecare tastă pe care apăsam, exploda un glonț în pieptul sau în capul ei.

Herr Dybbuk, așa îi spuneam pe vreme când nu-i cunoșteam rangul și numele. Un om pe al cărui trup pusese stăpânire un demon.

Nu-mi dădeam seama care e cel adevărat – ofițerul capabil să își omoare angajata în bătaie, sau ofițerul care se străduia să privească prizonierul ca pe o ființă umană. Încercase să-mi spună, la întrunirile noastre literare de la prânz, că, în noi toți, există bine și rău. Că monstrul nu este altceva decât un om în sufletul căruia răul reușise să aplece balanța în favoarea sa.

Iar eu… eu fusesem îndeajuns de naivă să îl cred.

∵

M-am trezit tresărind, când am simțit o mână pe gleznă. Am scos un geamăt și mâna m-a strâns mai tare, ca să tac. Ușa metalică a celulei era deschisă și m-am strecurat prin ea. Am dat cu nasul de soldat, care mi-a legat mâinile la spate. Am presupus că e dimineață – în lipsa unei ferestre, pierdusem noțiunea timpului – și că a venit să mă ducă la muncă.

Dar unde anume? Tot la biroul *Hauptscharführerului*? Nu știam dacă aș suporta să mă aflu în aceeași încăpere cu el. Nu din cauză că mă bătuse – mă mai loviseră și alți ofițeri, și tot dădeam ochii cu ei în fiecare zi. Așa era viața aici. Nu brutalitatea *Hauptscharführerului* mă descumpănea cel mai mult, ci tandrețea pe care mi-o arătase, chiar înainte de a se dezlănțui.

Mă rugam să fiu repartizată într-una din brigăzile disciplinare care munceau în frig și cărau pietre, douăsprezece ore pe zi. Acceptam asprimea vremii. Dar nu a unui neamț în care făcusem prostia să mă încred.

Nu m-a condus la clădirea administrativă. Nu m-a dus nici la brigada disciplinară. M-a dus la rampa pe care coborau prizonierii din trenuri și erau triați.

Erau și alți prizonieri acolo, încărcați în vagoane, ca vitele. Nu priceam ce se petrece, pentru că știam că procesul nu are loc și în sens invers. Aici trăgeau trenurile și descărcau oamenii care nu mai ieșeau niciodată din lagăr.

Soldatul m-a tras în spatele platformei și mi-a dezlegat mâinile. Nodul i-a dat mari bătăi de cap. Pe urmă m-a împins în rând cu femeile care urcau într-un vagon. Aveam noroc; purtam palton, deși pătat cu sângele Darijei, mănuși, căciulă și fular; aveam jurnalul ascuns în haine. M-am agățat de unul dintre prizonierii care ne încărcau.

— Unde? am zis, strângând din dinți, ca să nu gem de durere.

— Gross-Rosen, a mormăit.

Știam că e tot un lagăr, pentru că-i văzusem denumirea în diverse documente. Mai rău decât acesta nu avea cum să fie.

Odată urcată în vagon, m-am așezat în dreptul unui geam. Era frig, dar măcar respiram aer curat. M-am lăsat în fund și am simțit cum îmi ard toți mușchii, după atâtea ore de stat în picioare. Mă întrebam ce caut aici.

Poate că asta era pedeapsa pe care mi-o stabilise comandantul, pentru furt.

Ori poate cineva încerca să mă salveze de la o soartă mai crudă, îmbarcându-mă într-un tren care să mă ducă cât mai departe de *Schutzhaftlagerführer.*

După tot ce-mi făcuse, îmi venea greu să cred că *Hauptscharführerul* se gândește la binele meu, sau că se întreabă măcar dacă am supraviețuit peste noapte. Cel mai probabil, asta era doar vreo fantezie a mea.

În același timp, fantezia mă ajutase să scap cu viață în iadul acesta.

Abia după câteva ore, când am ajuns la Gross-Rosen și am aflat că nu este un penitenciar pentru femei și că vom fi transportate la un lagăr secundar, numit Neusalz, am îndrăznit să-mi scot mănușile și să-mi palpez ușor falca rănită. În clipa aceea, mi-a căzut ceva în poală.

Un bilet minuscul.

Am înțeles atunci că soldatul care îmi dezlegase mâinile nu se chinuise cu nodurile, ci îmi strecurase mesajul în mănușă.

Era o fâșie de hârtie filigranată, de genul celei pe care o puneam zilnic în mașina de scris, de câteva luni încoace.

„CE SE ÎNTÂMPLĂ MAI DEPARTE?” scria pe ea.

Nu l-am mai văzut niciodată pe *Hauptscharführer*.

∵

La Neusalz, am fost repartizată la fabrica de textile Gruschwitz. La început, făceam ață – de un roșu-aprins, care îmi păta degetele dar, pentru că avusesem o muncă de birou și acces la mâncare, eram mai viguroasă decât majoritatea femeilor, așa că, în scurt timp, m-au trimis să încarc în vagoane lăzi cu muniție. Lucram cot la cot cu deținuții politici – polonezi și ruși – care descărcau proviziile din trenuri.

Un polonez flirta cu mine de câte ori mă apropiam de șine. Cu toate că nu aveam voie să vorbim unii cu alții, îmi strecura bilețele, când nu ne vedeau gardienii. Îmi spunea Pinky, din cauza mănușilor pe care le purtam. Îmi recita limerickuri, ca să mă facă să râd. O parte din femei glumeau că e iubitul meu și că îi plac fetele care o fac pe inabordabilele. În realitate, nu o făceam deloc pe inabordabila. Nu vorbeam, de teamă să nu fiu pedepsită, și pentru că încă mă durea falca.

Eram la fabrică de doar două săptămâni, când, într-o zi, polonezul s-a apropiat de mine nepermis de mult.

— Fugi, dacă poți. Vor evacua lagărul cât de curând.

Nu pricepeam despre ce vorbește. Or să ne ducă undeva și-or să ne împuște? Or să ne mute în alt lagăr, un lagăr al morții, precum cel din care tocmai plecasem? Or să mă trimită înapoi la Auschwitz și la *Schutzhaftlagerführer*?

Am plecat repede de lângă prizonierul de război, ca să nu îmi creeze necazuri. Nu le-am spus femeilor din baracă ce aflasem de la el.

Trei zile mai târziu, în loc să fim trimise la muncă, ne-au strâns pe toate cele nouă sute de femei și ne-au scos pe poarta lagărului, sub pază.

Am mers vreo cincisprezece kilometri, când a început să se lumineze de ziuă. Femeile care își adunaseră puținele lucruri – pături, oale și ce mai reușiseră să strecoare în lagăr – au început să-și arunce bagajele pe marginea drumului. Din câte ne dădeam seama, ne îndreptam spre Germania. Prizonierele din fruntea convoiului trăgeau o căruță în care era gătită mâncarea ofițerilor. Altă căruță, de la capătul șirului, transporta cadavrele celor care muriseră de epuizare. Bănuiam că nemții încearcă să-și șteargă urmele. Cel puțin, așa se prezentau lucrurile în primele zile. După aceea, ofițerii s-au lenevit și îi împușcau pur și simplu pe cei care se prăbușeau, fără să se mai sinchisească să le adune cadavrele. Noi, ceilalți, le ocoleam, ca apa care se prelinge pe lângă bolovanii din râu.

Am traversat păduri. Am traversat câmpuri. Am traversat orașe ai căror locuitori ne urmăreau defilarea, unii cu lacrimi în ochi, alții scuipându-ne. Când treceau avioanele Aliaților pe deasupra noastră, ofițerii se ascundeau printre noi, folosindu-ne drept camuflaj. Cel mai rău mă chinuia foamea. A doua problemă, nu mai puțin gravă, era starea în care se găseau picioarele mele. Femeile mai norocoase aveau ghete. Eu purtam încă saboții de lemn pe care îi primisem la Auschwitz. Aveam tălpile bășicate pe sub cei câțiva ciorapi cu care eram încălțată; la călcâie, așchiile de lemn străpunseseră deja prin cel puțin două straturi. În locurile în care zăpada se infiltrase în lână, aveam deja un început de degerături. Dar alte fete o duceau și mai rău. Uneia dintre ele, care avea doar o pereche de ciorapi, îi degeraseră atât de tare picioarele, încât degetul mic de la picior i s-a desprins ca un țurțur de pe acoperiș.

Lucrurile au continuat în aceeași manieră timp de o săptămână. Nu-mi mai spuneam că trebuie să supraviețuiesc încă o zi, ci măcar o oră. Efortul și lipsa de hrană și-au pus amprenta asupra mea; simțeam că mă topesc pe picioare. Nu îmi imaginasem că e posibil să flămânzesc și mai mult, dar nici nu mă așteptasem la un drum atât de anevoios. Când făceam popasuri și ofițerii își pregăteau masa, topeam zăpadă, ca să avem apă de băut. Scurmam pe sub troienele din pădure, după ghinde și mușchi pe care să le mâncăm. Nu mai aveam energie nici măcar să vorbim între noi. După fiecare popas, cel puțin douăsprezece femei nu reușeau să se mai ridice de jos. În momentul acela, călăul SS – un ucrainean cu nasul mare și turtit și mărul lui Adam proeminent – le omora rapid, cu un glonț în spate.

După zece zile de marș, la unul dintre popasuri, ofițerii au făcut un foc. Au aruncat cartofi în flăcări și ne-au provocat să băgăm mâna și să-i

scoatem. Unele fete erau atât de disperate să ia un cartof, încât și-au dat foc la mâneci și s-au rostogolit prin zăpadă, ca să stingă flăcările, spre amuzamentul ofițerilor. Cele câteva care izbutiseră să ia un cartof au murit ulterior din cauza arsurilor. După un timp, cartofii s-au făcut scrum, fiindcă nimeni nu mai avea curajul să bage mâna după ei. Era mai trist să vezi cum se irosește mâncarea decât să mori efectiv de foame.

Noaptea, o femeie care suferise arsuri de gradul trei pe mâini urla de durere. Stăteam lângă ea și am încercat s-o potolesc, punându-i zăpadă pe brațe.

— O să-ți facă bine, am îmbărbătat-o. Nu te mai zbate.

Dar era unguroaică și nu înțelegea ce-i spun, iar altceva nu știam ce să fac. După ce i-am îndurat urletele câteva ore, a apărut călăul. A călcat peste mine, a împușcat-o și s-a întors la locul unde dormeau ofițerii. M-a apucat tusea și simțeam că mă sufoc, din cauza mirosului de praf de pușcă. Am luat fularul și mi-am acoperit gura. Femeile din apropiere nici măcar nu au reacționat.

Am întins mâna și am desfăcut șireturile de la ghetele moartei. Ea nu mai avea nevoie de ele.

Erau prea mari, dar mai bune decât saboții de lemn.

Dimineață, înainte să părăsim tabăra, am primit ordin să sting focul. În timp ce aruncam zăpadă peste el, am zărit rămășițele carbonizate ale cartofilor. Am dat să iau unul. S-a sfărâmat într-o grămăjoară de cenușă, de la prima atingere, dar, chiar și așa, tot trebuia să fie cât de cât hrănitor. Am vârât iute câțiva pumni de cenușă în buzunare și, câteva zile la rând, în timp ce mărșăluiam, băgăm mâna în haină și mai scoteam câte o fărâmă.

La capătul a două săptămâni de marș, mi-am amintit de prizonierul de război care mă sfătuise să fug și abia acum l-am înțeles. Resemnarea se instala în etape progresive. Începând de la femeile care își aruncau saboții din picioarele bășicate și care apoi mureau, din pricina degerăturilor și a cangrenelor, și până la cele care refuzau, pur și simplu, să se mai ridice de jos, conștiente că, în câteva minute, își vor pierde viața – toate muream treptat. Într-un final, nu va mai rămâne niciuna.

Poate că acesta era și scopul marșului.

Atunci însă, primăvara ne-a arătat un strop de îndurare. Vremea s-a mai îmbunat, zăpada a început să se topească. Era un dar, căci știam că, în curând, vor încolți plantele, iar plantele erau hrană. În același timp, ne răpea rezervele nesfârșite de apă și ne obliga să ne târâm prin băltoacele

noroioase. Am trecut prin sate, unde dormeam pe străzi, în timp ce SS-iștii se odihneau cu schimbul în case și biserici. După aceea ne trezeam și o luam din nou prin păduri, ca să nu fim depistați de avioanele de război.

Într-o după-amiază, când m-au însărcinat să trag căruța din fruntea convoiului, am zărit ceva în noroi.

Un cotor de măr.

Îl aruncase, probabil, cineva. Un fermier, poate. Sau un băiețandru care se plimba fluierând printre copaci.

M-am uitat la ofițerul care mergea pe lângă căruță. Dacă-i dădeam drumul o secundă, aveam timp să iau cotorul de jos și să-l strecor în buzunar, fără să bage cineva de seamă. Știam că în șase… cinci… patru pași o să trecem de el și n-o să mai apuc. După agitația iscată în spatele meu, știam și că nu eram singura care îl văzuse.

Am lăsat mânerul căruței și m-am năpustit spre cotor.

N-am fost destul de rapidă. M-a prins un SS-ist și m-a ridicat, înainte să-l apuc. M-a târât din fruntea convoiului până în spate, unde alți doi ofițeri mi-au legat mâinile, ca să nu dispar în mulțimea de prizoniere. Știam ce urmează, pentru că o văzusem cu ochii mei: la primul popas, călăul o să mă ducă în pădure și-o să mă ucidă.

Mi se ciocneau genunchii, îngreunându-mi mersul. În momentul în care căruța a oprit pe marginea drumului, ca să pregătească masa de seară, călăul m-a prins de braț și m-a tras din grupul de femei.

Eram singura care urma să fie executată în acea după-amiază. Începea să se însereze, cerul era colorat într-un purpuriu-închis care, în alte condiții, mi-ar fi tăiat răsuflarea. Călăul mi-a făcut semn să mă așez în genunchi, în fața lui. M-am supus, dar mi-am împreunat mâinile și l-am implorat:

— Te rog. Îți dau ceva în schimb, dacă-mi cruți viața.

Nu știu ce m-a împins să-i promit asta; nu aveam nimic de valoare. Tot ce luasem de la Neusalz era pe mine.

Apoi mi-am amintit de carnetul pe care îl țineam la betelia fustei.

Nimic din comportamentul acelei brute nu-mi sugera că ar fi iubitor de literatură, sau că ar ști măcar să citească. Totuși, am ridicat brațele în semn de capitulare, după care am băgat ușor mâna în haină și am scos carnetul în care stătea scrisă povestea.

— Te rog, am repetat. Ia-l.

M-a privit încruntat, respingându-mi inițial oferta. Dar majoritatea prizonierelor nu aveau asupra lor o agendă elegantă, cu coperte din piele. Se

citea pe chipul lui că se întreabă dacă e ceva important în paginile acesteia.

A întins mâna să mi-o ia. Imediat ce a apucat-o, am luat un pumn de pământ în mâna pe care mă sprijineam și i l-am aruncat în ochi.

După care am rupt-o la fugă, cum nu mai fugisem vreodată, dispărând în noaptea care se căsca precum o rană fatală, printre copaci.

∵

N-aș fi izbutit să scap fără concursul câtorva împrejurări favorabile:

1. Întâmplarea se petrecea la amurg, momentul zilei în care gardienii deslușeau cel mai greu obiectele. Copacii deveneau soldați cu armele ridicate, iar ochii strălucitori ai bufnițelor se confundau cu fugarii; bolovanii semănau cu tancurile inamice, iar foșnetul animalelor îi speria că nimeriseră într-o ambuscadă.
2. Ofițerii nu aveau câini cu ei – considerând că drumul este prea istovitor pentru animale –, așa că nu-mi puteau lua urma după miros.
3. Noroiul.
4. Faptul că ofițerii erau la fel de epuizați ca și mine.

Am fugit, până când m-am prăbușit din picioare. În depărtare, se auzeau strigătele soldaților care mă căutau. M-am împiedicat și am căzut într-o râpă întunecoasă. Mi-am mânjit fața cu noroi, m-am acoperit cu crengi și frunze și am stat nemișcată. La un moment dat, nemții au trecut atât de aproape de mine, încât un ofițer m-a călcat pe mână, dar n-am scos un sunet, iar el nu și-a dat seama ce se ascunde sub bocancii lui.

Într-un final, au plecat mai departe. Am așteptat o zi întreagă, până să mă conving că am scăpat de ei, și abia apoi am luat-o prin pădure. Mergeam la lumina lunii, prea speriată ca să dorm din pricina sălbăticiunilor pe care le auzeam chemându-se între ele. Tocmai când îmi pierdusem orice speranță și mă gândeam că va trebui să mă întind, cu riscul de a fi mâncată de lupi, am zărit ceva în depărtare. O siluetă încețoșată, un acoperiș cu pantă mică, o căpiță de fân.

Șura mirosea a porci și a găini. Când am intrat, păsările stăteau cuibărite și cloncăneau ca niște bătrânele guralive, prea ocupate ca să le alarmeze prezența mea. Am luat-o pe bâjbâite prin beznă, strâmbându-mă de durere, când am dat cu piciorul într-o vadră metalică, în ciuda zăngănitului, nu a venit nimeni. Nu s-a aprins nicio lumină în casa de la capătul potecii, așa că mi-am văzut de cotrobăit în tihnă.

Un butoi adânc, din lemn, plin cu grăunțe era așezat chiar la gardul cocinii de porci.

Am vârât mâinile în el și am început să înfulec mâncarea cu gust de rumeguș, melasă și ovăz. M-am străduit să nu mănânc prea repede, fiindcă știam că o să mă simt rău. Am sărit peste gărduleț, am dat la o parte două scroafe grase și mi-am afundat mâinile în troacă. Coji de cartofi și de fructe. Colțuri de pâine.

Un adevărat festin.

Într-un sfârșit, m-am lungit între porci, la căldura spinărilor lor țepoase și la adăpostul corpurilor lor masive. Pentru prima oară după cinci ani, m-am culcat cu burta atât de plină, încât, și dacă aș fi vrut, nu mai încăpea nimic în ea.

Am visat că m-a împușcat călăul, fiindcă acesta nu putea fi decât raiul. Sau cel puțin așa am crezut, până când m-am trezit cu o furcă la gât.

∵

Femeia ar fi fost cam de-o vârstă cu mama, dacă trăia. Avea părul împletit în codițe, prinse în jurul capului ca o cunună, și gura zbârcită. Mi-a apropiat arma de gât. M-am tras înapoi, printre animalele care grohăiau și guițau.

Am ridicat brațele în aer.

— *Bitte,* am zis, chinuindu-mă să mă ridic în picioare.

Eram atât de slăbită, încât a trebuit să mă sprijin de gărduleț cocinii.

A rămas cu furca în aer, după care încet, incredibil de încet, i-a coborât dinții în pământ și a așezat-o în dreptul corpului, ca pe un scut. A lăsat capul într-o parte și m-a studiat îndelung.

Bănuiam că sunt o priveliște stranie. Un schelet, cu părul și pielea acoperite de noroi uscat. Paltonul vărgat de prizonier, mănușile roz, murdare și căciula.

— *Bitte,* am mai spus încă o dată.

A lăsat furca jos și a ieșit în goană din șură, închizând ușa greoaie după ea.

Porcii îmi rumegau șireturile ghetelor furate. Găinile, cocoțate pe gardul dintre coteț și cocină, dădeau din aripi și cotcodăceau. Am întins mâna pe deasupra porții de lemn și am tras zăvorul, ca să pot ieși. Soția fermierului fugise de frică, dar asta nu însemna că nu se întoarce cu soțul ei și cu o pușcă. Mi-am umplut repede buzunarele cu grăunțe, fiindcă nu știam când voi mai găsi mâncare. N-am apucat să ies, că s-a deschis din nou ușa.

În prag stătea soția fermierului, cu o pâine, un urcior cu lapte și o farfurie cu cârnați. A venit spre mine.

— Ai nevoie de mâncare, mi-a zis.

Am șovăit câteva clipe, întrebându-mă dacă nu cumva e vreo capcană. Dar, până la urmă, foamea a învins teama. Am luat un cârnat și l-am îndesat în gură. Am rupt o bucată de pâine și am vârât-o pe lângă obraz, pentru că încă mă durea falca și nu puteam mesteca. Am dat pe gât laptele, simțindu-l cum mi se prelinge pe bărbie și pe gât. De când nu mai băusem lapte proaspăt? apoi m-am șters la gură cu mâna, rușinată că mă comportasem ca un animal în fața femeii.

— De unde vii? m-a întrebat.

Vorbea germană, ceea ce însemna că trecuserăm în Germania. Era posibil ca cetățenii obișnuiți să nu știe ce se întâmplă în Polonia? Îi mințise SS-ul, așa cum ne mințise și pe noi? Înainte să găsesc un răspuns, a clătinat din cap.

— Mai bine nu-mi spui. Rămâi aici. Ești în siguranță.

Nu aveam niciun motiv să o cred. E drept că majoritatea nemților pe care îi cunoscusem erau niște brute lipsite de conștiință. Dar pe lângă aceștia, întâlnisem și un herr Bauer, un herr Fassbinder, un *Hauptscharführer*.

Am încuviințat din cap. A arătat spre fânar. Aveam o scară pe care să urc, iar, printr-o crăpătură din acoperiș, pătrundea o rază de soare. Am urcat, cu pâinea strânsă la piept. M-am întins pe culcușul de paie și am adormit, înainte ca soția fermierului să închidă ușa șurei după ea.

M-am trezit după câteva ore, când am auzit zgomot de pași dedesubt. Am aruncat o privire și am văzut-o pe femeie târând de o vadră metalică. Avea un prosop alb înfășurat la gât, iar în mâna liberă ținea un teanc de haine împăturite. Mi-am făcut semn, când mi-a văzut fața.

— Vino, mi-a spus, pe un ton blând.

Am coborât și am rămas în fața ei, fâțâindu-mă stânjenită de pe un picior pe altul. Femeia a bătut cu palma într-un balot de paie, dându-mi de înțeles să mă așez. Apoi s-a lăsat în genunchi, la picioarele mele. A înmuiat o cârpă în apa din vadră, s-a aplecat spre mine și m-a șters cu grijă pe frunte, obraji și bărbie. A clătit în găleată cârpa murdară de noroi și funingine.

Am lăsat-o să mă spele pe brațe și pe picioare. Apa era caldă, un adevărat lux. Când a vrut să-mi descheie nasturii rochiei, m-am smucit. M-a prins de umeri cu mâinile ei puternice.

— Sst, mi-a zis și m-a întors cu spatele.

Am simțit cum mi se desprinde pânza aspră de pe corp și cade la picioarele mele. Am simțit cum îmi trece cârpa udă peste fiecare vertebră, peste oasele colțuroase ale șoldurilor și peste cutia toracică.

Când m-a răsucit cu fața la ea, avea lacrimi în ochi. Mi-am acoperit goliciunea cu brațele, rușinată să mă văd prin ochii ei.

După ce mi-am pus hainele curate – bumbac și lână atât de moale, de parcă eram învelită într-un nor –, femeia a adus săpun și apă curată și m-a spălat pe păr. M-a frecat cu degetele, ca să înlăture noroiul, și mi-a tuns șuvițele care nu mai puteau fi descâlcite. Apoi s-a așezat în spatele meu, cum făcea mama, și m-a pieptănat.

Uneori, ca să redevii om, trebuie doar să întâlnești o persoană care să te privească ca pe o ființă umană, indiferent cum arăți la exterior.

*

Timp de cinci zile, soția fermierului mi-a adus de mâncare. Ouă proaspete, pâine de secară și dulceață de agrișe, la micul dejun, brânză și felii groase de pâine, la prânz, pulpe de pui și tocană de legume, la cină. În scurt timp, am început să mă întremez. Bășicile de pe picioare mi s-au vindecat; falca nu mă mai durea. Reușeam să mă temperez, în așa fel încât să nu mă reped asupra mâncării imediat ce mi-o așeza în față. Nu discutam lucruri de genul de unde vin și încotro voi pleca. Încercam să mă conving că pot rămâne în șură până la finalul războiului.

Mă găseam din nou la mâna unui neamț, dar, ca un câine bătut de atâtea ori, încât se ferește de orice mână întinsă, începeam să mă amăgesc că îmi pot regăsi încrederea în oameni.

Mă străduiam să îi răsplătesc bunătatea. Am curățat cotețul de păsări, activitate care mi-a luat câteva ore, pentru că trebuia să stau jos periodic și să-mi trag sufletul. Am adunat ouăle, iar, după-amiază, când a venit soția fermierului, le-a găsit frumos aranjate într-o găleată. Am adunat pânzele de păianjeni de pe grinzi și am măturat paiele risipite în fânar.

Într-o seară, femeia n-a mai venit.

M-a trecut un junghi de foame, dar nu se compara nici pe departe cu ceea ce îndurasem în lagăr sau pe durata marșului. Mă obișnuisem atât de mult să fiu flămândă, încât nici nu băgăm de seamă dacă pierdeam o masă. Poate că era bolnavă; poate că era plecată. În dimineața următoare, când s-a deschis ușa, am coborât repede pe scară, conștientă că îi simțisem lipsa mai mult decât aș fi vrut să recunosc.

O bătea soarele din spate, așa că n-am observat imediat că are ochii umflați și roșii și mai e cineva cu ea. În spatele ei, stătea un bărbat îmbrăcat cu o cămașă de flanelă și bretele, sprijinit într-un baston. Iar lângă el, se afla un polițist.

Mi-a pierit zâmbetul de pe buze. Am rămas încremenită, cu degetele atât de încleștate pe scara din lemn, încât îmi intrau așchiile sub unghii.

— Îmi pare rău, a murmurat soția fermierul.

N-a apucat să mai spună ceva, fiindcă soțul ei a zgâlțâit-o cu putere. Ofițerul de poliție mi-a legat mâinile, a deschis larg ușa șurii și m-a condus la duba oprită pe potecă.

Mama spunea că, dacă întorci o tragedie pe toate fețele, poți descoperi o minune în ea, așa cum găsești pirită în roca cea mai tare. Afirmația se potrivea bine morților din familia mea – fie și pentru simplul motiv că nu apucaseră să vadă în ce stare ajunsesem, în ce stare ajunsese *lumea.* Dacă nu murea o femeie, n-aș fi făcut rost de o pereche de ghete solide. Dacă nu plecam în marș de la Neusalz, n-aș fi ajuns la această șură și n-aș fi avut parte de trei mese îndestulate pe zi, timp de o săptămână.

Iar, dacă fermierul a descoperit secretul soției sale și m-a dat pe mâna poliției, cel puțin mă transportau în lagăr cu duba și îmi conservam energia pe care n-aș fi avut-o dacă străbăteam întreaga distanță pe jos. Din acest motiv, când am ajuns la Flossenbürg, pe 11 martie 1945 – ironic, chiar în aceeași zi cu cei care mărșăluiseră de la Neusalz –, mai bine de jumătate din femei își pierduseră viața, dar eu încă trăiam.

∵

O săptămână mai târziu, ne-au urcat în trenuri și ne-au trimis în alt lagăr.

Am ajuns la Bergen-Belsen, în ultima săptămână din martie. Ne înghesuiseră în vagoane precum sardelele, astfel că, până și cea mai mică mișcare însemna un picior în față sau un geamăt din partea cuiva, și toată lumea fugea de lângă găleata plină ochi pe care o folosiserăm pe post de latrină. Când s-a oprit trenul, am coborât împleticindu-ne pe picioare, ținându-ne una de alta, de parcă eram bete. Am reușit să fac câțiva pași și m-am prăbușit.

Primul lucru pe care l-am remarcat a fost mirosul. N-aș putea să-l descriu, oricât aș încerca. Carnea arsă de la Auschwitz era o nimica toată în comparație cu miasmele de boală, urină, fecale și moarte care pluteau aici. Îți pătrundeau în nări și în gât și erai silit să respiri doar pe gură. Cât vedeai cu ochii, numai mormane de cadavre, unele aruncate la nimereală, altele

stivuite cu grijă, ca niște cuburi ori un castel din cărți de joc. Prizonierii îndeajuns de sănătoși debarasau morții.

Toată lumea era bolnavă de tifos. Cum să nu fie, când stăteau înghesuiți cu sutele în barăci concepute pentru cincizeci de persoane? Când latrina era o groapă în curte? Când nu exista destulă apă și hrană pentru miile de prizonieri aduși aici?

Nu munceam. Putrezeam. Stăteam chirciți ca viermii pe podeaua barăcii, altfel nu încăpeam cu toții. Soldații veneau periodic și adunau morții. Uneori, aruncau și vii laolaltă cu ei. Nu o făceau intenționat; nu prea aveai cum să-i deosebești pe unii de alții. Toată noaptea, erai înconjurat de gemete, trupuri chinuite de febră și halucinații. Dimineața, ne târâm cu greu la apel, unde eram numărați ore în șir.

M-am împrietenit cu o femeie pe nume Tauba, care locuise în Hrubieszów, împreună cu fiica ei, Sura. Tauba avea un obiect prețios, unul la care ținea ca la ochii din cap, cum ținusem și eu la carnetul cu coperte din piele. Era o pătură jerpelită, care colcăia de păduchi. Ea și Sura o folosiseră pe parcursul marșului, înfruntaseră zăpada și intemperiile sub ea și supraviețuiseră nopților când alte femei muriseră de frig. Acum, Tauba o folosea ca să-i țină de cald Surei, care se îmbolnăvise la doar câteva zile după sosirea în lagăr. Își înfofolea fata în pătură, o legănă și îi cânta. Când trebuia să ieșim la apel, eu și Tauba o prindeam pe Sura între corpurile noastre, ca într-o menghină.

Într-o noapte, Sura a cerut de mâncare în somn.

— Ce vrei să-ți gătesc? a șoptit Tauba, luând-o în brațe. O friptură de pui? Cu sos, morcovi glasați și piure de cartofi.

Avea lacrimi în ochi.

— Cu o lingură zdravănă de unt, alb ca zăpada de pe culmile munților.

A strâns-o și mai tare pe Sura la piept, iar capul fetei a căzut pe spate, legănându-se pe gâtul firav.

— Dimineață, când ți se face iar foame, o să-ți aduc clătitele mele speciale, umplute cu brânză de burduf și presărate cu zahăr. Fasole, ouă, pâine neagră și afine proaspete. O să ai atâta mâncare, Surele, că n-o s-o poți termina.

Știam că o parte din femei reușiseră să intre în bucătărie și găsiseră mâncare în coșurile de gunoi. Habar n-am cum de-au scăpat nepedepsite – fie pentru că soldații evitau să se apropie de noi, ca să nu se molipsească de vreo boală, fie pentru că nimănui nu-i mai păsa. A doua zi însă, după ce m-

am asigurat că Sura încă trăiește, m-am ținut după un mic grup care mergea la bucătărie.

— Ce facem acum? am întrebat, speriată că o să ne surprindă careva umblând haihui, ziua-n amiaza mare.

Pe de altă parte, nu e ca și cum am fi lipsit de la muncă. În noul lagăr, nu aveam nimic de făcut, decât să stăm și să așteptăm. Avea vreo importanță că eram la geamul bucătăriei, și nu în baracă?

S-a deschis fereastra, și o femeie voinică a aruncat o găleată cu resturi. Coji de cartofi, zaț de cafea, coji de cârnați și portocale, oasele rămase de la o friptură. Femeile s-au aruncat pe jos ca animalele, luptându-se să apuce ceva. În cele câteva secunde de ezitare, am pierdut resturile cele mai bune, dar am izbutit să prind un iadeș de la o aripă de pui și un pumn de coji de cartofi. Le-am vârât în buzunar și m-am întors repede la Tauba și la Sura.

I-am dat cojile Taubei care a încercat să-și convingă fiica să molfăie una. Dar Sura nu era conștientă.

— Mănânc-o tu, am îndemnat-o. Trebuie să fii în putere, când o să-și revină.

Tauba a clătinat din cap.

— Aș vrea să te cred.

Am băgat mâna în buzunar, după oscior.

— Când eram mică, și eu și sora mea, Basia, ne doream ceva foarte mult – o căruță nouă sau o excursie la țară –, făceam o înțelegere, i-am spus Taubei: atunci când mama gătea puiul de sabat și luam iadeșul, să ne punem amândouă aceeași dorință. În felul ăsta, nu avea cum să nu se îndeplinească.

Am prins osul de o parte și am lăsat-o pe Tauba să apuce de cealaltă.

— Gata? am întrebat.

Osul s-a rupt și i-a rămas ei partea mai lungă. Și dacă se rupea invers, tot aia era.

Noaptea, când a venit kapo să verifice cine a murit, corpul Surei a fost primul scos din baracă.

Am auzit bocetele Taubei, răvășită de durere. Și-a îngropat fața în pătură, tot ce-i mai rămăsese de la fiica ei. Dar, chiar și înăbușite, suspinele ei s-au transformat în urlete; mi-am astupat urechile în zadar. Urletele erau ca niște cuțite, ca niște pumnale ațintite spre capul meu. Le-am privit uluită cum îmi străpung pielea uscată, dar nu țâșnește sânge din ea, ci foc.

Minka. Minka?

Chipul Taubei mi-a plutit prin fața ochilor, de parcă stăteam întinsă pe fundul mării și mă uitam la soare.

— Ai febră, Minka.

Dârdâiam toată și eram lac de sudoare. Știam ce mă așteaptă. În câteva zile, voi fi moartă.

Atunci, Tauba a făcut lucrul cel mai uluitor cu putință. A luat pătura, a rupt-o în două și mi-a pus jumătate peste umeri.

Dacă era să mor, măcar să mor așa cum voiam. Din acest punct de vedere, semănăm cu sora mea. N-o să-mi dau sufletul într-o colibă infectă, înconjurată de oameni bolnavi. N-o să-mi las trupul pe mâna unui soldat, care să-l arunce undeva, să putrezească la soare.

Așa că am ieșit împleticindu-mă în aerul răcoros de afară. Am strâns pătura în jurul meu și m-am prăbușit la pământ.

Îmi dădeam seama că îl scutesc de efort pe cel care debarasa cadavrele în fiecare dimineață. Dar, deocamdată, tremuram din toate încheieturile și priveam cerul întunecat al nopții.

Nu prea vedeai stele la Łódź. Era un oraș prea mare și dinamic. Dar tata m-a învățat constelațiile, pe când eram mică și ne aflam în vacanță la țară. Eram doar noi patru. Închiriaserăm o căsuță pe malul lacului și toată ziua nu făceam altceva decât să pescuim, să citim, să ne plimbăm și să jucăm table. Mama ne bătea mereu la jocurile de cărți, dar tata prindea mereu peștele cel mai mare.

Noaptea, dormeam uneori cu tata pe prispă, unde aerul era atât de proaspăt, încât aveam senzația că îl sorbi, nu îl inspiri. Tata mi-a arătat constelația Leului, aflată chiar deasupra capetelor noastre. Își primise numele de la un alt monstru mitologic, Leul din Nemeea, o bestie uriașă și feroce, a cărei piele nu putea fi străpunsă de cuțite și săbii. Prima dintre muncile lui Hercule a fost să-l ucidă, dar s-a lămurit repede că săgețile erau de prisos. Astfel, a forțat monstrul să se refugieze într-o peșteră, l-a amețit cu o lovitură de pumn și l-a sugrumat. Ca dovadă a victoriei obținute, a jupuit pielea leului chiar cu ghearele acestuia.

Vezi, Minka? spunea tata. *Orice e posibil Până și cea mai înfiorătoare bestie devine*, *la un moment dat, doar o amintire îndepărtată.* Mă ținea de mână și urmărea cu degetul meu conturul celor mai strălucitoare stele. *Uite. Asta-i coada*, *iar ăsta-i capul. Iar aici e inima.*

∵

Murisem și mă uitam la aripa unui înger. Alb și eteric, îl vedeam cu colțul ochiului cum se înalță și plonjează în gol.

Dar, dacă eram moartă, de ce-mi simțeam capul greu ca un bolovan? De ce nu scăpăm de duhoarea acelui loc?

M-am ridicat cu greu în capul oaselor și am realizat că ceea ce îmi imaginasem a fi o aripă de înger era, de fapt, un steag, o cârpă care flutura în vânt. Era legată de turnul de veghe din fața barăcii în care locuiam.

Turnul era pustiu.

La fel și cel din spatele lui.

Nu se vedea picior de ofițer sau de neamț. Aveam impresia că mă aflu într-un oraș-fantomă.

Între timp, prizonierele au început să se dumirească ce se întâmplă.

— Ridică-te, mi-a strigat o femeie. Ridică-te. Au plecat toți.

M-am trezit prinsă în valul de oameni și împinsă spre gard. Fugiseră și ne lăsaseră să murim de foame? Mai avea vreuna dintre noi forța să rupă sârma ghimpată?

În depărtare, se zăreau camioane cu cruci roșii pictate pe laterale. Nu mai conta dacă aveam forță sau nu. Veneau alții în sprijinul nostru.

Apar într-o fotografie făcută în ziua aceea. Am văzut-o o dată, într-un documentar difuzat pe PBS, despre 15 aprilie 1945, ziua în care tancurile britanice au ajuns la Bergen-Belsen. Am rămas șocată când mi-am văzut fața pe un corp de schelet. Am cumpărat până și o înregistrare a documentarului, ca să o pot opri când doresc și să fiu sigură că ochii nu m-au înșelat. Dar, într-adevăr, eu eram, cu căciula și mănușile roz, înfofolită în pătura Surei.

N-am spus nimănui că apar pe filmarea cuiva… până acum.

Aveam treizeci de kilograme în ziua în care ne-au eliberat englezii. A venit spre mine un bărbat în uniformă și m-am prăbușit în brațele lui, fiindcă nu mă mai puteam ține pe picioare. M-am ridicat și m-a dus la cortul în care era infirmeria.

Sunteți libere, răsuna în megafoane, în engleză, germană, idiș și poloneză. *Sunteți libere. Păstrați-vă calmul Veți primi alimente. Ajutoarele sunt pe drum.*

∵

O să mă întrebi de ce nu ți-am povestit toate astea.

Nu am făcut-o, pentru că știu cât de puternic poate fi impactul unei povești. Poate schimba cursul istoriei. Poate salva o viață. Dar poate fi și o

groapă, nisipuri mișcătoare, în care să te afunzi fără scăpare.

Oamenii își imaginează că are vreo importanță că au fost martori la asemenea evenimente, dar nu e așa. Uitându-mă în ziare, observ că istoria se repetă. În Cambodgia. În Rwanda. În Sudan.

Realitatea e mult mai crudă decât ficțiunea. Unii dintre supraviețuitori vor să vorbească doar despre ce s-a întâmplat. Merg la școli, muzee și temple și țin discursuri. E singura lor cale de a găsi o noimă în toate astea. I-am auzit spunând că o simt ca pe o responsabilitate morală și că, probabil, de aceea au rămas în viață.

Soțul meu – bunicul tău – îmi spunea uneori: *Ai fost scriitoare*, *Minka*. *Gândește-te ce poveste extraordinară ai putea să spui.*

Dar tocmai *pentru că* am fost scriitoare, n-aș putea să o fac.

Arsenalul scriitorului e defectuos. Anumite cuvinte par vagi și stereotipe. „Iubire”, de pildă. Aș putea scrie cuvântul „iubire” de o mie de ori, și tot ar avea o mie de înțelesuri diferite pentru cititori.

Ce rost are să încerci să așterni pe hârtie emoții care sunt prea complexe, prea vaste, prea copleșitoare, pentru a fi îngrădite într-un alfabet?

„Iubire” nu e singurul cuvânt nesatisfăcător.

La fel e și „ură”.

„Război”.

„Speranță”. O, da, „speranță”.

Înțelegi acum de ce nu ți-am spus povestea mea?

Dacă ai trăit-o, știi că nu există cuvinte care să o poată vreodată descrie la adevărata sa dimensiune.

Iar dacă n-ai trăit-o, nu o vei înțelege niciodată.

PARTEA A TREIA

„Ce sentiment minunat să știi poți începe să schimbi
lumea în bine, fără să zăbovești o clipă”.

Jurnalul Annei Frank

Era mai rapid și mai puternic decât mine. Când m-a prins din urmă, mi-a astupat gura cu palma, ca să nu țip, și m-a târât într-un hambar părăsit, unde m-a azvârlit pe un strat prăfuit de paie. Îl priveam cu ochi mari, neînțelegând cine e și cum de reușise să mă păcălească.

— Ai de gând să mă omori și pe mine? l-am întrebat, pe un ton sfidător.

— Nu, mi-a răspuns Aleks, calm. Încerc să te salvez.

A scos mâna prin crăpătura geamului și a luat un pumn de zăpadă. S-a spălat pe brațe, după care s-a șters pe cămașa zdrențuită.

Se vedeau limpede rănile proaspete care îi brăzdau umerii, pieptul și spatele. Dar mai erau și altele, niște tăieturi înguste, care îi coborau pe interiorul brațului, peste încheietură, până în palmă.

— După ce te-a atacat, m-am apucat de brutărie, a spus Aleks.

— Nu pricep…

În lumina lunii, cicatricile păreau să îi deseneze pe braț o scară argintie.

— Nu mi-am dorit să ajung ce-am ajuns, a continuat. Am încercat să-l țin pe Casimir departe de oameni. Îi aduc carne crudă, dar nu-i potolește foamea. Fac tot ce-mi stă în putință, numai să domolesc bestia din el. Încerc s-o controlez eu. De cele mai multe ori, reușesc. Dar, într-o zi, a găsit o cale să fugă, când eram plecat să îi caut de mâncare. I-am dat de urmă în pădure. Îl pândea pe tatăl tău, care tăia lemne pentru cuptor, dar tatăl tău avea avantajul că era înarmat cu toporul. Când am apărut în fugă, ca să-i distrag atenția lui Casimir, tatăl tău a apucat să riposteze. I-a aplicat o lovitură în pulpă. Am vrut să-i iau toporul, dar nu știu dacă mirosul de sânge sau adrenalina din corpul lui… Aleks s-a oprit, ferindu-și ochii de mine. Nu știu de ce s-a întâmplat, de ce nu m-am putut stăpâni. E fratele meu, oricum ar fi. E singura scuză pe care-o găsesc. Și-a trecut degetele prin păr și l-a ridicat ca o creastă de cocoș. Știam că, dacă se va mai întâmpla, fie și o singură dată, ar fi de nesuportat. Trebuia să găsesc o cale de a-i proteja pe ceilalți. De-asta am cerut să lucrez pentru tine.

I-am privit cicatricile și m-am gândit la chifla pe care mi-o făcea în fiecare zi și cât de mult stăruia să o mănânc pe toată. M-am gândit la franzelele pe care le vândusem în ultima săptămână, la clienții care îmi spuseseră că sunt dumnezeiesc de gustoase. M-am gândit la bătrâna Sal, care spunea că singura soluție de a deveni imun la un upiór *era să îi bei sângele. Mi-am amintit de nuanța rozalie a aluatului și am înțeles ce îmi spune Aleks.*

Se secătuia, pur și simplu, de sânge, ca să ne salveze de el însuși.

SAGE

Bunica e de două ori învingătoare. Cu mult înainte să aflu că a trecut prin ororile Holocaustului, s-a luptat cu cancerul și a învins.

Eram micuță; să fi avut în jur de trei sau patru ani. Surorile mele erau la școală pe timpul zilei, dar mama mă ducea la bunica în fiecare dimineață, când pleca bunicul la serviciu, ca să nu stea singură pe durata convalescenței. Suferise o mastectomie radicală. În perioada de refacere, stătea întinsă pe canapea, în vreme ce eu urmăream la televizor *Strada Sesam* și coloram pe măsuța din fața ei, iar mama deretica, spăla vasele și gătea. La fiecare oră, își făcea exercițiile fizice. Își punea brațele pe peretele din spatele canapelei și se întindea cât putea de sus, ca să își refacă mușchii afectați de operație.

În fiecare dimineață, când ajungeam acasă la ea, mama o ajuta să facă duș. Închidea ușa și îi desfăcea capotul, apoi o lăsa pe bunica să se spele singură, sub jetul de apă fierbinte. Un sfert de oră mai târziu, bătea ușor la ușă și intra în baie, după care ieșeau amândouă: bunica mirosind a pudră de talc, îmbrăcată într-un capot curat, cu părul de la ceafa ud, dar toate celelalte de pe ea, curios de uscate.

Într-o zi, după ce a ajutat-o pe bunica să intre în duș, mama a urcat la etaj, cu un teanc de rufe împăturite.

— Sage, mi-a spus, să nu te clintești de-aici până când nu mă întorc.

Nici măcar nu mi-am dezlipit ochii de la televizor; tocmai apăruse Morocănosul Oscar și îmi era tare frică de el. Mă temeam să nu iasă din tomberon exact când nu mă uitam.

Dar, imediat ce-a plecat mama și Oscar a dispărut de pe ecran, am pornit spre baie. Nu era tras zăvorul, ca să poată intra mama. Am crăpat ușor ușa și am simțit imediat cum mi se încrețește părul din cauza aburilor din încăpere.

Inițial, nu vedeam nimic. Aveam impresia că am intrat într-un nor. Apoi aburii s-au mai împrăștiat și am zărit-o pe bunica, așezată pe un taburet, în spatele geamului de la duș. Oprise apa, dar avea încă pe cap o cască roșie cu picățele albe, ca o ciupercă de carton. În poală, ținea un prosop, iar cu mâna sănătoasă își dădea cu pudră de talc pe corp.

N-o mai văzusem niciodată dezbrăcată. Nici pe mama n-o văzusem vreodată dezbrăcată. Așa că am rămas cu ochii zgâiți la ea, nedumerită de

cât de diferite erau corpurile noastre.

În primul rând, îi atârna pielea la genunchi, pe coate și pe burtă, de parcă n-ar fi avut cu ce să o umple. Coapsele îi erau atât de albe, de parcă nu alerga niciodată pe afară în pantaloni scurți, ceea ce, probabil, chiar nu se întâmpla.

Numărul de pe brațul ei, care îmi amintea de codurile pe care le scana casierul de la băcănie, când cumpăram alimente.

Și, firește, cicatricea rămasă în locul sânului stâng.

Încă furioasă și roșie, carnea zbârcită acoperea o stâncă, un zid abrupt.

Între timp, bunica m-a observat. A deschis ușa cabinei de duș cu mâna dreaptă. Mirosul de talc era irespirabil.

— Vino mai aproape, Sagele, mi-a zis. N-am nimic să-ți ascund.

Am făcut un pas în față, dar m-am oprit, fiindcă cicatricile de pe corpul bunicii mă speriau mai ceva ca Oscar.

— Ai observat că am ceva diferit, mi-a spus.

Am încuviințat din cap. La vârsta aceea, nu aveam cuvintele necesare să explic ceea ce nu vedeam, dar îmi dădeam seama că nu e așa cum ar fi trebuit să fie. Am arătat spre rană.

— Lipsește, am zis.

A zâmbit, și a fost de ajuns ca să uit de cicatrice și să o văd din nou pe bunica.

— Ai dreptate, mi-a spus. Dar vezi ce mult a mai rămas din mine?

⁘

Aștept în dormitorul bunicii, în timp ce Daisy o pregătește de culcare. Asistenta îi aranjează cu tandrețe pernele așa cum îi place și o învelește, înainte de a se retrage. Stau pe marginea patului și o țin pe bunica de mâna ei uscată și rece. Nu știu ce să-i spun. Nu știu ce-ar mai fi de spus.

Mă furnică pielea feței, ca și când cicatricile se recunosc între ele, deși cele pe care mi le-a dezvăluit bunica acum sunt invizibile. Vreau să-i mulțumesc pentru povestea ei. Vreau să-i mulțumesc că a supraviețuit, pentru că, fără ea, n-aș fi existat și n-aș fi avut șansa să o ascult. Dar, exact cum a zis și ea, uneori, cuvintele sunt prea mărunte ca să cuprindă toate sentimentele pe care vrei să le exprimi.

Mâna ei liberă dansează pe marginea plăpumii și o trage până la bărbie.

— După ce s-a terminat războiul, spune ea, singurul lucru cu care a trebuit să mă obișnuiesc din nou a fost confortul. Multă vreme, n-am putut să dorm pe saltea. Luam o pătură și mă culcam pe jos.

Ridică ochii spre mine și, preț de o clipă, parcă o văd pe fata de odinioară.

— Bunică-tu m-a pus pe picioare. *Te iubesc*, *Minka*, *dar pe podea nu dorm*, zicea.

Bunicul era un om blând și îndrăgostit de cărți. Avea degetele mereu pătate de tuș, din cauza chitanțelor pe care le scria pentru clienții anticariatului.

— V-ați cunoscut în Suedia, spun.

E povestea pe care o știm cu toții. Bunica încuviințează din cap.

— După ce m-am vindecat de tifos, am plecat acolo. Pe atunci, toți supraviețuitorii puteau călători gratis prin Europa. M-am dus, împreună cu alte câteva femei, la o pensiune și, în fiecare zi, luam micul dejun la restaurant așa, de moft, fiindcă puteam. El era în permisie. Mi-a zis că n-a mai pomenit fată care să mănânce atâtea clătite, spune cu zâmbetul pe buze. Venea în fiecare zi și se așeza lângă mine la bar și nu s-a lăsat până n-am acceptat să iau cina cu el.

— I-ai sucit mințile, spun.

Bunica pufnește în râs.

— Da' de unde! Eram numai piele și os. N-aveam sâni, n-aveam forme, nimic. Aveam un păr de vreo trei centimetri, pe care l-am aranjat cum am putut eu mai bine, după ce-am scăpat de păduchi. Abia dacă arătam a femeie. La prima întâlnire, l-am întrebat ce-a văzut la mine. *Viitorul meu*, mi-a răspuns.

Îmi amintesc brusc de momentele când eram mică și mă plimbam prin cartier cu surorile mele și cu bunica. Nu-mi ardea să ies, fiindcă citeam o carte și mi se părea o prostie să colindăm aiurea pe străzi. Dar mama ne obligase pe toate trei, așa că ne târâm cu viteza melcului după bunica. A fost oripilată când am vrut s-o rupem la fugă pe mijlocul străzii. *De ce s-o luați prin șanțuri*, *când puteți merge frumos pe trotuar?* ne-a zis. La momentul acela, am crezut că e doar prudentă, că se teme de mașinile care nu circulau niciodată pe strada noastră. Abia acum îmi dau seama că nu înțelegea de ce să nu folosim trotuarul, dacă tot *puteam* să facem asta.

Bănuiesc că, atunci când ești privat de o libertate, n-o mai privești ca pe un drept, ci ca pe un privilegiu.

— Când am ajuns în America, bunică-tu m-a sfătuit să mă alătur unui grup de persoane ca mine. Oameni care fuseseră în lagăre. L-am târât după mine, cu forța. Am participat la trei ședințe. Toată lumea vorbea despre ce

îndurase și cât îi urăște pe nemți. Eu nu voiam asta. Mă aflam într-o țară nouă și frumoasă. Voiam să vorbesc despre filme, despre soțul meu chipeș, despre prietenii mei. Așa că m-am retras din grup și mi-am văzut de viață.

— Cum ai putut să-i ierți pe nemți, după tot ce ți-au făcut?

Imediat ce rostesc acele cuvinte, îmi vine în minte Josef.

— Cine-a spus asta? răspunde bunica, mirată. N-aș putea să-l iert niciodată pe *Schutzhaftlagerführer* pentru că mi-a ucis prietena.

— Nu te condamn.

— Nu m-ai înțeles. Literalmente *n-aș putea*, pentru că nu e în căderea mea să-l iert. Doar Darija ar putea, dar, din cauza lui, e imposibil. Dar, potrivit aceleiași logici, *ar trebui* să-l pot ierta pe *Hauptscharführer.* Mi-a fracturat falca, dar mi-a și salvat viața. Și totuși, nu pot, spune, clătinând din cap.

Se lasă un moment prelung de tăcere, și mă gândesc că a adormit.

— Când eram în celulă, continuă bunica, pe un ton scăzut, l-am urât. Nu pentru că mă amăgise să am încredere în el, nici măcar pentru că mă bătuse. L-am urât fiindcă ucisese în mine și ultima fărâmă de compasiune față de dușman. Nu mă mai gândeam la herr Bauer sau la herr Fassbinder; consideram că toți nemții sunt la fel și îi uram pe toți. Ceea ce înseamnă că, în momentele acelea, nu eram cu nimic mai presus decât ei.

∵

Leo se uită la mine când închid ușa dormitorului, după ce bunica a adormit.

— Te simți bine?

Observ că a făcut ordine, a clătit paharele din care băuserăm ceai, a scuturat firimiturile de pe masă și a spălat blatul din bucătărie.

— A adormit, spun, fără să îi răspund la întrebare.

Cum să mă simt bine? Cine s-ar simți bine, după ce a auzit ce-am auzit noi azi?

— Daisy e aici, dacă are nevoie de ceva.

— Ascultă, știu cât de greu e să auzi așa ceva…

— Ba nu știi, îi tai eu vorba. Tu din asta îți câștigi pâinea, nu te afectează personal.

— Dimpotrivă, mă afectează, mai mult decât crezi, îmi răspunde.

Mă cuprinde un sentiment de vinovăție. Leo și-a dedicat întreaga viață să dea de urma indivizilor care au comis asemenea crime. Eu nici măcar nu m-

am obosit să o rog pe bunica să-mi povestească, deși eram deja mare când am aflat că a fost în lagăr.

— Josef e Reiner Hartmann, nu? întreb.

Leo stinge lumina în bucătărie.

— Vom vedea, spune.

— Ce-mi ascunzi?

Zâmbește.

— Sunt agent federal. Dacă ți-aș spune, ar trebui să te omor.

— Serios?

— Nu.

Îmi ține ușa și o încuie în urma noastră.

— Tot ce știm momentan e că bunica ta a fost la Auschwitz. Erau sute de ofițeri SS acolo. Încă nu l-a identificat pe Josef al tău ca fiind unul dintre ei.

— Nu-i Josef al meu, spun.

Leo îmi deschide portiera din dreapta a mașinii închiriate, după care o ocolește și urcă la volan.

— Știu că te interesează personal această anchetă și vrei să se termine cât mai repede cu putință. Dar departamentul meu trebuie să cerceteze totul în cel mai mic detaliu. Cât erai tu în dormitor cu bunica ta, am sunat-o pe experta mea în istorie de la Washington. Genevra a strâns mai multe fotografii și mi le trimite prin curier, la hotel. Dacă avem noroc, și bunica ta se simte în stare, poate că mâine obținem dovada de care avem nevoie, ca să demarăm ancheta.

Ieșim de pe aleea din fața casei.

— Dar Josef mi-a mărturisit cu gura lui, insist.

— Tocmai asta-i problema. Nu vrea să fie extrădat sau acționat în justiție, altminteri, mi-ar fi făcut *mie* mărturisirea. Nu știm ce urmărește; dacă suferă de vreo tulburare psihică, sau caută, pur și simplu, o cale de a-și pune capăt zilelor – sunt o mulțime de motive pentru care și-ar putea dori să te implice în această sinucidere asistată, și poate consideră că, dacă nu te face să-l urăști, n-o să accepți. Habar n-am.

— Dar cunoaște o mulțime de detalii…

— Are nouăzeci de ani. Poate că, de cincizeci de ani încoace, s-a uitat doar la History Channel. Sunt o mulțime de istorici specializați în cel de-al Doilea Război Mondial. Detaliile sunt utile, dar numai dacă pot fi legate de un anume individ. Ca să pornim ancheta, ne trebuie un martor ocular, care l-a văzut la Auschwitz și poate să-i confirme povestea.

Îmi pun mâinile în sân.

— În *Lege și ordine*, lucrurile se mișcă mai repede.

— Asta pentru că trebuie să-i reînnoiască contractul Mariskăi Hargitay, spune Leo. Ascultă, prima dată când am auzit mărturia unui supraviețuitor, am simțit exact ce simți tu – și nu era vorba de bunica *mea.* Am vrut să omor toți naziștii. Chiar și pe ăia care sunt deja morți.

Mă șterg la ochi, rușinată că m-a podidit plânsul de față cu el.

— Unele dintre lucrurile pe care ni le-a povestit mi se par inimaginabile.

— Eu le-am auzit de o sută de ori, zice Leo, și tot mi-e greu să le percep.

— Și acum ce facem? Mergem fiecare la casa lui?

Leo încuviințează din cap.

— Ne odihnim și așteptăm să vină pachetul de la Genevra. Pe urmă îi mai facem o vizită bunicii tale, în speranța că va reuși să-l identifice.

Dar dacă nu reușește, pe cine ajutăm? În mod sigur, nu pe bunica. I-au trebuit ani de zile ca să-și croiască un nou drum în viață și să nu mai fie o victimă. Dacă îi cerem să facă acea identificare, nu e ca și cum am forța-o să se întoarcă de unde a plecat? Mă gândesc la Josef, sau Reiner, sau cum l-o fi chemând. Toată lumea are o poveste; toată lumea își ascunde trecutul, ca să se protejeze. Unora le reușește mai bine decât altora.

Dar cum poți trăi într-o lume în care nimeni nu e ceea ce pare?

Tăcerea se ridică între noi și umple spațiul din mașina închiriată. Tresar când aud GPS-ul care indică să virăm la dreapta, ca să intrăm pe autostradă. Leo schimbă posturile de radio.

— Hai să ascultăm puțină muzică.

Se strâmbă când aude rock.

— Păcat că n-avem niște CD-uri, spun.

— Nu știu să umblu cu chestii de-astea. În mașina personală n-am CD player.

— N-ai CD player? Pe bune? Ce naiba conduci… o mașină din 1900 toamna?

— Am un Subaru, dotat cu un casetofon cu opt piste.

— Mai există așa ceva?

— Sunt un tip de modă veche.

— Deci, îți place muzica retro, spun, mirată. The Shirelles, The Troggs, Jan and Dean…

— Hei, hei! Ăștia nu sunt retro. Cab Calloway, Billie Holiday, Peggy Lee… Woody Herman…

— Atunci, o să pici pe spate, spun și comut pe un post nou de radio.

Leo face ochii mari când aude vocea lui Rosemary Clooney.

— Incredibil! exclamă. Ăsta-i un post din Boston?

— SiriusXM, radio prin satelit. Super tehnologie. Și, dacă tot suntem la capitolul noutăți, te informez că, între timp, au apărut și filme *sonore.*

Leo rânjește.

— Știu și eu ce-i ăla radio prin satelit. Doar că nu…

— Nu te-ai gândit că merită să-l asculți? Nu e periculos să trăiești în trecut?

— Nu mai periculos decât să trăiești în prezent și să-ți dai seama că nu s-a schimbat nimic.

Replica lui mă duce din nou cu gândul la bunica.

— Mi-a zis că tocmai de-asta nici n-a vrut să vorbească despre ce i s-a întâmplat. Fiindcă nu are rost.

— N-aș prea crede, spune Leo. Poate fi, într-adevăr, descumpănitor să vezi că istoria se repetă, dar, în general, supraviețuitorii nu vor să discute despre experiențele prin care-au trecut din alte motive.

— Cum ar fi?

— Ca să-și protejeze familiile. În fond, e tot un sindrom posttraumatic. Cei care au suferit asemenea traume nu-și pot disocia atât de bine emoțiile, încât pe unele să le blocheze, iar pe altele să le lase așa cum sunt. Până și supraviețuitorii care par bine sănătoși la o primă vedere pot ascunde sechele sufletești. Din cauza asta, nu reușesc mereu să aibă o relație normală cu copiii sau cu partenerul de viață – ori decid să *nu* aibă o comunicare emoțională, ca să nu-i dezamăgească pe cei dragi. Se tem să nu transfere către ei coșmarurile lor, sau să se atașeze de ei și să-i piardă și pe aceștia. În consecință, copiii lor își modelează comportamentul după exemplele pe care le văd în familie.

Oricât m-aș căzni, nu mi-l amintesc pe tata să fi fost vreodată distant. În același timp, e adevărat că a păstrat cu sfințenie secretul bunicii. Mă întreb dacă bunica a vrut să-l cruțe de durere, ascunzându-i adevărul, sau a suferit oricum? O fi sărit vreo generație peste această izolare emoțională de care vorbeam? Îmi ascund chipul de oameni; mi-am găsit o slujbă care îmi permite să lucrez noaptea, de una singură; mi-am permis libertatea să mă îndrăgostesc de un bărbat despre care știam că nu va fi niciodată al meu, fiindcă n-am crezut că voi avea vreodată norocul să găsesc unul care să mă iubească toată viața. Mă ascund pentru că sunt o ciudățenie, sau sunt o

ciudățenie pentru că mă ascund? Cicatricea e doar o latură a problemei – elementul care a declanșat trauma transmisă genetic?

Realizez că plâng abia în momentul în care mașina taie brusc trei benzi și ieșim de pe autostradă.

— Iartă-mă, spune Leo și trage pe marginea șoselei.

Lumina din oglinda retrovizoare i se reflectă în ochi.

— Am spus o prostie. Nu se întâmplă mereu așa. Uită-te la tine, ai ieșit perfect normală.

— Nu mă cunoști.

— Dar mi-ar plăcea.

Răspunsul lui Leo pare să-l șocheze la fel de mult ca și pe mine.

— Pun pariu că le spui asta tuturor fetelor care plâng isteric.

— Mda, mi-ai ghicit tactica.

Îmi întinde o batistă. Cine mai poartă batistă? Unul care are casetofon în mașină. Mă șterg la ochi, îmi suflu nasul și bag pătrățelul de pânză în buzunar.

— Am douăzeci și cinci de ani, spun. Mi-am pierdut locul de muncă. Singurul meu prieten e un fost nazist. Mama a murit acum trei ani, dar am senzația că s-a întâmplat ieri. N-am nimic în comun cu surorile mele. Ultima relație pe care am avut-o a fost cu un bărbat însurat. Sunt o singuratică. Mai degrabă îmi scot nervul de la un dinte decât să mă fotografiez, zic, plângând cu sughițuri. N-am niciun animal de companie.

Leo lasă capul într-o parte.

— Nici măcar un peștișor?

Scutur din cap.

— Mulți își pierd slujbele, spune Leo. Prietenia cu nazistul ar putea conduce la deportarea sau extrădarea unui criminal de război. Mă gândesc că ar fi un subiect interesant de discuție cu surorile tale. Și sunt convins că mama ta ar fi mândră de tine. Fotografiile moderne sunt atât de prelucrate, încât nu mai poți avea încredere în ele. Cât despre faptul că ești singuratică, n-am remarcat să ai probleme de comunicare cu mine.

Mă pune pe gânduri.

— Știi ce ți-ar prinde bine?

— Să mă trezesc la realitate?

Leo bagă mașina în viteză.

— Să vezi lucrurile și dintr-o altă perspectivă. Nu mai mergem acasă. Am o idee mai bună.

∵

Când eram mică, bisericile mi se păreau atât de frumoase, cu vitraliile lor și altarele din piatră, cu boitele și stranele lor lustruite. Spre deosebire de ele, sinagoga în care s-au ținut ceremoniile de Bat Mitzva ale surorilor mele – aflată la o oră de mers cu mașina – era chiar urâțică. Acoperișul se termina într-un vârf metalic, masiv, maro; sala era ornamentată cu un soi de elemente metalice abstracte, care năzuiau, probabil, să reprezinte tufișul cuprins de flăcări, dar aduceau mai degrabă a sârmă ghimpată. Culorile variau între acvamarin, portocaliu și cărămiziu.

Acum, în timp ce Leo îmi ține ușa ca să intru, ajung la concluzia că fie evreii sunt cei mai neinspirați decoratori de pe fața pământului, fie toate sinagogile au fost construite în 1972. Ușile sanctuarului sunt închise, dar se aude muzică în spatele lor.

— Văd că au început deja, spune Leo, dar nu-i nimic.

— Mă scoți la întâlnire la slujba de vineri seara?

— Suntem la întâlnire? spune Leo.

— Ești caăia care, înainte să plece la drum, se informează unde e cel mai apropiat spital? Doar că tu cauți o sinagogă, nu spitalul?

— Nu, dar am mai fost o dată aici. Anchetam un caz și aveam nevoie de mărturia unui individ care făcuse parte dintr-un *Sonderkommando.* Câțiva ani mai târziu, când a murit, am venit cu un grup de colegi la înmormântarea care s-a oficiat aici. Știam că trebuie să fie pe aproape.

— Ți-am zis că nu mă interesează religia.

— Am reținut, spune.

Mă prinde de mână, deschide ușa sanctuarului și mă trage înăuntru. Ne așezăm în ultima strană, pe partea stângă. Din altar, rabinul îi întâmpină pe enoriași și le spune cât de plăcut e să te închini alături de toți cei prezenți. Începe să citească rugăciunile în ebraică.

Îmi amintesc momentul în care încercam să-mi conving părinții să nu mai meargă la sinagogă. Îmi transpiră fruntea. Retrăiesc scena cu o intensitate răscolitoare. Leo mă cuprinde de umeri.

— Mai ai puțină răbdare, îmi șoptește.

Nu îmi dă drumul din brațe.

Când nu înțelegi limba care se vorbește în jurul tău, ai două variante. Ori te opui izolării, ori cedezi în fața ei. Las rugăciunile să mă învăluie, ca un abur. Îi privesc pe enoriași, când vine vremea să își recite rugăciunile, ca pe niște actori care și-au învățat replicile pe de rost. Dascălul face un pas în

față și intonează o melodie încărcată de tristețe și regrete. Am o revelație: cuvintele acestea sunt aceleași cuvinte cu care a crescut bunica. Notele sunt aceleași pe care le asculta ea. Iar oamenii aceștia – cupluri vârstnice, familii cu copii mici, băieți și fete, care își așteaptă Bar sau Bat Mitzvaul, și părinții care îi tot mângâie mândri pe cap și pe umeri – nu s-ar afla aici dacă Reiner Hartmann și regimul nazist și-ar fi atins scopul.

Istoria nu e o colecție de date, locuri și războaie. Istoria e formată din oamenii care umplu spațiile dintre acestea.

Urmează o rugăciune pentru cei bolnavi și convalescenți și predica rabinului. Apoi sfințește *challah-ul* și vinul.

După aceea se rostește *kaddish*-ul, rugăciune închinată persoanelor dragi plecate dintre noi. Îl simt pe Leo că se ridică în picioare lângă mine.

Yisgadal v'yiskadash sh'mayh rabo.

Mă apucă de mână și mă ridică. Intru în panică. Am senzația că toți ochii sunt ațintiți asupra mea, fata care nu știe replicile piesei în care a fost distribuită.

— Repetă după mine, murmură Leo.

Mă supun. Silabele necunoscute sunt ca niște pietricele pe care le pot îndesa în gură.

— Amin, spune Leo, în cele din urmă.

Nu cred în Dumnezeu. Dar, stând aici, într-o încăpere plină de oameni credincioși, îmi dau seama că, de fapt, *cred* în oameni. În forța lor de a se ajuta reciproc și de a supraviețui, în ciuda oricăror piedici. Cred că extraordinarul depășește obișnuitul, la orice oră. Cred că să ai un lucru în care să speri – fie și într-un viitor mai bun – e cel mai puternic drog de pe pământ.

Rabinul recită rugăciunea de încheiere, iar, când ridică fața spre enoriași, aceasta e limpede și reîmprospătată, precum oglinda unui lac. Sinceră să fiu, și eu simt același lucru. Că am dat pagina și am găsit un nou început.

— *Shabbat shalom*, spune rabinul.

Femeia de lângă mine, care e cam de-o vârstă cu mama și are părul prins într-un coc roșu-aprins, ce sfidează gravitația, zâmbește atât de larg, încât îi văd plombele din gură.

— *Shabbat shalom*, murmură și mă strânge de mână, de parcă ne cunoaștem de-o viață.

Băiețelul din față, care s-a foit în permanență, se așază în genunchi și întinde pălmuța dolofană, cum ar bate Cuba un prichindel de cinci ani. Tatăl

lui râde.

— Acum ce spui? îi zice copilului. *Shabbat…*

Băiatul își ascunde fața în mâneca tatălui, rușinându-se brusc.

— Data viitoare, spui, zice bărbatul, cu un zâmbet întins pe toată fața.

Pretutindeni răsună aceleași cuvinte, ca o panglică ce se strecoară unduios prin mulțime, un cordon care ne leagă pe toți. Odată ce lumea începe să se împrăștie și se îndreaptă spre holul în care e amenajat spațiul pentru Oneg Shabbat – ceai, prăjituri și discuții –, mă ridic și eu. Leo însă nu se clintește din loc.

Se uită în jur, cu o expresie indescifrabilă pe chip. E posibil să fie nostalgie. Sau mândrie. Într-un final, se întoarce spre mine.

— Asta-i motivul pentru care fac ce fac, îmi spune.

∵

La Oneg Shabbat, Leo îmi aduce ceai cu gheață într-un pahar de plastic și un cornuleț *rugelach*, pe care îl refuz politicos, fiindcă se vede că e cumpărat de la magazin și nu se compară cu unul făcut de mine. Mă acuză de snobism de brutăreasă, și încă râdem când se apropie de noi un cuplu mai vârstnic. Dau să întorc capul, încercând instinctiv să-mi ascuns partea inestetică a feței, dar îmi vine deodată în minte bunica, cum mi-a explicat, cu ani în urmă, cicatricea rămasă în urma mastectomiei și, azi, amintirile despre Holocaust. *Dar vezi ce mult a mai rămas din mine?*

Înalț capul și mă uit în ochii celor doi, provocându-i parcă să comenteze ceva pe seama defectului meu.

Dar oamenii nu spun nimic. Ne întreabă dacă suntem nou-veniți în oraș.

— Suntem doar în trecere, răspunde Leo.

— E o comunitate minunată, pentru cei care doresc să se așeze la casa lor, spune femeia. Sunt o mulțime de familii tinere.

Evident, își imaginează că formăm un cuplu.

— Nu suntem… adică… el nu e…

— Vrea să spună că nu suntem căsătoriți, explică Leo.

— Deocamdată, îl completează bărbatul. Când ajungeți să vă terminați frazele unul altuia e semn că nu mai e mult.

Suntem abordați în alte două rânduri și lumea ne întreabă dacă ne-am mutat de curând. Prima oară, Leo le spune că voiam să mergem la cinema, dar, cum nu rula niciun film, am hotărât să trecem pe la sinagogă. A doua oară, răspunde că e agent federal, iar eu îl ajut să rezolve un caz. Bărbatul care a intrat în vorbă cu noi pufnește în râs.

— Bună glumă, zice.

— Ai rămâne surprinsă cât de greu e să-i convingi pe oameni să creadă adevărul, îmi spune Leo mai târziu, în timp ce ne îndreptăm spre mașină.

Dar nu sunt deloc surprinsă. Nu trebuie decât să-mi amintesc cu câtă înverșunare m-am împotrivit lui Josef, când a încercat să-mi spună cine a fost.

— Poate pentru că, de cele mai multe ori, nu vrem să-l recunoaștem nici măcar față de noi.

— Ai dreptate, spune Leo, gânditor. E uimitor cât de ușor ne lăsăm amăgiți, dacă vrem neapărat să credem o minciună.

De pildă, poți ajunge să crezi că o slujbă fără niciun viitor e o carieră. Poți îndepărta oameni și să dai vina pe propria sluțenie, când, de fapt, te împiedică teama de a te atașa îndeajuns de mult de o persoană, încât să riști o suferință și mai mare. Îți spui că e mai bine să te îndrăgostești de cineva care nu îți va împărtăși niciodată sentimentele, fiindcă e imposibil să pierzi ceva ce n-ai avut.

Poate din cauză că, prin natura profesiei sale, Leo știe să păstreze un secret, poate din cauza emoțiilor prin care am trecut azi, ori poate din cauză că n-am cunoscut om care să mă asculte cu atâta atenție ca el – oricare ar fi motivul –, mă trezesc că îi fac destăinuiri pe care nu le-am rostit niciodată cu glas tare. În vreme ce reluăm drumul spre nord, îi povestesc că m-am simțit dintotdeauna ca o străină, chiar și în sânul familiei mele. Îi spun că mi-e teamă că părinții mei au murit neștiind dacă îmi voi putea purta vreodată de grijă. Îi mărturisesc că, de câte ori vin în vizită surorile mele, le ignor cu desăvârșire discuțiile despre transportul copiilor la școală, tratamente cosmetice cu uleiuri marocane și sfaturile lui Dr. Oz pentru a avea un colon sănătos. Îi povestesc că, o dată, am stat o săptămână întreagă fără să scot un cuvânt, doar așa, ca să văd dacă sunt în stare și dacă o să-mi recunosc vocea când o să reîncep să vorbesc. Îi spun că singurul momentul în care simt o vagă legătură cu divinitatea e atunci când scot pâinea din cuptor și o aud cum trosnește și emite sunete melodioase la contactul cu aerul rece.

E aproape ora unsprezece când ajungem la Westerbrook, dar nu sunt obosită.

— Vrei o cafea? spun. Știu o cafenea drăguță care e deschisă până la miezul nopții.

— Dacă beau cafea la ora asta, o să stau cu ochii în tavan până mâine-dimineață, răspunde Leo.

Mă uit la mâinile pe care le țin în poală și nu-mi dau seama cum pot fi atât de naivă. Altcineva ar citi imediat limbajul trupului, și-ar da seama că această camaraderie dintre noi e impusă de ancheta lui Leo, și nu o prietenie reală.

— Dar poate au ceai de plante? adaugă el repede.

Westerbrook e un orășel adormit, așa că sunt doar câțiva oameni în cafenea, deși e vineri seară. O fată cu părul mov, captivată de un roman de Proust, ne aruncă o privire iritată când îi întrerupem lectura ca să dăm comanda.

— Aș face un comentariu răutăcios la adresa tineretului american, zice Leo, dar sunt prea șocat să constat că citește altceva decât *Cincizeci de umbre ale lui Grey.*

— Poate că asta e generația care va salva lumea, spun.

— Fiecare generație își închipuie asta, nu-i așa?

Oare generația mea s-o fi gândit la asta? Sau eram prea absorbiți de noi înșine ca să ne treacă prin minte că am putea găsi răspunsuri în experiențele altora? Știam, bineînțeles, ce a fost Holocaustul, dar, chiar și după ce am aflat că bunica a fost în lagăr, am evitat cu obstinație să îi adresez vreo întrebare. Eram prea apatică – ori prea speriată – ca să mă gândesc că o istorie atât de îndepărtată are vreo legătură cu prezentul sau cu viitorul meu?

La fel s-o fi întâmplat și în cazul lui Josef? Potrivit spuselor lui, era convins, încă de mic, că o lume fără evrei va fi o lume mai bună. Cum o privi oare rezultatul, cu ochii de-acum? Ca pe un eșec sau ca pe o salvare la limită?

— Mă tot întreb care e *adevăratul* Josef, murmur. Bărbatul care a compus scrisori de recomandare pentru sute de elevi, care și-a dus echipa de baseball până în play-offul ligii școlare și care își împarte chifla cu câinele – sau cel pe care l-a descris bunica.

— E posibil să nu fie unul *ori* altul, ci și unul, și altul, răspunde Leo.

— În acest caz, a fost nevoit să renunțe la conștiință, ca să facă ce-a făcut în lagăr? Sau n-a avut niciodată așa ceva?

— Are vreo importanță, Sage? E clar că nu face distincție între bine și rău. Altminteri, ar fi refuzat să ucidă la ordin. Iar, dacă a ucis, nu avea cum să mai dezvolte o conștiință, fiindcă ar fi fost suspect – ca atunci când îl

descoperi pe Dumnezeu pe patul de moarte. Ce dacă a fost un sfânt în ultimii șaptezeci de ani? Asta nu-i aduce înapoi pe oamenii pe care i-a omorât. Știe și el asta, altfel nu s-ar fi deranjat să-ți ceară iertare. Se simte încă pătat, spune Leo și se apleacă spre mine. În religia iudaică, sunt două păcate de neiertat. Primul e crima, pentru că trebuie să te duci la persoana vătămată și să-ți pledezi cauza, ceea ce e imposibil, dacă victima e în pământ. Dar al doilea păcat de neiertat este să distrugi reputația unei persoane. Așa cum un mort nu-și mai poate ierta ucigașul, o reputație bună nu mai poate fi reparată. În timpul Holocaustului, evreii au fost omorâți și denigrați. Din cauza asta, oricât s-ar căi Josef pentru faptele lui, a comis două păcate capitale.

— Atunci, ce sens avea să-și mai bată capul? întreb. De ce și-a dedicat șaptezeci de ani din viață ca să ajute comunitatea și să contribuie la binele ei?

— E foarte simplu, răspunde Leo. Pentru că avea remușcări.

— Dar, ca să ai remușcări, trebuie să ai conștiință. Tu singur ai spus că Josef nu are.

Îi strălucesc ochii în fața acestui duel verbal.

— Ești prea deșteaptă pentru mine, dar asta pentru că m-ai ținut peste ora de culcare.

Continuă să vorbească, dar nu îl aud. Nu mai aud nimic, pentru că se deschide brusc ușa cafenelei și apare Adam, ținându-și soția de mijloc.

Shannon ține capul aplecat spre al lui și râde la vreo glumă pe care i-a spus-o el.

Într-o dimineață, în timp ce leneveam în patul meu, m-am luat la întrecere cu Adam cine spune gluma cea mai proastă.

Ce e verde și are roți? Iarba – am mințit în privința roților.

Ce e roșie și miroase a vopsea albastră? Vopseaua roșie.

O rață intră într-un bar; *și barmanul o întreabă ce dorește. Rața nu răspunde, fiindcă e rață.*

Ai văzut casa nouă a lui Stevie Wonder? E foarte frumoasă.

O focă a ieșit campioană mondială în proba de măciuci.

Cum faci un clovn să plângă? Îi omori familia.

Cum se numește un om fără mâini și picioare, pe care-l găsești la ușă? Cum l-a botezat mă-sa.

Râsesem atât de tare, încât mă pufnise plânsul și n-am reușit să mă opresc, deși nu cred să fi avut vreo legătură cu glumele.

I-o fi spus lui Shannon un banc? Poate chiar unul auzit de la mine?

E a treia oară când o văd pe Shannon în persoană și prima dată când nu ne desparte un geam. E una dintre acele femei frumoase de la natură, ca fotomodelele lui Ralph Lauren, care n-au nevoie de machiaj, au părul blond în nuanța perfectă și care pot purta cămașa peste pantaloni și să pară șic, nu șleampete.

Îmi trag inconștient scaunul mai aproape de Leo.

— Sage? spune Adam.

Nu știu cum reușește să-mi rostească numele fără să se înroșească la față. Mă întreb dacă și lui îi bate inima la fel de tare cum îmi bate mie și dacă soția lui observă.

— A, bună, spun, prefăcându-mă surprinsă.

— Shannon, ți-o prezint pe Sage Singer. Familia ei a fost clienta noastră. Sage, soția mea.

Mi se strânge stomacul când aud cum mă descrie. Pe de altă parte, ce era să spună?

Adam aruncă o privire spre Leo, așteptând să fac prezentările. Îl prind de braț. Spre lauda lui, Leo nu se arată șocat de gestul meu.

— El e Leo Stein.

Leo îi întinde mâna lui Adam, apoi soției lui.

— Îmi pare bine.

— Am fost la ultimul film al lui Tom Cruise, spune Adam. L-ați văzut?

— Nu încă, răspunde Leo.

Mă abțin cu greu să nu râd. În mintea lui Leo, probabil, „ultimul” film al lui Tom Cruise e *Afaceri riscante.*

— Am făcut un compromis, zice Shannon. El s-a ales cu extratereștrii și împușcăturile, eu, cu Tom Cruise. Ca să fiu sinceră, eram dispusă să fac orice, numai să las copiii cu bona și să mai ies din casă.

Zâmbește și nu își ia ochii de la mine, vrând parcă să ne demonstreze amândurora că cicatricea mea nu o deranjează câtuși de puțin.

— Eu n-am copii, spun.

Nici măcar soț n-am avut vreodată.

Leo mă cuprinde de umeri și mă trage lângă el.

— *Deocamdată*, adaugă el.

Mă lasă mască. Când mă întorc spre el, îi văd un zâmbet șmecheresc în colțul gurii.

— Cum spuneai că ai cunoscut-o pe Sage? îl întreabă pe Adam.

— La serviciu, răspundem amândoi odată.

— Vreți să stați cu noi? întreabă Leo.

— Nu, răspund repede. Nu ziceam că plecăm?

Leo prinde aluzia și se ridică, zâmbind.

— O știi pe Sage. Nu-i place să aștepte. Dacă înțelegi la ce mă refer.

Mă cuprinde de mijloc, ne luăm la revedere și ieșim din cafenea.

— Ce *dracu' a* fost asta? mă rățoiesc la el, imediat ce cotim pe stradă.

— Judecând după reacția ta, presupun că Adam e iubitul pe care mi-ai spus că nu-l ai. Și soția lui.

— După cum te-ai exprimat, zici că sunt o obsedată sexual… și noi doi… tu și cu mine…

— Avem o relație intimă? Nu asta voiai să-i dai de înțeles?

Îmi îngrop fața în palme.

— Nu știu ce voiam.

— E polițist? Are ceva ce…

— E director la o casă de pompe funebre, spun. L-am cunoscut când a murit mama.

Se citește uimirea pe chipul lui Leo.

— Uau! Instinctele mele au luat-o razna de tot.

Mă uit la toate acele emoții care îi trec pe chip, în timp ce pune informațiile cap la cap: bărbatul acela atinge cadavre, bărbatul acela m-a atins pe mine.

— E doar o meserie, țin să subliniez. Nu e ca și cum *tu,* când vii acasă cu o femeie, vă jucați de-a Aliații și naziștii în dormitor.

— De unde știi? N-ai idee ce bine-l imit pe Eisenhower, spune Leo și se oprește. Îmi cer scuze dacă am sărit calul. Bănuiesc că a fost șocant să afli că tipul cu care aveai o relație e însurat.

— Știam, mărturisesc.

Leo scutură din cap, parcă neștiind cum e mai bine să se exprime, îmi dau seama că își mușcă limba.

— Nu e treaba mea, spune în cele din urmă și pornește în pas grăbit spre mașină.

Are dreptate. Nu e treaba lui. Nu știe cum e dragostea pentru o persoană care arată ca mine. Am trei opțiuni: 1) să fiu tristă și singură. 2) să fiu femeia înșelată. 3) să fiu amanta.

— Hei, strig și alerg după el. N-ai dreptul să mă judeci. Nu mă cunoști.

— Ba te cunosc destul de bine, mă contrazice. Știu că ești curajoasă – suficient de curajoasă cât să suni la departamentul meu și să deschizi o cutie a Pandorei care putea rămâne foarte bine închisă. Știu că îți iubești bunica. Știu că ești atât de bună la suflet, încât stai în cumpănă dacă să ierți sau nu un individ care a săvârșit fapte de neiertat. Ești o ființă remarcabilă din multe puncte de vedere, Sage, așa că nu te supăra pe mine dacă sunt ușor dezamăgit că nu ești atât de isteață pe cât te credeam.

— Tu n-ai făcut nicio greșeală în viața ta? zic.

— O, ba am făcut destule. Numai că am avut grijă să nu le repet.

Nu știu de ce, dar dezamăgirea de pe fața lui Leo mă întristează mai mult decât întâlnirea cu Adam și Shannon.

— Nu avem o relație, spun. E mai complicat.

— Încă îl iubești? mă întreabă Leo.

Deschid gura să răspund, dar nu iese niciun sunet.

Iubesc să mă simt iubită.

Nu iubesc deloc gândul că voi fi mereu pe locul al doilea.

Iubesc faptul că, măcar din când în când, nu sunt singură acasă.

Nu iubesc faptul că nu se întâmplă permanent.

Iubesc faptul că nu trebuie să-i dau socoteală.

Nu iubesc faptul că el nu trebuie să-mi dea socoteală.

Iubesc ce simt când sunt cu el.

Nu iubesc ce simt când nu sunt cu el.

Văzând că nu primește un răspuns, Leo se întoarce cu spatele.

— Deci, nu e deloc complicat, spune.

∵

În acea noapte am dormit cum n-am mai dormit de luni bune. Nu aud când țârâie alarma ceasului și mă ridic abia când sună telefonul, gândindu-mă că e Leo. După discuția de aseară, s-a purtat politicos, dar camaraderia plăcută dintre noi a dispărut cu desăvârșire. Când m-a lăsat acasă, am vorbit despre lucruri serioase și ce urmează să facem după ce primește pachetul cu fotografii.

Poate că e mai bine așa – să-l tratez ca pe un coleg, nu ca pe un prieten. Ce nu pricep e cum se face că-mi lipsește ceva ce aproape că nici n-am avut.

Cred că am visat că-i cer scuze. Dar nu sunt sigură pentru ce.

— Vreau să vorbim despre seara trecută, spun, imediat ce duc telefonul la ureche.

— Și eu, răsună vocea lui Adam.

— Ah, tu erai?

— Nu pari foarte încântată. M-am agitat toată dimineața, până am găsit cinci minute să te sun. Cine-i tipul?

— Faci mișto de mine? Sper că nu te plângi că am ieșit cu altcineva…

— Știu că ești supărată. Și știu că ai vrut să ne despărțim o perioadă. Dar mi-e dor de tine, Sage. Pe tine te vreau, spune Adam. Doar că e un pic mai complicat.

Îmi revine brusc în minte discuția cu Leo.

— Nu e deloc complicat, spun.

— Dacă ai ieșit cu Lou…

— Leo, îl corectez.

— Mă rog… Dacă ai ieșit cu el, ca să-mi atragi atenția, ți-a reușit. Când putem să ne vedem?

— Cum crezi că aș fi făcut-o ca să-ți atrag atenția, când nici măcar nu știam că o scoți pe nevastă-ta în oraș?

E incredibil cum Adam are mereu impresia că totul se învârte în jurul lui.

Mă mai sună cineva. Recunosc numărul lui Leo.

— Trebuie să-nchid, îi spun lui Adam.

— Dar…

În momentul în care închid, îmi dau seama că eu îl sunam întotdeauna, și niciodată el pe mine. Am devenit brusc mai atrăgătoare, pentru că nu mai sunt disponibilă?

Dacă e așa, ce spune asta despre atracția mea față de el?

— ’Neața, zice Leo.

Are o voce ușor moleșită, semn că îi trebuie o cafea.

— Cum ai dormit? îl întreb.

— Cât de bine se poate dormi într-un hotel plin de adolescente venite cu echipa la un turneu de fotbal. Am ditamai cearcănele. Partea bună e că am învățat versurile ultimului single lansat de Justin Bieber.

— Cred că o să-ți fie extrem de util la muncă.

— Dacă nici după ce le cânt, nu-i conving pe criminalii de război să-și mărturisească faptele, nu știu ce altceva ar mai putea da rezultate.

Se poartă… așa cum se purta înainte să-l întâlnim pe Adam, seara trecută. Nu înțeleg de ce mă bucură în asemenea măsură, dar nici nu vreau să-mi bat capul.

— Din câte mi-a spus recepționerul de la luxosul Hotel Courtyard by Marriott, pe care-l bănuiesc că încalcă legea privind exploatarea copilului prin muncă, curierul FedEx vine, în general, pe la unsprezece.

— Ce să fac până atunci?

— Habar n-am, spune Leo. Fă un duș, fă-ți manichiura, citește revista *People*, uită-te la un film romantic. Eu asta am în plan.

— E o ușurare să aud pe ce se duc taxele pe care le plătesc.

— Bine, fie, o să citesc *Us Weekly*, dacă *People* nu-ți convine.

Mă pufnește râsul.

— Vorbeam serios.

— Sun-o pe bunica ta și vezi dacă ne mai primește în vizită. Pe urmă, dacă tot vrei să faci ceva, treci pe la Josef Weber.

Mi se pune un nod în gât.

— Singură?

— Nu mergi singură la el de obicei?

— Da, dar…

— O să dureze până când instrumentăm cazul. Între timp, trebuie să-i lași impresia lui Josef că încă te gândești la propunerea lui. Dacă nu eram azi aici, te duceai la el?

— Probabil, răspund. Dar asta era înainte să…

— Înainte să afli că a fost nazist? Sau înainte să înțelegi ce înseamnă asta cu adevărat? A trecut de la tonul glumeț la unul serios. Tocmai de-asta trebuie să joci teatru în continuare. Știi cât de mare e miza.

— Ce-ar trebui să-i spun?

— Nimic, mă sfătuiește Leo. Lasă-l pe el să vorbească. Vezi dacă îți dă vreun amănunt care coincide cu ce ne-a povestit bunica ta sau despre care s-o putem întreba.

Abia după ce închei conversația și intru sub apa fierbinte a dușului, îmi dau seama că nu am cu ce mă deplasa. Mașina mea e încă în service, după accident. N-am cum să merg pe jos până la Josef, fiindcă locuiește prea departe. Mă șterg, îmi usuc părul, îmi trag pe mine o pereche de pantaloni scurți și un maiou, deși aș putea paria pe o sută de dolari că Leo o să vină iar îmbrăcat la costum. Dar, dacă tot trebuie să salvez aparențele, încă port ținutele mele obișnuite.

În garaj, găsesc bicicleta pe care n-am mai folosit-o din facultate. Are roțile dezumflate, dar descopăr o pompă manuală și le umflu puțin. După aceea mă duc în bucătărie, frământ repede un aluat și coc câteva brioșe. Le

împachetez în folie de aluminiu, înainte să apuce să se răcească, le așez cu grijă în rucsac și mă urc pe bicicletă.

În timp ce pedalez pe șoselele în pantă din New England, cu inima mai să-mi sară din piept, mă gândesc la ce mi-a spus ieri bunica. Îmi amintesc de povestea copilăriei lui Josef. Sunt ca două trenuri care gonesc unul spre altul, menite să se ciocnească. N-am cum să împiedic coliziunea, dar nici nu pot să mă dau la o parte.

Când ajung acasă la Josef, gâfâi din greu și curg apele de pe mine. Se uită la mine îngrijorat.

— Ești bine?

E o întrebare încărcată de înțelesuri.

— Am venit cu bicicletă, pentru că am mașina la reparat.

— Îmi pare bine să te văd, spune.

Aș vrea să pot spune același lucru. Dar acum, ridurile de pe chipul lui Josef se șterg și rămâne doar figura severă a *Schutzhaftlagerführerului* care fura, mințea și ucidea. Îmi dau seama, cu o ironie amară, că i s-a împlinit dorința: îi cred povestea. O cred cu atâta convingere, încât abia reușesc să mă uit la fața lui fără să vomit.

Eva iese în fugă pe ușă și îmi țopăie la picioare.

— Ți-am adus ceva, spun și scot pachetul cu brioșe din rucsac.

— Prietenia noastră dăunează siluetei, glumește Josef.

Mă poftește în casă. Ca de obicei, mă așez în fața tablei de șah. Josef pune ibricul pe foc și vine cu două cafele.

— Sincer să fiu, nu credeam că o să mai treci pe la mine. E greu să digeri tot ce ți-am spus ultima oară.

Nici nu-ți imaginezi, zic în sinea mea.

— Mulți oameni, când aud că ai lucrat la Auschwitz, se gândesc imediat că ești un monstru.

Cuvintele lui mă duc cu gândul la *upiórul* bunicii.

— Parcă asta voiai să cred despre tine.

Îi apare o grimasă pe față.

— Voiam să mă urăști îndeajuns cât să vrei să mă omori. Dar n-am realizat ce voi simți eu.

— L-ai numit Găoaza Lumii.

Josef inspiră scurt.

— E rândul meu, nu?

Se apleacă peste masă și îmi răstoarnă unul dintre pioni și calul lui Pegas. Are gesturi lente, grijulii, de om bătrân. Pare inofensiv. Îmi amintesc că bunica spunea că îi tremura mâna. Îl urmăresc cum îmi ia pionul de pe tabla de lemn, dar mișcările lui sunt, în general, atât de nesigure încât nu-mi dau seama dacă a rămas cu anumite sechele de la vreo rană.

Așteaptă să mă concentrez asupra tablei de șah, apoi începe să vorbească.

— În ciuda reputației pe care o are Auschwitz-ul azi, pe atunci, mi s-a părut un post bun. Eram la adăpost; nu exista pericolul să fiu împușcat de ruși. Aveam și un sătuc în lagăr, unde mergeam să mâncăm și să bem și unde se țineau chiar și concerte. Ne simțeam atât de relaxați acolo, încât aproape că uitam de război.

— Văd că vorbești la plural.

— Da, eu și fratele meu, care lucra în Sectorul 4, la administrație. Ținea contabilitatea și îi trimitea comandantului toate registrele. Eu eram mult mai înalt în grad decât el, îmi explică Josef și scutură șervetul în farfurie. El răspundea în fața mea.

Pun degetul pe un nebun în formă de balaur, și Josef scoate un sunet gutural.

— Nu e bine? întreb.

Clatină din cap. Atunci, pun mâna pe spinarea lată a unui centaur, singurul turn care mi-a mai rămas.

— Deci, tu erai șeful sectorului administrativ?

— Nu. Eu lucram în Sectorul 3. Eram *Schutzhaftlagerführerul* SS al lagărului de femei.

— Aha, erai director la abatorul de oameni, spun sec.

— Nu eram șef, dar aveam o funcție destul de înaltă. În afară de asta, în 1943, când am ajuns acolo, habar n-aveam ce se întâmplă în lagăr.

— Vrei să te și cred?

— Nu-ți spun decât ce știu. Nu aveam treabă cu camera de gazare. Sarcina mea era să mă ocup de prizonierele lăsate în viață.

— Ai decis vreodată cine trăiește și cine nu?

— Nu. Eram de față când soseau trenurile, dar trierea cădea în sarcina doctorilor. În mare parte, nu făceam altceva decât să mă plimb de colo colo. Eram supraveghetor. O autoritate.

— Un supervizor, spun, și cuvântul îmi lasă un gust amar în gură. Un administrator de rebuturi.

— Exact.

— Parcă spuneai că ai fost rănit pe front.

— Am fost, dar nu așa de grav încât să nu pot face atâta lucru.

— Deci, tu te ocupai de prizoniere.

— Asta era treaba subalternei mele, SS-*Aufseherin.* Făcea apelul de două ori pe zi.

În loc să mut turnul, întind mâna spre regina albă, o sirenă superb sculptată. Mă pricep îndeajuns la șah cât să știu că mutarea mea sfidează sorții, că dintre toate piesele pe care le-aș putea sacrifica, regina ar trebui să fie ultima pe care să o aleg.

Așez regina pe un pătrățel gol, conștientă că se află în calea calului lui Josef.

Ridică privirea spre mine.

— Nu te-aș sfătui.

Mă uit în ochii lui.

— Din greșeli învață omul, îi spun.

Cum era de așteptat, Josef îmi capturează regina.

— Până la urmă, *tu* ce-ai făcut la Auschwitz? îl întreb.

— Ți-am spus deja.

— Nu chiar. Mi-ai spus ce *nu* ai făcut.

Eva stă culcată la picioarele lui.

— Nu cred că e nevoie să-ți spun.

Îl fixez cu privirea.

— Pedepseam persoanele care nu-și îndeplineau sarcinile.

— Din cauză că erau moarte de foame.

— Nu eu am creat sistemul, se apără Josef.

— Dar nici nu te-ai împotrivit, îi replic.

— Ce vrei să-ți spun? Că îmi pare rău?

— Cum să te iert, dacă nu regreți? spun și îmi dau seama că am ridicat tonul. Nu pot să fac asta, Josef. Caută pe altcineva.

Pumnul lui se prăvălește pe masă, zgâlțâind piesele de șah.

— Le omoram. Na, am zis-o! Asta voiai să auzi? Că le omoram cu mâinile mele? Mai mult de-atât nici nu trebuie să știi. Am fost un criminal, și pentru asta merit să mor.

Trag aer în piept. Leo o să se supere rău pe mine, dar el, mai mult decât oricine, ar trebui să înțeleagă ce simt când îl aud pe Josef povestind cum el și ceilalți ofițeri se relaxau la masă și la concerte, în vreme ce bunica lingea supa de pe jos.

— *Nu* meriți să mori, îi spun tăios. Nu cum vrei tu, cel puțin, pentru că nici tu nu le-ai dat de ales altora. Sper să ai parte de o moarte lentă și dureroasă. Ba nu. Sper să trăiești veșnic, ca să te roadă vinovăția cât mai mult timp cu putință.

Mut nebunul pe pătrățelul lăsat neprotejat de calul lui Josef.

— Șah mat, spun și mă ridic de la masă.

Afară, urc pe bicicletă și întorc capul. Îl văd în pragul ușii.

— Te rog, Sage, nu…

— De câte ori ai auzit cuvintele astea, Josef? Și de câte ori ți-a păsat de ele?

∵

Abia când îl văd pe Rocco la espressor, îmi dau seama ce mult îmi lipsește munca la Pâinea Noastră Cea de Toate Zilele.

— Văd bine?/ Iete, cine-a venit!/ Brutăreasa dispărută.

Iese de după tejghea, mă îmbrățișează și, fără să mă întrebe, îmi prepară un *caffe latte* cu scorțișoară și soia.

E mai aglomerat decât țineam minte. Pe de altă parte, la ora asta eram, de obicei, în drum spre casă. Sunt aici mame în echipament de jogging, tineri care tastează frenetic la laptopuri, un grup de doamne în vârstă care împart un croasant cu ciocolată. Mă uit la peretele din spatele tejghelei, la coșurile pline cu baghete cafenii, brioșe untoase și pâini cu griș. Oare noului brutar i se datorează această neașteptată popularitate?

Rocco îmi ghicește gândurile, pentru că îmi face semn spre bannerul din plastic, atârnat pe peretele din spatele meu: CASA PÂINII MÂNTUITORULUI.

— Sunt clienți./ Dar, dacă ești sfânt,/ Nu-nseamnă că ești și flămând, spune el. Acum sper doar/ Să vii-napoi, altfel/ Mary urcă la cer.

Mă pufnește râsul.

— Și mie mi-a fost dor de tine, Rocco. Unde e preasfințita șefă?

— La biserică./ Plânge că bălegarul/ Nu e dar divin.

Îmi torn *caffe latte-ul* într-un pahar cu capac și o iau prin bucătărie, ca să merg la biserică. Totul e imaculat. Vasele cu maia și alți fermenți sunt organizate după dată; borcanele cu cereale și fainăsunt etichetate și aranjate în ordine alfabetică. Masa din lemn pe care frământ aluatul e curată; mixerul se odihnește într-un colț, ca un balaur adormit. N-am ce să-i reproșez lui Clark.

Mă simt și mai ratată.

Dacă, în naivitatea mea, mi-am imaginat că Pâinea Noastră Cea de Toate Zilele o să aibă de suferit în lipsa mea și a rețetelor mele, îmi dau seama acum că m-am înșelat. E altceva, dar, până la urmă, se dovedește că nu sunt indispensabilă. Brutăria a fost visul lui Mary; eu sunt doar un personaj care poate fi oricând înlocuit.

Urc Treptele Sfinte și o găsesc îngenuncheată printre omagi. Și-a pus mănușile de cauciuc și plivește buruienile.

— Mă bucur că ai venit pe-aici. M-am tot gândit la tine. Ți-a mai trecut capul?

Se uită la vânătaia pe care am ascuns-o sub breton.

— Sunt bine, spun. Rocco mi-a zis că Pâinea Mântuitorului atrage o mulțime de clienți.

— În pentametru iambic, presupun.

— Iar Clark se descurcă de minune, din câte-am văzut.

— Așa e, răspunde scurt Mary. Dar, cum spuneam și mai deunăzi: nu se compară cu tine. Se ridică în picioare și mă îmbrățișează. Sigur te simți bine?

— Fizic, da. Psihic, nu știu. Am trecut printr-o mică dramă cu bunica.

— Îmi pare rău, Sage. Pot să te ajut cu ceva?

Deși ideea de a implica o fostă călugăriță în povestea unei supraviețuitoare a Holocaustului și a unui fost nazist pare o glumă absurdă, acesta-i motivul care m-a adus azi la brutărie.

— Sinceră să fiu, de-asta am și venit la tine.

— Te ajut cu orice îmi stă în putință. O să mă rog pentru bunica ta.

— Dacă vrei tu, dar eu speram să mă lași să lucrez vreo oră în bucătărie.

— Sage, spune Mary și mă apucă de umeri, e bucătăria *ta.*

Zece minute mai târziu, pun cuptorul la încălzit, îmi leg șorțul și sunt cu mâinile în făină. Puteam să coc și acasă, dar aici am ingredientele necesare; mi-ar lua câteva zile numai să pregătesc maiaua.

Mi se pare ciudat să lucrez cu o cantitate atât de mică de aluat. Și mai ciudat e să aud, la doi pași, gălăgia clienților veniți să ia prânzul. Mă învârt prin bucătărie, alergând între bufet, etajere și cămară. Tai și amestec ciocolata dulce-amăruie cu praful de scorțișoară; adaug un strop de vanilie. Fac o gropiță în aluat și îl împletesc într-un colac frumos. Îl las la crescut și, în loc să mă ascund în camera din fund, merg în cafenea să stau de vorbă cu Rocco. Stau la casa de marcat. Pălăvrăgesc cu clienții despre caniculă și despre Red Sox, despre cât de frumos arată Westerbrookul vara, și nu încerc

nici măcar o dată să îmi acopăr fața cu părul. Și mă minunez cum reușesc toți acești oameni să-și vadă de viețile lor, de parcă n-ar sta pe un butoi cu explozibil; de parcă n-ar ști că, atunci când tragi cortina unei existențe normale, s-ar putea să descoperi ceva monstruos în spatele ei.

— A doua oară, mi-a povestit Aleks, după ce am făcut dragoste și stăteam întinsă lângă el, s-a întâmplat cu o prostituată, care se oprise să-și tragă ciorapii, pe o alee. A fost mai ușor, sau, cel puțin, așa mi-am spus, pentru că, altfel ar fi trebuit să-mi recunosc faptele odioase. A treia victimă a fost bărbat: un bancher care încuia banca, la sfârșitul programului. Altă dată, a fost o adolescentă, care se afla în locul nepotrivit, la momentul nepotrivit. Apoi o domnișoară din înalta societate, pe care-am auzit-o plângând în balconul unui hotel. După aceea nu mi-a mai păsat pe cine omor. Tot ce conta era că îmi ieșeau în cale, exact când aveam nevoie de ei.

Aleksander a închis ochii.

— Se pare că, cu cât repeți de mai multe ori o acțiune, oricât de condamnabilă ar fi, cu atât îți găsești mai ușor justificări.

M-am răsucit în brațele lui.

— De unde știu că n-o să mă omori și pe mine într-o zi?

— Nu știi, a răspuns, uitându-se în ochii mei, după câteva secunde de ezitare.

N-am mai vorbit după aceea. Nu știam că cineva a tras cu urechea la întreaga discuție și la simfonia trupurilor noastre. Așa că, în timp ce Damian s-a furișat din ascunzătoare și s-a dus iute să-l prindă pe înfricoșatul Casimir, eu m-am înălțat peste Aleks, ca pasărea phoenix. Îl simțeam cum se mișcă în mine și nu mă gândeam la moarte, ci la renaștere.

LEO

Nu apuc să întind pe pat fotografiile trimise de Genevra, că sună telefonul.

— Te-am visat azi-noapte, Leo, spune mama.

— Serios? zic, studiindu-l atent pe Reiner Hartmann.

Genevra a luat fotografia din dosarul lui SS, care stă acum rezemat de o pernă inconfortabilă, din cauza căreia mi-am anchilozat gâtul. Mă uit pe prima pagină, care conține informații personale și poza lui în uniformă militară, și încerc s-o compar cu cea pe care vreau să i-o arăt Minkăi.

HARTMANN, REINER
Westfalenstrasse 1818
33142 Büren-Wewelsburg

DOB 18/04/20
Blutgruppe AB

E ușor încețoșată și nu i se disting prea bine ochii. Dar copia rătăcită printre celelalte fotografii cu suspecți nu e nereușită, cum am crezut inițial; doar originalul lasă de dorit.

— Se făcea că sunt cu fiul tău și ne jucam pe plajă. Îmi spunea întruna: „Bunico, trebuie să-ți îngropi picioarele în nisip, altfel n-o să răsară nimic”. Așa că am zis să-i fac pe plac și l-am lăsat să îmi îngroape picioarele până la glezne și să-mi toarne apă peste ele cu găletușa. Ghici ce s-a întâmplat pe urmă?

— Ce?

— Când am dat nisipul la o parte, îmi creșteau rădăcini din tălpi.

Mă tem că Minka nu va reuși să-l identifice, din cauza calității slabe a fotografiei.

— Fascinant, spun, cu gândul în altă parte.

— Nu ești atent la mine, Leo.

— Ba sunt. M-ai visat, dar nu eram eu în vis.

— Era fiul tău.

— N-am copii…

— Nu era nevoie să-mi aduci aminte, oftează mama. Ce crezi că înseamnă?

— Că nu sunt însurat?

— Mă referam la vis. Ce semnifică rădăcinile care-mi creșteau din tălpi?

— Că ești copac? Habar n-am, mamă.

— Tu iei totul în glumă, a zis mama, îmbufnată.

Presimt că, dacă nu îi acord măcar câteva minute de atenție, va trebui să port o discuție și cu sora mea care o să mă certe că am supărat-o pe mama. Dau fotografiile la o parte.

— Poate pentru că munca pe care o fac e atât de solicitantă, încât trebuie să găsesc o metodă de a mă descărca, răspund și îmi dau seama cât e de adevărat.

— Știi că sunt mândră de tine, Leo, spune mama, și de munca pe care o depui.

— Mersi.

— Și știi că-mi fac griji pentru tine.

— Știu, mi-o repeți cu fiecare ocazie.

— Tocmai de-asta cred că ar trebui să te mai gândești și la tine.

Nu-mi place direcția în care se îndreaptă discuția.

— Am treabă.

— Ești în New Hampshire.

Mă uit încruntat la telefon.

— Jur că te angajez în echipa mea. Ești în stare să găsești pe cineva și în gaură de șarpe.

— Ai sunat-o pe soră-ta, ca să-ți recomande un hotel. Ea mi-a zis că ești plecat cu treburi.

— Nu mai există nimic sfânt pe lume.

— Ți-ar prinde bine un masaj diseară, când te întorci la hotel.

— Cine-i domnișoara? întreb plictisit.

— Rachel Zweig, fata lui Lily Zweig. Face cursuri de masaj în Nashua.

— E foarte slab semnalul aici, zic, ținând telefonul la un braț distanță de gură. Nu te mai aud.

— Nu numai că te găsesc oriunde-ai fi, dar te simt când mă minți, Leo.

— Te iubesc, mamă, spun, râzând.

— Eu te-am iubit prima, îmi răspunde.

În timp ce pun fotografiile la loc în dosar, mă întreb ce părere ar avea mama despre Sage Singer. Ar fi încântată că sunt bine hrănit, fiindcă spune mereu că sunt prea slăbănog. S-ar uita la cicatricea ei și ar privi-o ca pe o supraviețuitoare. Ar aprecia-o pentru faptul că încă suferă după moartea mamei sale și e foarte atașată de bunica ei – căci, în mintea mamei, familia e piatra de temelie a vieții. În același timp, mama a visat dintotdeauna să mă căsătoresc cu o evreică, iar Sage – atee convinsă – nu corespunde cerințelor. Pe de altă parte, bunica ei a supraviețuit Holocaustului, deci încă o bilă albă în favoarea ei…

Îmi întrerup meditația, întrebându-mă cum de mă pot gândi la însurătoare cu o femeie pe care am cunoscut-o ieri – o femeie care mă ajută doar să ajung la un martor și care, judecând după întâmplarea de aseară, e evident îndrăgostită de alt bărbat.

Adam.

Un tip de vreun metru și nouăzeci și cinci, cu umeri atât de lați, de-ai putea să-i folosești pe post de masă de banchet. *Goyishe*, cum i-ar zice mama, cu părul lui blond-cenușiu și zâmbetul stânjenit. Întâlnirea de aseară și reacția lui Sage, de parcă o electrocutase ceva, mi-au retrezit toate amintirile traumatizante de licean cu coșuri pe față – de la majoreta care mi-

a spus că nu sunt genul ei, după ce i-am dedicat un sonet în revista școlii, și până la partenera mea de la balul de clasa a XI-a, care s-a apucat să danseze cu un fotbalist, când m-am dus să-i aduc un pahar cu punci, și a plecat acasă cu el.

N-am nimic cu Adam, iar Sage n-are decât să-și distrugă viața, dacă asta vrea. Dar știu că, pentru a comite o greșeală de asemenea amploare, e nevoie de două persoane. Iar Adam are… o *soție.* Când am văzut expresia de pe fața lui Sage, la apariția femeii, mi-a venit să o cuprind în brațe și să-i spun că merită pe cineva mai bun decât individul acela.

Cineva ca mine, de pildă.

Recunosc că sunt un pic îndrăgostit de ea. Sau, poate, de bunătățile pe care le coace. Sau de vocea ei răgușită și incredibil de sexy, despre care nici nu-și dă seama că e sexy.

Sentimentul acesta mă ia prin surprindere. Mi-am petrecut viața căutând persoane care vor să rămâne ascunse, dar n-am găsit niciodată persoana pe care să vreau să o țin lângă mine.

Bag dosarul în servietă și îmi alung aceste gânduri din minte. Poate că mama are dreptate și mi-ar prinde bine un masaj, sau orice altă metodă de relaxare, care să mă ajute să trag o linie de demarcație între viața personală și cea profesională.

Dar se alege praful de toate planurile mele în momentul în care ajung la ea acasă și o găsesc așteptându-mă. Poartă pantaloni scurți de blugi, ca Daisy Mae. Are picioare lungi, bronzate și atletice, și nu-mi pot dezlipi ochii de la ele.

— Ce e? mă întreabă, privindu-și gambele. M-am tăiat când m-am ras?

— Nu. Ești perfectă. Adică… *arăți* perfect. Adică… Ai vorbit cu bunica ta azi-dimineață?

— Da, spune Sage și mă invită în casă. E un pic speriată, dar ne așteaptă.

Aseară, înainte să ne despărțim, Minka a acceptat să se uite pe fotografii.

— O să încerc să o menajez pe cât posibil, promit.

Locuința lui Sage este reprezentarea vizuală a acelui hanorac preferat, după care scotocești prin toate sertarele, pentru că este extraordinar de confortabil. Canapeaua e nespus de moale, lumina, dulce și blândă. Mereu e câte ceva în cuptor. E genul de casă în care intri pentru câteva minute și te trezești, peste ani, că n-ai mai plecat.

E complet diferită de apartamentul meu din Washington, numai piele neagră, obiecte cromate și unghiuri drepte.

— Îmi place casa ta, spun.

Îmi aruncă o privire curioasă.

— Ai fost și ieri aici.

— Da, știu. E foarte… primitoare.

Sage se uită în jur.

— Mama se pricepea la asta. Avea un talent înnăscut de a-i atrage pe oameni lângă ea.

Dă să mai spună ceva, dar se oprește.

— Voiai să spui că tu nu semeni cu ea, sugerez.

Ridică din umeri.

— Eu am talentul de a-i îndepărta pe oameni.

— Nu pe *toți* oamenii, spun, și amândoi știm că fac aluzie la seara trecută.

O văd că ezită, dorind parcă să îmi spună ceva, dar se răzgândește și intră în bucătărie.

— Ce culoare ai ales, până la urmă?

— Poftim?

— La ojă.

Îmi întinde o cană cu ceai. Sorb din el și remarc că nu a adăugat zahăr, ci lapte, exact cum l-am băut aseară, la cafenea. Faptul că *a ținut minte* asta parcă-mi dă aripi.

— Inițial, voiam un roșu-aprins, dar asta se potrivește la FBI, spun. E un pic cam strident pentru noi, ăștia de la Ministerul Justiției.

— Înțeleaptă decizie.

— Tu? Ai găsit vreo vorbă de duh în revista *People*?

— Am făcut ce mi-ai cerut, spune Sage, și atmosfera devine brusc încordată. M-am dus să vorbesc cu Josef.

— Și?

— Nu pot. Nu pot să stau față în față cu el și să mă prefac că nu știu ce știu, zice Sage, clătinând din cap. Cred că s-a supărat pe mine.

Exact atunci îmi sună telefonul și apare pe ecran numărul șefului meu.

— Trebuie să răspund, mă scuz și merg în sufragerie.

Vrea să mă întrebe ceva despre un dosar de urmărire penală într-un alt caz. Îi explic modificările pe care le-am făcut și din ce motiv. Când termin și revin în bucătărie, o găsesc pe Sage cu cafeaua în față, citind prima pagină din dosarul lui Reiner Hartmann.

— Ce faci? întreb. Sunt informații confidențiale.

Se uită la mine, ca o căprioară prinsă în lumina farurilor.

— Eram curioasă dacă îl recunosc.

Iau dosarul. Nu are voie să se uite în el, pentru că e civil. Dar ridic în lumină prima pagină, cea care conține numele, adresa, data nașterii, grupa sangvină și fotografia.

— Poftim, spun și îi arăt fugitiv imaginea – părul pieptănat cu cărare, ochii șterși, aproape nedeslușiți.

— Nu seamănă deloc cu Josef de-acum, murmură Sage. Nu cred că l-aș putea identifica dintre mai mulți.

— Hm, să sperăm că bunica ta te contrazice.

∵

O dată, un istoric de la departamentul meu, pe nume Simran, mi-a arătat o fotografie a Angelinei Jolie. O avea pe iPhone și era făcută la o petrecere. Erau o mulțime de baloane, un tort pe masă, iar, în prim-plan, stătea bosumflată Angelina.

— Uau! am zis. De unde-o ai?

— E verișoara mea.

— Angelina Jolie e verișoara ta? am întrebat.

— Nu, a zis Simran. Dar seamănă leit cu ea, nu ți se pare?

Am învățat din experiență că identificările făcute de martori sunt deseori total eronate. Acesta e punctul nevralgic în faza strângerii de probe. Tocmai de aceea, pe baza testelor ADN, se anulează frecvent condamnările violatorilor identificați în prealabil de victimele lor. Realitatea e că există un număr limitat de variații faciale, astfel că pot apărea confuzii. Lucru minunat pentru verișoara lui Simran, dar nu la fel de minunat dacă lucrezi la Ministerul Justiției și te bazezi pe identificarea făcută de martori.

Bastonul Minkăi e agățat de marginea mesei din bucătărie, pe care se află o cană cu ceai și o farfurie goală. Mă așez lângă ea, iar Daisy, îngrijitoarea, stă în pragul ușii, cu mâinile în sân.

— Gata, anunță Sage și pune chifla perfectă pe farfuria de porțelan.

E o pâinișoară împletită, presărată cu cristale de zahăr. Știu, dinainte ca Minka să o rupă, că e umplută cu ciocolată și scorțișoară, asemenea chiflelor pe care i le făcea odinioară tatăl ei.

— M-am gândit că ți-o fi dor de ele, zice Sage.

Minka învârte uluită chifla pe toate părțile.

— Tu ai făcut-o? De unde ai…

— Am mers pe ghicite, spune Sage.

Când o fi avut timp să o coacă? Probabil de dimineață, după ce s-a întâlnit cu Josef? Mă uit la Sage care își privește bunica cum rupe chifla și gustă din ea.

— E exact cum o făcea tata, oftează Minka. Exact cum mi-o aminteam…

— Mă bazez pe memoria ta, spun, simțind că e momentul perfect să strecor o aluzie. Știu că nu e ușor și îți mulțumesc din suflet că faci sacrificiul ăsta. Ești pregătită?

Aștept ca Minka să se uite la mine. Dă aprobator din cap.

Îi întind în față fotografiile a opt criminali de război naziști. Genevra s-a întrecut pe sine, atât prin rapiditatea cu care le-a adunat, cât și prin precizie. Poza lui Reiner Hartmann – aceeași pe care a văzut-o și Sage în dosarul SS – e ultima din stânga, pe rândul de jos. Sunt patru fotografii pe rândul de sus și alte patru dedesubt, toate înfățișând bărbați cu trăsături similare, îmbrăcați în uniforme identice. În felul acesta, o pun pe Minka să compare mere cu mere. Dacă Reiner era singurul în uniformă, n-ar fi fost o identificare obiectivă.

Sage stă lângă bunica ei și se uită la fotografii. Cei opt indivizi au părul blond, pieptănat cu aceeași cărare, și privesc în aceeași direcție. Par niște vedete de cinema din anii 1940 – proaspăt bărbieriți și cu maxilare puternice, actori de matineu într-un documentar macabru.

— Nu e obligatoriu ca toți cei din fotografii să fi fost în lagăr, Minka, dar vreau să te uiți bine la fețele lor, poate îți sare ceva în ochi…

Minka ia coala de hârtie cu mâini tremurând.

— Nu-i știam după nume.

— N-are importanță.

Își trece degetul peste toate cele opt chipuri, ca pe un pistol pe care îl lipește de fruntea fiecărui bărbat. Mi se pare mie sau zăbovește mai mult asupra lui Reiner Hartmann?

— E prea greu, zice Minka, legănând din cap. Împinge cât colo coala cu poze. Nu vreau să-mi mai amintesc.

— Te înțeleg, dar…

— Ba *nu* înțelegi, îmi taie vorba. Nu-mi ceri doar să-ți indic o fotografie, vrei să dau o gaură în baraj, pentru că ți-e sete, chiar dacă eu o să mă înec făcând asta.

— Te rog, o implor, dar Minka își îngroapă fața în palme.

Durerea de pe chipul lui Sage e chiar mai adâncă decât a bunicii sale. Dar asta înseamnă să iubești, nu-i așa? Să te doară mai rău suferința altora decât

a ta.

— Ajunge, spune Sage. Îmi pare rău, Leo, dar nu pot s-o chinui în asemenea hal.

— Las-o pe ea să hotărască, spun.

Minka privește în zare, rătăcită în amintiri. Daisy se strecoară în cameră, ca un înger răzbunător, și își cuprinde în brațe protejata fragilă.

— Vreți să vă odihniți, doamnă Minka? V-ar prinde bine să vă întindeți puțin.

Îmi aruncă o privire dușmănoasă și o ajută pe Sage să își ridice bunica în picioare, îi dă bastonul și o conduce pe hol.

Sage se uită îndurerată pe urmele bunicii ei.

— Mare greșeală că te-am adus aici, murmură.

— Am mai trecut prin asta și în cazul altor persoane. Creierul suferă un șoc să vezi fața celui care ți-a făcut rău. Și alți supraviețuitori au reacționat la fel, dar au reușit să se reculeagă și să îl identifice pe criminal. Îmi dau seama că, mai bine de o jumătate de secol, nu a făcut altceva decât să îngroape aceste sentimente. Știu că e dureros să smulgi pansamentul de pe rană…

— Aici nu e vorba de un simplu pansament, spune Sage. E o operație făcută pe viu în toată regula. Oricum, puțin îmi pasă de reacțiile celorlalți supraviețuitori. Îmi pasă doar de bunica.

Se ridică brusc și iese în hol, lăsându-mă singur cu fotografiile.

Mă uit la coala de pe masă, la chipul lui Reiner Hartmann. Nu se vede nimic la el care să trădeze răul cuibărit în interior. Suntem nevoiți să ghicim ce amestec de gene și educație îl poate aduce în stare pe un băiat bine crescut să comită asemenea atrocități.

Chifla neterminată, ruptă în două, zace pe farfurie, ca o inimă frântă. Oftez și întind mâna după servietă, gata să bag fotografiile la loc. Mă opresc în ultima secundă. Iau farfuria și mă îndrept spre dormitorul Minkăi. Din spatele ușii, se aud voci înfundate. Trag aer în piept și bat la ușă.

Minka stă pe un scaun moale, cu picioarele ridicate pe un taburet.

— Nu te mai frământa atâta, Sage, spune ea, exasperată, în momentul în care Daisy îmi deschide ușa. Sunt bine!

Îmi place că e aprigă. Îmi place că acum e țâfnoasă, acum e blândă ca o mâță. Asta a ajutat-o să supraviețuiască celei mai cumplite ere din istoria omenirii și tot asta a ținut-o în viață de atunci.

Sunt calități pe care i le-a transmis nepoatei sale, chiar dacă Sage nu știe asta.

Ridică amândouă privirea, în momentul în care intru cu hârtia și chifla în mână.

— Nu se poate așa ceva, bombăne Sage.

— Minka, spun, întinzându-i farfuria, m-am gândit că vrei s-o termini. Sage s-a străduit să pregătească chifla, în speranța că îți va aduce un strop de liniște. Asta era și intenția mea. E nedrept că a trebuit să treci prin asemenea experiențe. Dar la fel de nedrept e să trăiești într-o țară, la un loc cu cei care te-au torturat. Ajută-mă, Minka, te rog.

Sage se ridică în picioare.

— Leo, îmi spune, pe un ton sever, ieși în clipa asta.

— Stai, stai.

Minka îmi face semn să mă apropii și întinde mâna spre coala de hârtie.

Farfuria i se clatină pe genunchi. Ia coala cu fotografii și își trece degetele peste ele, de parcă numele bărbaților ar fi fost scrise în Braille. Încet, încet, duce degetul spre poza lui Reiner Hartmann și bate de două ori în ea.

— El e.

— Cine anume?

Se uită la mine.

— Ți-am spus că nu știam cum îi cheamă pe ofițerii SS.

— Dar îi recunoști fața?

— Dintr-o mie, spune Minka. Nu l-aș putea uita niciodată pe omul care mi-a omorât prietena cea mai bună.

∵

La prânz, mâncăm sandvișuri cu ton, împreună cu Minka. Îi povestesc că bunicul m-a învățat să joc bridge, dar nu mă pricepeam deloc.

— E puțin spus că am pierdut. Am luat o bătaie cruntă, îi zic. După ce am plecat, l-am întrebat pe bunicul cum era mai bine să joc mâna. „Sub pseudonim”, mi-a răspuns.

Minka râde.

— Când mai treci pe aici, Leo, o să facem echipă. Te-nvăț tot ce e de știut.

— S-a făcut, zic și mă șterg cu șervetul la gură. Îți mulțumesc pentru… pentru absolut tot. Cred că ar fi cazul să plecăm.

Sage își îmbrățișează bunica, care o strânge în brațe mai tare decât de obicei, gest pe care l-am remarcat și la alți supraviețuitori. E ca și când, acum, că au lucruri frumoase în viață, nu se îndură să le dea drumul.

Îi strâng mâna rece și fragilă, ca o frunză uscată.

— Nici nu știu cum să-ți mulțumesc pentru… tot ce ai făcut azi. Dar…

— Dar nu s-a terminat aici, spune Minka. Vrei să depun mărturie la proces.

— Dacă te simți în stare, da, recunosc. Pe vremuri, mărturiile victimelor cântăreau greu. În cazul tău, nu se rezumă la identificarea unei persoane. Ai fost martoră la crima pe care a comis-o.

— Va trebui să dau ochii cu el?

Ezit.

— Dacă nu vrei, mărturia poate fi înregistrată.

Minka se uită la mine.

— Cine-o să mai fie de față?

— Eu, expertul în istorie, un cameraman și avocatul apărării. Și Sage, dacă dorești.

Dă aprobator din cap.

— Așa sunt de acord. Dacă l-aș vedea… nu cred că…

Nu reușește să își ducă ideea la capăt.

Îi respect hotărârea. La plecare, o sărut instinctiv pe obraji.

— Ești o persoană fenomenală, Minka.

Odată urcați în mașină, Sage începe să mă chestioneze.

— Deci? Ce urmează acum? Ai aflat tot ce-ți trebuia?

— *Mai mult* decât îmi trebuia. Bunica ta a fost mană cerească. Nu numai că l-a identificat pe *Schutzhaftlagerführer*, dar ne-a dat un detaliu din dosarul lui SS pe care – cu excepția colegilor mei – nu avea cum să-l știe altcineva.

— Nu pricep, spune Sage, legănând din cap.

— Poate că pare ridicol, dar, în lagărele de concentrare, nu puteai să omori prizonierii cum ți se năzărea ție. Ofițerii care încălcau regulamentul erau sancționați disciplinar. Una era să împuști o persoană care nu mai avea putere de muncă, dar să omori fără motiv un prizonier însemna să omori un muncitor, iar naziștii aveau nevoie de forță de muncă. E drept că celor de sus nu le păsa nici cât negru sub unghie de prizonieri, așa că ofițerul vinovat se alegea doar cu o mustrare, dar au existat și SS-iști în dosarele cărora este consemnată luarea de măsuri disciplinare. În dosarul lui Reiner Hartmann,

există o mențiune conform căreia a fost chemat în fața unei comisii de disciplină, sub acuzația că a împușcat, fără drept, o prizonieră.

— E vorba de Darija? întreabă Sage.

Încuviințez din cap.

— Datorită mărturiei bunicii tale, e aproape cert că individul pe care l-a identificat și bărbatul care ți-a spus că îl chema Reiner Hartmann sunt una și aceeași persoană.

— De ce nu mi-ai spus ce aveai în dosar?

— Pentru că sunt informații secrete, spun, și nici nu puteam risca să influențezi în vreun fel declarația bunicii tale.

Se lasă pe spătarul scaunului.

— Deci, nu m-a mințit Josef… Reiner, sau cum l-o fi chemând.

— Așa se pare.

Îi văd emoțiile clocotindu-i pe chip ca apele mării, pe măsură ce figura lui Josef Weber începe să se contopească cu vechea identitate, în momentul când ți se confirmă bănuielile, emoțiile sunt altele. Îmi dau seama că nici lui Sage Singer nu îi este ușor să îl trădeze pe omul pe care l-a considerat prieten.

— Ai procedat corect, îi spun. Ce ți-a cerut el nu se numește dreptate. *Asta* e dreptate.

Nu se uită la mine.

— Îl arestezi imediat?

— Nu. Mă duc acasă.

— Acum? întreabă Sage, mirată.

Încuviințez din cap.

— Mai am multe de rezolvat înainte să trecem la faza următoare.

Nu vreau să plec. Mi-ar plăcea să o invit pe Sage la cină. Mi-ar plăcea să o privesc cum face pâine. Mi-ar plăcea să o privesc și atât.

— Deci, te duci la aeroport? întreabă Sage.

Mi se pare mie, sau e dezamăgită că plec?

Îmi fac iluzii. Are iubit. Însurat, ce-i drept, dar ideea e că Sage nu-și caută un partener de viață în momentul de față.

— Da, răspund. O să-mi sun secretara. Sigur găsesc un zbor spre Washington, mai pe seară.

Roagă-mă să mai rămân, spun în gând.

Sage se uită la mine.

— Dacă tot trebuie să pleci, ar fi bine să pornești motorul.

Mă înroșesc ca racul de rușine. Tăcerea apăsătoare dintre noi nu a fost încărcată de cuvinte nerostite, ci doar de o mașină al cărei motor nu fusese pornit.

Deodată, îi sună telefonul. Se încruntă și se foiește pe scaun, chinuindu-se să îl scoată din buzunarul pantalonilor scurți.

— Alo. Da, eu sunt Sage Singer, spune și face ochii mari. A pățit ceva? Ce s-a întâmplat? Da, înțeleg. Mulțumesc.

Închide și se uită la telefon ca la o grenadă.

— M-au sunat de la spital, spune. L-au internat pe Josef.

Din locul în care stăteam ascunși, în spatele șopronului lui Baruch Beiler, vedeam tot ce se întâmplă: Casimir prins în lanțuri pe un podium improvizat; furia sălbatică din ochii lui Damian, în timp ce zbiera la adolescent, stropindu-l cu salivă pe față. Îmbătat de putere, Damian s-a adresat sătenilor, care se adunaseră puhoi, sub bolta albastră a cerului. Căpitanul gărzilor nu descoperise un singur făptaș, ci doi. Scăpaseră de primejdie? Se puteau întoarce la viețile lor?

Doar eu știam că așa ceva e imposibil?

Nu, o știa și Aleks. De aceea se străduise să răscumpere păcatele fratelui său.

— Prieteni, a anunțat Damian, deschizând brațele, am înfrânt bestia!

Mulțimea a izbucnit în urale la auzul acelor cuvinte.

— Vom îngropa upiórul *așa cum trebuia îngropat de la bun început: cu fața în jos, la răscruce de drumuri, cu o țepușă din lemn de stejar înfiptă în inimă.*

Îl simțeam pe Aleks frământându-se lângă mine. L-am prins ușor de braț, ca să îl potolesc.

— Stai locului, i-am zis. Nu vezi că ți-au întins o capcană?

— Fratele meu nu se poate stăpâni. Nu vreau să-i găsesc scuze, dar nici nu pot sta cu mâinile-n sân și…

Damian l-a chemat pe unul dintre soldații din spatele lui.

— Mai întâi, o să avem grijă să nu mai reînvie. Iar pentru asta, există o singură soluție.

Cadetul s-a apropiat cu o coasă în mână. Tăișul scânteia ca un giuvaier. A ridicat-o deasupra capului, iar Casimir a mijit ochii în lumina orbitoare a soarelui, ca să vadă ce se petrece.

— Trei, a început să numere Damian. Doi.

Și-a îndreptat privirea spre tufișul în care stăteam pitiți, ca să-mi dea de înțeles că știa de la bun început unde suntem.

— Unu.

Coasa a sfâșiat aerul, un țipăt metalic ce a retezat capul lui Casimir dintr-o singură lovitură.

Sângele s-a revărsat pe podium. S-a prelins peste margini, scurgându-se în pârâiașe roșii către mulțime.

— Nuuu! a urlat Aleks.

S-a smucit din mâna mea și a luat-o la fugă spre podium, printre soldații care au sărit să îl prindă. Dar nu mai era om. Mușca și zgâria în stânga și-

n dreapta, azvârlind cât colo șapte bărbați cu forța unei întregi armate. Gloata s-a împrăștiat în căutarea unui adăpost. Când a mai rămas doar Damian, lipsit de protecția soldaților săi, Aleks s-a dus spre el, mârâind.

Damian a ridicat sabia. Apoi a aruncat-o pe jos și a luat-o la sănătoasa.

Aleks l-a prins la jumătatea pieții. S-a năpustit asupra lui și l-a trântit pe spate, astfel încât albastrul senin al cerului să fie ultima imagine pe care o vede. Dintr-o singură lovitură năprasnică, i-a smuls inima din piept.

SAGE

Spitalele miros a moarte. Sunt un pic prea curate și un pic prea reci. În clipa în care pun piciorul înăuntru, dau timpul înapoi cu trei ani în urmă, când eram tot aici și o priveam pe mama cum se stinge încetul cu încetul.

Stau cu Leo în holul din fața camerei lui Josef. Medicii m-au informat că a fost internat pentru spălături stomacale. Din câte se pare, a suferit o reacție alergică la un medicament, iar voluntarul de la cantina ambulantă l-a găsit leșinat pe jos. Mă întreb ce s-a întâmplat cu Eva. Dacă o să aibă cineva grijă de ea astă-seară.

Leo nu are voie să intre în cameră, dar eu am. Josef m-a nominalizat drept ruda lui cea mai apropiată. Interesantă relație cu o persoană pe care ai rugat-o să te omoare.

— Nu-mi plac spitalele, spun.

— Nimănui nu-i plac.

— Nu știu ce să fac, zic, în șoaptă.

— Trebuie să vorbești cu el, îmi răspunde Leo.

— Vrei să-l conving să se facă bine, ca să-l poți deporta și obliga să moară în cine știe ce pușcărie?

Leo cade pe gânduri câteva secunde.

— Da. După ce e judecat și condamnat.

Nu știu dacă e din cauza atitudinii lui brutale, sau din alt motiv, cert e că mă reîntorc în prezent. Încuviințez din cap, trag aer în piept și intru în cameră.

În ciuda a tot ce mi-a povestit bunica, în ciuda fotografiei pe care mi-a arătat-o Leo, Josef e doar un bătrânel, o umbră a brutei de altă dată. Când îi văd membrele uscătive ieșindu-i prin halatul albastru și părul alb, ciufulit, parcă nu-mi vine să cred că omul acesta inspira cândva asemenea groază.

Doarme, cu brațul stâng ridicat deasupra capului. Cicatricea de pe interiorul brațului, pe care mi-a arătat-o mai demult, e foarte vizibilă – un cerc vinețiu și lucios, de dimensiunea unui bănuț, cu margini neregulate. Arunc o privire peste umăr și îl văd pe Leo, care mă urmărește din hol. Ridică mâna, ca să îmi dea de înțeles că mă privește.

Scot telefonul și fotografiez cicatricea lui Josef, ca să i-o arăt lui Leo mai târziu.

Îl bag repede la loc în buzunar, când intră asistenta.

— Tu ești fata despre care vorbea? mă întreabă. Parcă Cinnamon[3] a zis că te cheamă?

— Sage[4], răspund veselă, întrebându-mă dacă m-a văzut când am făcut fotografia. Tot condiment, dar din altă poveste.

Asistenta îmi aruncă o privire mirată.

— Prietenul tău, domnul Weber, a avut mare noroc că a fost găsit la timp.

Eu trebuia să-l găsesc.

Gândul acesta mi se implântă în minte precum o lamă de cuțit, în calitate de prietenă a lui, trebuia să-i fiu alături la nevoie. Dar eu ce-am făcut? M-am dus la el, ne-am certat și am plecat valvârtej.

Problema e că sunt prietena lui Josef Weber. Dar Reiner Hartmann mi-e dușman. Cum procedez acum, când știu că cei doi sunt unul și același?

— Ce-a pățit? întreb.

— A consumat un înlocuitor de sare în timp ce făcea tratament cu Aldactone. Din cauza asta, i-a crescut enorm nivelul de potasiu din organism. Putea să facă stop cardiac.

Mă așez pe marginea patului și îl iau de mână. Poartă o brățară de identificare pe care scrie: JOSEF WEBER, n. 20/04/18, B+.

Dacă ar ști ei că nu e această persoană.

Degetul lui Josef tresare. Îi dau drumul la mână, de parcă mă frige.

— Ai venit, bolborosește, cu o voce răgușită.

— Normal c-am venit, spun.

— Și Eva?

— O să trec s-o iau la mine acasă. Am eu grijă de ea.

— Cum vă simțiți, domnule Weber? întreabă asistenta. Aveți dureri?

Josef clatină din cap.

— Ne puteți lăsa singuri câteva minute? o întreb.

— Revin peste cinci minute, să vă iau temperatura și tensiunea, spune asistenta.

Așteptăm să iasă din cameră.

— N-a fost un accident, nu-i așa? spun în șoaptă.

— Nu sunt tâmpit. Farmacistul m-a avertizat cu privire la interacțiunile dintre medicamente. Dar am ales să-l ignor.

— De ce?

— Dacă tu nu mă ajuți să mor, trebuia să mă descurc singur. Dar trebuia să-mi dau seama că e inutil, spune și arată cu mâna spre salonul de spital. Ți-am zis eu. Asta-i pedeapsa mea. Orice-aș face, nu mor.

— N-am zis niciodată că nu te ajut, spun.

— Te-ai supărat pe mine, fiindcă ți-am spus adevărul.

— Așa e, recunosc. Nu-i ușor să asculți asemenea mărturisiri.

— Ai plecat ca o vijelie.

— Tu ai avut șaptezeci de ani la dispoziție în care să te împaci cu ideea. Lasă-mă și pe mine mai mult de cinci minute, spun, după care cobor vocea. Lucrurile pe care le-ai făcut – pe care susții că le-ai făcut – sunt mai mult decât oribile. Dacă ar fi să fac… știi tu, ce m-ai rugat… aș face-o de furie, din ură. Iar asta ar însemna să mă cobor la nivelul tău.

— Știam că o să te supere, mărturisește Josef. Dar n-ai fost prima mea opțiune.

Rămân surprinsă. Mai e cineva în oraș care știe ce-a făcut Josef… și nu l-a dat pe mâna autorităților?

— Mama ta, spune Josef. Pe ea am rugat-o prima dată.

Mă lasă mască.

— Ai cunoscut-o pe mama?

— Da, acum mulți ani, când eram profesor. Profesorul de Istoria Religiilor a invitat-o să vorbească despre religia ei. Ne-am întâlnit în fugă, în cancelarie, în pauza de prânz. Mi-a zis că nu e dintre evreicele foarte evlavioase, dar, decât deloc, e bine și-așa.

Da, o recunosc pe mama. Îmi amintesc vag că s-a dus să le vorbească colegilor surorii mele și cât de rușinată era Pepper de prezența ei. Pun pariu că acum ar da orice numai s-o aibă pe mama din nou aproape de ea. Gândul acesta mă sugrumă.

— Am stat de vorbă, și bineînțeles că mi-a remarcat accentul. Mi-a zis că soacra ei era din Polonia și a supraviețuit Holocaustului.

Observ că vorbește despre bunica la trecut. Nu-l corectez, pentru că nu vreau să afle nimic despre ea.

— Ce i-ai spus?

— Că părinții m-au trimis la studii în străinătate, când a început războiul. Ani în șir am încercat să o reîntâlnesc. Simțeam să soarta mi-a scos-o în cale. Nu numai că era evreică, dar era și înrudită prin căsătorie cu o supraviețuitoare a Holocaustului. Mi se părea persoana cea mai potrivită să mă ierte.

Parcă și aud replica lui Leo: *un evreu nu-l poate înlocui pe altul.*

— Aveai de gând să-i ceri să te omoare?

— Să mă ajute să mor, mă corectează Josef. Mai târziu, am aflat că a decedat. Pe urmă, te-am întâlnit pe tine. La început, n-am știu că ești fiica ei, dar, când am aflat asta, am știut că nu degeaba drumurile noastre s-au intersectat. Am știut că trebuie să te rog pe tine ce n-am apucat s-o rog pe mama ta. Ochii albaștri și urduroși i se umplu de lacrimi. Nu mor. Nu pot să mor. Știu că ți se pare caraghios, dar așa e.

Îmi zboară gândul la povestea bunicii; la *upiórul* care cerșea să moară decât să fie nefericit pe vecie.

— Nu ești vampir, Josef.

— Asta nu înseamnă că nu sunt blestemat. Uită-te la mine. Trebuia să mor de nu știu câte ori până acum. De șaptezeci de ani, trăiesc închis într-o temniță și, de șaptezeci de ani, tot încerc să găsesc cheia. Poate că e la tine.

Leo ar zice că Josef ne-a pândit pe mine și pe familia mea.

Leo ar zice că, până și acum, Josef îi privește pe evrei doar ca pe un instrument, nu ca pe niște ființe umane, ci ca pe niște marionete.

Totuși, dacă cineva caută iertarea nu înseamnă automat că nu e un monstru? Prin definiție, nu deznădejdea e cea care te face uman?

Mă întreb ce părere o fi avut mama despre Josef Weber.

Îl apuc de mână. Mâna care a ținut pistolul care a ucis-o pe cea mai bună prietenă a bunicii, și Dumnezeu știe câți alți oameni.

— Bine, te ajut, spun, deși, în momentul acesta, nu știu dacă mint, de dragul lui Leo, sau spun adevărul, de dragul meu.

∵

Leo mă duce acasă la Josef, dar refuză să intre.

— Fără mandat de percheziție? Nici nu mă gândesc.

Eu văd lucrurile altfel, pentru că am venit să iau câinele, nu să caut dovezi incriminatoare. Cheia de rezervă e ascunsă sub broasca din piatră de pe verandă. Imediat ce descui ușa, Eva îmi iese în întâmpinare, lătrând nebunește.

— Gata, gata, îi spun micuțului teckel. O să scape cu bine.

Astăzi, cel puțin.

Cine-o să se ocupe de câine, dacă îl extrădează pe Josef?

E dezastru în bucătărie. O farfurie a căzut și s-a spart, mâncarea a dispărut (un bonus pentru Eva); un scaun zace răsturnat. Pe masă, se află înlocuitorul de sare pe care l-a consumat Josef.

Ridic scaunul, adun cioburile și mătur pe jos. După aceea arunc înlocuitorul de sare la gunoi, spăl vasele și curăț blaturile. Scotocesc prin debara după mâncarea Evei. Găsesc o mulțime de cutii cu terci de ovăz și orez instant, muștar și paste rotini. Pare incredibil de… banal, deși nu știu ce mă așteptam să mănânce un fost nazist.

Pornesc în căutarea unei lădițe sau coș pentru cățel și ajung la ușa dormitorului lui Josef. Patul e aranjat cu grijă, acoperit cu o pătură albă, iar cearșafurile sunt înflorate cu violete micuțe. Sunt încă două măsuțe de toaletă în cameră; pe una, stau o cutie de bijuterii și o perie de păr. Pe o noptieră, se află un ceas deșteptător, un telefon și o jucărie de câine. Pe cealaltă, un roman de Alice Hoffman, cu semnul de carte încă în el, și un borcănaș cu cremă de mâini, cu miros de trandafiri.

E ceva sfâșietor de tragic în acest tablou, în neputința lui Josef de a se debarasa de obiectele soției sale. Totuși, omul acesta, care și-a iubit soția, își iubește câinele și se hrănește cu mâncare proastă, a ucis alți oameni fără să clipească.

Iau jucăria, în timp ce Eva țopăie în jurul meu, și mă întorc la mașina în care mă așteaptă Leo. Cu cățelul în poală, care îmi rontăie tivul deșirat al pantalonilor scurți, plecăm spre casa mea.

— A zis că a cunoscut-o pe mama, spun.

— Poftim? întreabă Leo, cu o privire nedumerită.

Îi explic ce mi-a spus Josef.

— Ce-ar fi făcut dacă știa că bunica e în viață?

— De unde știi că nu știe? spune Leo, după câteva secunde de gândire.

— Ce vrei să spui?

— Poate că își bate joc de tine. Te-a mai mințit și în alte privințe. Viața lui e o minciună de peste o jumătate de secol. Poate că s-a prins cine e Minka și testează apele, să vadă dacă-și mai amintește ce-a făcut.

— Crezi că, după atâția ani, s-ar mai chinui să dovedească că nu e vinovat de furt?

— Nu, răspunde Leo, cred că, după atâția ani, e posibil să încerce în continuare să-i reducă la tăcere pe toți cei care-l pot identifica drept nazist.

— Nu ți se pare ușor fantezist?

— La fel a fost și Soluția Finală, și uite la ce s-a ajuns, subliniază Leo.

— Poate te-aș crede, dacă Josef nu-mi cerea să-l omor.

— Ți-a cerut, pentru că știe că nu ești în stare. Te duce cu zăhărelul. Te păcălește, cum n-ar putea s-o păcălească pe bunica ta. Ea a fost acolo. N-a apucat să-l cunoască pe noul și spășitul Josef Weber. Ea știe doar o bestie. Dacă va reuși să ajungă la ea, prin intermediul tău, o poate ucide, sau te convinge că s-a schimbat și merită să fie iertat. Oricum ar ieși, el câștigă.

Mă uit la el, ușor jignită de părerea pe care o are despre mine.

— Chiar crezi că aș face așa ceva?

Intră pe aleea din fața casei mele. Mai e o mașină acolo. Adam coboară din ea, cu un buchet de crini.

— Oamenii caută iertarea din tot felul de motive, spune sec Leo. Tu ar trebui să înțelegi asta mai bine decât oricine. Și cred că Josef Weber te-a citit foarte bine.

Pune mâinile pe volan și se uită în față. Eva începe să latre în poala mea la vederea necunoscutului care îmi face stânjenit semne de afară.

— Mai vorbim, spune Leo.

E prima oară în două zile, când nu mă privește în ochi.

— Ai grijă de tine, adaugă, un rămas-bun care nu ascunde nicio aluzie la Josef.

∵

Crinii ar fi o surpriză plăcută, dacă n-aș ști că florarul local îi face o reducere semnificativă lui Adam – lucru pe care mi l-a mărturisit pe vremea când ne ocupam de înmormântarea mamei. Nu e exclus nici ca buchetul să fi rămas de la slujba de dimineață.

— N-am chef de discuții, spun și trec pe lângă el.

Mă prinde de mână, mă trage spre el și mă sărută. Mă întreb dacă Leo e suficient de departe sau încă ne vede.

Mă întreb de ce îmi pasă.

— Aha, uite-o, spune Adam, cu gura lipită de buzele mele. Știam eu că fata de care m-am îndrăgostit e pe-aici, pe undeva.

— De fapt, să știi că e în capătul celălalt al orașului și îți pregătește friptura de pui pentru cină. Dar e normal să mai apară și confuzii.

— O merit, spune Adam și mă urmează în casă. De-asta am și venit, Sage. Te rog să mă asculți.

Intrăm în sufragerie. Îmi dau seama că nu petrecem prea mult timp acolo. De câte ori vine la mine, mergem direct în dormitor.

Mă așază pe canapea și mă apucă de mână.

— Te iubesc, Sage Singer. Iubesc felul în care dormi, cu un picior scos din plapumă, și cum pui stăpânire pe castronul cu floricele de porumb când ne uităm la un film. Îți iubesc zâmbetul. Știu că-i un clișeu, dar, când te-am văzut ieri cu tipul ăla, mi-am dat seama ce pierd. Nu vreau să mi te fure altcineva, din cauză că nu sunt în stare să iau o decizie. Te iubesc și vreau să fiu cu tine mereu.

Se lasă în genunchi, încă ținându-mă de mână.

— Sage… vrei să te căsătorești cu mine?

Îl privesc stupefiată. După aceea pufnesc în râs, o reacție la care sunt sigură că nu se aștepta.

— N-ai uitat nimic?

— Ah, inelul… știu, dar…

— Nu inelul. Ai uitat că *ai o nevastă*?

— Bineînțeles că nu, spune Adam și își reia locul pe canapea. De-asta am și venit. Să te anunț că intentez divorț.

Mă afund cu spatele în pernele canapelei, șocată de-a binelea.

O familie se poate destrăma atât de ușor. Nu e nevoie decât o frântură de egoism, de un strop de lăcomie, de un crâmpei de ghinion. Și totuși, atunci când e strâns țesută, nu există legătură mai puternică decât familia.

Mi-am pierdut părinții, m-am înstrăinat de surori. Bunica a fost despărțită cu de-a sila de părinții ei. Zeci de ani, n-am făcut altceva decât să peticim golurile. Și iată cu câtă ușurință Adam e dispus să renunțe la cei dragi, ca să înceapă o nouă viață. Mi-e rușine de mine, de rolul pe care l-am jucat și din cauza căruia s-a ajuns aici. Sper doar să nu fie prea târziu și să înțeleagă ceea ce abia acum încep să înțeleg și eu: să ai o familie înseamnă că nu ești niciodată singur.

— Adam, spun, pe un ton blând. Du-te acasă.

∵

De data asta, e definitiv.

I-am mai spus lui Adam că ne despărțim, dar acum sunt hotărâtă. Știu că e altceva, fiindcă nu pot să respir și bocesc întruna. E ca și cum aș plânge după o persoană iubită, ceea ce, în fond, e adevărat.

Adam n-a vrut să plece.

— Nu vorbești serios, mi-a zis. Nu gândești limpede.

Dar eram cât se poate de lucidă, probabil, pentru prima oară în ultimii trei ani. Mă vedeam prin ochii lui Mary și ai lui Leo și îmi era rușine.

— Te iubesc suficient de mult cât să mă însor cu tine, a insistat Adam. Ce altceva ți-ai mai putea dori?

Aș fi putut să-i răspund în atâtea feluri.

Voiam să mă plimb pe stradă, la brațul unui bărbat atrăgător, și să nu le văd pe celelalte femei întrebându-se de ce-o fi stând cu mine.

Voiam să fiu fericită, dar nu cu prețul fericirii altei persoane.

Voiam să mă simt frumoasă, nu doar norocoasă.

Am reușit să-l conving să plece, printre lacrimi și suspine, spunându-i că îmi îngreunează și mai mult situația. Și că, dacă ține la mine, mă lasă în pace.

— Nu e bine ce faci, mi-a zis.

Aceleași cuvinte pe care mi le spusese Josef când jucam șah. Dar, uneori, ca să câștigi, trebuie să faci sacrificii.

Cu ochii roșii și umflați și nasul înfundat de plâns, mă ghemuiesc pe canapea și o strâng pe Eva la piept. Îmi vibrează telefonul în buzunar, iar pe ecran apare numărul lui Adam. Îl închid. Începe să sune telefonul fix. Îl scot din priză, înainte să aud vocea lui Adam pe robot, în momentul ăsta, vreau doar să fiu singură.

Înghit o jumătate de somnifer rămas de la înmormântarea mamei și cad într-un somn agitat pe canapea. Visez că sunt într-un lagăr de concentrare, îmbrăcată în hainele vărgate ale bunicii, iar Josef vine după mine, în uniformă militară. Deși e bătrân, are o forță surprinzătoare în mâini. Nu zâmbește și vorbește doar în germană. Nu pricep ce vrea de la mine. Mă târăște în curte, zdrelindu-mi genunchii de pietre. Acolo, dau cu ochii de Adam, care stă lângă un coșciug. Mă așază în el. *A venit vremea*, îmi spune. Când dă să pună capacul, mă dezmeticesc și încep să mă zbat. Dar, chiar dacă îl zgârii până la sânge, tot reușește să mă biruiască. Închide capacul și mă lasă fără aer.

Te rog, țip, lovind cu pumnii în căptușeala de satin. *Mă auzi*?

Dar nu vine nimeni să mă salveze. Continui să bat deznădăjduită.

Ești înăuntru? Aud, și mi se pare că e vocea lui Leo, dar mi-e frică să mai țip, ca să nu rămân fără oxigen. Trag o gură de aer și simt mirosul de pudră de talc al bunicii.

Mă trezesc și îl văd pe Adam, care mă zgâlțâie. E lumină afară. Am dormit câteva ore bune.

— Ești bine, Sage?

Sunt încă amețită, adormită și îmi simt gura uscată.

— Adam, bolborosesc, ți-am spus să pleci.

— M-am speriat când am văzut că nu răspunzi la telefon.

Scotocesc printre pernele canapelei, găsesc iPhone-ul și îl pornesc.

Am primit o grămadă de mesaje. Unul de la Leo, trei de la bunica și multe altele de la Adam. Și, curios, vreo șase de la fiecare din surorile mele.

— M-a sunat Pepper, ca să facem ultimele pregătiri, spune Adam. Îmi pare rău, Sage, știu cât de atașată erai de ea. Să-mi spui dacă te pot ajuta cu ceva.

Scutur din cap, pentru că oricât de buimacă aș fi, încep să înțeleg ce se întâmplă. Trag aer în piept și simt doar miros de pudră de talc.

Daisy ne explică mie și surorilor mele că bunica se simțea obosită și, pe la ora două, s-a întins să tragă un pui de somn. Când a văzut că nu se trezește înainte de cină, de teamă că n-o să mai doarmă noaptea, Daisy s-a dus în camera ei și a aprins lumina. A încercat s-o trezească pe bunica, dar n-a reușit.

— A murit în somn, ne spune Daisy, printre lacrimi. Sunt sigură că n-a suferit.

Eu nu sunt la fel de sigură.

Dacă stresul la care am supus-o eu și Leo a costat-o viața? Dacă amintirile pe care am forțat-o să le retrăiască au fost mai mult decât a putut îndura?

Dacă s-a gândit la *el* în ultimele clipe de viață?

Nu pot să nu mă gândesc că e vina mea, și, din cauza asta, sunt dărâmată.

Dar nu le pot mărturisi adevărul lui Pepper și lui Saffron, pentru că și așa simt că îmi reproșează moartea mamei, chiar dacă mi-au spus că n-a fost vina mea. N-aș suporta să mă învinuiască și de moartea bunicii. Așa că prefer să stau izolată și să jelesc de una singură, iar ele mă lasă în pace. Cred că le e un pic teamă să mă vadă atât de răvășită de moartea bunicii. Nu mă deranjează că îmi invadează casa și îmi mută mobila, ca să ținem *shiva* așa cum se cuvine; nu mă deranjează că îmi scotocesc prin frigider și aruncă iaurtul expirat, sau se plâng că nu am cafea decafeinizată. Nu mă ating de mâncare, nici când vine Mary, ca să își prezinte condoleanțele, cu un coș plin de produse de patiserie proaspete; nici când îmi spune că, de la moartea bunicii, a aprins o lumânare pentru ea, înainte de fiecare mesă. Nu le povestesc surorilor mele despre Leo și Reiner Hartmann. Nu îl sun pe Josef

la spital. Le spun doar că, în ultima perioadă, am petrecut mult timp cu bunica și aș vrea să rămân puțin singură cu ea, înainte de slujbă.

Bunica a avut o viață remarcabilă. A fost martoră la destrămarea poporului ei și, chiar și atunci când a devenit o victimă colaterală, și-a păstrat încrederea în spiritul uman. A dăruit când nu avea nimic; a luptat când era sleită de forțe; s-a agățat de viitor când trecutul îi aluneca de sub picioare. A fost un cameleon; și-a jucat impecabil rolul de domnișoară privilegiată, de adolescentă speriată, romancieră visătoare, prizonieră mândră, soție de militar și cloșcă. A trecut prin nenumărate metamorfoze, ca să supraviețuiască, dar nu a permis nici uneia să o definească.

A dus o existență plină, bogată și însemnată – chiar dacă a preferat să nu își povestească trecutul în gura mare, ci să îl țină ascuns. Era treaba ei și numai a ei.

O să am grijă să rămână așa. După toată suferința pe care i-am provocat-o, aducându-l pe Leo în viața ei, măcar atât pot să fac.

Amețită de foame, căldură și durere, cobor cu mișcări rigide din mașina lui Pepper și intru în holul casei de pompe funebre, unde ne întâmpină Adam, îmbrăcat în costum negru. O salută mai întâi pe Pepper.

— Îmi pare rău pentru pierderea suferită, spune, pe un ton calm.

Îi mai trezesc vreo emoție? Când repeți niște cuvinte la nesfârșit, nu se diluează atât de mult, încât își pierd orice semnificație?

— Mulțumesc, spune Pepper și îi strânge mâna.

Apoi Adam se întoarce spre mine.

— Am înțeles că dorești să rămâi singură câteva minute cu persoana dragă?

Sunt eu, Adam, nu o necunoscută, îmi vine să-i spun, dar îmi aduc aminte că eu l-am gonit.

Mă conduce către încăperea din spate a casei funerare, în timp ce Pepper ia loc pe un scaun și se apucă să dea mesaje – poate florarului, firmei de catering sau soțului și copiilor ei care trebuie să aterizeze dintr-o clipă în alta. Abia după ce închidem ușa în urma noastră, Adam mă strânge în brațe. Inițial, îl tratez cu răceală, după care mă las pradă emoțiilor. E mai ușor decât să mă împotrivesc.

— Arăți ca naiba, oftează, cu gura îngropată în părul meu. Ai dormit vreun *pic* de două zile încoace?

— Nu-mi vine să cred că s-a dus, spun printre sughițuri. Am rămas singură.

— Mă ai pe mine, dacă…

Pe bune? Nici că puteai să-ți alegi un moment mai bun. Îmi mușc buzele și mă smulg din brațele lui.

— Ești sigură că asta vrei?

Dau din cap, în semn de încuviințare.

Mă conduce în antecamera în care așteaptă sicriul bunicii, pregătit să fie transportat în capelă, înainte de slujbă. Plutește un miros de frigider, rece și ușor antiseptic. Îmi vâjâie capul și trebuie să mă țin de perete.

— Mă lași puțin singură cu ea?

Încuviințează din cap și deschide încet jumătatea superioară a sicriului, ca să văd chipul bunicii. Iese din încăpere și închide ușa.

Bunica e îmbrăcată cu o fustă roșie, de lână, cu paspoaluri negre. Gulerul cămășii încheiate până la ultimul nasture se răsfrânge precum petalele unei flori în jurul gâtului. Genele îi desenează umbre pe obrajii care par ușor îmbujorați. Părul alb îi e pieptănat așa cum și-l aranja de două ori pe săptămână la coafor. Adam și ceilalți angajați au făcut minuni. Mă uit la ea și mă gândesc la Frumoasa din Pădurea Adormită, la Albă-ca-Zăpada, la toate femeile care s-au trezit dintr-un coșmar și au luat viața de la capăt.

Dacă păteam asta și cu bunica, nu ar fi fost prima oară.

Când a murit mama, n-am vrut s-o ating. Știam că surorile mele se vor apleca peste trupul ei, o vor săruta și o vor îmbrățișa pentru ultima dată. Pe mine însă ideea de contact fizic cu un cadavru mă îngrozea. Ar fi fost o senzație diferită de momentele în care mă refugiam în brațele ei, pentru că acum nu mă mai putea îmbrățișa. Iar, dacă nu mă putea îmbrățișa, nu avea rost să mă mai amăgesc singură.

Dar acum nu am de ales.

Întind brațul spre sicriu și o apuc pe bunica de mâna stângă. E rece și ciudat de rigidă, ca a păpușilor din copilărie, lăudate pentru senzația naturală pe care ți-o lăsau la atingere, dar care nu era deloc naturală. Îi desfac nasturii de la manșetă, astfel că mâneca alunecă într-o parte, dezvelindu-i antebrațul.

Sicriul va fi închis la slujbă. Nimeni nu-i va vedea tatuajul de la Auschwitz. Și, chiar dacă s-ar uita cineva înăuntru, bluza de mătase ar masca orice dovadă. Dar bunica s-a străduit atât de mult să nu fie definită prin experiența ei de supraviețuitoare a Holocaustului, încât simt că e de datoria mea să îi duc dorința mai departe, indiferent ce va urma.

Scot corectorul din geantă și îl aplic cu grijă pe pielea bunicii. Aștept să se usuce, ca să fiu sigură că nu se mai vede numărul. Apoi îi închei manșeta, îi strâng mâinile și îi depun un sărut în palmă, ca o biluță de cristal pe care să o ia cu ea.

— Bunico, spun, când o să mă fac mare, o să fiu la fel de curajoasă ca tine.

Închid capacul sicriului și îmi șterg lacrimile cu degetul, ca să nu îmi curgă rimelul. Iau câteva guri de aer și ies, clătindu-mă pe picioare, în holul care duce la salonul casei funerare.

Nu îl găsesc pe Adam în antecameră. Nu contează, pentru că știu pe unde s-o iau. Traversez holul, împleticindu-mă în pantofii negri, cu toc înalt, cu care nu sunt obișnuită.

În salon, îi văd pe Adam și pe Pepper discutând cu o a treia persoană, imposibil de distins din cauză că era ascunsă după trupurile lor. Presupun că e Saffron, care a sosit înaintea celorlalți invitați. Când mă aud, Adam se întoarce și observ că persoana cu care vorbeau nu e nicidecum Saffron.

Simt că se învârte camera cu mine.

— Leo? murmur, convinsă că e doar o nălucă, până când mă prinde înainte să mă prăbușesc pe podea.

Mult timp după aceea, am plâns fără încetare.

Zi de zi, la amiază, Aleks era adus în piața satului și pedepsit pentru faptele fratelui său. Un om obișnuit ar fi murit de mult. Dar, pentru Aleks, acesta era doar un nou cerc al infernului.

Am încetat să mai coc pâine. În lipsa acesteia, sătenii au devenit și mai înverșunați. Nu aveau ce împărți la masă, cu familia, nu aveau ce molfăi la o șuetă. Nu mai aveau produse delicioase de patiserie pe care să le dăruiască persoanei iubite. Oricât s-ar fi ghiftuit, oamenii simțeau un gol înăuntrul lor.

Într-o zi, am ieșit din căsuță și am luat-o pe jos spre cel mai apropiat oraș. Era orașul din care veniseră Aleks și fratele lui și ale cărui clădiri erau atât de înalte, încât te durea gâtul dacă încercai să le vezi vârfurile. Se afla acolo o clădire plină cu cărți, la fel de multe pe cât sunt grăunțele într-un sac de făină. I-am explicat femeii de la birou ce caut și am coborât împreună pe o scară în spirală din fier forjat, până într-o cameră cu pereții acoperiți cu volume legate în piele.

Am aflat că sunt mai multe metode de a ucide un upiór.

Îl puteai băga într-o groapă adâncă și să-i umpli burta cu pământ roditor, ca să-l țină nemișcat.

Puteai să-i pironești un cui în cap.

Puteai să mărunțești o căiță, din cea cu care se născuse Casimir pe față, și să i-o dai s-o mănânce.

Sau puteai căuta cadavrul inițial și să-i scoți inima din piept. În felul acesta, avea să se verse sângele victimelor.

Unele dintre acestea e posibil să fi fost doar născociri, dar știam că ultima e adevărată: pentru că, dacă Aleks își scotea inima, nutream convingerea că eu voi sângera de moarte.

LEO

Arată ca un raton.

Un raton obosit, năucit și frumos.

Are ochii încercănați – și de la machiaj, și de nesomn – și două pete de culoare în obraji. Directorul casei de pompe funebre (nimeni altul decât iubitul însurat pe care l-am cunoscut acum câteva zile, dovadă că orașul acesta e atât de mic încât n-ai cum să ocolești pe cineva) mi-a dat o

compresă să i-o aplic pe frunte, care i-a turtit bretonul și i-a udat gulerul rochiei.

— Hei, spun, în momentul în care Sage deschide ochii. Am înțeles că ți-ai făcut un obicei din a leșina.

Mă străduiesc din răsputeri să nu vomit chiar aici, în biroul directorului. Locul acesta îmi dă fiori, ceea ce e neașteptat pentru unul ca mine, care se uită toată ziua pe fotografii ale victimelor din lagărele de concentrare.

— Te simți bine? zice Sage.

— Eu ar trebui să te întreb asta.

Se ridică în capul oaselor.

— Unde-i Adam?

Și uite-așa se ridică un zid invizibil între noi. Mă trag înapoi, lăsând un mic spațiu între mine și canapeaua pe care stă ea.

— Mă duc imediat să-l chem, spun.

— N-am zis că vreau să-l chemi, spune Sage, cu voce firavă. Cum ai aflat…

Nu își termină fraza; nici nu e nevoie.

— Te-am sunat când am ajuns la Washington, dar nu mi-ai răspuns. M-am alarmat – știu că un bătrân de nouăzeci și cinci de ani nu e foarte periculos, dar am văzut oameni de vârsta lui care au amenințat agenți federali cu pistolul. Până la urmă, mi-a răspuns sora ta, Saffron. Mi-a spus că a murit Minka. Îmi pare nespus de rău, Sage. Bunica ta a fost o femeie deosebită.

— Ce cauți aici, Leo?

— Credeam că e evident…

— Știu că ai venit la înmormântare, mă întrerupe. Dar de ce?

Îmi trec o mulțime de motive prin minte: pentru că așa se cuvine; pentru că, la departamentul meu, se obișnuiește să mergi la înmormântarea supraviețuitorilor care au depus mărturie; pentru că Minka făcea parte din ancheta mea. Dar adevăratul motiv e că am vrut să îi fiu alături lui Sage.

— Nu am cunoscut-o pe bunica ta la fel de bine ca tine, firește, dar se vedea din felul în care te privea, când nu erai atentă, că, pentru ea, familia era totul. E un sentiment pe care-l împărtășesc mulți evrei. Ceva înrădăcinat în subconștientul colectiv, pentru că le-a fost răpită cândva, spun și mă uit la Sage. Azi, am vrut să fiu eu familia ta.

Inițial, Sage nu schițează niciun gest. Apoi observ că îi șiroiesc lacrimile pe obraji. Întind mâna, prin zidul invizibil, și ajung la ea.

— Pentru liniștea mea sufletească, se poate să-mi spui dacă plânsul tău e de bine, ca atunci când te bucuri că mai vine un musafir la masa de Ziua Recunoștinței, sau e de rău, ca atunci când regăsești o rudă demult pierdută și descoperi că e nasoală?

O pufnește râsul.

— Nu știu cum reușești asta.

— Ce anume?

— Să faci atmosfera mai respirabilă, zice Sage. Îți mulțumesc.

Bariera dintre noi dispare cu desăvârșire. Mă așez lângă ea, pe canapea, iar Sage își pune capul pe umărul meu, atât de firesc, de parcă făcea asta de când lumea.

— Crezi că e vina noastră?

— Pentru că am rugat-o să ne povestească prin ce-a trecut?

Sage încuviințează din cap.

— Mă macină gândul că, dacă n-aș fi deschis discuția… dacă nu i-ai fi arătat fotografiile…

— N-ai de unde să știi. Nu te mai consuma.

— E un final atât de dezamăgitor, murmură ea. A supraviețuit Holocaustului ca să moară în somn. Care-i logica?

Meditez câteva clipe.

— Logica e că a avut norocul să moară în somn. După ce a luat prânzul cu nepoata ei și un foarte chipeș și fermecător avocat. Încă o țin pe Sage de mână. Degetele ei se împletesc perfect cu ale mele. Poate că n-a murit tristă. Poate că, în sfârșit, s-a simțit eliberată, pentru că și-a dat seama că totul va fi bine.

∵

Slujba e minunată, din toate punctele de vedere, dar nu-i dau atenție. Sunt prea ocupat să mă uit prin sală, să văd dacă își face cumva apariția Reiner Hartmann, fiindcă o părticică din mine încă mai crede că este posibil. După ce mă lămuresc că nu vine, îmi concentrez atenția asupra lui Adam, care stă discret, în capătul capelei, ca orice director de pompe funebre care se respectă, și se străduiește să nu se uite prea insistent când Sage mă prinde de braț sau își îngroapă fața în mâneca sacoului meu.

Trebuie să recunosc, e o senzație extrem de plăcută.

În liceu, când îmi dădea papucii câte o fată care își dorea un partener mai popular sau mai atletic, mama zicea: *Stai liniștit*, *Leo, voi, ăștia mintoși*, *o să conduceți lumea.* Încep să cred că avea dreptate.

Tot mama mi-ar spune că, dacă mă împinge necuratul să-i fac avansuri unei femei, la înmormântarea bunicii ei, direct în iad ajung.

Nu recunosc niciuna dintre persoanele prezente, în afară de Daisy, care plânge și suspină ușor, într-o batistă de olandă. La finalul slujbei, Adam anunță când și unde se pot face vizitele pentru exprimarea condoleanțelor. De asemenea, precizează numele celor două organizații caritabile, cărora li se pot trimite donații, în memoria Minkăi.

La mormânt, mă postez în spatele lui Sage, care stă pe scaun, între surorile ei. Seamănă cu ea, dar sunt mult mai pompoase; două păsări ale paradisului care flanchează o primulă. Când vine rândul lui Sage să arunce pământ pe sicriu, îi tremură mâinile. Aruncă trei pumni. Celelalte persoane – o amestecătură de oameni vârstnici și prieteni ai părinților lui Sage, din câte-mi dau seama – aruncă și ele câte un pumn de țărână. După ce-mi trece rândul, o ajung din urmă pe Sage, care își strecoară din nou mâna printre degetele mele, fără să scoată o vorbă.

Locuința lui Sage, luată în stăpânire de surorile ei pentru reuniunea de după funeralii cu rudele și apropiații, e de nerecunoscut. Mobilierul a fost mutat, în așa fel încât să aibă loc oaspeții. Oglinzile au fost deja acoperite, cum cere tradiția. Peste tot, numai platouri cu mâncare. Sage privește mulțimea care se perindă pe ușă și scoate un geamăt.

— O să vrea toți să vorbească cu mine. Nu pot să rezist.

— Ba poți. Sunt aici, lângă tine, îi promit.

Nici nu apucăm bine să intrăm, că toată lumea o asaltează cu condoleanțele.

— Bunica ta mi-a fost parteneră de bridge, spune o femeie agitată, care îmi amintește de o vrăbiuță.

Un bărbat rotofei, cu ceas de buzunar din aur și mustață răsucită, care-mi aduce aminte de desenul de pe cartonașul „Șansă” de la Monopoly, o strânge cu foc la piept, legănându-i trupul firav dintr-o parte în alta.

— Biata de tine, îi spune.

Un bărbat cu început de chelie, care ține un copil adormit în brațe, se uită insistent la mine.

— Nu știam că Sage are o relație, spune și îmi întinde cu stângăcie mâna, pe sub genunchiul dolofan al fiului său. Bun venit la circ! Eu sunt Andy, jumătatea lui Pepper.

— Leo, zic și îi strâng mâna. Dar eu și Sage…

Realizez, în clipa aceea, că nu știu ce le-a spus Sage rudelor. Ea hotărăște dacă vrea să le explice tărășenia cu Josef Weber. N-o să-i informez eu, dacă ea n-a făcut-o.

— Lucrăm împreună, îmi termin propoziția.

Andy se uită suspicios la costumul meu.

— Nu arăți a brutar.

— Nu sunt. Ne-am cunoscut prin… Minka.

— Mare figură era. Anul trecut, de Hanuka, eu și Pepper i-am făcut programare la un salon scump de manichiură. I-a plăcut așa de mult, că ne-a întrebat dacă, de ziua ei, putem să-i facem rost de un *pedofil* spune, râzând cu poftă.

Ne aude Sage.

— Ți se pare amuzant că engleza nu era limba ei maternă, Andy? Tu câtă poloneză, germană sau idiș știi?

Bărbatul înlemnește.

— Nu mi se pare amuzant. Mi se pare drăguț.

O cuprind de umeri și o dirijez în direcția opusă.

— Hai să vedem dacă surorile tale au nevoie de ajutor în bucătărie.

Când ne îndepărtăm de soțul lui Pepper, Sage se încruntă.

— E un dobitoc.

— Posibil, spun, dar nu e un lucru rău că vrea să și-o amintească pe bunica ta într-un mod plăcut.

În bucătărie, Pepper toarnă zahăr cubic într-un castron din sticlă.

— Înțeleg să nu cumperi frișcă, din cauza conținutului de grăsimi, dar chiar să n-ai un strop de lapte? se plânge ea. Toată lumea are lapte în casă, ce Dumnezeu.

— Am intoleranță la lactoză, mormăie Sage.

Observ că, de câte ori discută cu surorile ei, îi cad umerii și parcă devine o versiune mai mică și mai palidă a propriei persoane. Ca și cum ar încerca să fie invizibilă, mai mult decât în mod normal.

— Adu-l odată, ordonă Saffron. Deja s-a răcit cafeaua.

— Bună, spun. Eu sunt Leo. Vă pot ajuta cu ceva?

Saffron se uită la mine, apoi la Sage.

— El cine mai e?

— Leo, repet. Sunt coleg cu Sage.

— *Ești* brutar? întreabă Saffron, circumspectă.

Mă întorc spre Sage.

— Lămurește-mă care e problema – brutarii se îmbracă în costume de clovni, sau eu mă îmbrac ca un contabil?

— Te îmbraci ca un avocat, îmi răspunde. Ca să vezi!

— Foarte bine, zice Saffron, trecând pe lângă noi, cu un platou în brațe, pentru că e o crimă că nu găsești o mezelărie bună în tot statul. Cum să hrănesc șaizeci de persoane cu păstramă de la Price Chopper?

— Ai trăit și tu aici, în caz că ai uitat, strigă Sage după ea.

După ce surorile ei părăsesc bucătăria și rămânem singuri, aud pe cineva plângând. Nu e Sage. Aude și ea. Se duce spre cămara de unde vin sunetele, deschide ușa și o găsește pe Eva închisă înăuntru.

— Cred că și pentru tine e un coșmar, murmură și o ia în brațe, uitându-se la oamenii adunați să îi omagieze bunica.

Oameni care și-ar dori să o aibă în mijlocul lor, când deapănă amintiri.

O trag cu teckel cu tot pe ușa din dos, coborâm treptele și traversăm peluza din spate, până la locul în care mi-am parcat mașina închiriată.

— Leo! strigă. *Ce faci*?

— Ia zi, spun, făcându-mă că n-o aud, când ai mâncat ultima oară?

∵

Deși sunt cazat la Courtyard by Marriott, nu la un hotel de lux, comand o sticlă de vin roșu prost și una de vin alb, și mai prost; supă cremă de ceapă și salată Caesar; aripioare picante, crochete cu mozzarella și o pizza cu brânză; *fettuccine* Alfredo, trei cupe de înghețată de ciocolată și o felie gigantică de tartă cu lămâie. Avem destulă mâncare pentru mine, Sage, Eva și toți clienții cazați la etajul al patrulea, dacă aș vrea să-i invit.

Dacă, la început, am avut o mică reținere să răpesc o fată îndurerată din propria locuință, unde ar fi trebuit să țină *shiva* pentru bunica ei, și să strecor un câine într-un hotel care nu permite accesul cu animale, aceasta mi-a dispărut de îndată ce am văzut că lui Sage îi revine culoarea în obraji pe măsură ce înfulecă din mormanul de bunătăți.

Camera, concepută pentru oameni de afaceri, are un salonaș dotat cu o canapea și televizor. Am dat pe canalul Turner Classic Movies, cu sonorul la minimum. Jimmy Stewart și Katharine Hepburn se ceartă pe ecran.

— De ce în filmele vechi ți se pare mereu că oameni au fălcile încleștate? întreabă Sage.

— Puțină lume știe că Cary Grant a suferit de artrită temporo-mandibulară.

— În anii ’40, oamenii nu vorbeau ca țărănoii, remarcă ea, gânditoare. În momentul în care Jimmy Stewart se apleacă spre Katharine Hepburn, Sage rostește replica în locul actorului: *Promite-mi că ieși în oraș cu mine, Mabel. Știu că nu mă ridic la nivelul tău… dar sunt dispus să mă apuc de bowling în serile de marți.*

Zâmbesc și vorbesc peste replica lui Katharine.

— Regret, Ralph. N-aș putea niciodată să am o relație cu un bărbat care crede că a călca o fustă înseamnă să-ți bați nevasta.

— Dar, scumpete, continuă Sage, ce fac cu biletele astea de NASCAR?

Katharine Hepburn își dă părul pe spate.

— Puțin îmi pasă, spun.

Sage zâmbește.

— Ne-am ratat cariera la Hollywood.

Și-a închis telefonul, pentru că surorile o vor suna neîncetat când îi vor descoperi lipsa. Câinele sforăie în celălalt capăt al canapelei. Pe ecran apar deodată culorile vii ale unei reclame. După un film alb-negru, ți se par orbitoare.

— Cam asta a fost, spune Sage.

Mă uit la ceas.

— Mai e o jumătate de oră din film.

— Mă referam la Reiner Hartmann.

Iau telecomanda și opresc sonorul.

— Nu mai avem cum să luăm depoziția bunicii tale. De mărturie video nici nu mai vorbesc.

— Aș putea declara în instanță ce mi-a spus.

— E mărturie indirectă.

— E nedrept. Își strânge picioarele sub ea. Poartă încă rochia neagră de la înmormântare, dar și-a scos pantofii. E nedrept ca ea să moară și el să trăiască. Mă doare că n-a avut șansa să-și spună povestea.

— Și-a spus-o, îi zic. Ți-a spus-o ție, tocmai ca să nu se uite. Iar acum, că s-a dus, poate că e rândul tău să o spui mai departe.

Se vede că Sage nu a privit moartea bunicii ei și din această perspectivă. Se dă jos încruntată de pe canapea. Geanta ei seamănă cu o gaură neagră uriașă; nici nu-mi pot imagina ce are înăuntru. Scormonește prin ea și scoate un carnet cu coperte din piele. L-aș vedea pe Keats purtând așa ceva în geanta *lui,* dacă era la modă pe vremea aceea.

— Povestea despre care spunea că i-a salvat viața… A rescris-o după război. Mi-a arătat-o pentru prima oară săptămâna trecută, spune Sage și își reia locul pe canapea. Cred că i-ar plăcea s-o auzi și tu. *Mie* mi-ar plăcea s-o auzi.

Când v-a citit ultima oară cineva o poveste? Probabil când erați mici, și cred că vă amintiți cât de protejați vă simțeați, înveliți în plapumă, sau cuibăriți în brațele cuiva, în timp ce povestea se țesea în jurul vostru, ca o pânză. Începe prin a-mi povesti despre un brutar și fiica lui; un soldat îmbătat de putere care o iubește; un șir de crime înlănțuite ca un colier de perle, care zguduie satul.

O privesc cum citește. Glasul i se modulează după personajele ale căror replici le rostește. Povestea Minkăi îmi aduce aminte de Frații Grimm, de Isak Dinesen și de Hans Christian Andersen; de o epocă în care basmele nu erau îmbunate cu prințese Disney și animale dănțuitoare, ci sumbre, sângeroase și cu primejdii la tot pasul. În vechile cărți, dragostea cerea sacrificii, iar finalurile fericite aveau un cost mare. Ascund o lecție de viață emoționantă, dar sunt mult prea distrat, mult prea vrăjit de venele de la gâtul lui Sage, care par să freamăte mai tare decât de obicei, în momentul în care Ania și Aleks – cea mai ciudată pereche – se întâlnesc.

— *Niciun om,* citește ea, *care vede o bucată de cremene ascunsă sub marginea unei stânci, sau care găsește un buștean prăbușit pe marginea drumului nu ar descoperi ceva magic în singurătatea lor. Dar, la nevoie, dacă le pui laolaltă, poți aprinde un foc care să mistuie lumea.*

Ne transformăm în *upiórul* din poveste și stăm treji toată noaptea. Soarele începe deja să mijească în zare, când Sage ajunge la partea în care Aleks cade în capcana întinsă de soldați. E întemnițat și urmează să fie schingiuit zilnic. Singura lui șansă este să o convingă pe Ania să îl omoare, din milă.

Sage închide carnetul pe neașteptate.

— Doar nu te oprești aici! protestez.

— N-am încotro. Atât a scris.

E ciufulită și are cearcăne atât de negre, de zici că a încasat un pumn în ochi.

— Minka știa ce s-a întâmplat, spun, pe un ton hotărât. Chiar dacă a preferat să nu ne spună și nouă.

— Chiar voiam s-o întreb de ce n-a terminat povestea… dar n-am făcut-o. Și acum nu mai pot. Se uită la mine, cu o privire îndurerată. Tu cum crezi că se termină?

Îi dau părul pe după ureche.

— Așa, spun și îi sărut cicatricea.

Scoate un geamăt, dar nu mă respinge. Îi sărut colțul ochiului, unde pleoapa e ușor căzută din cauza grefei de piele. Îi sărut petele argintii de pe obraz, care mă duc cu gândul la stelele căzătoare.

Apoi o sărut pe buze.

La început, o țin în brațe ca pe o făptură de porțelan. Mă stăpânesc cu greu să nu o strâng mai tare. Nicio femeie nu mi-a trezit vreodată asemenea sentimente: simt că vreau să o devorez. *Gândește-te la baseball,* îmi zic, dar nu găsesc nimic pasionant. Încep să-mi enumăr în minte judecătorii de la Curtea Supremă, ca să n-o sperii cu înflăcărarea mea.

Dar, slavă Domnului, Sage mă cuprinde de gât și se lipește de mine. Degetele ei îmi răvășesc părul; răsuflarea ei pătrunde în mine. Are gust de lămâie și scorțișoară, și miroase a ulei de nucă de cocos și a după-amiezi lenețe. E ca un cablu de electricitate sub a cărui atingere totul izbucnește în flăcări.

În clipa în care își unduiește șoldurile pe lângă ale mele, capitulez. Cu picioarele încolăcite în jurul meu și rochia răsucită la brâu, o duc în dormitor și o așez pe patul imaculat. Mă trage peste ea, ca o eclipsă de soare, și, cu ultima fărâmă de luciditate, îmi spun că un final mai frumos al poveștii nici că se putea.

În cuibul camerei, la adăpostul jaluzelelor trase, suntem prinși într-o buclă a timpului. Uneori, mă trezesc în brațele lui Sage; alteori, se trezește ea în brațele mele. Uneori, nu-i aud decât inima; alteori, vocea ei mă învăluie, la fel ca cearșafurile răvășite de sub noi.

— Eu am fost de vină, spune ea la un moment dat. După ceremonia de absolvire, eu și mama am urcat bagajele în mașină, ca să plecăm acasă. Era atât de încărcată, încât nu se vedea nimic prin lunetă, așa că i-am zis că șofez eu.

Era o zi splendidă, ceea ce e cu atât mai dureros. Nu ploua, nu ningea, era o vreme perfectă. Eram pe autostradă. Am încercat să depășesc un camion, dar n-am văzut mașina de pe cealaltă bandă, așa că am ieșit în decor. Pe urmă…

O trece un fior.

— N-a murit imediat. A fost operată, după care a făcut o infecție și au început să-i cedeze organele. Pepper și Saffron au zis că a fost un accident. Dar știu că, în sinea lor, nu m-au iertat nici acum. Nici mama nu m-a iertat.

O strâng în brațe.

— Nu-i adevărat.

— Când era internată, continuă Sage, și trăgea să moară, mi-a zis: „Te iert”. N-ai de ce să ierți o persoană decât dacă știi că a făcut o greșeală.

— Uneori, se mai întâmplă și rele pe lumea asta, spun.

O mângâi pe obraz, trecându-mi degetul peste văile și crestele cicatricilor ei.

Îmi ia mâna, o duce la gură și o sărută.

— Iar alteori, se întâmplă lucruri bune.

∵

Găsesc o mie de scuze.

Vinul roșu a fost de vină.

Vinul alb.

Stresul din acea zi.

Stresul profesiei.

Rochia neagră, mulată, care îi evidenția formele.

Faptul că eram singuri/ excitați/ încercam să uităm durerea.

Freud ar avea multe de zis despre nechibzuința mea. La fel și șeful meu. Gestul meu – faptul că am profitat de o femeie care juca un rol esențial într-o anchetă în desfășurare a BDOIS, o femeie care, cu doar câteva ore mai devreme, fusese la o *înmormântare* – e de neconceput.

Și mai grav e că aș face-o din nou.

Eva îmi aruncă priviri malițioase, de parcă ar vrea să mă deoache. În fond, are și de ce. A fost martoră la întregul eveniment sordid, intens, magnific.

Sage încă doarme în dormitor. Din cauză că nu am încredere că-mi pot păstra cumpătul în prezența ei, stau pe canapea, în boxeri și tricou, și studiez dosarul lui Reiner Hartmann, cu toată patima de evreu pe care o am în mine. Nu mai pot schimba ce s-a întâmplat astă-noapte, dar pot găsi o soluție ca ancheta să nu aibă de suferit din acest motiv.

— Bună.

Întorc capul și o văd îmbrăcată în cămașa mea albă. Aproape că o acoperă cu totul. Aproape.

Mă ridic, cu sufletul scindat între a o lua pe sus și a o duce înapoi în pat și a mă comporta cuviincios.

— Iartă-mă, mă trezesc spunând. A fost o greșeală.

Face ochii mari.

— Nu mi s-a părut a fi o greșeală.

— Ești încă tulburată după toate prin câte-ai trecut. Eu m-am comportat ca un inconștient.

— Marge spune că e normal să tânjești după viață, când ești în ghearele morții. Eu zic că ne-am mișcat destul de vioi.

— Cine e Marge?

— Mediatoarea grupului nostru de terapie.

— Super, spun.

— Ascultă, voiam să-ți spun că, în ciuda a tot ce-ai văzut în astea câteva zile de când mă cunoști, de obicei nu sunt… așa. Nu mă… știi tu la ce mă refer.

— Mda. Pentru că ești îndrăgostită de directorul căsătorit al unei case de pompe funebre.

Îmi trec mâna prin păr și-l ciufulesc. Am uitat complet de el aseară.

— S-a terminat, zice ea. Definitiv.

Ridic capul, surprins.

— Serios?

— Serios. Face un pas spre mine. E scuzabilă greșeala, acum că ai aflat asta?

— Nu, spun și mă plimb nervos prin cameră. Pentru că ești implicată într-una din anchetele mele.

— Credeam că s-a terminat ancheta, din moment ce nu mai are cine să-l identifice pe Josef ca fiind Reiner Hartmann.

Nu-i adevărat.

Obiecția flutură ca un drapel roșu pe câmpul de luptă al minții mele.

Fără mărturia Minkăi, nu avem cum să stabilim legătura dintre uciderea Darijei și Reiner Hartmann. Dar nu doar prizoniera a fost martoră la acea infracțiune.

Era și Reiner de față.

Dacă-l convinge cineva să recunoască că se face vinovat de incidentul menționat în dosarul lui de la SS, ar fi o lovitură de proporții.

— S-ar putea să mai existe o soluție, spun. Dar asta ar însemna să te implic pe tine.

Se așază pe canapea, mângâind distrată urechile câinelui.

— Adică?

— Am putea să-ți punem un microfon și să înregistrăm discuția. Îl faci să recunoască faptul că a primit sancțiune disciplinară pentru că a ucis fără

aprobare o prizonieră evreică.

Stă cu ochii în pământ.

— Păcat că nu mi-ai spus de la bun început, ca să n-o mai fi amestecat și pe bunica în toată tărășenia asta.

N-am de gând să-i explic că e o soluție de ultim resort; n-aș fi apelat niciodată la ea, dacă nu eram forțat de împrejurări. Nu doar pentru că mărturia supraviețuitorului atârnă mult mai greu, ci și pentru că ne ferim să îi folosim pe civili pe post de agenți.

Mai ales pe cei de care ne îndrăgostim.

— Fac orice-mi ceri, Leo, spune Sage.

Se ridică și începe să-și descheie cămașa. Cămașa *mea.*

— Ce faci?

— Pe bune? Ai absolvit Harvardul și tot nu te prinzi?

— Nu, spun și mă trag un pas înapoi. Nu se poate. Ești martoră în anchetă.

Își încolăcește brațele pe după gâtul meu.

— Îți arăt sursele mele, dacă mi le-arăți și tu pe-ale tale.

Fata asta o să mă omoare. Cu un efort supraomenesc, reușesc să mă desprind din brațele ei.

— Nu pot, Sage.

Se dă înapoi, cu o figură învinsă.

— Aseară, măcar pentru câteva clipe, am fost fericită. Foarte fericită. Nici nu mai știu când m-am simțit ultima oară așa.

— Îmi pare rău. Te iubesc, dar aici e vorba de un conflict de interese.

Ridică brusc capul.

— Mă iubești?

— Poftim? spun și simt că-mi ard obrajii. N-am zis asta.

— Ba da, te-am auzit.

— Am zis că te-aș putea iubi.

— Nu, spune Sage, râzând cu gura până la urechi. N-ai zis asta.

Oi fi zis că o iubesc? Sunt așa obosit, că nici nu mai știu ce-mi iese pe gură. Asta înseamnă că nu sunt capabil să-mi ascund sentimentele față de Sage Singer, de o intensitate care mă sperie.

Îmi pune o palmă pe piept.

— Dar dacă-ți spun că nu te las să-mi pui microfon dacă nu vii în pat?

— Ăsta-i șantaj.

Sage radiază. Ridică din umeri.

E ușor să afirmi că vei proceda corect și că nu vei călca strâmb, dar, când ești pus în situația respectivă, realizezi că viața nu e în alb și negru, ci în mai multe nuanțe de gri.

Ezit. Dar numai o secundă. După aceea o apuc pe Sage de mijloc și o iau în brațe.

— Of, ce de sacrificii trebuie să fac pentru țară, spun.

Nu era ușor lucru să pătrund într-o închisoare.

Mai întâi, am copt câteva cornuri. Umplutura amăruie de migdale masca gustul otrăvii de șobolani pe care o pusesem înăuntru. Le-am lăsat la ușa gheretei în care stătea santinela însărcinată să îl păzească pe Aleks până a doua zi dimineața.

Atunci, noul căpitan al gărzii, secundul lui Damian, avea să îl supună la torturi cumplite.

Chelălăind ca un animal prins în capcană, am reușit să conving santinela să deschidă ușa, ca să vadă ce e în coș. După ce s-a lămurit că nu e nimic suspect, a ridicat din umeri și a luat coșul cu produse de patiserie. O jumătate de oră mai târziu, trăgea să moară întins pe o rână, cu spume la gură.

Niciun om care vede o bucată de cremene ascunsă sub marginea unei stânci sau care găsește un buștean prăbușit pe marginea drumului nu ar descoperi ceva magic în singurătatea lor. Dar, la nevoie, dacă le pui laolaltă, poți aprinde un foc care să mistuie lumea.

Iată că acum am ucis un om. Era limpede că formam o pereche pe cinste. Eram dispusă să putrezesc în celula alăturată celei a lui Aleks, dacă doar așa puteam fi împreună.

M-am uitat pe ochiul de geam al celulei și l-am văzut pe Aleks, rezemat cu spatele de perete și cu ochii închiși. Era numai piele și os, stors de vlagă după o lună de torturi zilnice. Temnicerii lui se săturaseră să îl mai schingiuiască, înainte ca trupul lui Aleks să cedeze; nu-i mai interesa să se joace cu el, voiau să-l omoare.

Când mi-a auzit pașii, s-a ridicat. Se vedea că face un efort imens.

— Ai venit, mi-a zis și mi-a prins degetele printre gratii.

— Am primit mesajul.

— L-am trimis acum două săptămâni, a spus. Iar, înainte de asta, a mai durat două săptămâni ca să conving pasărea să se așeze pe pervazul geamului.

— Îmi pare rău.

Avea mâinile zdrobite și pline de răni, de la bătăile pe care le îndurase, dar tot reușea să îmi strângă degetele.

— Te rog, m-a implorat. Un singur lucru îți cer astă-seară.

— Orice, am spus.

— Omoară-mă.

Am tras aer în piept.

— Aleks…

SAGE

Dacă mi-ar fi spus cineva, acum o lună, că o să particip la o misiune sub acoperire orchestrată de FBI, i-aș fi râs în nas.

În același timp, dacă mi-ar fi spus cineva că o să mă îndrăgostesc de un alt bărbat decât Adam, i-aș fi zis că și-a pierdut mințile. Fără să-i mai aduc aminte, Leo cere lapte de soia de câte ori comandăm cafea. Pornește dușul înainte să iasă din baie, ca să găsesc apa deja caldă. Uneori, are o figură, de zici că nu-i vine să creadă cum de a dat peste el un asemenea noroc. Nu știu sigur ce vede când se uită la mine, dar vreau să fiu acea fată.

Cum rămâne cu cicatricile mele? Încă le văd când mă uit în oglindă. Dar primul lucru pe care-l remarc e zâmbetul.

Gândul că discuția cu Josef va fi înregistrată îmi dă o stare de nervozitate. După trei zile de așteptare, a sosit, în sfârșit, clipa cea mare. În primul rând, trebuia să aștept să se termine vizitele de *shiva.* În al doilea rând, Leo trebuia să obțină aprobarea de a folosi echipamentul de supraveghere electronică de la Departamentul Tehnic al Diviziei de Investigații Criminalistice din cadrul Ministerului Justiției. Iar, în al treilea rând, Josef trebuia externat din spital.

Eu o să-l aduc acasă. Cu ocazia asta, sper să îi smulg mărturisirea că a omorât-o pe Darija.

Leo a organizat întreaga operațiune de la mine de-acasă, unde ne-am mutat împreună după prima noapte petrecută la hotel. Ne-am înțeles tacit să plece de la Marriott și să vină la mine. Deși eram pregătită să combat orice comentariu sau întrebare din partea surorilor mele, lucrurile au decurs mai ușor decât mi-aș fi imaginat. Leo le-a vrăjit pe Saffron și pe Pepper, după zece minute în care le-a povestit cum un faimos autor de thrillere l-a urmărit în misiune, a luat o mulțime de notițe, după care a preferat să nu țină seama de realitate, ca să creeze un roman care, deși complet neadevărat, a ajuns bestseller în topul *New York Times.*

— Eram sigură! i-a zis Saffron. L-am citit la clubul de lectură și am căzut cu toții de acord că un spion rus nu avea cum să se infiltreze în Ministerul Justiției, cu acte de identitate false.

— Nu asta e cea mai sfruntată minciună. Gândește-te numai la personajul principal, care are un șifonier plin de costume Armani. E imposibil dintr-un salariu de bugetar, a spus Leo.

Firește, nu aveam cum să le explic surorilor mele motivul real al prezenței lui Leo – sau a Evei – fără să le povestesc surorilor mele despre Josef. Spre surprinderea mea, am devenit brusc o mică celebritate.

— Nu-mi vine să cred că vânezi naziști, mi-a zis Saffron seara trecută, la ultima cină împreună, înainte ca ea și Pepper să plece acasă. Surioara mea.

— E impropriu spus că îi vânez, am zis. Pur și simplu, mi-a ieșit unul în cale.

La sfatul lui Leo, l-am sunat pe Josef de două ori și i-am explicat deschis de ce n-am mai trecut pe la el. O rudă apropiată a murit pe neașteptate și am fost ocupată. I-am spus că Evei îi e dor de el; l-am întrebat ce spun doctorii despre starea lui; am pus la punct detaliile externării.

— Chiar și așa, a spus Pepper, mama și tata ar fi încântați. Și când te gândești cât scandal ai făcut că nu vrei să mergi la școala evreiască.

— N-are nicio legătură cu religia, am zis. Vreau doar să se facă dreptate.

— Cele două nu se exclud, a intervenit Leo, împăciuitor.

Și uite-așa a întors conversația dinspre criticile la adresa mea către rezultatul ultimelor alegeri.

E un straniu confort psihic să știi că ai pe cineva care te susține. Spre deosebire de Adam, care le lua mereu apărarea altora, Leo mă apără *pe mine.* Știe ce o să mă supere înainte chiar să se întâmple faptul cu pricina, și, ca un supererou, schimbă macazul trenului scăpat de sub control înainte să deraieze.

Azi-dimineață, înainte ca Pepper și Saffron să plece, le pregătesc câte o cutie de cornuri cu ciocolată proaspete. Îl îmbrățișează amândouă pe Leo, apoi le conduc la mașina închiriată. Pepper mă strânge la piept.

— Nu-l lăsa să scape, Sage. Să-mi povestești cum se rezolvă lucrurile. Mă suni, da?

E prima oară când, în loc să mă critice, surorile mele insistă să ținem legătura.

— Promit, spun.

Când intru în bucătărie, Leo tocmai încheie o conversație telefonică.

— Luăm dubița în drum spre spital. Când te duci după Josef… Ce s-a întâmplat, Sage?

— În primul rând, nu sunt obișnuită să mă împac bine cu surorile mele.

— După cum le-ai descris, mi le imaginam un fel de Scila și Caribda, spune Leo, râzând. Sunt doar niște mame normale.

— Ție ți-e ușor să spui asta, zic. Le-ai vrăjit în două secunde.

— Da, am înțeles că aș avea acest efect asupra femeilor din familia Singer.

— Bravo ție, spun. Atunci, poate-ți folosești puterile ca să mă hipnotizezi, ca să n-o dau în bară azi.

Ocolește masa, vine la mine și îmi masează umerii.

— N-o s-o dai în bară. Vrei să mai recapitulăm o dată?

Încuviințez din cap.

Am repetat discuția de vreo șase ori și am testat echipamentul de înregistrare, ca să fim siguri că funcționează cum trebuie. Leo joacă rolul lui Josef. Uneori, e comunicativ, alteori, pus pe harță. Din când în când, se închide în el și refuză să discute. Îi spun că mi-e teamă; că, dacă tot îmi asum un asemenea risc și ajung să îl omor, trebuie să am în minte o faptă concretă pe care a săvârșit-o, nu chestiuni generale, precum genocidul; că trebuie să văd chipul sau să știu numele uneia dintre victimele lui. În toate scenariile pe care le-am încercat până acum, reușesc să-i smulg o mărturisire.

Dar Leo nu e Josef.

Trag aer în piept.

— Îl întreb cum se simte…

— Încearcă să abordezi doar subiecte firești. În nici*un caz* să nu-i lași impresia că ești agitată.

— Super.

Leo se așază pe taburet, lângă mine.

— Scopul e să-l lași pe el să se deschidă de bunăvoie, nu să-l forțezi.

— Ce-i spun despre bunica?

Cade pe gânduri.

— În mod normal, te-aș sfătui să nu pomenești de Minka. Dar i-ai zis că ai avut un deces în familie. Te adaptezi din mers. Totuși, dacă pomenești de ea, nu-i da de înțeles că a fost în lagăr. Nu știu cum ar interpreta asta.

Îmi îngrop fața în palme.

— Nu se poate să-l interoghezi tu?

— Normal că pot, zice Leo, dar sunt sigur că o să-și dea seama că e ceva necurat la mijloc, dacă apar eu la spital în locul tău.

Planul e ca Leo să aștepte în dubița parcată peste drum de casa lui Josef. În felul acesta, receptorul – o cutie de mărimea unei serviete – va capta semnalul transmițătorului pe care o să-l port pe sub haine. Leo o să stea în dubiță, eu o să fiu în casa lui Josef.

Am stabilit și un cuvânt de siguranță.

— Dacă spun „Mă văd cu Mary azi”…

— Dau buzna în casă, cu arma în mână, dar nu-l pot împușca fără să te lovesc și pe tine. Așa că mă folosesc de mișcările de jujitsu care mi-au adus centura albastră în clasa a șaptea. Îl azvârl pe Josef de pe tine și îl țintuiesc de gât la perete. Îi spun: „Nu mă forța să fac ceva ce vom regreta amândoi”, care sună a replică de film, și chiar e, dar am mai folosit-o în situații reale și chiar a dat rezultate. Îi dau drumul lui Josef, care se prăbușește la pământ și mărturisește că se face vinovat nu doar de crimele comise la Auschwitz, ci și de monstruozitățile de New Coke și *Totul despre sex 2.* Semnează pe linia punctată, chemăm poliția să-l aresteze, iar noi doi ne facem ieșirea triumfală din scenă, în lumina amurgului.

Clatin din cap și zâmbesc. Leo chiar poartă armă, dar m-a asigurat că, de când a fost în tabără, în clasa a cincea, pistolul e doar de formă, fiindcă n-ar fi în stare să nimerească nici măcar o țintă mare cât Australia. E greu de spus cât e adevăr și cât exagerare, dar tind să cred că minte. Mă îndoiesc că Ministerul Justiției i-ar da o armă pe mână dacă n-ar ști s-o folosească.

— Ar cam trebui s-o luăm din loc. Ești gata să te echipezi?

E greu să porți microfon vara. Hainele pe care le port în mod curent – maiou și pantaloni scurți – sunt prea mulate ca să ascundă aparatul prins pe interiorul bluzei. Așa că am ales o rochie largă.

Leo îmi dă transmițătorul – de mărimea unui mini-iPod, prevăzut cu o agățătoare mică ce se poate prinde la betelie sau la curea. Nu am niciuna din astea două.

— Unde-l pun?

Îmi dă la o parte gulerul rochiei și-mi introduce microfonul în sutien.

— Cum e?

— Foarte inconfortabil, spun.

— Zici că ești un copil de treisprezece ani.

Îmi trece cablul microfonului pe sub braț și în jurul taliei. Îmi trag în jos partea de sus a rochiei, ca să nu îl incomodeze.

— Ce faci? întreabă Leo și se dă înapoi.

— Îți ușurez treaba.

— Mai bine te las pe tine, spune, cu un nod în gât.

— Ce-i cu ține de ești așa rușinos deodată? Nu-i cam tardiv?

— Nu sunt rușinos, mormăie Leo. Vreau doar să ajungem la timp la spital, iar *chestia asta* mai mult mă încurcă. Prinde-ți tu microfonul. Și trage rochia pe tine.

Odată ce microfonul și transmițătorul sunt la locul lor, verificăm canalele să fie sincronizate cu receptorul montat în dubiță. Eu șofez mașina închiriată. Leo se urcă pe scaunul pasagerului, cu receptorul în brațe. Trecem mai întâi pe la locuința lui Josef, ca să o lăsăm pe Eva și să testăm transmițătorul de la distanță.

— Merge, mă anunță Leo când urc la loc în mașină, după ce am pus apă în castronul Evei și i-am împrăștiat jucăriile prin sufragerie, cu promisiunea că o să-și revadă stăpânul în curând.

Urmez indicațiile GPS-ului până la parcarea în care Leo se întâlnește cu cineva de la Ministerul Justiției. E foarte tăcut. Își recapitulează toți pașii în minte. Singura mașină din parcare e o dubiță, ceea ce mă face să mă întreb cum se întoarce acasă celălalt ofițer. E albastră și scrie pe ea SPĂLĂTORIA DE COVOARE A LUI DON. De la volan, coboară un bărbat și prezintă insigna.

— Leo Stein?

— Da, răspunde Leo, prin geamul deschis. O clipă.

Apasă pe buton și ridică geamul, ca să nu fim auziți.

— Să ai grijă să nu existe paraziți care să bruieze semnalul, îmi reamintește.

— Știu.

— Să oprești radioul, dacă vrea să asculte CNN sau NPR. Îți oprești telefonul mobil. Nu măcinați cafea boabe. Nu folosești niciun aparat care ar putea interfera cu transmisiunea.

Dau din cap în semn de încuviințare.

— Nu uita că „de ce” nu e o întrebare sugestivă.

— Nu pot să țin minte atâtea chestii, Leo. Nu sunt anchetator de profesie.

Cade pe gânduri câteva secunde.

— Îți trebuie ceva care să te inspire. Știi ce-ar face J. Edgar Hoover, dacă ar mai fi în viață?

Clatin din cap.

— Ar țipa și ar încerca să rupă cu unghiile capacul sicriului.

Răspunsul este atât de neașteptat, atât de lipsit de respect, încât îmi iese un hohot de râs înainte să-mi astup gura.

— E incredibil că tu te ții de glume, când eu sunt moartă de frică.

— De-aia avem nevoie de ele, spune Leo și se apleacă spre mine ca să mă sărute. Primul tău instinct a fost să râzi. Ascultă-ți instinctul, Sage.

În timp ce medicii ne dau ultimele indicații, mă întreb dacă Josef se gândește la același lucru ca mine: un mort, cum speră să fie cât de curând, nu are motiv să-și facă griji cu privire la consumul de sare și de alte recomandări care ar mai fi pe fișa de externare. Voluntara care îi împinge scaunul cu rotile până în hol, ca să pot trage mașina în fața spitalului, îl recunoaște.

— Herr Weber, nu-i așa? spune ea. Fratele meu mai mare a făcut germana cu dumneavoastră.

— *Wie heißt ei?*

— Eu am ales franceza, spune fata, zâmbind timid.

— Am întrebat cum îl cheamă.

— Jackson. Jackson O'Rourke.

— A, da, spune Josef. A fost un elev eminent.

Odată ajunși în hol, apuc scaunul cu rotile și îl duc pe Josef într-un loc umbros de la intrare.

— Chiar ți-l aduci aminte pe fratele ei?

— Absolut deloc, spune el. Dar ce rost avea să recunosc?

Cu gândul la răspunsul lui, urc în mașina lui Leo și o trag în dreptul intrării, ca să nu îl oblig pe Josef să meargă prea mult pe jos. Lucrul care l-a făcut un profesor atât de memorabil și un cetățean devotat a fost această abilitate a sa de a relaționa cu oamenii. De a se ascunde în văzul tuturor.

Trebuie să recunosc că a fost un plan genial.

Când te uiți în ochii unei persoane, îi strângi mâna și te prezinți, aceasta nu are niciun motiv să creadă că minți.

— Ți-ai luat o mașină nouă, remarcă Josef, în timp ce îl ajut să se așeze pe scaunul pasagerului.

— E închiriată. A mea e în service. Am făcut-o praf.

— Ai făcut accident? Ai pățit ceva?

— Am scăpat teafără, dar am lovit o căprioară.

— Accidentul, moartea rudei… ai trecut prin atâtea într-o săptămână, și eu n-am știut nimic, spune și își împreunează mâinile în poală. Îmi pare rău pentru pierderea suferită.

— Mulțumesc, spun sec.

Ce-aș vrea să-i spun este:

Femeia care a murit era bunica mea.

Ai avut ocazia să o întâlnești.

Probabil nu-ți mai aduci aminte de ea.

Jigodie nenorocită ce ești.

Mă abțin și stau cu ochii la drum, cu mâinile încleștate pe volan.

— Trebuie să stăm de vorbă, spune Josef.

Îi arunc o privire.

— Bine.

— Să stabilim cum și când o s-o faci.

Simt sudori reci pe șira spinării, deși aerul condiționat funcționează la maximum. Nu pot vorbi despre asta acum. Leo nu e suficient de aproape, ca să înregistreze discuția.

Așa că fac exact ce m-a sfătuit să nu fac.

Mă întorc spre Josef.

— Ziceai că ai cunoscut-o pe mama.

— Da. Nu trebuia să-ți fi ascuns asta.

— Nu e chiar cea mai gravă minciună din viața ta, răspund și frânez la semafor. Știai că bunica a fost în lagăr.

— Așa e, spune.

— Pe ea o căutai?

Se uită pe geam.

— Nu o știam pe niciuna după nume.

Sunt atât de absorbită de faptul că nu mi-a răspuns la întrebare, încât nu observ că s-a făcut verde, până când nu mă claxonează mașina din spate.

∵

Când oprim în fața casei lui Josef, dubița e la locul ei, pe partea opusă a drumului. Nu-l văd pe Leo; e în spate, la pândă, cu transmițătorul pregătit.

Îl ajut pe Josef să urce treptele verandei, permițându-i să se sprijine pe brațul meu. Sunt convinsă că Leo stă cu ochii pe noi. În ciuda poveștii eroice de mai devreme, știu că o să-mi sară în ajutor, la nevoie, și că nu exclude posibilitatea ca un bătrân care abia se ține pe picioare să-mi facă rău. Mi-a povestit despre un bărbat de optzeci și cinci de ani care a ieșit din casă și a început să tragă cu arma în stânga și-n dreapta, dar, din fericire, avea cataractă și n-a reușit să nimerească nimic. *Avem o vorbă*, *la noi*, *la*

birou, mi-a zis. *Când ai ucis șase milioane de oameni*, *ce mai contează unul în plus?*

Imediat ce aude cheia în broască, Eva iese fuga în întâmpinarea stăpânului ei. Îi ridic trupușorul fremătând de nerăbdare și i-o pun în brațe lui Josef, ca să-l lingă pe față. Îi apare un zâmbet larg pe față.

— O, *mein Schatz*, ce dor mi-a fost de tine, zice Josef.

Privindu-i, îmi dau seama că aceasta e relația ideală pentru el. A găsit o ființă care să-l iubească necondiționat, care nu știe ce monstru a fost cândva și care-i poate asculta orice destăinuire, oricât de tristă, fără să îi trădeze încrederea.

— Vino, spune Josef. Pun ceaiul la făcut.

Îl urmez în bucătărie, unde vede fructele proaspete de pe bufet și laptele, sucul, ouăle și pâinea pe care i le-am pus în frigider.

— Nu trebuia să te deranjezi, îmi spune.

— Poate, dar așa am vrut.

— Nu, mă corectează el. Vreau să spun că nu era *nevoie* s-o faci.

În eventualitatea că aveam să-l omor cât de curând.

Ori la bal ori la spital îmi spun.

— Josef, zic și trag un scaun, ca să ia loc. Trebuie să discutăm.

— Sper că nu ai îndoieli.

Mă așez în fața lui.

— Normal că am.

De afară, se aude bâzâitul unei mașini de tuns iarba. Ferestrele de la bucătărie sunt deschise.

Drace!

Mă prefac că strănut. Mă ridic de pe scaun și închid geamurile.

— Sper că nu te deranjează. Mă omoară polenul.

Josef se încruntă, dar e prea politicos ca să se plângă.

— Mi-e teamă de ce-o să se întâmple după aceea, spun.

— Nimeni nu suspectează ceva când moare un boșorog de nouăzeci și cinci de ani, chicotește Josef. N-am nicio rudă care să pună întrebări.

— Nu mă refeream la aspectele juridice. Vorbeam din punct de vedere moral. Îmi dau seama că sunt agitată și încerc să mă calmez, gândindu-mă la foșnetele pe care le aude Leo. Mă simt ușor caraghioasă că trebuie să te întreb, dar ești singura persoană pe care-o cunosc și mă poate lămuri, pentru că ai trecut prin asta. Când omori pe cineva… cum îți revii?

— Eu te-am rugat să mă ajuți să mor, subliniază Josef. E cu totul altceva.

— Oare?

Oftează adânc.

— Sau poate nu, recunoaște el. O să te gândești la asta în fiecare zi. Dar eu sper s-o privești ca pe un gest de milostenie.

— Așa o priveai și tu? întreb, pe tonul cel mai firesc, după care aștept răspunsul cu sufletul la gură.

— Uneori. Unele dintre ele erau foarte slăbite. Voiau să scape de chin, cum vreau și eu acum.

— Poate că te amăgeai singur, ca să poți dormi noaptea, spun și mă sprijin cu coatele pe masă. Dacă vrei într-adevăr să te iert pentru ce-ai făcut, trebuie să-mi povestești tot.

Clatină din cap și i se umezesc ochii.

— Ți-am spus deja. Știi ce-am fost. Ce sunt.

— Care e cea mai oribilă faptă pe care-ai comis-o?

În clipa în care rostesc întrebarea, îmi dau seama că jucăm la noroc. Doar pentru că uciderea Darijei apare menționată în dosar nu înseamnă că a fost cea mai mare cruzime comisă de Reiner Hartmann împotriva unei prizoniere. Poate să însemne că doar atunci l-au prins.

— Erau două fete, spune el. Una din ele lucra… pentru fratele meu, în biroul lui, unde avea un seif în care ținea banii luați din bagajele prizonierilor. Își masează tâmplele. Toți făceam asta. Luam diverse obiecte. Bijuterii, bani, diamante. Din cauza asta, unii dintre ofițerii care lucrau în lagăre s-au îmbogățit. Ascultam și eu știrile; știam că Reichul nu mai rezistă mult, odată cu intrarea americanilor în război. Așa că am început să-mi fac planuri de viitor. Ideea era să iau cât mai mulți bani cu putință și să-i schimb în aur, înainte de a se devaloriza.

Josef se uită la mine și ridică din umeri.

— N-a fost greu să fac rost de cifru. Doar eram *Schutzhaftlagerführer.* Comandantul era singurul meu superior, iar, când ceream ceva, nu se punea problema dacă se poate rezolva, ci cât de repede se rezolvă. Așa că, într-o zi, când știam că fratele meu nu e în birou, m-am dus să iau tot ce se putea din seif. Fata – secretara – m-a văzut, își luase prietena de la muncă și o adusese în birou, ca să se încălzească, în lipsa fratelui meu. Nu puteam s-o las să mă pârască fratelui meu. Așa că am împușcat-o.

Îl ascult cu sufletul la gură.

— Ai împușcat-o pe secretară?

— Am vrut, dar fusesem rănit pe front la brațul drept. Nu mai aveam siguranță în el ca înainte. Fetele alergau de colo colo, speriate. Se ghemuiau una în alta. Am nimerit-o pe cealaltă.

— Și ai omorât-o.

— Da, spune, legănând din cap. Aș fi omorât-o și pe cealaltă, dar a apărut fratele meu. Când m-a văzut, cu pistolul într-o mână și cu banii în cealaltă, ce era să fac? I-am spus că le-am prins pe fete când furau de la el, de la Reich.

Își acoperă ochii cu palma. Îi tremură gâtul, și cuvintele parcă refuză să iasă.

— Propriul meu frate nu m-a crezut. Propriul meu frate m-a raportat.

— Te-a raportat?

— Da, comisiei de disciplină a lagărului. Nu pentru furt, ci pentru că am împușcat fără aprobare o prizonieră. Nu mi-au făcut nimic, doar m-au chemat în fața comisiei și mi-au amintit care îmi erau atribuțiile. Dar, vezi tu, nu asta a fost problema. Din cauza faptelor mele, fratele meu m-a trădat.

Îl ascult și nu-mi dau seama care din cele două elemente e mai grav, în mintea lui Josef – faptul că a ucis-o pe Darija sau că și-a distrus relația cu fratele său. Mi-e frică să întreb. Mi-e și mai frică de ceea ce mi-ar putea răspunde.

— Ce s-a întâmplat cu fratele tău?

— N-am mai vorbit cu el de atunci. Am auzit că a murit acum mulți ani.

Josef plânge încet și mâinile îi tremură pe masă.

— Mă ierți? Te rog, mă imploră.

— Schimbă cu ceva lucrurile? N-o s-o aducă înapoi pe fata moartă. N-o să repare ruptura dintre tine și fratele tău.

— Așa e. Dar înseamnă că există măcar o persoană care știe cât de mult regret ce s-a întâmplat.

— Mă mai gândesc, spun.

∵

Urc în mașina închiriată și pornesc aerul condiționat. La colțul cvartalului, virez la dreapta, pe o alee, și opresc. Leo mă urmează cu dubița. Ia virajul atât de brusc, încât se cocoață pe trotuar, după care coboară, mă trage din mașină și mă învârte ca pe o balerină.

— Ai reușit, spune, marcând fiecare silabă cu un sărut. Te-ai descurcat de minune, Sage.

— Faceți cumva angajări? spun și mă relaxez, în sfârșit, după două ore de tensiune.

— Depinde dacă vrei o poziție anume, zice Leo și se încruntă. Ah, ce prost a sunat! Vino-ncoace.

Deschide ușa din spate a dubiței și derulează înregistrarea.

Și ai omorât-o.

Da, *și aș fi omorât-o și pe cealaltă*.

— Deci, s-a terminat, spun.

Vocea îmi sună goală, lipsită de inflexiunile jucăușe din glasul lui Leo.

— O să fie extrădat?

— Mai avem ceva de rezolvat. Am sunat-o deja pe Genevra, specialista mea în istorie, și vine încoace diseară. Acum, că avem înregistrarea mărturisirii lui Josef, vreau să văd dacă e dispus să coopereze și să discute cu noi. De regulă, facem o vizită inopinată – ca să verificăm dacă are un alibi, dar e limpede că în cazul lui nu se pune problema. Încercăm să obținem în felul ăsta și mai multe informații, ca să avem un caz cât mai solid. Pe urmă, eu și Genevra mergem înapoi la Washington…

— Înapoi? murmur.

— Am de întocmit propunerea de punere sub acuzare, care trebuie aprobată de adjunctul procurorului general, ca să demarăm procedurile legale și să dăm un comunicat de presă. Promit că, după asta, Josef Weber chiar va muri, spune. În închisoare, ca un infractor ce e.

*

Genevra aterizează la Boston, nu la Manchester, din cauză că nu a găsit un zbor mai rapid. Asta înseamnă că Leo trebuie să facă un drum de cinci ore dus-întors, dar spune că nu-l deranjează. O să aibă timp să o pună la curent cu toate informațiile nou obținute.

Stau în spatele lui și îl privesc cum își face nod la cravată, în oglinda din baie.

— Pe urmă, spune el, o las la Courtyard. Din câte-am înțeles, au niște paturi extrem de confortabile.

— Rămâi și tu acolo? întreb.

Stă pe gânduri.

— Ai prefera să mă cazez la hotel?

Văzându-ne în oglindă, părem o versiune modernă a tabloului *American Gothic.*

— Mă gândeam că nu vrei să afle colega ta despre mine.

Mă ia în brațe.

— Vreau să afle totul despre tine. Începând cu faptul că ești cel mai tare agent secret din lume și până la melodiile lui John Mellencamp, pe care le cânți în duș, fără să nimerești nici măcar un vers.

— Ba le mai și nimeresc.

— Crede-mă, nu spune nicăieri „scoate cărțile cu Barbie”. În afară de asta, Genevra o să aibă ocazia să te cunoască mai bine, după serviciu, când ieșim la vreun bar din D.C.

Durează câteva secunde până mă dumiresc.

— Nu locuiesc în Washington.

— E un detaliu neimportant, zice Leo, timid. Să știi că avem brutării și în Washington.

— Știu, numai că… mi se pare ciudat, Leo.

— Ai îndoieli? spune el, speriat. Te-am luat prea tare. Îmi dau seama că uneori mai exagerez. Abia te-am găsit, Sage. Nu vreau să te pierd. Dacă știi ce vrei și îți urmezi instinctul, n-are cum să iasă rău. Într-o zi, peste ani și ani, o să le citim copiilor noștri comunicatul de presă despre Reiner Hartmann și-o să le povestim cum mami și tati s-au îndrăgostit datorită unui criminal de război. Se uită la fața mea și se strâmbă. Te-am șocat de tot, nu?

— Nu era vorba de vreo mutare, deși, și despre asta, mai avem de discutat…

— Uite cum facem. Dacă-mi găsesc un post aici, tot în Ministerul Justiției, mă mut *eu*…

— E vorba de Josef, îl întrerup. Nu mă simt… împăcată.

Leo mă ia de mână, mă scoate din baie și mă așază pe marginea patului.

— E mai greu pentru tine, spune, pentru că l-ai cunoscut înainte să știi că e Reiner Hartmann. Dar *asta* ți-ai dorit, am dreptate?

Închid ochii.

— Nici nu mai știu.

— Hai să ne gândim puțin. Dacă Reiner Hartmann ajunge să fie deportat, sau măcar extrădat, o să se afle. Toată presa o să vuiască. Toată lumea o să audă de asta – nu doar la noi, ci și peste hotare. Vreau să cred că oricine se gândește să facă un lucru rău – soldatul care primește ordin să comită o crimă împotriva umanității – o să-și amintească comunicatul de presă despre nazistul care a fost prins, chiar și la vârsta de nouăzeci și cinci de ani. Și, poate, în acel moment, își dă seama că, dacă execută ordinul, guvernul SUA, sau altul, o să-l urmărească tot restul zilelor lui, indiferent

unde s-ar ascunde. Și o să-și spună: „O să privesc toată viața peste umăr, ca Reiner Hartmann”. Așa că, în loc să facă ce i s-a ordonat, o să refuze.

— Nu contează deloc că Josef regretă faptele comise?

Leo se uită la mine.

— Singurul lucru care contează e că *le-a comis.*

Când ajung, o găsesc pe Mary în grota de la biserică. Sunt lac de sudoare; aerul e atât de umed, încât am senzația că mi se condensează prin piele. Am o stare de neastâmpăr, de zici că îmi curge cofeină prin vene, nu hemoglobină.

Am multe de făcut până diseară, când se întoarce Leo.

— Slavă Domnului că ești aici! spun, când ajung în capătul Treptelor Sfinte.

— Mă bucur s-o aud din gura unui ateu, spune Mary.

Îi disting silueta în lumina difuză a amurgului, acea lumină care îi extaziază pe pictori: degete roz, mov și albastru intens, precum salvia pe care o plivește.

— Am încercat să te sun să văd ce mai faci, dar se pare că nu mai răspunzi la mesaje.

— Da, știu. Am fost foarte ocupată…

— Cu tipul ăla.

— De unde știi? o întreb.

— Scumpa mea, orice om cu doi neuroni sănătoși, care a fost la înmormântare sau la parastas, și-ar fi dat seama. Un singur lucru vreau să te întreb despre el. E însurat?

— Nu.

— Deja mi-e simpatic.

Își scoate mănușile de grădinărit și le așază pe marginea găleții în care strânge buruienile pentru îngrășământ.

— Deci, care-i urgența?

— Am o întrebare de adresat unui preot, explic. Iar tu ești singura cât de cât pe-aproape.

— Nu știu dacă să mă simt măgulită sau să-mi caut altă coafeză.

— Are legătură cu spovedania…

— E unul dintre sacramente, spune Mary. Chiar dac-ar fi să-ți acord iertarea păcatelor, nu ești catolică. Nu intri în confesional și ieși curată ca lacrima.

— Nu e vorba de mine. Cineva m-a rugat să-l iert. Numai că păcatul e foarte, foarte grav.

— Un păcat de moarte.

Încuviințez din cap.

— Nu mă interesează spovedania din perspectiva celui care-și mărturisește păcatele. Mă interesează cum reușește preotul să asculte ceva care-i face pielea de găină și apoi să se detașeze complet.

Mary se așază lângă mine, pe banca din lemn de tec. Soarele a coborât atât de mult la apus, încât întreaga colină e învești mântată într-o mantie de aur. E suficient să privesc peisajul, atâta splendoare adunată la un loc, și parcă îmi mai ia din greutatea de pe suflet. Dacă există rău pe lume, există și clipe ca aceasta, care să îl contrabalanseze.

— Iisus nu ne-a spus să iertăm pe toată lumea, Sage. Ne-a spus să întoarcem și celălalt obraz, dar numai dacă noi am fost cei loviți. Până și rugăciunea spune clar: „Și iartă-ne nouă păcatele, precum și noi iertăm greșiților *noștri*”. Nu altora. Ce ne cere Iisus e să trecem cu vederea răul care ni s-a făcut nouă, personal, nu răul făcut altor oameni. Dar majoritatea credincioșilor înțeleg greșit că a fi un bun creștin înseamnă să ierți toate păcatele și pe toți păcătoșii.

— Dar, dacă indirect, răul făcut cuiva te atinge și pe tine? Sau pe cineva apropiat ție?

Mary își pune mâinile în sân.

— Îmi aduc aminte că ți-am povestit cum am renunțat la viața de călugăriță, dar ți-am spus vreodată de ce am ajuns să mă călugăresc? Mama a crescut singură trei copii, fiindcă tata ne-a părăsit. Aveam treisprezece ani și eram cea mai mare. Țineam atâta furie închisă în mine, că, uneori, mă trezeam în miez de noapte și parcă îi simțeam gustul coclit pe limbă. Nu aveam bani de mâncare. Nu aveam televizor și ne tăiaseră curentul electric. Din cauza datoriilor, banca ne luase mobila din casă. Frații mei purtau pantaloni care le rămăseseră scurți, fiindcă alte haine nu ne permiteam. Tata, în schimb, își făcea vacanțele în Franța, cu iubita lui. Așa că, într-o zi, m-am dus la preotul nostru și l-am întrebat ce să fac, ca să nu mai fiu așa furioasă. Mă așteptam să-mi zică ceva de genul „Găsește-ți o slujba” sau „Așterne-ți sentimentele pe hârtie”, dar mi-a spus să-l iert pe tata. M-am uitat la el ca la un nebun. „Nu pot să fac asta”, i-am spus. „Ar însemna să mă conving că fapta lui nu e chiar atât gravă”.

Privesc profilul lui Mary, în timp ce povestește.

— Preotul mi-a zis: „A greșit. Nu merită dragostea ta. Dar merită să-l ierți, altminteri dușmănia va crește ca o buruiană în sufletul tău, până când ți-l va sufoca. Când strângi atâta ură, tu ești singura care va avea de suferit”. Aveam treisprezece ani și nu știam mai nimic despre viață, dar știam că e atât de multă înțelepciune în religie și voiam să mă fac părtașă la ea. Se întoarce spre mine. Nu știu ce ți-a făcut această persoană și nu cred că vreau să aflu. Dar iertarea nu e un bine pe care i-l faci altuia. E un bine pe care ți-l faci ție. E ca și cum i-ai spune: „Nu ești suficient de important ca să pui stăpânire pe mine. Nu te las să mă ții prizonieră în trecut. Merit să am un viitor”.

Îmi fuge gândul la bunica, a cărei tăcere de zeci de ani a servit aceluiași scop.

La bine și la rău, Josef Weber face parte integrantă din viața mea. Din istoria familiei mele. Singura cale de a-l exclude e să-i îndeplinesc dorința? Să-l iert pentru faptele comise?

— Ți-am fost de vreun ajutor? întreabă Mary.

— Da, surprinzător.

Mă bate pe umăr.

— Hai să coborâm. Știu un loc unde fac o cafea excepțională.

— Mai stau puțin, să privesc apusul.

Se uită la cer.

— Te înțeleg.

O privesc cum dispare în josul Treptelor Sfinte. E aproape întuneric; conturul mâinilor începe să se estompeze și parcă lumea întreagă se dezintegrează încetul cu încetul.

Iau mănușile de grădinărit, care atârnă pe marginea găleții, ca niște crini ofiliți. Mă aplec peste gărduleț grădinii și tai câțiva omagi. În palma albicioasă a mănușii lui Mary, petalele negre-albăstrii seamănă cu un stigmat – alt regret ce nu-și poate găsi explicație, oricât ai căuta.

∵

Poți trăda o persoană în nenumărate feluri.

Poți s-o bârfești.

Poți s-o amăgești înadins.

Poți s-o dai pe mâna dușmanului exact atunci când are mai mare încredere în tine.

Poți să-ți încalci promisiunea făcută față de ea.

Întrebarea este: dacă faci asta, nu cumva te trădezi și pe tine?

Când Josef deschide ușa, îmi dau seama că știe de ce am venit.

— Acum? întreabă, iar eu dau din cap în semn de încuviințare.

Rămâne înmărmurit câteva secunde, cu mâinile pe lângă corp, neștiind ce să facă.

— În sufragerie, propun.

Stăm față în față, cu tabla de șah între noi, aranjată pentru o nouă partidă. Eva doarme făcută covrig la picioarele lui.

— O iei tu? mă întreabă.

— Da.

Leagănă din cap, cu mâinile împreunate în poală.

— Știi… cum?

Încuviințez din cap și întind mâna după rucsacul cu care am venit.

— Vreau să-ți spun ceva mai întâi, zice. Te-am mințit.

Îmi încremenesc degetele pe fermoar.

— Ce ți-am povestit mai devreme… n-a fost cel mai rău lucru pe care l-am făcut.

Aștept să continue.

— Am mai vorbit cu fratele meu după aceea. Am rupt legătura după anchetă, dar, într-o dimineață, a venit la mine și mi-a spus că trebuie să fugim. M-am gândit că o fi știind el ceva, așa că l-am urmat. Veniseră Aliații. Eliberau lagărele, iar ofițerii mai norocoși reușiseră să fugă, în timp ce alții fuseseră împușcați sau uciși de prizonierii rămași.

Josef lasă capul în pământ.

— Am mers pe jos zile în șir, până am trecut granița cu Germania. Când ajungeam în vreun oraș, ne ascundeam în canalizări. La țară, ne ascundeam în grajduri, cu animalele. Ne hrăneam cu gunoaie, numai să nu murim. Mai existau încă simpatizanți, așa că am reușit să facem rost de acte de identitate false. I-am zis că trebuie să fugim din țară cât mai repede, dar fratele meu voia să meargă acasă, să vadă ce-a mai rămas din ea.

Îi tremură buza de jos.

— Tocmai furaserăm niște vișine din livada unui fermier care n-avea cum să observe că-i lipsesc câteva fructe. Asta era cina noastră. Mâncam și ne certam pe ce rută s-o luăm. Fratele meu s-a înecat. A căzut pe jos, ținându-se de gât, și s-a învinețit la față, povestește Josef. Mă uitam la el, dar n-am făcut nimic ca să-l ajut.

Își trece o mână peste ochi și își șterge lacrimile.

— Îmi dădeam seama că mă deplasez mai ușor fără el. Știam că o să-mi fie mai mult o povară decât un sprijin. Cred că o știusem dintotdeauna. Am săvârșit fapte de care nu sunt deloc mândru, dar eram în război. Nu există reguli în război. Găseam tot felul de scuze și explicații, ca să nu-mi pierd mințile. Cel mai cumplit lucru pe care l-am făcut vreodată, Sage, a fost să-mi ucid fratele.

— Nu l-ai ucis tu, spun. Doar că ai preferat să nu-l salvezi.

— Nu e totuna?

Cum să-i spun că nu e, când nici eu nu o cred?

— Ți-am spus, mai demult, că merit să mor. Cred că acum înțelegi și tu. Sunt o brută, o bestie. Mi-am ucis fratele. Iar asta nu e cel mai oribil, zice și așteaptă să mă uit la el. Cel mai oribil, continuă, pe un ton glacial, e că regret că n-am făcut-o mai devreme.

Ascultându-l, îmi dau seama că, indiferent ce-ar spune Mary și Leo sau ce și-ar dori Josef, până la urmă, iertarea nu stă în puterea mea. Mă gândesc la mama care m-a iertat, pe patul de spital. La momentul în care am pierdut controlul mașinii, când am știut că ne vom răsturna, dar era peste puterile mele să mai îndrept ceva.

Nu contează cine te iartă, câtă vreme *tu* ești cel care nu poate uita.

Îmi vine în minte istorioara pe care mi-a spus-o Leo, înainte să plece, și realizez că eu sunt cea care se va uita veșnic peste umăr. În același timp, omul din fața mea – care a ajutat la uciderea a peste șase milioane de suflete, care a omorât-o pe cea mai bună prietenă a bunicii și care a semănat groază în calea lui; omul acesta – care și-a lăsat fratele să moară sub ochii lui – nu simte nicio remușcare.

Ce ironie ca o fată ca mine, care a combătut toată viața religia, să adopte ideea de dreptate biblică: ochi pentru ochi, moarte pentru moarte. Deschid rucsacul și scot o chiflă. Are o împletitură migăloasă deasupra și aceeași glazură de zahăr ca a bunicii. Aceasta însă nu e umplută cu ciocolată și scorțișoară.

Josef mi-o ia din mână.

— Mulțumesc, spune, cu lacrimi în ochi.

Așteaptă și mă privește încrezător.

— Mănânc-o, îi zic.

Când o desface, se văd bucățele de omag, mărunțite și amestecate în aluat.

Rupe un sfert de chiflă și o bagă în gură. Mestecă și înghite, mestecă și înghite. Până termină toată pâinea.

Primul lucru pe care-l observ e respirația îngreunată. Se sufocă. Cade peste masă și dărâmă câteva piese de șah. Îl iau în brațe și îl întind pe jos. Eva începe să latre și îl trage cu dinții de pantaloni. O gonesc. Brațele lui Josef se rigidizează și se zvârcolește sub ochii mei.

Dacă l-aș compătimi ar însemna că nu sunt un monstru ca el. Dacă aș jubila aș dovedi că nu sunt cu nimic mai presus. Până la urmă, sper ca, trăind ambele sentimente, acestea să se neutralizeze reciproc.

— Josef, spun, aplecându-mă peste el și vorbindu-i tare, ca să fiu sigură că mă aude, nu te voi ierta niciodată. Absolut niciodată.

Într-un ultim efort disperat, reușește să mă apuce de cămașă. Mototolește pânza între degete și mă trage atât de aproape de el, încât îi simt răsuflarea muribundă.

— Cum… se… termină? mă întreabă.

După câteva secunde, rămâne nemișcat. Dă ochii peste cap. Sar peste el și îmi iau rucsacul.

— Așa se termină, răspund.

∵

Când ajung acasă, iau un somnifer și, până să urce Leo în pat, lângă mine, dorm deja buștean. De dimineață, mă trezesc complet buimacă, ceea ce e, probabil, mai bine.

Genevra, experta în istorie, e cu totul altfel decât mă așteptam. E tânără, abia ieșită de pe băncile facultății, și are un tatuaj pe braț, care conține întregul preambul al Constituției americane.

— A dat Domnul! spune ea, când facem oficial cunoștință. Sunt cel mai nepriceput Cupidon de pe fața pământului.

Ne suim în mașina închiriată și mergem acasă la Josef. Genevra stă pe bancheta din spate. Cred că arăt ca un zombi, pentru că Leo îmi ia mâna și o strânge.

— Nu ești obligată să intri și tu, îmi spune.

Ieri, i-am spus că vreau să vin cu ei. Că Josef s-ar putea să fie mai deschis la discuții, dacă sunt și eu de față.

— Știu, dar așa vreau.

Mi-am făcut degeaba griji în privința lui Leo că o să observe că mă port ciudat. E atât de entuziasmat, încât nici nu cred că a auzit ce i-am răspuns. Intrăm pe aleea din fața casei lui Josef și se întoarce spre Genevra.

— Să trecem la treabă.

După cum mi-a explicat, scopul prezenței sale este ca, în cazul în care Josef intră în panică și dă informații false, ca să se dezvinovățească, specialistul să îi atragă atenția anchetatorului asupra inadvertențelor, și, astfel, să îl prindă pe Josef cu minciuna.

Coborâm din mașină și mergem la ușă. Leo sună.

Când deschide, *îl întreb dacă e domnul Weber*; *mi-a zis Leo azi-dimineață, în timp ce ne îmbrăcam. Iar, când spune da, îi zic: „Dar nu e numele dumneavoastră adevărat*, *nu-i așa?”*

Nu răspunde nimeni.

Genevra și Leo se uită unul la altul. După aceea el se întoarce spre mine.

— Mai șofează?

— Nu. A renunțat, spun.

— Ai idee unde-ar putea fi?

— Nu mi-a spus nimic, zic, ceea ce e adevărat.

— Crezi că și-a luat zborul? întreabă Genevra. N-ar fi prima oară când…

Leo clatină din cap.

— Nu cred că și-a dat seama că Sage purta microfon…

— Ține o cheie aici, sub broasca asta, îi întrerup.

Mă duc ametită spre colțul verandei, unde se află ghiveciul în care e broasca. Îmi aduc aminte de omag. Simt cheia rece în palmă. Descui ușa și îl las pe Leo să intre primul.

— Domnule Weber? strigă, în timp ce traversează vestibulul, înspre sufragerie.

Închid ochii.

— Domnule… Ah, drace! Genevra, sună repede la ambulanță! spune și scapă servieta din mână.

Josef zace acolo unde l-am lăsat, lângă măsuța de cafea, printre piesele de șah împrăștiate. Are pielea ușor vineție și ochii încă deschiși. Mă las în genunchi și îl prind de mână.

— Josef! țip, de parcă m-ar putea auzi. Trezește-te, Josef!

Leo îi pune un deget pe gât, ca să verifice dacă are puls. Se uită la mine, peste cadavrul lui Josef.

— Îmi pare rău, Sage.

— Altul care-a dat ortu’ popii, șefu’? întreabă Genevra, uitându-se pe după umărul lui.

— Se mai întâmplă. În momentul de față, asta-i o cursă contra-cronometru.

Îmi dau seama că încă îl țin pe Josef de mână. Poartă și acum brățara de la spital.

JOSEF WEBER n. 20/04/18, B +

Simt deodată că mă înăbuș. Dau drumul mâinii lui Josef și fug în vestibul, unde și-a aruncat Leo servieta. O iau și mă trag din fața ușii, exact când sosesc paramedicii și poliția. În timp ce ei discută cu Leo și Genevra, mă duc în dormitorul lui Josef.

Mă așez pe pat, deschid servieta și scot dosarul pe care nu m-a lăsat să-l citesc cu câteva zile înainte.

Pe prima pagină, e fotografia lui Reiner Hartmann.

O adresă din Wewelsburg.

Data nașterii, aceeași cu a lui Hitler, după cum mi-a zis Josef, la un moment dat.

Și altă grupă sangvină.

Reiner Hartmann avea AB. O informație pe care SS-ul sigur o avea și care nu se regăsea doar în dosar, ci și în tatuajul *Blutgruppe,* pe care Josef mi-a spus că și-l îndepărtase cu un briceag, după război. Totuși, săptămâna trecută, când l-au internat în spital și i-au luat sânge, medicii au notat că are grupa B+.

Ceea ce înseamnă că Josef nu era, de fapt, Reiner Hartmann.

Mă gândesc la bunica și la povestea despre *Schutzhaftlagerführerul* căruia îi tremura mâna. Încerc să mi-l aduc aminte pe Josef, așezat în fața mea, la Pâinea Noastră Cea de Toate Zilele, cu furculița în mâna stângă. Chiar am fost atât de proastă încât să nu observ discrepanțele? Sau n-am vrut să le văd?

Încă răsună glasuri din hol. Deschid ușor noptiera de la capul patului lui Josef. Înăuntru, sunt un pachet de șervețele, o sticluță cu pastile de aspirină, un creion și jurnalul pe care îl avea mereu la el, când venea la brutărie, și pe care l-a uitat pe masă, în acea primă noapte.

Știu ce o să descopăr, înainte să-l deschid.

Cartonașele cu margini zdrențuite au fost prinse cu atenție în colțuri, cu fața în jos. Fiecare pătrățel e acoperit cu un scris mărunt și îngrijit – un scris ale cărui curbe ascuțite și abrupte îmi sunt cunoscute. Nu înțeleg germana, dar nici nu am nevoie, ca să-mi dau seama ce am găsit.

Scot un cartonaș de pe pagina îngălbenită și îl întorc. E fotografia unui bebeluș. Sub ea, stă scris cu stiloul un nume: Ania.

Fiecare cartonaș e o poză, și fiecare poză are un nume. Gerda, Herschel, Haim.

Povestea se termină înaintea versiunii pe care mi-a spus-o bunica. Versiunea pe care a recreat-o, când trăia aici și credea că e în siguranță.

Josef n-a fost niciodată Reiner Hartmann, ci Franz. De-asta n-a putut să-mi explice cu ce se ocupa ca *Schutzhaftlagerführer:* pentru că n-a fost niciodată *Schutzhaftlagerführer.* Toate poveștile pe care mi le-a istorisit au fost viața fratelui său. Mai puțin cea pe care mi-a spus-o ieri, despre felul cum și-a lăsat fratele să moară sub ochii lui.

Cel mai grav e că regret că n-am făcut-o mai devreme.

Simt că se învârte camera cu mine. Mă aplec în față și îmi sprijin fruntea pe genunchi. Am ucis un om nevinovat.

Nu nevinovat. În definitiv, și Franz Hartmann a fost ofițer SS. Nu e exclus să fi omorât prizonieri la Auschwitz și, chiar dacă n-a făcut-o, a fost și el o rotiță în marea mașinărie criminală, și orice tribunal de pe lumea asta l-ar declara vinovat. Știam că a bătut-o cu sălbăticie pe bunica, și pe alții ca ea. El singur a mărturisit că și-a lăsat fratele să moară. Dar toate aceste fapte scuză ce-am făcut? Sau – ca și el – încerc să justific nedreptatea?

De ce s-a străduit atât să se înfățișeze drept fratele mai brutal? Poate pentru că se învinuia în egală măsură pentru cele întâmplate în Germania? Pentru că își reproșa moartea fratelui său? Se temea că n-o să-l ajut să moară, dacă știu cine e?

Aș mai fi făcut-o?

— Îmi pare rău, șoptesc.

Poate că Frantz căuta să obțină iertarea. Poate că tot iertare caut și eu, pentru vina de a fi ucis persoana greșită.

Îmi alunecă jurnalul din brațe și cade deschis pe podea. Când îl ridic, îmi dau seama că, deși bucata scrisă de bunica se termină brusc, mai sunt niște notițe la sfârșitul carnetului. După trei pagini goale, povestea continuă în engleză, într-o caligrafie mai uniformă și mai precisă.

În primul final imaginat de Franz, Ania îl ajută pe Aleks să moară.

În al doilea, Aleks rămâne în viață și îndură pe vecie tortura.

Într-o scurtă descriere, Aleks, aproape secătuit de sânge, e readus la viață de sângele Aniei și redevine bun. În alta, deși Ania reușește să îl însănătoșească cu sângele ei, răul din Aleks e mult prea puternic și o ucide.

Sunt peste zece astfel de scenarii, toate diferite, ca și când Franz nu izbutea să găsească deznodământul potrivit.

Cum se termină? a întrebat Josef. Abia acum realizez că m-a mințit de două ori ieri. O cunoștea pe bunica. Poate că spera ca, prin mine, să ajungă la ea. Nu ca s-o omoare, cum bănuia Leo, ci ca să-și găsească, în sfârșit, liniștea. Monstrul și fata care îl putea salva: evident, își împletise viața cu povestea ei. Din acest motiv, o salvase, cu mulți ani în urmă, și tot din acest motiv, voia să afle dacă va fi izbăvit sau condamnat.

Dar, până la urmă, el a fost cel păcălit, fiindcă bunica nu și-a terminat niciodată povestea. Nu pentru că n-ar fi știut cum se termină; nici pentru că știa, cum zicea Leo, și nu a lăsat-o sufletul să aștearnă finalul pe hârtie. Îl lăsase nescris înadins, ca un tablou postmodernist. Dacă îți închei povestea, devine o operă de artă statică, un cerc închis. În caz contrar, va fi apropiată de imaginația altcuiva și va dăinui veșnic.

Iau jurnalul și îl bag în rucsac, alături de versiunea recreată.

Se aud pași pe hol, și Leo apare brusc în pragul ușii.

— Aici erai? Te simți bine?

Încerc să încuviințez din cap, dar nu prea reușesc.

— Polițiștii vor să discute și cu tine.

Mi se usucă gura.

— Le-am zis că ești ca și ruda lui, spune și se uită curios în jur. Ce făceai aici?

Ce să-i spun? Acestui bărbat care e, probabil, cel mai bun lucru din viața mea și care trăiește la granița fragilă dintre bine și rău, dintre adevăr și minciună?

— Aa… m-am uitat în noptieră, bolborosesc. Mă gândeam că poate găsesc vreo agendă. Numele unor persoane cu care să luăm legătura.

— Și ai găsit ceva?

Ficțiunea există în cele mai felurile forme. Secrete, minciuni, povești. Toți le spunem. Uneori, ca să-i amuzăm pe alții. Alteori, ca să le distragem atenția.

Și alteori, pentru că nu avem încotro.

Mă uit în ochii lui Leo și scutur din cap.

virtual-project.eu

violin

Notes

[←1]
Sage, în limba engleză, înseamnă „înțelept“.

[←2]

Viața e frumoasă (în limba engleză).

[←3]

Scorțișoară (în limba engleză).

[←4]
Salvie (în limba engleză).